

**GESCHIEDKUNDIG
WOORDENBOEK,
OF
BEKNOPTÉ LEVENSBESCHRIJVINGEN**

VAN

**MANNEN, DIE, VAN HET BEGIN DER WERELD TOT OP ONZEN
TIJD, ZICH DOOR VERNUFT, BEGAAFDHEIDEN, DEUGDEN,
DWALINGEN OF MISDADEN HEBBEN BEROEID OF BERUCHT
GEMAAKT; VOORAFGEGAAN DOOR EENE TIJDREKENKUNDIGE
VERHANDELING, OM DE VERSCHILLENDE ARTIKELEN,
IN HET WOORDENBOEK VERSPREID, TOT EEN
GESCHIEDKUNDIG GEHEEL TE MAKEN,**

door den Abt

F. X. DE FELLER.

NAAR HET FRANSCH.

*Met een groot aantal nieuwe artikelen voorzien, en met
dezulke vermeerderd, die eens meer onmiddellijke be-
trekking tot des Nederlanden hebben.*

Conscientia cuique.

HORAT. ART. poet.

VIJFTIENDE DEEL.

**TE 'sHERTOGENBOSCH,
BIJ J. J. ARKESTEYN EN ZOON.**

1836.

GESCHIEDKUNDIG WOORDENBOEK.

L O D.

LODEWIJK, *de Frome* of *de Zwakke*, zoon van KAREL *den Groote* en van HILDEGARDE, zijne tweede vrouw; geboren in 778, kwam tot de kroon van *Frankrijk* in 813, en werd in hetzelfde jaar in den ouderdom van 36 jaren, als keizer uitgeroepen. Deze vorst onderscheidde het begin van zijne regering, door de vergunning, die hij aan de Saksers verleende, welke naar vreemde landen vervoerd waren, om naar hun vaderland terug te keeren. LODEWIJK ging niet voort zoo als hij begonnen was. De ijver van KAREL *den Groote*, ten opzichte der godsdienst had zijne magt versterkt, doch de kwalijk begrepene godsvrucht van zijnen zoon, verzwakte dezelve. Zieh al te veel met de verbetering der kerk, en te weinig met het bestuur zijner staten bezig houdende, haalde hij zich den haat der gees-

telijken op den hals, en verloor de achting zijner onderdanen. Deze vorst, het werktuig zijner driften, en bedrogen zelfs door zijne eigene deugden, kende noch zijne sterkte, noch zijne zwakheid; hij wist zich noch door de vrees, noch door de liefde te doen gelden; en met weinige ondeugden in het hart, had hij allerlei gebreken in den geest. Het duerden niet lang of de misnoegdheid der geestelijkheid barstte uit. Eene wreedheid van LODEWIJK gaf daartoe aanleiding. BERNARDUS, koning van *Italië* (een onechte zoon van PIPYN, bijgenaamd *den Bullige*, oudsten zoon van KAREL *den Groote*) gebelgd, dat LOTHARIUS, zijn neef, boven hem tot het rijkbestuur was verkozen, nam in 818 de wapens op. De keizer tegen hem opgetrokken zijnde, joeg hem door zijne tegenwoordigheid zulk

eenen schrik aan, dat BERNARDUS door zijne troepen verlaten, zich aan zijne voeten kwam werpen. Te vergeefs vraagde hij zijne genade, LODEWIJK liet hem de oogen uitsteken, en deze jonge vorst overleed aan de gevolgen van deze verschrikkelijke straf-oefening. Doch dit was nog alles niet: LODEWIJK liet al de aanhangers van BERNARDUS in hechtenis nemen, en deed hun dezelfde straf ondergaan. Vele geestelijken boezemde hem gewetenskningingen over deze wreede straf-oefening in. De bisschoppen en kloostervoogden legden hem eene openbare boete op. LODEWIJK onderwierp zich aan dezelve, en verscheen in de vergadering van *Attigni*, met eene boetkleed bedekt. » Hij verbeeldde zich, zegt de president HENNAULT, dit teeken van berouw aan de misnoegdheid der bisschoppen te moeten geven. Wij zijn tegenwoordig verwonderd een zoo groot gezag aan de bisschoppen te zien geven; maar het is bij gebrek van zich te herinneren, dat het datzelfde gezag was, hetwelk onze koningen in den beginne zoo gunstig was. *De bisschoppen*, zegt de abt DU BOS, *hadden grootelijks deel aan het toenmalige bestuur, en zaten vóór in de beraadslagingen*

der volken; en regelden hunne ondernemingen, niet als hoofden der godsdienst, maar als eerste burgers.» Reeds van het jaar 817 af, had LODEWIJK het slechte voorbeeld zijns vaders gevolgd, terwijl hij zijn gezag en zijne staten tusschen zijne drie zonen LOTHARIUS, PIPYN en LODEWIJK den *Duitscher* verdeelde. Hij nam den eersten als lid van het bestuur aan, riep den tweede als koning van *Aquitanië* uit, en den laatste als koning van *Beijeren*. Hij had een tweede huwelijk aangegaan met JUDITH van *Beijeren*. Er werd hem uit hetzelfde nog een vierde zoon geboren, die later keizer werd, onder den naam van KAREL den *Kale*. Hij wilde, na de verdeeling, dit kind van eene tweede vrouw, hetwelk hij beminde, niet zonder staat laten, en gaf hetzelfde in 829 datgene, hetwelk men toenmaals *Duitschland* noemde, en voegde er een gedeelte van *Bourgondië* bij. JUDITH van *Beijeren*, moeder van dit kind, den nieuwen koning van *Duitschland*, bestuurdde den keizer, haren echtgenoot en werd door eenen BERNARDUS graaf van *Barcelona*, haar minnaar, dien zij aan het hoofd der zaken gesteld had, bestuurd. De drie zonen van LODEWIJK,

verontwaardigd over zijne zwakheid, en nog meer, wijl men hunne staten verbrokkelde had, wapenden zich alle drie tegen hunnen vader. Eenige bisschoppen, door EBBO, aartsbisschop van *Reims* opgewekt, en meer andere heeren, voegden zich bij hen, en verlieten de partij des keizers. Paus GREGORIUS IV kwam in *Frankrijk*, op verzoek van LOTHARIUS, en kon tusschen den vader en deszelfs kinderen geenen vrede maken. (Zie GREGORIUS IV.) In de maand Junij des jaars 833 stelde zich LOTHARIUS aan het hoofd van een magtig leger, dat weldra door de geheele weglooping der troepen zijns vaders vermeerderd werd. Deze ongelukkige vorst zich nu verlaten ziende, nam het besluit om naar de legerplaats zijner kinderen te gaan, die tusschen *Bazel* en *Straatsburg*, op eene vlakte, toen het *Logenveld* genoemd, thans *Rotleuben*, tusschen *Brisach* en de rivier *Ill* verschanst was. Daar was het, dat men hem van de keizerlijke waardigheid vervallen verklaarde, die aan LOTHARIUS toegekend werd. Men verdeelde het keizerrijk op nieuw tusschen zijne drie zonen LOTHARIUS, PIPYN en LODEWIJK. Wat KAREL, de onschuldige oor-

zaak van den oorlog betref, deze werd in het klooster van *Prum* opgesloten. De keizer werd in dat van den heiligen MEDARDUS van *Soissons* gebragt, en de keizerin JUDITH werd naar *Tortona*, in *Lombardijë* gezonden, nadat de overwinnaars hetzelfde hadden doen afbreken. LODEWIJK was nog niet aan het einde zijner rampen, men hield eene vergadering te *Compiègne*, alwaar deze vorst aangespoord werd, om zich aan de openbare boetdoening te onderwerpen, even alsof hij zich aan alle rampen, die den staat kwelden, schuldig verklaarde. Men geleidde hem naar de kerk van *O. L. Vrouwe* van *Soissons*; hij verscheen er in de tegenwoordigheid der bisschoppen en het volk, zonder keizerlijke sieraden, en hield in zijne hand een papier, dat de schuldbekentenis zijner misdaden bevatte. Hij trok zijne kleeding uit, deed zijne wapens af en legde dezelve aan den voet van het altaar neder, en nadat hij een boetkleed had aange trokken, en op hetzelfde geknield was, las hij de lijst zijner misdaden voor. Toen legden de bisschoppen hem de handen op, men zong de psalmen, en men deed de gebeden voor de oplegging

der boete. De schrijvers hebben over deze zaak verschillend gesproken: eenige hebben beweerd, dat dit een staatkundige trek van **LODEWIJK** was, die deze voldoening aan de bisschoppen en heeren van zijn rijk schuldig meende te zijn: anderen hebben het beschouwd als of het de uitwerking der deugd was. Wat er ook van zij, het zal altijd waar zijn te zeggen, dat het de deugd of staatkunde verder drijven was, dan dezelve behoorde te gaan. **LODEWIJK** werd een jaar in eene cel van het klooster van *St. MEDARDUS* van *Soissons*, met een boetekleed bedekt, opgesloten. Doch de tweedragt zijner drie zonen gaf hem zijne vrijheid en kroon weder. Nadat **LODEWIJK** naar *St. Denis* vervoerd was, kwamen twee zijner zonen **LODEWIJK** en **PIPYN** hem herstellen, en weder in de farmen van zijne vrouw en zijnen zoon **KAREL** plaatsen. De vergadering van *Soissons* werd in 835, door de kerkvergadering van *Diedenhoven* veroordeeld. **LODEWIJK** werd er in zijnen vorigen staat hersteld; **EBBO**, aartsbisschop van *Rheims*. (Zie dat art.) die in de vergadering van *Compiègne* voorgezeten had, en eenige andere bisschoppen werden er afgezet. Men heeft dus ongelijk om de afzetting

van **LODEWIJK** aan de geestelijkheid van *Frankrijk* te wijten. Het was niets anders dan de misdaad van eenige heeren en kerkvoogden. Eene groote partij van bisschoppen verhieven zich tegen deze ongeregeldeheid, bleven aan **LODEWIJK** verbonden, en de gezamenlijke geestelijkheid keurde het gedrag der oproerlingen af, door **EBBO** af te zetten, en **LODEWIJK** te herstellen. Kort daarna sloeg een derzelve kinderen, die hem hersteld hadden, **LODEWIJK** van *Beijeren*, andermaal aan het muiten, doch hij dreef denzelven op de vlugt. De ongelukkige vader stierf in 840, van verdriet op een eiland van den *Rijn* boven *Mentz*, zeggende: *Ik vergeef aan LODEWIJK, maar dat hij wete, dat hij mij van het leven beroofd heeft.* Men beweert, dat eene volslagene zonsverduistering, die opkwam, toen hij tegen zijnen zoon optrok, zijne reeds door de rampen verzwakten geest verschrikte, en zijnen dood bespoedigde. Het is moeilijk dit verhaal met de sterrekundige kennissen overeen te brengen, die verscheiden geschiedschrijvers hem hebben toegerekend. De zaak echter is niet onmogelijk, indien men deze overweging van **P. PETAU** wil aannemen: *Sed nec*

absurdum existimem, insignes potissimum solis eclipses ita dispositas a Deo, ac suis spatiis definitas, ut in ea temporum momenta caderent, quibus illustrium eventuum indicia dare possent. Wat er ook van zijn moge, de zwakte van **LODEWIJK** en zijne ongestadigheden maakten de ongelukken van zijn bestuur uit, en bezwalkten zijne andere hoedanigheden. Hij kende de oude en nieuwe wetten, doch liet er slechts eenigen van in acht nemen. Hij gaf aan de geestelijkheid van zijn rijk de vrijheid der verkiezingen terug, en behield zich alleen het regt voor, om dezelve te bekrachtigen. Terwijl men de droevige oneenigheden betreurt, die zijn rijk verscheurden, kan men zich niet onthouden, om de uitwerkingen van het Christendom te bewonderen, die zelfs in de onstuimigheid der driften, tot een zeker punt de stem der natuur doet eerbiedigen. Onder de regering van het Heidendom waren deze verdeelingen door moorden en vadermoord gekenmerkt geweest, ook was dit een tafereel van gruwelen te meer geweest, om bij diegenen te voegen, die de geschiedenis der voorgangers van **KONSTANTIJN** uitmaken,

en die nog tegenwoordig de jaarboeken der volken zijn, die geen Evangelie kennen. **THEGAN**, bisschop van *Trier*, heeft zijne 'geschiedenis' geschreven.

LODEWIJK II., *de Jonge Westersch keizer*, oudste zoon van **LOTHARIUS I**, in 844 tot koning van *Italië* verheven, beklom in 855 den keizerlijken troon. De burgeroorlogen onder de regering van **LODEWIJK den zachtmoedige** hadden voor de Sarracenen het rijk geopend, die zich dadelijk van het hertogdom van *Benevento* meester maakten. Zij versloegen in 845 het leger van **LODEWIJK**, nabij *Gaëta*, doch hij sloeg dezelve drie jaren daarna. Op nieuw door de Sarracenen in *Apulia* verslagen, overwon hij dezelve in 868, 870 en 871, en verdreef hen uit *Calabrië*. In dit zelfde jaar deed **ALDEGISIS**, prins van *Benevento*, **LODEWIJK I**, in zijn eigen paleis gevangen nemen, maar dewijl hij de regtvaardige wraak der Carlovingiërs vreesde, gaf hij hem zijne vrijheid weder; en eindelijk verzoende **Paus JOANNES VIII ALDEGISIS** met den keizer. **LODEWIJK** liet slechts eene dochter na, **ERMENGARDE** genaamd, die met **Boso** welke het koninkrijk *Arles* gesticht heeft, in den

echt trad, deze had met de vorsten van *Konstantinopel* een geschil, die zijne zwakheid verachtten, en hem den titel van keizer betwistten. Hij wreekte zich vrij slecht, en haalde enkel het bezit tegen hen aan. **LODEWIJK de jonge** overleed den 12 Augustus 875.

LODEWIJK III, bijgenaamd *de blinde*, geboren in 880, zoon van Boso of BOSON, koning van *Provence* en van *ERMENGARDE*, dochter van keizer **LODEWIJK den jonge**, was slechts 10 jaren, toen hij zijnen vader opvolgde. Hij ging in het jaar 900 naar *Italië*, om zijne regten tegen **BERENGARIUS**, die hem het rijk betwistte, te verdedigen; en nadat hij hem tweemaal verslagen had, liet hij zich te *Rome*, door Paus **BENEDICTUS IV**, als keizer kroonen. Hij voerde den keizerlijken scepter slechts 5 jaren, want nadat hij zich te *Verona*, door zijnen mededinger had doen overrompelen, liet deze hem de oogen uitsteken en zond hem naar *Provence* terug, alwaar hij in het jaar 929 overleed.

LODEWIJK IV, bijgenaamd *het kind*, zoon van keizer **ARNOLD**, werd na den dood zijns vaders in 900, in den ouderdom van 7 jaren, ko-

ning van *Germanië*. *Duitschland* was onder zijne regering in eenen staat van ondergang. De Hongaren verwoestten hetzelfde, en hij moest dezelve door geld tot den aftogt bewegen. Bij deze vreemde strooperijen voegden zich de burgeroorlogen tusschen de vorsten en de geestelijkheid. Men plunderde alle kerken: de Hongaren kwamen terug om aan de plundering deel te hebben; **LODEWIJK IV** vlugte naar *Regensburg*, alwaar hij in 911 of 912 overleed. Hij was de laatste vorst in *Duitschland* van het geslacht der *Carlovingiërs*. De kroon, die in het geslacht van **KAREL den groote** erfelijk moest zijn, werd verkiesbaar. De staten dezer nieuwe monarchie hadden door deze omwenteling voordeel. De Duitschers meester, om over den troon te beschikken, gaven zich overdreven voorregten. De hertogdommen en graafschappen tot dus verre door zaakgelastigden bestuurd, werden erfelijke leengoederen. Kort daarna werd de adel in de staten van het hertogdom, die in de eerste tijden niets ander dan de oppermagtigheid van den koning alleen erkenden, genoodzaakt, om in eenen volstrekten zin van hunne graven aftehangen, en om als een achterleengoed, die landen te houden,

welke vroeger registreeks van de kroon afhingen. Van eenen anderen kant, begon *Italië* aan *Duitschland* onderworpen te worden, en dit was de bron van vele noodlottige oneenigheden tusschen de Paussen en de keizers.

LODEWIJK V gewoonlijk *LODEWIJK van Beijeren* genaamd, zoon van *LODEWIJK den Streng*, graaf van *Beijeren*, en van *MATHILDA*, dochter van keizer *RUDOLF I*, geboren in 1286, en te *Frankfort* in 1314, in den ouderdom van omtrent dertig jaren tot keizer verkozen. Hij werd te *Aken* door den Aartsbisschop van *Mentz* gekroond, terwijl *FREDERIK de Schoone* zoon van keizer *ALBERT I*, nadat hij in zijn rijk door een gedeelte der keurvorsten benoemd was, te *Keulen* gezalfd werd. Deze twee zalvingen, bragten burgeroorlogen te weeg, die des te wreeder waren, daar *LODEWIJK van Beijeren*, de oom van *FREDERIK*, zijn mededinger was. De twee keizers kwamen overeen, nadat zij veel bloed vergoten hadden, om hunnen twist door dertig kampvechters te beslissen, hetwelk een gebruik der oude tijden was, die de ridderschap somtijds vernieuwden. Dit gevecht besliste niets, en was slechts het voor-

teeken van den strijd, waarin *LODEWIJK* overwinnaar werd. Deze slag door eenige overwinningen gevolgd, maakte hem meester van het rijk. Nadat *FREDERIK* gevangen genomen was, deed hij na verloop van drie jaren, om zijne vrijheid terug te bekomen, afstand van den troon. Paus *JOANNES XXII* had tot dusverre de onzijdigheid tusschen de beide mededingers in acht genomen, hopende dat *LODEWIJK*, wiens slechte hoedanigheden en geringe godsdienstigheid hij kende, genoodzaakt zoude zijn, om het rijk aan *FREDERIK*, een' wijzen en deugdzamen vorst af te staan; doch na den beslissenden slag van *Muhldorf*, in 1322, beval hij aan *LODEWIJK V*, om de uitoefening zijner regten te staken, en dezelve aan het oordeel van den Paus te onderwerpen; hij gaf vele kerkelijke waarschouwingsbrieven, tegen hem, waarin hij hem verweet, van de ketters en de vijanden van den heiligen Stoel te begunstigen, en verklaarde het rijk openstaande. (Zie ten opzichte dier handelingen van den Paus, de artikels: *FREDERIK BARBEROSSA*, *FREDERIK II*, *GREGORIUS VII*, enz.). De keizer beriep zich van den kwalijk onderrigten Paus op den beter onderrigten Paus en eindelijk op de algemeene

kerkvergadering. Nadat hij geexcommuniceerd was, viel hij in *Italië*, ondernam, om op eigen gezag, Bisschoppen op onderscheidene stoelen van *Italië* te plaatsen, en er diegenen, die door den Paus benoemd waren, van weg te jagen, toen hij te *Rome* gekomen was, liet hij er zich kroonen, deed eenen onwettigen Paus PETRUS VAN CORBIERE of CORBARIO kiezen, sprak het doodvonnis tegen den Paus en deszelfs verdediger, den koning van *Napels* uit, en veroordeelden beiden om levend verbrand te worden, een' trek die een slechter denkbeeld van dien vorst doet vormen, dan al de bullen van JOANNES XXII. Hoe hebben, na dusdanige buitensporigheden der keizers, de nieuwere schrijvers van zich kunnen verkrijgen, om de Paussen bij uitsluiting te beschuldigen, wier verkeerde handelingen altijd verre beneden zulke geweldenarijen gebleven zijn. (Zie GELASIUS II.) Zou het niet wijzer zijn, om op de gebreken der Paussen en koningen eenen wederzijdschen sluijer te werpen, de gematigdheid te prijzen, van welke ten minste de eerste tegenwoordig een troostend schouwspel opleveren? De woede van LODEWIJK verbitterde, iedereen; de Romei-

nen smeedden eene zamenzwering tegen hem. De koning van *Napels* kwam met een leger voor de poorten van *Rome*, de keizer en deszelfs onwettige Paus waren genoodzaak om te vlugten. De laatste vraagde met den strop om den hals vergiffenis aan den Paus. CLEMENS VI volgde de voetstappen van JOANNES XXII, zijn voorganger. Hij wierp in 1346 de geestelijke banbliksems op LODEWIJK. Vijf keurvorsten verkozen KAREL van *Luxemburg*, markgraaf van *Moravië*, tot koning der Romeinen. De oude en nieuwe keizers deden elkander den oorlog aan, doch een toeval, eindigde in 1347 deze noodlottige twisten. LODEWIJK viel van het paard, terwijl hij op de jacht eenen beer vervolgde, en stierf aan de gevolgen van zijnen val, in den ouderdom van 63 jaren. Anderen zeggen, dat hij vergeven was. Deze vorst is de eerste keizer, die steeds in zijne erfelijke staden geresideerd heeft, ter oorzaak van den slechten staat van het keizerlijke gebied, dat niet meer tot onderhoud van zijn hof toereikende was. De keizers hadden voor hem geduriglijk van de eene provincie naar de andere gereisd. LODEWIJK is ook de eerste, die in zijne zegels zich van twee

arenden bediend heeft, om de wapenen van het rijk aan te duiden. Zij werden onder WENCESLAUS veranderd, en tot eenen eenigen met twee hoofden gebragt. Het was door de bescherming, die hij aan de muitzuchtige Zwitsers verleende, om de magt van een wedijverend huis te verzwakken, dat hij heeft bijgedragen, om de Zwitsersche republiek te stichten. Zie TELL.

LODEWIJK I, koning van *Frankrijk*. — Zie LODEWIJK I, *de Zachtmoedige*.

LODEWIJK II, *de Stamelaar*, werd, ter oorzaak van zijn gebrekkig spreken aldus genaamd, was de zoon van KAREL *den Kalen*. Hij werd in 867 tot koning van *Aquitanië* gekroond, volgde den 6 October 877, zijnen vader in het Fransche koninkrijk op, bejegende paus JOANNES VIII op eene achtenswaardige wijze en liet zich door hem, in het jaar 878, op het concilie van *Troyes*, tot koning van *Frankrijk* kroonen. Hij werd genoodzaakt, een groot gedeelte van zijne bezittingen ten behoeve van Boso, die zich tot koning van *Provence*, had verklaard en van verscheiden andere misnoegde heeren af te staan. Hij stierf den 10 April 879 te

Compiègne, in den ouderdom van 35 jaren. Hij verwekte bij ANSGARDA, zijne eerste vrouw (van welke hij verplicht was, op bevel zijns vaders, te scheiden), LODEWIJK en CARLOMAN, die het rijk onderling verdeelden; en liet, bij zijnen dood na, ADELEIDA zijne tweede vrouw, zwanger van eenen zoon, KAREL *den Eenvoudige* genaamd.

LODEWIJK III, zoon van LODEWIJK *den Stamelaaren* broeder van CARLOMAN, verdeelde het rijk met zijnen broeder, met wien hij steeds in vrede leefde. Hij bekwam voor zijn aandeel *Austrasië* met *Neustrië* en CARLOMAN *Aquitanië* en *Bourgondië*. LODEWIJK III, versloeg HUGO *den Bastaard*, zoon van LOTHARIUS en WALDRADE, die *Lotharingen* terug eischte; trok tegen Boso, koning van *Provence* te veld en ging de voortgangen der Noormannen tegen, waarop hij in 882, in *Vimeu*, eene groote overwinning behaalde. Hij overleed kinderloos, den 4 Augustus daaraanvolgende. Na zijnen dood werd zijn broeder CARLOMAN, alleen koning van *Frankrijk*.

LODEWIJK IV, *of de Overzeesche*, aldus genaamd wegens zijn 16jarig verblijf in *Engeland*, werwaarts zijne moe-

der OGIVE hem gebragt had, was de zoon van KAREL *den Eenvoudige*. Hij volgde in 936, RAOUL of RUDOLF, koning van *Frankrijk* op. Hij wilde zich van *Lotharingen* meester maken, maar keizer OTTO I, noodzaakte hem terug te trekken. De grooten van *Frankrijk*, stonden verscheiden malen tegen hem op en slechts met moeite bragt hij hen tot onderwerping. Toen hij RICHARD, zoon van hertog WILLEM, *Normandijë* ontweldigd had, werd hij in 944 verslagen, en gevangen genomen door HARALD, koning van *Denemarken*, en door HUGO *den Witte*, graaf van *Parijs*. Men gaf hem het volgende jaar de vrijheid weder, na hem genoodzaakt te hebben, *Normandijë* aan RICHARD terug te geven en het graafschap *Laon*, aan HUGO *den Witte* afstaan. Deze afstand veroorzaakte eenen hardnekkigen oorlog tusschen den graaf en den koning; maar LODEWIJK *de Overzeesche*, ondersteund zijnde door keizer OTTO, den graaf van *Vlaanderen* en den Paus, werd HUGO *de Witte* eindelijk gedwongen, den vrede te sluiten en het graafschap *Laon* in 950 terug te geven. LODEWIJK *de Overzeesche*, eindigde op eene noodlottige wijze zijn leven; eenen wolf najagende, werd

hij door zijn paard ter aarde geworpen en overleed aan dezen val te *Rheims*, den 10 September 954, in den ouderdom van 38 jaren. Hij verwekte bij GERBERGA, dochter van HENDRIK *den Vogelbaar*, twee zonen, LOTHARIUS en KAREL. LOTHARIUS volgde hem op en KAREL kreeg, tegen het gebruik van dien tijd, geen deel aan de kroon, eensdeels wegens zijne jeugd en ten andere omdat toenmaals bijna niets meer dan *Rheims* en *Laon*, in het bezit des konings bleef. Van dien tijd af, werd het rijk niet meer evenredig tusschen de broeders verdeeld, de oudste alleen droeg den titel van koning en de jongsten verkregen slechts eenvoudige erfdeelen. Dit gaf aan den staat een gedeelte van deszelfs ouden luister terug. LODEWIJK *de Overzeesche*, was in vele opzichte een groot vorst, maar hij mistrouwde de menschen niet genoeg, en werd daardoor dikwijls bedrogen.

LODEWIJK V, *de Luije*, koning van *Frankrijk*, volgde LOTHARIUS, zijnen vader, in 986 op. Hij maakte zich meester van *Rheims* en legde, bij den aanvang van zijne regering vele dapperheid aan den dag. Hij werd door de koningin BLANKA, zijne vrouw den 21 Mei des vol-

genden jaars 987, omtrent 20 jaren oud zijnde, vergeven. **LODEWIJK** had eene woelige en onrustige gemoedsgesteldheid; de naam van *Luije*, strookte niet zeer met zulk eene inborst. Het schijnt dat hem dien naam slechts werd gegeven, omdat zijn bestuur niets merkwaardigs oplevert: — en wat had hij kunnen doen in een zoo kort tijdsbestek, dat hij den troon bekleedde? Het is de laatste der Fransche koningen, uit het tweede geslacht der **CARLOVINGERS**, dat *Frankrijk*, 236 jaren heeft bestuurd. Na zijnen dood moest het rijk, van regtswege op **KAREL** zijnen oom, hertog van *Neder-Lotharingen* en zoon van **LODEWIJK den Overzeesche**, overgaan; maar daar deze vorst zich bij de Franschen had gehaat gemaakt, werd hij van de opvolging uitgesloten en de kroon aan **HUGO CAPET**, hertog van *Frankrijk*, en den magtigsten vorst van het rijk, opgedragen. De reden waarom het tweede geslacht ten onder ging, zijn voornamelijk de volgende: 1.º De verdeeling van het ligchaam des staats in verscheiden rijken; eene verdeeling, welke volstrekt burgeroorlogen tusschen de broeders moest ten gevolge hebben; 2.º de overgrootte liefde, welke **LODEWIJK de**

Zachtmoedige, zijnen te zeer beminden zoon, **KAREL den Kalen** toedroeg; 3.º de zwakheid van de meeste hem opvolgende koningen; en naauwelijks kan men er vijf of zes tellen, die en verstandig en dapper geweest zijn; 4.º de verwoestingen der Noormannen, die bijna gedurende eene eeuw *Frankrijk* teisterden en de mouterijen der groote heeren ondersteunden.

LODEWIJK VI, de Dikke, zoon van **PHILIPPUS I** en **BERTHA** van *Holland*, werd in 1081 — eenige tijdrekendkundigen zeggen in 1078 — geboren, en verkreeg de kroon in 1108. De bezittingen, welke onmiddellijk aan den koning toebehoorden, bepaalden zich toenmaals tot het hertogdom *Frankrijk*. Het overige was in het bezit van de Vassalen des konings, die, zich in hunne heerlijkheden als dwingelanden gedroegen en geenen meester wilden dulden. Deze Heeren Vassalen waren bijna allen weerspanningen. De koning van *Engeland*, hertog van *Normandië*, bleef niet in gebreke om hunne mouterijen te ondersteunen, en van daar die kleine oorlogen tusschen den koning en zijne onderdanen; welke oorlogen aan de laatste jaren van **PHILIPPUS I** en aan de eerste van

LODEWIJK *den Dikke*, werk verschaften. Deze vorst ontdekte te laat den beganen misslag, dat men de Engelschen in *Frankrijk* aanwinsten had laten doen, door zich niet tegen de verovering van *Normandijë*, door HENDRIK I op ROBERT zijnen oudsten broeder, te verzetten. Daar de Engelsche vorst in het bezit was van deze provincie, weigerde hij de sterkte *Gisors* te slopen, zoo als men overeengekomen was. De oorlog brak uit, en na verschillende uitslagen, werd dezelve in 1114 door een verdrag geeindigd, waarbij *Gisors* aan de Engelschen, onder voorwaarde der leenpligtigheid, werd afgestaan. Dan weldra brak de oorlog andermaal los. LODEWIJK *de Dikke*, zijne bescherming verleend hebbende, aan WILLEM CLITON, zoon van ROBERT, bijgenaamd *Korte dij*, die van *Normandijë* beroofd was geworden, wilde hem wederom in dit graafschap bevestigen; doch het was te laat. HENDRIK was te magtig geworden en LODEWIJK *de Dikke* kreeg in 1119, in den slag van *Breuneville*, de nederlaag. In het volgende jaar werd de vrede tusschen LODEWIJK en HENDRIK, die de leenpligtigheid voor *Normandijë* vernieuwde, gesloten. De koning van *En-*

geland, zijne geheele familie, en de bloem van den Adel, die in het gezigt van de haven van *Barfleur* omkwam, waar zich dezelve, ingescheept had, om naar *Engeland* overtesteken, verloren hebbende, zoo deed deze gebeurtenis den oorlog op nieuw ontstaan. WILLEM CLITON ondersteund door vele Normandijische en Fransche Heeren, die LODEWIJK *de Dikke* heimelijk de hand hield, maakte van deze voor HENDRIK zoo noodlottige omstandigheden gebruik, om hem denzelfen te verklaren; maar de Engelsche vorst trok er het voordeel van en het gelukte hem, keizer HENDRIK V tegen den koning van *Frankrijk* op te zetten. HENDRIK werft troepen aan, en trekt naar den *Rijn*, maar LODEWIJK *de Dikke* stelde hem een aanzienlijk leger tegen, waardoor de keizer verplicht werd terug te trekken. Het zou den Franschen koning, gemakkelijk gevallen zijn aanstonds tegen den Engelschen vorst op te trekken en zich weder meester te maken van *Normandijë*; maar de Vassalen, die hem tegen dezen vreemden vorst gevolgd waren, zouden hem verlaten hebben, wanneer zij ook den hertog van *Normandijë* hadden moeten bestrijden, daar het met hun belang overeen

kwam, het evenwigt van derzelve krachten te behouden. Hij is de eerste, die het ondernomen heeft aan *Frankrijk* eenen regeringsvorm te geven. Sedert dat de adel *den koning gedwongen had deszelfs titels erfelijk te verklaren*, bestond er, vóór hem, niet de geringste openbare magt. Zoodra **LODEWIJK** in staat was, te paard te stijgen, vervolgde hij de Heeren en edellieden, die, uit hunne slottorens, zich verspreidden, om op de weerlooze velden, op de groote wegen en rivieren te plunderen en te rooven. Gedurende zijn gansche leven had hij de wapens in de hand, bragt overal hulp aan, waar de onderdrukten die vroegen, en had in alles het aanzien van een eenvoudig ridder. Wanneer hij de meesten dier kleine dwingelanden tot pligt gebragt had, ondernam hij, de orde te herstellen. Hij verleende aan de steden gemeentelijke handvesten, welke, door haar vrij te verklaren, aan dezelve de keuze van Burgemeesters en Schepenen toestonden, om over derzelve onderlinge regtszaken uitspraak te doen, en de openbare veiligheid te handhaven. De steden, hierdoor kleine volksregeringen (*démocratiën*) geworden zijnde,

XV, DEEL.

verschafften den koning een zeker getal krijgslieden. Iedere parochie streed voor hem onder de banier van derzelve Heilige. » Eene soort van krijgswezen, » zegt een hedendaagsche staatkundige, » welke het algemeen, op verre na niet zoo zeer drukte als die schrikkelijke legers, die, zoo wel in vredes- als oorlogstijd, ten koste der burgervrijheid, ten koste van de veiligheid en het openbare vertrouwen, met offering van bevolking, van zeden, ja, van alles, wat een wijs bestuur, moet dierbaar zijn, gevoed en betaald worden. » (*Zie FREDERIK II.* koning van *Pruissen*, *MARIA THERESIA*, *XIMENES*). Deze vorst liet ook het oog vallen over de regtsgeleerdheid. De zoo lang verwaarloosde en miskende koninklijke regten, herbloeden. De koning, als waarborg der gemeentelijke handvesten, deed uitspraak over de geschillen, welke tusschen de steden en heeren ontstonden. Hij voerde het gebruik in, om zich, in vele gevallen van de door de heeren-regters geslagene vonnissen, op deze regters te beroepen. Hij zond commissarissen uit om het gedrag der regters gade te slaan. Dit was, wel is waar, niet zoo zeer zijn werk, als wel dat van den

B

abt SUGER, zijnen voornaamsten minister; maar daarmede aan den koningen al het slechte toeschrijft, dat onder hun bestuur voorvalt, is het van den anderen kant billijk, dat men het onder hen tot stand gebrachte goede mede aan dezelve verdankt. Deze zoo gewigtige onderneming werd door zijnen zoon, **LODEWIJK den Jonge** voortgezet. **LODEWIJK de Dikke** hield zich in de laatste jaren van zijn leven bezig, om den moord van **KAREL den Goede**, graaf van *Vlaanderen*, te wreken, en de kerkelijke twisten tusschen Paus **INNOCENTIUS II.** en **ANACLETUS** te dempen. De roode-loopziekte deed hem den 1 Augustus 1137, in den ouderdom van 56 jaren, ten grave dalen. Hij stierf als een Christen, op een tapijt uitgestrekt, hetwelk hij op den grond had doen spreiden, en hetzelfde met asch, in de gedaante van een kruis, bedekken. De laatste woorden van dezen stervenden vorst, kunnen den koningen tot eene schoone les verstrekken: » *Vergeet nimmer, zeide hij aan zijnen zoon, dat het koninklijk gezag een last is, waarvan gij na uwen dood nauwkeurig rekenschap zult geven.* » Zijne weduwe **ALIX** van *Savoije*, huwde voor de tweede maal

met **MATTHEUS VAN MONTMORENCY**, connestabel, dat is, volgens de taal van dien tijd, opperstalmeester des konings. Zij stierf in 1154. **LODEWIJK** was een door zijne zachte zeden (zegt de president **HÉNAULT**), en door al de deugden, die eenen goeden koning vormen, zeer beminnaenswaardig vorst. Hij is de eerste koning van *Frankrijk* die te *Saint-Denis* het *Oriflamme* haalde, zijnde dit eene soort van roode banier, die, van onderen gespleten, aan het einde van eene vergulde lans hing.

LODEWIJK VII. de Jonge, zoon des vorigen konings, werd in 1120 geboren, en volgde zijnen vader in 1137 op, na met hem eenige jaren geregeerd te hebben. In het begin van zijn bestuur, kwam hij in een geschil met **INNOCENTIUS II.**, en met **TRIBAUT IV**, graaf van *Champagne*. **INNOCENTIUS**, eene benoeming tot het aartsbisdom van *Bourges* gedaan hebbende, en **LODEWIJK** vermeenende, dat hij de verkiezing van wege de geestelijkheid, niet moest goedkeuren, verklaarde zich op eene onstuimige wijze tegen den Paus, die dan ook den banvloek over hem uitsprak en zijn rijk in interdict stelde. De koning wilde zich hiero-

ver op **TRIBAUT** wreken, omdat hij den Paus genegen was, en verwoestte in 1141 de stad *Vitri* te vuur en te zwaard. De godshuizen werden hierbij zelfs niet gespaard, en 1300 menschen, die in eene kerk de wijk genomen hadden, kwamen zoo wel als de anderen, in de vlammen om. De heilige **BERNARDUS** hield hem dit nadrukkelijk voor; de vorst werd bewogen, ofschoon te laat, over de verwijtingen van den heilige, en verzoende zich met den opperpriester. Dezelfde heilige, door Paus **EUGENIUS** tot het prediken van eenen kruistogt aangespoord, won **LODEWIJK**, — ofschoon tegen den zin van den abt **SUGER**, — voor denzelfden, die, zonder den kruistogt af te keuren, zich tegen het vertrek van den koning aankantte. (Zie **SUGER**). Deze tweede kruistogt beantwoordde niet aan het verlangen en de inspanningen van **LODEWIJK**, maar voor het overige had dezelve evenwel eene zeer goede uitwerking: zij bragt eene nieuwe vrijheid te weeg, en de steden kochten die vrijheid van den koning, of hunne heeren, welke alles tot geld maakten, om zich ter kruisvaart uit te rusten. Sedert langen tijd was er in *Frankrijk* niets meer dan

de adel en de geestelijken, die nog vrij waren; de overigen waren slaven, zoo zelfs, dat geen hunner, zonder verlof van zijnen heer, den geestelijken stand mogt omhelzen. De koning had geen ander gezag dan over de lijfeigenen der landgoederen, welke hem toebehoorden. Maar toen de steden en dorpen hunne vrijheid gekocht hadden, werd de koning mede hun natuurlijke verdediger tegen de aanslagen der heeren, en verkreeg in hen even zoo vele onderdanen. Deze verdediging kostte, wel is waar, groote geldelijke opofferingen; zij moesten hierin wel voorzien, en werden alzoo, in plaats van den heeren, den koning schatting pligtig. Zij veranderden daarom slechts van meesters, maar de dienstbaarheid des konings was zoo zacht, dat men van toen af, de wetenschappen, de nijverheid en den koophandel in *Frankrijk* zag herboren worden. Deze kruistogt bragt de inneming van *Edessa* door **NORADIN** te weeg. De koning vertrok in 1147 met **ELEONORA**, zijne gemalin, en een leger van 80,000 man. Hij werd door de Sarracenen verslagen. Hij sloeg het beleg voor *Damascus*, maar werd, door het verraad der Grieken, verpligt, hetzelfde

in 1149 op te breken. Ten minste komen de meeste geschiedschrijvers van het westen hierin overeen: de oostersche schrijvers erkennen dit verraad niet. **LODEWIJK de Jonge**, werd door de Grieken, op zijne terugreize naar *Frankrijk*, op zee gevangen genomen, en door den generaal **ROGERIUS**, koning van *Sicilië* verlost. Deze monarch werd, na zoo vele ongelukken ondervonden te hebben, den lust voor de kruistogten niet benomen; maar naauwelijks was hij in *Frankrijk* terug gekomen, of hij vormde al weder het plan tot eene nieuwe kruisvaart; dan de gemoederen waren zoodanig verkoeld, dat hij genoodzaakt was er van af te zien. **SUGER** wilde eenen togt ten zijnen koste ondernemen, maar de dood verijdelde denzelfden. (Zie **CODEFRIDUS VAN BOUILLON**, **BERNARDUS — Heilige —** **PETRUS de Kluisenaar**, **LODEWIJK — Heilige —** enz.) De echtgenoot van **LODEWIJK**, **ELEONORA**, erfgename van *Guienne* en *Poitou*, die hem op zijne, zoo lange als ongelukkige loopbaan gevolgd was, vergat de moeilijkheden en de ongemakken der reis bij **RAIMUNDUS van Antiochië**, haren oom van 's vaders zijde, en bij **SALADIJN**, eenen buitengemeen schoo-

nen, jongen Turk. **LODEWIJK** vernietigde in 1152 zijn huwelijk, hij geloofde daardoor dien hoon af te wasschen, en huwde **ALIX**, dochter van denzelfden **THIBAUT**, graaf van *Champagne*, zijnen ouden vijand. Door het aangaan van dit huwelijk verloor hij *Guienne*. **ELEONORA** aldus verstooten zijnde, huwde zes weken later met **HENDRIK II**, hertog van *Normandijë*, wien zij *Poitou* en *Guienne* ten huwelijk bragt. De oorlog tusschen *Frankrijk* en *Engeland* barstte los in 1156, over het graafschap *Toulouse*. **LODEWIJK**, nu overwonnen en dan overwinnaar zijnde, behaalde niet eene enkele belangrijke overwinning. De vrede tusschen deze twee monarchen werd in 1161 hersteld. Dezelve werd door eenen nieuwen oorlog gevolgd, welke in 1177 eindigde, door eene huwelijksbelofte van den tweeden zoon van **HENDRIK II**, en de jongste dochter van **LODEWIJK den Jonge**. Deze vorst stierf in 1180, in den ouderdom van 60 jaren, aan eene verlamming, welke hem overviel, toen hij naar het graf van den heiligen **THOMAS van Cantorbery** of *Kantelberg* ging, wien hij eene schuilplaats op deszelfs vlagt had verleend. Hij had deze reis ondernomen ter verkrij-

ging der gezondheid voor 'zijnen zoon PHILIPPUS, die gevaarlijk ziek was. LODEWIJK *de Jonge* was godvruchtig, goed en dapper, doch niet zeer voorspoedig; hetgeen men aan de buitensporigheden toeschrijft, welke het begin van zijn bestuur kenmerkten, en door den heiligen BERNARDUS van dien tijd af beschouwd werden als eene bron van onheilen. [Daar hij de losbandige, en voor elken wellusteling veile vrouwspersonen niet uit zijn rijk kon uitroeijen, wilde hij echter, dat dezelve door een vernederend kenteeken zouden onderscheiden zijn; hij verbood bij een *edict*, dat dezelve, even gelijk de brave en zedige vrouwen, vergulden gordels zouden dragen, hetwelk aanleiding heeft gegeven tot het Fransche spreekwoord: *Bonne renommée vaut mieux que ceinture dorée*].

LODEWIJK VIII, koning van *Frankrijk*, om zijne heldhaftigheid *Leeuwenhart* bijgenaamd, was de zoon van PHILIPPUS AUGUSTUS en ISABELLA van *Henegouwen*, en werd in 1187 geboren. Reeds onder het bestuur van zijnen vader onderscheidde hij zich in verscheidene krijgsoverbedrijven, en beklom in 1223 den troon. Hij was de eer-

ste koning uit het derde geslacht, die niet als zoodanig bij zijns vaders leven werd gezalfd. In plaats, dat HENDRIK III, koning van *Engeland* bij deszelfs zalving zou tegenwoordig zijn, waartoe hij pligtshalve gehouden was, eischte hij van hem de teruggave van *Normandië*; doch de koning, dit van de hand wijzende, vertrok met een aanzienlijk leger, als besloten hebbende de Engelschen uit *Frankrijk* te drijven. Hij ontnam hun *Niort*, *Saint-Jean d'Angely*, *Limousin*, *Périgord*, het land van *Aunis*, enz. Slechts *Gasconne* en *Bordeaux* moesten nog onderworpen worden, om de verdrijving der Engelschen te volledigen, toen zich de koning in de noodzakelijkheid bevond, de Albigenzen te heoorlogen, die bij de verspreiding van het vergif der dwaling in het zuidelijk gedeelte van zijn rijk, de bloedigste tooneelen aanrigtten. Op aanzoek van Paus HONORIUS III belegerde hij *Avignon*, en nam deze stad den 12 September 1226 in. Intusschen brak er eene ziekte onder zijne troepen uit, waaraan de koning zelf, te *Montpensier* in *Auvergne*, den 8 November 1226, in den ouderdom van 39 jaren, overleed. THIBAUT VI, graaf van

Champagne, die op de koningin smoorlijk verliefd was, werd verdacht gehouden hem door vergif omgebracht te hebben; doch dit vermoeden is van grond ontbloot. LODEWIJK heeft zich door zijne dapperheid, zijne kuischheid en zijne verdere deugden eenen onsterfelijken naam verworven. Bij zijnen tuitersten wil vermaakte hij aan elk der 2,000 *Lazarus gestichten* van zijn rijk 100 sous. De melaatschheid was, gelijk men ziet, destijds, eene zeer algemeene ziekte. Nog vermaakte hij, om in eens uittebetalen 30,000 livres (namelijk ongeveer 540,000 livres der hedendaagsche munt) aan zijne echtgenoot de vermaarde BLANKA van *Kastilië*. Deze opmerking maakt ons met de waarde der munt van die dagen bekend. Zeker geschiedschrijver zegt: »Het geld is de slagader van den staat en een vrij zeker middel, om deszelfs krachten te kennen.»

LODEWIJK IX (*Heilige*), zoon van LODEWIJK VIII en BLANKA van *Kastilië*, werd den 25 April 1215 geboren, kwam in 1226 tot de kroon, ondervoogdijdschap zijner moeder, die voor de eerstemaal de eigenschap van voogdes en regentes in zich vereenigde. Gedurende de minderjarig-

heid des jongen konings, was BLANKA er vooral op bedacht; de vrijheeren en kleine prinses, die steeds onderling in twist waren, en zich enkel vereenigden, om den staat omver te werpen, te beteugelen. De kardinaal ROMANUS, pauselijke legaat, stond door zijne raadgevingen de koningin bij. THIBAUT VI, graaf van *Champagne*, sedert lang op BLANKA verliefd, benijdde den invloed, welken ROMANUS zich verwierf, en wapende zich tegen den koning. BLANKA, die tot dus verre steeds zijne liefde had versmaad, nam met even zoo veel deugd en beleid, toevlugt tot dezelve, om, ware het mogelijk, den graaf tot betere inzichten te brengen en van denzelfden de namen, de voornemens en kuiperijen der oproerlingen te vernemen. Toen LODEWIJK meerderjarig was geworden, bleef hij denzelfden weg betreden, waarop hem zijne moeder zoo wel was voorgegaan en beoogde niets inniger dan het geluk zijner onderdanen. Tijdens de geschillen tusschen GREGORIUS en FREDERIK II, was zijn gedrag zeer wijs, en hij wilde niet dat zijn broeder ROBERT, de keizerskroon zou aannemen, welke hem de Paus aanbood. Met nadruk laakte hij het gedrag van FREDERIK; maar geloofde nogtans niet,

dat men hem de kroon kon ontnemen, tenzij hij in eene algemeene kerkvergadering veroordeeld ware. Dit doet ons zien, hoedanig de regtsgeleerdheid dienaangaande destijds, zelfs aan de hoven, betrekkelijk de koningen was en hoe zeer men zich, om die reden in onze dagen, ten onrechte tegen de Pausen heeft verzet. (Zie FREDERIK II, GREGORIUS VII, GREGORIUS IX, enz.) Nadat men in de kerkvergadering van *Lyon*, den kerkban over dezen vorst uitgesproken, en daarbij deszelfs afzetting bepaald had, welke hij, ofschoon dezelve als wettig erkennende, niet scheen goed te keuren, stelde **LODEWIJK** inmiddels alles in het werk, om hem met den Paus te verzoenen; doch **FREDERIK** beantwoordde niet aan **LODEWIJK's** bedoelingen. Nu wierf **LODEWIJK** troepen aan tegen den koning van *Engeland*, **HENDRIK III** en deszelfs aanhangelingen, de grooteleenheeren van *Frankrijk's* kroon. Hij bragt hun tweemaal de nederlaag toe: de eerste in 1241, nabij *Taillebourg* in *Poitou*, en de tweede vier dagen later, nabij *Saintes*, waar hij eene volledige overwinning behaalde. **HENDRIK** zag zich verplicht eenen nadeeligen vrede te sluiten. De graaf van *la Mar-*

che en de andere weerspannige leenheeren keerden tot hunnen plicht terug, en gingen denzelfven niet meer te buiten. **LODEWIJK** had toen slechts den ouderdom van 27 jaren bereikt. Kort hierop verliet hij zijn koninkrijk om naar *Palestina* te gaan. In de aanvallen eener hevige ziekte, waardoor hij in 1244 werd aangetast, geloofde hij eene stem te hooren, welke hem gebod het kruis, tegen de ongeloevigen, op te nemen, en de Christenen wederom in het bezit dier schoone landstreek te stellen, welke hun de Sarracenen hadden ontveldigd en hen van de ongehoordste en wreedste slavernij te bevrijden: hij deed alzoo van stonde af, de gelofte, van naar het *Heilige Land* te gaan. De koningin-moeder, de koningin zijne vrouw smeekten hem de reis ten minste tot deszelfs volkomen herstel te verschuiven; maar **LODEWIJK** bleef nog te dringender om het kruis aanhouden. Op zijn dringend verzoek reikte het hem de bisschop van *Parijs*, met tranen in de oogen uit, even als voorzagg deze de rampen, welke den koning in het *Heilige Land* opwachtten. Gedurende vier jaren bereidde zich de koning tot dezen zoo beroem-

den als ongelukkigen togt voor; en eindelijk het bestuur aan zijne moeder opdragende, schepte hij zich met MARGARETHA van *Provence*, zijne echtgenoot; en zijne drie broeders, in het jaar 1241, te *Aigues-Mortes*, in. Bijna de geheele Fransche adel vergezeldde hem derwaarts. Ter reede van *Damiate* aangekomen, veroverde hij in 1249 die stad. Hij had besloten den oorlog in *Egypte* over te brengen, om den sultan, den toenmaligen bezitter van het *Heilige Land*, in zijn eigen rijk aan te vallen: in het gezigt der ongeloofigen trok hij den *Nijl* over, behaalde op hen twee overwinningen en deed in 1250, in den slag van *Massoure* wonderen van dapperheid. De Sarracenen kwamen weldra hunne wederwraak: hongersnood en besmettelijke ziekten noodzaakten de Franschen naar *Damiate* terug te keeren. Zij vielen dezelve op dezen terugtocht aan: dreven hen op de vlugt en rigtten een groote slagting onder de Franschen aan. De koning, die gevaarlijk ziek was, werd, met zijn gevolg en het beste gedeelte zijner troepen nabij *Massoure*, gevangen genomen. *Lodewijk* scheen in zijne gevangenis even zoo groot en verheven als op den troon.

De Muzelmannen konden zijn geduld en zijne standvastigheid niet genoeg bewonderen, doordien hij alles van de hand wees, wat hij vermeende niet redelijk te zijn. » Wij, zeiden zij tegen hem, beschouwden u als onzen gevangene en slaaf en gij behandelt ons, alsof wij in boeien en uwe gevangenen waren." Men durfde hem voor slaan eene buitengewoon groote som voor zijn losgeld te geven, maar hij gaf des sultans afgevaardigden ten antwoord: » Gaat uwen meester zeggen, dat een koning van *Frankrijk*, zich niet voor geld loskoopt. De gevraagde som zal ik voor mijn volk betalen en *Damiate* geef ik voor mijnen persoon terug." Hij betaalde in der daad 400,000 livres voor hun losgeld, gaf *Damiate* voor zijne vrijheid en stond den sultan eenen wapenstilstand van tien jaren toe. Zijn voornemen was nu, naar *Frankrijk* terug te keeren, maar vernemende, dat de Sarracenen, in plaats van de gevangenen uit te leveren, er een groot aantal door de schrikkelijkste folteringen, om hen te dwingen de godsdienst te verzuken, hadden omgebracht, begaf hij zich naar *Palestina*, alwaar hij nog vier jaren, tot 1254 vertoefde. Den tijd van zijn verblijf

in *Palestina*, besteedde hij, om de steden der Christenen te versterken en te herstellen; al de krijgsgevangenen van *Egypte* te bevrijden en de ongeloofigen te bekeeren. Bij zijne terugkomst in *Frankryk*, vond hij alles, boven zijne verwachting, in den volmaaktsten staat; dan de Voorzienigheid had een land bewaakt, dat de koning enkel uit de Christelijkste beweegredenen had verlaten. Zijne terugkomst in *Parijs*, hetwelk hij tot zijn verblijf koos, werd het geluk zijner onderdanen en de roem van het vaderland. Hij rigtte het eerst het regtsgebied op; en het volk door willekeurige vonnissen der heeren regters onderdrukt, kon zijne klagen voor vier groote koninklijke regtbanken brengen, welke te dien einde waren daargesteld. Onder zijn bestuur begonnen de geleerden zitting in de parlementen te krijgen, waarin de ridders, die zeldzaam lezen konden, over de welvaart der burgers beslisten. Hij verminderde de belastingen en trok diegenen in, welke de schraapzucht der beambten van financiën hadden ingesteld. Hij vaardigde strenge bevelen tegen de godslasteraars en goddeloozen uit; bouwde kerken, gasthuizen

en kloosters en vaardigde in het jaar 1269, eene *Pragmatique Sanctie* uit, om de oude regten der domkerken en de vrijheid der verkiezingen te behouden. De zesde canon verbiedt de sommen uit te betalen, welke het hof van *Rome*, zou kunnen vorderen. Intusschen merkt FLEURY aan: » Dat die canon in vele Exemplaren ontbreekt, overigens wordt er in alle andere canons geen enkel woord van het Roomsche Hof gerept, en men geloofst, dat de heilige koning hiermede niet anders bedoelde dan de aanslagen der Heeren en wereldlijke regters op de kerkelijke ambten (*beneficiën*).” De president HÉNAULT twijfelt of deze *Pragmatique* wel eens van den heiligen LODEWIJK is. Aan dezen vorst viel in 1264 eene eer te beurt, welke alleen aan eenen deugdzaam vorst kan ten deele vallen: — de koning van *Engeland*, HENDRIK III, en de vrijheeren kozen hem tot scheidsman in hunne geschillen. Deze vorst kwam, bij LODEWIJKS terugkeer uit *Palestina*, te *Parijs*, en verzekerde hem, dat hij zijn Heer was en het ook immer zijn zoude. Zijn broeder KARREL, hertog van *Anjou*, was aan zijne vermaardheid en het voortreffelijk bestuur zijns

rijks, de eer verschuldigd van door den Paus als koning van *Sicilië* gekozen te worden. — **LODEWIJK** breidde nogtans zijn grondgebied uit door de aanwinst van *Peronne*, *Avranches*, *Montagne* en *Perche*. De koning van *Engeland* zou hij alles, wat deze in *Frankrijk* bezat, hebben kunnen ontnemen; de geschillen van **HENDRIK III**, en zijne vrijheeren maakten hem hiertoe de gelegenheid gemakkelijk: — doch regtvaardigheid gold bij hem meer dan alle overweldiging; hij liet hem in het bezit van *Guienne*, *Périgord*, *Lemousin*, terwijl hij hem voor altijd van *Touraine*, *Poitou*, *Normandië*, door zijnen grootvader **PHILIPPUS-AUGUSTUS** met de kroon vereenigd, afstand deed doen. Toen hij nu zijn rijk bloeiend en deszelfs staatsbewind volmaakt wel gevestigd zag, ondernam hij in 1270 den zeden kruistogt. Hij belegerde *Tunis* in *Afrika*, veroverde, acht dagen later, het kasteel, en stierf den 25 Augustus van hetzelfde jaar in zijne legerplaats aan eene besmettelijke ziekte, welke zijn leger verwoestte. Zoodra hij zich van deze ziekte voelde aangetast, liet hij zich op asch nederleggen, en stierf in den ouderdom van 55 jaren, met den blakenden

Godsdienstgloed eens Kluizenaars en de dapperheid eens helds, en in het zalige bewustzijn, de vijanden des Christendoms op eene regtvaardige en voorzigtige wijze te hebben beoorloofd, afschoot die oorlogen met afwisselende gevolgen en glansrijke tegenspoeden gevoerd waren. — (Zie de uitmuntende Verhandeling over de derde eeuw der Kerk, voorkomende aan het einde van het XIV. deel der Kerkelijke Geschiedenis van den Abt **BÉRAULT**, en de Artikels **LODEWIJK VII**, **PRETER den Kluizenaar**, enz.) In 1297 verklaarde hem **BONIFACIUS VII** heilig. De bulle van heiligverklaring van dezen koning, is eene voortreffelijke en zeer uitgebreide lofrede, en geground, zoo als daarin wordt gezegd, op de volledige zekerheid van zijne zuivere zeden, van de regelmatigheid en gestrengheid van zijn leven, van zijne liefde tot regtvaardigheid, van zijnen edelmoedigen ijver tot voortplanting des geloofs, van zijne liefdadigheid jegens behoeftigen, zwakken en van alle hulp verstokene ongelukkigen, onaangezien de natie waartoe die behoorden, in één woord, van al zijne Christelijke - koninklijke - en heldendeugden. Dienaangende had men de onder eede gedane verklaring van meer

dan drie honderd getuigen gehoord, en zelfs drie en zestig mirakelen bekrachtigd. Naar het oordeel van Pater DANIEL en den president HÉNAULT was de heilige LODEWIJK een der grootste en zeldzaamste vorsten, die ooit den scepter gevoerd hebben: deelnemend als ware hij zelf ongelukkig geweest; milddadig zonder echter eene wijze spaarzaamheid uit het oog te verliezen; onverschrokken, maar bedaard in den strijd; slechts in groote en belangrijke aangelegenheden alleen scheen hij moedig te zijn. Zeer belangrijke zaken, de regtvaardigheid of liefde voor zijn volk moesten hem aansporen, daar hij buiten deze omstandigheden het aanzien had van zwak, eenvoudig en beschroomd te zijn. Wijs en standvastig aan de spits zijner troepen en in het midden van den raad, was hij in zijn huisselijk leven niets meer dan een eenvoudig burger. Zijne bedienden werden zijne meesters, zijne moeder bestuurde hem, en de beoefening der eenvoudigste godsdienstige gebruiken kenmerkte en vervulde zijne dagen. Het is waar, dat de vervulling dier gebruiken door nog hechtere en zich nimmer weder sprekende deugden veredeld werden; dezelve waren de grondslag van zijne inborst.

Op dit bestuur berust, volgens JOINVILLE, de instelling der rekwestmeesters, die, eerst slechts tot drie, maar vervolgens, door het edict van 1752, tot tachtig gebragt werden, dat dit getal voor hetzelfde vaststelde. De heilige LODEWIJK vernietigde ook in zijn rijk de ongetijnde processen der geregtelijke tweegevechten, en stelde in derzelve plaats de wijze van beroep (*appel*) voor een hooger geregtshof in: zoo als voorheen, was het nu mede niet meer geoorloofd tegen zijne partij noch tegen de getuigen, welke deze aanvoerde, te strijden. JOINVILLE, LA CHAISE en de Abt DE CHOISY-BURY, hebben zijn leven beschreven. Zie derzelve Artikels. [Behalve deze bestaan er nog verscheiden andere *Kronijken* en Levensbeschrijvingen van dezen vorst. Ook is de *heilige LODEWIJK* het onderwerp van verscheiden dichtstukken geweest, onder welke wij het *Heldendicht* van Pater LEMOYNE en het Treurspel van ANCELOT, in 1819 ten tooneele gevoerd, kunnen noemen.]

LODEWIJK X, koning van *Frankrijk* en *Navarre*, bijgenaamd *Hutin*, dat is, *weerbarmstige* en *twistzieke*, volgde den 29 November 1314,

zijnen vader PHILIPPUS den Schoone op, zijnde hij reeds door JOANNA, zijne moeder, koning van *Navarre*, in welke hoedanigheid hij zich reeds den 1 October 1308 te *Pampeluna* had laten kroonen. Weduenaar van MARGARETHA van *Bourgondië* zijnde, stelde hij zijne zalving, wegens de in zijn rijk plaats hebbende woelingen, en tevens om dat hij zijne nieuwe echtgenootte CLEMENTIA, dochter van KAREL, koning van *Hongarijë*, wachtte, tot Augustus van het jaar 1315 uit. In dien tusschentijd stelde zich KAREL van *Valois*, oom des konings aan het hoofd des bestuurs, en liet ENGUERRARD DE MARIGNI te *Montfaucan* ophangen aan de galg, welke deze minister zelf, onder den overledenen koning, wiens minister hij was, had doen oprigten. LODEWIJK X riep de Joden in zijn rijk terug; voerde zonder gelukkig gevolg, den oorlog met den graaf van *Vlaanderen*, en onder voorwendsel van dezen oorlog, bezwaarde hij het volk met nieuwe belastingen. De nog overgeblevenen der lijfeigenen zijner landerijen dwong hij hunne vrijheid te koopen, hetgeen dezelve met groote opoffering deden. Door het vervullen van eenen bekenden plicht, waren zij gerust, en wisten volstrekt niet

wat men van hen zoude vorderen, wanneer zij vrij zouden zijn. Het edict des konings hield in, *dat volgens het regt der natuur ieder vrij geboren wordt*, en dit *natuur-regt* liet hij koopen. » Men heeft ten allen tijde opgemerkt, » zegt een wijsgeer, » dat de vrijheids bazuiners dezelve schaars kenden, en, wanneer zij er het minste sprankje van bevatten, is zulks altijd ten hunne voordeele. » [De laatste daad van het bestuur van LODEWIJK X was het straffen van verscheiden geldafpersers, te regt, *verslindende wolven* bijgenaamd, en van welke men echter slechts de armste ophing.] LODEWIJK X overleed te *Vincennes* den 8 Junij 1316, in den ouderdom van 26 jaren. Bij CLEMENTIA verwekte hij éénen zoon, JOANNES genaamd, die, na zijns vaders dood den 15 November 1316 geboren werd en slechts den ouderdom van acht dagen mogt bereiken. Er ontstond eene groote zwarigheid ten opzichte der troonsopvolging; JOANNA, dochter des konings, moest, volgens het gevoelen van den hertog van *Bourgondië*, opvolgen. De algemeene Staten echter beslisten, dat de Salische wet de vrouwen van de kroon uitsloot. Deze aanmerking, verkreeg de overhand, en nu

beklom PHILIPPUS *de Lange*, tweede zoon van PHILIPPUS *den Schoone*, *Frankrijks* troon. JOANNA, zijne dochter, bekwam voor haar deel, de kroon van *Navarre*, welke zij aan PHILIPPUS, kleinzoon van PHILIPPUS *den Stoute*, die met haar in het huwelijk trad, als bruidschat aanbragt,

LODEWIJK XI, zoon van KAREL VII en MARIA van *Anjou*, dochter van LODEWIJK II, titelvoerend koning van *Napels*, werd te *Bourges* in 1423 geboren. Deze prins onderscheidde zich reeds in zijne jeugd door verscheidene heldendaden tegen de Engelschen, die hij in 1443 noodzaakte de belegering voor *Dieppe* optebreken. In het volgende jaar overwon hij de Zwitsers. Het is te betreuren, dat zijn sneed karakter den roem ontluisterde, dien hij zich door zijne dapperheid verworven had. Ongeuldig om den troon te beklimmen, stond hij tegen zijnen vader op, en sleepte vele groote Heeren in dien opstand mede. De laatste jaren van KAREL VII waren met veel zuurs en bitters gemengd: zijn zoon veroorzaakte zijnen dood. Eindelijk kwam LODEWIJK XI in 1461 door het overlijden van zijnen vader tot de kroon, en

nam nu een' geheel anderen vorm van gedrag en bestuur aan. Den officieren en magistratspersonen ontnam hij hunne posten; schonk dezelve aan de opstandelingen, die zijnen aftogt naar *Dauphiné*, *Franche-Comté* en *Brabant* gevolgd hadden. Hij behandelde *Frankrijk* als een veroverd land, schudde de voornaamste ingezetenen uit, deed het volk onder belastingen gebukt gaan en vernietigde de *Pragmatique Sanctie*, welke evenwel het Parlement van *Parijs* met zoo veel kracht handhaafde, dat dezelve niet dan door het Concordaat tusschen LEO X en FRANCISCUS I aangegaan, werd vernietigd. Zijne geweldenarijen deden de goede burgers tegen hem opstaan, weldra ontstond er eene zamen spanning tusschen KAREL, hertog van *Berry*, zijnen broeder, den graaf van *Charolais*, den hertog van *Bretagne*, den graaf van *Dunois* en meer andere niet minder over LODEWIJK XI, misnoegde Heeren. JAN van *Anjou*, hertog van *Calabrië*, sloot zich aan de verbondene Prinsen, en zond hun vijf honderd Zwitsers, zijnde de eerste, die in de Fransche legers gediend hebben. De oorlog, welke dit uit misnoegen aangegaan verbond ten gevolge had, werd gevoerd

onder voorwendel van den Staat te verbeteren en het lot des volks te verzachten: hetzelfde werd genoemd: *Het verbond des algemeenen welzijns*. **LODEWIJK** nam de wapens op, om hetzelfde te vernietigen. Den 16 Julij 1465 had er een niet beslissende slag plaats. De verbondene troepen bleven meester van het slagveld, doch het verlies aan beide kanten was gelijk. De koning kon de ontbinding van dit verbond, niet tot stand brengen, dan door aan de hoofden der vereenigde troepen intewilligen wat zij eischten: alzoo bekwam zijn broeder *Normandijë*: de graaf van *Charolais*, de meeste plaatsen in *Picardijë*; de hertog van *Bretagne*, het graafschap *Etampes* en de graaf van *St. Pol*, den degen van conne-stabel. De vrede werd den 5 October van hetzelfde jaar te *Conflans* gesloten. De koning stond bij dit vredesverdrag alles toe, in de hoop, eerlang al het afgestane door kuiperij, weder onder zijn beheer te brengen. Van hier dat hij zijnen broeder weldra *Normandijë* en een groot gedeelte van *Bretagne*, aan den graaf van dien naam ontweldigde. Het schenden van het te *Conflans* geteekende verdrag, deed eenen burgeroorlog te gemoet zien. **LODEWIJK** meende dien te voorkomen,

door aan **KAREL den Stoute**, hertog van *Bourgondië*, te *Péronne* eene conferentie te vragen en wel ten zelfde tijde, dat hij de Luikenaars aanzette, dezen hertog trouweloos te worden en de wapens tegen hem op te vatten. **KAREL**, van deze kuiperijen onderrigt, hield hem op het kasteel van *Péronne* gevangen, en noodzaakte hem een zeer nadeelig verdrag te tekenen en hem op den krijgstogt, tegen de Luikenaars zelve, die hij gewapend had, te volgen. Tot overmaat van vernedering voor hem was, dat hij getuige moest zijn, van de inneming hunner stad en het verlof, om naar *Parijs* te mogen wederkeeren, niet kon verkrijgen, dan na het aawenden van laagheden, en het ondervinden van allen hoon en smaad. De hertog van *Berry*, zijn broeder, werd het slagtoffer van deze vrijlating; **LODEWIJK XI**, loodzaakte hem *Guienne*, in plaats van *Champagne* en *Brie*, als zijn erfdeel aan te nemen; hij wilde hem uit deze provinciën verwijderen, daar hij vreesde, dat de nabuurschap van den hertog van *Bourgondië*, eene bron van verdeeldheden zou te weeg brengen. **LODEWIJK XI** was er niet geruster om. De hertog van *Bourgondië*, liet den nieuwen hertog van *Guienne*, zijne eenige doch-

ter ten huwelijk aanbieden: doch deze vereeniging kwam niet tot stand. De hertog werd met zijne minnaressen door eene perzik, welke men hun gegeven had vergeven, niet zonder vermoeden, zegt de president HÉNAULT, tegen den koning zelven. ODET D'ADIE, gunsteling van den door vergift van het leven beroofden prins, wilde den dood zijns meesters wreken. Hij ligte te dien einde dengenen, dien men voor den vergiftiger hield, op, bragt hem naar *Bretagne*, om aldaar in vrijheid zijn vonnis te kunnen opmaken, doch op den dag, waarop het vonnis des doods moest worden uitgesproken, vond men hem in zijn bed vermoord. Ondertusschen bereidde zich de hertog van *Bourgondië* voor, om den dood van eenen prins, dien hij als schoonzoon had willen aannemen, op eene geweldige wijze te wreken. Ten dien einde trekt hij in *Picardijë*, verwoest alles te vuur en te zwaard; zijne poging voor het door vrouwen verdedigde *Beauvais* mislukte, hij valt in *Normandijë*, dat in hetzelfde lot van *Picardijë* moest deelen, komt vervolgens in *Vlaanderen* terug, om nieuwe troepen te ligten. Deze verschrikkelijke oorlog werd door het verdrag van *Bouvines* in 1474,

voor eenige oogenblikken afgebroken: maar in dit zelfde jaar kwam er door den hertog van *Bourgondië* tusschen EDUARD IV, koning van *Engeland*, en den hertog van *Bretagne*, tegen den Franschen koning een aanvallend en verdedigend verbond tot stand. De Engelsche prins ontscheept zich met zijne troepen; LODEWIJK kan hem slaan, doch liever wil hij hem door onderhandelingen winnen. Hij bezoldigt deszelfs voornaamste ministers, koopt de officieren van hooger rang om, in stede van zich in staat te stellen om hen te overwinnen; hij geeft het geheele leger wijn ten geschenke en bewerkte eindelijk door goud, EDUARD's terugtogt naar *Engeland*. De twee koningen slosten in 1475 te *Amiens* een verdrag, dat zij te *Picquigni* bevestigden. Zij bepaalden eenen wapenstilstand van zeven jaren; stelden hier bij vast het huwelijk van den dauphin, met de dochter van den Engelschen vorst, en LODEWIJK verbond zich tot aan den dood van zijnen vijand eene som van 50,000 gouden kroonen te betalen. De hertog van *Bretagne*, was mede in dit verdrag begrepen. Wanneer zich nu de hertog van *Bourgondië* door allen verlaten en alleen te-

gen **LODEWIJK XI** zag, sloot hij met hem te *Vervins*, eenen wapenstilstand van negen jaren. Deze vorst in 1477 in de belegering van *Nancy* gedood zijnde, liet, als eenige erfgename, zijne dochter **MARIA** na, welke **LODEWIJK** uit eene kwalijk begrepene staatkunde, niet als echtgenoot voor den dauphin begeerde. Deze prinses huwde met **MAXIMILIAAN** van *Oostenrijk*, zoon van keizer **FREDERIK III**, en dit huwelijk werd de kiem der verdeeldheden, welke *Frankrijk* aanhoudend met het huis van *Oostenrijk*, toenmaligen soeverein der *Nederlanden*, zocht. Kort na deze vereeniging barstte de oorlog tusschen den keizer en den koning van *Frankrijk* uit. Deze veroverde door de dapperheid van **CHAUMONT D'AMBOISE**, *Franche-Comté*. Te *Guinagate* viel een veldslag voor waarvan het voordeel aan beide zijden gelijk stond. Een in 1482, te *Atrecht* aangaan verdrag, eindigde dezen oorlog. Men sloot aldaar het huwelijk van den dauphin met **MARGARETHA**, dochter van **MARIA** van *Bourgondië*. **LODEWIJK XI** genoot echter niet lang de vreugde, welke hem deze gelukkige gebeurtenissen moesten inboezemen; zijne gezondheid verminderde van dag tot dag, en toen hij

zijnen dood voelde naderen, sloot hij zich in het kasteel van *Plessis-les-Tours* op, waarin men slechts door een tralie-venster binnentrad, en welks muren met ijzeren palen waren bezet. Ongenaakbaar voor zijne onderdanen, met eene wacht omgeven, met schrik en angst voor den dood bezielde, door de treurige gedachten van gehaat te worden, door een folterend gewetens verwijt en door verveling gepijnigd was het dat hij uit *Calabrië* eenen zeer vromen kluzenaar ontbood, tegenwoordig onder den naam van den heiligen **FRANCISCUS VAN PAULA** vereerd. Hij wierp zich voor deszelfs voeten neder, en weenende bad hij hem, om van God verlenging van zijn leven af te smeeken. » Maar de heilige, zegt een beroemd redenaar, sprak tot hem als een profeet, hem, als een andere **ISAÏAS**, toevoegende: *Dispone domui tuae quia morieris tu, et non vives*. Sire! breng uwen staat in orde, en het dierbaarste wat gij daarin hebt is uw geweten: want voor u zijn geene mirakelen; uw uur is gekomen, en — gij moet sterven. Voor ieder een is het woord *dood* iets ontzettends, maar nog ontzettender voor eenen koning, en vooral voor eenen koning, die zoo zeer aan het

leven is gehecht." **LODEWIJK** nam de taal van **FRANCISCUS** niet alleen met allen eerbied ter harte, maar smeekte, dat hij hem tot den dood zou voorbereiden, en stierf in deszelfs armen den 21 Augustus 1483 in den ouderdom van 60 jaren: heil hem, indien een levendig en waarachtig berouw zijne ongerechtigheden hebben uitgewischt! De jaarboeken van dien tijd tellen 4,000 onderdanen, (een naar allen schijn wel wat overdreven getal) die onder zijn bestuur, in het openbaar of in het geheim zijn gevonnisd. De kerkers, ijzeren hokken en boeijen, waarmede men de ongelukkige slagtoffers van zijnen barbaarschen argwaan belaadde, zijn de gedenkstukken, welke deze vorst heeft nagelaten. **TRISTAN**, de *Kluizenaar*, opziener van deszelfs paleis, was de regter, de getuige en de uitvoerder van zijne wraakoefeningen; en die vorst vreesde niet de slagtoffers te zien vallen, die op zijn bevel hun vonnis ondergingen. Toen **JACOBUS VAN ARMAGNAC**, hertog van *Nemours*, misschien valschelijk van majesteitschennis beschuldigd, in 1477 op **LODEWIJKS** bevel ten dood werd gebracht, beval hij de kinderen van dien ongelukkigen prins onder het

XV. DEEL.

schavot te plaatsen, opdat het bloed huns vaders hen zoude bespatten. Geheel met bloed bedekt, verlieten zij deze plaats, en in dezen staat bragt men hen naar de *Bastille*, wierp hen in kerkerholen, welke veel overeenkomst met draagmanden hadden, zoodat de pijnigende toestand, welken het ligchaam hierin onderging, voor hen eene voortdurende marteling, was. De vertrouwelingen en ministers van dezen wreed-aardigen vorst waren mannen zijner waardig; uit den laagsten stand riep hij hen tot eer en aanzien! zoo werd deszelfs barbier graaf van *Mevlan* en afgezant; deszelfs kleermaker wapendrager; deszelfs geneesheer kanselier. Hij verbasterde de natie door aan dezelve zulke lage zielen als meesters op te dringen; en dit had ten gevolge, dat noch deugd noch heldenmoed onder zijn bestuur uitblonk. Gehoorzaamheid, laagheid en slaafsche onderwerping bekleedden boven alles de plaats, en het volk, zegt zeker naïf geschiedschrijver, werd eindelijk bedwaard even als de veroordeelden op de galeijen. Zijne godsdienstigheid zou, zelfs door eene natuurlijke werking, zijn versteend hart hebben moeten verzachten, en zijne onbestendige, eigen-

C

zinnige, onrustige en trouweloze inborst verbeteren; maar deze godsvrucht, was niets anders dan de slaafsche vrees eener lage, kleinmoedige en verwarde ziel. Immer met overblijfselen van heiligen en derzelve beeldenissen bedekt, droeg hij een looden MARIA-beeld op zijne muts, en smeekte om vergeving voor zijne moordenarijen, ofschoon hij er desniettemin steeds nieuwe beging. Hij hield bij den Paus aan, om het misgewaad en het kanoniken siersel te mogen dragen, en zich ten tweeden male met de heilige olie van *Rheims* te doen zalven; in plaats van Gods barmhartigheid af te smeeken, om zijne met bloed bezoedelde handen te reinigen, dat hij met het zwaard der gerechtigheid had vergoten. Al had hij van de natuur een boosaardig hart ontvangen, zoo had hem dezelve toch ook

met voortreffelijke begaaftheden des geestes beschenken. Hij was dapper, en kende menschen en zaken. Hij had, volgens zijne uitdrukking (*), *zijn geheel raad in het hoofd*: één stelregel, welke met zijne ergdenkende en wantrouwige inborst, zeer wel overeenkwam. Even zoo verkwistend uit staatsbelang, als gierig uit smaak, wist hij evenwel als koning te geven. *Parijs*, door eene besmettelijke ziekte, van deszelfs meeste inwoners beroofd, werd door zijne bijzondere zorgen, wederom bevolkt; eene zeer strenge openbare tucht waakte er. Hadde hij langer geleefd, dan zou hij de gelijkheid van maten en gewigten in zijne Staten hebben ingevoerd. Men is aan hem de oprigting der posterijen verschuldigd, welke, tot dus verre, in *Frankrijk* onbekend waren (**). Twee

(*) Dit gezegde wordt in het algemeen aan den graaf van *Damartin*, die, op zekeren tijd in gezelschap des konings rijdende, tot hem zeide: Sire! ik bewonder de buitengewone kracht van uw paard. En waarom? hernam *Lodewijk*, omdat het den koning en zijn geheel raad draagt.

(**) Er wordt in het wetboek van *Theodosius*, onder den titel: *De cursu publico* bij de wet 3, 6, 7, 15 enz. van postpaarden gewag gemaakt, maar deze waren niet zoodanig, ingerigt als de tegenwoordige in geheel *Europa*. Het waren slechts algemeene paarden. Volgens *Herodotus*, was het *Cyrus* of *Xerxes*, die het eerst de renboden en postpaarden tot stand bragt, ten einde op de spoedigste wijze narigt te bekomen, van alles wat er in het uitgestrekte gebied omging. Het woord *post* komt van *posito* (geplaatst, gesteld) omdat de paarden van afstand tot afstand waren geplaatst, en men kent het aan *Lodewijk XI* toe, de verandering te weeg gebragt te hebben, om op den afstand van elke twee uren paarden te plaatsen, ter bevordering van meer vaardigheid. De *Perzers* daarentegen, plaatsten hunne paarden slechts op den afstand, dien één paard

honderd dertig door hem bezoldigde renboden, bragten de bevelen van den vorst en de brieven der bijzondere personen in de afgelegenste plaatsen van het rijk. Het is waar, dat hij hun deze inrigting zeer duur liet betalen, daar hij het hoofdgeld met drie millioenen vermeerderde, en gedurende twintig jaren, eene jaarlijksche som van vier millioenen 700,000 livres, hief; een bedrag, dat in de hedendaagsche munt omtrent drie en twintig millioenen bedraagt; terwijl KAREL VII, nooit meer dan 1800 duizend Franken jaarlijks had omgeslagen. Door zijne gestrengheid zijn vermogen op het volk vermeerderende, vergrootte hij door zijne schranderheid zijn rijk. *Anjou, Maine, Provence, Bourgondië* en eenige andere groote leengoederen werden onder hem met de kroon vereenigd. Deze vorst liet *de honderd nieuwe verhalen* of geschiedenissen, verhaald door verschillende Heeren van zijn hof, verzamelen. *Parrys*, VERARD, in fol., 1486; maar waarvan de schoone uitgave verscheen te *Amsterdam*, 1701, 2 dl.ⁿ, in 8.vo

met platen van HOOGUE. De platen afzonderlijk worden zeer gezocht. (Zie MARGARETHA VAN VALOIS.) Volgens eenige schrijvers, zou de Prioer der *Sorbonne*, onder LODEWIJKS bestuur, in 1469, drukkers uit *Mentz* hebben laten komen. KAREL VII, had reeds, hoewel vruchteloos, getracht deze kunst in *Frankrijk* in te voeren. (Zie JENSON.) DUCLOS geschiedschrijver van *Frankrijk*, heeft de geschiedenis van dezen vorst in 3 dl.ⁿ, in 12.mo uitgegeven: dezelve is fraai, belangrijk en wel geschreven. Ook bestaat er eene andere door Mejufvrouw DE LUSSAN in 6 deelen, en eenige andere, welke nogtans met wantrouwen moeten gelezen worden. » Eene opmerking, » zegt een doorzigtig oordeelkundige, » moeten wij, in alles wat LODEWIJK XI aangaat, niet onopgemerkt laten; namelijk, dat zijne misdaden en slechte hoedanigheden niet zoo zeer het misnoegen der wijsgeeren zouden verwekt hebben, bijaldien hij de Godsdienst maar niet geëerbiedigd hadde. Ware hij en goddeloos en tevens wreed-aardig geweest, dan zou hij

C 2

daags kon afleggen. Het bestuur dienaangaande, was minder goed in het Romeinsche rijk; de renboden waren genoodzaakt, de steden en bijzondere personen paarden af te persen. Keizer HADRIANUS ont-hief het volk van deze noodzakelijkheid.

één der lievelingshelden der eeuw geworden zijn. Het is waar, dat de valsche gevolgtrekking, of tegenstrijdigheid in zake van godsvrucht bijzonder bij brave lieden verachtelijk is, en dat de Godsdienst zelve door dusdanig mengsel meer lijdt dan door openbare en kennelijke goddeloosheid; maar het is mede zeker, dat de haat des Christendoms zich zelfs aan deszelfs uiterlijkheden houdt, en misschien de snoodste wanbedrijven zou vergeven en billijken, in geval dezelve met het kleed der godsverzaking waren omhangen." [Men vindt een treffend afbeeldsel van **LODEWIJK XI**, in den **Roman QUENTIN DURWARD**, door **WALTER-SCOTT**.]

LODEWIJK XII, koning van *Frankrijk*, werd in 1462 te *Blois* geboren, en was de zoon van **KAREL**, hertog van *Orléans* en van **MARIA** van *Kleef*. Hij kwam, in 1498, na den dood van **KAREL VIII**, tot de kroon. Zijne weldadige gemoedsgesteltenis vertoonde zich weldra in vollen glans; hij troostte het volk en vergaf zijnen vijanden. **LODEWIJK DE LA TREMOUILLE** had hem in den slag van *Saint-Aubin* krijgsgeslagen gemaakt, ten gevolge hiervan vreesde hij deszelfs wraak; doch deze woorden stelden

hem geheel gerust: » Het betaamt geen Franschen koning, de twisten van den hertog van *Orléans* te wrekken." Door veroveringszucht bezield, liet hij zijne blikken op het *Milanesche* vallen, waarop hij, door zijne grootmoeder **VALENTINA**, eenige zuster van den laatsten hertog der familie **VISCONTI**, vermeende aanspraak te hebben. **LUDOVICO-SFORCE** was er bezitter van. De koning zond, in 1499, een leger tegen hem op, en binnen twintig dagen, was het *Milanesche* in zijne handen. Op den 6 October van hetzelfde jaar, deed hij zijne intrede in de hoofdstad; maar door eene van die omwentelingen, zoo algemeen in de Italiaansche oorlogen, keerde de overwonnene in zijn land, waaruit hij verdreven was, terug, en herwon vele plaatsen. **SFORCE**, betaalde in zijne kortstondige herstelling, eenen gouden dukaat voor het hoofd van elken Franschman, dat men hem toonde. **LODEWIJK XII** deed eene nieuwe poging: hij zond **LODEWIJK DE LA TREMOUILLE** terug, die dan ook het *Milanesche* wederom veroverde. De Zwitsers, die **SFORCE** in hunne magt hadden, leverden hem den overwinnaar over. De koning van *Frankrijk*, meester zijnde van het

Milanesche en *Genua*, wilde nu ook *Napels* onder zijn beheer brengen, hij vereenigde zich met FERDINAND *den Catholijke*, om hetzelfde aan zich te onderwerpen. De verovering geschiedde in 1501, binnen den tijd van vier maanden. FREDERIK, koning van *Napels*, stelde zich in handen van LODEWIJK XII, en deze zond hem met eene jaarwedde van 120,000 livres (van de tegenwoordige Fransche munt) naar *Frankrijk*. Naauwelijks was *Napels* veroverd, of FERDINAND *de Catholijke*, kwam met ALEXANDER VI overeen, om de Franschen er weder uit te drijven. Deszelfs troepen, onder aanvoering van GONSALVO VAN CORDOVA, die met alle regt den naam van *groot Kapitein* verdiende, maakte zich in 1503, na de veldslagen van *Seminara* en *Cerignole* gewonnen te hebben, van het geheele rijk meester. Deze oorlog eindigde in 1505, met een schandelijk verdrag. De koning beloofde daarbij zijne eenige dochter, welke hij bij ANNA van *Bretagne* verwekt had, aan FERDINANDS kleinzoon ten huwelijk te geven, aan dien vorst, sedert dien tijd, onder den naam van KAREL V, zoo verschrikkelijk voor *Frankrijk*. Haar

bruidschat moest bestaan in *Bourgondië* en *Bretagne*, men zou *Milane* en *Genua* verlaten en van zijne regten op dezelve afzien. Deze voorwaarden kwamen de in 1506 te *Tours* vergaderde algemeene Staten zóó drukkend voor, dat zij het besluit namen dit huwelijk tegen te gaan. De Genueezen stonden in hetzelfde jaar tegen LODEWIJK XII op. Hij trok andermaal de bergen over, versloeg hen, trad als overwinnaar hunne stad binnen en schonk hun vergiffenis. Het jaar 1508 was merkwaardig door het *verbond van Kamerijk*, door JULIUS II tot stand gebracht. (Zie het artikel van dien Paus.) De koning van *Frankrijk* trad hierin, en versloeg den 14 Mei 1509 de Venetianen in den veldslag van *Aignadel*. De inneming van *Cremona*, *Padua* en meer andere plaatsen, was de uitslag van deze overwinning. JULIUS II, die door de wapens van LODEWIJK XII, de voldoening zijner wenschen had bekomen, kende nu geene andere vrees dan de Franschen in *Italië* te zien. Hij verbond zich tegen hen. De jonge GASTON DE FOIX, hertog van *Nemours*, dreef een Zwitsersch leger terug, nam *Bologna* in, en won, in 1511, den slag

van *Ravenna*, waarin hij het leven verloor. De roem der Fransche wapens, hield zich niet staande; de koning was afwezig, de bevelen kwamen te laat en waren nu en dan met elkander in tegenspraak. Wanneer er bovenmatige sommen gelds moesten aangewend worden, zoo verwekte zijne karigheid weinig naijver. Orde en krijgstucht waren den troepen onbekend; in drie maanden tijds was *Italië* door de Franschen ontruimd. De maarschalk TRIVULCE, hun aanvoerder, verliet achtereenvolgend alle steden, welke zij van af het hart van *Romagne* tot aan de grenzen van *Savooje*, veroverd hadden. LODEWIJK XII moest tot zijne vernedering zien, dat de Zwitsers, den jongen MAXIMILIAAN SFORCE, zoon van den in zijne Staten als krijgsgevangene overleden Hertog, te *Milane* herstelden. *Genua*, waar hij, als een Aziatisch vorst praal en pracht had ten toon gespreid, kreeg de vrijheid weder en verdreef de Franschen. Nogmaals werd het ten onder gebracht; maar het verlies van den slag van *Navarre*, den 6 Junij 1513, door de Zwitsers tegen LA TRIMOUILLE gewonnen, was het tijdstip der volkomene verdrijving der Franschen. Keizer MAXIMILIAAN, HENDRIK VIII en

de Zwitsers vielen tegelijk op *Frankrijk* aan. De Engelschen belegerden *Terouane*, hetwelk zij innamen, na den slag van *Guinegate*, den zoogenaamden *Sporenslag*, waar de Fransche troepen, bijna zonder slag te leveren, op de vlugt werden gedreven. De inneming van *Doornik*, volgde die van *Térouane* op. De Zwitsers sloegen het beleg voor *Dijon*, en trokken niet terug dan na 20,000 kroonen in bare munt, eene belofte van 4,000 en zeven gijzelaars als waarborg, ontvangen te hebben. LODEWIJK XII, van alle kanten geslagen, nam zijne toevlugt tot onderhandelingen; ten dien einde sloot hij een verdrag met LEO X, verwerpt de onwettige kerkvergadering van *Pisa*; neemt die van *Latranen* aan, sloot een ander verdrag met HENDRIK VIII, en huwt deszelfs zuster MARIA, voor welke hij een millioen kroonen geeft. Hij was toen 53 jaren oud, en genoot eene zwakke gezondheid. Hij overleed in 1515 na eene huwelijks vereeniging, van twee maanden. Was LODEWIJK XII buiten zijn rijk rampspoedig, zoo was hij toch in hetzelfde gelukkig. Men kan dezen vorst niet anders ten laste leggen dan het verkoopen van ambten. Dezelve bragten hem, alleen in het bisdom van *Parijs*, in ze-

ventien jaren, eene som van 1,200,000 livres op; — doch overigens waren het hoofdgeld en de belastingen zeer matig. Hij zou grooteren roem hebben inge oogst, indien hij met de noodige schattingen op te leggen, *Italië* had weten te behouden; of liever, wanneer hij van verafgelegen, onzekere juist niet zeer regtvaardige veroveringen afgezien, het bloed zijner onderdanen gespaard, en al zijne zorgen tot het wijs bestieren van een groot en schoon rijk had aangewend, dat zijne eerezucht in allen deele kon bevredigen. Maar, wanneer wij hier tegen overstellen de onwaarderbare eigenschappen van den goeden koning, en regtvaardigen en menschlievenden vorst, dan zal men ook eenigermate deze misslagen kunnen vergeven. Wanneer hij ten strijde toog, was hij, zelfs in een vijandelijk land, van eenige deugdzame en verstandige mannen vergezeld, die belast waren om de wanorde voor te komen, en de soms aangerigte schade te herstellen. Deze beginselen van braafheid en rechtschapenheid, onderscheidden zich vooral na de inneming van *Genoa*, dat het Fransche juk had afgeworpen. Zijne voorhoede had eenige huizen van de voor-

stad *St. Petrus d' Arena* geplunderd, en, ofschoon niemand klagten dienaangaande inzond, zond hij echter eenige dier vertrouwde lieden derwaarts, om de toegebrachte schade op te nemen, en vervolgens het geld, om het geleden nadeel te vergoeden. *ALVIANE*, een Venetiaansch veldheer, in den slag van *Aignadel* gevangen genomen zijnde, werd in de Fransche legerplaats gebragt, waar hij met de meest mogelijke onderscheiding behandeld werd. Dan, deze veldheer meer over zijne nederlaag verbitterd, dan door de edelmoe-dige menschlievendheid van zijnen overwinnaar getroffen, beantwoordde deze bemoe-digende vriendschapsblijken door eene barsche en verontwaardigende trotschheid. *LODEWIJK* stelde zich te vreden met hem naar de plaats te zenden, waar men de krijgsgevangenen bewaakte. » Het is beter hem te laten, gaan, zeide hij, ik zou toornig worden, en dit zou mij bedroeven. Ik heb hem overwonnen, ik moet mij zelven overwinnen." Evenwel werd hij somtijds door vlagen van toorn overvallen, in deze omstandigheid verkeerende, was hij zich zelven niet meester, en geheel en al aan de opwelling van dezen blinden

hartstogt onderworpen. (Zie JULIUS II.) Zijn edict van 1499 heeft deszelfs aandenken, bij allen, die het regt bestieren en hetzelfde beminnen, dierbaar gemaakt. Hij beval bij hetzelfde *steeds de wet te volgen, in weerwil der tegenstrijdige bevelen, welke de gemelykheid van eenen vorst zou kunnen afpersen.* LODEWIJK XII was de eerste koning, die den landman tegen de roofgierigheid van den soldaat beveiligde, en diegenen zijner soldaten met den dood deed straffen, welke zich ten aanzien van den landman knevelarijen veroorloofden. De soldaten alzoo hielden op de geesel der provinciën te zijn, en de boeren, wel verre van te wenschen dat dezelve uit hunne provinciën verwijderd mogten worden, waren gaarne met dezelve belast. LODEWIJK was spraakzaam, aanvallig en beminnelijk; hij verlevendigde zijn onderhoud door zinrijke en kluchtige gezegden, zonder dat dezelve eene bijtende of hekelende strekking hadden. Met alle regt verwijt men hem, de koningin JOANNA, na een lang huwelijk, verstootten te hebben, ofschoon Paus ALEXANDER VI deszelfs redenen van onwettigheid scheen aan te nemen. (Zie JOANNA van *Frankryk.*) Zijne brieven aan den kardi-

naal van *Amboise* zijn gedrukt. *Brussel* 1712. 4 dl.ⁿ in 12.mo De abt TAILHIÉ heeft deszelfs leven beschreven, *Parrys*, 1755. 3 dl.ⁿ in 8.vo LODEWIJK XII had het *stetel varken*, tot zinnebeeld genomen, met de woorden: *Cominus et eminus*. De Fransche akademie stelde in 1787 de lofrede op LODEWIJK XII als prijsvraag, voor: doch de nagedachtenis van dezen vorst werd in alle opzigte door het *Philosophismus* bezoedeld; er kwam slechts één stuk in, dat waarheid en geschiedenis hulde deed, welke verhandeling de akademie evenwel niet bekroonde.

LODEWIJK XIII, bijgenaamd *de Regtvaardige*, werd den 27 September 1601 te *Fontainebleau* geboren, hij was de zoon van HENDRIK IV en MARIA VAN MEDICIS, en beklom in 1610, na den moord van zijnen vader, onder het voogdij- en regentschap zijner moeder, den troon. Deze vorstin veranderde het staatkundige stelsel van het vorige bestuur en verkwistte ruimschoots, om zich aanhang te verwerven, alles wat HENDRIK *de Groote* bijeen had gezameld, om zijn volk magtig te maken. De troepen aan wier hoofd hij gestreden had, werden afgedankt; zijn getrouwe minis-

ter SULLY onttrok zich aan het hof; de staat verloor zijn aanzien van buiten, en zijne rust van binnen. De prinsen van den bloede en andere groote heeren, met den maarschalk van *Bouillon* aan hun hoofd, vervulden *Frankrijk* met partijschappen. Door het verdrag van den 15 Mei 1614 te *St. Menehould* gesloten, werden de misnoegden tot bedaren gebragt; men stond hun alles toe en zij onderwierpen zich voor eenigen tijd. De koning, die den 2 October van hetzelfde jaar, meerderjarig was verklaard, riep den 27 daaraanvolgende de algemeene staten bijeen. De uitslag dezer vergadering was, over vele misbruiken te spreken en over de algemeene rampen te handelen, zonder éenen enkelen daarvan te leenigen. *Frankrijk* door FLORENTINUS CONCINI, bekend onder den naam van maarschalk van ANCRE (zie CONCINI), bestuurd, bleef in verwarring. Deze zonder aanzien zijnde persoon, eensklaps ten toppunt van grootheid gestegen, beschikte naar willekeur over alles en dit verwekte nieuwe misnoegden. HENDRIK II prins van *Condé*, verwijdert zich andermaal van het hof, vaardigt een bitter manifest uit, verbindt zich met de huge-

nooten, die steeds gereed stonden de wapens op te nemen. In weerwil van dit alles begaf zich de koning toch naar *Bordeaux*, om met ANNA van *Oostenrijk*, infante van *Spanje*, te huwen. Intusschen had hij zich reeds tegen de opstandelingen gewapend, maar daar zijne troepen weinig bewerkten, knoopte men onderhandelingen aan. De koning sloot in 1615, met CONDÉ den vrede te *Loudun*, maar bespeurende, dat hij wederom nieuwe kwaaddoelende ontwerpen smeedde, liet hij hem, weinig tijds daarna, in de *Bastille* opsluiten. Op de tijding dezer gevangenneming, bereidden zich de vorsten andermaal ten oorlog, welken zij met weinig voordeel voerden en, door den dood van den maarschalk D'ANCRE, plotseling eindigden. De koning, gebelgd over de afhankelijkheid, waarin zijn minister hem hield en geleid door de raadgevingen van zijnen gunsteling LYNES, gaf aan het voorstel, om CONCINI gevangen te zetten, zijne goedkeuring. VITRY, met de uitvoering van dit bevel belast, van den maarschalk tegenstand ontmoetende, doodde denzelven, den 24 October 1617, op de brug van het *Louvre*. De verwijdering van MARIA VAN ME-

DICIS, naar *Blois* verbannen, volgde dien moord. De hertog van *Epernon*, die haar tot het regentschap was bevorderlijk geweest, haalde haar van daar en geleidde haar naar zijne landgoederen in *Angoulême*. Tijdens *MARIA VAN MEDICIS*, alle magt in handen had, werd zij gehaat en in haar ongeluk werd zij bemind. *LODEWIJK XIII*, de stemming van zijn volk ziende, poogde zich met zijne moeder te verstaan, en hierin slaagde hij door tusschenkomst van den bisschop van *Luçon*, sedert dien tijd zoo bekend en gevreesd onder den naam van kardinaal van *RICHELIEU*. De vrede werd in 1619 te *Angoulême* gesloten. Maar nauwelijks was die geteekend, of men was er op bedacht denzelven te verbreken. De koningin, door den raad van den bisschop van *Luçon* bijgestaan, die zijne bemiddeling gekocht wilde hebben, nam op nieuw de wapens weder op, welke zij echter verplicht was weldra weder neder te leggen. De koning, na zich in *Normandië* vertoond te hebben, om de misnoegden te bevredigen, ging naar *Angers*, waarwaarts zijne moeder zich had begeven en noodzaakte haar zich te onderwerpen. Moeder en zoon zagen elkander te *Brissac*, en stortten tra-

nen, welke meer dan ooit strekten, om op nieuw den grond tot onderlinge verdeeldheden te leggen. De benoeming van *RICHELIEU* tot kardinaal, was de eenigste vrucht van dit verdrag. Door een plegtig edict, vereenigde *LODEWIJK XIII* *Bearn*, met de kroon. Dit edict in 1620 uitgevaardigd, herstelde de Catholijken in het bezit hunner kerken, waarvan zich de protestanten hadden meester gemaakt en verhief den raad van deze provincie tot een parlement. Nu echter was de oogenblik der onlusten daar, die de hugenooten onder dit bestuur, verwekten. *ROHAN* en *SOUBISE* waren de hoofden dier oproerigen. Het doel der calvinisten was, om *Frankrijk* in eene republiek te herscheppen. Zij verdeelden het in acht kreitsen, waarvan zij het bestuur aan eenen der heeren hunner partij toedachten. Zij boden *LESDIGUÈRES*, het opperbevelhebberschap hunner troepen en eene maandelijksche som van 100,000 kroonen aan; doch *LESDIGUÈRES*, wilde liever met hen in het strijperk treden en overwinnen: hij werd tot generaal-veldmaarschalk over de koninklijke legers aangesteld. Te gelijker tijd verkreeg *LUXNES*, den rang van connestabel en trok naar de *Loire*, in *Poi-*

tou, *Bearn* en de zuidelijke provinciën tegen de weerspanningen op. De koning stond aan het hoofd van dit leger. Bijna al de steden openden derzelve poorten voor hem: hij onderwierp meer dan vijftig steden. Zijne troepen in alle oorden des rijks zegevierende, zagen hunne pogingen, voor het door den markgraaf DE LA FORCE verdedigde *Montauban*, mislukken en men zag zich gedwongen, het beleg op te breken, ofschoon *LODEWIJK* er zes maarschalken bij geplaatst had. Het groot getal hoofd-officieren, werkte nadeelig wegens gebrek aan de noodige ondergeschiktheid. *LUNES*, den 15 December van hetzelfde jaar 1621 gestorven zijnde, bleef *LODEWIJK XIII*, den oorlog desniettemin voortzetten. De voor- en nadeelen waren aan beide zijden gelijk. De koning legde in *Poitou*, vele blijken van dapperheid aan den dag; te middernacht toog hij aan het hoofd zijner garden naar het eiland *Riez* (hetwelk eenige schrijvers ten onregte met het eiland *Ré*, verward hebben) en verdreef er *Soubise* van hetzelfde, na de troepen, die dezen post verdedigden te hebben, verslagen. Hij muntte niet minder uit in de belegering van *Royan* in *Saintogne*; drie of viermaai be-

klom hij met groot levensgevaar eene borstwering, om de plaats te bespieden. Middeleerwijl werden de hugenooten den oorlog moede en men stond hun dan ook in 1623, de vrede toe. Intuschen herstelde *LODEWIJK XIII*, gedurende dezen korten vrede, in 1624, de rust in *Valteline*, en snelde in 1625, den hertog van *Savooyë*, tegen de Genuezen te hulp. De Franschen en Piemontesche troepen, maakten eenige veroveringen, welke zij echter even zoo spoedig weder verloren. De hugenooten steeds onrustig en tot opstand gezind, herhaalden den strijd en bewaarheeden alsnu werkelijk het gezegde van *KAROL IX*. » Eerst vroegt gij slechts eene geringe vrijheid, weldra zult gij baas willen zijn en ons uit het rijk jagen." *Rochelle*, het bolwerk der calvinisten, neemt andermaal de wapens op, en wordt door *Engeland* ondersteund. De Engelsche schepen werden nabij het eiland *Ré* bedwongen en dit eiland waarvan zich de opstandelingen hadden meester gemaakt, werd op nieuw onder *Frankrijk's* beheer gebragt. *RICHELIEU* was op eenen gewigtigeren stap, op het innemen van *Rochelle* zelf bedacht. Eene vrouw (deze was de moeder van den hertog van *ROHAN*,

het hoofd der Calvinisten (muitelingen), verdedigde die stad gedurende een jaar tegen het koninklijke leger, tegen de werkzaamheid van RICHELIEU en tegen de onversaagdheid van LODEWIJK XIII, die in deze belegering meer dan eens den dood trotsceerde. Na den verschrikkelijksten hongersnood te hebben uitgestaan, gaf zich deze stad den 28 October 1628 over. Men had de overgave dezer plaats te danken aan eenen dijk van 747 roeden lang, welken de kardinaal had doen aanleggen naar het voorbeeld van dien, welken weleer ALEXANDER de Grootte voor *Tyrus*, en ALEXANDER van *Parma* voor *Antwerpen* deden opwerpen. Deze dijk hield de zee, de Engelsche vloot en de inwoners van *Rochelle* in bedwang; (zie GUITON en MÉTÉZEAU). Te vergeefs stelden de Engelschen alles in het werk, om denzelven te overweldigen; zij waren genoodzaakt naar *Engeland* terug te stevenen en de koning kwam dan eindelijk in de oproerige stad, welke van LODEWIJK XI tot LODEWIJK XIII, tegen derzelve wettige meesters was gewapend geweest. Deze laatste belegering beliep 40 millioenen. De verdedigingswerken werden gesloopt, de grachten gedempt, de

voorregten der stad vernietigd en de Catholijke godsdienst hersteld. Hoezeer ook deze krijgstogt voor de rust des rijks noodzakelijk was geworden, varen evenwel de gewaande wijsgeeren onzer dagen hevig tegen dezelve uit. Een oordeelkundig en onpartijdig schrijver heeft al hun onregtmatic getier wederlegd, door aan de huggenooten zelven deze woorden toe te voegen: » De tempels zijn ontheiligt, de heilige zaken met voeten getreden, het toevlugtsoord der kloosters is geschonden, de heilige maagden zijn onteerd, het altaar is geschokt en de troon zelfs wordt bedreigt. Geheime zamenspanningen zijn ontdekt en de opstand is losgebarsten. Het is reeds meer dan tijd aan zoo vele buitensporigheden paal en perk te stellen: al te lang heeft men dezelve verkropt. Het is door de strafeloosheid, dat uwe vermetelheid zoo verre is gegaan. Tegen zulke groote onheilen moet men krachtige hulpmiddelen in het werk stellen. Het is tijd, dat gij de straf ondergaat, die dergelijke gruweldaden verdienen en dat een verschrikkelijk, maar noodzakelijk voorbeeld eindelijk den voortgang des kwaads, dat niet hooger kan stijgen, zonder den ge-

heelen ondergang der kerk niet alleen, maar ook des geheelen staats zelve, na zich te slepen, stuite. Gij kunt echter de u wachtende straffen voorkomen. Indien wij soldaten tegen u wapenen, om uwe buitensporigheden te keer te gaan en te straffen, zenden wij u ook ijverige priesters, om uw geweten te besturen. Opent de oogen voor de waarheid, zweert uwe dwalingen af, keert in den schoot der kerk terug en gij zult zien, hoe wij uwe dolzinnigheid vergeten en u als onze broeders, zullen omhelzen. Geloof inwendig, wat gij verkiest, maar voegt u uiterlijk naar de heerschende godsdienst Door eene andere in te willen voeren, zou de eendragt en de rust vanden staat ondermijnd worden. Het bezit en de waarheid hebben wij voor ons; en zoo gij halsstarrig voortgaat, om ons daarvan te willen berooven, is het dan niet billijk, dat wij eindelijk op middelen bedacht zijn, om ons te verdedigen en geweld met geweld te keer te gaan?" De inneming van *Rochelle*, werd gevolgd, door een edict, het edict van genade genoemd, waarin de koning als een vorst sprak, die vergevingschenkt. Na deze gebeurtenis, welke zoo noodlottig voor het calvinismus als ge-

lukkig voor *Frankrijk* was, snelde de koning den hertog van *Nevers*, nieuwen hertog van *Mantua*, tegen den keizer, te hulp, die hem de leenhuldiging van gezegd hertogdom weigerde. In *Piemont* aangekomen, maakte hij zich in 1621, met geweld van *Pas-de-Suze* meester, onder zich hebbende de maarschalken CRÉQUI en BASSOMPIÈRE; sloeg den hertog van *Savooyë* en teekende te *Suze* een verdrag, waarbij die vorst hem deze stad, als waarborg zijner aangegane verbindtenissen, in handen stelde. LOUWIS XIII, deed vervolgens het beleg voor *Casal* opbreken en stelde zijnen bondgenoot in het bezit zijner staten. De hertog van *Savooyë*, niets van het te *Suze* geteekende verdrag ten uitvoer gebragt hebbende, zoo ontbrandde het oorlogsvuur op nieuw in *Savooyë*, *Piemont* en in de overige gewesten van *Italië*. De markgraaf SPINOLA, hield met een Spaansch leger *Montferrat* bezet. De kardinaal VAN RICHELIEU zelf wilde hem verslaan en de koning volgde hem weldra. In twee dagen tijds maakte het Fransche leger zich van *Pignerol* en *Chambery* meester; in Julij 1630, behaalde de hertog van *Montmorency*, in het gevecht bij *Veillane*, met weinig troe-

pen eene overwinning op de vereenigde Keizerlijken, Spanjaards en Savooyaards, kort daarop sloeg hetzelfde leger de Spanjaarden bij de brug *Carignan*, en bevrijdde *Casal*. Deze voorspoed bragt het verdrag van *Quiérasque* tot stand, dat in 1631 gesloten en door *MAZARIN*, sedert dien tijd kardinaal, bewerkt werd. De hertog van *Nevers*, werd door hetzelfde in het bezit van zijne staten bevestigd. *LODEWIJK XIII* en *RICHELIEU*, in *Parijs* terug gekomen zijnde, vonden er veel meer kuiperijen, dan er in *Italië*, tusschen het Keizerrijk, *Spanje*, *Rome* en *Frankrijk* bestonden; *GASTON* van *Orleans*, eenige broeder des konings en de koningin-moeder, beiden ontevreden, met en ijverzuchtig op den kardinaal, namen de wijk, de eene naar *Lotharingen* en de andere naar *Brussel*. *GASTON*, die zich in *Lotharingen*, van alle hulpmiddelen verstoken zag, bragt het ongeluk, dat hem vergezelde, naar *Languedoc* over, van welk gewest de hertog van *Montmorency* landvoogd was. Deze in deszelfs opstand medegesleept, werd gewond en den 1 September 1631, in de schermutseling bij *Castelnau-dari* krijgsgevangen gemaakt. De oogenblik der gevangenneming van dezen veldheer,

werd dat der moedeloosheid van *GASTON* en van zijne geheele partij. De zaak van dezen krijgsgevangene werd volgens de gestrengheid der wetten behandeld, en den 30 October daaraanvolgende, werd hij te *Toulouse* onthoofd, zonder dat de herinnering zijner vorige overwinningen in staat was hem te redden. *GASTON*, steeds voortvlugtig, ging van *Languedoc* naar *Brussel* en van daar naar *Lotharingen*. Hertog *KAREL IV* werd het slagtoffer van zijne goedheid, jegens hem. De koning vereenigde het hertogdom *Bar* met de kroon; nam in 1633 *Luneville* en *Nancy*, en het volgende jaar het geheele hertogdom in bezit. *GASTON*, die dit jaar met *Spanje* een verdrag had aangegaan, werd aangezocht om zich met den koning te verzoenen, en nam den hem aangeboden vrede aan. De Spanjaarden op de Franschen verbitterd zijnde, omdat deze den opstand der Hollanders openlijk in de hand werkten, overrompelden den 26 Maart 1635 *Trier*, bragten de Fransche bezetting om, en namen den keurvorst krijgsgevangen, die zich onder bescherming van den Franschen vorst had gesteld, ten spijt van hetgene, wat hij aan den keizer en aan het Duitse staatsligchaam, verschul-

digd was. Men verklaarde ook aan *Spanje* weldra den oorlog. Er werd een aanvallend en verdedigend verbond tusschen *Frankrijk*, *Savooije* en den hertog van *Parma* tot stand gebragt: VICTOR AMADÉUS werd hiervan tot kapitein-generaal verheven. De gebeurtenissen van dezen nieuwen oorlog, gingen aanvankelijk met goede en kwade gevolgen vergezeld; dezelve bleef met den keizer dertien en met *Spanje* vijf en twintig jaren voortduren. Het verbond, dat de koning met de *Zweden* en met de *Protestanten* in *Duitschland* sloot, bragt, tegen zijne bedoelingen, der *Catholijke* godsdienst, eenen gevoeligen slag toe. Men streed in den *Elsas*, *Lotharingen*, *Franch-Comté* en in *Provence*, in welke provinciën de *Spanjaarden* eenen inval gedaan hadden. De hertog van *Rohan* versloeg hen den 18 April 1636, aan den oever van het *Como Meer*, doch daarentegen veroverden zij *Corbie*. Deze nederlaag bragt in *Parijs* schrik te weeg; men ligtte er 20,000 man, voor het grootste gedeelte lijfknechten of leerjongens. De koning rukte in *Picardijë* voort, en benoemde den hertog van *Orléans* tot luitenant-generaal over zijn leger, dat uit 50,000 man bestond. De

Spanjaarden zagen zich genoodzaakt, om over de *Somme* terug te trekken, en de keizerlijken, die tot in *Bourgondië* waren doorgedrongen, werden met verlies van 8,000 man, door den kardinaal LA VALETTE, en den hertog van *Weimar* tot aan den *Rijn* teruggedreven. Het volgende jaar 1637, was voor *Frankrijk* nog gunstiger. De graaf van *Harcourt* heroverde de eilanden *Lérins*, die de *Spanjaarden* sedert twee jaren in bezit hadden. De maarschalk van *Schomberg* sloeg hen in *Roussillon*, de hertog van *Savooije* en de maarschalk van *Créqui*, in *Italië*, terwijl de kardinaal LA VALETTE *Landreci* en *la Chapelle*, de maarschalk van CHÂTILLON *Yvoi* en *Damvilliers* veroverden, en de hertog van *Weimar* de *Lotharingers* sloeg. Deze veldheer handhaafde in 1638 den roem der *Fransche* wapens. Hij behaalde eene volledige overwinning, waarbij hij vier *Keizerlijke* veldheeren krijgsgevangen maakte; onder deze was ook de beruchte JAN VAN WERT. LODEWIJK XIII bragt in het volgende jaar 1639, zes legers te veld: het eene tegen de *Nederlanden*; een ander tegen *Luxemburg*, het derde op de grenzen van *Champagne*, het vierde in *Languedoc*, het

vijfde in *Italië* en het zesde in *Piemont*. Het leger van *Luxemburg*, onder aanvoering van den markgraaf van *Feuquières*, die *Diedenhoven* belegerde, werd door *PICCOLOMINI* verslagen. Het einde van het jaar 1640 was gelukkiger. *Frankrijk* bewerkte in *Catalonië* eenen opstand, en veroverde deze provincie. Intusschen was *Portugal* tegen *Spanje* opgestaan, en had den hertog van *Braganza*, den sceppter in handen gegeven. Men onderhandelde steeds, terwijl de oorlog nog voortduurde: dezelve had in- en buiten *Frankrijk* plaats. De graaf van *Soissons* door den kardinaal *VAN RICHELIEU* veront-rust, teekende met de Spanjaarden een verdrag, en verwekte opstandelingen in het koninkrijk. Hij behaalde den 6 Julij 1641 *Marfee*, bij *Sedan*, eene overwinning, welke voor den kardinaal zeer noodlottig zou geweest zijn, had de overwinnaar daarbij niet den dood gevonden. De maarschalken *LA MEILLERAIE* en *BREZÉ* behaalden in *Duitschland* eenige voordeelen. In het volgende jaar 1632 voerde men er den oorlog met nadeel; doch elders was men gelukkiger. *LA MEILLERAIE* veroverde *Roussillon*. Terwijl men deze provincie aan het huis van *Oostenrijk* ont-

nam, ontstond er eene zamenzwering tegen den kardinaal. Gedurende deze bloedige kuiperijen, lagen *RICHELIEU* en *LODEWIJK XIII*, door eene doodelijke ziekte aangetast; zieltogende; beide stierven; de minister den 4 December 1642, en de koning op denzelfden dag als zijn vader *HENDRIK IV*, den 14 Mei 1643, in het 42ste jaar zijns ouderdoms, na eene regering van 33 jaren. [Pater *DINET* stond hem in zijne laatste oogenblikken bij; hij was tot biechtvader verkozen in het begin van 1643, in de plaats van den geleerden pater *SIRMOND*, die door zijnen ouderdom van 84 jaren, en door zijne doofheid, tot dien post minder geschikt was. Op den 18 Maart 1643 ontving hij bevel, om zich naar *St. Germain* te begeven; hij vond den koning opgestaan, en bezig met een aantal reliquien te beschouwen, die hij in al derzelver bijzonderheden aan zijnen biechtvader vertoonde. Hij liet hem ook gebedenboeken zien, en sprak er vervolgens over om te biechten. Den volgende dag, zijnde de Feestdag van den *H. JOZEF*, sprak hij eene algemeene biecht, en bevond zich, gedurende eenige dagen veel beter. Op den Feestdag der Boodschap van de *H. Maagd*,

verzoende hij zich, kon in zijne kapel geknield, de Mis hooren, en communiceerde uit de handen van zijnen eersten biechtvader, die hem vermaande, om zijn vertrouwen in God te stellen. Hij schepte weder moed, kuste gezegende medailles, sprak den naam JESUS uit, en bad het *In manus*..... Daarna verloor hij het gebruik der spraak en des gehoors, maar behield nog eenigen tijd zijne kennis, en gaf zulks door een teeken aan zijnen biechtvader te kennen. Daarop begon zijn doodstrijd, en bijna zonder dat men zulks ontwaarde, slaakte hij zijnen laatsten zucht]. De bedoelingen van dezen vorst waren opregt; zijn verstand was scherp en helder, zijne zeden zuiver en zijn hart tot vroomheid genegen. Hij behoefde zich geen verwijt te doen over die schandelijke hartstogten, welke den troon van zoo vele groote vorsten ontluisterden. » Zijne liefde, » zegt een geschiedschrijver, » was zuiver geestelijk van ziel tot ziel, en het genot daarvan kuisch; jegens de vrouwen was hij ingetogen, en onthield zich altijd ten hare opzigte, van alle vrijheid. Eens had de koningin een briefje ontvangen, en, om niet te vergeten daarop

te antwoorden, had zij hetzelfde aan het behangsel vast gestoken. De koning, voor wien zij dit briefje geheim wilde houden, binnen komende, zeide zij tot mejufvrouw D'HAUTEFORT hetzelfde weg te nemen en te bergen. Dit geschiedde: de koning wilde het haar afnemen, en al schertsende, betwistteden zij zich langen tijd het briefje; doch eindelijk mejufvrouw D'HAUTEFORT te kort schietende, stak hetzelfde in haren boezem, waardoor dit spel eindigde, als durvende de koning zijne nieuwsgierigheid niet verder drijven." [LODEWIJK XIII had twee minnaressen of liever twee vriendinnen: mejufvrouw D'HAUTEFORT, en mejufvrouw LA FAYETTE; maar deze verbindtenissen waren, zoo als men reeds gezegd heeft, zuiver en zijn hart waardig. Na langen tijd van de koningin verwijderd te zijn geweest, kwam hij door een eenvoudig toeval, weder bij dezelve. Daar mejufvrouw LA FAYETTE bij den kardinaal-minister achterdocht had verwekt, was het den laatste gelukt, haar van het hof te verwijderen. Zij begaf zich in het klooster der *Visitandines* te *Parijs*. LODEWIJK, kort daarna te *Grosbois*, op de jagt zijnde, verwijderde zich van zijn ge-

volg en kwam alleen mejufvrouw LA FAYETTE bezoeken, met welke hij zich vier uren onderhield. Het is waarschijnlijk, dat zij hem aanraade, om zich met de koningin te verzoenen. LODEWIJK verliet haar zeer laat, en daar hij zich niet weder naar *Grosbois* kon begeven, kwam hij op het *Louvre*, alwaar hij voor zich noch tafel, noch bed vond (het *Louvre* was zijn gewoon verblijf niet). De koningin, vernomen hebbende, wat er te doen was, stelde hem voor, om van hare tafel en haar bed gebruik te maken, en uit deze onverwachte bijeenkomst werd LODEWIJK XIV geboren, die door RICHELIEU, de groote eeuw reeds vond voorbereid, die hem zoo zeer beroemd heeft gemaakt]. LODEWIJK XIII schiep zich geene hersenschimmen, maar oordeelde juist, en zijn minister bestuurde hem niet, dan na overreding; zoon en vader van twee der grootste koningen; die ooit *Frankrijks* troon beklommen, bevestigde hij den nog waggelenden troon van HENDRIK IV, en baande den weg tot de uitstekende regering van LODEWIJK XIV. De Catholijken hebben hem zijne pogingen, om de Protestanten, in *Duitschland*, tegen den wil des keizers, te beschermen

of te herstellen, verweten, maar staatkundige inzigten, hielden zonder twijfel het belang van de godsdienst voor hem verborgen. Hij schreef daarom aan den Paus, die zich beklaagde, dat hij bereid was, zich van zijne bondgenooten los te maken, indien hem *Spanje* de behulpzame hand wilde leenen, om het *Hugenotismus* te vernietigen. Maar is het te vermoeden, dat *Spanje* en de keizer, zulk een aanbod niet zouden hebben aangenomen, indien hun hetzelfde in ernst was gedaan? [BAS-SOMPIERRE zeide, dat onder het bestuur van LODEWIJK XIII, de titel van gunsteling, een post was. Op de oppermagtigen CONCINI en LUYNES, volgde RICHELIEU. Vermogender dan zijne voorgangers, was hij ten minste aan *Frankrijk* nuttig]. Het leven van LODEWIJK XIII is beschreven door LE VASSOR, pater GRIFFET, DUPIN, DE BURY: het laatste is in 4 dl.ⁿ in 12.mo Een Protestant, gaf in 1643, het zogenaaemde codicil van LODEWIJK XIII in het licht, 3 deeltjes, in 18.mo Dit is eene verzameling, vol ongerijmdheden, en zoo zeldzaam, dat hetzelfde tot 90 *livres* is verkocht.

LODEWIJK XIV, te *St. Ger*

main-en-Laye, den 5 April 1638 geboren, was de zoon van **LODEWIJK XIII** en van **ANNA van Oostenrijk**, en werd *Dieu-donné (Gave Gods)* bijgenaamd, wyl de Franschen hem als een geschenk des hemels, aan hunne wenschen, na eene 22jarige onvruchtbaarheid der koningin, verleend, beschouwden. De roem van zijn bestuur verwierf hem later den bijnaam van *den Groote*. Hij geraakte den 14 Mei 1643, onder het regentschap van **ANNA van Oostenrijk**, zijne moeder, tot de kroon. Deze vorstin zette den oorlog voort, tegen den koning van *Spanje*, **PHILIPPUS IV**, haren broeder. De hertog van *Enghien*, later de *grootte CONDÉ*, veldheer der Fransche legerbenden, won den slag van *Rocroy*, die de inneming van *Diedenhoven* ten gevolge had. De maarschalk **DE BRÉZÉ** sloeg kort daarna de Spaansche vloot in het gezigt van *Carthagena*, terwijl de maarschalk **LA MOTHE** verscheiden voordeelen in *Katalonië* behaalde. De Spanjaarden heroverden in het volgende jaar 1644 *Lerida*, en deden het leger van *Tarragona* opbreken; maar de fortuin was den Franschen in *Duitschland* en in *Vlaanderen* gunstig. De hertog van **ENGHIEN**

maakte zich meester van *Philipsburg* en *Mentz*; **Roze** nam *Oppenheim* in, en de maarschalk van **TURENNE** won *Worms*, *Landau*, *Neustadt* en *Manheim*. Het volgende jaar, 1645, was voor *Frankrijk* nog roemrijker. Het strekte zijne veroveringen uit in *Vlaanderen*, *Artois*, *Lotharingen* en in *Catalonië*. **TORSTENSON**, Zweedsch generaal, met *Frankrijk* verbonden, behaalde in *Boheme* eene overwinning op de keizerlijken. **TURENNE** nam *Trier* in, en herstelde er den keurvorst, door de bemiddeling des konings, vrij geworden. De hertog van **ENGHEIN** (dien wij den prins van *Condé* zullen noemen) won den slag van *Nordlingen*, nam in het volgende jaar *Veurne* en *Duinkerken* in, en behaalde, na *Iperen* te hebben beteugeld, in 1648, in de vlakten van *Lens*, eene volkomene overwinning op den aartshertog. De hertog van *Orleans* had zich onderscheiden bij de inneming van *Kortrijk*, *Bergen* en *Mardick*; de Spaansche vloot was op de kusten van *Italië* geslagen, door eene vloot uit twintig schepen en twintig galeijen bestaande, die bijna de geheele Fransche zeemagt uitmaakten; **GUÉBRIANT** had *Rotweil* ingenomen, de graaf

van HARCOURT had zich mees-
ter gemaakt van *Balaguer*.
Deze voorspoed droeg niet
weinig bij, tot het sluiten
van den vrede te *Munster*
in 1648, tusschen den kon-
ning, keizer FERDINAND III,
CHRISTINA, koningin van
Zweden, en de staten des
rijks. Door dit verdrag, ble-
ven *Metz*, *Toul*, *Verdun*,
en de *Elzas* in volle souve-
reiniteit aan den koning. De
keizer en het rijk stonden
hem al hunne regten op dit
gewest, op *Brisach*, op *Pi-
gnerol*, en op eenige andere
plaatsen af. Terwijl deze
voordeelige vrede, buiten's-
lands de magt van LODEWIJK
XIV deed eerbiedigen, nood-
zaakten de *frondeurs* (*sling-
geraars*, — overdragtelijk,
bedillers —), eene tegen den
kardinaal MAZARIN gevormde
partij, den koning, om de
hoofdstad te verlaten. Hij
ging met zijne moeder, zij-
nen broeder, en den kardi-
naal, van het eene gewest
naar het andere, steeds door
zijne onderdanen vervolgd.
De Parijzenaars, door den
hertog van BEAUFORT, den
coadjutor van *Parijs*, en
vooral door den prins van
CONDÉ aangespoord, ligten
troepen, en het kostte veel
bloed, alvorens de vrede ge-
sloten was. De hertogen van
BOUILLON en LA ROCHEFOU-
CAULD, voorstanders der *fron-*

deurs, bragten *Guienne* in
opstand, dat enkel door de
tegenwoordigheid des konings
en der koningin-regentes, tot
rust kon gebragt worden. De
Spanjaarden, die van deze
onlusten gebruik maakten, be-
haalden overwinningen, door
zich zelve of door hunne
bondgenooten, in *Champagne*,
in *Lotharingen*, in *Catalo-
nië* en in *Italië*; maar
de maarschalk DE PLESSIS-
PRASLIN sloeg hen te *Rethel*,
en na eenen slag tegen den
maarschalk van TURENNE, met
den hertog van *Bouillon* ver-
bonden, te hebben gewon-
nen, heroverde hij *Château-
Porcien*, en de andere ste-
den, tusschen de *Maas* en
de *Loire* gelegen. De kon-
ing, meerderjarig geworden
zijnde, begaf zich in 1651
in het parlement, om zijne
meerderjarigheid te verklaren.
De verwijdering van den kar-
dinaal MAZARIN, die zich naar
Keulen had begeven, scheen
de rust in *Frankrijk* her-
steld te hebben: zijne terug-
komst in 1652 ontstak op
nieuw den burgeroorlog. Het
parlement van *Parijs* had te
vergeefs verscheiden vonnis-
sen tegen hem uitgevaardigd;
dezelve werden door een be-
sluit van den staatsraad ver-
broken. De prins van CONDÉ
voegde zich bij de muitelin-
gen, en werd tot opperveld-
heer der legerbenden be-

noemd. Hij sloeg den maarschalk HOCQUINCOURT te *Blenneau*; maar door het koninklijke leger in de voorstad *Saint-Antoine* aangetast, zou hij gevangen zijn genomen, indien de Parijzenaars hem hunne poorten niet geopend, en het geschut der *Bastille*, op de troepen des konings gelost hadden. Om de onlusten tot bedaren te brengen, onderhandelde men weldra van weerszijde. Het hof zag zich genoodzaakt, om MAZARIN, die er het voorwendsel van was, terug te zenden. Ook maakten de Spanjaards gebruik van deze geschillen. De aartshertog LEOPOLD nam *Grevelingen* en *Duinkerken* in; don JUAN van *Oostenrijk*, *Barcelona*; de hertog van *Mantua*, *Casal*. Maar naauwelijks was de rust aan *Frankrijk* teruggegeven, of de vreemdelingen verloren, hetgene, wat zij veroverd hadden. De Fransche veldheeren heroverden *Rethel*, *Sainte-Ménéhould*, *Bar*, *Ligny*: de maarschalk DE GRANCEY won eenen veldslag in *Italië* tegen den markgraaf van *Caracena*, men had voorspoed in *Katalonië*: de burggraaf van TURENNE sloeg het Spaansche leger, in 1654, betugelde *le Quesnoy*, en deed het beleg van *Atrecht* opbreken. Deze gewigtige

heldendaad boezemde aan *Frankrijk* weder moed in, en stelde den kardinaal MAZARIN gerust, die op nieuw was teruggekomen, en wiens fortuin, zegt de president HÉNAULT, bijna geheel van de gebeurtenis van dien dag afhing. De koning was er niet bij tegenwoordig, en zou er hebben kunnen zijn. Het was in dezen oorlog, dat hij zijnen eersten veldtog maakte: bij de belegering van *Stenay* was hij in de loopgraven gegaan; maar de kardinaal wilde niet, dat hij zijnen persoon meer zoude blootstellen, waarop het lot des legers, en de rust van den staat gegrond was. De maarschalk van TURENNE handhaafde in de volgende jaren zijnen roem, en onderscheidde zich vooral in 1658; hij veroverde *Saint-Venant*, *Bourbourg*, *Mardick*, *Duinkerken*, *Feurne*, *Dixmuid*, *Iperen*, *Mortagne*. De prins van CONDÉ en don JUAN al hunne magt vereenigd hebbende, beproefden te vergeefs, om *Duinkerken* bij te springen: TURENNE gaf hun de nederlaag in den slag der duinen. De vrede werd in 1659, door MAZARIN en don LODEWIJK DE HARO, gevolmagtigden der beide mogendheden, op het *Faizanten eiland* gesloten.

en men gaf aan denzelfden naam van *vrede der Pyreneën*. De voornaamste artikels van dit verdrag waren het huwelijk des konings met de infante MARIA THERESIA, de teruggave van verscheiden steden aan *Spanje*, en de herstelling van den prins van CONDÉ. Het huwelijk des konings werd te *St. Jean-de-Luz* met vele plegtigheid gesloten. De beide echtgenooten kwamen zegevierende te *Parijs* terug, en hun intogt in die hoofdstad ging met eenen luister vergezeld, welken men zich langen tijd herinnerde. De kardinaal MAZARIN overleed in het volgende jaar 1661. De koning, die uit erkentenis voor zijne diensten, bij zijn leven niet had willen regeren, nam de teugels van zijn bestuur in handen en voerde dezelve met eene geestkracht, die in eenen jongen vorst verbazing verwekte, bij wien men tot dusverre niets dan zucht voor de vermaken had bespeurd. Hij bewaarheede, hetgene, wat MAZARIN van hem in vertrouwen aan den marschalk DE GRAMMONT gezegd had: » Er is stof in hem, om er vier koningen en een' rechtschapen man van te maken. » Alles nam een nieuw gelaat aan. Hij bepaalde voor elk zijner ministers de grenzen zijner magt, deed zich op

bepaalde uren van alles rezenschap geven, doch schonk hun daarbij het noodige vertrouwen, om hun ministerie te doen eerbiedigen, en waakte over hen, om hen te beletten, daarvan een misbruik te maken. Er werd eene kamer ingesteld, om de door langdurige knevelarijen, verwarde geldmiddelen te herstellen. De opperbewindhebber FOUQUET, door commissarissen tot eene ballingschap veroordeeld, werd vervangen door den grooten COLBERT, een' minister, die alles herstelde, en den handel en de kunsten deed bloeijen. Er vertrokken Fransche volkplantingen, om zich te *Madagaskar* en te *Cayenne* te vestigen; de akademiën van wetenschappen, van schilderen beeldhouwkunde werden opgericht, fabrieken van spiegelglas, van kant- en tapijtwerken, van linnen- en wollenstoffen werden op alle punten van *Frankrijk* opgericht. Het *Kanaal van Languedoc*, ter gemeenschap der beide zeeën, werd begonnen; men herstelde de krijgsmacht onder de troepen, zoo wel als de orde in de justicie en policie; alle kunsten werden zoowel in als buiten het rijk aangemoedigd; zestig Europeesche geleerden ontvingen van LODEWIJK XIV belooningen, en stonden ver-

baasd, bij dien vorst bekend te zijn. » Ofschoon de koning uw vorst niet is, schreef hun COLBERT, wil hij echter uw weldoener zijn; hij zendt u dezen wisselbrief als een onderpand zijner achting." Een Florentijner, een Deen, ontvingen zijne brieven, gedagteekend uit *Versailles*. Verscheiden bekwame vreemdelingen werden naar *Frankrijk* beroepen, en op eene hun en den vergelder waardige wijze beloond. LODEWIJK XIV deed in den ouderdom van 22 jaren, hetgene wat HENDRIK IV gedaan had, toen deze 50 jaren telde. Met de begaafdheid, om te regeren geboren, wist hij zich door de vreemdemogendheden te doen eerbiedigen, evenzeer als hij door zijne onderdanen bemind en gevreesd werd. Hij eischte in 1662, eene openbare herstelling der beleediging den graaf D'ESTRADES, zijnen afgezant te *Londen*, door den vrijheer van WATTEVILLE, ambassadeur van *Spanje*, die den voorrang boven denzelfven beweerde te hebben, aangedaan. De voldoening, welke hem twee jaren later, Paus ALEXANDER VII gaf, over den aanslag den Corsikanen, op den hertog DE CRÉQUI, zijnen afgezant te *Rome*, maakte niet minder gerucht. De kardinaal CHIGI, le gaat

en neef des Pauses, kwam in *Frankrijk*, om den koning openlijk verschooning te vragen. Ofschoon de vrede in al de Christen-staten heerschte, zond hij ter hulp der Duitschers tegen de Turken, een klein leger, dat *Gigeri* innam. Zijne troepen, droegen, onder aanvoering der graven COLIGNI en LA FEUILLADE, in 1664, veel bij tot de overwinning van *St. Gothard*. Zijne legers zegevierden, zoo wel ter zee als te land. De hertog van BEAUFORT veroverde en boorde een aantal Algerijnsche schepen in den grond, doch sneuvelde zelf in dit gevecht. De Engelschen en Hollanders waren toenmaals in geschil over den West-Indischen handel. De koning, in bondgenootschap met de laatste, stond hen tegen de eerste bij. Er werden eenige zeeslagen geleverd. De Engelschen verloren het *Sint Christoffel-eiland*, doch geraakte door den vrede van *Breda* in 1667, weder in bezit van hetzelfde. PHILIPPUS IV, vader der koningin, was twee jaren te voren overleden; de koning vermeende aanspraak op zijne nalatenschap en vooral op de *Nederlanden* te hebben. Hij viel in *Vlaanderen*, om dezelve te doen gelden, zich

meer op zijne magt, dan op de regten zijner wettigheid verlatende. Hij was aan het hoofd van 35,000 man; TUR-
RENNE was onder hem, de veldheer van dit leger. LOU-
VOIS, nieuwe minister van oorlog, en de waardige mededinger van COLBERT, had onnoemelijke voorbereidselen tot den veldtocht gemaakt. Er werden aan de grenzen allerlei magazijnen opgerigt. LODEWIJK snelde gewisse zegepralen te gemoet. De Spanjaarden, die zich niet konden voorstellen, dat de koning hunne staten te midden des vredes zoü overweldigen, hadden geenerlei toebereidselen gemaakt. Hij trok *Charleroi* even als *Parijs* binnen. *Ath* en *Doornik*, werden in twee dagen ingenomen; *Veurne*, *Armentières*, *Kortrijk*, *Douai*, hielden niet langer vol. *Rijssel*, de bloeiendste stad van dat land, de eenige welversterkte, capituleerde na een beleg van negen dagen. De verovering van *Franche-Comté*, die in het volgende jaar 1668 plaats had, was nog sneller. Na een vierdaagsch beleg, en veertien dagen na zijn vertrek van *St. Germain*, trok LODEWIJK XIV, *Dôle* binnen. Binnen drie weken eindelijk, was het geheele gewest aan hem onderworpen. Zoo veel voorspoed, deed het

ingesluiwerde *Europa* ont-
waken; een verdrag tusschen de *Vereenigde Provinciën*, *Engeland* en *Zweden*, ter handhaving van het evenwigt in *Europa*, en om de heersch-
zucht des jongen konings te beteugelen, werd binnen 5 dagen voorgesteld en gesloten; maar het had geen ander gevolg, dan dat het den vrede te weeg bragt, die den 2 Mei deszelfden jaars met *Spanje*, te *Aken* gesloten werd. De koning gaf *Franche-Comté* terug, doch behield de in de *Nederlanden* veroverde steden. Gedurende dezen vrede ging LODEWIJK voort, zoo als hij begonnen was, met zijn rijk te regelen, te versterken en te verfraaijen. De zeehavens, vroeger verlaten, werden met werken omringd, die tot derzelve verdediging en verfraaijing strekten, terwijl zij met schepen en matrozen bedekt waren; weldra bevatten dezelve 60 groote oorlogsschepen. Het *hôtél der invaliden*, alwaar gekwetste en overwonnen soldaten, de geestelijke en tijdelijke hulp vonden, verhief zich in 1671 met eene waarlijk koninklijke pracht. Het *observatorium* was sedert 1665 begonnen. Men trok eenen meridiaan van het eene punt des koninkrijks tot het andere. De akademie van den H. Lu-

CAS, werd te *Rome* gesticht, om de Fransche schilders te vormen. De Fransche vertalingen der goede Grieksche en Latijnsche schrijvers, werden op het *Louvre* gedrukt tot gebruik van den dauphin, die aan de welsprekendste en geleerdste mannen van *Europa* werd toevertrouwd. Niets werd verzuimd. Op alle punten van *Frankrijk*, werden citadellen gebouwd, en men vormde een legercorps uit 400,000 soldaten bestaande. **LODEWIJK XIV**, besloot de *Nederlanden* te veroveren, en begon met *Holland* in 1672. In de maand Mei, trok hij met zijn leger, onder hem, door den prins van **CONDÉ**, en den maarschalk van **TURENNE** aangevoerd, over de *Maas*. De steden *Urdingen*, *Budrich*, *Wezel*, *Rheinberg*, *Emmerik*, *Groenlo*, werden binnen zes dagen ingenomen. Al de *Vereenigde Provinciën* waren in verwachting van onder het juk te komen, zoodra de koning den *Rijn* zou zijn overgetrokken; weldra was hij tot denzelven genaderd. In tegenwoordigheid des vijands trokken zijne troepen over die rivier. De overgave van meer dan veertig plaatsen, de meeste slecht verdedigd, of slecht van voorraad voorzien, was de vrucht

van dezen overtocht. De provinciën *Gelderland*, *Utrecht* en *Overijssel* gaven zich over. De te 's *Gravenhage* vergaderde staten namen met hunne papieren de vlucht naar *Amsterdam*. In dit uiterste doen zij de dijken doorsteken, welke het zeewater afweerden. *Amsterdam* was als een uitgestrekt woud, te midden der golven. In een overstroomd land, waren geene veroveringen meer te maken. **LODEWIJK** verliet zijn leger, het beëindigen van den oorlog aan **TURENNE** en **LUXEMBOURG** overlatende. *Europa*, door zijnen voorspoed verschrikt, trad van dien oogenblik af, tegen hem in zamenzwering. De keizer, *Spanje*, de keurvorst van *Brandenburg* vereenigd, waren nieuwe vijanden, welke hij te bestrijden had. Om zich van eenen anderen kant het overwigt te verzekeren, maakte **LODEWIJK XIV** zich meester van *Franche-Comté*. **TURENNE** viel in den *Palts*, alwaar zijne troepen verschrikkelijke gruwelen aanrigten. **Degraaf** van **SCHOMBERG** sloeg de Spanjaards in *Roussillon*. De prins van **CONDÉ** leverde te *Senef* slag aan den prins van *Oranje*, een slag van welke de beide partijen zich de overwinning toeschreven. **TURENNE**, die te *Philips-*

burg den *Rijn* was overgetrokken, behaalde eenige voordeelen op den ouden CAPRARA, op KAREL IV, hertog van *Lotharingen*, en op BEURNONVILLE. TURENNE, die, beurtelings even als FABIUS wist terug te deinzen, en als HANNIBAL voort te rukken, overwon den keurvorst van *Brandenburg*, te *Turckheim*, in 1675, terwijl de overige veldheeren van LODEWIJK XIV den roem zijner wapens handhaafden. Zoo veel voorspoed werd gestoord door den dood van TURENNE. Deze veldheer werd, te midden zijner zegepralen, en op den oogenblik, dat hij zich zeker waande, MONTÉCULLI te overwinnen, door eenen kanonskogel getroffen. Nadat het Fransche leger terug geweken was, trokken de Keizerlijken over den *Rijn*, en vielen in den *Elzas*; maar zij konden zich aldaar niet handhaven. De maarschalk van CRÉQUI werd in het gevecht van *Consarbruck*, op de vlugt geslagen, en te *Trier* krijgsgevangen gemaakt. In 1676 was de fortuin geheel en al aan de zijde der Franschen: de hertog van VIRONNE, door DUQUESNE, luitenant-generaal der Fransche zeemagt ondersteund, won twee zeeslagen, tegen DE RUIJTER, admiraal van *Holland*, die in den laatsten

sneuvelde, en door LODEWIJK XIV, als een groot man, betreurd werd. Deze vorst was toenmaals in *Vlaanderen*, alwaar *Condé*, *Bouchain*, *Aire*, en de sterkte *Linck*, zijne wetten ontvingen. De veldtogt van 1677 werd geopend door de inneming van *Valenciennes* en *Kamerijk*. PHILIPPUS, hertog van *Orléans*, eenige broeder des konings, won tegen den prins van *Oranje*, den slag van *Cassel*, eene plaats, beroemd door de overwinning, welke een andere PHILIPPUS, koning van *Frankrijk*, aldaar 349 jaren vroeger behaald had. De maarschalk van CRÉQUI sloeg den prins KAREL van *Lotharingen*, in de nabijheid van *Straatsburg*, noodzaakte hem, om over den *Rijn* terug te trekken, en na zelf die rivier te zijn overgetrokken, belegerde en nam hij *Freyburg* in. Men had niet minder voorspoed in *Vlaanderen* en in *Duitschland*. De koning zelf belegerde in 1678 *Gend* en *Iperen*, en maakte zich meester van die beide steden. Het leger van *Duitschland*, onder de bevelen van CRÉQUI, sloeg de vijanden aan het hoofd der brug van *Reinsfeld*, en verbrandde die van *Straatsburg*, na er al de schansen, onder het oog des vijandelijken le-

gers van bezet te hebben. Deze roemrijke veldtog eindigde met den vrede, die in 1678 gesloten werd. Er werden drie verdragten gemaakt, het eene tusschen *Frankrijk* en *Holland*; het tweede met *Spanje*, het derde met den keizer en het Duitsehe rijk, met uitzondering van den keurvorst van *Brandenburg*. Door deze verdragten bleef *Frankrijk* in het bezit van *Franché-Comté*, van een gedeelte van *Vlaanderen*, en van de vesting *Freyburg*. Het merkwaardige in dit verdrag met de *Hollanders* gesloten, was, dat zij, na het eenige onderwerp van den oorlog van 1672 te zijn geweest, de eenige waren, aan welke alles werd terug gegeven. Men had dezen vrede te *Nijmegen* gesloten, toen de prins van *Oranje*, die er nog niet regtstreeks van onderrigt was, den bloedigen en nutteloozen slag van *Saint-Denys* leverde, waarin het verlies der Franschen en der vijanden bijna gelijk stond. Nadat *LODEWIJK XIV* aan *Europa* wetten had voorgeschreven, zegevierende was geweest, zoo lang als zijn bestuur had geduurd, geene plaats had belegerd, welke hij ook niet veroverd had, zich te gelijktijd als een bekwaam staatsman en overwinnaar had doen

kennen, verdiende hij den naam van *Groote*, welken het stadhuis van *Parijs* hem in 1680 opdroeg. Deze vorst maakte van den tijd des vredes, eenen tijd van verovering. Het goud, de kuiperijen en de verschriking openden hem de poorten van *Straatsburg* en *Casal*; de hertog van *Mantua*, aan wien deze laatste stad toebehoorde, nam er eene Fransche bezetting in op, *LODEWIJK XIV*, alom gevreesd, was er slechts op bedacht om zich nog meer te doen vreezen. Nadat *PAUS INNOCENTIUS XI*, zich voor het voornemen des konings, om het regaal-regt over alle diocesen, die van 's Pausen benoeming afhingen, uit te strekken, niet gunstig had getoond, liet *LODEWIJK*, in 1682, door de Fransche geestelijkheid eene verklaring, in vier stellingen vervat uitvaardigen. De eerste is, dat *de Paus geenerlei gezag heeft over het tijdelijke der koningen*; de tweede, dat *de kerkvergadering boven den Paus is*; de derde, dat *het gebruik der apostolische magt, door de canons moet geregeld worden*; en de vierde, dat *het voornamelijk aan den Paus toekomt, om in geloofsstukken uitspraak te doen*; maar dat *zijne uitspraken niet*

onveranderlijk zijn, dan nadat dezelve door de kerk zijn aangenomen. (Zie INNOCENTIUS XII, SOARDI, SFONDRA TI). Het geschil met den Paus werd zoo ver gedreven, dat men de verregaandste uitersten moest vreezen. De zaak der vrijheden, welke INNOCENTIUS wilde afschaffen, vermeerderde de wederkeerige vijandschap, en men kan zeggen, dat de koning op eene hardnekkige en onverstandige wijze, een misbruik handhaafde, dat de keizer en de overige vorsten zonder tegenkanting hadden doen afschaffen. Het gedrag, hetwelk LAVARDIN DE BEAUMANOIR, bij deze gelegenheid te Rome hield, was eenen Franschen afgezant weinig waardig. LODEWIJK liet te gelijkertijd zijne aandacht op verscheiden andere onderwerpen vallen. Hij rigtte eene regtbank op tegen de giftmengers, met welke Frankrijk toenmaals besmet was. Er werd een leerstoel voor het Fransche regt gesticht, terwijl bekwame lieden aan de verbetering der wetten werkten. Het kanaal van Languedoc werd eindelijk in 1681 bevaarbaar. Met onnoemelijke kosten, werd de haven van Toulon, voor 60 linesschepen, aan de Middellandsche zee gebouwd; benevens

een tuighuis en heerlijke magazijnen; aan den Oceaan ontwikkelde zich de haven van Brest tot dezelfde grootte; Duinkerken en Havrede-Grace werden vol schepen; de natuur werd gedwongen te Rochefort; er werden in de steden kadetcompagniën, in de havens gardes-marine opgerigt en zamengesteld uit jonge lieden, die onder meesters, welke uit de openbare schatkist betaald werden, de voor hun beroep nuttige kunsten leerde; 60,000 matrozen werden binnen de grenzen van hunnen pligt gehouden, door wetten, die even zoo gestreng waren als de krijgstucht; eindelijk men telde 100 groote oorlogsschepen, waarvan er verscheiden 100 stukken geschuts voerden; dezelve bleven niet werkeloos in de havens liggen. De smaldeelen, door DUQUESNE aangevoerd, maakten de zee schoon van Barbarijsche kapers. Algiers werd in 1684 gebombardeerd en de Algerijnen gedwongen, om die onderwerping aante nemen, welke men van hen vorderde. Zij gaven de Christen-slaven terug, en betaalden daarenboven nog geld. De staat van Genua verneederde zich niet minder voor LODEWIJK XIV, dan die van Algiers. Genua had buskruid aan de Algerijnen, en

galeijen aan de Spanjaarden verkocht; het werd in hetzelfde jaar gebombardeerd, en verkreeg enkel door eene zeer vernederende voldoening zijne rust terug; de doge kwam met vier senatoren te *Versailles*, om alles te doen, wat de koning van zijn vaderland wilde vorderen. De wet van *Genua* houdt in, dat de doge zijne waardigheden zijnen titel verliest, zoodra hij buiten de stad is; **LODEWIJK** wilde dat hij dezelve behouden zoude. Afgevaardigden van den koning van *Siam* hadden in het voorgaande jaar den smaak geveild, welken de Fransche vorst voor schitterende dingen koesterde. Alles scheen alstoen eenen duurzamen vrede te waarborgen. Om denzelven nog al meer te bevestigen, besloot **LODEWIJK**, de kiem der burgeroorlogen te verstikken, die den staat zoo vaak verwoest hadden. Reeds sedert lang was hij er op bedacht, om het edict van *Nantes* in te trekken; in 1685 vaardigde hij de daartoe noodige bevelen uit; hij liet de kerken der calvinisten afbreken, en de Catholijke godsdienst werd in het geheele rijk hersteld. Deze gebeurtenis, die in den tegenwoordigen leeftijd, alle hoofden heeft opgewonden, die stof heeft geleverd tot zoo

vele hekelschriften, tegen de gedachtenis van **LODEWIJK XIV** in het licht gegeven, en die, na verloop van eene eeuw, eene andere gebeurtenis, die het onmiddellijke gevolg van de terugroeping der hugenooten was, op zulk eene verschrikkelijke wijze heeft geregtvaardigd, schijnt alhier eene bijzondere verhandeling te vorderen, langer dan de aard van dit woordenboek zulks gedooft, doch die al te zeer op de omstandigheden past, dan dat men er ons een verwijt over zou kunnen doen. Wij zullen een gelijktijdig schrijver laten spreken, die volkomen bekend, met al de bijzonderheden dezer geruchtmakende herroeping, al te veel belang bij de zaak had, om de wonden te ontveinzen, aan een rijk toegebracht, waarvan hij de erfgenaam was; al te verlicht, al te zeer overal tegenwoordig, om met de waarheid niet bekend te zijn. **LODEWIJK**, dauphin, vader van **LODEWIJK XV**, de wijze en deugdzame kweekeling van **FÉNÉLON**, drukt zich in eene memorie, die tot zijne nakomelingen is overgegaan, en die in 1781, in handen van koning **LODEWIJK XVI** was, aldus uit: » Ik zal er mij niet mede inlaten, om de rampen op te sommen, welke de ketterij in *Duitsch-*

land; in de koninkrijken *Engeland*, *Schotland* en *Ierland*, in de *Vereenigde Provinciën*, en elders heeft te weeg gebragt, over het koninkrijk (*Frankrijk*) alleen wil ik spreken. Ik wil zelfs in al de bijzonderheden dier aaneenschakeling van wanorden niet treden, die in zoo vele geloofwaardige gedenkstukken zijn opgeteekend, zoo als bijv. de geheime vergaderingen, die associatie-eeden, die bondgenootschappen met den vreemdeling, die weigeringen om de schattingen te betalen, die plunderingen der openbare schatkisten, die oproerige bedreigingen, die openlijke zamenzweringen, die hardnekkige oorlogen, die verwoestingen der steden, die brandstichtingen, die koelbloedige vermoordingen, die aanslagen tegen de koningen, die ontelbare, en tot dusverre ongehoorde heiligschendingen; het is mij genoeg te zeggen, dat sedert FRANCISCUS I, tot op onze dagen, dat is te zeggen, onder zeven verschillende besturen, al die rampen en nog andere het koninkrijk met min of meer woede geteisterd hebben. Zie daar, zeg ik, het waarachtig geschiedkundige, waarbij men verscheiden bijkomende zaken kan voegen, doch waarvan de hoofdzaak niet kan tegen-

sproken noch in twijfel getrokken worden. En het is het gezigtspunt dezer hoofdzaak, dat men bij het staatkundig onderzoek derzelve steeds moet in het oog houden. Van de bekende zaak dus uitgaande is het voor mij van weinig belang, om te onderzoeken, of al het kwaad aan de hugenooten toegeschreven, werkelijk op hunne rekening moet gesteld worden. Het is buiten allen twijfel, dat de Catholijken er ook hun aandeel aan zullen hebben gehad, en meer dan eene verkeerde verhandelwijze hebben zij in de overdrevenheid hunner wraaknemingen aan den dag gelegd. Het komt er zelfs niet op aan, dat men wete, of de raad der koningen steeds wel gezien, en in die dagen van verwarring steeds wijselijk gehandeld hebbe; of de bloedige onderneming van KAREL IX, bijv. eene daad van regtvaardigheid was, voor de veiligheid zijns persoons en die des staats noodzakelijk geworden, zoo als zulks sommigen beweren, of wel het uitwerksel eener mistrouwende staatkunde, en eene onwaardige wraak, zoo als anderen zulks voorgeven, of de ketterij de registreesche, of slechts de bijkomende, en steeds vernieuwende oorzaak dier verschillende ongeregelheden is geweest, het

blijft steeds eene onbetwistbare waarheid, te zeggen, dat dezelve nimmer buiten de ketterij zouden hebben plaats gehad; hetwelk voldoende is om te doen begrijpen, hoeveel belang de staat er bij had, om dezelve voor altijd uit te roeijen. Intusschen maakt men groot gerucht, men schreeuwt over dwingelandij, en men vraagt, of de vorsten regt hebben, om over de gewetens te bevelen, en in het stuk van godsdienst hunne magt te doen gelden? Daar dit getier van den kant der hugenooten komt, zoo zou men hen tot het bekomen van antwoord, tot de hoofden hunner hervorming kunnen zenden. LUTHER neemt tot grondstelling aan, dat men diegene, welke niet van zijn gevoelen zijn, moet uitroeijen en in zee werpen, te beginnen met den Paus en de vorsten, die hem beschermen, en CALVINUS denkt te dien opzichte, zoo als LUTHER. Onze grondbeginselen verschillen daarvan zeer. Maar zonder aan den vorst regten te geven, die hem niet toekomen, laten wij hem diegenen behouden, welke men hem niet kan betwisten; en wij zeggen, dat hij als vader van zijn volk, er zich kan en moet tegen verzetten, dat men hetzelfde door de dwaling bederve; dat hij, even

als zulks de grootste vorsten ten allen tijde gedaan hebben, zijnen degen aan de godsdienst kan en moet leenen, niet om dezelve uit te breiden, zulks was nooit de geest des Christendoms, maar om de goddeloozen, die haar zoeken te verdelgen, te be-teugelen en te tuchtigen. Wij zeggen eindelijk, dat, al heeft hij ook de magt niet, om over de gewetens te bevelen, hij echter de magt heeft, om in de veiligheid zijner staten te voorzien, en de dwee-zucht te beteugelen, die de verdeeldheid en verwarring in dezelve verspreidt. Dat de predikanten der hugenooten, indien zij willen, het gematigde gedrag, hetwelk men ten hunnen opzichte heeft in acht genomen, met de wreedheid van de eerste vervolgers der godsdienst vergelijken: ik neem de vergelijking aan, hoe onbillijk dezelve ook wezen moge, en ik zeg, dat de Cæsars beregtigd waren geweest, om het Christendom uit te roeijen, indien het diegene, welke hetzelfde beleden, had aangespoord, om onrust en verwarring in het rijk te verwekken. Maar de Christenen betaalden getrouwelijk de lasten van den staat, zij dienden met moed en trouw in de legerbenden: men verwijderde hen van de openbare

ambten, sloot hen in kerkerholen op, bragt geheele legioenen ten dood; zij boden geenen wederstand; zij riepen de vijanden van den staat niet in; zij geloofden niet, *dat men de keizers moest ombrengen en in de zee werpen*. Intusschen, zij hadden de regtvaardigheid en waarheid op hunne zijde. Hun onoverwinnelijk geduld, kenmerkte het deugdelijke hunner zaak, even gelijk de mui-terijen en de bloeddorstige geest der hugenooten, de onregtvaardigheid der hunne kenschetst. Het is waar, dat dezelve onder het tegenwoordige bestuur minder in het oog loopende ongeregelheden hebben veroorzaakt, dan onder de vorige; doch het was minder de wil dan de magt, die hun ontbrak, om ongeregelheden te stichten. En toch hebben zij zich aan eenige gewelddadigheden, en aan eene menigte overtredingen van wetten en besluiten schuldig gemaakt, waarvan er eenige over het hoofd gezien, en andere door de intrekking van eenige voorregten gestraft zijn. Ondanks hunne heerlijke betuigingen van getrouwheid, en hunne schijnbare volkomene onderwerping aan het gezag, bestond echter bij voortdoring, dezelfde onrustige en oproerige geest, ja somtijds zelfs

verraadde zich dezelve. Op denzelfden tijd, dat de partij den koning dienstaanbiedingen deed, en dezelve zelfs verwezenlijkte, vernam men door ontwijfelbare berigten, dat dezelve in afgelegene gewesten heimelijk tot oproer aanzette, en met den buitenlandschen vijand verstandhoudingen hield. (Zie **SOU-LIER**). Wij hebben de oorspronkelijke akten der geheime synoden in handen, in welke zij besloten, om zich onder bescherming van **CROMWELL** te stellen, in eenen tijd, waarop men er het minste aan dacht, om hen te verontrusten; en de bewijzen hunner misdadige verbindtenissen met den prins van *Oranje* bestaan evenzeer. De vijandschap tusschen de Catholijken en hugenooten bleef dus ook steeds dezelfde, de wijste reglementen waren niet in staat, om twee partijen te bevredigen en te verzoenen, waarvan de eene zoo vele redenen had, om de opregtheid en de goede meening der andere verdacht te houden. Men hoorde in den raad over niets anders dan over hunne bijzondere geschillen spreken. De Catholijken wilden de hugenooten niet tot de parochievergaderingen toelaten; de laatsten wilden niet bijdragen tot de lasten der kerken en gilden; men

betwistte elkander de kerkhoven en liefdadige gestichten; men verbitterde en beleedigde elkander wederkeuriglijk. Op de dorpen, alwaar de hugenooten geene kerken hadden, trachtten zij in de werkeloosheid der feestdagen, de goddelijke dienst, door zamenrottingen rondom de kerken en door het zingen van straatdeunen te storen. De verontwaardigde Catholijken, verlieten somtijds de heilige plaats, om die rustverstoorders te achtervolgen; en wanneer de hugenooten hunne predikingen hielden, bleven zij zelden ten achtere, om weerwraak te gebruiken. Het gebeurde eens, dat de inwoners van een dorp van *Saintonge*, alle Catholijken, het huis van eenen hugenoot, dien zij niet hadden kunnen beletten, zich onder hen met der woon te vestigen, in brand staken, voor reden opgevende, dat een enkel mensch voldoende was, om langzamerhand de ketterij door het geheele dorp te verspreiden. De voorstanders der hervorming gaven een groot gerucht aan deze zaak, bij welke het om eene hut te doen was, die op vier honderd zestig *livres* geschat werd, en dezelve werd zelfs in den raad ter tafel gebracht. Terwijl de koning

de inwoners der plaats veroordeelde, om den eigenaar van het huis schadeloos te stellen, kon hij zich niet onthouden van te zeggen, dat zijne voorgangers veel bloed aan *Frankryk* zouden hebben gespaard, indien zij zich volgens de vooruitziende staatkunde dier dorpelingen hadden gedragen, wier handelwijze hem enkel, uit gebrek van gezag laakbaar toescheen. Ofschoon de koning zeer wel wist, dat de hugenooten, als oorspronkelijke titels hunner voorregten, enkel de onregtvaardigheid en het geweld konden aanvoeren; ofschoon de nieuwe wederstrevingen tegen de ordonnantie, hem eene voldoende reden toeschenen, om hen van het wettige bestaan te berooven, hetwelke zij in *Frankryk* gewapenderhand overmeesterd hadden, wilde echter zijne majesteit nog raadplegen, alvorens eene laatste partij te kiezen, en hield, te dien einde conferentiën, met de kundigste en regtschapenste mannen des koninkrijks, en in eenen bijzonderen gewetensraad, in welchen twee god- en twee regtsgeleerde werden toegelaten, werden er twee zaken beslist; de eerste, dat de koning, om allerlei redenen, het edikt van HENDRIK IV,

waarmede de hugenooten zich als met een gewijd schild trachtten te bedekken, kon herroepen; de tweede, dat indien zijne majesteit zulks op eene geoorloofde wijze kon, zij zulks aan de godsdienst, en aan het heil harer onderdanen verschuldigd was. De koning hoe langer zoo meer door dit antwoord bevestigd, liet zijn ontwerp nog gedurende bijna een jaar tot rijpheid komen, en besteedde dien tijd, om te overleggen, de uitvoering op de zachtste wijze te bewerkstelligen. Toen Z. M. in den raad voorstelde, om een laatste besluit ten opzichte van die zaak te nemen, gaf *Monseigneur* te kennen, volgens eene naamlooze memorie, die hem den vorigen dag gezonden was, dat waarschijnlijk de hugenooten, met den hen wachtenden slag reeds bekend waren, dat het welligt te vreezen was, dat zij de wapens opvatteden, daarbij op de bescherming der vorsten hunner godsdienst rekenende, en dat, in de vooronderstelling, dat zij zulks niet durfden doen, een aantal het rijk verlaten zouden, hetgeen den handel en den landbouw zeer benadeelen, en daardoor den staat verzwakken zou. De koning antwoordde, dat hij sedert lang alles voorzien en maatregelen van voorzorg ge-

nomen had, dat hem niets ter wereld smartelijker zoude vallen, dan eenen enkelen druppel bloed zijner onderdanen te storten; maar dat hij legers en goede veldheeren bezat, welke hij, in geval van nood tegen de muitelingen zou gebruiken, die zelve hunnen ondergang zochten. Wat den grond van belang betrof, zoo oordeelde hij denzelfven geene aanmerking waardig, in vergelijking met de voordeelen van eenen maatregel, die aan de godsdienst haren luister, aan den staat zijne rust, en aan het gezag al zijne regten zou wedergeven. Er werd dus eenpariglijk tot de intrekking van het edikt van *Nantes* besloten. De koning, die zijne het minst hem toegenegene onderdanen, steeds als herder en als vader wilde behandelen, verzuimde geene der middelen, die in staat waren, om hen te bewegen en te verlichten. Men stond jaarwedden toe, men deelde aalmoezen uit, men stelde missiën in, men verspreidde alom boeken, die voor eenvoudigen en geleerden bevattelijke onderrichtingen inhielden. De uitslag beantwoordde aan de wijsheid der middelen; en ofschoon het schijnt, volgens de hevige uitvaringen, van eenige predikanten der hugenooten, dat

de koning de eene helft zijner onderdanen gewapend had, om de andere helft te verdelen, zoo is de waarheid, dat alles tot groote tevredenheid van Z. M. zonder bloedstorting en zonder wanorde afliep. Alom werden de tempels afgebroken of gezuiverd; het grootste gedeelte zwoer de ketterij af; de anderen bereidden er zich toe voor, door bij de kerkelijke gebeden en onderrigtingen tegenwoordig te zijn. Alle zonden hunne kinderen naar de Catholijke scholen. De oproerigsten, door dien hevigen schok bedwelmde, en wel inziende, dat men in staat was, hen te tuchtigen, indien zij eenige tegenkantingen beproefden, toonden zich zeer handelbaar. Die van *Parijs*, welke geen *CLAUDE* meer hadden, om hen tot opstand aantesporen, gaven het voorbeeld der onderwerping. De hardnekkigste aanhangers der ketterij, verlieten het koninkrijk, en met hen, de zaden aller onlusten. En geheel *Europa* stond verbaasd over de vaardigheid en gemakkelijheid, met welke de koning, door een enkel bevelschrift eene ketterij had vernietigd, die de wapens van zes koningen, zijne voorgangers uitgetart, en dezelve genoodzaakt

had, om met haar in verdrag te treden. Men heeft het getal der hugenooten, welke bij deze gelegenheid het koninkrijk verlieten, oneindig vergroot, en zulks moest zoo zijn: daar de belanghebbenden de eenige zijn, die spreken en schreeuwen, zoo bevestigen zij alles, wat hun behaagt. Een predikant, die zijne kudde verstrooid zag, strooide uit, dat dezelve naar vreemden bodem was getogen. Het hoofd eener fabriek, die twee zijner werklieden had verloren, maakte zijne berekening, alsof alle fabriekanten des koninkrijks hetzelfde verlies hadden ondergaan als hij. Tien werklieden, die eene stad verlaten hebbende, alwaar zij hunne kennissen en vrienden hadden, deden door het gerucht hunner vlugt de vrees ontstaan, dat het der stad, aan armen zou ontbreken, voor de werkplaatsen. Hetgene, wat hierin het meeste verwondering baart, is dat verscheiden rekwestmeesters, in de instructiën, welke zij mij over hunne generaliteiten zonden, deze volksgeruchten aannamen, en daardoor toonden, hoe weinig zij met datgene bekend waren, hetwelk hen het meeste moest bezig houden. Ook werd hun verslag door andere tegengespro-

ken, en door de verificatie op verscheiden plaatsen gedaan, als valsch bewezen. Wanneer het getal der hugenooten, die bij deze gelegenheid *Frankrijk* verlieten, volgens de overdrevenste berekening, werkelijk 67,732 personen zou belooopen, konden er echter onder dit getal, dat alle ouderdommen en de beide geslachten bevatte, zich niet genoeg nuttige mannen bevinden, om een groot ledig op de velden en in de werkplaatsen te laten, en om op het geheele koningrijk invloed uit te oefenen. Het is daarenboven zeker, dat dit ledige, nooit gevoeliger moest zijn, dan op den oogenblik, waarop het gemaakt werd. Men bemerkte het toenmaals niet; en tegenwoordig beklagt men zich over hetzelfde. Men moet er dus eene andere oorzaak voor zoeken. Dezelve bestaat in de daad indien men haar wil erkennen, zij is de oorlog namelijk. Wat de verwijdering der hugenooten betreft, zoo kost dezelve minder nuttige burgers aan den staat, dan een enkel jaar van burgeroorlog aan denzelven ontnam. Het is zeer verwonderlijk, dat zekere personen zich door de beuzelachtigste redenen laten medeslepen; zoodanig zelfs, dat zij er aan twifelen, of het niet voordeelijker zou zijn geweest de za-

ken op den ouden voet te laten, en of men bij gevolg geen ongelijk heeft gehad te doen, hetgene, wat men gedaan heeft. Maar in de, zekerlijk valsche vooronderstelling, dat men ongelijk heeft gehad, van te doen, hetgene, wat men gedaan heeft, zoo beweer ik, dat men tegenwoordig een veel grooter ongelijk zou hebben, hetzelfde te verbreken; het zou even zijn alsof men eene sterke vesting wilde afbreken, wijl men zijne middelen had uitgeput om dezelve op te richten. Er bestaan verkeerde handelingen, die enkel door nog verkeerder handelingen te herstellen zijn, en de onderhavige, zou men hieronder moeten rangschikken. De hugenooten terugroepen, zou zulks niet zijn, alsof men hun zeide; Gij zijt ons noodzakelijk, wij hebben eene onregtvaardigheid begaan, wij vragen er u verschooning over? Welke trotschheid zou zulks niet aan dergelijke onderdanen inboezemen? Zouden zij zich alsdan niet meer dan ooit, beregtigd wanen, om met hunnen vorst een verdrag aan te gaan, en meer in staat, om hem de wet voor te schrijven? De hugenooten terugroepen, zou zulks niet zijn de vrienden der vijanden van *Frankrijk* terugroepen? En zouden degene, die ten tijde,

dat men hen met rust liet, briefwisselingen met dezelfde vijanden onderhielden, ons getrouwer en onzen vijanden minder toegedaan zijn, thans, nu zij de bewerkers hunner ongenade onder het oog hebben, en zij zich met erken-tenis, diegene zouden te bin-nen brengen, die hen in hun-ne ongelukken, hebben op-genomen? De hugenooten te-rugroepen, zou zijn, in eene zaak, die het gevolg der rijpste overwegingen behoor-de te zijn, en zulks ook wer-kelijk was, aan geheel *Euro-pa* eene erbarmelijke ver-anderlijkheid van grondbe-ginselen aanbieden. Met één woord, de hugenooten te-rugroepen, zou zijn van die staatkunde van standvastig-heid afwijken, die de steun der rijken is: het zou zijn, zich zelve belagchelijk ma-ken, en den staat aan, ik weet niet welke, gevaren blootstellen. Ik spreek nog niet over de belangen der godsdienst; want zou het niet zijn, in *Frankrijk* op de ket-terij den stempel der duur-zaamheid drukken; zou het niet zijn, alle nieuwbekeer-den aan bespotting en ver-volging en aan het gevaar van wederafvalligheid bloot-stellen? Zou het niet zijn, onder ons de godsdienst bloot-stellen, om zich binnen eene

halve eeuw, in den onge-lukkigen staat te bevinden, waarin wij dezelve bij onze naburige volken zien? Ik weet dat zekere zoogenaam-de filozofen, zich verbeel-den eene schoone ontdekking gedaan, en het geneesmid-del voor alle onheilen in een concordaat gevonden te heb-ben, hetwelk de Catholijke en hugenootsche vorsten on-derling zouden sluiten, en waarbij zij zich zouden ver-binden, om de onderdanen der beide godsdiensten in hunne staten in rust te la-ten. Maar in de eerste plaats zou de partij niet gelijk staan, wijl men de godsdienst des Hemels, tegen over de ket-terij stellen zoude. Dat de Lutheranen, Zwinglianen, Calvinisten, en andere nieuw-gezinden, onder elkander een dergelijk concordaat sluiten, het nieuwe past bij het nieu-we, de dwaling bij de dwa-ling; in dit verdrag zou er geene partij zijn, die wer-kelijk gekwetst werd; in plaats dat de Catholijken het niet dan met een klaarblijkelijk nadeel zouden kunnen slui-ten: het zoude even zijn, alsof men, om twee broeders te bevredigen, die in geschil zijn over hun wettig erfdeel, dengenen, die het eerstge-boorte bezit, wilde noodza-ken, hetzelfde *gelijkelijk* met

zijnen jongeren broeder te deelen, waarop daarenboven de smet van bastaardschap kleeft. Is het daarenboven in de tweede plaats eene onbetwistbare waarheid, dat een Christen vorst moge toestaan, dat het kwaad in zijne staten geschiede, om de vergunning te erlangen, dat het goede in vreemde staten worde uitgeoefend, en dat hij kunne zeggen: gedoog dat God bij u vereerd worde, ik zal toestaan, dat Hij bij mij gelasterd wordt? Voorondersteld, dat hij het kunne, hetwelk ik niet geloof; zal echter niemand beweren, dat hij zulks moete. Daarenboven, wanneer zelfs alle vorsten onderling zouden overeenkomen, om hunne onderdanen der beide godsdiensten in rust te laten, zoo is het twijfelachtig of zij er wel in zouden willen blijven, en of het wel gemakkelijk zoude zijn, hen tot rust te noodzaken. Het is hier niet te doen om te weten, hoe of de beide godsdiensten, elkander in andere staten kunnen verdragen; de noodlottigste en de al te lange ondervinding, heeft niet dan al te zeer bewezen, dat dezelve in dit koninkrijk (*Frankrijk*) onbestaanbaar waren, en dit is het punt, waaraan men zich moet houden, en hetwelk men

nooit uit het oog moet verliezen. Terwijl CATHARINA DE MEDICIS juist het denkbeeld van dit concordaat volgde, meende zij de beide partijën te vleijen en te beugelen, wat was het gevolg harer staatkunde? de grootste verwarring, die eindelijk het bloedige tooneel van den *St. Bartholomeus-nachtdeed* ontstaan, hetwelk zij noodzakelijk oordeelde, om zich in eens van de hugenooten te ontdoen, welke zij, door hen te vleijen, veel onbeschaamder en oproeriger had gemaakt. Maar is hetgene, wat kortelings in de *Cevennes* heeft plaats gehad, niet voldoende, om de wijsheid van het gedrag des konings, en de noodzakelijkheid der handhaving van hetzelfde, middagklaar, te doen zien? Het is door de ongehoorde buitensporigheden, en de verschrikkelijke verwoestingen, welke de hugenooten in *Languedoc* hebben aangerigt, dat men over de andere rampen moet oordeelen, welke zij ons in den tegenwoordigen oorlog hadden kunnen berokkenen, indien zij nog op dat punt van magt waren geweest, waarop zij vóór 25 jaren waren. En op den oogenblik, waarop ik dit schrijf, en waarop de partij, door eene geveinsde gematigdheid, de gruwelen schijnt aftekeuren, waar-

aan zich de *Camisards* (*) hebben schuldig gemaakt, vernemen wij, door onderschepte papieren, dat de verbindtenis met den Engelschman bij voortdoring bestaat. » (Zie *Vie du dauphin, père de LOUIS XV*, 2.e dl. blz. 98, en volg. Nog kan men raadplegen twee uitmuntende verhandelingen van den abt C. getiteld; *La voix du vrai patriote Catholique*; en *Memoire politico-critique, ou l'on examine s'il est de l'intérêt de l'église et de l'état d'établir pour les calvinistes du royaume une nouvelle forme de se marier*). Het is belagchelijk en lasterlijk, dat de heer MAYER beweert, dat LODEWIJK XIV bij zijn overlijden berouw zou hebben gehad, over de meest beradene daad van zijn bestuur; dit berouw wordt gelogenstraft door de meest afdoende bewijzen. (Zie *Journal hist. en litt.* van 1 Maart 1790, blz. 368). BAYLE, die den ongeloovigen niet verdacht moet zijn, heeft staande gehouden, dat de calvinisten zelve, dien vorst tot de intrekking van het edikt van *Nantes* hebben genoodzaakt, dat hij daarin op zijn

hoogst niets anders gedaan heeft, dan het voorbeeld der staten van de *Vereenigde Provinciën* te volgen, die geen der verdragen zijn nagekomen, welke zij met de Catholijken hadden aangegaan. Hij heeft bewezen, dat al de wetten van protestantsche staten veel strenger tegen het Catholicismus zijn geweest, dan die van *Frankrijk* tegen het calvinismus. Hij herinnert aan de verspieders, welke de hugenooten in 1660 naar CROMWEL zonden, aan de aanbiedingen, welke zij hem deden, aan de oproerige besluiten, welke zij in hunne synoden van *Neder-Guienne* namen. Hij drijft den spot met hunne klaagtoonen, over de gewaande vervolging, welke zij ondervinden, en hij verklaart hun, dat hun gedrag volkomen de gestrengheid regtvaardigt, met welke men hen in *Frankrijk* behandeld heeft. (*Oeuvres de BAYLE, tome 2. p. 594*). Al deze overwegingen zijn op eene verschrikkelijke wijze bewaarheid onder LODEWIJK XVI; daar de terugroeping der protestanten, geen jaar de ontrooning des konings, en de

E 4

(*) Deze naam werd aan de dwcepers gegeven, die in 1688, in de Cevennes in Frankrijk, de wapens opnamen.

Vertaler.

omverwerping der monarchie voorafging. Terwijl LODEWIJK XIV werkte, om in het inwendige zijner staten den vrede te bevestigen, vormde er zich in *Europa* heimelijk een bondgenootschap, tusschen den hertog van *Savooijë*, den keurvorst van *Beijeren*, den keurvorst van *Brandenburg* (later koning van *Pruisen*), den keizer, den koning van *Spanje*, den prins van *Oranje* en andere vorsten, die zich verontrustten over de ontwerpen van LODEWIJK XIV, en over 'zijnen veroveringsgeest. De Fransche vorst besloot dit bondgenootschap, bekend onder den naam van *Augsburger verbond*, voor te komen en begon den oorlog in 1688, met de verwoesting van de *Palts*. Maar toen de bondgenooten in het volgende jaar hunne magt vereenigd hadden, verlieten de Franschen bij hunne aannadering, verscheiden vlekken, en alle plaatsen, welke zij veroverd hadden. Een grooter ongeluk voor *Frankrijk* was de ontrooning van JACOBUS II, en de verheffing van den prins van *Oranje* op den troon van *Engeland*. Het jaar 1690 was gelukkiger. De maarschalk van *Luxemburg* won te *Fleurus* eenen slag op den vorst van *Waldeck*. De Fransche vloot, onder bevel

van den graaf van TOURVILLE, versloeg in het *Kanaal*, de Engelsche en Hollandsche vloten. CATINAT maakte zich meester van *Pas-de-Suse*, nam *Nice* en *Ville-Franche* in, en behaalde de overwinning van *Staffarda*, tegen de troepen van den hertog van *Savooijë*. De prins van *Oranje* zag zich verplicht, het beleg van *Limerick* in *Ierland* op te breken. *Bergen* in *Henegouwen*, *Valencia* in *Spanje*, *Carmagnola* en *Montmélian* in *Savooijë*, waren de overwinningen van den volgende veldtocht. Deze voordeelen werden opgewogen tegen het verlies van den zeeslag van *la Hogue* in 1692. Het gevecht duurde van den morgen tot in den nacht voort; 50 Fransche schepen streeden tegen 84 vijandelijke, de meerderheid behield de overhand. De Franschen verplicht, om den aftogt te kiezen, werden door den wind op de kusten van *Bretagne* en *Normandijë* verspreid; en de Engelsche admiraal verbrandde 13 hunner schepen. Deze nederlaag op zee, een der eerste tijdvakken van het verval der Fransche marine, werd vergoed, door de voordeelen, welke men te land behaalde. De koning belegerde *Namen* in persoon, veroverde de stad in acht,

en het kasteel in 22 dagen. LUXEMBURG belette WILLEM, om aan het hoofd van 80,000 man de *Mehaigne* over te trekken, en het beleg te doen opbreken. Deze veldheer won kort daarna twee veldslagen, dien van *Steenkerken* in 1692, en dien van *Neerwinden*, in 1693. Weinig gevechten waren moorddadiger. Het jaar 1694 merkwaardig, door gebrek aan levensmiddelen, hetwelk men in *Frankrijk* onderzond, was zulks door geenerlei roemrijke daad. De veldtogt van 1695 bepaalde zich tot de inneming van *Casal*, waarvan de vestingwerken geheel en al gesloopt werden. Daar de wervingen in 1695 moeilijkheden onderzonden, zoo namen de in *Parijs* verstrooide soldaten, de personen weg, welke zij geschikt oordeelden, om de wapens te dragen, sloten dezelve in huizen op, en verkochten ze aan de officiers. Deze huizen werden *fours* (*ovens*) genaamd: er waren er dertig in de hoofdstad. De koning, van dezen aanslag tegen de openbare vrijheid onderrigt, dien de overheid, uit vreeze van hem te mishagen, niet had durven be-teugelen, liet de wervers gevangen nemen, beval, dat dezelve volgens de geheele

gestrengheid der wetten zouden gevonnisd worden, gaf de vrijheid weder, aan degene, welke dezelve door bedrog of geweld verloren hadden, en zeide, dat *hij door soldaten en niet door slaven wilde gediend zijn*. In 1696 was men op groote gebeurtenissen in *Italië* voorbereid. De maarschalk CATTINAT, die in 1695 de belangrijke overwinning van *Marsaglia*, op den hertog van *Savooije* had behaald, lag met zijn leger op twee uren afstands van de stad *Turin*. Deze vorst den oorlog moede, sloot den 18 September 1696 een vergelijk met *Frankrijk*. Door dit verdrag gaf LODEWIJK XIV hem alles terug, wat hij hem in den oorlog ontnomen had, betaalde hem 4,000,000 *livres*, verkreeg het dal van *Barcelonette*, in ruiling tegen *Pignerol*, en huwde den hertog van *Bourgondië* met de oudste dochter des hertogs uit. Deze bijzondere vrede werd door den gemeenen vrede gevolgd, dien men te *Rijswijk*, den 10 October 1697 sloot. De wateren des *Rijns* werden tot grenzen tusschen *Duitschland* en *Frankrijk* genomen. LODEWIJK XIV behield, wat hij aan den linker-oever dier rivier bezat, en gaf terug het-

gene, wat hij aan gene zijde had veroverd. Hij erkende den prins van *Oranje*, als koning van *Engeland*. De Spanjaarden kregen terug, hetgeen men hun sedert den vrede van *Nijmegen*, die bijna geheel en al tot grondslag van dien van *Rijswijk* diende, ontnomen had. Deze vrede werd overhaast, ten einde de volken te verlichten, die onder de belastingen en het gebrek gebukt gingen. Te vergeefs beloofde *Europa* zich rust, na zulk eenen wreeden oorlog, na zoo veel gestort bloed, na de ongelukken zoo veler Staten. Sedert lang loerden verscheiden mogenheden, op de erfopvolging in *Spanje*. KAREL II, in 1700 kinderloos overleden, schonk bij zijnen uitersten wil, ten nadeele van de prinsen van zijn huis, de Spaansche kroon aan PHILIPPUS van *Frankrijk*, hertog van *Anjou*. De vorsten van *Europa*, over de onderwerping der Spaansche monarchie aan *Frankrijk* veront-rust, vereenigden zich bijna alle tegen dezelve. De bondgenooten hadden in den beginne geen ander doel, dan om al wat zij konden van dit rijke erfdeel aftescheuren, en eerst na het behalen van verscheiden voordeelen, beproefden zij om de kroon aan PHILIPPUS te ontweldi-

gen. De oorlog begon met *Italië*. Daar de keizer dien troon aan den Aartshertog KAREL wilde bezorgen, zond hij prins EUGENIUS, met een aanzienlijk leger derwaarts. Hij maakte zich meester van het geheele land tusschen de *Adige* en de *Adda* gelegen, en had in 1702 *Cremona* bijna ingenomen (Zie EUGENIUS). Het volgende jaar werd door voor- en tegenspoed afgewisseld, maar het jaar 1704, zag de gedaante van *Europa* veranderen. *Spanje* werd bijna door *Portugal* overwonnen, dat tot het groote bondgenootschap was toegetreden, en welks troepen door die van *Engeland* en *Holland* versterkt waren. *Duitschland* werd in eenen oogenblik van de Franschen bevrijd. De bondgenooten, door prins EUGENIUS, door MARLBOROUGH en den vorst van *Baden* aangevoerd, hakten te *Hochstüdt*, het Fransche leger, onder de bevelen van TALLARD en MARSIN, geheel en al in de pan. Deze veldslag, waarin zeven en twintig bataillons en vier regimenten dragonders werden krijgsgevangen gemaakt, 12,000 man sneuvelden, 30 stukken geschuts werden veroverd, ont-nam den Franschen honderd mijlen lands, en verdreef hen van den *Donau* tot aan den *Rijn*. Het jaar 1705, roem-

rijker voor *Frankrijk*, was noodlottiger voor *Spanje*. *Nice* en *Ville-Franche* werden ingenomen, de overwinning van *Cassano* werd door den hertog van VENDÔME aan Prins EUGENIUS betwist, *Champagne* door VILLARS van invallen bevrijd. Maar TESSÉ brak het beleg van *Gibraltar* op. De Portugezen maakten zich meester van eenige gewigtige plaatsen, *Barcelona* gaf zich over aan den Aartshertog van *Oostenrijk*, den mededinger van PHILIPPUS V in de erfopvolging; *Gironna* verklaarde zich voor hem. In 1706, werd de slag van *Ramillies* door VILLEROI verloren, die ongelukkig in *Vlaanderen* was, na zulks in *Italië* te zijn geweest; *Antwerpen*, *Gend*, *Ostende* en verscheiden andere steden werden aan *Frankrijk* ontveldigd. *Alcantara*, in *Spanje*, viel in handen der vijanden, die, van dit voordeel gebruik makende, tot *Madrid* doordrongen, en zich van die stad meester maakten. Te vergeefs beproefde men, om *Turin* te bemagtigen: de hertog van *Orleans* werd door Prins EUGENIUS voor die stad geslagen, welke zich daardoor ontzet zag. De slechte uitval van dit beleg, deed het *Milanesche*, het *Modenesche*, en bijna alles wat

Spanje in *Italië* bezat, verliezen. De Franschen werden echter niet ontmoedigd. In 1707, lichtten zij eene brandschatting door het geheele land, hetwelk tusschen de *Mein* en de *Necker* gelegen is, nadat de maarschalk DE VILLARS de liniën van *Stolhofen* overmeesterd had. De maarschalk van BERWICK behaalde te *Almanza*, op den 25 April deszelfden jaars, eene roemrijke overwinning, gevolgd door de onderwerping der koninkrijken *Valencia* en *Arragon*. De ridder FORRIN en DUGUAY-TRUIN, onderscheidten zich ter zee, sloegen bij verschillende gelegenheden de vijandelijke vloten, en maakten aanmerkelijken buit. In 1708 was de fortuin den Franschen, noch in *Duitschland* noch in *Italië* gunstig. De stad *Rijssel* werd door de bondgenooten ingenomen, die kort te voren den slag van *Oudenaarden* gewonnen hadden. De Keizerlijken, die zich in het vorig jaar van het koninkrijk *Napels* hadden meester gemaakt, bemagtigden het hertogdom *Mantua*, terwijl de Engelschen *Port-Mahon* veroverden. De strenge winter van 1709 deed de rampspoed in *Frankrijk* ten top stijgen. De olijfboomen, de oranjeboomen, de middelen van

bestaan der Zuidelijke provinciën, gingen verloren; bijna al de vruchtboomen bevroren; de hoop op den oogst werd bijna geheel verijdeld; de moedeloosheid nam toe met het gebrek. **LODEWIJK XIV** vraagde den vrede; maar de fierheid, waarmede hij zich ten opzichte van zijne overwonnen vijanden gedragen had, maakte hen op hunne beurt ook trotsch. Reeds had **MARLBOROUGH Doornik** ingenomen, welks beleg **EUGENIUS** gedekt had, reeds waren deze beide veldheeren in aantogt, toen de maarschalk **DE VILLARS** zijn leger verzamelde, die stad te hulp snelt, en bij het dorp *Malplaquet* aan de beide keizerlijke veldheeren slag levert; **VILLARS** verliest denzelven en wordt er in gekwetst. De koning, gelaten in den tegenspoed, maar levendig getroffen over de rampen zijner volken, zond in 1710, den maarschalk van **UXELLES** en den kardinaal **DE POLIGNAC**, om den vrede te vragen. Hij vernederde zich zelfs zoo ver, dat hij beloofde den bondgenooten geld te zullen verschaffen, om hen te helpen, de kroon aan zijnen kleinzoon te ontnemen; zij wilden meer: zij vorderden, dat hij hem noodzaakte de kroon neder te leggen. Deze eisch deed den koning zeg-

gen: » Wyl ik den oorlog moet voeren, zoo voer ik dien liever met mijne vijanden, dan met mijne kinderen.» Nadat **PHILIPPUS V**, in de nabijheid van *Saragossa* geslagen was, zag hij zich genoodzaakt de hoofdstad zijner staten te verlaten; hij kwam door eene overwinning in dezelve terug. De onderhandelingen tot den vrede begonnen op nieuw in 1711, en hadden een gelukkig gevolg bij **ANNA**, koningin van *Engeland*. Er werd den 24 Augustus 1711, een stilstand van wapens, tusschen de beide kroonden afgekondigd. Eindelijk begon men te *Utrecht* de conferentiën tot eenen algemeen vrede. *Frankrijk* was niet te min in de verslagenheid, aanzienlijke detachementen, door prins **EUGENIUS** afgezonden, hadden een gedeelte van *Champagne* verwoest, en waren tot voor de poorten van *Reims* doorgedrongen. *Versailles*, zoo wel als het overige gedeelte des rijks was in ontsteltenis. De dood van den eenigen zoon des konings, sedert een jaar voorgevallen; de hertog van *Bourgondië*, de hertogin van *Bourgondië*, hun oudste zoon onverwacht weggemaaid, en in hetzelfde graf te rust gelegd; het laatste hunner kinderen

stervende: al die huisselijke rampen, gevoegd bij de algemeene, deden het einde der regering van **LODEWIJK XIV**, beschouwen als eenen tot rampen bestemden tijd, even gelijk het begin derzelve zulks voor het geluk en den roem geweest was; en God, die hem zoo zeer verheven had, dat Hij hem tot een voorwerp van afgunst en schrik voor de naburige natiën had gemaakt, deed hem zijne hand gevoelen, en trof hem op de gevoeligste plaatsen. Als vader en als koning werd hij even zeer beproefd. Door eene menigte prinsen, zijne kinderen, omringd, die de troost van zijnen ouderdom, de sie-raad van zijn hof, de hoop des koninkrijks uitmaakten, scheen het, dat *Europa* niet genoeg kroonen zou hebben, om dezelve aan alle te geven; en in minder dan drie maanden, zag hij zich zoo ver gebrogt, dat hij moest wenschen, dat er hem een enkele overbleef, om de zijne te dragen. Geheel met lauwers bedekt, die hij geplukt had, sedert dat hij op den troon was, telde hij het getal zijner jaren volgens zijne overwinningen, en hij zag eensklaps, zijne vroeger zoo geduchte magt, de speelbal der fortuin, en de verachting zijner vijanden wor-

den. Gedwongen, om den vrede te vragen, aan de-gene, die hem hadden aan-gerand, hem die gewoon was, anderen aan te randen; aan degene, die hem overwon-nen hadden, hem die altijd voor onoverwinnelijk was ge-houden, vraagde hij denzel-ven, zonder dien te kunnen bekomen. **LODEWIJK**, die noch in de gematigdheid der overwinnaars, noch in de armen der overwonnenen eenig redmiddel had, vond er een in zijn geduld, en in zijne onbegrensde onderwer-ping. Van natuur zeer ge-voelig, maar genoegzaam meester van zijn hart en zij-ne oogen, om zulks niet te schijnen, zag men hem de treurigste berigten met een helder gelaat ontvangen, zelfs den verslagen hoveling en staatsdienaar gerust stellen. De zegevierende koning, en de vader, even als de oude patriarchen, door eene talrij-ke nakomelingschap gezegend, schenen minder bewonderens-waardig, dan de bedrukte vader onder zijn gezin, en de overwinnaar, verplicht, om den vrede te vragen, wyl de tegenspoeden hem niets van die manhaftigheid ont-namen, welke het kenmerk van den waren held uitmaakt. Sommigen schrijven deze grootheid van ziel toe aan de voorzegging, welke hem van

al deze ongelukken, door eenen man, uit het stadje *Salon* in *Provence*, zou gedaan zijn. Men kan deze bijzonderheid zien in *Vie du Dauphin, duc de Bourgogne* door den abt *PROYART*, 2e dl. blz. 113. De hertog van *SAINTE-SIMON* spreekt er mede over in zijne *Memoirën*, doch op eene meer algemeene wijze. (Zie *MARÉCHAL DE SALON*). Te midden dezer rampspoeden overweldigt de maarschalk *DE VILLARS*, de vijandelijke legerplaats te *Denain*, en redt *Frankrijk*: deze overwinning wordt gevolgd door het opbreken van het beleg van *Landrecies*, door prins *EUGENIUS*, door de inneming *Douai*, van *Quesnoy* en van *Bouchain*. Deze voordeelen, maar meer nog de afvalligheid van *Engeland* bespoedigen het sluiten van den algemeenen vrede. Dezelve werd geteekend te *Utrecht* door *Frankrijk* en *Spanje* met *Engeland*, *Savooije*, *Portugal*, *Pruissen* en *Holland*, den 11 April 1713; en met den keizer den 11 Maart 1714, te *Rastadt*. Door deze verschillende trak-taten erkende de koning den keurvorst van *Brandenburg* als koning van *Pruissen*; hij stond aan het huis van *Oostenrijk* eenige steden af, welke hij vóór den oorlog in de

Catholijke Nederlanden bezat; hij beloofde de vestingwerken van *Duinkerken* te doen slechten: de grenzen van *Duitschland* bleven in den staat, waarin zij na den *Rijswijker vrede* waren. De laatste levensjaren van dezen vorst werden verontrust door de *Janseniste ketterij*, die hij te vergeefs trachtte uit te roeijen, door zijn gezag met dat van den Paus en de algemeene kerk te vereenigen. De dood van *LODEWIJK* was die van een' Christen held, die het leven verlaat, zonder zich te beklagen, en de grootheden zonder dezelve te betreuren. De moed des geestes, waarmede hij zijn einde zag naderen, was vrij van die ijdele praal, welke over zijn geheele leven verspreid was. Deze moed ging zelfs zoo ver, dat hij zijne misslagen openlijk bekende. Hij beval zijnen opvolger aan, » zijne volken te verligten, en hem niet in zijne zucht voor den roem, voor den oorlog en voor de gebouwen na te volgen." Hij gaf den geest den 1 September 1715, in den ouderdom van 77 jaren, en in het 73ste jaar van zijn bestuur. Hij had 4 koningen in *Denemarken*, 4 in *Zweden*, 5 in *Polen*, 4 in *Portugal*, 3 in *Spanje*, 4 in *Engeland*, 3 keizers, 9 Pausen, en meer

dan 100 andere vorsten van *Italië* of *Duitschland*, tot tijdgenooten gehad. Ofschoon men hem in zijnen voorspoed, al te veel trotschheid, jegens de vreemdelingen, zwakheden voor verscheiden vrouwen, al te groote gestrengheid in persoonlijke zaken, ligtzinniglijk ondernomene oorlogen, de oproeren in den *Palts*, en de verregaande gruwelen, zoo in dat gewest, als in andere, op zijne uitdrukkelijke bevelen gepleegd, heeft verweten, zoo hebben echter zijne groote hoedanigheden, tegen zijne gebreken in de weegschaal gelegd, den doorslag bekomen. De nakomelingschap zal in zijn bestuur, een onverschrokken, edel en zich zelve gelijkblijvend ofschoon eenigzins al te willekeurig gedrag, en in zijn hof het toonbeeld der beschaafdheid, des goeden smaaks en der grootheid bewonderen. Hij bestuurde zijne ministers, in plaats van door dezelve bestuurd te worden. Hij had minnaressen, maar dezelve oefenden geen invloed op de algemeene zaken uit, en hij liet dezelve varen, zoodra mevrouw **DE MAINTENON** zijn hart geboid had. Ofschoon hij een vriend van lofspraken was, kon hij echter de tegenspraak zeer goed verdragen. Men weet hoe ver zijn eerbied voor

de gewijde zaken, zijne aandacht bij het gebed, zijne zedigheit in de tempels, zijne verkleefdheid aan het geloof zijner vaderen, zijne onderwerping aan de besluiten der kerk, zijn ijver tegen de dwalingen en de nieuwigheden, zijn haat tegen allerlei ondeugden gingen. De goddeloosheid durfde zich voor hem niet te vertoonen; hij kon huichelaars, maar hij kon geene ligtzinnigen maken; om hem te behagen, moest men een regtschapen man zijn, of er ten minste het masker van dragen. In zijn bijzonder leven was hij, wel is waar, al te vol van zijne grootheid, maar bescheiden, ofschoon hij zijner moeder geen deel aan het bestuur gaf, vervulde hij toch ten haren opzigte, al de pligten eens zoons, en hoewel ontrouw aan zijne echtgenote, nam hij echter alle regels der welvoegelijkheid in acht: steeds was hij een goede vader, een goede meester, altijd bescheiden in het publiek, werkzaam in het kabinet, naauwkeurig in het beheer van zaken, juist denkende, welsprekende, en zich met waardigheid beminnelijk toonende. Men herinnert zich nog verscheiden zijner antwoorden, sommige vol geest, andere zeer zinnrijk. De markgraaf van *Marrivaux*, officier-generaal, een

eenigzinsforsch mensch, had eenen arm in het gevecht verloren, en beklaagde zich bij den koning, die hem zoo veel mogelijk voor eenen gebroken arm beloond had: » Ik wenschte wel, ook den anderen verloren te hebben, en Uwe Majesteit niet meer te dienen." — » Dit zou mij zeer spijten, zoo wel om u als om mij," antwoordde hem de koning, en dit gesprek werd door eene nieuwe weldaad gevolgd... Toen de kardinaal DE NOAILLES, hem voor het purper kwam bedanken, hetwelk die prelaat door 's vorsten tusschenkomst had bekomen, antwoordde hem de koning: » Ik ben verzekerd mijn heer de kardinaal, dat ik meer genoeg heb gehad, u den hoed te geven, dan gij hebt kunnen hebben, denzelven ontvangende." Iets dergelijks had hij ook aan PONT-CHARTRAIN gezegd, toen hij dezen tot kanselier verhief. . . . De prins van CONDÉ, die hem na het winnen van eenen veldslag kwam begroeten, vond den koning op den grooten trap, en daar de prins, uit hoofde van de jicht, moeilijk den trap kon opklimmen, riep hij den vorst toe: » Sire, ik vraag Uwe Majesteit verschooning, indien ik haar doe wachten. — Neef, antwoordde de koning,

haast u toch niet, men kan niet snel gaan, indien men zoo zeer met lauweren is beladen, als gij zijt." — De maarschalk DU PLESSIS, die in 1672, uit hoofde van zijne hooge jaren, den veldtogt niet kon mede maken, zeide tot den koning, dat » hij zijne kinderen benijdde, welke de eer hadden, hem te dienen; dat hij voor zich zelve den dood wenschte, wijl hij tot niets meer geschikt was," de koning hem omhelzende antwoordde hem. » Mijn heer de maarschalk, men werkt enkel, om tot den roem te geraken, dien gij verworven hebt. Het is aangenaam, na zoo vele zegespralen te rusten..." Terwijl deze vorst werkte, om eene gestrengte en onkrenkbare tucht, onder zijne troepen in te voeren, zocht hij de gelegenheid, om er zelf een merkwaardig voorbeeld van te geven. Het leger, onder de bevelen van den grooten CONDÉ, op eene plaats moerende verwijlen, alwaar slechts één huis was, zoo bestemde de koning het dadelijk voor den prins. CONDÉ wilde zich te vergeefs verschoonen, om hetzelfde te betrekken; hij werd er toe genoodzaakt. » Ik ben slechts vrijwilliger, zeide hem de vorst, en ik zal niet dulden, dat mijn generaal on-

der het linnen verwijle, terwijl ik eene gemakkelijke woning zoude betrekken." **LODEWIJK XIV**, moedigde de meeste der groote mannen aan, en beloonde dezelve, en dezelfde vorst, die de **CONDÉ's**, de **TURENNE's**, de **LUXEMBOURG's**, de **CRÉQUI's**, de **CATINAT's**, de **VILLAR's**, in zijne legerbenden de **COLBERT's** en de **LOUVOI's**, in zijn kabinet wist te gebruiken; koos de **BOILEAU's** en de **RACINE's**, om zijne geschiedenis te schrijven; de **BOSSUET's** en de **FÉNÉLON's**, om zijne kinderen te onderwijzen; en de **FLÉCHIER's**, de **BOURDALOUÉ's**, de **MASSILLON's**, om hem zelve te onderwijzen. » Waar vindt men eene merkwaardigere eeuw! zegt de schrijver van de *Décadence des lettres et des mœurs*. Hoe groot schijnt **LODEWIJK XIV**, wanneer men

XV. DEEL.

hem van uit de hoogte zijns roems, op die tallooze menigte van mannen van genie ziet rusten, die hem hunnen roem te danken hebben, wijl hij dezelve heeft aange-moedigd, wijl hij, als ware het, hunne talenten heeft geschapen, even gelijk hij ook wederkeerig aan hen de on-wrikbare grondslagen zijner grootheid te danken heeft!" De omwenteling, die in de kunsten, de wetenschappen en de zeden plaats had, deed zich door geheel *Europa* gevoelen. Zij breidde zich tot in *Engeland* uit; zij bragt den smaak in *Duitschland*, de wetenschappen in *Rusland*; zij wekte het kwijnende *Italië* op (*), maar het is welligt ook hetgene, wat de gebeurtenissen voorbereidde of bevorderde, die onder den tweeden zijner opvolgers, *Frankrijk* in eenen

F

(*) *Het waren echter niet de Nederlanden of de Vereenigde Provinciën, die de les hunner beschaving of wetenschappelijke ontwikkeling, uit Frankrijk behoeften te ontvangen:*

» Eer nog **CORNÉILLE's** *Cid* de waereld mogt bekoören,
Was hier in *Nederland* het treurspel al herboören,
Reeds bloeyden **VONDEL**, **HOOFD**, met roem in d'Amstelstad,
Toen *Vrankryk's* schouwtooneel nog geen *Rotrou* bezat;
Natuur had d'edle **CATS** haer lessen af gegeeven,
Toen **LA FONTAINE's** geest zyn fabels heeft geschreeven;
DE **GROOT** had, voór **RACINE**, in zynryk *Neêrduytsch* dicht,
Den *Godsdienst* en der *Deugd* een *Tempel* opgerigt."

Zie **J. F. WILLEMS**, Aen de Belgen, *Antwerpen 1819*, blz. 22. Vertaler.

staat van ontbinding bragten, en zulke vreemde schokken aan geheel *Europa* gaven: eene al te groote uitbreiding in het gebruik der letteren, der wetenschappen en der wijsbegeerte kon der menigte, die dezelve geenszins noodig heeft, en welker, voor de maatschappij vereischte, hoedanigheden, door de bespiegelingen, die aan derzelve staat vreemd zijn, bederven, niet dan nadeelig zijn, (zie FREDERIK WILLEM I, GIRALDI-LILLIO-GREGORIO - ROUSSEAU - J. J. -). Sinds dat eene valsche wijsbegeerte ondernomen heeft, om den roem der godsdienstige vorsten te bezwalken, ten einde dien van ongewijde helden te verheffen; om van de jaarboeken der volken, eene verzameling van gal en bederf te maken; om de gebeurtenissen onkenbaar te maken en te verminken, ten einde dezelve tot het doel eener volslagene omkeering te doen dienen, heeft men schrijvers gezien, die aan dezen vorst den titel van *Groote* betwisten (*). Maar ten spijt der boosaardigheid en lasterzucht, zal zijn naam in de jaarboeken der Fran-

schen leven, en de nakomelingschap zal hem naast *KAROL den Groote* en *CLODOVEUS* plaatsen. Ware hij minder gehecht geweest aan het middelpunt van eenheid, minder met ijver bezielde voor het geloof der kerk, zoo zou hij bewonderaars hebben gevonden, onder degene, die hem thans gehaat maken, lofredenaars onder zijne bedillers. Hij heeft enkel opgehouden *groot* te zijn, wijl hij zijne magt heeft doendienen, om het geloof te handhaven, en de ketterij, uit te roeijen. (Zie het einde der artikels *MAINTENON* en *PHILIPPUS II.*) *LIMIERS*, *LARREL*, *REBOULET*, *LAHODE* en *VOLTAIRE*, hebben zijne *Geschiedenis* geschreven; maar de laatste is te kort, en heeft te veel aan zijne verbeeldingskracht geofferd; de andere al te wijdloopig, hebben zich bepaald tot het afschrijven en verminken van courant-artikels. [Wij willen dit artikel eindigen met de aanhaling der woorden van eenen bekwamen geschiedschrijver. » *LODEWIJK XIV* vergoedde door een groot karakter het gemis van de gave eener groote genie; al wat hij

(*) *Onder dezelve behoort ook de schrijver, van het in vele opzichten den Catholijken zoo ergerlijke Algemeen Woordenboek van kunsten en wetenschappen, enz., Zutphen, 1824, artikel LODEWIJK XIV.* Vertaler.

gedurende de zegevierende jaren van zijn bestuur, op de gelukkigste en bekwaamste wijze ontwierp, en ten uitvoer bragt, was eene *ontwikkeling, eene verbetering der plans en handelingen van den kardinaal DE RICHELIEU*. Deze over een afhankelijk gezag verontrust, was dikwerf bloeddorstig. **LODEWIJK XIV** vestigde veel minder op de verschrikking dan op de bewondering, het willekeurig gezag, waarvan hij het erfdeel had ontvangen. De vooroordeelen van zijnen rang en van zijne eeuw maakten hem somtijds onregtvaardig zonder wroeging. Bij de kunst, om te regeren voegde hij duizende verleidingen; hij zuiverde dezelve van de koelbloedige schelmerijen van het *machiavelismus*. Men zou zeggen, dat het woord van *Majesteit* voor hem geschapen was. Hij vond het geheim, om alles te onderwerpen, zonder eenige orde van den staat te vernederen, zonder eenig karakter te ont-eeren. Hij stond aan eenige mannen toe, groot, ja zelfs grooter dan hij te zijn. De burgerstand werd onder hem niet minder dan onder zijne voorgangers begunstigd; er was onder zijn bestuur geen enkele aanzienlijke post tot welken de plebejers niet

geraakten. Alles kwam, op het uitgestrekte tooneel van roem, door **LODEWIJK XIV** geopend, eene rol spelen. De nijverheid, de ouderdom en vooral de genie, verhieven traspgewijze den burgerstand . . . De Fransche natie kan niet vergeten, dat zij aan hem den rang te danken heeft, welken zij in de wereld bekleedt].”

LODEWIJK XV, derde zoon van den hertog van *Bourgondië*, (later *Dauphin*), achterklein-zoon van **LODEWIJK XIV**, en van **MARIA ADELAÏDE** van *Savooye*, werd te *Fontainebleau*, den 15 Februarij 1710 geboren, en werd in den beginne hertog van *Bretagne* genoemd. Den 8 Maart 1712, door den dood van zijnen doorluchtigen vader, *Dauphin* geworden, volgde hij **LODEWIJK XIV**, zijnen overgrootvader, den 1 September 1715, op. Hij was vijf en een half jaar, toen hij den troon beklom. **PHILIPPUS**, hertog van *Orléans*, zijn naaste bloedverwant, moest regent zijn; maar hij wilde dezen post aan zijne geboorte en niet aan het testament van **LODEWIJK XIV** te danken hebben. Dit testament, hetwelk zijn bestuur zeer zoude belemmerd hebben, werd door het

parlement verbroken, en het regentschap werd hem den 2 September, dat is, daags na het overlijden van **LODEWIJK XIV**, opgedragen. Deze vorst had wel voorzien, dat de zaken aldus zouden gaan, en had dit testament gemaakt, zonder veel te kunnen hopen, dat hetzelfde ten uitvoer werd gebracht. » Hij wist zeer wel, zegt een geschiedschrijver, waar het koninklijke gezag ophoudt, en dat de staatszaken, dingen zijn, die een stervende koning niet kan regelen. Het gebeurt echter somtijds, uit eerbied voor den overleden vorst, vooral wanneer het denkbeeld zijner groote hoedanigheden, het graf overleeft, en de toegenegenheid en het leedwezen des volks niet geveinsd zijn, dat zijne laatste wilsbeschikkingen, door zijne opvolgers en den staat aangenomen, en als gidsen en raadgevingen gevolgd worden; en zonder de tegenkantingen des regents en der parlementen, zou zulks het geval met **LODEWIJK XIV** zijn geweest." De eerste zorgen van den regent strekten zich uit tot de herstelling der geldmiddelen, die in de grootste verwarring waren. Hij stond aan **LAW**, eenen Schotschen intrigant, toe, om eene bank op te rigten, waarvan men zich de grootste voor-

deelen beloofde. (Zie **LAW** en **PHILIPPUS**, hertog van *Orléans*). De gevolgen der gevaarlijke nieuwigheden van **LAW**, waren de ondergang van honderd duizend familiën, de ongenade van den kanselier **D'AGUESSEAU**, en de verbanning van het parlement naar *Pontoise*. Nadat de koning in 1722 te *Reims* gekroond, en in het volgende jaar meerderjarig verklaard was, legde de hertog van *Orléans* de teugels van het staatsbestuur neder, die hij gedurende de minderjarigheid gevoerd had. De kardinaal **DUBOIS**, toenmaals secretaris van staat, werd gedurende eenigen tijd met het algemeen beheer der staatszaken belast; maar nadat die minister in de maand Augustus 1723 overleden was, aanvaardde de hertog van *Orléans* den titel van eersten minister. Deze staatsdienaar, den 2 December deszelfden jaars overleden zijnde, had tot opvolger in het ministerie, den hertog van **BOURBON**, die zich haastte, om voor den jongen vorst eene echtgenoot te zoeken. Hij koos de prinses van *Polen*, **MARIA LECZINSKA**, dochter van koning **STANISLAUS**. Het huwelijk werd te *Fontainebleau*, den 5 September 1725 gevierd, en eene gelukkige vruchtbaarheid was de zegen

dezer verbindtenis. [Hij was vroeger uitgehuwd aan eene infante van *Spanje*, die in den ouderdom van vier jaren aan het Fransche hof kwam, maar nadat de hertog van *BOURBON*, met *Spanje* in onmin was geraakt, veroorloofde hij zich in 1725, de infante terug te zenden.] Nadat het nieuwe ministerie het parlement, den adel en het volk, door eenige geldplakkaten had afgeschrikt, verviel de hertog van *BOURBON* in ongenade. De kardinaal *DE FLEURI*, [vroeger onderwijzer des konings], die den hertog van *BOURBON* verving, deed eene wijze bezuiniging de verkwistingen vervangen, waarover men zich beklaagde. Zonder den titel van eersten minister te voeren, bezat hij het geheele vertrouwen van *LODEWIJK XV*, en hij bediende zich van hetzelfde, om het goede te stichten, en de verlede ne rampen te herstellen. De dubbele verkiezing van eenen koning van *Polen*, in 1733, ontstak den oorlog in *Europa*. *LODEWIJK XV*, schoonzoon van *STANISLAUS*, die voor de tweede maal was verkozen, handhaafde hem tegen den keurvorst van *Saksen*, die door keizer *KAREL VI* met nadruk ondersteund werd. Deze laatste vorst

handelde zoo krachtdadiglijk voor den prins, dien hij beschermde, dat *STANISLAUS* verplicht was, de kroon, die hem was toegekend, te verlaten en de vlugt te nemen. Daar *LODEWIJK XV* zich over dezen hoon op den keizer wilde wreken, zoo vereenigde hij zich met *Spanje* en *Savooije* tegen *Oostenrijk*. De oorlog werd in *Italië* gevoerd, en dezelve was roemrijk. De maarschalk *DE VILLARS* nam bij het eindigen zijner lange en schitterende loopbaan *Milane*, *Tortona* en *Novara* in. De maarschalk van *COIGNY* won de veldslagen van *Parmā* en *Guastalla*. Eindelijk had de keizer, in 1734, bijna al zijne Italiaansche staten verloren. De vrede was hem noodzakelijk geworden, hij sloot denzelfden; maar dezelve was enkel aan zijne vijanden voordeelig. Door de voorafgaande onderhandelingen, den 3 October 1735, en het eind-verdrag, den 18 November 1738 ondertee kend, moest koning *STANISLAUS*, die van den troon van *Polen* afstand had gedaan, er de titels en eerbewijzingen van behouden, en in het bezit worden gesteld der hertogdommen *Lotharingen* en *Bar*, om, na zijnen dood met de kroon van *Frankrijk*

vereenigd te worden. Zoo werd dus de vereeniging van dit rijke gewest, zoo lang gewenscht, en tot dusverre zoo vruchteloos beproefd, door eene aaneenschakeling van gebeurtenissen bewerkt, welk gevolg de geslepenste staatkunde zelfs niet had kunnen verwachten. De dood van keizer KAREL VI, in 1740 voorgevallen, opende een nieuw tooneel. De erfopvolging van het Oostenrijksche huis, ofschoon door de *Pragmatique Sanctie*, welke door de vorsten, die er belang bij konden hebben was aangenomen en onderteekend, aan 's keizers dochter MARIA THERESIA gewaarborgd, werd haar door vier mogendheden betwist. LODEWIJK XV vereenigde zich met de koningen van *Pruissen* en *Polen*, om KAREL ALBERTUS, keurvorst van *Beijeren*, tot keizer te doen verkiezen. Tot luitenant-generaal des konings van *Frankrijk* verheven, maakt die vorst zich meester van *Passau*, komt te *Linz*, hoofdstad van *Opper-Oostenrijk*; maar in plaats van *Weenen* te belegeren, waarvan de inneming een beslissende slag zou zijn geweest, trekt hij op *Praag* aan, doet zich aldaar als koning van *Boheme* kroonen, en gaat naar *Frankfort*, alwaar hij on-

der den naam van KAREL VII de keizerlijke kroon ontvangt. Deze eerste voorspoed werd door snelle verliezen gevolgd. *Praag* werd in 1742 herovert, en de slag van *Dettingen*, in het volgende jaar verloren, vernietigde bijna al de hoop van den door *Frankrijk* beschermden keizer. Hij werd weldra uit zijne erfstaten verdreven, en dwaalde door *Duitschland*, terwijl de Franschen aan den *Rijn* en de *Mein* werden teruggedreven. Het was in deze omstandigheden, dat LODEWIJK XV, in de lente van 1744 zijnen eersten veldtocht maakte. Hij neemt *Kortrijk*, *Menen* en *Iperen* in. Hij verlaat *Vlaanderen*, alwaar hij veel voorspoed had, om den *Elzas* te ontmoet te snellen, waarin de Oostenrijkers waren doorgedrongen. Terwijl hij tegen prins KAREL van *Lotharingen*, generaal van het vijandelijke leger, die den *Rijn* was overgetrokken, optrok, werd hij door eene gevaarlijke ziekte, die hem te *Metz* ophield, tot het uiterste gebracht. Het was bij deze gelegenheid, dat de Franschen hem opregte bewijzen hunner bekommerde teederheid gaven: hij werd de *Welbeminde* bijgenaamd. Naauwelijks is hij hersteld, of hij gaat *Friburg* belegeren, en neemt

hetzelve den 5 November 1744 in. De veldslagen van *Fontenoi*, van *Rocoux* en van *Lafeld*, in 1745, 1746 en 1747 gewonnen; het gevecht van *Melle*, gevolgd door de inneming van *Gend*, *Oostende*, binnen zes dagen stormenderhand ingenomen, *Brussel*, in het hart van den winter veroverd, *Berg-en-Zoom*, met geweld bemagtigd, *Maastricht*, in tegenwoordigheid van 80,000 man berend, zouden aan *Frankrijk* eenen roemrijken vrede hebben verzekerd, indien het alom even zegevierende ware geweest. Maar terwijl in *Vlaanderen* alles voor hetzelve week, waren de zaken van *Italië* in den slechtsten staat. De slag van *Piacenza*, in 1746 door den maarschalk DE MAILLEBOIS, verloren, had de Franschen genoodzaakt, over de *Alpen* terug te trekken. De troepen van den hertog van *Savoyjè*, en van de koningin van *Hongarijè* verwoestten *Provence*. De Engelschen, even zoo gelukkig ter zee, als de Oostenrijkers zulks in *Italië* waren, verdelgden den Franschen handel; zij maakten zich meester van *Louisbourg* en van *Kaap-Breton*; alom was hun buit aanmerkelijk. De vrede werd gesloten te *Aken*, den 18 Octo-

ber 1748. De koning verzekerde *Parma*, *Piacenza* en *Guastalla*, aan don PHILIPPUS, zijnen schoonzoon, deed den hertog van *Modena*, zijnen bondgenoot en de republiek van *Genua*, in hunne regten herstellen, maar al de veroveringen, in de *Nederlanden* gemaakt, gaf hij terug. Andermaal werd de vrede gestoord, om eenigen onbebouwd grond van *Acadië* in *Noord-Amerika*; de Engelschen betwistten denzelfden aan de Franschen in 1755; deze matten hen af in die afgelegene bezittingen, terwijl de Engelschen uit weerwraak, grooten buit ter zee maakten. De koning van *Pruissen*, vroeger de bondgenoot der Franschen, verbond zich met *Engeland*, terwijl *Oostenrijk* zich bij *Frankrijk* voegde. De Engelschen werden andermaal geslagen in *Canada*, en waren voor eenen inval op hunne eilanden beduocht. Zij verloren *Port Mahon*, hetwelk demaarschalk van RICHELIEU, in 1756, na eene overwinning ter zee, door den markgraaf LA GALISSONNIERE behaald, stormenderhand veroverde. De maarschalk D'ESTRÉES won, van den anderen kant, den slag van *Hastenbeck*, op den hertog van *Cumberland*. De maarschalk

van RICHÉLIEU, als bevelhebber in zijne plaats gezonden, bragt den Engelschman in het naauw, en dwong hem te *Kloster-Seven*, met zijn geheele leger te capituleren. Het keurvorstendom *Hanover* was veroverd. Een Fransch leger, met dat der kreitsen vereenigd, trok in hetzelfde jaar 1757, in *Saksen* tegen den koning van *Pruissen* op, en werd in het beruchte gevecht van *Rosbach*, in het begin van November geleverd, geslagen. Deze zegepraal was beslissend: het keurvorstendom *Hanover*, werd, ondanks het verdrag van *Kloster-Seven*, door de Engelschen heroverd. De Franschen werden in 1758 andermaal te *Crefeld*, door den hertog van *Brunswijk* geslagen; maar de hertog van *Broglie*, wreekte hen, door te *Bergen*, bij *Frankfort*, den 13 April 1759 eene volkomene overwinning te behalen. Na verschillende gevechten, waarin elke partij nu overwonnen, en dan overwinnaar was, dachten al de vorsten ernstig aan den vrede. *Frankrijk* had denzelven dringend noodig; de Engelschen hadden verbazende overwinningen in *Indië* gemaakt; zij hadden den handel der Franschen in *Afrika* geheel in den grond geboord; zich bijna van al

hunne bezettingen in *Amerika* meester gemaakt. Het familieverdrag, in 1761, tusschen al de soevereine takken van het Fransche huis gesloten, had de Engelschen niet belet, den Spanjaarden *Havana*, het eiland *Cuba*, in de *Golf van Mexico*, en de *Philippijnsche eilanden*, in de *Indische zee*, te ontnemen. Door het vredesverdrag, te *Parijs*, in het begin van 1763 geteekend, gaven zij eenige van hunne veroveringen terug; maar zij behielden het beste gedeelte derzelve. *Frankrijk* stond aan *Engeland* af *Louisbourg* of *Kaap-Breton*, *Canada*, al het land aan den linker-oever der *Mississippi* geleegen, met uitzondering van *Nieuw-Orleans*. *Spanje* voegde daarbij nog *Florida*. De Engelschen wonnen omtrent 1500 mijlen gronds in *Amerika*. Men stond hun de *Senegal* in *Afrika* af, en zij gaven het eiland *Goree* terug. *Minorka* werd gewisseld tegen *Belle-ile*. Dus was het einde van dezen voor *Frankrijk* noodlottigen oorlog. De volgende jaren waren gerust, indien men er het geschil van uitzondert des hertogs van *Parma*, met Paus CLEMENS XIII, die den koning in 1768 aanspoorde, om zich van het graafschap *Venaisin* mees-

ter te maken; de verovering van *Corsika*, en de veranderingen in de magistratuur voorgevallen, in 1770 en 1771; de vernietiging der Jesuiten, die in *Frankrijk*, in 1764, en in geheel *Europa* in 1773 werd voltrokken. In het begin van Mei 1774, werd **LODEWIJK XV** voor de tweede maal door de kinderziekte aangetast, en deze ziekte deed hem den 10 derzelfde maand bezwijken. Hij was in het 65ste jaar van zijnen ouderdom, en had den troon 59 jaren, 8 maanden en eenige dagen bekleed. Wij willen niet over het treurige geval van den 5 Januarij 1775 spreken. (Zie **DAMIENS**). **LODEWIJK XV** was bij zijn overlijden, de oudste der vorsten van *Europa*. [Ongelukkiglijk was de regering van **LODEWIJK XV** meer het tijdvak der begunstigde vrouwen (*favorites*), dan dat der gunstelingen (*favoris*). Op mevrouw **DE MAILLY** volgden hare beide zusters, van welke de jongste de hertogin van **CHATEAUX-ROUX** was. Zij werd vervangen door mevrouw **LENORMAND D'ÉTIOLLES**, later hertoginne van **POMPADOÛR** (zie dat artikel), die den staat bestuurde, en er gedurende verscheiden jaren de gunstbewijzen van uitdeelde. **LA**

DUBARRI was de laatste openbare minnares; maar zij oefende zeer weinig invloed op de staatsaangelegenheden uit. De eerlooze **LEBEL**, kamerdienaar des konings, verschafte hem elken oogenblik nieuwe overwinningen, en bedorven hovelingen juichten deze lage schandelijkheden toe. **LODEWIJK XV** was echter regtvaardig en gevoelig; en het was de eerzucht der hovelingen, die, om hem des te beter te beheerschen, zijne zeden zocht te bedorven]. Deze vorst was in den beginne met smaak voor de schoone kunsten bezielde, en ervaren in de geschiedenis en aardrijkskunde. Men heeft van hem een boekdeeltje in 8vo, over den *Loop der voornaamste rivieren van Europa*, een zeldzaam geworden werk, en dat hij onder het opzigt van den beroemden aardrijkskundige **DE LISLE** had geschreven. De wetenschappen zijn onder zijn bestuur aangemoedigd. De reis naar de pool door **MAURPERTUIS**, naar den evenaar door **LA CONDAMINE**, beide met groote kosten, doch zonder wezenlijk nut ondernomen; andere reizen naar de *Philippijnsche eilanden*, naar *Californio*; naar *Siberië*, op bevel des gouvernements ondernomen, bewijzen

den ijver des konings en van zijne ministers, ter bevordering van alles, wat tot de sterrekunde, de scheepvaart en de natuurlijke historie betrekking heeft. De proefondervindelijke natuur- en werktuigkunde hebben vorderingen gemaakt, die op de noodzakelijke kunsten invloed hebben uitgeoefend. De stoffen zijn door de zorgen van den beroemden VAUCANSON, en van eenige andere werktuigkundigen met minder kosten bereid. Een vernuftige uurwerkmaker (de heer LE ROY), vond een slingeruurwerk uit, dat in zeker opzigt de ons geweigerde kennis aanvult, van de lengte ter zee. Men moet echter bekennen, dat er zich, vooral op het einde van zijn bestuur, minder genien en groote geesten ontwikkeld hebben, dan in de schoone dagen van LODEWIJK XIV. De wetenschappen schijnen in diepzinnigheid te hebben verloren, hetgene, wat dezelve in oppervlakkigheid hebben gewonnen, derzelve licht, alle oogen trefsende, heeft eene menigte van allerlei werken voortgebracht, maar zeer weinige, die tot de nakomelingschap zullen overgaan. De beoefening der natuur is algemeen in smaak gekomen; maar de stelsel-geest en eene menigte valsche stellingen,

hebben de werken der waarnemers bijna nutteloos gemaakt. De geschiedenis door den brandenden adem der valsche wijsbegeerte aangetaast, heeft eene geheele herschepping ondergaan; al hare trekken zijn misvormd, om den stempel der heerschende vooringenomenheden aantenemen, om den hartstogten en dwalingen tot voedsel te dienen. De bronnen van het schoone zijn verwaarloosd, het Grieksch en Latijn hebben opgehouden in eere te zijn. De smaak voor de hoogdravendheid, de zucht voor de tegenreden en nieuwe wendingen, hebben den stijl verminkt, de waardigheid en de kracht deszelven verzwakt; de welsprekendheid heeft den toon des kwinkslags, en van die gemaakte kieschheid aangegenomen, welke eindelijk tot de barbaarschheid leidt. Volgens een oordeelkundig schrijver hebben de zeden veel invloed op deze omwenteling gehad. Wijl de gevoeligheid voor de vermaken, in zeker opzigt, hare tegenstreefster, de gevoeligheid des geestes heeft verzwolgen, heeft men dien vurigen ijver en die edele geestdrift niet meer gehad, wanneer het om de waarheid en het letterkundige schoone is te doen gaweest. Om dit goddelijke

vuur te vervangen heeft men zijne toevlugt genomen, tot hetgene wat men *geestigheid* noemt; maar deze heeft niet meer gedaan, om de kracht des gevoels te vervangen, dan hetgene, wat eenige vonken doen, om de plaats van een helder licht in te nemen. *VOLTAIRE* heeft de *Eeuw van LODEWIJK XV* in het licht gegeven, een oppervlakkig en zeer onnaauwkeurig werk, verre beneden de *Eeuw van LODEWIJK XIV*, ofschoon dit laatste ook op verre na niet volmaakt is: er komen zaken in voor, die louter uitgedacht, en in de hersenen des schrijvers geboren zijn, die dezelve noch uit eenig gedenkschrift, noch uit eenig zelfs romanesk en fabelachtig verhaal heeft kunnen trekken. Men heeft ook zijn *Bijzonder leven (Vie privée)* in het licht gegeven; onder eenige belangrijke bijzonderheden komen in hetzelfde, al te waarachtige bewijzen voor, van de diepe bedorvenheid der hoven, en aanmerkingen des schrijvers, die niet beter zijn, dan de zaken, welke hij verhaalt. Men moet hetzelfde oordeel vellen, over een werk van *CRÉBILLON*, den *Zoon*, onder dezen letterkeerenden titel: *Amours etc. (Minnarijen van ZEO-KINIZUL, koning der Kofrans)*.

* *LODEWIJK XVI*, koning van *Frankrijk* en *Navarre*, tweede zoon van *LODEWIJK*, dauphin van *Frankrijk*, en van *MARIA JOSEPHINE* van *Saksen*, werd te *Versailles*, den 23 Augustus 1754 geboren, en gedoopt onder den naam van hertog van *Berry*. Toen hij ter wereld kwam, was het geheele hof te *Choi-sy*. De koerier, belast om aan het koninklijke huis bericht van de gelukkige beveling der dauphine over te brengen, deed bij zijne aankomst eenen val, en gaf den geest, zonder zijnen last te hebben kunnen volbrengen; op deze wijze kenmerkte een treurig toeval het begin van een leven, dat door de verschrikkelijkste en noodlottigste gebeurtenis moest eindigen. De jonge prins had van de natuur met een sterk lichaamsgestel, eene gelukkige verstandelijke en zedelijke ontwikkeling ontvangen. Zijne openhartige en voor veinerij geheel onvatbare ziel, opende zich vroegtijdig voor alle deugdzame indrukken, en zijn scherpzinnige en verheven geest voor alle nuttige kundigheden. De dauphin, zijn vader, die hem teeder beminde, verzuimde geene middelen, die in staat waren het welgelukken zijner opvoeding te bevorderen, en hij belastte met het opzigt over

dezelve den bisschop van *Limoges* en den hertog van *Vauguyon*, den eenen geacht, om de gestrengheid zijner zeden, en den anderen om zijne dapperheid en nauwgezette regtschapenheid. De dauphin zelf belastte zich, om aan zijnen zoon, de spraak-kunst en de talen te onderwijzen. De vorderingen van den hertog van *Berry* waren zeer snel, hij werd in korten tijd zeer ervaren, vooral in de geschiedenis en in de aardrijkskunde. De natuurlijke goedheid, en de rechtvaardigheidsliefde, de oprechte godsvrucht, en de levendige gevoeligheid, die hem onderscheidden, deden reeds vroeg vooruitzien, dat hij aan *Frankrijk* een zijner beste koningen zoude geven. In 1765 verloor hij zijnen vader, die door de natie levendig betreurd werd, en kort daarna zijne moeder, die haren echtgenoot niet kon overleven. De smart van den jongen prins was buitengemeen; lang weigerde hij, om uit te gaan, en toen hij de appartementen doorwandelde, voor de eerstemaal hoorde zeggen: *Maakt plaats voor mijn heer den dauphin!* biggelden de tranen over zijne wangen, en hij viel bewusteloos neder. Te midden van een losbandig hof, welks ongeregelheden, hem enkel

walging inboezemden, behield hij de geheele zuiverheid zijner zeden. Eens vraagden hem oude hovelingen welken naam hij bij zijne komst tot den troon zou aannemen: — dien van *LODEWIJK den gestreng* antwoordde hij. Maar de gestrengheid, welke deze uitdrukking scheen aan te duiden, was in geen deele de heerschende trek van zijn karakter. De goedheid, welke deze vorst onderscheidde, gevoegd bij een overdreven mistrouwen van zich zelve, ontnam hem die zelfde kracht, welke eenen koning bij volkswoelingen zoo noodzakelijk is. Men heeft van hem verscheiden trekken aangehaald, eenen *HENDRIK IV* waardig. Op eenen zekeren dag, dat hij op de jagt was, wilde de koetsier des prinses, zijn rijtuig over een korenveld voeren, ten einde des te spoediger op de plaats te komen, alwaar het hert moest geforceerd worden. De dauphin liet de paarden tegenhouden, en beval den gewonen weg te volgen. » Waarom, riep hij uit, zouden mijne vermaken den armen benadeelen? dit koren behoort mij niet toe. » Gretiglijk de gelegenheid zoekende, om de ongelukkigen te ondersteunen, ging hij dikwerf zonder gevolg, den armen in zijne schuilplaats bezoe-

ken; en wanneer eene onbescheidene bewondering, die geheimzinnige bezoeken aan den dag bragt, zeide hij met al de bevalligheid der goedheid: » het is toch zonderling, dat ik op geenefortuin kan uitgaan, zonder dat men het wete." Na langdurige oneenigheden hadden *Frankrijk* en *Duitschland* zich met elkander verzoend, en om dit bondgenootschap te verzegelen, werd er besloten, dat de dauphin, met de dochter van de onsterfelijke *MARIA THERESIA*, *MARIA ANTOINETTE* van *Oostenrijk*, in den echt zoude treden. De feesten, bij die gelegenheid, door de stad *Parijs* gegeven, werden door eene verschrikkelijke gebeurtenis gestoord (16 Mei 1770). Meer dan duizend personen kwamen te midden der *Place LOUIS XV*, door de menigte verdrongen en verpletterd, om het leven. Het volk zag in dit ongelukkige toeval, een treurig voorteken voor het bestuur van den jongen vorst. Het berigt dezer betreurenswaardige omstandigheden, ging den dauphin diep ter harte; daar hij, zoo veel als het hem mogelijk was, deze ramp wilde lenigen, haastte hij zich, om aan den luitenant van policie te schrijven: » Ik ben door zoo vele ongeluk-

ken geheel en al van droefheid doordrongen. Men brengt mij op dezen oogenblik, hetgene, wat de koning mij maandelijks geeft: ik kan over niets anders beschikken, en zend u zulks: haast u, de ongelukkigsten te ondersteunen." Zijne inkomsten van verscheiden maanden, werden tot hetzelfde einde besteed, en hij hield er slechts de noodige sommen van achter, om andere behoeftigen te ondersteunen. Zulke trekken deden het volk naar zijne komst tot den troon verlangen. Maar *LODEWIJK* vreesde de koninklijke waardigheid, als een' voor hem al te zwaren last, en toen in 1774 de dood van *LODEWIJK XV*, het roer van den staat in zijne handen stelde, ondervond hij in deze groote omstandigheid slechts een met smart doormengd schrikgevoel. *O God*, riep hij uit, zijne betraande oogen, naar den Hemel wendende, *kom mijne zwakheid te hulp!* Van natuur, weinig naijverig op de magt, voorzag hij, hoezeer de wonden van den staat, hem de vervulling zijner pligten moeilijk zouden maken. In eenen kwijnenden en verarmden toestand, sedert de laatste jaren van *LODEWIJK XIV*, was de monarchie te midden der schandelijke buitensporigheden des regent-

schaps, en de zorgeloosheid van het volgende bestuur, met rassche schreden haren ondergang te gemoet gegaan. De handel kwijnde, de geldmiddelen waren uitgeput, de moedeloosheid nam zoo wel in de steden als ten platten lande, de overhand, en de misbruiken, met de hartsogtelijkste onstuimigheid, dagelijks uitgebazuind, vermeerderden het algemeene misnoegen, en versterkten dat verlangen naar verandering, hetwelk kortzigtige of eerzuchtige schrijvers zich beijverden, om onder de natie te verspreiden. Weldra werd eene hervorming de algemeene wensch, en **LODEWIJK XVI** gevoelde zelf de noodzakelijkheid, om dezelve daartestellen. Met eenen vurigen ijver voor het geluk van zijn volk beziel, haastte hij zich, om, ten einde hem in de moeilijke taak te ondersteunen, door zijnen rang hem opgelegd, al de mannen tot zich te roepen, welke de publieke opinie, — blinde en dikwerf omgekochte tolk van de behoeften eener natie — hem als het geschiktste had leeren kennen, om den staat te besturen. De graaf van **MAUREPAS**, een oude hoveling, doorkneed in de kuisperijen, en met eene ongeenebare lichtzinnigheid behebt, had aan de ongenade,

waarmede hij onder het vorige bestuur getroffen was, de gunst te danken, van aan het hoofd der nieuwe administratie te worden geplaatst. De koning voegde hem toe **TURGOT**, een regtschapen en het algemeene welzijn behartigende man; maar een voorstander van die materialistische staatkunde, die in het bestuur der volken niets ziet dan geld, handel, koren en belastingen, en **MALESHERBES**, een verheven geest, die nieuwe gevoelens met oude deugden paarde. Nadat de eerste weldra verwijderd was, gaf de koning hem tot opvolger **NECKER**, een' protestantschen en Geneefschen bankier, veeleer een handelaar dan een staatsman, die naar populariteit streefde, en de Fransche monarchie, op het stelsel eener kleine democratie wilde vestigen. De jonge vorst begon zijn bestuur, door bevelschriften, die de algemeene goedkeuring wegdroegen. Het eerste ontsloeg het volk van het regt van *vrolijke komst tot de regering* (*joyeux avènement*); door het tweede stelde hij de talrijke schuldeischers van den staat gerust, de vereffening der openbare schuld belovende. Weldra riep hij de door **LODEWIJK XV** verbannen parlementen terug; hij rigtte voor *Parijs de bank van leening*

en de *disconto-kas* op: hij schafte de leendiensten af, en veranderde dezelve in geldelijke belastingen, hij deed in *Franche-Comté* een overblijfsel van lijfeigenschap verdwijnen, hij schafte de geregtelijke pijnbank af; eindelijk hij voerde alle wijze hervormingen in, die de terugkeering der algemeene welvaart konden voorbereiden. Het nationale krediet begon weder te herleven, de landbouw, de handel en de kunsten bloeiden weder, en alles scheen een gelukkig bestuur te voorspellen. Den 11 Junij 1775 was **LODEWIJK XVI**, te *Reims*, te midden der toejuichingen van een vreugde-dronken volk, gezaafd. Om al het goede ten uitvoer te brengen, hetwelk hij wilde doen, gevoelde de jonge koning de behoefte van eenen langdurigen vrede. Intusschen sleepte hem de noodlottigheid, die over zijn bestuur scheen te zweven, drie jaren daarna, in eenen onstaatkundigen oorlog, welks gevolgen voor hem zeer naideelig moesten zijn. Nadat de Anglo-Amerikanen, hunne onafhankelijkheid hadden uitgeroepen, gevoelden zij, dat hunne zaak verloren was, indien zij niet op de hulp eener Verbondene Mogendheid konden rekenen, en riepen dus die van *Frankrijk* in.

LODEWIJK XVI maakte in den beginne zwaarigheid, om een muitend volk te ondersteunen, en daardoor den haat en de verschrikkelijke wraaknemingen van *Engeland* uittelokken; maar de welsprekendheid van **FRANKLIN**, het eenparig gevoelen van den raad, en de stem der openbare opinie, zegevierden over zijnen tegenstand. Hij erkende de Amerikaansche onafhankelijkheid, en onderteekende, zonder er de geheele strekking van inte zien, eene verklaring, waarin het oppergezag des volks, door deze woorden scheen geheiligd te zijn: » De Anglo-Amerikanen zijn vrij geworden op den dag, waarop zij zich onafhankelijk hebben verklaard.» De Fransche wapens waren gelukkig in dezen oorlog: op het Vasteland handhaafden **LAFAYETTE** en **ROCHAMBEAU**, en op de Amerikaansche en Indische zeeën **LAMOTHE-PICQUET**, de eer der Fransche vlag. *Amerika* werd vrijgemaakt; maar al mogt ook de nationale trotschheid zich verheugen over den gelukkigen uitslag eener bescherming aan gene zijde des Oceaans, aan een volk der Nieuwe Wereld gebragt, zoo had deze roem een bitter tegenwigt in de uitputting der geldmiddelen, die er het gevolg van was, en in het verlies van *Pon-*

dicheri. De jeugdige Fransche krijgslieden bragten uit de *Vereenigde Staten* eene overdrevene zucht voor de vrijheid en gelijkheid terug; en *Engeland*, met eene diepgewortelde weerwraak tegen *Frankrijk* bezielde, wachtte met ongeduld naar eene gelegenheid, om zich te wreken, van welke het niet dan al te veel gebruik maakte, gedurende de bloedige omwenteling, die in 1789 begon. Zeker is het, dat van dezen oogenblik af, *Frankrijk* met snelle schreden zijnen invloed op het vasteland zag verminderen, en zijn handel, door nieuwe vijanden of trouwelooze bondgenooten belemmerd, kwijnende, zoowel in het Noorden als in het Zuiden. In 1781 werd *LODEWIJK XVI* zijn eerste zoon geboren; en deze gebeurtenis was door het geheele koninkrijk met vele vreugde en plegtigheid gevierd. Te *Parijs* gaf de stad een feestmaal, waarbij de koning met zijn geheele gezin tegenwoordig was, de algemeene vreugde steeg ten top. Dit feest had op den 21 Januarij 1782 plaats. Elf jaren later werd *LODEWIJK*, op denzelfden dag, en in dezelfde stad naar het schavot geleid. De *Amerikaansche* oorlog had de geldmiddelen uitgeput. *NECKER*, voor eenen oogenblik,

een gelukkige kwakzalver, nam, na getracht te hebben, dezelve door leeningen staande te houden, zijn ontslag, de schatkist in denzelfden benarden toestand latende. *CALONNE* deed in den beginne de meest geruststellende beloften, maar daar hij zich weldra in eenen maalstroom van steeds toenemende verwarringen gewikkeld zag, stelde hij de bijeenroeping eener vergadering van notabelen voor, en *LODEWIJK XVI* volgde zijnen raad (1787). De notabelen, verschrikt door het *deficit* van honderd twaalf millioenen, die zij uit de hand door *CALONNE* voorgelegde rekeningen in de geldmiddelen ontdekten, verklaarden zich openlijk tegen dezen staatsdienaar, die zijn ontslag bekwam, en vervangen werd, door den aartsbisschop van *Toulouse*, den heer *DE BRIENNE*, een schoone geest en hoveling, maar zonder vooruitzicht of fermeiteit. De vergadering van notabelen stond hem toe, wat zij aan zijnen voorganger geweigerd had, en stemde voor de zegel- en grondbelasting; het eerste drukte op de massa der belastingsschuldigen, en vooral op de handeldrijvenden; het tweede trof de aanzienlijke klassen van den staat. De eerste overheidspersonen der parlementen moesten een groot

deel in deze lasten dragen ; en heimelijk verbitterd over het schenden hunner voorregten , besloten zij , om aan de ontwerpen van het hof eenen krachtdadigen tegenstand te bieden . Wyl de beide bevelschriften , hun gelijktijdig ter aanneming werden aangeboden , konden zij , onder het voorwendsel van het volk en den handelstand te verdedigen , eene belangzuchtige drijfveder , onder den geleenden sluijer van het algemeene welzijn verbergen . Het parlement weigerde hardnekkiglijk , om de beide bevelschriften te registreren ; het zocht wederbeschuldigen tegen het hof , en klaagde de overdrevenste uitgaven en verkwistingen aan , die men aan hetzelfde te last legde . In het vuur der debatten , werd het woord van *algemeene staten* uitgesproken , en dit toevallige en onbeduidende woord , werd weldra van alle kanten herhaald , als de uitdrukking van den algemeenen wensch . Intuschen werd het parlement tot het registreren der bevelschriften gedwongen ; hetzelfde protesteerde , en werd naar *Troyes* verbannen . De schaarsheid der geldmiddelen , deed zich hoe langer zoo meer op eene schrikkelijke wijze gevoelen , het par-

XV. DEEL.

lement werd teruggeroepen , op voorwaarde , dat hetzelfde eene leening van 420 millioenen zoude registreren . Deszelfs terugkomst werd de leus eener nieuwe worsteling met het koninklijke gezag . Vruuchteloos ontvingen de hertog van *Orleans* , en twee raadsheeren bevel , om zich van *Parijs* te verwijderen ; de geest der omwenteling was in *Frankrijk* losgelaten en het koninklijke gezag helde naar deszelfs ondergang . NECKER , die BRIENNE had vervangen , verklaarde zich voor de bijeenroeping der algemeene staten , en terwijl LODEWIJK XVI dit denkbeeld aannam , verzamelde hij ten tweedenmale de notabelen , ten einde den vorm der staten en de wijze , om er in te stemmen , te bepalen (1788) . Deze vorst , bekommerd over de steeds toenemende ontwikkelingen van zijn bestuur , en over den voortgang der kwade hartstogten , die de maatschappelijke orde bedreigden , vond enkel in de toegenegenheid van zijn volk , eene verzachting voor zijne wreede folteringën . In 1786 had hij eene reis door *Normandië* gedaan , en de vervoeringen der openbare vreugde , welke zich alomlangs zijnen weg openbaarden , hadden zijn hart diep

G

bewogen: te *Parijs* teruggekeerd zijnde, wilde hij, dat ter gedachtenis van het welmeenende onthaal, hem aangedaan, zijn tweede zoon, eenige maanden vroeger geboren, den titel van *Hertog van Normandijë* zoude dragen. Onder zijne voorvaderen was HENDRIK IV degene, welken hij zich tot voorbeeld stelde, en even als de Bearnees beminde hij, al de Franschen met de teederheid eens vaders. Toen in 1788 de afgevaardigden van den burgerstand uit *Bretagne*, tot zijn gehoor toegelaten zijnde, zich voor zijne voeten nederwierpen, rigtte de koning hen op, hun deze treffende woorden zeggende: *Staat op, niet aan mijne voeten is de plaats mijner kinderen!* Deze vaderlijke goedheid des vorsten, kon hem niet behoeden voor het treurige lot, tot hetwelk de snelle stroom der gebeurtenissen hem henen sleepte. Het parlement, de prinsen van den bloede, drongen er in hunne memorie op aan, dat men in de bijeenroeping der algemeene staten, de formulieren zou volgen, die bij de vergadering van 1614 in acht waren genomen. Doch de vooringenomenheid met de nieuwigheden, de ijdelheid van NECKER, en de kuiperijen der volksmenners,

beschikten er anders over. De burgerstand werd in dubbel getale van elk der beide andere beroepen, en opdat dit voordeel niet krachteloos zoude zijn, vragde en verkreeg dezelve, dat de stemming *hoofdgewijze* en niet *volgens stand* zoude plaats hebben. De algemeene staten werden geopend den 5 Mei 1789, in de zaal van *Menus-plaisirs*. In de redevoering, welke LODERWIJK XVI, bij deze gelegenheid uitsprak, wist hij gelukkiglijk, de waardigheid eens konings, met de teedere bezorgdheid eens vaders te vereenigen. » Eene algemeene ongerustheid, zeide de vorst, een overdreven zucht naar nieuwigheden, hebben de geesten overweldigd, en zouden eindigen met de denkbeelden geheel en al op het dwaalspoor te brengen, indien men zich niet haastte dezelve te bepalen, door eene vereeniging van wijze en gematigde raadgevingen. In dit vertrouwen mijne heeren, heb ik u bijeengeroepen . . . De geesten zijn aan het gisten, maar eene vergadering van de vertegenwoordigers der natie, zal ongetwijfeld slechts het oorleenen aan de raadgevingen der wijsheid en voorzigtigheid.» De hoop, welke LODERWIJK op de bijeenroeping

der algemeene staten had gevestigd, werd in geenen deele geregtvaardigd. Reeds den volgenden dag 6, bij gelegenheid van het onderzoek der volmagten, openbaarde zich de verwarring en verdeeldheid in de kamer. De burgerstand eischte eene algemeene vergadering, en de hoofdelijke stemming, die zijn overwigt moest verzekeren; de geestelijkheid en de adel verzetten er zich tegen. Na lange debatten en onderhandelingen, die tot geenerlei uitkomst leidden, nam de kamer van den burgerstand, op voordragt van SIÈYÈS, den 17 Junij het stoute besluit, van zich onder den titel van *nationale vergadering* te constitueren, en verklaarde elke andere vergadering als onwettig. Vruchteloos wordt de zaal der staten, op bevel des hofs gesloten; de afgevaardigden van den burgerstand vereenigen zich in de kaatsbaan, en leggen er den eed af, van niet uit elkander te zullen gaan, alvorens aan *Frankrijk* eene constitutie te hebben gegeven. Deze vermetele stap, welke de wetten der monarchie verkrachte, en die al de aan de afgevaardigden gegeven lastbrieven overschreed, opende eene noodlottige loopbaan voor de nieuwigheden, waar-

op zich als om strijd onvoorzigtige hervormers begaven, die terwijl zij de instellingen wilden verjongen, dezelve slechts wisten te verwoesten. De meerderheid der geestelijkheid, en verscheiden leden van den adel, met den hertog van *Orleans* aan hun hoofd, kwamen zich weldra met de afgevaardigden van den burgerstand vereenigen. Vruchteloos smeekte *LODEWIJK*, in eene koninklijke vergadering, tot welke hij alle standen beriep, de afgevaardigden, van toch *een einde aan hunne verdeeldheden te maken*, terwijl hij verklaarde, dat indien zij tot zijne ontwerpen niet wilden medewerken, *hij alleen het heil zijner volken zou bevorderen, en zich alleen als hun vertegenwoordiger zou beschouwen*; vruchteloos beval hij aan al de afgevaardigden, van uit elkander te gaan, en zich den volgenden dag naar hunne respectieve kamers te begeven. Slechts de geestelijkheid en de adel gehoorzaamde; de burgerstand zette zijne deliberatiën voort, ondanks den stilligen last, van de vergaderzaal te verlaten, welchen de koning door den heer *DE BRÉZÉ* aan denzelfden deed herhalen. Verscheiden redenaars in dezelve ver-

oorloofden zich de hevigste uitvaringen tegen het koninklijke gezag, de meerderheid der beide andere standen scheen onderworpen te willen blijven aan hare lastbrieven en aan den wil des konings, maar de leden van elke minderheid, begaven zich achterenvolgend naar de kamer van den burgerstand. Over deze afvalligheden, en over de gisting, die zich onder het volk openbaarde, bekommerd, noodigde LODEWIJK XVI. de meerderheid der beide standen uit, om zich met den burgerstand te vereenigen; en, toen de hertog van LUXEMBOURG, hem in naam van den adel, tegenwerpingen tegen deze vereeniging maakte, antwoordde de vorst: » al mijne overwegingen zijn gemaakt, zeg den adel, dat ik hem bid, zich te vereenigen: indien mijn gebed niet genoeg is, zoo beveel ik zulks; wat mij betreft, zoo ben ik tot elke opoffering bereid. God verhoede het, dat ooit een enkel mensch, om mijnen twist sneve!" Dus vereenigden zich de drie standen, of liever zij werden ineengesmolten. Van dien oogenblik af werd de oude Fransche monarchie vernietigd en de omwenteling voltrokken; de verdeeldheden verergerden; de hartstogten werden

door de worsteling verbiterd, en de dwalingen, ongeduldig naar voorspoed uitzierende; baarden misdaden. Intusschen begonnen de partijen, zich reeds openlijk te vertoonen; die van *Orleans* vergat niets, om de onlusten te vermeerderen, er werden clubsen opgericht, oproerige dagbladen predikten de regeringloosheid en den opstand, en beleedigden dagelijks den vorst en hoogstdezelfs familie. De netelige toestand van LODEWIJK XVI, gebood hem eene onbuigzame fermitieit, doch hij wist slechts goed te zijn, daar, waar hij onverbiddelijk had behooren te wezen. Nadat NECKER van het beheer der zaken was verwijderd, bragt zijne verbanning de grootste gisting in *Parijs* te weeg. Te midden der algemeene opruijing, deed het hof, dat de getrouwheid der Fransche gardes verdacht hield, eenige regimenten naar *Versailles* naderen. In eene hevige redevoering in de nationale vergadering uitgesproken, vraagde MIRABEAU de terugzending der troepen, en deed decreteren, dat de in ongenade vervallen ministers, het vertrouwen der natie medenamen; dit was eene ware oorlogsverklaring, door de vergadering aan den koning gedaan. Middelerwijl worden

de borstbeelden van NECKER en van den hertog van ORLEANS zegevierend door *Parijs* rondgedragen, de geheele stad is in beweging, en het volk snelt te wapen. De tuighuizen worden overmeesterd, de *Bastille* ingenomen, de gouverneur van dat slot vermoord, en bloedige hoofden door *Parijs* rondgedragen. Deze ongeregeldheden moede, en door de bedreven moorden ontsteld, begeeft LODEWIJK XVI zich te voet, ongewapend en bijna zonder gevolg naar de vergadering. Midden in de zaal staande, vermaant hij de afgevaardigden, om tot de herstelling van de openbare rust mede te werken. » Ik weet, zeide hij hun, dat men onbillijke vooringenomenheden tegen mij zoekt op te wekken; ik weet, dat men heeft durven uitstrooijen, dat uwe personen niet veilig waren: worden dergelijke misdadige verhalen niet bij voorraad, door mijn bekend karakter gelogenstraft? en zie daar, ik vertrouw mij aan u." Deze eenvoudige en aandoenlijke woorden, verwekten algemeene geestdrift in de vergadering; de afgevaardigden zelve wilden den vorst tot lijfwacht dienen, en geleidden hem naar het paleis terug. Om verder aan de klagten en het wantrouwen

geen voorwendsel te laten, riep de koning op denzelfden dag, NECKER tot het ministerie terug. Intusschen spoorde hij die leden zijner familie aan, die den meesten ijver, ter verdediging van den troon hadden aan den dag gelegd, het rijk te verlaten, ten einde zich voor de volkswoede te beveiligen. Andere onderdanen even zeer beroemd door hunnen moed als door hunne trouw volgden dit voorbeeld. Daar LODEWIJK de rust in de hoofdstad wilde herstellen, begaf hij zich den 17 Julij derwaarts. Terwijl BAILLY hem de sleutelen der stad overreikte, voegde hij hem dit zonderlinge compliment toe: » Uw voorvader HENDRIK IV. had zijn volk overwonnen, thans heeft het volk zijnen koning overwonnen." LODEWIJK XVI ontving op het stadhuis de nationale kokarde en werd met eenparige toejuichingen onthaald, toen hij met die kokarde op zijnen hoed voor het venster verscheen. Hij kwam denzelfden dag te *Versailles* terug, en waande zijne rust voor eenigen tijd hersteld; maar het gelukte weldra den muitelingen andermaal, om het *Parijsche* graauw, door lasteringen, welke zij tegen den koning en zijne familie

uitstrooiden tot opstand te brengen. Toen de lijfwacht aan het regiment van *Vlaanderen*, bij deszelfs aankomst te *Versailles*, eenen maaltijd had gegeven, verspreidde men het gerucht, dat op dit feestmaal, met goedkeuring van den koning en de koningin, die eenen oogenblik op hetzelfde waren verschenen, de driekleurige kokarde met de voeten was getrapt. Terwijl de woelgeesten deze beleedigende geruchten in de hoofdstad op een tijdstip deden verspreiden, waarin het gebrek zich deed gevoelen, gelukte het hun om zamenloopen te bewerken, te midden van welke het gruwelijkste getier werd aangeheven. Op den 5 October 1789, rigtten zich mannen en vrouwen, met pieken gewapend, en kanonnen, in hun gevolg naslepde, naar *Versailles*. Gedurende den nacht, die op dezen dag volgde, werd het paleis des konings overweldigd, en de koningin bijna in haar bed onthalsd. De uitslag dezer vermetele onderneming was, dat men **LODEWIJK XVI** en zijne familie naar *Parijs* sleurde; de koning nam zijnen intrek in de *Tuileries*, alwaar sedert meer dan honderd jaren de koningen geen gewoon verblijf hadden gehouden. De hertog van *Orléans* werd voor den aanstoker van dien aan-

slag gehouden; de koning stelde zich tevreden met hem naar *Engeland* te verbannen, en ontving hem acht maanden later bij zijne terugkomst, met deze toegevende woorden: *Neef, dat alles vergeten zij!* Van dien oogenblik af telde **LODEWIJK XVI** zijne dagen enkel door vernederingen en opofferingen; men noodzaakte hem, zijne getrouwe lijfwacht af te danken, en eene andere aan te nemen, die bevelen van de municipaliteit ontving. Den 14 Februarij 1790 zag hij zich genoodzaakt de nieuwe Constitutie aan te nemen; weldra werd zijne persoonlijke vrijheid bedreigd. Na het vertrek zijner moeijen, dat aanleiding tot ergerlijke debatten gaf, vreesde men ook het zijne. Op den oogenblik, dat hij op eenen zekeren dag naar *Saint-Cloud* wilde vertrekken, werd zijn rijtuig door het graauw omsingeld, dat hem noodzaakte, om in het paleis terug te keeren. Het was alstoen dat hij met smartgevoel zeide: » Ik dacht niet te midden mijns volks gevangen te zijn." Maar het was te vergeefs, dat hij zich den volgenden dag in de nationale vergadering, over deze gewelddadigheid kwam beklagen. » De ontwerpen der opstandelingen, zegt de Heer **DE BONALD**, ontwikkelden zich in deze, van teu-

gel en tegenwigt ontbloote, vergadering met rassche schreden, daar dezelve van binnen tribunes had, om toe te juichen en van buiten, armen om ten uitvoer te brengen. De parlementen, de geestelijkheid, de adel, het leger, de geldmiddelen, de openbare en bijzondere eigendommen, alles werd door de nationale vergadering of vernietigd, of ingenomen, en steeds in den naam des konings, die zich in de noodzakelijkheid zag, om bij de besluiten eene bekrachtiging te voegen, soms weifelend wel is waar, maar steeds verkregen van zijnen afkeer van wanorde en geweld, door moordtooneelen en munitieren. De ongelukkige vorst stond alles toe, in de hoop van daardoor iets te redden, en offerde den staat op, uit medelijden voor partikulieren, die op alle punten van *Frankrijk* bedreigd of vervolgd werden. Van dien tijd af koos hij, of dankte hij zijne ministers af, onder het goedvinden der vergadering; en deze ministers, bijna alle, onder zijne vijanden gekozen, waren gedwongen de goedheid van zijn hart, de juistheid zijner inzichten, de uitgebreidheid zijner kundigheden te bewonderen." Van de eene toegeving tot de andere, zag de vorst zich ge-

noodzaakt, de besluiten der kerkplunderingen en de burgerlijke Constitutie der geestelijkheid te bekrachtigen en moest op deze wijze de godsdienstige gevoelens, waarmede hij altijd was bezield geweest, geweld aandoen. Eindelijk besloot **LODEWIJK**, van verdriet verzadigd, van zijn gezag beroofd, aan eenen zedelijken dwang onderworpen, die hem onophoudelijk tot handelingen noodzaakte, welke met zijnen wil streden, om in den nacht van den 20 op den 21 Junij 1791, met zijne familie *Parijs* heimelijk te verlaten. Zijn voornemen was, om zich naar *Montmédy* te begeven, alwaar **BOUILLE**, een klein getal troepen had bijeengebragt, die hij als getrouw beschouwde. Vóór zijn vertrek, had hij aan de vergadering eene verklaring gelaten, waarin zijne billijke redenen van klagen, en de beweeggronden zijner reis ontwikkeld waren. Te *Varennes* herkend en aangehouden, werd **LODEWIJK** even als een gevangene, te midden van een leger nationale gardes, en eene menigte, die hem met beleedigen overlaadde, naar *Parijs* teruggevoerd. De vervallenverklaring des konings werd in de nationale vergadering ter stemming gebragt, en door de meerderheid, die nog

een overblijfsel van gehechtheid aan de monarchie behield, verworpen. De meeste der afgevaardigden, door eene treurige ondervinding geleerd, begonnen over hun werk te verschrikken; maar naar mate dat de vergadering haren gang op den weg der omwenteling vertraagde, verminderde ook haar gezag; en weldra gehoond en in minachting gebragt, koos zij zonder gerucht den aftogt, en maakte plaats voor de wetgevende vergadering, die hare zittingen, den 1 October 1791 opende. Het koninklijke gezag was door de constituerende vergadering omver geworpen; de wetgevende vergadering viel op de hevigste wijze op dit gevallen reuzenbeeld aan, en scheen door hare zorgeloosheid de misdaden goed te keuren, welke zich vermenigvuldigden; de onbeëdigde priesters werden verbannen, de uitgewekenen van hunne goederen beroofd, en de vorst, ontbloot van alles, wat hem kon dienen, werd zonder verdediging aan de woede zijner vijanden overgegeven. Nadat **LODEWIJK XVI** geweigerd had, de besluiten tegen de priesters en de uitgewekenen te bekrachtigen, besloten de gestoorde opstandelingen, hem het *veto* te ontnemen, hetwelk het eenige gezag was, dat hem nog

overbleef, en om er toe te geraken, bereidden zij den dag van 20 Junij 1792 voor. Twintig duizend man met pieken gewapend, warèn in het kasteel der *Tuileries* doorgedrongen, deze woedende menigte, verbrijzelde met bijlen, alles wat zich tegen haren doortogt verzette. Reeds was zij tot aan de laatste deur gekomen, die haar van de koninklijke familie scheidde, toen **LODEWIJK XVI** zelf de deur opende, zich alleen en ongewapend voor de muitelingen vertoonde, en hun met eene bedaarde waardigheid zeide: » Ik geloof van wege de Franschen niets te vreezen te hebben.» Zoo vele kalmte deed de woestelingen verbaasd staan, en zij weifelen eenen oogenblik, door hunne chefs echter aangespoord, leggen zij weldra allen eerbied voor de koninklijke majesteit af, en beledigen den vorst door hunne woorden en gebaarden. De eene half dronken, reikt hem op eene onbeschaamde wijze eene flesch toe, en beveelt hem, op de gezondheid der natie te drinken, een andere, in de eene hand een pistool, en in de andere eene bloote sabel houdende, schreeuwt hem aan het oor: *Weg met het veto!* een derde plaatst eene roode muts op zijn doorluchtig hoofd. Middelerwijl schreeu-

wen mannen en vrouwen, terwijl zij met hunne wapens zwaaijen: *Waar is de Oostenryksche? wij willen haar hoofd?* Een dezer geweldenaars, wil dat de vorst zoude zweren: *De Franschen niet meer te zullen verraden;* LODEWYK antwoordde met bedaardheid: *Het volk kan op mijne liefde, zoowel als op die mijner familie rekenen.* Op dezen oogenblik vertoont zich de maire PÉTHION, en roept uit, terwijl hij zich tot den koning wendt: » Sire! gij hebt niets te vrezen;” waarop de koning dadelijk met waardigheid antwoordde: » De regtschapen man, die een zuiver geweten heeft, heeft nooit, slechts diegene welke zich iets te verwijten hebben, kunnen bevreemd zijn;” en terwijl hij de hand van eenen grenadier nam, die hij tegen zijn hart plaatste: » Zeg dezen man of het sneller dan naar gewoonte klopt.” Dit verschrikkelijk tooneel, waarvan de ontwikkeling treurig had kunnen zijn, eindigde zonder bloedvergieten. Toen na verloop van verscheiden uren de appartementen ontruimd waren, kwam de koningin, die tot dus verre in doodelijke angsten had verkeerd, zich met hare kinderen bij den koning voegen, en deze on-

gelukkige familie wenschte zich geluk, van aan den dood ontsnapt te zijn, die sedert eenigen tijd over hare hoofden scheen te zweven. Eene gestrenge gerechtigheid alleen was in staat, om de herhaling van dergelijke ongeregeligheden voortekomen; maar de aanhitters der gebeurtenissen van den 20 Junij waren in den schoot der vergadering, de aanslag bleef ongestraft, en de opstandelingen zetten hunne zamenzweringen voort. Bij het verlaten der *Tuileries* had SANTERRE gezegd: *De slag is gemist, maar wij zullen er op terugkomen,* en deze voorzegging werd binnen de twee maanden daarna vervuld. LODEWYK XVI ontveinsde zich sedert den 20 Junij, het hem wachtende lot niet meer, en men meent zelfs, dat hij omtrent dezen tijd zijn eerste testament maakte, hetwelk onbekend is gebleven. Intusschen waren er uit de gedeelten van *Frankrijk*, en voornamelijk uit *Marseille*, benden van struikrovers, aangekomen, die zich met het graauw der voorsteden vereenigden. Oproerige gesprekken gaan in de hoofdstad rond, en verhitte hoofden, er wordt eene groote beweging door de opstandelingen voorbereid, ten ein-

de de vervallenverklaring des konings te bewerken. Eindelijk luidt op den 10 Augustus de stormklok, eene onoverzienbare bijeenkomst van volk vormt zich op het plein *Carousel*; en er wordt geschut tegen het verblijf des konings geplant. **LODEWIJK XVI** had ter verdediging van zijn leven, en dat van zijne familie, slechts een klein getal getrouwe en beraden vrienden, eenige compagniën Zwitsers, en eenige bataillons der nationale garde. De vorst hield zelf de monstering over zijne kleine schaar, en maakt alles gereed ter verdediging des kasteels. Maar, terwijl getrouwe dienaren slechts op een bevel uit zijnen mond wachtten, om de opstandelingen uiteen te drijven, leende **LODEWIJK**, door eene beklagenswaardige noodlottigheid, het oor aan eenen trouweloozen raad, en verliet de *Tuileries*, om zich met zijne familie, en eenige personen van zijn gevolg, te midden der verschrikkelijkste kretten, die langs zijnen weg weergalmden, naar de nationale vergadering te begeven; binnenkomende, zeide **LODEWIJK XVI**: » Ik ben in uw midden gekomen, om eene groote misdaad te beletten. — » Sire, antwoordde de voorzitter **VERGNIAUD**, gij kunt op de fermitieit der

nationale vergadering rekenen. » Weldra doet zich eene losbranding des geschuts hooren. **LODEWIJK** siddert, en roept op eene smartelijke wijze uit: » Ach! ik had bevelen gegeven, dat men niet zoude schieten. » Het gedruisch van het musketvuur verdubbelt, en het gewoel neemt toe. Het gerucht verspreidt zich, dat de opstandelingen op de vlugt, en dat de Zwitsers, door hunne makers van *Ruelle* bijgesprongen, overwinnaars zijn. Men dwong alstoen den koning, het bevel te onderteekenen van het vuur te doen ophouden. Al te gehoorzaam aan dit bevel, leggen de soldaten, die het kasteel verdedigden, de wapens neder. Terwijl intusschen de aanvallers, die bij de eerste losbranding, de vlugt hadden genomen, zien de dat men hun het slagveld openliet, terugkeeren, en hunne aanvallen, tegen het niet meer verdedigde kasteel, hervatten. Twee bataillons, nationale gardes, die ter hulp des konings kwamen, vereenigen zich met de opstandelingen, de Zwitsers worden bijna alle vermoord, en het paleis der *Tuileries* wordt het tooneel van een verschrikkelijk bloedbad. De koning, aan den verschrikkelijksten angst ter prooi, bleef gedurende vier en twintig uren in

de *loge* van den snelschrijver opgesloten, vanwaar hij zijne vervallenverklaring en het bevel hoorde uitspreken, van hem met zijne familie in de gevangenis *den Tempel* op te sluiten. Men bragt hem den 13 Augustus naar dit gebouw over, hetwelk hij niet meer moest verlaten, dan om zijn offer op het schavot te voltooijen. Deze vorst, die zich in netelige omstandigheden dikwerf zwak en besluiteloos had getoond, werd van toen af een voorbeeld van onderwerping en moed. De godsdienst ondersteunde hem, te midden der wreede vernederingen, aan welke hij was onderworpen. De koningin, zijne kinderen, mevrouw ELIZABETH deelden zijne gevangenis, en vermeerderden door haar lijden de bitterheid derzelve. Nooit waren de onschuld en de deugd zoo zeer onder de verguizing en de smart gebukt geweest. De woorden, de handelingen, de blikken des vorstes, waren aan het angstvalligste opzigt onderworpen, en elken dag vond men nieuwe middelen uit, om hem te kwellen. Men ging zelfs zoo ver, dat men hem niet anders toestond, zijne familie te zien, dan bij den maaltijd, en kort voor zijn proces, werd hij er geheel van afgescheiden. Maar **LODEWIJK**

overtrof door zijnen edelen moed, en de storelooze kalmte zijner ziel, de onmenselijke wreedheid zijner beulen. De laatste handeling der wetgevende vergadering was geweest, de beroeping eener nationale conventie, bestemd, om **LODEWIJK XVI** te vonnissen. Deze nieuwe vergadering, begon de bloedige loopbaan, welke zij te bewandelen had, met de afschaffing der koninklijke waardigheid in *Frankrijk*, en de daarstelling der republiek. Nadat echter de vreemde mogendheden wat laat begrepen hadden, dat de zaak des konings van *Frankrijk* ook de hunne was, hadden zij de wapens opgevat, en waren reeds op het Fransche grondgebied gevallen. De Jacobijnen hadden deze vijandelijkheden beantwoord, door de moordtooneelen van September, die de voorboden, van den koningsmoord waren, welken zij reeds be-raamden. Op den 23 derzelfde maand, had de conventie bepaald, dat de koning door haar zoude gevonnisd worden, en reeds op den 12 October daaraanvolgende, werd **LODEWIJK XVI** uit zijne gevangenis gehaald, en voor de balie der vergadering gevoerd. Nadat hem eene lange reeks van beschuldigingen was voorgehouden, antwoordde bij op alle met

duidelijkheid en naauwkeurigheid, zonder de minste ontsteltenis, zonder de geringste aandoening van ongeduld of verontwaardiging. Daar men hem tot zelfs zijne weldaden verweet, antwoordde hij met eenvoudigheid: » Mijn grootste vermaak was, wel te doen, maar in het algemeen herinner ik mij de giften niet, welke ik gedaan heb. » Om aan het regtsgeding van **LODEWIJK XVI** eenen schijn van wettigheid te geven, stond men hem toe, om zich door eenen raad te doen bijstaan. De keuze des konings viel eerst op **TARGET**, die de roemrijke taak, zijnen vorst te verdedigen, van de hand wees. **TRONCHET** verving hem. **MALESHERBES** wilde deze gevaarlijke eer met hem deelen, en zij namen **DESEZE**, eenen jongen advokaat, welke de schitterendste hoop gaf, als deelgenoot aan. Maar de redeneringen van **LODEWIJK**, de welsprekendheid van **DESEZE**, en de tranen van den eerbiedwaardigen **MALESHERBES**, alles was vruchteloos. De geregtelijke toestel, welke bij deze gelegenheid werd ten toon gespreid, was slechts eene bespotting. **LODEWIJK** was, alvorens gehoord te zijn, door zijne vijanden onherroepelijk veroordeeld. Het noodlottige vonnis werd den 17 Januarij 1793 uitgesproken.

LODEWIJK was door eene bijna eenparige uitspraak, aan de misdaad van zamenzwering en aanslag tegen de veiligheid van den staat schuldig verklaard. Het vraagpunt van beroeping op het volk, was door eene sterke meerderheid ontkennend opgelost. Dat der straf verdeelde de kamer, en eene meerderheid van slechts vijfstemmen bepaalde de doodstraf. Omtrent twintig leden der conventie waren om verschillende redenen afwezig; de veroordeeling alzoo bij de meerderheid der stemmenden bepaald, was zulks niet bij die der vergadering. Op hoedanige wijze men dit vonnis ook beschouwe, hetzelfde was eene klaarblijkelijke inbreuk op de wetten van dien tijd, welke het twee derde gedeelte der stemmen vorderde, om eenen beschuldigde te veroordeelen. De verdedigers des konings verhieven zich met nadruk tegen dit onregtvaardige vonnis, en beriepen zich op het Fransche volk; maar hunne beroeping werd verworpen, en men bepaalde, dat de uitvoering binnen de vier en twintig uren zoude plaats hebben. Deze overhaasting en dit geweld, bezwezen genoegzaam de waarheid der woorden, welke **DESEZE** in zijne verdediging had uitgesproken: » Ik zoek onder u regters, en ik zie

enkel beschuldigers." **LODEWIJK**, die reeds bij het begin van zijn proces, den uitslag van hetzelfde had voorzien, wachtte zijn einde af, met de kalmte en gelatenheid van een gerust geweten. Wij willen alhier een uittreksel, uit het dagverhaal van **MALLESHERBES** aanvoeren, waarin de voornaamste omstandigheden, van den langen doodstrijd, welken men den ongelukkigen vorst deed ondergaan, zijn aangeteekend. — Zoodra ik, zegt hij, de vergunning had verkregen, van in de kamer des konings te gaan, snelde ik derwaarts: naauwelijks had hij mij ontdekt, of hij verliet eenen **TACITUS**, die voor hem op eene kleine tafel open lag, en drukte mij in zijne armen; zijne oogen glinsterden van tranen, en hij zeide mij: » Uwe opoffering is des te edelmoediger, daar gij uw leven blootstelt, zonder dat gij het mijne zult redden." Ik stelde hem voor, dat er geen gevaar voor mij kon zijn, en dat het al te gemakkelijk was, hem zegevierend te verdedigen, dan dat er gevaar voor hem zoude zijn. Hij ging voort: » Ik ben er zeker van, dat zij mij doen sneven; zij hebben er de magt en den wil toe: dan dit zij zoo; wij zullen ons met mijn proces bezig houden, even

alsof ik het moest winnen, en ik zal het werkelijk winnen, wijl de gedachtenis, die ik zal nalaten, zonder vlak zal zijn. Maar wanneer zullen de beide advokaten komen?" Hij had **TRONCHET** in de constituerende vergadering gezien; **DESEZE** kende hij niet. Hij deed mij te mijnen opzichte verscheiden vragen, en was zeer te vreden over de ophelderingen, welke ik hem gaf. Dagelijks werkte hij met ons aan de ontleding der stukken, aan de ontwikkeling der middelen, aan de wederlegging der beschuldigingen, en zulks met eene tegenwoordigheid van geest, met eene zekere opgeruimdheid, die zoo wel door zijne verdedigers als door mij bewonderd werden: zij maakten er gebruik van, om aantekeningen te maken en hun werk toe te lichten... De raden en ik hoopten met grond, dat zijn vonnis zich tot eene verbanning zoude bepalen; wij deelden hem dit gevoelen mede, hetzelfde scheen zijnen kommer te verzachten; hij hield er zich verscheiden dagen mede bezig; maar het lezen der openbare papieren benam hem hetzelfde, en hij bewees ons, dat men er geene hoop op moest bouwen. Toen **DESEZE** zijne pleitrede had afgewerkt, las hij ons dezelve voor: ik heb nooit iets zielroerender gehoord, dan zijne

inleiding. Wij smolten in tranen; de koning zeide hem: » Gij moet dezelve achterwege laten, ik wil hen niet tot medelijden opwekken." Op eenen zekeren dag, dat wij alleen waren, zeide mij de vorst: » Ik ben zeer bekommerd! **DESEZE** en **TRONCHET** zijn mij niets schuldig, zij wijden mij hunnen tijd, hunnen arbeid en welligt hun leven toe: hoe zal ik zulk eene dienst erkennen? ik heb niets meer, en al wilde ik hun ook een legaat maken, zoo zal men hetzelfde niet voldoen." — » Sire, hun geweten en de nakomelingschap belasten zich met hunne belooning. Reeds kunt gij er hun eene verschaffen, die hun de aangenaamste zal zijn." — » Welke dan?" — » Omhels hen!" Den volgenden dag drukte hij dezelve tegen zijn hart, en beide barstten uit, in tranen. Wij naderden het regtsgeding: op eenen zekeren morgen, zeide hij mij: » Mijne zuster heeft mij eenen goeden priester aangewezen, die geenen eed heeft afgelegd, en wiens onbekendheid hem later aan de vervolgingen zou kunnen onttrekken: zie hier zijn adres; ik verzoek u bij hem te gaan, hem te spreken, en voor te bereiden, om tot mij te komen, wanneer men mij zal hebben toegestaan, hem te

ontvangen." Hij voegde er bij: » Zie daar een zeer vreemde last voor een' filozof! want ik weet, dat gij zulks zijt; maar indien gij zoo veel leedt als ik, en dat gij moest sterven, zoo als ik zal doen, zoo zou ik u dezelfde godsdienstige gevoelens toewenschen, die u veel meer troost zouden aanbrengeu dan de filozofie." — Na de zitting, waarin zijne verdedigers en hij voor de balie gehoord waren, zeide hij mij: » Thans zijt gij zeker wel overtuigd, dat ik mij van den eersten oogenblik af, niet bedrogen had, en dat mijne veroordeeling was uitgesproken, alvorens ik gehoord was." Toen ik uit de vergadering terug kwam, waarin wij alle drie de beroeping op het volk gevraagd hadden, verhaalde ik hem, dat ik bij het uitgaan door eene menigte personen was omringd geworden, die mij allen hadden verzekerd, dat hij niet zou sterven, of ten minste, dat het niet dan na hen en hunne vrienden zoude zijn. Hij veranderde van kleur; en zeide mij: » Kent gij hen? Keer naar de vergadering terug; tracht hen in te halen, er eenige van te ontdekken: verklaar hun, dat ik hun nimmer zou vergeven, indien er een enkele druppel bloeds, om mijnentwille gestort werd:

ik heb niet gewild, dat er bloed gestort werd, toen het welligt voor mij den troon en het leven zou hebben kunnen redden, en heb daar geenzins berouw over." Ik was de eerste, die den koning het doodvonnis bekend maakte: hij was in het duistere, met den rug naar eene lamp gekeerd, die op den schoorsteenmantel geplaatst was, met de ellebogen op tafel leunende, en het aangezicht met zijne handen bedekkende. Het gedruisch, dat ik maakte, trok hem uit zijne overweging; hij zag mij aan, stond op, en zeide mij: » Sedert twee uren, ben ik bezig met na te denken, of ik in den loop mijner regering, van mijne onderdanen het geringste verwijt heb kunnen verdienen: wel, nu mijn heer DE MALESHERBES, ik zweer het u, in de geheele waarheid van mijn hart, en als een mensch, die op het punt staat, om voor God te verschijnen; ik heb bestendiglijk het geluk van mijn volk gewild, en nooit heb ik eenen wensch gevormd, die met hetzelfde strijdig was." Nog éénmaal zag ik den ongelukkigen vorst, hij stond te lezen, er stonden twee municipale officieren aan zijne zijde. Een derzelve zeide mij: » Spreek maar met hem, wij zullen niet hooren." Ik

gaf den koning alstoen te kennen, dat de door hem verlangde priester komen zou. Hij omhelsde mij, en zeide: » De dood verschrikt mij niet, en ik heb het grootste vertrouwen in de barmhertigheid Gods." — De abt DE FIRMONT, welke de vorst in zijne laatste oogenblikken bijstond. (Zie FIRMONT), heeft een even zoo eenvoudig als aandoenlijk verhaal geschreven, van de omstandigheden, welke onmiddellijk den dood van **LODEWIJK XVI**, voorafgingen: Wij laten dezen waardigen geestelijke alhier spreken: » **LODEWIJK** zegt hij, had daags te voren zijne vrouw en kinderen gezien, en zelf aan hen zijne veroordeeling bekend gemaakt. Deze scheiding was voor alle, doch vooral voor de koningin, zoo smartelijk geweest, dat hij niet kon besluiten haar den volgenden dag nog weder te zien, niet tegenstaande hij haar zulks beloofd had. Ten negen ure over de plaats der gevangenis gaande, om zich naar de gerechtsplaats te begeven, keerde hij zich tot tweemaal naar den toren, waarin zijne familie was opgesloten, even alsof hij aan diegene, welke hem het dierbaarste waren, een laatst vaarwel wilde zeggen. Bij den ingang der tweede plaats stond

eene huurkoets, twee *gendarmes* waren bij het portier geplaatst. Bij het naderen des konings, stapte een hunner in de koets, en plaatste zich op de voorste bank. De koning stapte er vervolgens in, en plaatste naast zich, op de achterste bank, zijnen biechtvader; de andere *gendarme* stapte er het laatste in, en sloot het portier." Daar de koning, voegt de abt DE FIRMONT er bij, zich in een rijtuig vond opgesloten, waarin hij mij, zonder getuigen noch hooren, noch spreken kon, verkoos hij te zwijgen. Ik bood hem dadelijk mijn brevier aan, het eenige boek, dat ik bij mij had, en hij scheen het met genoegen aan te nemen. Hij gaf zelfs het verlangen te kennen, dat ik hem de psalmen zoude aanwijzen, welke het best op zijnen toestand pastte, en hij las dezelve bij afwisseling met mij. Zonder den mond te openen, schenen de *gendarmes* geheel verrukt en tevens verlegen over de kalme godsvrucht van eenen vorst, die zij zonder twijfel nooit van zoo nabij gezien hadden. De togt duurde bijna twee uren. Al de straten waren met verscheiden reijen burgers bezet, eenige met pieken, andere met geweren gewapend. Daarenboven was het rijtuig zelf door

een geducht troepen-corps omringd, en ongetwijfeld zamengesteld, uit al wat *Parijs* het meest bedorven opleverde. Tot overmaat van voorzorg, had men voor de paarden eene menigte tromslagers geplaatst, ten einde door dit geraas de krenten te verstikken, welke zich ten gunste des konings mogten doen hooren. Maar hoe zou men er hebben kunnen hooren? Niemand verscheen, noch aan de deuren, noch aan de vensters; en men zag op de straten niet dan gewapende burgers, dat is, burgers, die, ten minste uit zwakheid, aan eene misdaad medewerkten, welke zij welligt in het hart verfoeiden. Het rijtuig naderde alzoo in de diepste stilte het plein *Louis XV*, en hield stil, op eene groote ledige ruimte, welke men rondom het schavot had gelaten; deze ruimte was met geschut omringd, en buiten dezelve ontdekte men, zoo ver als het oog kon dragen, eene gewapende menigte. Zoodra de koning bespeurde, dat het rijtuig stil hield, wendde hij zich tot mij, en zeide mij aan het oor: »Indien ik mij niet bedrieg, zijn wij op de bestemde plaats." Mijn stilzwijgen antwoordde hem bevestigend. Een der heulen kwam aanstonds het portier

openen, en de *gendarmes* wilden uitstappen; maar de koning hield hen tegen, en de hand op mijne knie drukkende, zeide hij hun op eenen bevelenden toon: »Mijne heeren, ik beveel u dezen heer aan; draagt zorg, dat na mijnen dood hem niet het minste leed geschiede. Ik gelast u er voor te waken.» Daar deze mannen niet dadelijk antwoordden, wilde de koning op een hoogerem toon beginnen; maar een hunner viel hem in de rede: »Ja, ja, antwoordde hij hem, wij zullen er zorg voor dragen; laat ons maar begaan.» En ik moet er bij voegen, dat deze woorden mij van schrik zouden hebben doen verstijven, indien het mij op eenen dergelijken oogenblik mogelijk ware geweest, aan mij zelve te denken. Zoodra de koning uit het rijtuig was gestapt, omringden hem drie beulen, die hem zijne kleederen wilden uittrekken. Maar met fierheid duwde hij dezelve terug, en ontkleedde zich zelf. Hij ontdeed zich evenzeer van zijnen kraag, opende zijn hemd, en schikte alles met zijne eigene handen. De beulen, die door de fiere houding des konings voor eenen oogenblik van hun stuk waren gebracht, schenen we-

XV. DEEL.

der even vermetel te worden. Zij omringden hem op nieuw, en wilden hem bij de handen nemen. »Wat wilt gij doen?» zeide hun de vorst, terwijl hij zijne handen met vuur terugtrok. — »U binden,» antwoordde een der beulen. — »Mij binden!» antwoordde de koning met de verontwaardiging op het ge-laat: »daarin zal ik nimmer toestemmen; doet wat u bevolen is, maar gij zult mij nimmer binden, ziet van dit voornemen af.» De beulen drongen er op aan, zij verhieven hunne stem, en schenen reeds hulp te roepen, om zulks met geweld te doen. Deze was welligt de verschrikkelijkste oogenblik van dezen troosteloozen morgen; een minuut langer, en de beste der koningen, ontving in het gezicht zijner oproerige onderdanen, eene beleediging, dui-zend malen onverdragelijker dan de dood zelf, door het geweld, waarmede men dezelve wilde doen gepaard gaan. Hij scheen zulks zelf te vreezen, en zich tot mij wendende, zag hij mij sterk in het aangezicht, even alsof hij mij raad wilde vragen. He-las! het was mij onmogelijk er hem eenen te geven, en ik antwoordde hem enkel door mijn stilzwijgen. Maar daar hij voortging mij aan

H

te zien, zeide ik hem, met tranen in de oogen: »Sire, dit is het laatste offer, in dezen nieuwen hoen, zie ik eenen trek, van overeenkomst te meer. tusschen uwe majesteit en den God, die weldra hare belooning zal zijn.» Bij deze woorden rigtte hij de oogen hemelwaarts, met een smartgevoel, hetwelk ik niet in staat ben te beschrijven. »Zekerlijk, zeide hij mij, is mij niets minder dan zijn voorbeeld noodig, om mij aan zulk eenen smaadt te onderwerpen.» en zich tot de beulen wendende, zeide hij hun: »Doet wat gij wilt, ik zal den kelk tot op den bodem toe ledigen.» De schavotstrappen waren bijzonder steil, om te beklommen: de koning was verplicht op mijnen arm te leunen, en uit hoofde van de moeite, welke hij scheen te nemen, vreesde ik eenen oogenblik, dat zijn moed begon te bezwijken. Maar hoezeer stond ik verbaasd, toen hij aan den laatsten trap gekomen, ik hem, als ware het, uit mijne handen ontsnappen, met eenen vasten tred, de geheele breedte van het schavot zag overgaan, vijftien of twintig trommelslagers, die regt tegen hem overstonden, door zijnen enkelen blik, doen stilhouden, en met zulk eene sterke siem,

dat dezelve op *Pont-Tournant* kon gehoord worden, duidelijk deze eeuwig gedenkwaardige woorden hoorde uitspreken: »Ik sterf onschuldig aan alle misdaden, welke men mij ten laste legt; ik vergeef aan de bewerkers van mijnen dood, en bid God, dat het bloed, hetwelk gij gaat vergieten, nimmer op *Frankrijk* nedervalle...» Hij wilde voortgaan, maar een man te paard, en in nationale uniform, kwam dadelijk met den degen in de hand, en onder het uitbraaken van woeste kreten, op de tromslagers aanschieten, en dwong hen, de trommels te roeren (zie *SANTERRE*). Verscheiden stemmen deden zich tegelijkertijd hooren, om de beulen aan te moedigen; zij schenen zelve zich met moed te bezielen, en terwijl zij met geweld den deugdzaaften der koningen aangrepen, sleepten zij hem onder den bijl., die met eenen enkelen slag zijn hoofd deed vallen. Dit alles was het werk van weinige oogenblikken. De jongste der beulen (hij scheen geene 18 jaren oud te zijn), greep aanstonds het hoofd, en met hetzelfde het schavot rondgaande, toonde hij het aan het volk; hij deed deze afschuwelijke plegtigheid, met de gruwelijkste kreten, en met de onbetamelijkste

gebaarden gepaard gaan. Er heerschte in het eerst eene doodsche stilte: kort daarna deden zich eenige kreten van *leve de Republiek!* hooren. Langzamerhand vermenigvuldigden zich de stemmen; en in minder dan tien minuten werd deze kreet die der menigte, en alle hoeden waren in de lucht." — Dus sneefde **LODEWIJK XVI**, den 21 Januarij 1793, in den ouderdom van 38 jaren en omtrent 5 maanden, een groot voorbeeld aan de nakomelingschap, eene verschrikkelijke les voor de vorsten, en eeuwige wroegingen voor zij-

ne beulen nalatende. Zijn lijk werd op het oude *Magdalena - kerkhof* begraven, en, op last der conventie, met ongebluschte kalk bedekt, ten einde er geenerlei spoor van zou overblijven. Intusschen deden nasporingen, in 1814, in het werk gesteld, een gedeelte zijner gebeenten ontdekken, en deze dierbare overblijfselen, werden in de maand Januarij 1815, met die van **MARIA ANTOINETTE** naar *Saint-Denis* vervoerd. De Heer **DE BOULOGNE**, Bisschop van *Troyes*, sprak de lijkrede uit van den koninklijken martelaar (*).

H 2

(*) *Op den 13 Julij 1814, in de kerk van den heiligen POLYCARPUS te Lyon, gezamenlijk met die van MARIA ANTOINETTE, LODEWIJK XVII, en Mevrouw ELIZABETH van Frankrijk, de tekst des gewijden Redenaars was uit het 15. de vers van het eerste Hoofd deel der Klaagliederen van JEREMIAS ontleend: » De Heer heeft mij diegene ontnomen, die mijne heerlijkheid en mijn roem waren." Naar aanleiding dezer woorden, schildert de welsprekende Prelaat, in zijne inleiding, aldus den zedelijken toestand van Frankrijk gedurende de regeringloosheid en de overheersching af: » Helaas! tot op deze dagen van gerustheid, die eindelijk voor Frankrijk verschenen zijn, hadden onze stomme kansels, en onze gekluisterde tongen, noch de deugden van eenen koning, den regtschapensten man van zijn rijk, noch de ongelukken zijner familie, noch de misdaden, eener eertijds onder alle andere, door hare trouw en hare liefde zoo beroemde natie, durven verhalen, de beste der vorsten was zoowel zonder lofrede als zonder graf gebleven, wanneer wij de vrees of de laaghartigheid, den lof aan die heerschezuchtige goddeloozen zagen verkwisten, welke enkel naar beruchte*

Het testament van dezen ongelukkigigen vorst, aan ieder een bekend, bleef als een eeuwig gedenkteeken van de goedheid zijner ziel, van zijne godsvrucht, en goedertierenheid. Zijne vijanden hebben vruchteloos getracht, zijne gedachtenis te bezwalken. » **LODEWIJK XVI**, zegt **MALESHERBES**, was even zoo godsdienstig als **LODEWIJK IX**, even zoo regtvaardig als **LODEWIJK XII**, even zoo goed als **HENDRIK IV**, en had geen hunner gebreken. Zijn grootste gebrek, zijn eenigst gebrek was, ons al te zeer bemind te hebben....; van zich als onzen vader, en niet genoeg als onzen koning beschouwd te hebben; van zijn geluk gesteld te hebben, in ons gelukkiger te maken, dan wij vatbaar waren, zulks te zijn.” Eenvoudig in zijnen smaak, was hij een vriend van den arbeid en van de onschuldige vermaken; zijne onberispelijke zeden dwongen de achtting af, en zijne bijzondere deugden, boezemden eerbied in. Bij al de hoedanigheden des harten paarde die vorst

verscheidenheid van talenten en kundigheden, die zelfs bij de geleerden van beroep zeldzaam zijn. Hij sprak met gemakkelijke het Latijn, het Italiaansch en het Engelsch, en was zeer ervaren in de geschiedenis, de aardrijkskunde en zeebeschrijving. Hij schreef de instructiën, volgens welke de ongelukkige **LA PEYROUSE** zijne reis en zijne werkzaamheden moest rigten. Deze aantekeningen zijn opgenomen in het reisverhaal van dien beroemden Zeevaarder. Daarenboven heeft men nog van **LODEWIJK XVI**: 1.º *Description etc.* (*Beschrijving van het bosch van Compiègne*), *Parijs*, 1766, in 8.vo, slechts tot 36 exemplaren getrokken. — 2.º *Les maximes etc.* (*De zedelijke en staatkundige grondregels, uit den Telemachus ontleend, over de wetenschap der koningen*), 1766, enkel voor het hof gedrukt, en herdrukt in 1814, *Parijs*, **DIDOT**, in 18.mo — Over het leven van dezen vorst, kan men de volgende werken raadplegen: 1.º *Louis etc.* (**LODEWIJK XVI ont-**

wandaden haakten, aan die onverzaadbare vernielers, die hun gezag slechts door rampen kenmerkten, aan die bloeddorstige beheerschers, die niet wisten dat de vermoeidheid der verdrukten, vroeg of laat den afgrond der verdrukkers graaft.”

Vertaler.

troond, alvorens koning te zijn, en **LODEWIJK XVI** en zijne deugd, handgemeen met de bedorvenheid zijner eeuw), door den abt PROY-ART. — 2.º *Histoire etc.* (Onpartijdige geschiedenis van **LODEWIJK XVI**), door JAUFFRET 1793, 9 d.ⁿ in 8.vo — 3.º *Dernières années etc.* (Laatste jaren der regering en des levens van **LODEWIJK XVI**), door HUE, 2e uitg. Parijs, 1816, in 8.vo — 4.º *Mémoires etc.* (Bijzondere gedenkschriften, om te dienen tot de geschiedenis van het einde der regering van **LODEWIJK XVI**) door BERTRAND DE MOLLEVILLE, en meer andere.

* **LODEWIJK XVII**, zoon van **LODEWIJK XVI**, en van **MARIA ANTOINETTE** van Oostenrijk, te *Versailles*, den 27 Maart 1785 geboren, ontving bij zijne geboorte den titel van hertog van *Normandijë*, en later (4 Junij 1789) dien van dauphin, welke zijn oudste broeder, **LODEWIJK JOZEF FRANCISCUS XAVERIUS** droeg. De eerste opvoeding van dezen jongen prins werd aan de zorg van mevrouw DE TOURZEL toevertrouwd, die de hertogin van **POLIGNAC** als gouvernante der kinderen van *Frankrijk* verving. De gelukkigste neigingen, en de

scherpzinnigste geest, vereenigden zich in hem met een bevallig gelaat. In het begin der Fransche onlusten geboren, kende hij het ongeluk, alvorens de verhevenheid des rangs te begrijpen, waarin de Voorzienigheid hem geplaatst had. Hij was pas 4 jaren oud, toen zijne moeder hem op den verschrikkelijken dag van den 5 October, der woedende menigte voorhield, die zich met de boosaardigste bedoelingen van *Parijs* naar *Versailles* had begeven. Hij was zijn zevende jaar ingetreden, toen hij met zijne ongelukkige familie de reis naar *Varennes* mede maakte. Op den 20 Junij 1792 was zijne jeugdige verbeeldingskracht, door de buitensporigheden des gemeens zoo zeer getroffen, dat hij den volgenden dag, toen hij de trom hoorde slaan, geheel bevende in de armen der koningin vlugtte, en haar met eene aandoenlijke eenvoudigheid vraagde: »Mama, is gisteren nog niet gedaan?» Toen **LODEWIJK XVI** met zijne familie in den *tempel* werd opgesloten, deelde het koninklijke kind zijne gevangenschap, en werd door deszelfs teederheid, vlijt en geestige antwoorden, zijn eenige troost. **LODEWIJK XVI** onderwees hem de geschie-

denis en aardrijkskunde, en vond in de zorg, welke hij aan zijne opvoeding toewijde, eene afleiding, die niet zonder eenige zachtheid was, en waarvan de berooving hem zeer ter harte ging. Toen de misdaad van den 21 Januarij voltrokken werd, was het koninklijke kind reeds sedert twee maanden van zijn vader gescheiden geweest. Nadat hij de veroordeeling des konings vernomen had, liep hij met drift buiten de eerste deuren des torens, en toen men hem vraagde waar heen hij ging, antwoordde hij: » Ik ga tot het volk spreken, mij op de kniën werpen, en hetzelfde bidden, papa niet te doen sterven." Door den dood van **LODEWIJK XVI**, koning geworden zijnde, werd de jonge prins, den titel, die hem was te beurt gevallen, enkel gewaar door eene verdubbeling van waakzaamheid en harde behandeling van den kant zijner meedoogenlooze cipers; en terwijl **MONSIEUR**, later **LODEWIJK XVIII**, die toenmaals in de stad *Hamm* in *Westfalen* was, zijnen neef, onder den naam van **LODEWIJK XVII**, tot koning van *Frankrijk* uitriep, bedacht de koningsmoordende factie die reeks van gruwelijke behandelingen uit, welke dit onschuldige slagtoffer der re-

volutionnaire woede, vóór deszelfs ontluiking in het graf moesten slepen. Op een verflag van **SAINT-JUST** aan de conventie, werd de jonge prins van zijne moeder gescheiden, welke hij niet moest wederzien, en den 3 Julij 1793, in handen van den schoenmaker **SIMON**, officier der gemeente, gesteld. De ellendeling, aan de verregaandste ongebondenheden overgegeven, en zijne vrouw, even zoo ontaard, en zoobedorven als hij, ontvingen den eerloozen last, om door alle mogelijke middelen, de natuur- en zedelijke krachten van het koninklijke kind te ondermijnen. Dit helsche paar, gebruikte, om aan de bedoelingen der conventie te beantwoorden, al wat hunne verbeeldingskracht hun kon ingeven, als geschikt, om de ligchaamskrachten en geestvermogens van hun slagtoffer te verdooven, en deszelfs hart te bederven. Onophoudelijk legde men in den mond van den jongen prins goddelooze en revolutionnaire gezangen, die hij, om de wreedste mishandelingen te vermijden, verplicht was, te herhalen. De wijn, de sterke dranken, de oneerbaarste taal, niets werd vergeten, om in hem de vrucht zijner eerste opvoeding volkomen te vernietigen; en den zoo ge-

lukkigen aanleg, welken hij tot dusverre getoond had, in onbetamelijke gewoonten te veranderen. Het ongelukkige kind weerstond dikwijls die verschrikkelijke lessen, met eene geestkracht, die zijne beulen verwonderde, doch die hunne wreedheid slechts vermeerderde. In de maand Januarij 1794, ging SIMON eindelijk in den raad der gemeente wederzitting nemen; maar hij werd vervangen door twee bewakers, die nog wreedaardiger waren dan hij. LODIEWIJK XVII, werd in een nog duisterder en stinkender gevangenhok opgesloten, en door twee gedrochten met een menschelijk gelaat bewaakt. Het werd hem niet meer toegestaan om van linnen te verwisselen, noch om frische lucht in te ademen. Alle gemeenschap met den gevangene was verboden, en hij zag zelfs de karige hand niet, die hem een grof voedsel toereikte. Bij het vallen van den avond beval hem eene verschrikkelijke stem, van zich naar zijne legerstede te begeben; doch nauwelijks was hij ingeslapen, of zijne beulen schepten er een barbaarsch vermaak in, hem met schrik wakker te maken, door hem toe te schreeuwen: »CAPET, waar zijt gij? Slaapt gij?» het verschrikte kind, liep in

zijn hemd, om zich aan deze gedrochten te laten zien, die weinige uren, daarna, wanneer hij zich op nieuw aan den slaap had overgegeven, hun wreedaardig spel andermaal begonnen. De gebeurtenissen van den 9 Thermidor, die de gematigdheid in *Frankrijk* schenen terug te brengen, waren den jeugdigen vorst niet gunstig. De toenmaals zegevierende partij, wilde, zoowel als de gegene, welke de nederlaag had bekomen, de vernietiging der koninklijke familie, en de behandelingen, welke de nieuwe *comités* aan den jongen koning deden ondergaan, waren noch minder wreed, noch minder moorddadig. Eenige stemmen verhieven zich omtrent dezen tijd; welke vraagden, om dezen nieuwen JOAS buiten *Frankrijk* te zenden; maar in een verslag hetwelk CAMBACÈRES den 22 Januarij 1795 deed, betoogde hij de noodzakelijkheid van dezen vorst en zijne zuster gevangen te houden. Intusschen nam de gezondheid van den jongen koning van dag tot dag af. Een hem gezonden arts, de heer DESAULT, verklaarde, dat het te laat was. Deze zelfde DESAULT overleed weinige dagen daarna, hetwelk aanleiding tot velerlei gissin-

gen gaf. **LODEWIJK XVII** gaf den geest in zijne gevangenis, den 8 Junij 1795, in den ouderdom van tien jaren en twee maanden. Men heeft langen tijd in het denkbeeld verkeerd, dat zijn dood door het vergif verhaast is, doch niets regtvaardigt dit gevoelen. Om hem te doen sterven hadden zijne beulen midelen gebezigd, die niet minder zeker, niet minder misdadig waren. Het stoffelijk overblijfsel van **LODEWIJK XVII**, werd in de algemeene begraafplaats der parochie van de **H. MARGARETHA** bijgezet, alwaar het onmogelijk is geweest, iets van zijn gebeente te vinden, toen de koning er in 1815 nasporingen naar heeft laten doen. Op voordragt van den heer **DE CHATEAUBRIAND**, nam de kamer der pairs het besluit, dat er een verzoenend gedenkteeken aan dit koninklijke kind zou worden toegewijd. De kamer der afgevaardigden vereenigde zich met dit besluit, en later bepaalde eene koninklijke ordonnantie, dat dit gedenkteeken, met die van **LODEWIJK XVI**, van **MARIA ANTOINETTE** en van mevrouw **ELIZABETH** in de **MAGDALENKERK** zou geplaatst worden. Men kan over het leven van dien vorst raadplegen: *Mémoires etc.* (*Geschiedkundi-*

ge gedenkschriften van LODEWIJK XVII, gevolgd van *geschiedkundige fragmenten in den tempel verzameld*), door **DE TURGY**, en door **ECKARD** in het licht gegeven. Twee gelukzoekers, hebben zich later onder den naam van **LODEWIJK XVII** opgedaan, de eene in 1802, de andere in 1818. Beide zijn door de regtbanken veroordeeld.

* **LODEWIJK XVIII**, koning van *Frankrijk*, vierde zoon van den *dauphin*, zoon van **LODEWIJK XV**, werd te *Versailles*, den 17 November 1755 geboren, en ontving met de voornamen van **LODEWIJK STANISLAUS XAVERIUS**, den titel van graaf van *Provence*. Deze vorst was pas tien jaren oud, toen hij zijnen vader verloor, die zoowel zijne opvoeding als die zijner overige kinderen had willen besturen. Men gaf hem, even als zijnen broeders tot gouverneur den hertog van **LA VAUGUYON**, en tot leermeester den heer **DE COÛTLOSQUET**, bisschop van *Limoges*. De jonge graaf van *Provence* openbaarde reeds vroegtijdig eenen beslist en smaak voor de wetenschappen en letteren, en onderscheidde zich weldra door de uitgebreidheid en verscheidenheid zijner kundigheden,

zoowel als door de naauwkeurigheid van zijn oordeel. De letterkundige roem, welken hij onbekend en ongehoemd behaalde, getuigde van de vrucht, welke hij uit zijne studiën getrokken had. Weldra werd hij de beschermer der schrijvers, der geleerden en der kunstenaars; en zijn huis werd de verzamelpplaats van eene menigte in alle vakken beroemde mannen. Op den 11 Mei 1771 trad hij in den echt met JOSEPHINE van Savooije, dochter van VICTOR EMMA-NUËL III, koning van Sardinië, en nadat op den 10 Mei 1774, zijn oudste broeder, de hertog van Berry, onder den naam van LODEWIJK XVI, koning was geworden, nam hij, volgens gebruik den titel aan van MONSIEUR. Toen MAUREPAS, de door LODEWIJK XV verbannen parlementen wilde terug roepen, verzette zich de graaf van Provence uit al zijn vermogen tegen dezen maatregel. Hij leverde zelfs over dat onderwerp eene krachtvolle memorie in, waarvan wij de volgende zinsnede willen aanhalen: » Welk gezag zal er aan den koning blijven, indien de overheden, door eene algemeene associatie gebonden, op nieuw een ligchaam vormen, dat

eenen zamengestelden tegenstand kan bieden? Men zal mij zeggen, dat de verbannen overheidspersonen, niet dan onder de meest beperkende voorwaarden zullen terugkomen, maar welken waarborg zullen zij den koning aanbieden voor hunne getrouwheid in het naleven derzelve? Zij zullen zacht als lammeren terugkomen, maar naauwelijks weder in betrekking geplaatst, zullen het leeuwen zijn. Zij zullen de belangen van den staat, van het volk en van den koning, hunnen meester voorwenden; terwijl zij niet gehoorzamen, zullen zij verklaren, niet ongehoorzaam te zijn; het gemeen zal hen te hulp komen, en het koninklijke gezag zal eenmaal, onder den last hunner tegenkating bezwijken." Deze profetische woorden troffen LODEWIJK XV; maar nadat de graaf DE MAUREPAS hem had voorgesteld, dat de geheele natie de terugroeping der parlementen verlangde, gaf deze vorst, die zich in de eerste plaats bij het volk wilde bemind maken, aan den aandrang van zijnen minister toe. In 1776, gaf de koning het paleis van het *Luxembourg* aan MONSIEUR, om tot deszelfs gewone verblijf te dienen. In het volgende jaar

doorreisde de graaf van *Provence*, de zuidelijke provinciën, en deed alom de bevalligheden van zijnen geest, en de juistheid zijner aanmerkingen bewonderen. Te *Toulouse* ontving hij met eene bijzondere welwillendheid de akademie der bloemspelen, was bij eene der zittingen derzelve tegenwoordig, en deed zich op de lijst der handhavers van de *vrolijke kunde* (*gai savoir*) inschrijven. Te *Versailles* teruggekeerd, legde hij zich ijveriger dan ooit op de studie toe, en leefde, te midden van het schitterendste hof van *Europa*, in de afzondering. Maar de staatkundige gebeurtenissen kwamen dien prins weldra aan zijne letterkundige bezigheden ontrukken, om hem in de eerste geschillen der omwenteling te wikkelen. Tijdens de beroeping der *Notabelen* in 1787, zat **MONSIEUR** vóór in het eerste bureau, hetwelk de *commissie der wijzen* (*comité des sages*) werd genoemd, en hij verzuimde geenén dag, waarop hij zich niet naar zijnen post begaf. Zijne gevoelens waren wijs en gematigd. Bij de erkenning der behoefte van zekere verbeteringen, was hij voor de onvoorzigtige invoering van nieuwigheden beducht. Toen een lid der commissie,

waarin hij voorzat, in eene vergadering, den volgenden dichtregel uit het treurspel *Strafford*, door den graaf **LALLY-TOLLENDAL** had aangehaald:

La couronne a ses droits, mais
le peuple a les siens.
(Als de kroon hare regten heeft,
heeft het volk ook de zijne);

antwoordde **MONSIEUR** oogenblikkelijk, door dezen anderen dichtregel uit hetzelfde stuk:

Renverser un état n'est pas le
réformer.
(Men hervormt den staat niet,
door denzelfden omtekeeren).

Daar echter de vergadering uiteen was gegaan, zonder het redmiddel te kunnen vinden, welke de onheilen van den staat vorderden, nam de minister zijne toevlugt tot nadrukkelijke maatregelen, om den verschrikkelijken voortgang van het deficit der geldmiddelen te stuiten. Op den 6 Augustus 1787, hield de koning eene raadsvergadering te *Versailles*, waarin hij de verordeningen op het zegel en de grondbelasting deed registreren. **MONSIEUR**, belast zijnde, om dezelve aan de rekenkamer voor te dragen, werd langs zijnen weg door de toejuichingen des volks begroet, en zijn rijtuig kon naauwelijks door de menigte doordringen, die toegesnel was,

om bloemen langs zijnen weg te strooijen. De tegenkating van den prins tegen de verordeningen was de oorzaak van deze toegenegenheid des volks, die weldra verdwijnen moest. Levensbeschrijvers verzekeren, dat het op de raadgevingen van MONSIEUR was, dat LODEWIJK XVI voor de tweede maal de notabelen beriep; en het voorstel tot dubbele vertegenwoordiging van den burgerstand, kwam uit de commissie voort, waarvan die prins voorzitter was. Hij scheen zich ook bij de parlementen aan te sluiten, welke hij in zijne memorie zoo zeer gehekeld had; en door de publieke opinie medegesleept, juichte hij in 1788 de terugroeping van NECKER toe, wiens nieuwigheden hij vroeger strengelijk gelaakt had. Toen de graaf van ARTOIS, de prinsen uit het huis van CONDÉ en de prins van CONTI, aan den koning vertoogen deden, over de gevaren, waaraan de al te groote vrijheid van denkbeelden de monarchie blootstelde, ontrok de graaf van *Provence* zich aan de onderteekening dier memorie. De inneming der *Bastille*, maakte op hem eenen diepen indruk, en hij vereenigde zich met den hertog van LAROCHEFOUCAULD-LIANCOURT, om LODEWIJK XVI te bewegen, zich naar

Parijs te begeven ten einde er de onlusten door zijne tegenwoordigheid tot bedaren te brengen. Doch in weerwil der toegevingen, welke hij aan de volkspartij scheen te doen, zag deze prins zich op het einde van December 1789, aan zware beschuldigingen ter prooi. Nadat de markgraaf DE FAVRAS, die tot zijn huis had behoord, in hechtenis was genomen, wyl hij eene zamenzwering had gesmeed, waarvan het doel was, zoo als men zeide, om BAILLY en LAFAYETTE te vermoorden, werd MONSIEUR beschuldigd, van in deze zamenzwering te zijn betrokken, en zag zich door de woelgeesten openlijk aan de volkswraak aanbevolen. Zoodra hij van deze beschuldigingen onderrigt was, begaf de prins zich naar het stadhuis, en regtvaardigde zich met een edel vuur voor de vertegenwoordigers der gemeente: zijne redevoering werd met algemeene toejuiching ontvangen. » De pligt, dien ik thans vervuld heb, zeide de prins bij het eindigen derzelve, is voor een deugdzaam hart, moeilijk geweest; maar ik ben er ruim voor schadeloos gesteld, door de gevoelens, welke de vergadering mij zoo even bewezen heeft; en mijn mond behoeft zich verder niet te

openen, dan om genade te vragen voor degene, welke mij beleedigd hebben." Deze woorden troffen de vergadering, en de doorluchtige redenaar, werd te midden der toejuichingen eener ontelbare menigte naar zijn paleis teruggeleid. De goede uitslag van dezen stap beveiligde den prins niet lang voor de beschuldigingen zijner vijanden. Toen mevrouwen ADELAÏDE en VICTOIRE, *Parijs* verlieten, verspreidde zich het gerucht, dat MONSIEUR haar van nabij zou volgen. Een onstuimig gezantschap, voornamelijk uit vrouwen zamengesteld, begaf zich naar het *Luxembourg*, om hem te bewegen, *Frankrijk* niet te verlaten. De prins antwoordde, dat hij nimmer van den koning zou scheiden."

— » Maar, hernam eene derzelve, indien de koning ons verliet, zoudt gij echter bij ons blijven, niet waar?" De vraag was zeer geschikt om in verlegenheid te brengen. De prins herinnerde zich een gezegde van den kardinaal DE RETZ, zag haar strak in het aangezicht, en antwoordde haar al grimlachende: » voor eene verstandige vrouw, doet gij mij daar al eene zeer domme vraag." Dit antwoord deed de menigte schateren van lachen, en dezelve ontruimde

de appartementen. Toen de koning en de koningin, om den hoon te ontgaan, waarmede men hen overlaadde, besloten, om in den nacht van den 20 Junij 1791, *Parijs* te verlaten, vertrok MONSIEUR, door den graaf van AVARAY vergezeld, een uur na den koning langs eenen anderen weg, en kwam gelukkiglijk, onder den naam van graaf van *Rijssel*, te *Bergen* in *Henegouwen* aan. De graaf van *Provence* begaf zich naar *Brussel*, alwaar de graaf van *Artois*, zich met hem kwam vereenigen, en van daar naar *Koblentz*, dat het hoofdkwartier der uitgewekenen was geworden, en alwaar de beide prinsen, in den keurvorst van *Trier*, hunnen oom, alle zorgen vonden, welke het ongeluk kunnen verzachten. Deze reis heeft aanleiding gegeven tot een los stukje door MONSIEUR zelve geschreven, en getiteld: *Relation etc.* (*Verhaal eener reis naar Brussel en naar Koblentz*), te *Londen*, in 1791, en te *Parijs*, in 1823 gedrukt. Nadat de graaf van *Provence*, de Fransche grenzen was overschreden, bleef hij niet werkeloos. Hij riep dadelijk de tusschenkomst der Europeesche mogendheden, ten behoeve van zijnen broeder in, bewerkte de verklaring van

Pilnitz, en rigtte vervolgens een uitgebreid manifest aan **LODEWIJK XVI**, ten einde hem uit te noodigen, om den revolutionnairen stroom tegenstand te bieden. De publiciteit, welke aan dit manifest gegeven werd, verergerde het lot van **LODEWIJK XVI**. De wetgevende vergadering, daagde **MONSIEUR** uit, om binnen twee maanden in *Frankrijk* terugtekeeren, op straffe van beschouwd te worden als afstand te hebben gedaan van zijn eventueel regt op het regentschap. De prins weigerde, en werd verklaard als van zijne regten vervallen. Op den 8 Augustus 1792, onderteeekenden de broeders des konings met de andere uitgewekene prinsen, een manifest, waarin de beweegredenen ontwikkeld waren, der coalitie, welke zich tegen de Fransche omwenteling gevormd had. **MONSIEUR** vaardigde vervolgens in zijnen naam, aan den uitgeweken adel, waarover hij het bevel voerde eene proclamatie uit, waarin hij verklaarde, » dat zijn voornemen, bij het binnentrekken van *Frankrijk* was, om de bedreven dwalingen te vergeven." Het koninklijke leger drong den 29 Augustus binnen *Frankrijk*, maar de aftogt der Pruiszen noodzaakte hetzelfde weldra,

om terugtetrekken. **MONSIEUR** begaf zich eerst naar het kasteel van *Neuville*, werwaarts hij zich in de noodzakelijkheid zag gebragt, om de militaire uitgewekenen, tot dusverre onder zijne bevelen staande, afte danken. Hij begaf zich van daar naar het kasteel van *Hamm* in *Westfalen*; en het is aldaar dat hij op het einde van Januarij 1793, den treurigen dood van **LODEWIJK XVI** vernam. De graaf van *Provence* haastte zich, om in eene openlijke verklaring, zijnen neef, onder den naam van **LODEWIJK XVII**, als koning van *Frankrijk* te erkennen. Hij nam zelf den titel aan van regent, en benoemde zijnen broeder, den graaf van *Artois*, tot luitenant-generaal des koninkrijks. Eenigen tijd daarna scheidten de beide prinsen van elkander; **MONSIEUR** begaf zich naar *Turin*, daarna naar *Verona*, van waar hij betrekkingen met *Frankrijk* onderhield, en voornamelijk met **CHARETTE**, die pogingen deed, om de koninklijke zaak in de *Vendée* te doen herleven. Een nieuw ongeluk voor de koninklijke familie, bragt **MONSIEUR** in 1795, van het regentschap tot den hoogsten rang. De jonge zoon van **LODEWIJK XVI**, gaf den 8 Junij, in den Toren des Tempels,

den geest, en terwijl zijn oom dadelijk, onder den naam van **LODEWIJK XVIII**, den titel van koning aannam, deed hij zijne komst tot den troon aan alle hoven bekend maken. Daar echter de voortgang der Fransche wapens in *Italië*, aan het Venetiaansch bestuur bekommering begon te baren, gaf hetzelfde bevel aan den markgraaf **CARLETTI**, eenen edelen Veronees, den koning uittenoodigen, om de staten der republiek te verlaten. **LODEWIJK XVIII** antwoordde met waardigheid: »Ik maak mij gereed om te vertrekken; doch alvorens moet men den naam mijner familie uit het gulden boek schrappen, en mij de wapenrusting teruggeven, door mijnen voorvader **HEMDRIK IV**, aan de Venetiaansche republiek geschonken.» Nadat de senaat met eenen beleedigenden aandrang bleef volharden, verliet de koning den 13 April *Verona*, trok over den *St. Gothard* om zich te *Rastadt* bij het corps van den prins van **CONDÉ** te voegen. Maar zijne tegenwoordigheid, te midden van de Oostenrijksche troepen, onder welke de uitgewekenen in zeker opzigt ingelijfd waren, verwekte argwaan bij het hof van *Wenen*, dat hem deed aanzeggen, zich van het leger te verwijderen. De vorst, na

te dien einde edele en krachtvolle vertoogen te hebben ingediend, onderrigt, dat men geweld wilde gebruiken, koos de partij, om het corps van **CONDÉ** te verlaten. Zich naar *Dillingen*, in *Zwaben* begevende, werd hij door een gewerschot, uit eene onbekende hand gelost, aan het voorhoofd gekwetst.... De graaf van *Avaray* het bloed ziende vloeijen, riep uit, terwijl hij op den vorst toeschoot: *Ach sire! eene streek lager.... — Welnu*, hernam de koning gerustelijk, *eene streek lager, en de koning van Frankrijk ware KAREL X genoemd!* De zaak van **LODEWIJK XVIII** scheen hopeloos; en deze verbannen vorst wist geene schuilplaats meer te vinden... De eigenbaat der staatkunde was vermogender in de harten der koningen, dan het medelijden voor een edel ongeluk. Een min beschroomde of meer edelmoedige vorst dan de overige, de hertog van *Brunswijk*, stond hem toe, om in het stadje *Blankenburg*, in den *Neder-Saksischen kreits*, zijn verblijf te houden. **CLERY**, kamerdienaar van **LODEWIJK XVI**, en de abt **EDGEWORTH** kwamen hem aldaar bezoeken. De vorst zeide tot den laatste: »Ik beveel u niet bij mij te blijven; maar indien gij geene

andere verbindtenis hebt, en gij over u zelven kunt beschikken, zoo noodig ik u uit, om hier te blijven. Ik dank opregtelyk de Voorzienigheid, in u eenen harer waardigste dienaren te hebben gespaard, eenen dienaar, die de vertrouweling der laatste gedachten van eenen broeder is geweest, wiens verlies ik onophoudelyk zal betreuren, en wiens gedachtenis ten eeuwigen dage, door alle goede Franschen zal gezegd worden; van eenen martelaar, wiens zegepraal gij het eerst hebt uitgeroepen.... God wil ongetwyfeld, dat een onberispelyke getuige, aan alle Franschen de liefde verklare, waarmede hun koning voor hen bezielde was, opdat zij, de geheele uitgebreidheid van hun verlies erkennende, zich niet tot een onvruchtbaar berouw bepalen, maar dat zij, door zich in de armen van eenen vader te werpen, die dezelve voor hen uitstrekt, de eenige verzachting zoeken, welke voor hunne billijke smart te vinden is." De koning had het verdriet van te *Blankenburg* den vrijheer van *Flashlanden*, zijnen minister en vriend te verliezen, dien hij verving door den graaf *LA CHAPELLE*. De verstandhoudingen, welke hij in *Frankryk* onderhield met

BARRAS, *CAMILLUS JORDAN*, en verscheiden andere invloedhebbende personen, deden hem eene spoedige terugkomst in zijn vaderland hopen. Maar zelfs op den oogenblik, waarop hij zijne vurige wenschen meende bekroond te zien, stelde de Voorzienigheid zijnen moed en zijne onderwerping op eene nieuwe proef. Eene onderschepte briefwisseling stelde verscheiden zijner agenten aan het grootste gevaar bloot. *LAVILLEHEURNOIS*, *BROTHIER*, *DUVERNE-DUPRESLE* werden ten dood veroordeeld. *BARRAS*, die eerst de zaak der *BOURBONS* had gediend, bespoedigde, om het vermoeden van verraad, dat boven zijn hoofd zweefde, aftewenden, den staatkundigen streek van *Fructidor*, die de meeste der leden, welke der koningsgezinde partij toegedaan waren, uit het wetgevende ligchaam verbande. *LODEWIJK XVIII*, zag zich weldra genoodzaakt, om *Blankenburg* te verlaten, en zich al meer en meer van de Fransche grenzen te verwijderen. Daar *PAUL I* hem het oude kasteel der hertogen van *Koerland* met eene aanzienlijke jaarwedde, tot schuilplaats had aangeboden, nam hij dit voorstel aan, en begaf zich naar *Mittau*, alwaar hij den 23 Maart 1798 aan-

kwam, door den graaf SCHUWALOW, adjudant des keizers van *Rusland*, vergezeld. MARIA JOSEPHINE LOUISE van *Savooije*, die sedert acht jaren van haren echtgenoot gescheiden was, kwam zich aldaar bij hem voegen, en er werd in deze residentie weldra eene kleine hofhouding gevormd, zamengesteld uit heeren, wier trouw door het ongeluk niet had kunnen verkoelen. Aldaar deden zich opmerken de kardinaal DE MONTMORENCY, met de functiën van groot-aalmoezenier belast, de hertogen van GUICHE, VILLEQUIER en FLEURY, de graven van AVARAI, COSSE en SAINT-PRIEST, de markgraaf van NESLE, en eenige anderen. Het was te *Mit-tau*, dat het huwelijk van den hertog van ANGOULÈME met MADAME, dochter van LODEWIJK XVI, den 10 Junij 1799, gevierd werd. Na de plegtigheid der sacramentele inzegening, zeide de koning tot de beide echtgenooten: »Indien de kroon van *Frankrijk* van rozen was, zou ik u dezelve geven; zij is van doornen, ik behoud haar dus... Het is hier het feest der Franschen, voegde hij er bij, terwijl hij zich tot de deelgenooten zijner bal-lingschap wendde; mijn geluk zou volkomen zijn, indien ik er al degene op had

kunnen vereenigen, die zich even als gij, door moedige trouw, jegens den koning, mijnen broeder, onderscheiden hebben." Kort na deze echtverbindtenis verliet de hertog van ANGOULÈME *Mit-tau*, om zich naar het leger van CONDÉ te begeven, waar-bij zich zijn broeder, de hertog van BERRY reeds bevond. Op het einde van 1799, maakten de te *Ve-netië* tot het houden van een conclave verzamelde kardinalen aan LODEWIJK XVIII den dood van PIUS VI bekend, en kort daarna deelde PIUS VII, aan den vorst zijne verkiezing tot de pauselijke waardigheid mede, die den kardinaal MAURY, als zijnen gevolmagtigde bij den H. Stoel benoemde. Weldra echter logenstrafte zich het edelmoedige gedrag van PAUL I jegens de familie der BOURBONS. Deze vorst, aan eene wispelturige staatkunde toegeevende, liet, na zich van *Engeland* te hebben losgemaakt, om eene naauwe verbindtenis met BONAPARTE aante-gaan, aan den koning het wreede bevel geven, van zijne staten binnen 24 uren te verlaten. De ongelukkige vorst begaf zich den 22 Januarij, in de felste koude, onder een der strengste luchtstroken van *Europa*, op reis, zonder te weten, waar hij

zijn verblijf zou kunnen vestigen. **FREDERIK WILLEM**, koning van *Pruissen*, was de eenige, die, zich boven eene vreesachtige staatkunde verheffende, aan den zwerwenden vorst eene schuilplaats wilde verleenen. Hij stond hem toe, om zich te *Warschau* te vestigen; maar ondanks deze vriendschappelijke beschikkingen, liet hij in het volgende jaar, op aanzoek van het Fransche bestuur, verscheiden koningsgezinde agenten in hechtenis nemen, onder welke zich **IMBERT-COLOMÈS**, en **PRÉCY**, de verdediger van *Lyon*, bevonden. Nadat **PAUL I**, in den nacht van den 23 op den 24 Augustus 1801, vermoord was, herstelde zijn zoon **ALEXANDER**, die hem opvolgde, de jaarwedde des konings, en bragt dezelve zelfs tot boven de twee millioen. **LODEWIJK XVIII** woonde te *Lajinka*, een buitenverblijf der oude koningen van *Polen*, een kwartier uur afstands van *Warschau*, en leefde met zijne familie, en eenige aan zijne zaak verknochte dienaren, in eene diepe afzondering. In 1803 deed hem de Pruisische generaal **KELLER**, in naam van **BONAPARTE**, het voorstel, om afstand te doen van den troon van *Frankryk*, en in dezen

XV. DEEL.

afstand ook de leden zijner familie te betrekken, hem daarvoor de schitterendste schadeloosstellingen belovende, en hem zelfs, naar men verzekert, ofschoon zijdelings, het koningrijk *Polen* aanbiedende. De afgevaardigde van **BONAPARTE** gaf tevens te kennen, dat, in geval van weigering, de eerste consul in staat zoude zijn, om de ondersteuning, welke de koninklijke familie van zekere besturen ontving, te doen ophouden; waarop **LODEWIJK XVIII** antwoordde: » Ik vrees de armoede niet; mogt het noodig zijn, zoo zou ik met mijne familie en mijne getrouwe dienaars droog brood kunnen eten; maar bedrieg u niet, ik zal nimmer tot dat uiterste gebragt worden, ik heb eene andere hulpbron, waarvan ik vermeen geen gebruik te moeten maken, zoo lang als ik vermogende vrienden heb: deze is, mijnen staat in *Frankryk* bekend te maken, en de hand op te houden, niet voor het overweldigend bestuur, dat nimmer; maar voor mijne getrouwe onderdanen; en, geloof mij, ik zou weldra rijker zijn, dan ik het thans ben. » Bij dit mondelingsche antwoord, voegde **LODEWIJK XVIII** eenen brief voor den eersten

consul, in welken hij met eene edele geestkracht de hem gedane voorstellen van de hand wees. (Zie het begin van het 1e dl., van het *Précis de la révolution*). »Het is mij onbekend, zeide de vorst, welke de oogmerken Gods, omtrent mijn geslacht en omtrent mij zijn; maar ik ken de verplichtingen, welke Hij mij heeft opgelegd, door den rang, waarin het Hem behaagde, mij te doen geboren worden.» LODEWIJK XVIII haastte zich, om de verschillende leden zijner familie, die naar *Engeland* en *Duitschland* geweken waren, te onderrigten van de poging bij hem gedaan door den zending van BONAPARTE. Alle antwoordden, dat de koning in zijn antwoord, slechts de waardige tolk hunner eigene gevoelens was geweest. Deze tegenstand, dien BONAPARTE, in geenen deele verwacht had, verbitterde hem heviglijk. Daar intusschen eene *senatus-consulta*, op den 10 Mei 1804, aan den eersten consul den titel van *keizer der Franschen* had opgedragen, zond LODEWIJK XVIII van uit *Warschau*, aan alle vorsten van *Europa* een protest tegen dien titel, en tegen alle verdere handelingen; waartoe dezelve aanleiding zou kunnen geven. Gedurende den loop van zijne ballingschap logenstrafte hij

geenen oogenblik, deze edele fermitieit, dit onmiskenbaar gevoel zijner regten en zijner waardigheid, waarvan hij eene zoo schitterende getuigenis gaf. Nadat KAREL IV, koning van *Spanje*, aan NAPOLEON, de orde van het gulden vlies had gezonden, deed LODEWIJK XVIII, hem den volgenden brief geworden: »Met leedwezen zend ik u de orde-teekens van het gulden vlies terug, welk Z. M. uw vader, roemrijker gedachtenis, mij had toevertrouwd. Er kan geene de minste gemeenschap bestaan tusschen mij en den grooten misdadiger, welke de vermetelheid en de fortuna op mijnen troon hebben geplaatst, welken hij de barbaarschheid heeft gehad, van te verwen met het zuivere bloed van eenen BOURBON, den hertog van ENGHEN. De godsdienst kan mij bewegen, om aan eenen moordenaar te vergeven; maar de dwingeland mijns volks moet steeds mijn vijand zijn. In de tegenwoordige eeuw is het roemrijker eenen sceppter te verdienen, dan denzelven te dragen. Om ondoorgrondelijke beweegredenen kan de Voorzienigheid mij veroordeelen, om mijn leven in ballingschap te eindigen; maar noch de nakomelingschap, noch mijne tijdgenooten zullen kunnen zeggen, dat ik mij tot aan

mijnen laatsten zucht, onwaardig heb getoond, om den troon mijner voorvaderen te bekleeden." Intusschen noodigde de keizer van *Rusland*, **LODEWIJK XVIII** uit, om andermaal te *Mittau* te komen residieren, en de koning besloot, zich derwaarts te begeben. Maar vooraf wilde hij in *Zweden* eene bijeenkomst hebben, met **MONSIEUR**, graaf van **ARTOIS**, van wien hij sedert elf jaren gescheiden was geweest. De beide broeders bragten gezamenlijk eenige dagen te *Calmar* door, van waar **MONSIEUR** in de maand November 1804 naar *Engeland* terugkeerde, terwijl de koning zich naar *Mittau* op weg begaf. Hij leefde aldaar gedurende drie jaren, en ontsnapte gelukkiglijk aan de pogingen, die in het werk werden gesteld, om hem van het leven te beróoven. Het verblijf van eenige Fransche krijgsgevangenen te *Mittau*, stelde hem in de gelegenheid, om die weldadigheid uit te oefenen, welke zijne familie onderscheidde, en welker werkzaamheid de ballingschap niet had kunnen verzwakken. De vorst verleende hun alle hulp en ondersteuning, welke in zijne magt stonden; terwijl de abt **EDGEWORTH**, als deelgenoot

van dit godvruchtige en vaderlandslievende werk, zich beijverde, om de zieken bij te staan, en hun den troost der godsdienst te brengen. Maar deze waardige geestelijke, die in de uitoefening zijner heilige bediening, minder zijne krachten dan zijnen ijver raadpleegde, werd ziek, en overleed den 23 Mei 1807. De koning, diep bedroefd over dit verlies, koos tot zijnen opvolger de heer **ASSELINÉ**, bisschop van *Boulogne*. Nadat echter **NAPOLEON**, op het Europeesche bondgenootschap gezegevierd, en keizer **ALEXANDER**, door het onderteekenen van het verdrag van *Tilsit*, den vrede met *Frankrijk* gesloten had, zag **LODEWIJK XVIII** zich genoodzaakt, om het vasteland te verlaten, en eene schuilplaats in *Engeland* te zoeken, alwaar hij in de maand October 1807 aankwam. Hij hield eenigen tijd zijn verblijf te *Gosfield*, daarna te *Wanstead*, en eindelijk op het kasteel van *Hartwell*, in het graafschap *Buckingham*; alwaar hij eene aanzienlijke jaarwedde genoot, hem door het Engelsche bestuur toegekend. De hertog van **ANGOULÈME**, en **MADAME** woonden bij hem; **MONSIEUR**, die zijn gewoon verblijf te *Londen* hield, kwam

hen dikwerf bezoeken. **LODEWIJK XVIII** had de smart van in zijne ballingschap, verscheiden personen te verliezen, die hem dierbaar waren. De koningin overleed den 13 November 1810, en haar lijk werd naar *Sardinië* vervoerd. De graaf van **AVARAY**, die zijn geheele vertrouwen bezat, eindigde zijne dagen den 3 Junij van dat jaar te *Madera*, alwaar hij eene zachtere lucht was gaan inademen, eindelijk bezweek ook de heer **ASSELINÉ**, bisschop van *Boulogne*, na eene slepende ziekte op den 10 Junij 1813. Er bereidde zich echter eene gelukkigere toekomst voor de nakomelingen van den heiligen **LODEWIJK BONAPARTE**, door zijnen voorspoed verblind, en door dien geest van onvoorzigtigheid geslagen, welke de voorlooper van den val der koningen is, had door den met *Rusland* gevoerden oorlog, de vreemde mogendheden in het binneste van *Frankrijk* gelokt. **LODEWIJK XVIII** had, als 't ware, een voorgevoel, dat de val der keizerlijke magt, hem den weg tot den troon zou openen; maar boven alles een Franschman zijnde, weende hij over de ongelukken van zijn vaderland en weigerde, om deel tenemen, aan eên schitterend feest,

door den prins-regent, bij gelegenheid der vernieling van het leger van **BONAPARTE** gegeven. » Het is mij onbekend, zeide hij, of dit ongeluk eên der middelen is, welke de Voorzienigheid, wier wegen onnaspeurbaar zijn, wil gebruiken, om het wettige gezag in *Frankrijk* te herstellen; maar nimmer zullen noch ik, noch eenige prins mijner familie, ons over eene gebeurtenis kunnen verheugen, die tweemaal honderd duizend Franschen heeft doen omkomen." Diep getroffen over de noodlottige gebeurtenis, waarmede de veldtocht van *Moskou* eindigde, schreef hij aan keizer **ALEXANDER** den volgenden brief: » Het lot der wapens heeft in handen van Uwe Maj. meer dan 150,000 krijgsgevangenen doen vallen, dezelve zijn voor het grootste gedeelte Franschen; het doet er niet toe, onder welken standaard zij hebben gediend; zij zijn ongelukkig; ik zie in hen niet anders dan mijne kinderen. Ik beveel dezelve der goedheid Uwer keizerlijke Maj. aan, dat zij gelieve te overwegen, hoezeer een groot aantal hunner reeds geleden heeft, en de gestrengheid van hun lot verzacht. Mogten zij vernemen dat hun overwinnaar de vriend van hunnen vader is? Uwe kei-

zerlijke Maj. kan mij geen treffender bewijs harer gevoelens mijwaarts geven." Toen in 1813 de verbondene mogendheden op het Fransche grondgebied doordrongen, had men reden, om te gelooven, dat zij zich den zoo lang verbannen en ongelukkigen broeder van **LODEWIJK XVI** herinneren zouden. Het was echter niet zoo! Enkel de hardnekkigheid van **NAPOLEON** moest den zoon van den heiligen **LODEWIJK** weder op den troon brengen. Ondanks die aansenschakeling van rampen en tegenspoeden, welke **BONAPARTE** in den afgrond nederstortte, dien zijne heerschzucht onder zijne schreden gegraven had, wees hij, na tweemaal eenen eervollen vrede te *Dresden* en te *Praag* geweigerd te hebben, ook nog dien van de hand, welke hem door het congres van *Châtillon* werd aangeboden. De stad *Bordeaux*, deed alstoen geheel *Frankrijk* ontwaken, door **LODEWIJK XVIII** als koning uitteeroepen. Weltra weergalme de naam der **BOURBONS** van alle kanten. Eindelijk werd de vervallenverklaring van **BONAPARTE** uitgesproken, en **LODEWIJK XVIII**, door een senatusconsulta, van den 6 April 1814 tot den troon van *Frank-*

rijk beroepen. De koning verliet *Engeland* den 23 April, en bereikte na eene 23jarige ballingschap, dien Franschen bodem, van welken de omwenteling hem voor altijd scheen verbannen te hebben. Hij stapte te *Catalais* aan land, te midden der vreugdekreten van de bevolking, en vertrok oogenblikkelijk naar *Compiègne*, alwaar de maarschalken van *Frankrijk* zich vereenigd hadden om hem te ontvangen. Te *St. Ouen*, ontving hij den 2 Mei de gelukwenschingen van de eerste staatscollegiën, en vaardigde de beroemde verklaring uit, als grondslag van het *charter*, hetwelk hij aan de Franschen beloofde. Den volgenden dag deed hij zijnen plegtigen intogt in de hoofdstad, alwaar hij met geestdrift door het volk ontvangen werd, hetwelk zich gelukkig achte, van in zijnen wettigen vorst den bemiddelaar aan te treffen, die *Frankrijk* met *Europa* verzoende; want werkelijk **LODEWIJK XVIII** sloot met de verschillende oorlogvoerende mogendheden, een vredesverdrag, door hetwelk *Frankrijk* de onschendbaarheid zijner grenzen behield, zoodanig als dezelve op den 1 Januarij 1792 bestonden, met eene vermeer-

dering van grondgebied naar den kant van *België*, van *Duitschland* en van *Italië*. Het *constitutionnele charter*, door den koning verleend, werd op den 4 Junij in het wetgevend ligchaam plegtig geproclameerd. Door deze constitutie waarborgde de koning aan de Franschen de daarstelling van het tegenwoordigend bestuur, de vrije toestemming der belastingen door de afgevaardigden der departementen, de gelijkheid van toelating tot posten en bedieningen, de persoonlijke vrijheid en die der drukpers, behoudens het tegengaan der misbruiken van de laatste, de vrije uitoefening der eerediensten (de Catholijke godsdienst bleef die van den staat), de ministeriële verantwoordelijkheid, de instelling en uitoefening van het regterlijk gezag door jury's, de onafhankelijkheid van hetzelfde, de erkenning der openbare schuld: eindelijk verklaarde de koning, het verkoopen der nationale goederen, als onherroepbaar te beschouwen, en de gedurende de omwenteling aan den dag gelegde gevoelens, en uitgebragte stemmen, als vrij van alle wettelijke verantwoordelijkheid. — De koning hoopte door deze bewilligingen, aan den geest en de belangen des tijds ge-

daan; langzamerhand den afgrond der omwentelingen te dempen. Maar er waren nieuwe beproevingen voor den wetgevenden koning bewaard. Naauwelijks waren er eenige maanden sedert zijne terugkomst in zijn vaderland verlopen, of reeds werd er eene zamenspanning gesmeed, waarvan het doel was den keizerlijken troon weder op te rigten. In overeenstemming met de misnoegden, ontsnapte BONAPARTE van het eiland *Elba*, hetwelk men hem tot gevangenis had gegeven, trekt met den grootsten spoed door *Frankrijk*, terwijl hij de regimenten, die hij langs zijnen weg ontmoet, onder zijnen standaard medesleept, en doet op den 20 Maart 1815, zijnen intogt in *Parijs*. De koning, die er eenige uren vroeger met overhaasting uit vertrokken was, begaf zich met zijne familie naar *Gend*, den uitslag dezer ontsnapping afwachtende, die naar allen schijn slechts kortstondig zoude zijn. De slag van *Waterloo*, den 17 en 18 Junij 1815 geleverd, stortte voor de tweede maal den veroveraar neder, die zijne *dynastie* op de overwinning meende te kunnen vestigen. De bondgenooten rukten andermaal binnen de hoofdstad; maar thans, veel minder edelmoedig, lieten zij, bij hun

vertrek, een bezettingsleger achter, en eischten de overgave van verscheiden sterke steden, en verbazende brandschattingen. Men ontnam den Franschen ook alle voorwerpen van kunst, waarvan zij de overwonnen volken beroofd hadden. **LODEWIJK XVIII** keerde in de maand Julij naar *Parijs* terug, en hield zich bezig, met de nieuwe wonden van *Frankrijk* te genezen. Zijne eerste gedachte was, om eene algemeene *amnistie* uit te vaardigen, waarvan hij slechts een klein getal personen uitzonderde, die medepligtig aan de terugkomst van **BONAPARTE** waren. Daar hij gevoelde, hoe zeer de tegenwoordigheid van vreemde troepen het Fransche gevoel kwetste, verkreeg hij dat dezelve vóór den bepaalden tijd zouden vertrekken; en dat er eene vermindering op de aan *Frankrijk* opgelegde brandschatting zoude plaats hebben. Intusschen waren noch zijne vaderlijke bedoelingen, noch zijne weldaden in staat, om in *Frankrijk* de revolutionaire *genius* te ontwapenen. Een gedrogt, de erfgenaam van de goddelooze woede der **MARAT'S** en der **ROBESPIERRE'S**, vermoordde den hertog van **BERRY**, den 13 Februarij 1820, op den oogenblik,

waarop hij de *Opera* verliet. Er werden op verschillende punten van *Frankrijk* zamenzweringen tegen de **BOURBONS** gesmeed. Maar gelukkiglijk verijdeld, hadden dezelve de bevestiging van het koninklijke gezag ten gevolge. Nadat er eene democratische omwenteling aan gene zijde der *Pyreneën* was voltrokken, achtte **LODEWIJK XVIII**, zijne magt sterk genoeg, om in 1822, een leger ter hulp van **FERDINAND VII** te zenden, dien de cortes van zijn geheele gezag beroofd hadden. De hertog van **ANGOULÈME**, met den titel van opper-veldheer bekleed, bestuurde, met even zoo vele onverschrokkenheid als gematigdheid dezen oorlog, die in minder dan zes maanden gelukkiglijk werd ten einde gebragt. Intusschen hadden de wederwaardigheden en vermoeijenissen de gezondheid des konings ondermijnd. Ondanks het zichtbare verval zijner krachten, hield hij niet op, zich in het publiek en in de raadsvergaderingen te vertoonen. In de maand **December** 1823, wilde hij nog, ondanks zijne zwakheid, in persoon de wetgevende vergadering openen, en er de troonrede uitspreken. Op den 25 Augustus van het volgende jaar, den feestdag van den **H. LOD-**

WIJK, antwoordde hij zijnen broeder, die hem aanraade geene gelukwenschingen te ontvangen: » Een koning van *Frankrijk* sterft, maar hij moet niet ziek zijn.» Hij liet werkelijk op dien dag tot zijnen persoon toe, de groote dignitarissen der kroon, en de openbare ambtenaren, en ondanks zijne magteloosheid, die hij niet kon verbergen, openbaarde zich zijne tegenwoordigheid van geest nog, door bevallige gezegden, welke hij tot eenige dergenen rigtte, die hem voorbijgingen. Door eenen beroemden prelaat, wegens het gevaar van zijnen toestand gewaarschouwd, wilde hij zijne laatste dagen aan de godsvrucht toewijden. Kalm en gelaten op zijn bed van smarten uitgestrekt, vereenigde hij zich met de gebeden, welke men voor hem deed; eindelijk gaf hij op den 16 September 1824, ten 4 ure des morgens zeer zacht den geest, na de Sacramenten der kerk gevraagd en ontvangen te hebben. Zijne lijkplegtigheden werden te *Saint-Denis* gevierd, alwaar Mgr. FRAYSSINOUS, bisschop van *Hermopolis*, zijne lijkrede uitsprak. Men vergunne ons alhier een uittreksel uit de redevoering van dien doorluchtigen prelaat aan te halen, die zelf getuige was van

de laatste oogenblikken des konings; hetzelve zal dienen om den vorst van de verdenking van ongeloovigheid te regtvaardigen, hem door eenen levensbeschrijver aangewreven: » De staatkundige loopbaan van **LODEWIJK XVIII** is ten einde gestreefd. Sedert eenigen tijd bespeurde men in hem eene verzwaking, het al te zekere voor teeken zijner aanstaande ontbinding. Hij behoudt desniettegenstaande eene bewonderenswaardige tegenwoordigheid van geest, al is hij afgemat, hij is niet overwonnen; hij worstelt met inspanning, daar hij tot het einde toe den last van het koningschap waardiglijk wil dragen. Hij zeide, dat een koning sterven kan, maar dat hij niet ziek moet zijn. Het schijnt dat de kracht zijner ziel de zwakheid van zijn lichaam onderschraagt. De vreemdelingen, zoowel als de Franschen, die tot den voet van zijnen troon worden toegelaten, staan verbaasd over al de levendigheid en wijsheid, die nog in zijne reden doorstralen. Intusschen verdraden zijne krachten zijnen moed; het is hem niet meer geoorloofd zijn bed van smarten te verlaten: van dien oogenblik af, verlangt hij de Sacramenten der kerk te ontvangen. Zijne godsvrucht ver-

troost en sticht zijne weenede familie; zelfs door de goddelijke genademiddelen, die hem zijn toegediend, vertroost en versterkt, verzamelt hij zijne geestkrachten, om de jaren der eeuwigheid te overwegen; kort daarna verheft hij eene bezwijkende hand over doorluchtige en dierbare hoofden, en smeekt op dezelve den geheelen overvloed der hemelsche zegeningen af. Men weet met welke bezorgdheid het volk zijne koninklijke woning omringde. Neen, het was geene ijdele nieuwsgierigheid, die hetzelfde bezielde; het was een gevoel van teederen eerbied; hetzelfde nam het stiptste stilzwygen in acht, dat het nauwelijks verbrak, om naar den toestand van den doorluchtigen zieke te onderzoeken, even alsof het vreesde zijne rust te storen. Maar de ziekte neemt hand over hand toe. Men gelooft dat de oogenblik gekomen is, om de treffende gebeden uit te spreken, door welke de godsdienst hare kinderen voorbereidt, om het leven te verlaten. Hij aanhoort met onderwerping dit voor onze zwakheid harde woord, dat echter vol onsterfelijkheid is: » Vertrek Christen-ziel! » *Proficiscere anima christiana!* Langzamerhand put de

natuur zich uit, zij bezwijkt, de koning heeft den laatsten snik gegeven. Van welk tooneel van smart en troosteloosheid zijn wij alstoen geen getuige geweest! Wij hebben de prinsen en prinsessen der koninklijke familie in hunne tranen zien smelten, zien nederknielen, en eerbiediglijk die hand kussen, welke den scepter heeft gedragen, en thans door den dood verstijfd is. Het noodlottige berigt verspreidt zich in de hoofdstad; hetzelfde dringt in de provinciën door; alom doet het dezelfde gevoelens ontwaken, en **LODEWIJK XVIII** wordt, als ware het, in de tranen en in de zegeningen van *Frankrijk* begraven." — Bij dit stuk zullen wij het afbeeldsel voegen, hetwelk de schrijver van den *geest des Christendoms* van denzelfden vorst heeft geschetst, en hetwelk ons belangrijk schijnt, door de verhevenheid en onpartijdigheid der oordeelvellingen. » Deze vorst, zegt **DE CHÂTEAUBRIAND**, begreep zijne eeuw, en was de man van zijnen tijd: met eene verscheidenheid van kundigheden, eene zeldzame ervarenheid, vooral in het vak van geschiedenis, eenen geest, die zich zoowel tot de kleine als tot de groote zaken leende, eene vloeiende uit-

spraak, vol waardigheid be-
gaafd, paste hij voor het tijd-
stip, waarin hij verscheen,
en voor de zaken, welke hij
heeft verrigt. Indien het buitengewoon is, dat BONAPARTE, de mannen der republiek naar zijn juk heeft kunnen plooijen, verdient het geene mindere bewondering, dat LODEWIJK XVIII, de mannen van het keizerlijke bestuur aan zijne wetten heeft kunnen onderwerpen: dat de roem, dat het eigenbelang, dat de hartstogten, dat zelfs de ijdelheden voor hem gezwegen hebben. Men onder-
vond in zijne tegenwoordigheid eene mengeling van vertrouwen en eerbied. De welwillendheid van zijn hart openbaarde zich in zijne uitdrukkingen, de grootheid van zijn geslacht in zijnen blik. Toegevend en edelmoedig, stelde hij diegene gerust, welke zich onbezonnenheden te verwijten hadden: steeds kalm en redelijk, kon men hem alles zeggen; hij kon alles aanhooren; voor staatkundige vergrijpen, scheen hem de vergeving bij de Franschen, minder zeker dan de vergetelheid, eene soort van vergeving, vrij van alle laatzindigheid, die de wonden geneest, zonder andere kwetsingen te veroorzaken . . .”
De schrijver van het *Annuaire historique*. (*Geschied-*

knndig jaarboek) voor 1824, schildert hem ook in weinige woorden af: » Deze vorst, die in eene andere loopbaan, en in andere omstandigheden, slechts een man van een verlicht verstand zou geschenen hebben, liet bij zijn overlijden al datgene na, wat de vorsten aan de bewondering der nakomelingschap kan aanbevelen. Even zoo groot in den tegenspoed als op den troon, had hij *Frankryk* met *Europa* verzoend, en hij had aan zijn volk meer dan overwinningen aangebragt, de vrijheid, het openbaar krediet, en de, alle regten beschermende, wetten. Geen vorst had de teugels van den staat in hagchelijker omstandigheden te midden van meer verdeelde partijen, gevoerd; geen hunner had de magt meer bevestigd, het volk gelukkiger nagelaten; hij had de restauratie vervuld; hij was als koning gestorven; men beweeude hem als eenen vader, zie daar voldoende titels ter bevestiging van zijnen roem.” Men kent aan LODEWIJK XVIII de volgende lettervoortbrengselen toe:
1.º *Les Mannequins etc.* (*De Mansbeelden, verhaal of geschiedenis zoo als men wil*), zonder jaartal, een geschrift, voornamelijk tegen MAUREPAS, TURGOT en den abt TERRAY gerigt. — 2.º

Description etc. (*Geschiedkundige beschrijving van een zinnebeeldig gedrogt, levend aan den oever van het meer Fagua gevangen*), 1784, in 8.vo, een verbloemd stukje, volgens eenigen tegen het *magnetismus*, volgens anderen, tegen het ministerie van CALONNE gerigt. — 3.º *Eclaircissement etc.* (*Opheldering over het roode boek, met betrekking tot hetgene, wat MONSIEUR, broeder des konings aangaat*), 1790, in 8.vo — 4.º *Relation etc.* (*Verhaal eener reis naar Brussel en naar Coblentz*), *Parijs*, 1823, in 8.vo Dit is het verhaal zijner reis, toen hij *Frankrijk* verliet. Er verschenen in hetzelfde jaar (1791) tien uitgaven van in het licht. Eenige derzelve gaan vergezeld met gedichten aan *LODEWIJK XVIII* toegeschreven, maar die aan den markgraaf *DE FULVY* schijnen toe te behooren. — 5.º *Correspondance etc.* (*Briefwisseling en staatkundige schriften van Z. M. LODEWIJK XVIII*), *Parijs*, 1824, in 18.mo — 6.º *Lettres etc.* (*Brieven te Hartwel geschreven*), 1824, in 8.vo Dezelve zijn gedrukt, maar niet in het licht gegeven. Het werk van den heer *HUE*, getiteld: *Dernières etc.* (*Laatste jaren van het bestuur en het leven van*

LODEWIJK XVI), is door *LODEWIJK XVIII*, herzien, verbeterd en volledig gemaakt. Onder de talrijke werken, die over dezen vorst in het licht zijn gegeven, willen wij enkelaanhalen, zijne *Levensbeschrijving*, bij zijn leven door *ALPHONSE DE BEAUCHAMP* in het licht gegeven, *Parijs*, 1821, in 8.vo; 3^e uitgave 1825, 2 dl.ⁿ in 8.vo Verscheiden redenaars hebben zijne *lijk- of lofrede*, uitgesproken of in het licht gegeven, onder anderen *FRAYSINOUS*, de abten *LIAUTARD*, *DE BONNEVIE*, *DE BOUYENS* en *REY*, bisschop van *Pignerol*.

LODEWIJK (Heilige), achterneef van den heiligen *LODEWIJK*, koning van *Frankrijk*, en door zijne moeder, neef van de heilige *ELISABETH* van *Hongarijè*, was de zoon van *KAREL II*, bijgenaamd *den Kreupele*, koning van *Napels* en *Sicilië*, en van *MARIA*, dochter van *STEPHANUS V*, koning van *Hongarijè*. *LODEWIJK* begon reeds in den ouderdom van 14 jaren, zich in *Katalonië* te heiligen, alwaar hij, ter bevrijding van zijnen vader, prins van *Salerno*, aan den koning van *Aragon*, die hem in eenen zeeslag had gevangen genomen, als gijzelaar was gegeven. Men bespeurde

niet alleen in hem, veel ijver voor het gebed, voor de gewijde lees oefeningen, voor het naderen der Sacramenten, eene engelachtige zachtmoedigheid en zedigheid, eene zoo kiesche zuiverheid, dat een eenigzins vrij woord hem deed sidderen; maar hij openbaarde daarenboven eene deugd-kracht, die zelfs zoo ver ging, dat hij zich over zijne gevangenschap, als over een kostbaar middel van heiligmaking verheugde. In 1294 verkreeg hij door het verdrag, tusschen zijnen vader en JACOBUS II, koning van *Aragon*, gesloten, de vrijheid terug. Nadat KAREL MARTEL, zijn oudste broeder, als koning van *Hongarijè* was erkend, waarvan het werkelijke bezit echter eerst aan deszelfs zoon CHARROBERT te beurt viel, stond LODEWIJK, (na de belofte te hebben afgelegd, van in de nederige en gestrengte orde der minder-broeders te treden, welke gelofte hij wilde vervullen, alvorens de bisschoppelijke wijding te ontvangen), de kroon van *Napels* aan ROBERT, zijnen jongsten broeder af. Daar zijne familie zich tegen zijne omhelzing van den ordestand verzette, stelden de oversten eenigen tijd uit, om hem, onder zich op te nemen, toen BONIFACIUS VIII, hem

eene ouderdoms-dispensatie verleende, om slechts 22 jaren oud zijnde, het priesterschap te ontvangen. Krachtens eene andere dispensatie, werd hij tot het bisdom van *Toulouse* benoemd, en uit gehoorzaamheid verplicht, zich deze benoeming te laten welgevalen, na vooraf eene reis naar *Rome* te hebben gedaan, alwaar hij op Kersavond 1296, in het klooster *Ara caeli*, zijne gelofte aflegde. In het volgende jaar werd hij tot bisschop gewijd. » Hij verscheen in zijn dioces, zegt een geschiedschrijver, onder het gewaad van eenen armen religieus; maar men ontving hem te *Toulouse*, met den eerbied, die eenen heiligen, en met den luister, die eenen vorst betaamt. Zijne zedigheid, zijne zachtmoedigheid en zijne godsvrucht, boezemde de liefde tot deugd, aan al de gene in, welke hem zagen. Zijne eerste zorg was, om er de ziekenhuizen te bezoeken, en in de behoeften der ongelukkigen te voorzien. Nadat hij zich den staat zijner inkomsten had doen voorleggen, behield hij een klein gedeelte derzelve, tot onderhoud van zijn huis, en bestemde het overige voor de armen. Er waren er dagelijks vijf-en-twintig aan zijne tafel, hij zelf bediende hen,

en somtijds met eene knie op den grond. Het geheele koningrijk zijns vaders ondervond de uitwerkselen zijner milddadigheid. Hij bezocht zijn diocees, en liet alom gedenkteekens van zijnen ijver en van zijne liefdadigheid achter." Door de uitgestrektheid zijner verplichtingen afgeschrikt, was hij er op bedacht, om zijn biskopdom te verlaten, toen hij den 19 Augustus 1297, in den ouderdom van 23 jaren en 6 maanden, heiliglijk overleed, op het kasteel van *Brignolles* in *Provence*, werwaarts hij zich ter regeling van eenige kerkelijke aangelegenheden, begeven had. Toen hij zijn einde voelde naderen, zeide hij tot degenen, die hem omringden: » Na eene gevaarlijke reis te hebben afgelegd, ben ik eindelijk in het gezigt der haven genaderd, naar welke ik zoo langen tijd vuriglijk verlangd heb. Ik ga mijnen God genieten, van wiens bezit de wereld mij beroofde; weldra zal ik van dezen last, dien ik niet meer kan dragen, bevrijd zijn! Hij werd, volgens zijn verlangen, bij de franciskanen van *Marseille* begraven: JOANNES XXII canoniseerde hem te *Avignon*, in 1317, en zond, bij die gelegenheid eene breve aan de moeder van den

heilige, welke nog leefde. Men heeft zijn *Leven*, naar waarheid ontworpen, door eenen schrijver, die hem vertrouwelijik gekend had, en door SEDULIUS, in het Latijn uitgegeven, *Antwerpen*, 1602, in 8.vo, en in het Fransch, door ARNAULD D'ANDILLY.

LODEWIJK, dauphin, zoon van LODEWIJK XIV, en van MARIA THERESIA van *Oostenrijk*, te *Fontainebleau* in 1661 geboren, had tot gouverneur den hertog van MONTAUSIER, en tot leermeester den grooten BOSSUET. Het was te dienste van dien prins, gewoonlijk *de groote Dauphin* genaamd, dat de verklaringen en schoone uitgaven der goede Latijnsche schrijvers, *Ad usum Delphini* getiteld, in het licht verschenen. Met eene goede en zachte inborst, paarde hij veel moed. In 1688 stelde zijn vader hem aan het hoofd der legerbenden; hij nam *Philipsburg*, *Heidelberg* en *Manheim* in; vergezelde vervolgens LODEWIJK XIV bij het beleg van *Bergen*, bij dat van *Namen*, en voerde in 1694 het bevel over het leger in *Vlaanderen*. Zijn tweede zoon, de hertog van *Anjou*, dien hij bij MARIA CHRISTINA VAN BELJEREN, zijne echtgenootte, verwekt had, werd in 1790 tot de kroon

van *Spanje* beroepen. De groote Dauphin bragt het grootste gedeelte zijn levens te *Meudon* en te *Choisy* door, in welker genot MA-DEMOISELLE hem gesteld had. In dit afgetrokken leven wijdde hij zich aan het vermaak en aan de liefde toe, ofschoon hij door den koning, zijnen vader in zijne neigingen gedwarsoemd werd. In de laatste plaats verbond hij zich aan MARIA EMILIA DE JOLY DE CHOIN, welke zijne echtgenootte schijnt geworden te zijn (zie CHOIN). Deze prins overleed in 1711, te *Meudon* aan de kinderziekte. Men verhaalt, dat men hem voorezegt had, dat hij een koningszoon, de vader van eenen koning zou zijn, en zelf nimmer zou regeren. Hij bragt de laatste jaren zijns levens in de afzondering en christelijke oefeningen door. [De groote Dauphin had geenlei invloed aan het hof. » Men zag, zegt een geschiedschrijver, eenen dauphin. . . ., meer dan 40 jaren oud, den zoon van eenen koning van *Frankrijk*, en den vader van eenen koning van *Spanje*, die voor zich zelven, noch voor anderen op de minste gunst durfde aanspraak maken . . .; die geheele dagen doorbragt, op zijne ellebogen leunende, zich de ooren toestoppende, de

oogen op eene ledige tafel gevestigd, of op eenen stoel gezeten, zich gedurende eenen geheelen namiddag, de voeten met eenen rotting tikkende. . . .”]

LODEWIJK, dauphin, oudste zoon van den voorgaande, en vader van LODEWIJK XV, te *Versailles* in 1682 geboren, ontving bij zijne geboorte den titel van *hertog van Bourgondië*. De hertog van BEAUVILLIERS, een der recht-schapenste mannen van het hof, en FÉNÉLON, een der deugdzaamste en beminnelijkste, bewaakten zijne opvoeding, de eene in hoedanigheid van gouverneur, de andere als onderwijzer. Onder zulke meesters werd hij alles, wat men wilde. Hij was van natuur oplopend, doch werd gematigd, zacht, wellevend. De opvoeding veranderde zoedanig zijne inborst, dat men zou gezegd hebben, dat zijne deugden hem waren aangeboren. Hij werd veldheer der legers van *Duitschland* in 1701, opperveldheer van dat van *Vlaanderen* in 1702, en sloeg de vijandelijke ruitery te *Nijmegen*. Maar hij onderscheidde zich minder door de krijgshoedanigheden, dan door de zedelijke en Christelijke deugden. De rampen des oorlogs, steeds door die der vol-

ken gevolgd, troffen hem gevoeliglijk. Hij zag de onheilen: hij zocht de redmidde- len, om dezelve aan te wenden, wanneer hij op den troon zoude zijn. Hij deed zich over den toestand des koninkrijks onderrigten; hij wilde de provinciën kennen. Met de letter- en wetenschap- pelijke kundigheden, paarde hij die van eenen vorst, welke als een wijs koning rege- ren en gelukkigen maken wil. *Frankrijk* vestigde op hem zijne schoonste hoop, toen eene wreede ziekte, hem in 1712 met de dauphine aan het vaderland ontrukte. Hij overleed te *Marly*, den 18 Februarij 1712, een jaar na zijnen vader, niet zonder vermoeden van vergeven te zijn. Men kent de geruchten, welke te dien opzigte, ten laste van den hertog van ORLEANS in omloop kwamen; zijn verdediger, de hertog *Saint-Simon*, heeft niet gemeend, dezelve te kunnen wederleggen. Hij bewijst integendeel, dat het vergif aan dezen prins, zoowel als aan zijne echtge- roote gegeven, eene zeer wezenlijke zaak is, zonder er echter, bij naam, iemand mede te beschuldigen. » De aard der ziekte van den dauphin, zegt hij, hetgene wat men wist, dat hij er zelf van geloofd had, de zorg, die hij had, om aan den koning,

de voorzorg, tot behoud van zijnen persoon te doen aanbevelen, de snelheid en de wijze van zijn sterven, deden de droefheid ten top stijgen, en verdubbelden de bevelen des konings ter opening van zijn lijk. Dezelve had plaats in het appartement des dauphins te *Versailles*, en baarde ontzetting. FAGON, BOURDIN en eenige anderen, verklaarden het aanwezig van een snelwerkend en zeer hevig vergif.” Het is voor dezen prins, dat de beroemde FÉNELON, zijnen TELEMACHUS, en de meeste zijner overige werken schreef. Hij was gehuwd met MARIA ADELAÏDE van *Savooije*, die zes dagen vóór hem gestorven was: hunne lichamen werden gezamenlijk naar *Saint-Denis* gevoerd. (Zie: *Vertus de LOUIS de France, duc de Bourgogne*, door den Jesuit MARTINEAU, 1712, in 4.to; en zijn *portrait*, door den abt FLEURY, zijnen mede- onderwijzer, *Parijs*, 1714, in 12.mo) VOLTAINÉ was zeker met deze werken niet bekend, toen hij gezegd heeft: » Wij hebben tot schande van den menschelijken geest, honderden boekdeelen, tegen LODEWIJK XIV, zijnen zoon MONSEIGNEUR, den hertog van *Orléans*, zijnen neef, en geen enkel, hetwelk de deugden van dezen prins doet

kennen, welke verdienen zouden gevierd te worden, al ware hij ook slechts een bijzonder persoon geweest." Wie zou, wanneer hij den vruchtbaarsten schrijver zijner eeuw aldus hoort spreken, niet denken, dat hij zijne eerste vrije oogenblikken zal aanwenden, om de onregtvaardigheid zijner tijdgenooten te vergoeden. Intusschen schreef VOLTAIRE sedert dien tijd dertig boekdeelen, en men weet, welke boekdeelen! En het werk *dat het schandelijk voor den menschelijken geest was*, nog niet te hebben voortgebracht, heeft nooit zijne pen bezig gehouden. Voor het overige bewijst deze aanhaling, hoe verheven de verdienste van dezen prins was, wijl ondanks zijne godsdienstigheid en zijne godsvrucht, de ongodsdienstigste filozofie, hem zulk eene roemrijke hulde toezwaait. De abt PROYART heeft later zijn *Leven, volgens de memoriën van het hof geschreven*, 1782, 2 dl.ⁿ in 12.mo, in het licht gegeven. Ofschoon in het algemeen vrij zwak geschreven, is hetzelfde echter zeer naauwkeurig; men vindt er zeldzame en zeer belangrijke stukken in, onder anderen de waarlijk merkwaardige overwegingen van dien oordeelkundigen prins over de intrekking van het edikt van

Nantes. (Zie LODEWIJK XIV). Men heeft met regt op dien prins, die het geluk en den roem van *Frankrijk* zou hebben uitgemaakt, deze regels van den dichter van *Mantua* toegepast:

Nimium vobis Romana propago.

Visa potens, superi, propria hæc si dona fuissent.

LODEWIJK, dauphin, zoon van LODEWIJK XV, en van MARIA LECKZINSKA, vader van LODEWIJK XVI, werd te *Versailles*, in 1729 geboren, openbaarde reeds vroegtijdig zoo veel lust voor de deugd, dat de koningin, zijne moeder, zeide: » De hemel heeft mij slechts éenen zoon verleend; maar hij heeft mij denzelfen zoodanig gegeven, als ik hem zou kunnen wenschen." Hij trad den 25 Februarij 1745, in den echt met MARIA THERESIA, infante van *Spanje*. Nadat deze prinses in 1746 overleden was, huwde hij in het begin des volgenden jaars, met MARIA JOSEPHE van *Saksen*, bij welke hij verscheiden zonen heeft verwekt. De dauphin vergezelde den koning, zijnen vader, gedurende den veldtogt van 1765, en was bij den slag van *Fontenoy* tegenwoordig, alwaar hij bewijzen van dapperheid en menschlievendheid gaf. Hij paarde met natuurlijke be-

gaafdheden uitgebreide kundigheden, en gaf aan *Frankrijk* de gegronde hoop van een bestuur van wijsheid en regtvaardigheid, toen hij te *Fontainebleau* den 20 December 1765 overleed. Zijne zachtmoedigheid, zijne minzaamheid, zijne onwankelbare pligtvervulling, hebben zijne gedachtenis aan alle Fransche harten dierbaar gemaakt. Men heeft de juistheid der toepassing dezer woorden van de H. Schrift bewonderd aan het hoofd zijner lijkrede geplaatst: *Abstulit magnificos meos Dominus de medio mei. Threni I.* Er zijn verscheiden trekken van hem, welke verdienen, aan de nakomelingschap overgebracht te worden. Hieronder behoort voornamelijk de verhevene les, welke hij aan de jonge prinses, zijne zonen gaf, toen men hun de plegtigheden des doopsels aanvulde. Men bracht de registers in welke de kerk zonder onderscheid hare kinderen inschrijft: » Ziet gij, zeide hij hun, uwen naam, naast dien van den arme en behoeftige geplaatst. De godsdienst en de natuur stellen allemenschelijk, de deugd alleen stelt tusschen hen eenig onderscheid; en welligt is degene, die boven u staat grooter in de oogen Gods, dan gij het immer in de oogen

XV. DEEL.

des volks zult zijn. . . . »
 » Breng mijne kinderen, zeide deze goede prins, in de hut van den landman: toon hun alles, wat hen bewegen kan; dat zij het zwarte brood zien, waarmede zich de arme voedt; dat zij met hunne handen het stroo aanraken, hetwelk hem tot bed verstrekt. . . . Ik wil, dat zij leeren weenen. Een vorst, die nooit tranen heeft gestort, kan niet goed zijn.» De koning wilde, dat zijne jaarwedde zoude vermeerderd worden; doch terwijl de dauphin de vermeerdering van de hand wees, zeide hij: *Ik zou liever zien, dat de hoofdgelden met deze som verminderd werden.* Toen men op eenen zekeren tijd, in zijne tegenwoordigheid over de met de godsdienst ende zedenstrijdige boeken sprak, en den omloop derzelve, als voorwerpen van handel regtvaardigde; zeide hij: » Wee de staat, die zich door zulk eenen handel zou willen verrijken, die wezenlijke en duurzame rijkdommen, aan ingebeelde en voorbijgaande zou opofferen, die de deugd der burgers zou verstikken, en de middelen zou wanen te verkrijgen, om dezelve, te doen uitblinken.» Hij was van gevoelen, dat men de bron van al de aan deze eeuw eigene ongeregeldheden, in de

K

toemeloze losbandigheid van spreken en schrijven moest zoeken. » Men schrijft, zeyde hij, bijna niet meer dan om de godsdienst verachtelijk, en de koninklijke waardigheid hatelijk te maken. Er verschijnt bijna geen boek meer in het licht, waarin de godsdienst niet als bijgeloof en hersenschim, de koningen als dwingelanden, en hun gezag als een onverdragelijk *despotismus* worden afgeschilderd. Eenige zeggen zulks openlijk en vermetelijk; andere stellen zich tevreden met het ongemerkt in te scherpen. En waartoe dienen zoo vele boekwerken? Het leven eens menschen zou niet toereikende zijn, om slechts in een vak de best geschrevene voortbrengselen te lezen: men doet niet anders, dan herhalen, hetgene wat anderen reeds gezegd hebben, en indien men er zich van wil verwijderen, om zich nieuwe wegen te banen, vervalt men in dwalingen. Welk voordeel is er dan van dien vloed van boekdeelen, brochures en libellen, waarmede het publiek overstromd wordt, voor de vorderingen, de kunsten en wetenschappen te hopen? zal men er geleerder door worden? Inlegendeel, deze vrijheid, om in het wild over allerlei onderwerpen te schrijven, baart

slechts eene ligtzinnige en oppervlakkige kunde, dikwerf erger dan de onwetendheid is; dezelve heeft enkel gediend, om valsche gevaarlijke, of verfoeijelijke grondbeginselen, die alle geesten benevelen, in het licht te stellen." De godsvrucht des dauphins had hem verscheiden gebeden ingegeven, die hij zich gemeenzaam had gemaakt, en die eene het wezenlijke gebed waardige zalving en kracht bezitten. Wij willen tot voorbeeld datgene opgeven, hetwelk hij dagelijks uitsprak voor het algemeen geluk des koninkrijks, terwijl hij zich, door de voorspraak van den heiligen *LODEWIJK*, de doorluchtigste zijner voorvaderen, en sedert lang zijn voorbeeld, tot God wendde. Hetzelve is in het Latijn, en evenaart volkomen in kracht en waardigheid, de oude gebeden van de kerkelijke liturgie: *Aeternae Deus, qui Francorum imperium benigno favore ab infinito tutaris sancti LUDOVICI precibus exoratus et votis, da nepotibus, da servo tuo, da populo, virtutes imitari, quas coluit; ut pacem intus, pacem foris colentes, ad regni istius lætitiã tota mente tendamus, ubi reges et populi tibi, soli Pastori et Patri, servientes, aeterno in-*

ter se caritatis foedere sociabuntur. Men heeft in 1777 uitmuntende *Memoriën*, om te dienen tot de geschiedenis van dien prins, verzameld door pater GRIFFET, 2 dl.ⁿ in 8.vo, in het licht gegeven. Zijn *leven* is beschreven door den abt PROYART, *Parijs*, 1778 in 12.mo Men kan niets treffender lezen, dan het *Récit etc.* (*Verhaal der voornaamste omstandigheden van de ziekte*) van dien prins, *Parijs*, 1766. De schrijver der *Histoire etc.* (*Geschiedenis der omwenteling in Frankrijk*), — de heer MONTJOIE — legt zijne twijfelingen aan den dag, over de oorzaken van zijnen dood; en schijnt niet zeer genegen, om dezelve voor natuurlijk te houden. Wanneer men overweegt, dat de dauphin, de dauphine, en de koningin in het tijdverloop van twee en een half jaar, en met dezelfde toevallen, stierven, schijnen zijne gissingen een zeker gewigt te verkrijgen. » Welligt, zegt hij, moet men den vroegtijdigen dood, van den dauphin, vader des tegenwoordigen konings, als eene gebeurtenis beschouwen, die tot de geschiedenis der omwenteling behoort. Deze, zoo lang als hij leefde, met eene verbittering, die zeer

heilooze bedoelingen verraadde, gelasterde prins, en die, zoodra men hem niet meer te vreezen had, zelfs door zijne vijanden geprezen werd, was met grondbeginselen beziel, zeer strijdig met degene, welke men tegenwoordig in het werk stelt; en alles wat men van zijn bijzonder leven kende, bewees, dat hij zijne godsdienstige en staatkundige gevoelens met onverschrokkenheid zou handhaven. Hij bezat zuivere zeden, eene gevoelige en weldadige ziel, moed, leerzucht, eenen beschaafden geest, een gezond oordeel, een regtschapen hart; in één woord, alles kondigde aan, dat hij een waardige opvolger van LODEWIJK IX, van HENDRIK IV en van LODEWIJK XIV zijn zoude; en het is onbetwistbaar, dat, indien hij geregeerd had, de monarchie nog op hare grondslagen zou bestaan; hij zou dezelve bevestigd hebben, en wij hadden nooit het volksbestuur tot stand zien komen. Zijn dood was dus eene wezenlijke overwinning voor de aanhangers van het nieuwe stelsel. Ik wil hun daarom dezen nieuwen koningsmoord niet aanwrijven, maar het is onbetwistbaar, dat de wandaden, welke de zucht naar eene omwenteling heeft

voortgebracht, niet alle wel bekend zijn; er zijn er geheime, welke het nog niet tijd is te openbaren. Het is daarenboven zeker, dat de nakomelingschap, groote verwijtingen zal te doen hebben aan wijlen den hertog van CHOISEUL, en dat zij hem rekenschap zal vragen van zijne vertrouwelijkheid, met de valsche wijsgeeren, en van zijne afkeerigheid voor eenen prins, die al de hoedanigheden van eenen wijze bezat." [Deze prins was een groote vriend van de beoefening der geschiedenis: »Zij geeft, zeide hij, den kinderen lessen, welke men den vaders niet zou durven voorhouden. . . ." Hij was den deugdzaam graaf DE MUY zeer toegenegen, en dagelijks bad hij God voor de verlenging zijner dagen, » opdat, zeide de dauphin, indien ik den last der kroon moet dragen, Hij mij daarbij behulpzaam zij." Nog zeide hij eens: » Hetgene, wat de verbetering van eenen staat zoo moeilijk maakt, is dat er twee goede regeringen na elkander behoorden te zijn, de eene, om de misbruiken uit te roeijen, de andere, om derzelve herleving te beletten. . . ." Hij had vele onaangenaamheden te verduren van wege mevrouw DE POMPADOUR, en den hertog

van CHOISEUL. Deze minister kon hem de bescherming niet vergeven, welke hij aan de Jesuiten verleende, welke door de parlementen vervolgd werden. LODEWIJK XV hield hem bijna altijd van de staatszaken verwijderd].

LODEWIJK I, *de Frome of de Oude*, koning van *Germanië*, derde zoon van *LODEWIJK den Zachtmoedige*, en halve broeder van keizer *LOTHARIUS* en van *PIPYN*, werd in 817 tot koning van *Beijeren* uitgeroepen. Hij stond met zijne broeders tegen zijnen vader op, geraakte vervolgens met hen in oneenigheid, won in 811, met *KAREL den Kale*, zijnen vaderlijken broeder, den slag van *Fontenay*, tegen *LOTHARIUS*, breidde de grenzen zijner staten uit, en maakte zich geducht voor zijne naburen. Hij overleed te *Frankfort* in 876, in den ouderdom van 70 jaren. Hij was een der grootste vorsten uit het geslacht van *KAREL den Grooten*, bezat niet al de deugden van eenen goeden koning, maar wel de hoedanigheden van eenen held (zie *LOTHARIUS I*).

LODEWIJK II, *de Jonge*, zoon van den voorgaande, even zoo moedig als hij, en zijn opvolger op den troon

van *Germanië*, werd aangerand door zijnen oom *KAREL den Kale*, dien hij in 876 bij *Andernach* overwon. Hij overleed te *Frankfort*, in 882, terwijl hij troepen ligtte, om dezelve tegen de Noormannen te doen optrekken, die hunne verwoestingen begonnen.

LODEWIJK III, koning van *Germanië* — Zie LODEWIJK III, keizer.

LODEWIJK I, van *Anjou*, koning van *Hongarijè* en *Polen*, bijgenaamd *de Grootte*, werd te *Bude*, in 1326 geboren, en volgde in 1342 op *KAREL ROBERT* of *CHARROBERT*, *den Kreupele*, zijnen vader, gesproten uit *KAREL I*, graaf van *Anjou*, broeder van den *H. LODEWIJK*. Hij verdreef de Joden uit *Hongarijè*, voerde met het beste gevolg den oorlog met de *Zevenbergers*, de *Kroataten*, *Tartaren* en *Venetianen*; hij wreekte den dood van *ANDREAS*, zijnen broeder, koning van *Napels*, in 1345 ten dood gebragt, en werd na den dood van koning *CASIMIR*, zijnen oom, in 1370, tot koning van *Polen* verkozen. Hij legde zulk eenen ijver voor de Catholijke godsdienst aan den dag, dat *Paus INNOCENTIUS VI*, hem tot groot-

banierdrager der kerk benoemde. Deze wijze en regtvaardige vorst, overleed te *Tirnavu*, in 1382. » Nooit, zegt een geschiedschrijver, is een vorst, zoo zeer betreurd geweest, als hij, noch een bestuur zoo zeer geprezen als het zijne. Iedereen bewonderde zijne bekwaamheid in het handhaven van den inwendigen vrede, en de begraaftheid, die hij bezat, om de eendragt tusschen zoo vele verschillende aan zijn gezag onderworpenen volken, te onderhouden. Ongenaakbaar voor vleijers en hovelingen, regeerde hij steeds door zich zelve, en spreidde even zoo veel beleid als vastheid van karakter, in het uitdeelen van posten en waardigheden ten toon, welke hij enkel aan de talenten, aan de deugd en aan de ware verdienste verleende. Vermomd en zonder eenig gevolg, doorreisde hij gaarne de gewesten van zijn rijk, om van nabij het gedrag der officieren en overheden gade te slaan, en om voordeel te trekken, van de aanmerkingen, welke hem personen maakten, die hem niet kenden. Milddadig, zonder verkwisting, deelde hij de schatten van den staat met spaarzaamheid uit; en ondanks de talrijke oorlogen, welke hij te voeren had,

ligtte hij geenerlei nieuwe belasting. De bepaling der straffen tot de personen der schuldigen alleen, dagteekent van zijn bestuur, zoo als hij ook de eerste was, die het gebruik der Gods-geregtten, in de regtbanken verbood. Daar hij den woeker der Joden, zoo verderfelijk voor de geringe volksklasse, niet kon beteugelen, noch van deze natie voor den staat nuttige burgers maken, vaardigde hij een bevelschrift uit, door hetwelk hun het verdere verblijf in het koninkrijk werd ontzegd." Zijn dood werd door groote onlusten in *Hongarije* gevolgd. — Zie GARA.

LODEWIJK II, koning van *Hongarije* en *Boheme*, volgde zijnen vader, LADISLAUS VI, in 1516 op. Al te jong en te zwak, om den verschrikkelijken SOLIMAN II te wederstaan, wikkeld hij zich onbedachtelijk in 1526, in den slag van *Mohatz*, en sneuvelde in denzelfden ouderdom van 20 jaren, en met hem kwamen bijna de geheele hooge geestelijkheid, en de adel van *Hongarije* om, die zich tegen den godsdienst en des staats vereenigd hadden. De koning verdronk bij het overtrekken der *Carrasse*, een modderachtig ri-

viertje, wyl zijn klein paard den oever niet kon bereiken, die zeer steil was. Eenige geschiedschrijvers zijn van gevoelen geweest, dat de Voorzienigheid hem gestraft had, wyl hij eenen afgevaardigde van SOLIMAN, met zijn geheele gevolg, in eenen vijver had doen werpen, waarin zij door de visschen verslonden werden, en de wijze, waarop de jonge koning zijn leven eindigde, maakt deze aanmerking belangrijk. Het is waar, dat in dien tijd de Turken, wanneer de gelegenheid zich opdeed, zich aan wreedheden schuldig maakten, welke alle gevoel van menschlievendheid in het hart der Christenen schenen uit te dooven; maar de heiligheid des Evangelies vooronderstelt in zijne volgelingen deugden, waarmede deze soort van regtvaardiging niet strookt. De geschiedschrijvers verhalen, dat op den oogenblik, waarop hij te paard steeg, om ten strijd te trekken, een arend op zijnen stormhoed nederviel en hem ligtelijk in het aangezigt kwetste; hetwelk als een kwaad voorteken werd beschouwd. Het lijk des vorsten werd kort daarna gevonden, en men vervoerde hetzelfde met luister naar *Koninklijk-Alba* (thans *Stuhl-Weissenburg*), in de be-

graafplaats zijner voorvaderen. Dit gedenkwaardige gevecht is evenzeer beschreven door STEPHANUS BRODERICUS (zie dat artikel) en beknopter door ISTHUANFI. Men ziet in het prachtige tuighuis van *Weenen*, het standbeeld te paard van dezen jongen vorst, met de wapens voorzien, welke hij op den dag van dezen veldslag droeg. Men zou er als opschrift, dezen regel uit den *Aeneis* wel onder kunnen plaatsen:

Infelix puer, atque impar con-
gressus ACHILLI!

In 1687 wreekte hertog KARL V van *Lotharingen*, door den keurvorst van *Beieren* en prins LODEWIJK van *Baden* ondersteund, den dood zoo veler Christenen, door eene groote overwinning in die zelfde vlakte van *Mohatz*, op de Turken behaald.

LODEWIJK prins van *Tarente*, neef van ROBERT den *Goede*, koning van *Sicilië*, werd in 1322 geboren, en huwde den 20 Augustus 1347, met JOANNA, koningin van *Napels*, zijne nicht (zie JOANNA, koningin van *Jeruzalem*), na den dood van ANDREAS, haren eersten man, tot welken hij had bijgedragen. Door LODEWIJK, koning van *Hongarië*, die met een leger in het koninkrijk van

Sicilië was gevallen, om den moord van zijnen broeder ANDREAS te wreken, gedwongen om de vlugt te nemen, nam hij met de koningin, zijne echtgenoot, de wijk naar *Provence*, en beide werden in eene kerkvergadering, door CLEMENS VI te *Avignon* gehouden, voor onschuldig verklaard. Later door de *Napolitanen* teruggeroepen, verdreven zij de *Hongaarsche* troepen, die nog in het koninkrijk waren achtergebleven, en deden zich op Pinksterdag 1352 te *Napels* plegtig kroonen. LODEWIJK overleed in 1362, zonder kinderen na te laten. Hij had de orde van den *H. Geest van den Strik* ingesteld, die niet langer dan zijne regering duurde. Toen HENDRIK III, bij zijne terugkomst uit *Polen*, door *Venetie* trok, gaf de heerlijkheid hem het handschrift ten geschenke, hetwelk de statuten dezer orde bevatte. Deze vorst bediende er zich van, om zijne orde van den *H. Geest* op te rigten, en beval aan den kanselier DE CHIVERNY, het boek te doen verbranden; maar de wil des konings werd in dat punt niet ten uitvoer gebracht, en het handschrift bleef behouden. Hetzelve is gedrukt in de *Monumens etc.* (*Gedenk-*

stukken der Fransche monarchie), door dom MONTFAUCON, en later afzonderlijk onder den titel van *Mémoires etc. (Gedenkschriften om te dienen tot de geschiedenis van Frankryk, gedurende de 14e eeuw)*, met de aantekeningen van den abt LE FÈVRE, 1764, in 8. vo

LODEWIJK I, hertog van Anjou, tweede zoon van JOANNES, koning van Frankryk, en van BONNE van Luxemburg, werd te Vincennes, in 1339 geboren. Gedurende de minderjarigheid van KAREL VI, zijnen neef, belastte hij zich met het regentschap des koninkrijks. [Hij was bij den noodlottigen veldslag van Poitiers tegenwoordig, waarin koning JOANNES werd gevangen genomen. Deze vorst, vrij geworden zijnde, gaf LODEWIJK als gijzelaar; maar deze ontsnapte weldra uit Engeland en werd tot luitenant van Languedoc en van Guienne benoemd. Hij sloeg de Engelschen in 1373, en in 1377; in dezen laatsten slag, nam hij THOMAS FILTON, hunnenveldheer, krijgsgevangen.] Gedurende het regentschap had hij zich enkel met de zorg bezig gehouden, om zijne geldkisten te vullen, ten einde zich in staat te stellen, bezit te gaan nemen

van den troon van Napels, welken, de in het vorige artikel aangehaalde koningin JOANNA, hem in 1380, bij haren uitersten wil had vermaakt. Deze vorst begaf zich twee jaren later, met onnoemelijke schatten naar Italië, ten einde zijne aanspraak te doen gelden: maar toen hij er kwam, vond hij den troon bezet door KAREL DE DURAZZO, bloedverwant der kortelings overledene koningin. Hij deed vruchteloze pogingen, om er hem van te verdrijven. Daarenboven verraden door PETRUS DE CRAON (zie dat artikel), dien hij naar Frankryk had teruggezonden, om nieuwe wervingen te doen, en die al het geld te Venetië met ligtekooijen verkwistte, stierf hij van verdriet te Biseglia, bij Bari, den 20 September 1384. Zijne nakomelingen deden bij herhaling pogingen, om zich van dit koninkrijk meester te maken, maar konden er nooit in slagen.

LODEWIJK van Frankryk, hertog van Orleans, graaf van Valois, Ast, Blois, enz., tweede zoon van koning KAREL V, werd in 1371 geboren, en had grootelyks deel aan het bestuur, gedurende de regering van KAREL VI, zijnen broeder. Jo-

ANNES, hertog van *Bourgon-dië*, oom des konings, het gezag van den hertog van *Orleans* benijdende, deed hem den 23 November 1407, te *Parijs* vermoorden. Deze moord was de oorsprong der beruchte voor *Frankrijk* zoo noodlottige verdeeldheid, tus-schen de huizen van ORLEANS en BOURGONDIË.

LODEWIJK van *Bourbon*. — Zie de verschillende artikels CONDÉ (LODEWIJK VAN BOURBON. — LODEWIJK HENDRIK VAN BOURBON. — LODEWIJK JOZEF VAN BOURBON. —)

LODEWIJK ANTONIUS HENDRIK VAN BOURBON-CONDÉ, hertog van ENGHIEU. — Zie ENGHIEU.

LODEWIJK VAN BOURBON, hertog van *Montpensier*, onafhankelijk heer van *Dombes*, prins van *Roche-sur-Yon*, zoon van LODEWIJK VAN BOURBON, te *Moulins*, in 1513 geboren, onderscheidde zich in de legerbenden onder FRANCISCUS I, en HENDRIK II, bewees gedurende de burgeroorlogen, groote diensten aan KAREL IX, onderwierp de oproerige steden van *Poitou* in 1574, en overleed op zijn kasteel van *Champigny* in 1583.

LODEWIJK VAN ORLEANS. — Zie ORLEANS.

LODEWIJK PHILIPPUS, hertog van *Orleans*. — Zie ORLEANS.

LODEWIJK PHILIPPUS JOZEF, hertog van *Orleans*. — Zie ORLEANS.

LODEWIJK WILLEM, vorst van *Baden*, te *Parijs*, den 8 April 1655 geboren, volgde zijnen grootvader op, verbond zich vervolgens aan den keizer, die hem tot veldheer benoemde, en onderscheidde zich in de oorlogen van *Hongarijè* tegen de Turken, in 1687. Hij was bij den slag van *Mohatz* tegenwoordig, en wreekte gezamenlijk met hertog KAREL V van *Lotharingen* en den keurvorst van *Beieren*, door eene volkomene overwinning, de nederlaag, welke de Christenen eene eeuw te voren, in deze zelfde vlakte hadden ondergaan. Hij ging in het volgende jaar voort, met het terugslaan der ongeloovigen, en gaf hun achtervolgend de nederlaag te *Jagodna*, bij *Nissa*, en te *Viddin*, hetwelk hij veroverde, na een corps van 8,000 man geslagen te hebben. In 1691 behaalde hij op hen eene roemrijke zegepraal, te *Sa-*

lankemen in *Sclavonië*; de groot-vizier bleef op het slagveld, met bijna 20,000 der zijnen. In 1702, had er tus-schen hem en den hertog van *Villars* te *Friedlingen* een gevecht plaats, over hetwelk men zoo wel te *Weenen* als te *Parijs* het *Te Deum* zong. In de volgende jaren voerde hij het bevel aan den *Rijn*, en was in 1704 bij den slag van *Hochstädt*, en in hetzelfde jaar bij het beleg van *Landau* tegenwoordig. Hij werd beloond met het gouvernement van *Javartn*, en kort daarna tot algemeen veldmaarschalk des keizerrijks be-noemd. Hij overleed den 4 Januarij 1707, den roem van een der grootste veldheeren zijner eeuw nalatende.

LODEWIJK FRANCISCUS DE BOURBON, prins van *Conti*. — Zie CONTI.

LODEWIJK (PETRUS VAN DEN HEILIGEN). — Zie PETRUS.

LODEWIJK de Moor. — Zie SFORCE.

* LODOLI (KAREL VAN CONTI), van de orde van den heiligen FRANCISCUS, geboren te *Venetie* in 1630, be-kefende met onderscheiding de wetenschappen en de kunsten. Na het hoogleeraarsambt in de schoone letteren en in

de godgeleerdheid te hebben bekleed, werd hij chro-nologist-generaal der schrij-vers van zijne orde, en cen-sor der boeken van de re-publiek van *Venetie*. Hij heeft zich meer bijzonder doen kennen door zijnen smaak voor de schoone kunsten. Hij had verscheiden stukken van schilder-, gra-veer-, bouw- en beeldhouw-kunst verzameld, waarvan de opvolging de trapsgewijze vor-deringen dezer kunsten aan den dag bragt: doch een on-geval heeft zijne handschrif-ten en teekeningen doen ver-loren gaan. Hij overleed te *Venetie*, den 27 October 1771. Deze stad heeft aan hem eene vaderlandsche school te danken, waaruit voorwer-pen van de grootste verdien-sten zijn te voorschijn geko-men. De grondregels van LODOLI zijn ontwikkeld in een Italiaansch werk, geti-teld: *Grondregelen van bouwkunde, of de kunst om met eene wetenschappelijke duurzaamheid, en eene on-gedwongene sierlijkheid te bouwen, Rome, 1786*, in 4. to Deze grondregelen be-helzen eene diepe kennis der kunst, veel smaak en nutti-ge inzigten ter volmaking der bouwkunde, *Apologhi etc. Bavano, 1787*, in 8. vo In deze zedelijke fabelen, die eerst na den dood des schrij-

vers werden gedrukt, en welke men zou kunnen beschouwen, als wat al te hekelachtig te zijn, vindt men eene gezonde zedeleer: zij zijn in onrijm, doch op eene geheel dichtertlijke wijze geschreven.

LOEBER of LÖBER (CHRISTIAAN), een Duitsch godgeleerde, geboren te *Orlamond* in 1683, overleden in 1747, was opper-intendant-generaal te *Altenburg*. Men heeft van hem: 1.° *Akademische verhandelingen*, en 2.° een *Kort begrip der godgeleerdheid*. Hij had eenen zoon, GOTHILF FRIEDMAN, en eene dochter, CHRISTINA-DOROTHEA, die zich door hunne gedichten onderscheidten.

LOER (DIEDERIK) ook genoemd LÆRIUS DE STRATIS, omdat hij geboortig was van *Hoogstraten*, in de Belgische provincie *Antwerpen*, werd Karthuiser-monnik te *Keulen*, en overleed te *Wurzburg* in 1554, nadat hij over de te *Brussel* bewaarde mirakuleuze Hostiën een werk had geschreven, te *Keulen* in 1532 gedrukt, kort na de uitbarsting van de zweetziekte, welke te *Brussel* in 1529 groote verwoestingen had aangerigt. Het is het eerste werk, dat over deze in *België* zoo beroemde Hostiën is gedrukt geworden. Het

voert ten titel: *Præstantissima quædam ex innumeris miracula, quæ Bruxellis, nobili apud Brabantos oppido, circa venerabilem Eucharistiam hactenus multis ab annis ad CHRISTI gloriam fiunt, etc.* Ofschoon er tot op heden geen ander vóór dat tijdstip bekende gedrukte oorkonde bestaat, is de historische zaak geloofwaardiglijk bevestigd geworden, zoo door de oorspronkelijke brieven van 1370 (tijdstip van het mirakel), als door andere handschriften, opgesteld door ooggetuigen en tijdgenooten, gevoegd bij eene standvastige overlevering en onafgebroken godsdienstige eerbewijzing tot op onze dagen, eene eerbewijzing, die geene kritiek heeft ondergaan, dan van wege de ketters op het einde van de zestiende eeuw. Men kan de *Dissertation (Historische verhandeling)*, gedrukt te *Brussel*, bij LEMAIRE, 1790, in 8.vo, of het kort begrip dat daarvan in het *Journal hist. et litt.* van 1 September 1790, bladz. 7, gevonden wordt, raadplegen.

LOERIUS. — Zie LOYER.

LOESEL (JOANNES), geneesheer en kruidkundige, in 1607, te *Brandenburg* geboren, leefde tot in het midden der zeventiende eeuw, te

Koningsbergen. Hij had over de inlandsche planten van *Prussen* een groot werk vervaardigd, hetwelk door zijn zoon in het licht werd gegeven onder den titel van: *Catalogus plantarum in Borussia nascentium, Koningsbergen*, 1654, in 4.to, en later door GOTTSCHEDE, onder dien van *Flora Prusica, etc., Koningsbergen*, 1703, in 4.to; GEORG-ANDRIES HELWIG, heeft er het vervolg van geleverd, *Dantzig*, 1712, in 4.to

LOEWENDAL of LÖWENDAL (ULRICH FREDERIK WOLDEMAR, graaf van), geboren te *Hamburg* in 1700, was de achter-klein-zoon eens natuurlijke zoons van FREDERIK III, koning van *Denemarken*. Hij begon de wapens te voeren in *Polen* in 1713, als eenvoudig soldaat, en, na de rangen te hebben doorgelopen van onder-officier, van vaandrig en van regiments-Adjutant, werd hij in 1714 kapitein. Het rijk, toenmaals niet in oorlog zijnde, nam hij dienst als vrijwilliger onder de troepen van *Denemarken* tegen *Zweden* en onderscheidde zich bij dezelve door zijne wakkerheid en zijnen moed. De oorlog in *Hongarijs* ontstaan zijnde, begaf hij zich in 1716 derwaarts en muntte uit bij het gevecht

van *Peterwaradin*, bij de belegering van *Temeswar* en bij den veldslag en het beleg van *Belgrado*. Koning AUGUSTUS van *Polen*, in wiens dienst hij vervolgens trad, verhief hem tot veld-maarschalk en inspecteur generaal van de Saksische infanterie. Hij maakte de veldtogten van 1734 en 1735, langs den *Rijn* mede. De Czarin hem tot hare dienst hebbende overgehaald, was zoo tevreden over de wijze, waarop hij zich in *Crimea* en *Ukraine* gedroeg, dat zij hem tot chef harer legers benoemde. De groote roem, welken zijne dapperheid hem had verworven, bewoog den koning van *Frankrijk*, hem aan zich te verbinden. Hij verkreeg in 1743, den rang van luitenant-generaal, en, in het volgende jaar, onderscheidde hij zich bij de belegeringen van *Meenen*, van *Jperen*, van *Veurne* en bij die van *Freijburg* in 1744. In den veldtogt van 1745, voerde hij het bevel over de reserve, in den slag van *Fontenoy*, en deelde in de eer van de overwinning. Hij nam in denzelfden veldtogt, *Gend*, *Oudenaarde*, *Ostende* en *Nieuwpoort* in, begon den volgende veldtogt door de belegeringen van *Sluis* en van *Sas-van-Gend* en eindigde dien door die van *Bergen-*

op-zoom, dat stormenderhand werd ingenomen den 16 September 1747. De hertog van Parma had voor die plaats in 1588, en SPINOLA in 1622 het hoofd gestooten. Sedert deze belegeringen was dezelve versterkt geworden door den beroemden COEHOORN, den VAUBAN der Hollanders, die haar voor zijn meesterstuk hield. Doch geheime verstandhoudingen hielpen de Fransche dapperheid, en de bres ter naauwernood bruikbaar, zich midden op den dag, zonder verdedigers bevindende, kwamen de belegeraars er zonder wederstand binnen. Een regiment Schotten, hetwelk beproefde hen te verjagen, werd ter neder gesabeld. Den volgende dag van dit gevecht ontving de graaf van LOEWENDAL den maarschalks-staf van Frankrijk. Hij overleefde zijnen roem niet lang. Een gering ongemak, dat hij aan den voet kreeg, en dat het koude vuur ten gevolge had, maaide hem weg in 1755 in den ouderdom van 55 jaren. Hij was standvastiglijk aan de Catholijke Godsdienst gehecht, waarvan hij de pligten betrachtte, en liet eenen zoon na, opgevoed in dezelfde gevoelens, genaamd FRANCISCUS XAVERIUS JOSEPHUS.

* LOFFICIAL (LODEWIJK

PROSPERUS), lid van de constituerende vergadering, van de conventie en van den raad der vijf-honderden, was voor de revolutie luitenant-generaal van het bailliuwschap, en koninklijk regter van *Vurvant*, zitting houdende te *Chataigneraie* in *Poitou*. Na te hebben deel genomen aan de constituerende vergadering, in welke hij zich enkel in de kaatsbaan deed opmerken, werd hij geroepen tot de functien, toenmaals verkiesbaar, van regter bij de regtbank van het distrikt van *Parthenai*, departement der *Beide-Sèvres*. Bij de Conventie onderscheidde hij zich door de gematigdheid en billijkheid zijner beginselen, en voornamelijk door zijnen moed, waarin hij bij onderscheidene gewigtige gelegenheden, bewijs gaf. De verbeeldingskracht rust bij het doorloopen dezer ongelukkige tijden, wanneer zij menschlievende en moedige mannen aantreft. LOFFICIAL behoorde tot dit getal. Wij zullen met genoegen dezen trek aanhalen, welke verdient bekend te zijn. Diep getroffen door het lot, den ongelukkigen LODEWIJK XVI beschooren, en voor de oproeping der namen, in de zaal hebbende hooren zeggen, dat er slechts ééne stem meerder was voor den dood, haastte

hij zich naar DUCHÂTEL zijnen vriend te gaan, die door eene zware ziekte aan het bed gekluisterd lag: deze kwam stemmen in zijn' nachttrok en het hoofd omwonden met flanel: en terstond verhieven zich verscheiden stemmen, om te vragen: »Wie de koningsgezinde was, die een nachtverschijnsel had gaan halen, om den tiran te reddenen.» LOFFICIAL rigtte zich op, zeggende: »Ik ben het;» doch gelukkiglijk, en door eene edele geestdrift, stonden ook JARD-PANVILIERS, en verscheiden andere leden, die in zijne gevoelens deelden, in dien zelfden oogenblik op, en deden dezelfde verklaring. Aldus kon men den moedigen man, die zijnen koning had willen redderen niet onderscheiden, en veroordeelen, en LOFFICIAL werd gered. Deze had zich bepaald voor de gevangenhouding te stemmen, als maatregel van algemeene zekerheid. Men kan den brief zien, waarin hij zelf deze daad met bijzondere gewigtige omstandigheden verhaalt en die gerigt is aan den schrijver van het *Vie politique des députés à la convention* (Staatkundig leven der afgevaardigden bij de conventie), dezelve bevindt zich ook in de *Biographie des contemporains* (Levensbeschrij-

ving der tijdgenooten), artikel LOFFICIAL. Hij beklom zelden den spreekstoel, doch hij arbeide bij de commissien van geregteijk onderzoek, en bij alle gelegenheden stelde hij zich tegen maatregelen van gestrengheid, te dikwerf door de meerderheid aangenomen. Hij was het, die het eerst, in de zitting van den 8 *Vendémiaire*, 3e jaar de aandacht van de vergadering durfde vestigen op de misdaden van CARRIER, en die het decreet van beschuldiging tegen dat monster uitgesproken, deed aannemen: LOFFICIAL schetste bij die gelegenheid het tafereel der afschuwelijkheden, door hem in de *Vendée* begaan, en bij herhaling verwekte hij in de vergadering en in de tribunes aandoeningen van afschuw. De inwoners van *Nantes* haastten zich hem 123 stukken ter staving zijner aanklagte te zenden, welke hij bij de commissie van algemeen welzijn deponeerde, en die, ten tijde van het regtsgeding van CARRIER niet meer aanwezig waren. LOFFICIAL in December 1795, met eenige leden van de conventie, gezonden om de *Vendée* te bevredigen, deed de gevangenen in vrijheid stellen. Onder hen bevond zich mevrouw DE BONCHAMP, die ten dood was veroordeeld en

voor welke hij eene opschorsing van het vonnis had verkregen, die hij op staanden voet met expresse naar *Nantes* deed overbrengen, en die er gelukkiglijk vóór de executie aankwam. In den schoot der conventie teruggekeerd, maakte hij de oproerige bewegingen van de afgevaardigden HENTZ en FRANCASTEL bekend. In den raad der vijf-honderden, door verscheiden departementen herkozen, nam hij deel aan deze vergadering tot in het 7e jaar (1798). Van dat tijdstip tot aan zijnen dood, in 1815 voorgevallen, heeft LOFFICIAL de functien van regter bij de burgerlijke regtbank van *Angers*, vervolgens van raadsheer aan het koninklijke hof van die stad waargenomen.

LOGOTHETUS. — Zie ACROPOLITUS.

LOHÉAC. — Zie LAVAL (ANDREAS DE).

LOHENSTEIN (DANIEL GASPAR VON), een Duitsch dichter, in het jaar 1635, te *Nimptsch* in *Silezië* geboren, was raadsheer van keizer JOZEF I, en eerste sijn-dicus van de stad *Breslau* (1666). Na goede studiën te hebben gemaakt, reisde hij in al de deelen van *Europa*, waar hij zich de ach-

ting der geleerden verwierf. Hij overleed in 1683, in den ouderdom van 48 jaren. Zijne genie was vroeg rijp. Met zijn 15^e jaar, gaf hij 1.º drie *Treurspelen* in het licht, welke werden toegejuicht. Hij is de eerste, die het Duitsch treurspel uit de verwarring heeft getrokken. Men heeft nog van hem 2.º *De edelmoedige hoofdman ARMINIUS, dappere verdediger van de Duitsche vrijheid, Leipzig*, 1689 en 1690, 2 dl.ⁿ in 4.to Het is een zedelijke roman, vrij vervelend, waarvan het doel is, om ijver in te boezemen voor de wetenschappen in personen, bestemd tot openbare ambten. — 3.º *Verscheiden gedichten, Breslau*, 1680 en 1733. — 4.º *Poëtische overdenkingen*, op het 53^e kapittel van ISAIAS. Alle *critici* zijn het niet eens over de verdienste van LOHENSTEIN: eenige beschuldige hem, in zijn vaderland eene school van eenen slechten smaak te hebben gesticht, en de dichtkunde teruggaande schreden te hebben laten maken, nadat dezelve te nauwernood aan de verwarring was ontogen, door OPITZ, doch reeds begon bedorven te worden door HOFMANSWALLDAU.

LOIR (NICOLAAS PETRUS), schilder, te *Parijs* in 1624

geboren, maakte zulk eene bijzondere studie van de werken van **POUSSIN**, en copieerde dezelve met zoo veel kunst, dat het moeilijk is de kopij van het origineel te onderscheiden. **LODEWIJK XIV** begunstigde hem met een pensioen van 4000 *livres*. **LOIR** legde zich bijzonder toe op het koloriet en op de teekening. Hij bezat zindelijkheid en gemakkelijkheid, en schilderde even kunstig de beelden, de landschappen, de bouwkunde en de versieringen; maar hij muntte uit in het schilderen van vrouwen en kinderen. Hij werd in 1663 bij de akademie aangenomen. Zijn meesterstuk is de schilderij van **CLEOBIS en BITON, den wagen hunner moeder trekkende**. Men heeft ook van hem 150 gravures met sterk water. Hij overleed te *Parijs* in 1679. — **ALEXIS LOIR**, zijn broeder, heeft zich in de graveerkunst onderscheiden. Zijne *Afneeming van het kruis*, volgens **JOUVINCI**, en een *Moorder onnoozele kinderen*, volgens **LEBRUN**, worden zeer op prijs gesteld.

* **LOISEAU (JOANNES SIMON)** een beroemd regtsgeleerde, geboren den 10 Mei 1776 te *Frasne* in *Franche-Comté*. Hij volbragt zijne studiën in het collegie van *Pontarlier*,

vervolgens in de centrale school van *Besançon*, en begon onder den beroemden **PROUDHON** zijnen regtsgeleerden cursus te *Dijon*, alwaar hij als leeraar werd aangeworven. Te *Parijs* gekomen zijnde, deed hij zich daar voordeelig kennen door zijne medewerking aan een regtsgeleerd tijdschrift, getiteld: *Jurisprudence du Code civil* (*Regtsgeleerdheid van het burgerlijk Wetboek*), in 8.vo, hetwelk hij in 1804, met den heer **BAVOUX** ondernam: dit tijdschrift hield op in het licht te verschijnen in 1812: hij was daarmede tot het 19e deel gevorderd. **LOISEAU** kocht in 1807 het ambt van advocaat bij het hof van cassatie. Hij overleed te *Parijs*, den 22 December 1822, oud 46 jaren, en heeft nagelaten: 1.º *Cause célèbre d'un enfant égaré dans la Vendée* (*Beroemde regtszaak over een kind, verdwaald in de Vendée*), 1809, 2 dl.ⁿ in 8.vo — 2.º *Dictionnaire des arrêts modernes* (*Woordenboek der hedendaagsche vonnissen*), 1809, 2 dl.ⁿ in 8.vo — 3.º *Traité des enfans naturels, adulterins, incestueux et abandonnés* (*Verhandeling over de natuurlijke, onechte, in bloedschande geteelde en verlatene kinderen*), *Parijs*, 1811, in 8.vo — 4.º *Appendice au*

traité des enfans naturels (*Aanhangsel over de natuurlijke kinderen*), *ibid*, *Bavoux* 1819, in 8.vo; beide deze werken zijn zeer geacht. — 5.º *De la jurisdiction des maires de village, ou traité des contraventions de police.* (*Over de regtsmagt van de maires ten platten lande, of verhandeling der overtredingen van policie*), volgens de wetboeken van strafregt en criminele instructie, *ibid*, 1813, in 12mo. 2e uitgave 1816. — 6.º *Mémoire sur le duel.* (*Aanteekening over het tweegevecht*), *ibid*, 1819, in 8.vo van 4 en een half blad. De heeren DE GIRARDIN en DALLOZ hebben lijkreden uitgesproken bij zijn graf, en de *Moniteur* van den 22 December 1822, heeft hem eene levensschets toegewijd.

LOISEAU. — Zie LOYSEAU.

LOISEL (ANTONIUS), advocaat bij het parlement van *Parijs*, geboren te *Beauvais*, in 1536, uit eene familie vruchtbaar in personen van verdienste, studeerde in den beginne te *Parijs*, onder den beroemden RAMUS, die hem tot uitvoerder van zijn testament benoemde, vervolgens te *Toulouse* en te *Bourges*, onder

XV. DEEL.

CUJAS. Hij verwierf zich eenen grooten naam door zijne pleitgedingen en werd met verscheiden eervolle ambten in de regeringbekleed. Hij overleed te *Parijs* in 1617. Men heeft van hem acht *Reden*, getiteld: *La Guienne de M. LOISEL.* (*Guienne door den heer LOISEL*), wyl hij dezelve uitsprak als advocaat des konings, in de kamer van justitie van *Guienne, Parijs*, 1605, in 8.vo — 2.º *Trésor de l'histoire générale de notre temps.* (*Schat der algemeene geschiedenis van onzen tijd*), van 1610 tot 1628, een middelmatig werk, zijnde niet van hem, maar van zijn' zoon KAREL LOISEL, *Parijs* 1636, in 8.vo — 3.º *Pasquier ou Dialogue des avocats du parlement de Paris.* (*Pasquier of zamenspraak der advokaten van het parlement van Parijs*), *Parijs* 1632. — 4.º *Règles du droit Français.* (*Regels van het Fransche regt*). — 5.º *Mémoires de Beauvais et Beauvoisis.* (*Gedenkschriften van Beauvais en Beauvoisis*), 1717 in 4.to vol belangrijke nasporingen. — 6.º *Institutes contumières.* (*Landsregten*), 1710 in 2 dl.ⁿ, laatste uitg. 1783. — 7.º *Poésies Latines* (*Latijnsche gedichten*). 8.º *Opuscules di-*

L

vers. (Verscheiden werkjes) in 4, to 1656. Zij werden in het licht gegeven door zijn neef den abt JOLY, domheer van *Parijs*, die dezelve versierde met het leven van den schrijver.

LOISEL. — Zie LORSEL.

LOISON. — Zie LOYSON.

LOIZEROLLES (JOANNES SIMON AVED DE), geboren te *Parijs*, in 1733, uit eene adellijke familie, was raadsheer des konings, en luitenant-generaal van het bailiuwschap van de artillerie bij het tuighuis te *Parijs*, toen de revolutie uitbarstte. Hij nam geen deel aan de staatkundige onlusten in *Frankrijk*, doch zijne oude ambten, en voornamelijk zijne geboorte, waren meer dan voldoende titels om hem verdacht te maken. Hij werd als zoodanig in hechtenis genomen in 1793, en met zijnen zoon in het huis *Saint-Lazare* opgesloten. De plaatsen van verzekering, ofschoon geweldig vermeerderd, niet meer toereikend zijnde om de personen te bevatten, die eeningen argwaan gaven, bedachten, bij gebrek aan bewijzen, om hen te doen omkomen, de zamenzweringen der gevangenen. Den 7 thermidor (25 Julij 1794), twee

dagen vóór den val van ROBESPIERRE, verscheen de deurwaarder van de revolutionaire regibank te *St. Lazare*, met de lijst van diegene, welke zouden gevonnisd worden, en noemt LOIZEROLLES de zoon; hij sliep in dien oogenblik. De vader weifelde niet zijn leven opteofferen, omdat van zijnen zoon te reddden: hij volgde den geregtsdienaar, en verscheen in de gehoorzaal, alwaar COFFINHAL, die slechts slagtoffers wilde, zonder onderscheid, zich bepaalde in de akte van beschuldiging, het woord van zoon uit te schrappen, om dat van vader in de plaats te stellen. Alzoo werd deze edelmoedige grijsaard, tegen wien geene hoofdschuldiging bestond, ten dood geleid en geëxecuteerd, den 27 Julij 1794. Men zegt dat hij, de noodlottige kar beklimmende, met vervoering uitriep: » God zij geloofd, het is mij gelukt!» Doch deze heldhaftige daad, welke evenwel in enen vader, niet verwondert, zou misschien nutteloos zijn geworden, zonder de revolutie die des anderendaags den 9 Thermidor (27 Julij) plaats had, en die ROBESPIERRE, met zijne voornaamste medepligtigen deed vallen.

LOKMAN. — Zie LOKMAN.

LOLLARD, of **LOLHARD**, (**WALTER**), een Engelsche aartsketter, predikte zijne dwalingen in *Duitschland*, leerde omtrent het jaar 1315, dat de duivelen op eene onregtvaardige wijze uit den Hemel waren verdreven, en dat zij er eens in zouden worden hersteld. De **H. MICHAËL** en de anderen, aan deze onregtvaardigheid schuldige engelen, moesten (volgens hem) eeuwiglijk met alle menschen, die niet in zijne gevoelens deelden, verdoemd worden. Hij verachtte de kerkelijke plegtigheden, erkende de voorbedding der heiligen niet, en geloofde dat de Sacramenten nutteloos waren. Het huwelijk was, volgens hem, slechts eene bezworene ontucht, enz. Deze dweeper verschaftte zich een groot aantal leerlingen, die hij zijne apostelen noemde, en die jaarlijks *Duitschland* doorreisden; om diegenen te bevestigen, welke zijne gevoelens hadden aangenomen. De inquisiteuren deden **LOLLARD** in hechtenis nemen, en, zijne hardnekkigheid niet kunvende overwinnen, veroordeelden zij hem. Hij werd te *Keulen* in 1322 verbrand, zonder eenig teeken van berouw te geven. Men ontdekte een aantal zijner leerlingen, waarvan men, volgens

TRITHEMUS, eenen grooten brand maakten. De **LOLLARDS** verbreidden zich in *Duitschland*, en begaven zich naar *Vlaanderen* en *Engeland*. Deze geestdrijvers verleidden vele Engelschen, en hunne sekte nam toe in dit rijk. Zij vereenigden zich met de *Wiclefiten*, en bereidden den ondergang van de geestelijkheid van *Engeland* en de scheuring van **HENDRIK VIII**, terwijl weder andere **LOLLARDS** degemoederen voorbereidden, in *Boheme*, voor de dwalingen van **JAN HUSZ**, en voor den oorlog der *Hussiten*. Zoo zeer is het waar, dat door sekten te laten uitspruiten, men niet alléén onvermijdelijke onheilen voor de godsdienst voorbereidt, maar daarenboven de constitutie der staten schokt.

LOLLIA-PAULINA, eene Romeinsche keizerin, kleindochter van den consul **LOLLIUS**, was gehuwd met **C. MEMMIUS REGULUS**, consul, landvoogd van *Macedonië*, toen keizer **CALIGULA**, op hare schoonheid verliefd werd. Om haar op eene behoorlijke wijze te trouwen, noodzaakte hij **MEMMIUS**, zich uit te geven voor den vader dezer dame, waarvan hij de wezenlijke echtgenoot was. Zij droeg niet lang den zoo zeer benijdden en

gevaarlijken titel van keizerin. CALIGULA weldra walgende voor de schoonheid van LOLLIA, verstiet haar zonder beweegreden, noch voorwendsel, maar uit zijnen eigenen wil. Na den dood van MESSALINA, de vrouw van CLAUDIUS, opvolger van CALIGULA, bekoopte LOLLIA de eer, om de gemalin van CLAUDIUS te worden; doch AGRIPPINA behaalde die, door de listen van PALLAS, beschuldigde hare mededingster van tooverij en deed haar onder dit voorwendsel door den keizer verbannen, en vervolgens door eenen gemeensman om het leven brengen, in het jaar 49 na J. C.

LOLLIANUS (SPURIUS SERVILIUS), een gelukssoldaat, uit de hefte des volks geboren, maakte vorderingen onder de wapens, door zijn vernuft en door zijne dapperheid. Hij werd bekleed met de keizerlijke waardigheid door de Romeinsche soldaten, welke POSTHMIUS den Jonge, hadden vermoord. Het was in het begin van het jaar 267. De overweldiger, verdedigde zich te gelijk tegen de troepen van GALLIENUS, en tegen de Barbaren aan de overzijde van den Rijn. Na hen te hebben genoodzaakt, in hun land terug te keeren, deed hij de werken herstel-

len, welke zij hadden verwoest. Daar hij zijne soldaten aan deze werken liet arbeiden, werden zij weerspannig en benamen hem het leven, na eene regering van eenige maanden.

LOLLIUS (MARCUS), Romeinsch consul, werd door AUGUSTUS geacht. Deze keizer gaf hem het bewind over Galatië, Lycaonië, Isaurië en over Pisidië, 23 jaren vóór J. C. Hij maakte hem vervolgens opzichter over CAJUS CÆSAR, zijnen kleinzoon, toen hij dezen jongen vorst naar het oosten zond, om er orde te stellen op de zaken van het rijk. LOLLIUS deed op deze reis zijne gierigheid en andere slechte hoedanigheden, die hij te voren behendig had verborgen, doorstralen. De onmatige geschenken, welke hij van alle vorsten aferste, gedurende hij bij den jeugdigen Cæsar was, ontdekten zijne ondeugden. Hij onderhield de tweedragt tusschen TIBERIUS en CAJUS CÆSAR, en men geloofde zelfs, dat hij den koning der Parthen als spion diende, om het sluiten van den vrede te vertragen. CAJUS deze verraderij vernomen hebbende, beschuldigde hem bij den keizer. Daar LOLLIUS vreesde te worden gestraft, zoo als hij het ver-

diende, bragt hij zich door vergif om het leven, onnoemelijke goederen nalatende, aan MARCUS LOLLIVS, zijnen zoon, welke consul werd, en wiens dochter LOLLIA PAULINA met CALIGULA huwde. Het is deze laatste LOLLIVS, aan wien HORATIUS den 2° en den 7^e brief van zijn eerste boek opdroeg en hetwelk hij noemt *Maxime Lolli*.

* LOLME (JOANNES LODEWIJK DE), geboren te Geneve, in 1740, oefende in den beginne het beroep van advocaat uit, hetwelk hij liet varen, om de gewoonten en de staatsregelingen der verschillende staten van *Europa* te gaan onderzoeken. Hij vestigde eerst zijne aandacht op het Engelsch gouvernement, en begaf zich naar *Londen*, om het te leeren kennen. Om trent 1775 kwam hij in *Geneve* terug, en werd er lid van den raad der tweehonderden, doch in het vervolg keerde hij weder naar *Londen*, en kwam niet eerder in *Zwitserland* terug, dan op het einde zijner dagen. Hij overleed te *Seven*, op den *Ruffenberg*, in het kanton *Schweitz*, in Julij 1806. Hij gaf uit: 1.º *Parallele du gouvernement anglais etc. (Vergelijking van het Engelsch gouvernement en van het ou-*

de bestuur van Zweden, bevattende eenige aanmerkingen over de laatste revolutie in dat rijk voorgevallen enz.) 2.º *Constitution de etc. (Constitutie van Engeland, of staat van het Engelsch gouvernement, waarin hetzelfde tevens wordt vergeleken met de republikeinische regeringsvorm en met de andere besturen van Europa)*, in het Fransch, *Amsterdam*, 1771, in 8.vo dikwijls herdrukt. Dit boek werd in *Frankrijk* wel onthaald. De schrijver verbeterde zijn plan en gaf eene Engelsche uitgave in het licht, in October 1775. Zijn werk wordt door de Engelschen geacht, ofschoon het op verre na niet volkomen en onberispelijk is. Het is heviglijk gehegeld door den schrijver van *l'Examen etc. (Het onderzoek van het gouvernement van Engeland, vergeleken met de constitutiën der Vereenigde staten)*, en vooral in de bijgevoegde aanmerkingen door den uitgever. Men kan niet ontveinzen, dat verscheiden der verwijtingen, welke hij hem maakt, gegrond zijn. — 3.º *Histoire des flagellans etc. (Geschiedenis der geeselsbroeders of gedenkschrift over de menschelijke bijgelooovigheid)*, 1777, in 4.to in het Engelsch, Het is eene

omschrijving van het boek van den abt BOILEAU, en men verwijt DE LOLME van niet de behoorlijke maat te hebben gehouden. De stijl daarboven is niet gekuischt. — 4.º *Observationis relatives etc.* (Aanmerkingen betrekkelijk de belastingen op vens-ters, winkels en omzwer-vende kramers enz.) Zij zijn vol geest en oordeel. — 5.º *Observations sur l'em-barras national etc.* (Aan-merkingen over de nationale verlegenheid, en over de wij-ze, waarop het parlement in dit punt heeft te werk gegaan). Hij heeft hetzelfde gevoelen geuit als PITT, hetwelk door het parlement werd aangenomen, en waar-in de groote meerderheid der natie deelde. Het burgerlij-ke leven van DE LOLME is vol zonderlingheden; hij zocht het gezelschap der mindere klasse, en veranderde dik-wijls van naam. Hij was bij-na zonder middelen van be-staan, zijne trotschheid be-lette hem altijd te verzoeken, om die te verkrijgen. Hij be-hielp zich met weinig. Zijn uiterlijk zoo wel als zijne ge-woonten waren bijna walge-lijk geworden.

Lom of LOMMIUS (JOOST VAN), een kundig geneesheer, te Buren, in de provincie Gelderland, in 1500 gebo-

ren, oefende zijn beroep voor-namelijk te *Doornik* en te *Brussel* uit, en overleed in het jaar 1562. Wij hebben van hem: 1.º *Commentarii de sanitate tuenda in pu-mum lib.* — 2.º *De re me-dica C. Celsi, Leijden, 1761.* — 3.º *Observationum me-dicinalium libri tres.* Men heeft daarvan een aantal uit-gaven gemaakt, de nieuwste is die van *Amsterdam, 1761,* in 12.mo Dezelve werd twee-maal in het Fransch vertaald, *Parijs, 1712* en *1759.* — 4.º *De curandibus febribus, Amsterdam, 1761.* Het La-tijn van LOMMIUS is zuiver en sierlijk. Men wil, dat niet een geneesheer zijner eeuw de ziekten beter hebben doen kennen, noch eene oordeel-kundigere en meer zekere praktijk hebben voorgeschre-ven. Zijne aanmerkingen zijn wijs en grondig. Over de voorregten van de matigheid sprekende, merkt hij aan, dat het gebod, hetwelk de kerk maakt van de veertig-daagsche vaste, welke plaats heeft in het begin van de lente, volmaaktelijk overeen-komstig is met de wetten der gezondheids-leer, en dat de-zelve, geregeld in acht ge-nomen worden, vele ziekten voorkomt. Alle werken van LOMMIUS zijn herdrukt, te *Amsterdam, in 1745* en *1761, 3 dl.n in 12.mo*

LOMAZZO (JOANNES PAULUS), een schilder en geleerde Italiaan, geboren te *Milane* in 1538, werd bekwaam in de schilderkunst en in de fraaije wetenschappen. De letterkunde was hem van groote dienst, toen hij in den bloei zijner jaren (33 jaren) het gezigt had verloren, volgens de voorzegging hem daarvan door **CARDAN** gedaan. Hij overleed in 1598. Men heeft van hem twee weinig algemeene werken: 1.º eene *Verhandeling over de schilderkunst*, in het Italiaansch, *Milane*, 1584, 1585, 1590 in 4.º; een uitmuntend werk: het eerste boek dezer verhandeling is in het Fransch vertaald, onder den titel van: *Traité de la proportion naturelle (Verhandeling over de natuurlijke evenredigheid)*, *Toulouse*, 1749, in fol. met pl. — 2.º *Idea del tempio della pittura*, 1590, in 4.º Verscheiden dichters en geleerden hebben hem in hunne schriften geroemd, hetzij als letterkundige, hetzij als schilder. Zijne gedichten worden nog zeer geacht, en zijne schilderijen versieren de kerken en paleizen in *Italië*.

LOMBARD (LAMBERTUS) in 1506 te *Luik* geboren, legde zich met goed gevolg op het schilderen toe. Hij werd

volmaakter in zijne kunst in *Duitschland*, *Frankrijk* en vooral in *Italië*, werwaarts hij zich in het gevolg van den kardinaal **POLUS** begaf. In zijn vaderland teruggekeerd deed hij er den goeden smaak voor de schilder- en bouwkunst ontwakken, en vormde kweekelingen die groote vorderingen in deze kunst maakten. **HUBERTUS GOLTZIUS** gaf het *Leven van LOMBARD*, door **DOMINICUS LAMPSON**, onder dezen titel in het licht: *LAMBERTI LOMBARDI apud Eburones pictoris celeberrimi vita*, *Brugge*, 1565, in 8.º **GOLTZIUS** geeft daarin een schitterend bewijs zijner erkenning voor de lessen, welke hij van **LOMBARD** had ontvangen. Deze schilder was in 1565 nog in leven; het jaar van zijn dood is niet bekend.

LOMBARDUS (PETRUS). — Zie **PETRUS LOMBARDUS**.

LOMBERT (PETRUS), advocaat bij het parlement van *Parijs*, zijne geboorteplaats, begaf zich onder de kloosterlingen van *Port-Royal* en woonde eenigen tijd in hun gesticht. Hij vertaalde 1.º *De Schriften der heilige Vaders* en overleed in 1710, na verscheiden overzettingen in het licht te hebben gege-

ven. De meest geachte zijn:
 2.º *Explication etc.* (*Uitlegging der eerste kapitfels van het Hooglied*), door den heiligen BERNARDUS, *Parijs*, 1670; in 8.vo — 3.º *Guide etc.* (*Wegwijzer des Hemels, of grondbeginselen van het Christelyke leven*), door den kardinaal BONA in het Latijn geschreven, *Parijs*, 1681. — 4.º *Ouvrages etc.* (*Werken van den heiligen CYPRIANUS*), *Parijs*, 1672, 2 dl.ⁿ, in 4.to, *Rouanen*, 1716 in hetzelfde formaat, verrijkt met aantekeningen met een nieuw *Leven* van dezen Vader, uit zijne Schriften ontleend en de vertaling van het oude, door den diaken PONCE enz. — 5.º *Traduction etc.* (*Vertaling der uitleggingen van den heiligen AUGUSTINUS: De sermone CHRISTI in monte*), *Parijs*, 1683 en 1701, in 18.mo en — 6.º *Traduction etc.* (*Overzetting van de heilige stad Gods*), door denzelfden kerkvader, met aantekeningen, in 2 dl.ⁿ in 8.vo met *La vie etc.* (*Het leven van den H. AUGUSTINUS*) en eene *Analyse etc.* (*Ontleding zijner werken*), alles ontleend uit de *Vies etc.* (*Levensgeschiedenissen der oudvaders*), door GODESCARD. Men kan LOMBERT verwijten, hetgeen DUBOIS, eenen anderen vertaler van

Port-Royal heeft verweten. De H. BERNARDUS, de H. AUGUSTINUS en de H. CYPRIANUS, hebben bij hem ten naasten bij denzelfden stijl, dezelfde wendingen en dezelfde schikking.

LOMBEZ. — Zie AMBROSUS DE LOMBEZ.

LOMEIER (JOANNES), hervormd predikant, in 1636, te *Zutphen* geboren, en aldaar in 1699 overleden, onderscheidde zich door zijne *Geschiedkundige en beoordeelende verhandeling, over de meest beroemde oude en nieuwe bibliotheken*, gedrukt te *Zutphen*, in 1669 en te *Utrecht* in 1680, in 8.vo Onder al de werken over deze stof handelende, is dit het geleerdste, doch niet het best geschreven, en sedert hetzelfde in het licht is verschenen, zou er nog wel wat bij te voegen zijn.

LOMÉNIE (HENRICUS AUGUSTUS DE), graaf van *Brienne*, werd in 1594, te *Parijs* geboren. Koning LODEWIJK XIII benoemde hem in 1622, tot kapitein van het kasteel der *Tuileries* en zond hem twee jaren later naar *Engeland*, om de voorwaarden des huwelijks van HENRIETTE van *Frankrijk*, met den prins van *Wallis* te regelen. Hij

volgde den koning naar het beleg van *Rochelle*, in het begin der regering van **LODEWIJK XIV**, en verkreeg vervolgens het departement van buitenlandsche zaken. Hij gedroeg zich met veel omzigtigheid gedurende de onlusten der minderjarigheid, en overleed in 1666. Hij heeft geschreven *Mémoires* (*Gedenkschriften*) nagelaten, van het begin der regering van **LODEWIJK XIII**, tot aan den dood van den kardinaal **MAZARIN**. Men heeft daaruit de belangrijkste stukken genomen, om het werk te vervaardigen bekend onder den titel van: *Mémoires etc.* (*Gedenkschriften van LOMÉNIE*), *Amsterdam*, 1719, 1723, in 3 dl.ⁿ in 12.mo De uitgever heeft dezelve uitgebreid tot in 1618; zij behelzen eenige belangrijke bijzonderheden en nuttige anekdoten voor de geschiedenis van zijnen tijd. Deze gedenkschriften zijn herdrukt met eene levensschets door den heer **PETITOT**, in de tweede reeks van de *Mémoires etc.* (*Gedenkschriften betreffende de geschiedenis van Frankrijk*), 35e en 36e dl. Vader **SENAULT** van het *Oraorium*, heeft de lijkrede van den graaf van **BRIENNE** uitgesproken.

LOMÉNIE (**LODEWIJK HENRICUS DE**), graaf van *Brienne*, oudste zoon van den voorgaande in 1635 geboren, werd in 1651, van zijn 16e jaar af, in de opvolging van het ambt van secretaris van staat, hetwelk zijn vader bekleedde, bevestigd, en begon hetzelfde, in zijn 23e jaar, na verscheiden gewesten van *Europa* te hebben doorgereisd, uit te oefenen. Doch de droefheid, welke hem de dood zijner vrouw, **HENRIETTE DE CHAVIGNI**, in 1665, veroorzaakte, verbijsterde zijne zinnen. **LODEWIJK XIV**, was genoodzaakt, hem zijn ontslag te geven; de minister begaf zich, nadat hij te vergeefs had beproefd in de orde der karmhuizer monniken te treden, bij de vaders van het *Oraorium*. Hij leefde in het begin vroom en werd zelfs priester gewijd; doch het duurde niet lang, of hij walgde voor een leven, dat hem te eentoonig scheen. Hij hervatte zijne reizen, begaf zich naar *Duitschland*, ontstak in liefde, zegt men, voor de prinses van **MECKLENBURG** en verklaarde haar zijnen hartstogt. **LODEWIJK XIV**, aan wien deze vorstin hare klagten rigtte, gelastte **LOMÉNIE** naar *Parijs* terug te keeren; en deed hem in de abdij van *Saint Germain* opsluiten. Men was

genoodzaakt, hem vervolgens te *St. Benoit-sur-Loire*, en daarna te *St. Lazare* op te sluiten. Het geschrift, dat hem in zijnen kerker het meeste bezig hield, was: 1.º eene geschiedenis van het Jansenismus onder den titel van: *Roman etc. (Ware roman of geheime geschiedenis van het Jansenismus, zamen-spraken door den heer DE MELONIE (LOMÉNIE), heer van Nebrine, vervaardigd, enz.)* 1685. Dit werk is niet gedrukt, het is een mengewerk van gedichten en onrijm in 9 boeken. De afbeeldsels van ARNAUD en LANCELOT en van eenige anderen, zijn daarin met veel vuur geschilderd. De schrijver spaart daarin weinig de kloosterlingen van *Port-Royal*, waarvan de voorstanders hem op hunne beurt niet hebben verschoond. Zoodra hij de onstuimigheid van zijnen geest kon beteugelen, was hij beminnelijk; zijn hart was gevoelig en edelmoedig. Eenige jaren vóór zijnen dood, verkreeg hij bevel van zich naar de abdij van *St. Severin de Château-Landon* te begeven, alwaar hij in 1698 overleed. Behalve zijnen *Ware Roman* waaruit men eenige anekdoten zou verzamelen, indien men den ernst van de boersterijen, die daarin heer-schen, konde scheiden, heeft

men van hem. — 2.º *Mémoires etc. (Gedenkschriften van zijn leven)*, 3 dl.ⁿ in fol. — 3.º *Satires etc. (Schimpschriften en Lierzangen)*. — 4.º *Poëme etc. (Een gedicht, meer dan klugtig op de gekken van Saint Lazare)*. De voorgaande werken zijn in handschrift. — 5.º *De beschrijving zijner reizen*, in 8.vo in het Latijn, met genoegzame sierlijkheid en zuiverheid geschreven, 1660, in 12.mo 1662, in 8.vo — 6.º *Récueil etc. (Verzameling van Christelijke en andere gedichten)*, 1671, 3 dl.ⁿ in 12.mo Men vindt daarin verscheiden zijner eigen werken. De schrijver bezat ongedwongenheid en levendigheid; doch zijne verbeelding werd niet altijd door eenen veiligen smaak geleid. — 7.º *Règles etc. (Regelen van de Fransche dichtkunst)*, welke men vindt in het vervolg van de Latijnsche methode van *Port-Royal*. Het is eene schets, welke aan alle heeft gediend, die over dezelfde stof hebben geschreven. — 8.º *La vie etc. (Het leven en de openbaring van de H. GERTRUDIS)*, Parijs, 1673, in 8.vo

* LOMÉNIE DE BRIENNE (STEPHANUS KAREL DE), kardinaal, uit het beroemde geslacht van dien naam, werd

in 1727, te *Parijs* geboren. Hij koos den geestelijken staat, om zich naar de wenschen zijner ouders te voegen. Van zijne jeugd af aan de filozofische partij gehecht, begon hij zijne loopbaan op eene wijze, die bijna ergerlijk was. Hij verdedigde in *Sorbonne*, den 30 October 1751, eene thesis, welke daarna die van den abt DE PRADES deed vergeten, doch waarin de abt MEY verscheiden gewaagde stellingen aanwees. Het schijnt intusschen, dat hij uit achting voor zijne familie, niet aan eenige censuur werd onderworpen. Hij ontving van den aartsbisschop van *Rouanen* brieven van grootvikaris, en zijne betrekkingen met den bisschop van *Orleans*, toenmaals met de kerkelijke ambten belast, deed hem in 1760 het bisdom *Condom*, en in 1763 het aartsbisdom *Toulouse* verkrijgen. Hij onderscheidde zich in deze laatste bediening door eene standvastige aandacht op de zaken en de belangen van de provincie *Languedoc*, en verwierf zich de toegenegenheid van het hof. Hij deed zich daarbij door zijne weldadigheid en eenige nuttige inrigtingen opmerken. Men haalde hem zelfs aan als een administrerend bischop, eene soort van verdienste, waar men toenmaals

veel prijs op stelde. Ook werd hij door alle vergaderingen der geestelijkheid als lid benoemd, waarin hij ongelukkiglijk te veel invloed verkreeg. Belast om maatregelen te nemen tot heil der godsdienst, scheen hij veeleer den ijver zijner medebroeders tegen te werken, dan wijze instellingen te bevorderen. Men had een voorbeeld van de lichtzinnigheid, waarmede hij de zaken behandelde, in het verslag, dat hij den 25 Mei 1766 over de kerkelijke vergadering van *Utrecht* deed, en hetwelk vol onnaauwkeurigheden is. Een besluit van den raad, hem in datzelfde jaar benoemd hebbende tot lid eener commissie, ingesteld tot herstelling der geestelijke orden, was hij de voornaamste agent van dezelve, en men beschuldigde hem verdeeldheden in de kloosters te hebben aange-stookt, de minderen tegen de meerderen te hebben aangehitst, en te hebben bijgedragen, om mannen voor hunnen staat te doen walgen, welke de geest der eeuw daarvan reeds had verwijderd. De vergaderingen der geestelijkheid van 1773, van 1775 en van 1780, beklagden zich over deze heimelijke pogingen, en zelfs eenige parlementen verweten der commissie, zich een overdreven gezag te heb-

ben aangematigd, en slechts had weten te verdelgen, terwijl zij was ingesteld om te behouden. Er werden inderdaad gestichten en orden vernietigd, anderen ontwaard, en nergens werd eene betere tucht ingevoerd, omdat dit niet was, hetgene men verlangde. Bij den dood van den heer DE BEAUMONT, aartsbisschop van *Parijs*, deden de talrijke aanhangers van den heer DE BRIENNE hunne pogingen, om hem tot dezen stoel te doen benoemen, doch de keuze des konings viel op den heer DE JUIGNÉ. De aartsbisschop van *Toulouse* opende later eene diocesaan-kerkvergadering, waarin men zich voornamelijk bezig hield om aan oude en ziekelijke geestelijken hulp en bijstand te verleenen, en de maatregelen, die men over deze beide punten nam, schenen verstandig. Men maakte ook nuttige instellingen; men gaf een uittreksel van het rituaal in het licht, en de aartsbisschop presideerde al de zittingen. Men liet niet na bij deze nieuwe gelegenheid den ijver van den prelaat, dien men in het ministerie wilde brengen, te verheffen. Bekwaam, om bij alle gelegenheden zich den goeden uitslag te verzekeren, had LOMÉNIE bij de koningin een' zijner eerste gunstelingen als

voorlezer geplaatst, die niet in gebreke bleef, op het gemoed dezer goede en vertrouwende vorstin een al te groot vermogen uitte oefenen. Het was de abt DE VERMONT, een indringend, werkzaam en laatdunkend man, doch die zich in alle omstandigheden getrouw toonde voor de erkenning, welke hij den aartsbisschop verschuldigd was. LOMÉNIE, de verklaarde vijand van CALONNE, toenmaals algemeen tegenboekhouder der geldmiddelen, was, nadat het hem was gelukt de genegenheid der koningin voor dezen minister, die in haar zijnen voornaamsten steun vond, te onderdrukken, niet minder gelukkig, om de voornaamsten der geestelijkheid en der regering tegen zijnen mededinger in te nemen, hem in eene volstrekte ongenade des konings te doen vallen, die hem het beheer der geldmiddelen en zijne ordeteekens ontnam en hem naar *Lotharingen* verbande. (Zie CALONNE). FOURQUEUX, die slechts eenigen tijd de generale controle had waargenomen, zich in December 1787 daaraan hebbende onttrokken, werd de aartsbisschop van *Toulouse* voornaamste minister, (den titel van eerste minister werd hem nooit gegeven), en werd tenzelfden tijde benoemd tot

het aartsbisdom van *Sens*, opengevallen door den dood van den kardinaal DE LUYNES; hij scheen weldra verre beneden de functien, welke hij met zoo veel ijver en volharding had bekuipt. Men oordeelde zijne oogmerken kortzigtig, zijne verrigtingen bekrompen, zijnen gang onge-regeld en weinig zeker. Nadat hij de plannen van CALONNE aangerand en de ongenade van dezen minister beslist had, wilde hij zich weder aan zijne ontwerpen hechten en die ten uitvoer doen brengen; doch hij zag zich in de onmogelijkheid, de hinderpa-len, die hij had verwekt, te boven te komen, en het par-lement van *Parijs*, zich standvastiglijk verzet hebbende tegen de inschrijving der grond-belasting en tegen die van het zegel, waarop het ge-heele financiële stelsel van den aartsbisschop berustte, ontving hij bevel zijne functien neder te leggen, en zich in ballingschap naar *Troyes* te begeven. Deze gewelddadigheden waren van korten duur; de openbare meening verklaarde zich met zulk eene kracht, en de spotschriften, hekel- en puntdichten, overlaadden den voornaamsten minister zoodanig, dat hij den 24 Augustus 1788, na een bestuur van acht maanden, zijn ontslag ontving. Den 15

December daaraanvolgende verkreeg hij de waardigheid van kardinaal. De koning had hem versehiden rijke abdijen gegeven, en hij ver-wijderde zich uit het minis-terie met 800,000 franken aan beneficiën. De revolu-tie kort daarna uitgebarsten zijnde, verklaarde de kardi-naal DE LOMÉNIÉ, ontevreden over het hof, hetwelk hij van zwakheid en onbe-stendigheid beschuldigde, zich als voorstander van dezen grooten staatkundigen opstand, en beroemde zich denzelven te hebben voorbereid, doch door de onstandvas-tigheid zijns karakters be-heerscht, legde hij in de za-ken van de godsdienst dezelf-de onzekerheid en dezelfde wankelmoedigheid aan den dag, welke hij in die van den staat had betoond, en na den, door de burgerlijke con-stitutie der geestelijkheid voor-geschreven eed te hebben af-gelegd, weigerde hij de con-stitutionele bisschoppen te zalven. Sedert dien tijd, met verachting van deze constitu-tie hebbende gesproken, ver-anderde hij op nieuw van taal, en zwoer dezelve te zul-len handhaven. Hij zocht zich niet te min ten gevolge van dezen laatsten stap, bij den Paus te verontschuldigen, doch kort daarna, aan zijne on-zekerheden en zijne gewone

onstandvastigheid overgegeven, zond hij hem den kardinaals-hoed terug, welken hem niet werd wedergegeven. Pius VI deed hem in zijne bullè van 23 Februarij 1791 hevige verwijten, bij gelegenheid van zijnen eed. Van dat tijdstip af steeds voor zijn leven bevende, had hij zich weder naar *Sens* begeven. Den 9 November 1793 in hechtenis genomen, en in de gevangenis dier stad geworpen, overleed hij daags voor dat men hem naar eene andere plaats van verzekering zou overbrengen, aan eenen verschrikkelijken aanval van beroerte, den 16 Februarij 1794. Men zegt, dat hij zich door vergif had om het leven gebragt, doch niets heeft dit gerucht bewaarheid. Hij hield veel van boeken, en trok geene stad door, zonder bij alle boekverkoopers integaan, om er eenige zeldzame werken; geschikt om zijne talrijke bibliotheek te verrijken, te ontdekken. Zijne ongelukkige familie werd eenige maanden daarna het slagtoffer zijns rampzaligen roems, en kwam bijna geheel om op het schavot, den 21 Floréal jaar 2 (10 Mei 1794) op denzelfden dag als de ongelukkige zuster van **LODEWIJK XVI**. Als bisschop beschouwd, kon men den kardinaal **DE**

LOMENIE niet minder streng beoordeelen dan als staatsman. Scherp in zijne voorschriften, was hij zeer ongebonden in zijne zeden. Het was aan zijne verbindtenissen met de mannen, waarop zich toenmaals de filozofie en de letterkunde verhoovaardigden, veel meer dan aan zijne persoonlijke geleerde titels, dat hij zijne aanneming bij de Fransche akademie te danken had. **BEAULIEU** in zijne *Essais etc.* (*Historische proeven over de revolutie van Frankrijk*), schildert hem in het tafereel, dat hij van de voornaamste ministers van **LODEWIJK XVI** maakt, aldus. " **CALONNE** werd vervangen door **LOMENIE DE BRIENNE**, toenmaals aartsbisshop van *Toulouse*, een filozofische priester, hebben de de eer een ongodist, een vriend der vrijheid door beginselen, en een despoot van inborst te zijn; openlijk voor de gevoelens van **J. J. ROUSSEAU** uitkomende, en zich gelijk de kardinaal van **RICHELIEU** gedragende; naar de pauselijke waardigheid strevende, en met zijne vrienden over de instellingen van *Rome* en over hetgeen de godsdienst het meeste heilig is, den spot drijvende; met eene bekwaamheid de openbare zaken overwegende, en geenszins de menschen ken-

nende; met één woord, een oppervlakkig verstand, voor een man van genie gehouden, waarvan hij slechts de karikatuur was." BEAULIEU voegt er bij, dat het niet dan met veel moeite was en na verscheiden vruchteloze pogingen van wegens personen, die den koning het dierbaarst waren, dat men hem eindelijk kon doen besluiten, aan den heer DE BRIENNE zijn vertrouwen te schenken. *Die man gelooft niet in God*, zeide deze godsdienstige vorst tot degene, die hem dezelveen voorstelden; om dezen weêrzin te overwinnen, veinsde de doorslepen prelaat de deugd en verborg zijne ondeugden. Behalve zijne verslagen en reden voorkomende in de notulen van de vergaderingen der geestelijkheid, heeft hij in het licht gegeven: 1.º *Oraison etc.* (*Lijkrede op den dauphin*). — 2.º *Compte etc.* (*Verslag gegeven aan den koning*), Maart 1788. — 3.º *Le conciliateur etc.* (*De bemiddelaar of brieven eens geestelijken, aan eenen magistraatspersoon*), Rome, 1754; eindelijk verscheiden *Lettres etc.* (*Herderlijke brieven en voorschriften*), die misschien het beste zijn wat hij geschreven heeft.

LOMER (*Heilige*), LAUNO-

MARUS, een abt, in het bisdom *Chartres*, overleed den 19 Januarij 594; zijne overblijfselen naar het bisdom *Blois* overgebracht, gaven aanleiding, om er in de 10.^e eeuw eene abdij te stichten, die zijnen naam draagt.

* LOMET (ANTONIUS FRANCISCUS baron VAN FOUCAUX), te *Château Thierry*, (*Aisne*), den 6 November 1759 geboren, trad in 1777, in de school der bruggen en wegen, en werd in 1782, ingenieur bij de generaliteit van *Bordeaux*, hij vestigde zich te *Agen*, en werd in 1790 naar de constituerende vergadering gezonden, om in naam dezer stad, eenige reclamatiën te doen; LOMET, werd in 1792 verzocht, om zich naar *Bayonne* te begeven, ten einde in zijne hoedanigheid van ingenieur, GARRAU, LAMARQUE en CARNOT, belast om de herkenning te doen van de grenzen der *Pyreneën*, te ondersteunen. In het begin adjunct bij den generalen staf, vervolgens aide-de-camp van den generaal SERVAN, bragt hij den winter van 1793, aan de boorden van den *Bidasoa* door, alwaar het leger, bij gebrek aan eene schuilplaats, aan veel lijden en ziekten, was blootgesteld. LOMET sloeg voor en ondernam om hetzel-

ve geheel onder dak te brengen, en bragt zijn ontwerp in minder dan veertien dagen ten uitvoer; 475 veldhutten verhieven zich met eene wonderbare snelheid, waaraan het leger deszelfs behoud te danken had. Hij had eens een vrij merkwaardig gesprek met BONAPARTE: deze in 1794, eene *Memorie* getoond hebbende, die hij zamengesteld en geschreven had, over de middelen om Souverein van het eiland *Corsika* te worden. » Maar, » zeide hem LOMET, » deze nieuwe THEODOOR zoude dubbele kans hebben om gekroond of gehangen te worden. » Na eenige oogeblikken zwijgens, antwoordde hem BONAPARTE: » Gij kent de wereld niet, gij hebt slechts de kunsten bestudeerd; de ware wetenschap is wel te willen, hetgeen men wil en de menschen zoo weten te gebruiken, even als de rekenmeesters hunne cijfers; verstaat gij mij? » — » Ja, zeer wel, ik begrijp zelfs, dat wanneer gij eenig gezag over mij hadt, ik zou moeten vreezen, weldra niets te zijn dan de doorgeschraptte cijfer eener zamengestelde vermenigvuldiging. » LOMET bestudeerde in de polytechnieke school, welke CARNOT en de Prior toen onder eenen anderen naam inrigtten, de werktuigkunde en de

plaatsbeschrijving, doch op het tijdstip der ongenade van CARNOT werd hij teruggezonden. Hij keerde weder naar *Agen*, alwaar hij in de centrale school van *Lot-et-Garonne*, de natuur- en scheikunde onderwees, en weigerde naar *Egypte* te gaan. Vóór de terugkomst van den opperbevelhebber die zich naar het Oosten had begeven, werd hij door BERNADOTTE aan den centralen raad der ondernemingen van de legers, toen gepresideerd door den generaal DUPONT, verbonden. BONAPARTE consul geworden zijnde, ontving hem koeltjes; daar hij evenwel zijne verdienste kende, bleef hij niet in gebreke, hem de functien van divisie-chef der militaire operatien en van het ministerie van oorlog toe te vertrouwen. In 1805 nam LOMET deel aan den generalen staf van het leger van *Duitschland*, als anderbevelhebber, en in 1807 werd hij benoemd tot plaatskommandant van *Braunau*, aan de *Inn*, eene der grensvestingen van *Oostenrijk*. Het was gedurende zijn verblijf in die stad, dat hij zich met de kunst der steenbeschrijving, die toen in *Duitschland* ontluikte, bezig hield. Het gelukte hem de geheimen der behandelingen dezer uitvinding, welke men verborgen hield,

te ontdekken, en na de nasporingen over de steenbeschrijvingen te hebben voortgezet, en in 1808, gouverneur van *Opper-Aragonië* te zijn geweest, kwam hij in *Parijs*, de resultaten zijner belangrijke ontdekking brengen; doch hetzij dat den steen, dien hij gebruikte, slecht of kwalijk toeberaid was, hetzij dat men niet de middelen kende om op eene behoorlijke wijze de proeven te drukken, men waardeerde zijne litographie niet, en den steen, welken hij had medegebragt, werd in eenen hoek van het *Museum van natuurlyke historie* verbannen, waar dezelve zich nog bevindt, gerangschikt onder de stalen van zijne orde, dat is, onder de *inééngedrongene kalkachtige*. LOMET ging naar *Spanje*, alwaar hij bezit nam van de vesting *Jaca*, waarop hij in 1809 zijn ontslag vraagde en verkreeg. Hij was kommandeur van het legioen van eer, sedert den veldslag van *Austerlitz* (1805) en ontving het kruis van den heiligen *LODEWIJK* in 1814. Hij was een zeer schrander wiskunstenaar, hij durfde de akademie van wetenschappen bedotten in eene *memorie*, welke hij aan een' der voornaamste geleerden zond, onder den naam van *EVER-*

LING STAUBERG, een Duitsch scheikundige. Deze memorie, waarin hij met behendigheid de zonderlingste en wonderlijkste handelingen ontwikkelt, boeide de geleerden, aan welke dezelve was opgedragen, en werd in de *Gedenkschriften der akademie* opgenomen. LOMET overleed te *Parijs* den 10 November 1826. Hij gaf in het licht: 1.º *Mémoires etc.* (*Gedenkschriften over de minerale wateren en over de warme baden der Pyreneën*), 1795, in 8.vo — 2.º *L'invention etc.* (*De uitvinding eens nieuwen Sextants*), 1799. — 3.º *Theorie etc.* (*Theorie en praktijk over de meting met het waterpas en derzelver toepassing op de uitrekening van terrassen*). — 4.º *Traité etc.* (*Verhandeling over de bouwning, toerusting en de bewegingen van tooneelwerktuigen, zijnde een vervolg van de verzamelingen van timmerkunst van KRAFFT*), in folio, in drie talen. Het magazijn van oorlog bezit eene uitmuntende *Traité etc.* (*Verhandeling over het barakken-bouwen der troepen*), » Men zou, zegt een levensbeschrijver, over LOMET sprekende, hem den RABELAIS van de werktuigkunde en den STERNE van de wetenschap kunnen noemen.”

LOMONOSOFF (MICHAÏLO-WASSILJEWITSCH), een beroemd Russisch dichter, werd in 1711 te *Demissoska* bij *Kholmogori*, aan de *Witte zee* geboren. Als zoon eens visschers, verrigtte hij in den beginne de bezigheden van zijnen vader. Het lezen eeniger boeken, die hem door eenen geestelijken waren gegeven, ontstak zijne jeugdige verbeelding; slechts alleen naar het verlangen, om kundigheden op te doen, het oor leenende, ontvlugtte hij het vaderlijke huis en begaf zich naar *Moskau*, alwaar hij in de school *Zaikonospash* werd opgenomen. Hij beoefende er de Grieksche, Latijnsche, Hoogduitsche en Fransche talen en de wetenschappen. In 1736 op kosten van het gouvernement naar *Duitschland* gezonden, leerde hij er de scheikunde, de wiskunst, de geschiedenis enz.: eerst te *Marburg* en vervolgens in *Saksen*. LOMONOSOFF vervulde te *Petersburg* en te *Moskau* de spreekstoelen der verschillende wetenschappen, was lid der akademie van die stad en van die van *Stokholm*, van het instituut van *Bologne* enz. en werd staatsraad onder de keizerin ELIZABETH. In 1760 gaf hij in de landtaal in het licht: 1.° *Een kort begrip van de Jaarboeken van Rusland*,

van den oorsprong der Russische natie tot aan den dood van den Groot-hertog JAROSLAW I in 1754. Dit werk is door den baron von HOLBACH in het Hoogduitsch vertaald, en gedrukt te *Leipzig*, en in het Fransch, *Parijs*, 1769, in 12.° De schrijver zoude het, zonder zijnen dood, voorgevallen den 4 April 1765, verder hebben uitgebreid. Zijne voornaamste werken als Dichter, zijn: 2.° *De Pétreide* in twee zangen. — 3.° *Twee Treurspelen*, en — 4.° *Verscheiden Lyrische Stukken*. Ook gaf hij in het licht: 5.° *Eenen Rhetorischen Cursus*. — 6.° *Eene Russische Spraakkunst*. — 7.° *Eene Physische en Metallurgische Proeve*. — 8.° *Avond- en morgen betrachtingen over de grootheid van God*. Men heeft de meeste werken van LOMONOSOFF in verscheiden talen overgezet. Zijn leven is door den admiraal TSHITSCHAGOFF in het Russisch beschreven.

* LONCHAMPS (KAREL VAN), een dramatisch schrijver, in 1767, op het eiland *Bourbon* geboren, werd van zijne kindsheid af naar *Europa* gezonden, en volbragt zijne studiën te *Rennes*, van waar zijne familie afkomstig was. Hij kwam in 1786 in zijn geboorteland terug, om

er het erfdeel zijns vaders te bekomen, en na twee, in de vermaken doorgebragte jaren, begon hij *Indië* door te reizen, zonder ander oogmerk, dan om aan zijne nieuwsgierigheid te voldoen. Hij verbond zich te *Chandernagor* met den heer DE JOUY, en hij bevond zich aldaar in 1791, toen in deze kolonie een opstand uitbarstte, die als een uitwerksel der Fransche revolutie kon beschouwd worden. LONCHAMPS trok partij voor de oproerlingen. De gouverneur gevangen genomen zijnde in de vesting, werwaarts hij zich had begeven, werd naar *Frankrijk* gezonden en LONCHAMPS, werd vervolgens afgevaardigd naar *Ile-de-France*, om het gedrag der stad *Chandernagor*, door het generaal-gouvernement te doen goekeuren, eene zending welke hij met goed gevolg en op zijne kosten vervulde. In 1792 begaf hij zich weder naar *Frankrijk*, alwaar hij weldra ten opzichte van het denkbeeld, dat hij zich van de nieuwe orde van zaken vormde, beter onderrigt werd. In 1793, als verdacht, in hechtenis genomen, werd hij te *St. Lazare*, 7 maanden gevangen gehouden. Uit de gevangenis komende, werd hij tot adjunct benoemd van zijnen vriend den generaal-

adjutant JOUY. Zijne onmatige verteringen, zijn vermoegen ondermijnd hebbende, maakte LONCHAMPS zich een middel van bestaan, uit een talent, hetwelk hij slechtstot zijn vermaak had beoefend, en vervaardigde voor het toneel *Vaudeville* 1.º *l'Arbitre etc.* (*De scheidsman of de raadgevingen van het jaar 7*), 1798, — 2.º *Comment etc.* (*Hoe gedaan? of de proeven van menschenhaat en berouw*), 1799. — 3.º *La fille etc.* (*Het meisje in de loterij*), 1800. Hij maakte eenige andere stukken met de heeren DIEU LA FOY en JOUY, als de volgende: *Dans quel siècle sommes nous?* (*In welke eeuw zijn wij?*) 1800. *Tableau des Sabines.* (*Het tafereel der Sabijnen*), 1799, enz. en vervaardigde er verscheiden alléén, als: 1.º *Ma tante AUREOLE.* (*Mijne tante AURORA*), 1803, eene kluchtige opera in 3 bedrijven, die uitgesloten, en vervolgens in 2 bedrijven veranderd werd. — 2.º *Le duel etc.* (*Het nachtelijk tweegevecht*), eene komische opera in 2 bedrijven, 1805. — 3.º *Le séducteur etc.* (*De verliefde verleider*), 1803, een blijspel in 3 bedrijven en in verzen, hetwelk bijval vond in het *Théâtre-Français*, ofschoon het tot de school van

MARIVAUX en DORAT behoorden. — 4.° *La fausse etc.* (*De valsche schaamte*), blijspel in 5 bedrijven en in verzen, hetwelk niet veel bijval vond, enz. LONCHAMPS, de dramatische loopbaan moede, nam den post aan van secretaris van het gebied van CAROLINE BONAPARTE, gemalin van JOACHIM MURAT, toenmaals groothertog van *Berg*; hij maakte met dezen laatste den veldtocht van *Austerlitz* mede, als officier van den generalen staf en verkreeg bij zijne terugkomst het kruis van het legioen van eer. MURAT, koning van *Napels* geworden zijnde, gaf hem dat van de orde der *Beide-Siciliën*, met de titels van kamerheer en van superintendent over de schouwburgen zijner hoofdstad, in 1809. In zijne laatste jaren begaf zich LONCHAMPS naar de familie zijner vrouw te *Louviers* (*Eure*), en schreef nog eenige dramatische werken, die niets tot zijnen roem bijdroegen. Hij heeft onder andere nagelaten 2 dl.ⁿ in 12.mo *Poésies etc.* (*Verscheiden gedichten en liedjes*), 1821, waarin men misschien zoude wenschen, dat de schrijver, over datgene wat de zeden betreft, zich ernstiger had getoond. Men vindt in dezelfde ongedwongenheid en losheid. LONCHAMPS overleed te *Louviers* den 19 April 1832.

LONDE (FRANCISCUS RICHARDUS DE LA), in 1685, te *Caen* geboren, overleed in 1765, oefende zich in de dicht-, toon-, schilder- en teekenkunst, en in de genie. Hij heeft nagelaten: 1.° *Le plan etc.* (*De platte grond en de gezigten van Caen*), met veel zuiverheid uitgevoerd. — 2.° *Paraphrases etc.* (*Berijmde omschrijving der zeven boetsalmen*), 1748, in 8.vo — 3.° *Mémoires etc.* (*Gedenkschriften betreffende den handel van Neder-Normandië*), in handschrift. — 4.° *Recherches etc.* (*Nasporingen over de oudheid van het kasteel te Caen*), insgelijks in handschrift. — 5.° Verscheiden *dichtstukken*, de eene geschreven en de anderen in verzamelingen of dagbladen opgenomen.

LONDONDERRY. — Zie CASTLEREAGH.

* LONDRES (THÉOPHILUS-IGNATIUS-ANKER DE), werd den 1 October 1728 te *Quimper* geboren. Hij trad in de orde der *Jesuiten*, en overleefde hunne vernietiging. Hij is bekend door eenige werken, waarvan hier de titels: 1.° *Description etc.* (*Geschiedkundige beschrijving van het houden van het conclave en van al de plegtigheden, welke men te Rome in acht neemt van den dood*

van den Paus af tot aan de verheffing van zijnen opvolger), *Parijs, Després, 1774*, in 8.vo ofschoon in de *Dictionnaire etc. (Woordenboek der ongenoemden)*, 1 dl.ⁿ, dit werk aan den abt DE LONDRES is toegekend, schijnt het niettemin, dat hetzelfde niet van hem is, maar van PONS-AUGUSTINUS ALLETS, een gewezen lid van het oratorium, en letterkundig man. Zie ten dien opzichte hetzelfde woordenboek, dl. 4, bl. 262, en dl. 1, bl. 70, artikel ALLETS. — 2.º *Variétés etc. (Filozofische en letterkundige verscheidenheden)*, Londen en *Parijs, Duchesne, 1762*, in 12.mo Hij is de uitgever der *Sermons etc. (Predikatiën van pater LE CHAPELAIN)*, 1768, in 12.mo Men weet niet het juiste tijdstip van zijnen dood, doch in 1806. was hij niet meer.

LONG (JACOBUS LE), priester van het oratorium, in 1665, te *Parijs* geboren, werd in zijne jeugd naar *Malta* gezonden, om aldaar onder het getal der geestelijken van den heiligen JOANNES van *Jeruzalem* te worden aangenomen. Naauwelijks was hij aangekomen, of eene ansteekende ziekte besmette het eiland. Hij ontmoette bij toe-

val menschen, die eenen aan de pest overledenen man gingen begraven, hij volgde hen; doch als hij weder in het huis, waar hij woonde, was gekomen, deed men daarvan de deuren toemetselen, uit vrees, dat hij het vergif, waarvan men hem aangetast waande, mogte mededeelen. Deze soort van gevangenis waarborgde zijn leven, en dat der personen, waarmede hij was opgesloten. De jonge LE LONG der besmetting ontkomen, verliet het eiland, hetwelk zij verwoestte, en kwam weder te *Parijs*, alwaar hij in 1686 in de vergadering van het oratorium trad. Na in verscheiden collegiën te hebben onderwezen, werd hij tot bibliothekaris van het huis ST. HONORÉ te *Parijs* benoemd. Deze boekerij vermeerderde onder zijn opzigt voor meer dan een derde. De overmaat van werk putte hem uit, en hij overleed aan eene borstziekte in 1721, als een der deugdzaamste geleerden betreurd. Zijne voornaamste werken zijn: 1.º *Eene gewijde bibliotheek* in het Latijn, herdrukt in 1725, 2 dl.ⁿ in fol. Door de zorg van pater DESMOLETS, zijnen medebroeder en zijnen opvolger in het ambt van bibliothekaris. Dezelve is verdeeld in twee deelen, in het eer-

ste geeft hij eene naamlijst der handschriften en oorspronkelijke teksten des bijbels, met derzelver uitgaven en vertalingen, in het tweede geeft hij eene aantekening der schrijvers en werken, die over de heilige Schrift handelen. Aan eene nieuwe uitgave, met vermeerderingen, was door de zorg van A. G. MARSCH, begonnen. Er zijn daarvan slechts twee gedeelten in het licht verschenen, 5 dl.ⁿ in 4.to, Halle, 1778 — 1790. — 2.º *Bibliothèque etc. (Geschiedkundige bibliotheek van Frankrijk)*, in fol. Dit werk, vol geleerdheid en kritiek, kostte deszelfs schrijver vele nasporingen: het is van eene groote nuttigheid voor hen, die zich op de geschiedenis van de Fransche natie toeleggen, en een kundig man aarzelt niet hetzelfde een *waargedenkteeken der regering van LODEWIJK XIV* te noemen. Men vindt in hetzelfde, even als in het voorgaande werk, eenige onnaauwkeurigheden; maar welk werk, vooral van deze soort, is daarvan bevrijd? DE FONTETTE heeft daarvan, in 1768 en volgende jaren, eene nieuwe uitgave geleverd, in 5 dl.ⁿ in fol., verbeterd en aanmerkelijk vermeerderd. — 3.º *Discours etc. (Geschiedkundige verhandeling over*

de bijbels in vele talen, en derzelver verschillende uitgaven), 1713, in 8.vo

* LONGCHAMPS (PETRUS DE), geboren, naar men geloof, te *Rochelle*, in het midden der 18^e eeuw, omhelsde den geestelijken staat, hij droeg ten minste den titel van abt. Hij bleef steeds vreemd aan de openbare zaken, gedurende de revolutie, was lid van de akademie te *Rochelle*, en overleed te *Parijs*, den 22 April 1812. Men heeft van hem 1.º *Malagrida*, een treurspel in 3 bedrijven, 1763, in 12.mo (Zie MALAGRIDA). — 2.º *Tableau etc. (Geschiedkundig tafereel van de letterkundigen, of beknopte tijdrekenkundige en beoordeelende geschiedenis van de Fransche letterkunde, beschouwd in derzelver verscheiden omwentelingen, van haren oorsprong af tot in de 18^e eeuw)*, 1767 — 1770, 6 dl.ⁿ in 12.mo; het is slechts een uittreksel uit de *letterkundige geschiedenis van Frankrijk*, door de Benediktijnen (zie RIVET), die daarin niet eens wordt aangehaald. De schrijver heeft ondertusschen door aantekeningen de bronnen of plaatsen van hetgeen hij zegt, aangewezen, maar hij heeft daartoe de gemaakte aanhalingen uit het werk

der Benediktijnen gekopieerd, en dewijl deze niet over de dertiende eeuw gaan, is het ook dáár, dat LONGCHAMPS ophoudt. Zijn werk, dat niet geschikt is voor de lieden van de wereld, voldoet ook niet aan de geleerden. — 3.º *Elégies etc.* (*Treurzangen van PROPERTIUS*), in onrijm vertaald, 1772, in 8.vo, nieuwe vermeerderde uitgave, 1802, 2 dl.ⁿ in 8.vo; ofschoon dit werk, in hetwelk de abt DE LONGCHAMPS door zijnen vader werd geholpen, zijn beste voortbrengsel is, vindt men er verscheiden plaatsen in, waarin PROPERTIUS op verre na niet te vinden is. — 4.º *Elégies etc.* (*Treurzangen van TIBULLUS*), in onrijm vertaald, 1776, in 8.vo — 5.º *Histoire etc.* (*Onpartijdige geschiedenis over de militaire en staatkundige gebeurtenissen van den laatsten oorlog in de vier deelen der wereld*), 1785, 3 dl.ⁿ in 12.mo Dit boek is in de vergetelheid geraakt, en verdient er in te blijven. LONGCHAMPS heeft gearbeid aan de *nieuwe bibliotheek van Campagne*, en is daarenboven schrijver van twee slechte werken, het eene getiteld: *Aventures etc.* (*Lotgevalten eens jongelings om te dienen voor de geschiedenis der minnarijen*), 1768, in

12.mo; het andere, *Memoires etc.* (*Gedenkschriften eener non*), 1706, 2 dl.ⁿ in 12.mo

LONGCHAMPS (KAREL VAN).
— Zie LONCHAMPS.

LONGEPIERRE (HILARIUS - BERNARDUS DE ROQUELEYNE, heer van), in 1659, te *Dijon*, uit eene adellijke familie geboren, was sekretaris van het gebied van den hertog van BERRY, en had eenigen roem als dichter en als vertaler. Hij verwierf zich eenen naam in het tooneelkundig vak door drie treurspelen, *Medéa*, *Electra* en *Sesostris*; dit laatste is niet gedrukt. Het eerste is aan het tooneel verbleven, en de beminnaars zien hetzelfde steeds met vermaak spelen. Deze stukken zijn in den smaak van SOPHOCLES en van EURIPIDES. De lasteraars der oudheid bedienen zich van kopijen, om de oorspronkelijke te misprijzen. Men heeft nog van LONGEPIERRE langwijlige en krachteloze *vertalingen*, in Fransche verzen, of, om beter te spreken, in berijmde proza, van ANACRÉON, van SAPHRO en van THEOCRITUS, 1688, in 12.mo; van MOSCHUS en van BION, *Amsterdam*, 1687, in 12.mo De schrijver heeft dezelve met aantekeningen

verrijkt, welke bewijzen, dat hij de oudheid kende, ofschoon hij in de Fransche taal, noch derzelve schoonheden, noch scherpzinnigheid wist over te brengen; eene *Recueil etc.* (*Verzameling van herderszangen*), *Parijs*, 1690, in 12.mo De natuur is in dezelve in hare ware kleuren geschilderd, doch de berijming derzelve is prozaïsch en krachteloos. Hij overleed te *Parijs* in 1721.

LONGIANO (FAUSTO), een Italiaansch schrijver van de zestiende eeuw, van wien men heeft: 1.º Eene *Verhandeling over de Tweegevechten*, in het Italiaansch, *Venetie*, 1552, in 8.vo — 2.º *Aanmerkingen op de Redevoeringen van CICERO*, *ibid*, 1556, in 8.vo — Eene *Vertaling van DIOSCORIDES*, in het Italiaansch, *Venetie*, 1542, in 8.vo

LONGINUS (*de heilige*), aldus heeft men den soldaat genoemd, die de zijde van onzen Heer, toen Hij aan het kruis hing, met eene lans doorstak. Deze naam schijnt geen anderen grond te hebben dan het Grieksche woord, waarvan dezelve is afgeleid, hetwelk *lans* beteekent. De gewijde tekst is niet te eenemaal gunstig voor deze meening, welke dezen soldaat voor den

hoofdman doet doorgaan, die uitriep: *Waarlijk deze mensch is de Zoon Gods*. Men moet zich intusschen niet met te veel ijver of vertrouwen verheffen tegen deze soort van overleveringen, ondersteund door de Martelaarsboeken en misschien door andere getuigenissen, die niet tot ons zijn gekomen.

LONGINUS (DIONYSIUS) door de oude Schrijvers LONGINUS CASSIUS en DIONYSIUS LONGINUS genoemd, een wijsgeer en letterkundige, te *Athene* geboren en uit *Syrië* afkomstig, was door zijne welsprekendheid en door zijne wijsbegeerte in de derde eeuw, zeer beroemd. Hij was een leerling van AMMONIUS SACCAS en een vriend van PLOTINUS. Hij was het, die aan ZENOBIA de gemalin van ODENATUS en koningin van *Palmyra*, het Grieksch leerde. Deze vorstin benoemde hem tot haren minister. Keizer AURELIUS hare hoofdstad belegerd hebbende, raadde LONGINUS haar aan zoo lang wederstand te bieden als zij zou kunnen. Men zegt, dat hij haar het edele en trotsche antwoord voorzeide, hetwelk zij aan den keizer gaf, die haar sterk aandrong zich over te geven. LONGINUS werd het slagtoffer van zijnen ijver voor ZENOBIA. *Palmyra* zijne poor-

ten voor AURELIUS geopend hebbende, deed deze vorst hem in 273 om het leven brengen. LONGINUS verdroeg de wreedste kwellingen met standvastigheid, en troostte zelfs degenen, die rondom hem weenden. Deze beroemdeman had eenen kieschen smaak en eene diepe geleerdheid. Men zeide van hem, dat hij eene *levende Bibliotheek* was, en men zeide de waarheid. Hij had in het Grieksch vervaardigd *Kritische Aanmerkingen* op alle oude Schrijvers. Dit werk bestaat niet meer, zoo min als verscheiden Filozofische en letterkundige voortbrengselen, waarvan ons slechts de *Verhandeling over het verhevene*, overblijft. De schrijver geeft in dezelve tegelijk lessen en voorbeelden; hij doet daarin der schoonheden van de heilige Schrift regt wedervaren en bewondert in het bijzonder de levendige en krachtvolle uitdrukkingen, waarvan zich MOZES in de geschiedenis der schepping bedient. Dit werkje is bewonderenswaardig door de juistheid en de diepzinnigheid der daarstellingen, door de schranderheid, sierlijkheid, eenvoudigheid en kracht van den stijl. Het is zonder tegenspraak de beste van alle kritieken der oudheid. BOILEAU heeft hetzel-

ve in het Fransch vertaald: zijne vertaling is sierlijk, doch eenigzins koel. De dichtstukken zijn daarin in zeer schoone verzen gebragt. Er bestaat daarvan eene andere vertaling door LANCELOT. TOLLIUS heeft die van BOILEAU doen drukken te *Utrecht* in 1649, in 4.to, met de aanmerkingen van onderscheidene geleerden. BOILEAU heeft zijne vertaling met verscheidene *aanteekeningen* vergezeld, waarvan eenige nuttig kunnen zijn. Er bestaat eene uitgave van in het Grieksch, in het Latijn, in het Italiaansch en in het Fransch, van *Verona*, 1733, in 4.to [De beste is die van WEISKE, *Leipzig*, 1809. Men heeft nog van LONGINUS eenige *Fragmenten* der leerstellingen van EPHESTION; de inleiding van de *Verhandeling* der uitersten; eenige plaatsen eener *Rhetorica*; in die van APSRINUS ingesmolten; eene rede uit het boek over de ziel, en een gedeelte van eenen brief aan PORPHYRUS.]

LONGINUS (CÆSAR), is de schrijver van een zonderling en weinig algemeen boek, getiteld *Trinum medicum*; *Frankfort*, 1616, 1630 of 1673, in 12.mo

LONGINUS. — Zie CASSIUS.

. LONGO (GEORGE), een leeraar en eerste opzigter der Ambrosiaansche bibliotheek van *Milane*, leefde in het begin der 16^e eeuw. Hij liet eene Latijnsche *verhandeling* na, vol geleerdheid, betreffende de *zegelringen der ouden*, *Milane*, 1615, in 8.vo Men vindt dezelve ook in de verzameling der onderscheidene verhandelingen *de annulis*, in het licht gegeven te *Leijden* in 1671.

LONGO (PIETRO). — Zie AARTSEN.

* LONGOBARDI (NICOLAAS), een Jesuit en overste der vreemde zendingen naar *Sina*, werd in 1565 te *Calata-Girone*, in *Sicilië* geboren. Hij verzocht om de gunst, in de zendingen naar het Oosten te worden gezonden, en scheepte zich in 1596 in naar *Sina*. Hij hield zich verscheiden jaren in het gewest van *Kiang-si* op, alwaar hij talrijke bekeeringen te weeg bragt; die de ijverzucht der Japanesche priesters verwekten. Door hen van overspel beschuldigd, bewees hij zijne onschuld en vergaf zijnen lasteraars. Hij won de toegenegenheid van den keizer en werd niet meer verontrust. Pater RICCI, hem benoemd hebbende, om hem in den post van algemeen-overste,

voor de zendingen naar *Sina*, op te volgen, vervulde hij denzelven met even zoo veel ijver als geluk. Pater LONGOBARDI, overleed te *Peking*, den 11 December 1653 in den ouderdom van 88 jaren. Hij kende de Sinesche taal in den grond, en heeft nagelaten: 1.º *Annuae litteræ Sinae anni 1598*, *Mentz*, 1601, in 8.vo — 2.º *Dagelijksche gebeden uit de heilige wet*, in het Sineesch geschreven, en zeer verspreid in de zendingen van *Sina*. De boekerij des konings bewaart daarvan verscheiden exemplaren. — 3.º *Godvruchtige boeken*; 4.º eene *Verhandeling over de ziel*; 5.º eene andere over de *aardbeving* voorgevallen te *Peking*, in 1624; 6.º *De Confucio ejusque doctrina tractatus*, in het Fransch vertaald, onder den titel van: *Traité etc. (Verhandeling over eenige leerpunten der Sinezen)*, 1701, in het Spaansch door den pater NAVARETE, en opgenomen in zijne *Tradatos, of geschiedkundige verhandelingen over Sina*. LEIBNITZ, heeft eene nieuwe uitgave van het werk van den pater LONGOBARDI gegeven, in zijne *Verzameling der oude verhandelingen over de Sinesche plegtigheden*.

LONGOLIUS. — Zie LONGUEIL.

LONGOMONTANUS (CHRISTIANUS), een Deensch sterrekundige, te *Langsberg*, een dorp van *Jutland* in *Denemarken*, in 1562 geboren, was de zoon eens armen landbouwers. Hij stond in zijne studiën al de ongemakken uit van de kwade fortun, al zijnen tijd gelijk de filozoof CLEANTHES tusschen den landbouw en de lessen, welke hem de leeraar van de plaats gaf, verdeelende. Hij ontrok zich in zijn 14^e jaar aan den schoot zijner familie, om zich in een collegie te begeven. Alhoewel hij genoodzaakt was zijn brood te verdienen, legde hij zich met zoo veel ijver op de studie toe, dat hij zich zeer bekwaam maakte, vooral in de wiskunde. LONGOMONTANUS, naar *Kopenhagen* gegaan zijnde, bevalen hem de hoogleeraren der universiteit aan den vermaarden TYCHO BRAHÉ aan, die hem in 1589 zeer wel ontving. LONGOMONTANUS, bragt acht jaren bij dezen beroemden astronomist door, en hielp hem in zijne waarnemingen en berekeningen; weggesleept door het verlangen een hoogleeraarsambt te bekleeden, verliet hij TYCHO BRAHÉ, en werd in 1605 hoogleeraar te *Koppen-*

hagen, eene bediening welke hij tot aan zijnen dood, voorgevallen in 1647, met veel roem vervulde. Men heeft van hem verscheiden belangrijke werken. De voornaamste zijn: 1.º *Astronomia Danica, Amsterdam, 1640* in fol. De schrijver draagt daarin een nieuw wereld-stelsel voor, te zamengesteld uit die van PTOLEMEUS, van COPERNICUS en van TYCHO BRAHÉ; dit stelsel heeft niet veel aanhangers gehad, ofschoon hetzelfde de voorregten van al de andere schijnt te vereenigen. Het diende, om te toonen hoezeer men ongelijk had, een zeker leerstelsel te willen invoeren van eene zaak, die op zoo veel verscheiden wijzen kon worden uitgelegd. (Zie SCHEINER, COPERNICUS, TYCHO, enz.) 2.º *Systema mathematicum*, in 8.vo; 3.º *Problemata geometrica*, in 4.to; 5.º *Disputatio ethica de animæ humanæ morbis* in 4.to Onder de ziekten van den menschelijken geest telt de schrijver niet die woede, welke de wijsgeeren van zijnen tijd, even als die van den onzen verslond, van elk een systema te willen maken, en van zonder ophouden te zoeken, hetgeen men niet kan vinden. LONGOMONTANUS was daaraan onderhevig gelijk de anderen. Hij geloofde erns-

tig de kwadratuur van den cirkel te hebben gevonden. Hij teekende deze gewaande ontdekking in zijne *kringmeetkunde* op, 1612, in 4.to en herdrukt in 1617 en 1664; doch PELL, een Engelsch wiskunstenaar, bewees hem, dat zijne ontdekking eene hersenschim was. Zie de gedenkschriften van NICÉRON, deel 8.

LONGUEIL (RICHARD OLIVIER DE), aartsdiaken van *Rouanen*, vervolgens bisschop van *Coutance*, was uit eene oude familie van *Normandijë*. De Paus benoemde hem om het regtsgeding van de maagd van *Orléans* te herzien, en hij onderscheidde zich onder de commissarissen, die de onschuld dezer heldin en de onregtvaardigheid harer regters verklaarden. KAREL VII, zond hem als gezant naar den hertog van *Bourgondhë*, maakte hem hoofd van zijnen raad, eersten voorzitter van de rekenkamer te *Parijs* en verwierf voor hem in 1456 van Paus CALIXTUS III, de waardigheid van kardinaal. De kardinaal DE LONGUEIL begaf zich, onder het pausselijk bestuur van PIUS II, weder naar *Rome*, welke Paus hem de legatie van *Umbria* toevertrouwende, hem de te zamen vereenigde bisdommen van *Porto* en van *Sinte Rufine*,

als een onderpand zijner achtiging gaf. Hij overleed te *Pé-rusa* in 1470, betreurd door den Paus en de regtschapeu lieden.

LONGUEIL (CHRISTOFFEL DE of LONGOLIUS), een vermaard letterkundige, was volgens SCÉVOLE DE SAINTE MARTHE, de natuurlijke zoon van ANTONIUS DE LONGUEIL, bisschop van *Léon* en werd in 1470 te *Mechelen* geboren, alwaar zijn vader gezant was bij de koningin ANNA VAN BRETAGNE, die hem reeds tot haren kanselier had benoemd. Volgens ERASMUS, (die zulks verzekert op het gezag van PETRUS LONGUEIL, een' oom van vaderszijde van CHRISTOFFEL), was hij een Hollander uit de stad *Schoonhoven*. Hij toonde vroegtijdig veel verstand en geheugen, en legde zich toe op al de deelen der letterkunde, oudheden, talen, burgerlijke en kerkelijke regten, gemeeskunde en godgeleerdheid. De roem, waarmede hij te *Parijs* het beroep van regtsgeleerde uitoefende, verschafte hem eene bediening van raadshcer bij het parlement. Hij was hoogleeraar in de regten te *Portiers*; om nog meerdere uitbreidheid aan zijne genie te geven, doorreisde hij *Italië*, *Spanje*, *Engeland*, *Duitschland* en *Zwitserland*,

alwaar hij werd gevangen gehouden door het volk, verbitterd op de Franschen, overwinnaars in den slag van *Marignan*, die juist was geleverd. De bisschop van *Sion* in *Wallisserland*, bevrijdde hem uit de handen der Zwitsers, en gaf hem geld om naar *Rome* te gaan, alwaar hij door den Paus en de kardinalen wel werd ontvaard. Hij overleed te *Padua* in 1522. Men heeft van hem *Brieven* en *openbare Redevoeringen*, met zijne *Levensbeschrijving*, door den kardinaal *POLUS*, *Florence*, 1524, in 4.to, *Parijs*, 1733, in 4.to. Deszelfs schrijfwijze is zuiver en sierlijk, doch de hoofdinhoud daarvan is niet altijd bondig genoeg. Hij behoorde onder die geleerden, welke met een goed gevolg den stijl van *CICERO* navolgden. In zijne eerste voortbrengselen, heeft hij aan eene overvloedige en sterke verbeelding te veel toegegeven, doch het oordeel en de overweging herstelden weldra dit misbruik van woordrijkheid. De schrijver van het leven van den kardinaal *POLUS*, (zie *PHILIPS-THOMAS*), zwaait *LONGOLIUS* den grootsten lof toe, en men kan niet ontkennen dat deze lof wel verdiend is. *BEMBO* maakte hem een graf-schrift in het Latijn, en *MARROT*, een in het Fransch.

LONGUEIL JOANNES DE), heer van *Maisons*, uit de familie des voorgaanden, was voorzitter van de geregteijke onderzoeken bij het parlement van *Parijs*, en vervolgens staatsraad in 1549, onder *HENDRIK II*. Hij maakte zich door zijne bekwaamheid en omzigtigheid in deze bedieningen, beroemd, en liet na eene voortreffelijke *Verzameling* van 271 *Arrêts etc.* (*Merkwaardige vonnissen*), in zijnen tijd geveld. Hij overleed den 1 Mei 1551.

LONGUEIL of *LONGOLIUS* (*GILBERTUS DE*), in 1507 te *Utrecht* geboren, was geneesheer van *HERMANUS*, aartsbisschop van *Keulen*, en overleed in laatstgenoemde stad in 1543. Daar hij aan de Luthersche sekte gehecht scheen, wilde men hem te *Keulen* niet begraven en zijne vrienden waren genoodzaakt, zijn lijk naar *Bonn* te vervoeren. Men heeft van hem: 1.º *Lexicon Græco-Latinum* in 8.vo, *Keulen*, 1533. — 2.º *Aanmerkingen* op *OVIDIUS*, *PLAUTUS*, *CORNELIUS NEPOS*, *CICERO*, *LAURENTIUS*, *VALLA*, enz. 4 dl. n in 8.vo — 3.º Eene *Latijnsche Vertaling* van verscheidene werkjes van *PLUTARCHUS*, *Keulen*, 1542, in 8.vo. — 4.º Eene *Latijnsche Vertaling*, van de tweede

kerkvergadering van *Nicea*. — 5.º *Eene Grieksche en Latijnsche uitgave*, met het leven van APOLLONIUS van *Tyanes*, door PHILOSTRATES, *Keulen*, 1532, in 8.vo — 6.º *Dialogus de avibus et earumdem nominibus graecis Latinis et Germanicis*, *Keulen*, 1544, in 8.vo Zie NICÉRON, deel 17 en 20.

LONGUERUE (LODEWIJK DUFOUR DE), een geleerde Abt van *Sept-Fontaines* en van *Jard*, werd te *Charleville*, uit eene adellijke familie van *Normandië*, in 1652 geboren. Zijn vader spaarde niets voor zijne opvoeding. RICHELLET was zijn leermeester. D'ABLANCOURT, zijn bloedverwant, droeg zorg voor zijne studiën, en liet, als een Calvinist, niet na, hem smaak voor de dwalingen zijner sekte inteboezemen. Met zijn veertiende jaar begon hij zich op de Oostersche talen toe te leggen; hij kende reeds een gedeelte der doode talen en eenige der levende: het is zonder twijfel deze rijpheid vóór den tijd en deze overlading van denkbeelden, die zijn oordeel verwarde, hetwelk nooit op dezelfde hoogte was als zijn geheugen. De geschiedenis was het gedeelte der letterkunde, waaraan hij zich toewijdde, zonder nogtans de godgeleerdheid, de

heilige Schrift, de oudheden en de wetenschappen te verzuimen. Geene andere uitspanning dan de verandering van arbeid, en het gezelschap van eenige vrienden kende, opende hij hun mildelijken schat zijner wetenschappen, en vervaardigde dikwijls vrij lange stukken voor hen; doch deze diensten waren niet met bevalligheid gepaard. Al te levendige en dikwijls overheusche trekken, vervoeringen van luimen, vermetele kritieken, eene onbeschaemde vrijmoedigheid, eene scherpe en dikwijls stoute toon: zie daar het kenmerk van zijnen omgang. Het is ook die van de *Longueruana*, eene verzameling, na zijnen dood in het licht gegeven. Men ziet er hem in nachtgewaad, en dit nachtgewaad staat hem niet altijd fraai. Deze geleerde overleed te *Parijs*, in 1733. Men heeft van hem: 1.º *Dissertation latine (Latijnsche Verhandeling)* over TATIUS, in de uitgave van dien Schrijver, *Oxford*, 1700, in 8.vo — 2.º *Description etc. (Geschied- en aardrijkskundige beschrijving van het oude en hedendaagsche Frankrijk)*, *Parijs*, 1719, in fol. 1722, in fol. Het zijn de etgen woorden eens Atlas van DANVILLE met de kaarten van dien aardrijksbeschrijver en door den Abt BÉRAUD in het

licht gegeven. De ongebonden exemplaren zijn zeldzaam en gezocht. Zie over dit werk N.º 3560 van de *Dictionnaire des Anonymes* van BARBIER. De schrijver komt in hetzelfde noch als nauwkeurig aardrijksbeschrijver, noch als goed burger voor. Hij verhaalt daarin eene menigte daden tegen het onmiddellijke regt der koningen van *Frankrijk* over het *Transjurasch Gallië* en over andere gewesten. — 3.º *Annales Aracidarum, Straatsburg*, 1732, in 4.º — 4.º *Verhandeling eens Roomschen Schrijvers over de Transsubstantiatie (Zelfstandigheidsverandering)*, *Londen*, 1686, in 12.º, welke men valschelijk onder den naam van den predikant ALLIX, zijnen vriend, deed doorgaan, en die geenszins gunstig is voor het Catholijk geloof. Het blijkt uit eenige plaatsen van de *Longueruana*, dat hij over zekere leerpunten even als de Protestanten dacht, onder andere over de oorbiecht. Hij verheft in dezelve den *Belium papale* van THOMAS JAMEZ, als een nuttig en gewichtig werk. Deze abt, ligtzinnig in zijne kritiek en al te toegevend in het opvatten van vooroordeelen, had, zonder twijfel de wederlegging van pater BUKENTOP niet gezien. (Zie dezen naam en BIAN-

CHINI). — 5.º *Eenige Verhandelingen*, over de Franse en Romeinsche oudheden. — 6.º *Verscheiden werken in handschrift*, waarvan men de lijst kan zien aan het hoofd van de *Longueruana*, door den abt GUYON, en in het licht gegeven door DESMARETS, *Berlijn*, (*Parijs*), 1754, 2 dl.º in 12.º. Men vindt eene lijst der *Handschriften* van LONGUERUE, gelijk mede van zijne andere werken, en de verzameling van *belangrijke* stukken door den schrijver zelve; ook kan men het woordenboek van MORÉRI en de *Geschiedkundige en filosofische mengelingen van MICHAULT*, deel 2 blz. 290 raadplegen.

LONGUEVAL (JACOBUS), geschiedschrijver nabij *Peronne*, uit eene geringe familie, in 1680 geboren, volbragt met roem zijne *humaniora* te *Amiens*, en zijne filosofische studiën te *Parijs*. Hij trad vervolgens in het gezelschap der Jesuiten, alwaar hij met goed gevolg de wetenschappen, de godgeleerdheid en de heilige Schrift onderwees. Zich in het professie-huis der Jesuiten van *Parijs* begeeven hebbende, arbeidde hij er met ijver aan 1.º de *Geschiedenis van de Gallikaansche kerk*, waarvan hij de acht

eerste deelen in het licht gaf. Hij zette dezen arbeid met ijver voort, toen hij den 11 Januarij 1735, aan eene beroerte overleed. Deze geschiedenis (*Parijs*, 1730 — 1749, 18 dl.ⁿ in 4.to; *Nimes*, 1782, 18 dl.ⁿ in 8.vo en in 12.mo, dikwijls herdrukt), is, zegt SABATIER, een meesterstuk. Het belang en de nuttigheid boeijen er beurtelings het verstand van den lezer, hetwelk de geschiedschrijver door eene mengeling van orde, van duidelijkheid, van kritiek en van sierlijkheid weet in te nemen. Alle voorwerpen zijn voorgedragen op eene wijze, die even zeer het oordeel als het geheugen helpt. Men ziet gaarne de gebeurtenissen zonder geestdrift verhaald en met onpartijdigheid ontwikkeld. De voorreden, welk de vier eerste deelen versieren, bewijzen eene diepe geleerdheid en eene oordeelkundige kritiek. De paters FONTENAY, BRUMOY en BERTIER hebben dezelve voortgezet en uitgebreid tot aan het 18e deel in 4.to en tot aan het jaar 1559. — 2.º *Traité du schisme (Verhandeling over de afscheiding van de kerk)*, Brussel, 1718, in 12.mo — 3.º *Dissertation etc. (Verhandeling over de mirakelen)*, in 4.to — 4.º andere Geschriften over de twisten

van de kerk van Frankrijk, waarin men verstand en levendigheid vindt. — 5.º *Histoire du semi-pelagianisme*, eene uitgebreide geschiedenis van het half-pelagianismus, in handschrift. Men vindt de lofreden van LONGUEVAL door FONTENAY voor het vervolg der geschiedenis van de Gallikaansche kerk.

LONGUEVAL. — Zie BUQUOL.

LONGUEVILLE, de naam van een beroemd geslacht, waarvan FRANCISCUS I van Orleans, graaf van Dunois en van Longueville, gouverneur van Dauphiné en grootkamerheer van Frankrijk, de stam was. — Zie DUNOIS.

LONGUEVILLE (ANNA GENEVEVA DE BOURBON, hertogin van), en in 1619, op het kasteel van Vincennes geboren, was de dochter van HENDRIK II, prins van CONDÉ en van MARGARETHA DE MONTMORENCY. Zij was de zuster van den grooten CONDÉ en van den prins DE CONTI. Toen zij werd geboren, was haar vader staatsgevangene te Vincennes. Met haar 23e jaar trouwde zij met HENDRIK VAN ORLEANS, hertog van Longueville; zij ging hem in 1646 te Munster inhalen, en werd overal met eene groote pracht ontvangen.

In *Frankrijk* teruggekomen, voegde zij zich bij de tegenpartij van MAZARIN. Haar gemaal, welke als gevolmagtigde bij het vredesverdrag van *Munster* had uitgemunt, en die het gouvernement had van *Normandijë*, omhelsde ook de partij der Fronde en vervolgens de factie van CONDÉ en CONTI, waarvan hij in 1650 de gevangenis deelde. Zoodra hij zijne vrijheid had terugbekomen, zag hij voor altijd van alle partijen af, die den staat beroerden. De hertogin VAN LONGUEVILLE, was minder gematigd; driftig, onstuimig, geboren voor de intrigue en de factie, had zij getracht *Parijs* en *Normandijë* tot opstand te verwekken; zij had zich naar *Rouanen* begeven, ten einde te beproeven, om het parlement om te koopen. Zich van het vermogen bedienen- de, hetwelk hare bekoorlijkheden haar op den maarschalk van TURENNE gaven, had zij hem aangespoord het leger, waarover hij het bevel voerde, oproerig te maken. Om het volk van *Parijs* gedurende de belegering van die stad, in 1648 te winnen, had zij op het stadhuis haar kraambed uitgelegd. Het stedelijk bestuur had het kind, dat geboren was, ten doop gehouden en

XV. DEEL,

hetzelve den naam gegeven, van CHARLES-PARIS; deze verwachtingvolle prins sneuvelde bij den overtocht van den *Rijn* in 1672, alvorens in het huwelijk te zijn getreden. Het is in haar vertrek, dat alles overwogen en besloten werd. Intusschen weinig standvastig van karakter, scheen zij veeleer den roem dan eenig ander oogmerk te bedoelen; en na den dag der barrikaden, zag men haar onzeker, omtrent de partij, welke men behoorde te nemen. De vrede in 1649 gesloten zijnde, verscheen zij weder aan het hof, doch werd er koeltjes ontvangen. Toen de prinsen in hechtenis werden genomen (1650), ontweek mevrouw VAN LONGUEVILLE, de gevangenis door de vlugt, en wilde geenszins het voorzigtig gedrag van haren gemaal n volgen. Zij begaf zich naar *Normandijë*, vervolgens naar *Rotterdam* en naar *Stenay*. Zij overlegde met TURENNE, dien zij voor de partij der Fronde had gewonnen, om in *Frankrijk* te komen en de prinsen te bevrijden, doch de koningin eindelijk toegestaan hebbende, hun de vrijheid weder te geven, kwam de hertogin op nieuw aan het hof, en alles scheen vergeten. Eenigen tijd daarna

N

hadden er tusschen de koningin en de hertogin, nieuwe oneenigheden plaats. Deze ging naar *Bourges* en vervolgens naar *Bordeaux*. De onlusten begonnen weder, doch tusschen de hoofden heimelijk een misverstand ingeslopen zijnde, vond MAZARIN het middel, hen tot den vrede te overreden. Het vuur van den burgeroorlog intusschen uitgebluscht zijnde, kwam zij weder in *Frankrijk*, en daar zij voor hare levendigheid en voor hare natuurlijke onrust voedsel behoefde, mengde zij zich in de zaken van het Janse-nismus. Zij legde daarin denzelfden ijver aan den dag, als zij in de burgeroorlogen had doen blijken. Na den dood van den hertog van LONGUEVILLE, in 1663, verliet zij het hof, om zich nader aan de partij te verbinden, deed te *Port-Royal-des-Champs*, een gebouw oprigten, om er zich afzonderen en verdeelde zich tusschen dit klooster en dat der karmelieten van de voorstad *St. Jaques*. Zij overleed in dit laatste den 15 April 1679 en werd aldaar begraven. Haar hart werd naar *Port-Royal* gebracht. Zij was het, die het ontwerp van den vrede van CLEMENS IX vormde, welke paus zich alle mogelijke moeite gaf, om den-

zelve te doen sluiten, en die daarin gelijk men weet, niet slaagde, dan op eene hersenschimmige wijze, zonder eenig duurzaam geluk. (Zie CLEMENS IX). Hare woning was de schuilplaats der schrijvers van *Port-Royal*; zij vrijwaarde dezelve voor de vervolging zoo van het geestelijk als burgerlijk gezag, hetzij door haar krediet, hetzij door de middelen die zij vond, om hen aan de besluiten, welke tot den ondergang dezer opkomende sekte strekten, te onttrekken. Men heeft van de hertogin van LONGUEVILLE, een geschrift gedrukt in de *Nécrologe*. (*Dooden-Register*) van *Port-Royal*, waarin zij hare godsdienstige gevoelens schildert. VILLEFORE heeft hare *levens-geschiedenis* in het licht gegeven, *Amsterdam*, 1739, 2 dl.ⁿ in kl. 8. vo; eene lofrede ingegeven door den partijgeest. Men vindt eene *schets van haar leven*, door LEMONTEY in de 3e aflevering van de Fransche galerij.

LONGUEVILLE (ANTOINETTE VAN ORLÉANS DE). — Zie ANTOINETTE.

LONGUS, een Grieksch re-denaar, wiens ware naam men niet kent, beroemd door zijnen roman getiteld: *Herderspel van DAPHNIS* en

CHLOË, in vier boeken. Daar de oude schrijvers geenszins van **LONGUS** spreken, is het moeilijk, met zekerheid den tijd te bepalen, waarin hij leefde; men gelooft intuschen, dat het omtrent het midden der 4^e eeuw is. De beste uitgave van **LONGUS**, zijn die van **COLUMBANI**, *Florence*, 1598; van **JUNGERMAN**, 1605, en die van *Franeker*, in 1660 in 4.to alsmede die van 1654, *Parijs*, in 4.to, van **BODEN** of uitgaven van oude schrijvers, *Leipzig*, 1777; van den leeraar **BERNARD**, *Parijs*, 1754; van **DUTENS**, *Parijs*, 1776; van **BODINIO**, *Parma*, 1786; van **M. CORAI**, 1802; van **VILLOISIN**, van **SCHAEFER**, *Leipzig*, 1803. Al deze uitgaven waren door eene groote gaping in het 1^e boek ontstierd; doch in 1810, ontdekte **PAULUS COURIER**, (zie zijn artikel) in een handschrift van *Florence*, de plaats, die sedert zoo lang ontbrak, en leverde eene volledige uitgave van **LONGUS**, 1810. Dit Grieksche fragment is daarna herdrukt, in het klassikaal tijdschrift van den heer **PASSOW**, *Leipzig*, 1811 en in de latere uitgaven en vertalingen. **LONGUS** is in het Engelsch vertaald door **THORNLEY**, 1657 en door **CRAGGS**, 1764; in het Hoogduitsch

door **PASSOW**; in het Italiaansch door **ANN. CARO MANZINI** en **GOZZI**, en in het Fransch door **AMYOT**, **LE CAMUS**, **DEBURE**, **SAINT-FAUXBIN**, den abt **MULOT** en eindelijk door den pater **BLANCHARD**, 1798, in 12.mo; de beste is die van **AMYOT**. **COURIER**, heeft dezelve verscheiden malen in het licht gegeven in 1810; hij heeft er daarenboven de vertaling van het onlangsontdekte fragment, ingelascht. In 1813 verbeterde of werkte hij de eigen woorden van **AMYOT** geheel om, steeds de soort en de wijze van stijl diens schrijvers volgende. Men heeft daarvan twee andere uitgaven met 29 platen, door den regent geteekend, en gegraveerd door **BENEDICTUS AUDRAN**. Het werk van **LONGUS**, is in omrijm. Zijn penseel wordt door eene teuggellooze verbeeldingskracht bestuurd, doch de stijl bevat eene sierlijkheid, die zelden in gemaaktheid ontaard.

LONICERUS of **LONICER** (**JOANNES**), in 1499, te *Orthen*, in het graafschap *Mansfeld* geboren, legde zich met eenen buitengewonen ijver op de studie toe, en maakte zich bekwaam in het Grieksch, in het Hebreeuwsch en in de wetenschappen. Hij on-

derwees vervolgens met roem te *Freyburg*, te *Straatsburg*, in verscheidene andere steden van *Duitschland*, en vooral te *Marpurg*, alwaar hij in 1569 overleed. MELANCHTHON en JOACHIM CAMERARIUS kozen hem, om de laatste hand te leggen aan het *Grieksch en Latijnsch Woordenboek*, waaraan zij hadden gearbeid. Men heeft van hem verscheiden vertalingen van Grieksche werken in het Latijn, onder anderen-gedichten, *Theriaca et Alexipharmaca* van NICANDER, *Keulen*, 1531, in 4.to, en eene uitgave van de DIOSCORIDED'ANAZARBUS, *Marpurg*, 1543 in fol. Zijn leven door deszelfs kleinzoon, LONICERUS, in het Latijn geschreven, is in de *Bibliotheca chalcographica* van J. J. BOISSARD opgenomen.

LONICERUS of LONICER (ADAM), zoon van den voorgaande, in 1528, te *Marpurg* geboren, was een bekwam geneesheer, onderwees de wetenschappen te *Freyburg*, 1547 — 1551, kwam ter beoefening van de geneeskunde te *Mentz*, bekleedde den leerstoel der wiskunde te *Marpurg*, ontving er het doctoraat (1554), werd tot loontrekkend arts van den senaat van *Frankfort aan den Mein* benoemd,

en overleed aldaar in 1586, na deze bediening gedurende 32 jaren te hebben waargenomen. Men heeft van hem verscheiden werken over de natuurlijke historie en de geneeskunde: 1.º *Methodus rei herbarice*, *Frankfort*, 1550, in 4.to — 2.º *Historia naturales plantarum, animalium et metallorum*, *Frankfort*, 1551 — 1554, 2 dl.ⁿ in fol. — 3.º *Methodica explicatio omnium corporis humani affectuum*. — 4.º *Hortus sanitatis* van JOANNES CUBA, waarvan de laatste uitgave van *Ulm* is, 1713, in fol. met pl., enz. — Er is ook nog een PHILIPPUS LONICERUS, schrijver van eenen *Kronijk der Turken*, vol nasporingen in het Latijn, met sierlijkheid, naauwkeurigheid en belang geschreven, 1 dl. in fol.

† LOON (GERARD VAN), in 1683, te *Delft* geboren, overleden in 1759; heeft in het licht gegeven: 1.º *Beschrijving der Nederlandsche Historie-penningen*, 's *Gravenhage*, 1723, 4 dl.ⁿ in fol.; dezelve is in 5 dl.ⁿ in het Fransch vertaald 's *Gravenhage*, 1732, en veel vollediger dan andere werken in dat vak. — 2.º *Aloude Hollandsche historie der keizeren, koningen, hertogen en graven*: 's *Graven-*

hage, 1734, 2 dl.ⁿ in fol. met pl. — 3.º *Hedendaagsche penningkunde*, enz. in fol. met pl. 's *Gravenhage*, 1734.

Loos (CORNELIS), een godgeleerde, in 1546 te *Gouda* geboren, en volgens VALERIUS ANDREAS, een domheer van die stad, ofschoon het geenszins zeker is, dat er een domkapittel bestaan heeft, begaf zich gedurende de onlusten van zijn vaderland naar *Mentz*. Zijne wijze van denken over de tovenaars, waarvan hij de wezenlijkheid ontkende, veroorzaakte hem verdrietelijkheden. Hij liet zich daarover uit in zijne gesprekken, en arbeidde om zijn gevoelens te ontwikkelen, in een werk, hetwelk hij onder dezen titel liet drukken: *Verhandeling over ware en valsche tooverij*, toen hij gevangen werd gezet. Om zijne vrijheid terug te bekomen herriep hij zijn gevoelens, doch zijne meening op nieuw hebbende onderwezen, werd hij in hechtenis genomen. Hij kwam ondertusschen weder uit den kerker, en hij zou er voor de derdemaal in gezet zijn, zoo niet de dood hem te *Brussel* in 1595, had weggerukt. Hij keurde het gebruik der bezweringen, zoo oud als de

kerk, die hetzelfde goedkeurt openlijk af. (Zie DELRIO) Men heeft van LOOS: 1.º *De tumultuosa Belgarum seditione sedanda*, *Mentz*, 1582, in 8.vo; — 2.º *Annotationes in Ferum super JOANNEM*; hij haalt daarin verscheiden misslagen van FERUS aan. — 3.º *Illustrium Germanicæ utriusque scriptorum catalogus*, *Mentz*, 1581, in 8.vo. Dit is eene aantekening van 89 Belgische schrijvers, zeer droog en niet zeer naauwkeurig. — 4.º *Institutionem sacre theologia libri IV*, *Mentz*, in 12.mo; een kort begrip van MELCHIOR CANUS, en verscheiden wederleggende en stichtelijke werken. Men vindt daarvan de volledige lijst in de *Biblioth. Belgicæ* van FOPPENS.

† LOOSJES Pz. (ADIAAN), de zoon van een Doopsgezind predikant, die zich door verscheiden schriften en vertalingen heeft bekend gemaakt, werd den 13 Mei 1761, aan *den Hoorn*, een dorp op het eiland *Texel* geboren, wijdde zich, na zich eenigen tijd aan het *Atheneum* van *Amsterdam* geoefend te hebben, aan het vak van den boekhandel, in welke betrekking hij zich te *Haarlem* vestigde, alwaar hij tevens eene

menigte door hem geschrevene dicht- en prozaische werken in het licht gaf, die door de zuivere en naar waarheid geschetste gevoelens, eene zuivere verbeeldingskracht, en vooral door de schildering van nieuwe en bevallige tafereelen, bij zijne landgenooten zeer gezocht werden; ofschoon er niet altijd die fijne smaak en die naauwkeurigheid in heerschen, die, terwijl zij de groote schrijvers onderscheiden, de duurzaamheid hunner voortbrengselen verzekeren. Zie hier de lijst der voornaamste door hem geschrevene werken: 1.º *Het Leven van MAURITS LIJNSLAGER*; — 2.º *dat van HILLEGONDA BUISMAN*; — 3.º *van ROBERT HELLEMANS*; — 4.º en *JOANNES WOUTER BLOMMENSTEIN*, familiegeschiedenissen in het kleed van Romans gehuld, alle in 4 deelen; zijnde het eerstgenoemde reeds bij herhaling gedrukt, eene zeldzaamheid voor dergelijke letterprodukten; voorts 5.º *Historie van Mejufrouw SUSANNA BRONKHORST*, 6 dl.ⁿ In dit werk heeft hij voornamelijk den beroemden RICHARDSEN trachten natevolgen, bij wien hij echter in verscheiden opzigten moet onderdoen; doch ondanks, dat in dezen Roman eenige karak-

ters met al te sterke kleuren zijn geschilderd, ondanks onwaarschijnlijke standpunten, en tafereelen, die de natuur niet getrouwelijk voorstellen, ondanks den ongekuischten stijl, leest men dit oorspronkelijke voortbrengsel echter met vermaak, uit hoofde van de vindingrijke genie des schrijvers, de verscheidenheid der karakters, de aangename wijze, waarop hij zijne gebeurtenissen aaneenschakelt, en zijne personaadjen schildert; dezelve kan daarenboven gelezen worden zonder vrees van het hart te bederven. — 6.º *Lotgevallen van REINOUD JAN VAN GOLSTEIN tot Scherpenzeel*, 4 dl.ⁿ — 7.º *Zedelijke Verhalen*, 3 dl.ⁿ, 2e druk in één deel. — 8.º *MENALKAS*, in 3 boeken. — 9.º *Roosje*, in 3 boeken, in het Fransch vertaald en uitgegeven. — 10.º *Mengeldichten*, 2 dl.ⁿ — 11.º *De laatste zeeogt van den admiraal DE RUITER*, met geschiedkundige aanmerkingen enz., in 12 boeken. — 12.º *Hulde aan LUTHER, bij het 3e eeuwfeest der hervorming*, een vreemd verschijnsel uit de pen van eenen Menno-niet. — 13.º *Lauwerkroon voor de Nederlandsche zeehelden, bij den zeeslag voor Algiers*. — 14.º *De vier levensstanden van den mensch*,

en verscheiden andere kleinere werken en tooneelstukken. **LOOSJES** was een vurige republikein, en gaf daarvan een doorslaand bewijs, door het adres, hetwelk hij ontwierp, en met zijne onderteekening en die van verscheiden andere inwoners van *Haarlem* voorzien, in 1806 aan het wetgevend ligchaam der *Bataafsche republiek*, zond. De onderteekenaars verzochten, dat dit ligchaam zou protesteren, tegen de vernietiging der republikeinse regeringsvorm, aan welker hoofd toenmaals de raadpensionaris **SCHIMMELPENNINGCK** stond, en derzelver verandering in een koninklijk bestuur, toenmaals door **NAPOLEON** ontworpen. Dit vaderlandsche verzoek, door geene andere steden ondersteund zijnde, had geen gevolg. **LOOSJES** overleed zeer subiet te *Haarlem*, den 28 Februarij 1818. Hij was lid van **TEYLERS** godgeleerd genootschap, in zijne woonplaats, van de Leijdsche en Zeeuwsche maatschappijen, en een zeer ijverig en werkzaam lid van den huishoudkundigen tak der maatschappij van wetenschappen. Hij liet slechts éénen zoon na, **VINGENT**, die het beroep zijns vaders voortzet, ook eenige letterkundige proeven heeft

geleverd, en de uitgave der nagelatene gedichten zijns vaders heeft bezorgd.

† **LOOTS (CORNELIS)**, een der beroemdste Nederlandsche dichters van het tegenwoordige tijdvak, werd den 6 Junij 1764, te *Amsterdam* geboren, alwaar hij als 13jarige jongeling door zijne ouders op een handeldkantoor werd geplaatst. Reeds toenmaals openbaarde hij eene groote neiging voor de dichtkunde, en eene proza vertaling van *TASSO's verlost Jeruzalem*, de *PALAMEDES* en de *Hekeldichten* van **VONDEL**, zijn eenige dichterlijke schat, en die hij nog ter sluik, in de hoogste verdiepingen des ouderlijken huis moest lezen, hadden eenen overmeesterenden invloed op zijnen geest, zoodat zijne eerste proeven, twee treurspelen, die hij in den ouderdom van 15 jaren vervaardigde, reeds vrij gelukkig waren. Hij trad in den echt met de zuster van den beroemden dichter **HELMERS**, (zie dat art.), en deze verbindtenis droeg niet weinig bij, om hem met ijver in de loopbaan der dichtkunde te doen voortstreven, welke hij reeds roemrijk was ingetreden. Niets is in de daad natuurlijker, dan die edele

nijver van talenten, welke sedert dien tijd tusschen de beide dichterlijke zwagers bestond, een nijver, waardoor de nationale letterkunde zich zoo zeer verrijkt heeft, door de voortbrengselen, welke zij deed geboren worden. LOOTS had, zoowel als zijn schoonbroeder, de gewoonte, om van tijd tot tijd zijne dichtstukken, in letterkundige genootschappen of bij plegtige gelegenheden voor te dragen. Daar hij zeer wel declameerde, was de bevalligheid der voordragt, zoowel als de innerlijke waarde zijner voortbrengselen de oorzaak, dat dezelve bijna altijd met belangstelling en vermaak werden aangehoord. Men heeft van hem een dichtstuk getiteld: *Nederlands verlossing*, 1814, in 8. vo Zijne *Gedichten*, 4 dl. n in 8. vo, *Amsterdam*, 1816 — 1817, en *Nieuwe Gedichten*, in 8. vo Men onderscheidt in dezelve, zijn gedicht *HUIG DE GROOT* en dat waarin hij den dood der graven *EGMOND* en *HOORNE* bezingt. Opmerkelijk is het, ten opzichte van deze dichtstukken, die beide het onderwerp waren van een eermetaal door de Hollandsche maatschappij van fraaije kunsten en wetenschappen uitgelooft, dat dezelve beide en *Amstels* puikdichter (*LOOTS*), en Nederlands

geliefdsten zanger aan de *Maas*, (*TOLLENS*) tot mededingers naar den op dezelve gestelden prijs, hadden. *LOOTS* en *TOLLENS*, bezongen elk op zijne wijze den grooten balling der *Gommaristenwoede*, den wereldberoemden *GROTIUS*, *LOOTS* hield den voorrang; *LOOTS* en *TOLLENS* bezongen beide de ongelukkige graven *EGMOND* en *HOORNE*, en *TOLLENS* plukte den lauwer; dan wel verre dat deze edele wedstrijd in het betwisten van den palmtak, de harten dezer groote muzenzonen zoude verwijderd hebben, diende dezelve integendeel tot den grondslag eener vriendschap, die door beider kunstgevoel gevoed, bestendig, hartelijk en innig was. In zijne hulde *Ter uitvaart van C. LOOTS*, beschrijft *TOLLENS* den oorsprong derzelve aldus:

» Hoe heugt gemij, vervlogen
dagen,
Toen de eerkroon, die teschit-
tren hing,
Voor 't eerst mij 't bruisend
bloed beving,
En ik — het renperk ingesla-
gen —
Een lauwertak zocht weg te
dragen,
Maar — meerder dan ik hopen
kon —
Een hartvriend bij den lauwer
won!
Gij waart het, wakkre tegen-
stander,
Regtschapen *LOOTS*, die, na
den strijd,
Het eerst den band vlocht voor
altijd,

Die sinds ons hechte d'een
aan d'ander;

Gij schaamde u niet, in wree-
vlen waan,

Gij, man, in al de kracht van
't leven.

Den driesten jongling lof te
geven,

Die 't gretig oog had durven
slaan

Naard'eerkrans, voor uw hoofd
geweven. —

Waarheen, waar vlood uw wel-
lust heen,

Gij tooverkracht van zang en
snaren,

Die mededingers, als wij wa-
ren,

De broederharten sloot aan
een;

Waar zijt gij met uw vreugd
gevaaren

Gij uren, al te snel van vlugt;
Nog menigwerven nagezucht,

In weérwil van zoo vele ja-
ren? —"

LOOTS muntte voornamelijk uit in het lierdicht; hij was de dichter der natuur, en weinig had hij aan de kunst te danken; het is welligt een verwijt dat men hem kon doen, dat hij zich al te zeer op zijne vlugheid van geest verliet, en bij gevolg zijne voortbrengselen niet genoeg bekuischte, hierin het voorschrift van den Latijnschen dichter verzuimende, die wil dat de kunst der natuur behulpzaam zij. Zijne denkbeelden zijn oorspronkelijk, hij volgde niemand na, en ofschoon VONDEL zijnen smaak vormde, en zijn oordeel wijzigde, was hij echter geen naschrijver noch van deszelfs geliefkoosde denkbeel-

den, noch van deszelfs woorden. LOOTS was oorspronkelijk even als VONDEL. Beiden leefden in een tijdstip, rijk aan gebeurtenissen en woe-lingen, die op beider gelijk- en vrijgestemden geest, bijna op dezelfde wijze moesten inwerken. Deze dichter werd door Neêrlands koning, tot *ridder der orde van den Nederlandschen Leeuw* verheven, en was daarenboven *lid der tweede klasse van het koninklijk Nederlandsch instituut*, enz. Hij overleed te *Amsterdam*, den 10 October 1834. Bij zijn begraven op den 15 daaraanvolgende in de *Oude-Kerk* aldaar, hield m.^r JERONIMO DE VRIES, in hoedanigheid van fungerend voorzitter der tweede klasse van het koninklijk Nederlandsch instituut, naast zijn graf, eene korte doch hartelijke toespraak, zoo als ook zijne gedachtenis op den 22 Februarij 1835, in de maatschappij *Felix Meritis* te *Amsterdam*, door H. HAAKMAN, in eene soort van *lof-rede* gevierd werd, terwijl de dichters m.^r M. C. VAN HALL, m.^r J. KINKER, H. H. KLYN, J. VAN WALRÉ en H. TOLLENS Cz., alle hunne hulde, in hartelijke lijk- en lofzangen aan den ontslapenen toebagten, welke lijkzangen, met de rede van

HAAKMAN, gezamenlijk in eenen bundel, onder den titel van: *Ter nagedachtenis van CORNELIS LOOTS, Amsterdam, 1835*, in 8.vo zijn in het licht gegeven.

LOPEZ. — Zie FERDINAND LOPEZ.

LOPEZ DE GOMARA (FRANCISCUS), een Geestelijke en Spaansche geschiedschrijver, werd in 1510 te *Sevilië* geboren. Hij hield zich vier jaren in *Amerika* op en bij zijne terugkomst in *Spanje*, gaf hij in het licht: *Primera, secunda parte etc. of Algemeene Geschiedenis der Indiën*, in drie deelen, *Medina*, 1508, in fol.; *Antwerpen*, 1554, in 8.vo, in het Italiaansch vertaald, *Venetie*, 1574, en in het Fransch door IRÉNÉUS DE GREVILLE, *Parijs*, 1587. Deze geschiedenis, die in den tijd zeer werd getrokken, behelst vele onnaauwkeurigheden; zij geraakte in de vergetelheid, zoodra de geschiedenis van *Nieuw-Spanje* door DIAZ DEL CASTILLO, verscheen, in het licht gegeven door ALONZO RAIMOND, *Madrid*, 1632, welke de *Verovering der Indiën* van SOLIS, 1684, op hare beurt deed vergeten. LOPEZ DE GOMARA overleed in 1584.

LOPEZ DE VEGA. — Zie VEGA.

* LORDELLOT (BENIGNUS), advokaat bij den grooten raad, werd den 12 October 1639 te *Dijon* geboren. Hij was advokaat bij het parlement van die stad, toen de Heer DE BRULARD, die daarvan eerste president was en een proces voor den grooten raad had, LORDELLOT naar *Parijs* medenam om aldaar zijne regtszaak te bepleiten. Hij won dezelve niet alleen, maar pleitte met zulk een schitterend talent, dat de Heer DE LAMOIGNON, eerste president bij het parlement te *Parijs*, hem aanspoorde, om zich in de hoofdstad neder te zetten. Hij werd er met onderscheiden gewigtige regtszaken belast, welke aanleiding gaven, tot eene menigte pleitgedingen, tot het doen drukken van welke hij van den kanselier eene privilegie had bekomen, met uitzondering van twee, die afzonderlijk werden gedrukt. LORDELLOT was te *Parijs* gehuwd, alwaar hij den 1 Mei 1720 overleed. Hij is de schrijver van een aantal werken, die alle van zijne vroomheid en godvruchtige gevoelens getuigen. Het zijn 1.º *Devoir etc. (Pligt van het huisselijk leven, door eenen huisvader)*, *Parijs*, 1706,

in 12.mo — 2.º *Noëls etc.* (*Kerstliederen tot onderhoud van godvruchtlige zielen*), *Dijon*, 1660, in 12.mo — 3.º *Pensées Chrésiennes etc.* (*Christelijke gedachten, getrokken uit de Psalmen, met een gebed voor den koning en voor den vrede*), *Parijs*, 1701, in 12.mo en 1708, in 16.mo — 4.º *De la charité etc.* (*Over de liefde, welke men den gevonden kinderen verschuldigd is te bewijzen*), in 12.mo, met eene op het onderwerp toepasselijke plaat, *Parijs*, 1706. — 5.º *Lettres etc.* (*Brieven over de pligten eens waren Geestelijke, geschreven door een vader aan zijnen zoon, kortelings monnik in de orde van den heiligen AUGUSTINUS*), *Parijs*, 1708, in 12.mo — 6.º *Entretien etc.* (*Onderhoud van den regtvaardige en den zondaar over dit voorstel: dat de mensch veel meer onheilen en rampen verduurt, om zich te verdoemen, dan om zich zalig te maken*), *Parijs*, 1709, in 12.mo — 7.º *Nouvelle Traduction etc.* (*Nieuwe vertaling van de getijden der heilige Maagd, met uitleggingen en overdenkingen*), *Parijs*, 1711 en 1712, in 12.mo — 8.º *Lettres etc.* (*Gewigtige brieven om de oneerbiedigheden die er in de kerken worden*

begaan, te stuiten), *Parijs*, 1722. — 9.º *Lettre etc.* (*Brief door een partikulier aan zijnen vriend (den abt DE VALLEMONT) geschreven, over de buitensporigheden die men te Parijs begaat, betreffende den schouwburg en over de vertooningen, welke men daarvan in de bijzondere huizen maakt*), *Parijs*, 1710, in 12.mo — 10.º *Lettre etc.* (*Brief door een partikulier aan zijnen vriend geschreven, over de buitensporigheden van den Vasten-avond*), in 12.mo, van 44 bladzijden, 1711.

LOREDANO (JOANNES FRANCISCUS), genaamd de *Jonge*, lid van den senaat van *Venetië*, in 1606 geboren, in 1661 overleden, verhieft zich door zijne verdienste tot de eerste ambten, en bewees der republiek groote diensten. Zijn huis was eene akademie van geleerden. Hij was het, die den grond legde van die van *degli Incogniti*. Men heeft van hem: 1.º *Bizzarrie academiche*, — 2.º *Vita del Marini*. — 3.º *Morte del Valstein*. — 4.º *Ragguaglie di Parnasso*. — 5.º *Eene levensbeschrijving van ADAM*, in het Fransch vertaald. — 6.º *Geschiedenis der koningen van Chyprus (LUSIGNAN)*, onder den naam van HENDRIK GIBLET.

7.º *Verscheiden Blijspelen*, in het Italiaansch. Men heeft zijne werken gezamenlijk in 7 deelen, in 24.mo, en 1653, 6 deelen, in 12.mo uitgegeven. Zijn leven is beschreven door ANTONIUS LUPIS, *Venetië*, 1663. De Doge FRANCISCUS LOREDANO, in 1752 verkozen, en tien jaren daarna, in den ouderdom van 87 jaren, overleden, behoorde tot zijne familie.

LORENS (JACOBUS DU), te *Château-neuf en Thimerais*, in *Perche* geboren, en in 1655 in den ouderdom van 75 jaren overleden, en volgens anderen in 1648, was de eerste regter van het bailiwschap dier stad. Hij was zeer ervaren in de rechtsgeleerdheid, een goed magistraatspersoon, van eene onomkoopbare rechtschapenheid en de scheidsmen van alle zaken van zijn land. Hij was de Grieksche en Latijnsche schrijvers, en vooral de dichters en redenaars meester. Hij had niet minder smaak voor de schoone kunsten en in het bijzonder voor de schilderkunst. Zijne hekeldichten werden in 1624, te *Parijs* in 8.vo gedrukt; *ibid*, 1646, in 4.to; zij zijn ten getale van 26. Derzelve berijming is plat en kruipend. Zijne eeuw is daarin met genoegzaam ware, doch grove

en walgelijke kleuren geschilderd. Het is DU LORENS aan wien men het zoo bekende grafschrift toeschrijft:

Ci-git ma femme..... Oh!
qu'elle est bien,
Pour son repos et pour le mien.

Men heeft nog van hem: *Notes etc.* (*Aanteekeningen over de gewoonten van het land van Chartres.*)

* LORENZ (JOANNES MICHAEL), vorstelijk geschiedschrijver, kanonik van den H. MICHAEL van *Straatsburg*, werd aldaar in 1723 geboren. Hij was ervaren in de godgeleerdheid, de wiskunde, de geschiedenis, de filozofie, de regten, en de Latijnsche, Grieksche en Hebreuwsche talen magtig. Hij was de leerling van SCHOEFLIN geweest: daarna was hij achtereenvolgend, hoogleeraar in de geschiedenis en in de welsprekendheid, kanonik van het Luthersch kapittel van den H. THOMAS in 1763, en het volgende jaar Bibliothecaris van de universiteit van *Straatsburg*, alwaar hij den 2 April 1801 overleed. Men heeft van dezen geleerden geestelijke: 1.º *Urbis Argentorati brevis historia, ab A. C. 1456, Straatsburg*, 1789, 3.º uitgave, in 4.to — 2.º *Tabula temporum factorumque Ger-*

manica ab origine gentis ad nostra tempora, Straatsburg, 1761, in 4.to, 1773, in fol., 1785, in 8.vo — 3.º *Elementa historiae universae*, 1773, in 8.vo, cum tabulis. — 4.º *Elementa historiae Germaniae*, 1776, in 8.vo, cum tabulis. — 5.º *Summa historiae Gallio-Francia civilis et sacra*, 1793, 4 deelen, in 8.vo enz. enz. Eene diepe geleerdheid, eene stipte nauwkeurigheid en een zuivere en sierlijke stijl, zijn de hoedanigheden, die bijna al de werken van dezen schrijver onderscheiden. Hij heeft verscheidene handschriften nagelaten, welke men in de boekerij van Straatsburg bewaart. De Heer OBERLIN, heeft eene *Notice etc.* (*Schets over het leven en de geschriften van J. M. LORENZ*), in het *Encyclopedisch magazijn*, 6.^e jaargang, bladz. 220, geleverd.

* LORENZANA (FRANCISCUS ANTONIUS DE), Kardinaal-Aartsbisschop van Toledo, werd den 22 September 1722 te Leon in Spanje geboren. Zijne familie, eene der oudsten van dat gewest, telde onder hare voorouders den heiligen VINCENTIUS DE LORENZANA en den heiligen TORIBIO DE MONGROVEJO. Na bij de paters Jezuiten van

zijne geboortestad, waar hij den vromen en geleerden PETERUS ZARATE tot leermeester had, te hebben gestudeerd, beoefende hij de filozofie in een klooster der Benediktijnen, volgde den cursus van het kerkelijke regt te Salamanca en van de godgeleerdheid in het groote kollegie van Oviédo, van waar hij naar Valladolid ging. Eene medestreving, zoo als dit in Spanje in gebruik is, naar een domheerschap, in de hoofdkerk van Siguenza, geopend zijnde, dong LORENZANA mede, en verkreeg hetzelfde. Zijne talenten en zijn goed gedrag verwierven hem de achting van pater FRANCISCUS RAVAGO, biechtvader van FERDINAND VI, die hem tot kanonik van Toledo, vervolgens tot groot-vikaris en eindelijk tot abt van den H. VINCENTIUS benoemde. In 1765, bisschop van Placencia geworden, werd hij het volgende jaar tot het aartsbisdop van Mexico benoemd, alwaar hij een gasthuis voor gevondene kinderen stichtte, en den 27 Januarij 1772, werd hij tot den stoel van Toledo, den rijksten van de Catholijke kerk, geroepen. Eenvoudig en matig in zijne gebruiken en zijne gewoonten, besteedde hij zijne rijke inkomsten ter bescherming van de letterkun-

de en ter ondersteuning van ongelukkigen. Hij stichtte te *Toledo* eene kostbare bibliotheek, eene universiteit en deed op zijne kosten, eene prachtige uitgave der *Werken van de paters van Toledo*, in het licht geven. Dezelfde stad is aan hem verschuldigd een zieken-gasthuis, en *Madrid*, een toevlugs-huis om tot vrijplaats voor armen te dienen, door hen met nuttige werken bezig te houden. LORENZANA deed bovendien een vervallen gasthuis, benevens een huis en eene kerk voor de Aalmoezeniers, in *Spanje* genaamd *Broeders van den heiligen JOANNES DE DEO*, herstellen. Even zoo werd er op zijne kosten eene kazerne gebouwd om de soldaten te ontvangen, en de inwoners te verlichten, die tot dusverre genoodzaakt waren dezelve bij hen te inkwartieren. Hij maakte voorraad van kleeding, van linnen, van koortsbast en andere hulpmiddelen, om die onder de armen te verdeelen. Wanneer werklieden gebrek aan arbeid hadden, vooral in de jaren van nooddrift, hield hij hen bezig met het herstel der wegen of met andere openbare werken. Alle geestelijken en fatsoenlijke personen ontvingen bij hem een edelmoedig onthaal, ook was de naam van LORENZANA

geëerd, niet alleen in zijn bisdom, maar in geheel *Spanje*. Hij bestuurde de opvoeding van LODEWIJK DE BOURBON, daarna infant van *Spanje* en kardinaal (zie BOURBON), en verhief hem tot aartsdiaken van zijne kerk te *Toledo*. LORENZANA ontving de waardigheid van kardinaal, den 30 September 1789, en vijf jaren daarna, werd hij tot groot-geloofs-onderzoeker en staatsraad benoemd. De Fransche omwenteling een aanzienlijk getal priesters, monniken en nonnen naar *Spanje* gevoerd hebbende, belastte KAREL IV den kardinaal DE LORENZANA aan hun eene wijkplaats te bezorgen. Deze deugdzame prelaat deelde die zorg met den vromen bisschop van *Orenso* en onderhield voor zich alleen vijf honderd dezer eerwaardige bannelingen. Hij bevond zich te *Madrid* tijdens het huwelijk van den prins des *Vredes* met mejufvrouw DE VALLABRIGA, eene nicht des konings. Men verzekert dat hij, even gelijk de kardinaal DESPUIG, geweigerd hebbende deze vereeniging intezegenen, omdat het gerucht liep, dat GODOR reeds met eene mejufvrouw TUDO gehuwd was, hij met DESPUIG uit *Madrid* werd verbannen. Ook zeide men in het openbaar: dat beide deze prelaten op last

des konings, met den heer MUSQUIZ, aartsbisschop van *Seleucie*, waren vertrokken om PIUS VI vertroosting te gaan aanbieden. LORENZANA volgde dezen paus in de verscheidene togten die men hem deed maken, voorzigtig in de behoeften van dit eerverwaardig slagtoffer alsmede in die der onderscheiden en door geheel *Italië* verbannen en verstrooide kardinalen en prelaten. De weigering van vrije reisbrieven hem belet hebbende, PIUS VI naar *Frankrijk* te vergezellen, gelukte het hem denzelven heimelijk bijstand te doen geworden. Hij wilde zich weder naar *Spanje* begeven, toen de bewegingen der legers hem daartoe den weg sloten, en hij bevond zich in het conclave, te *Venetië* gehouden, alwaar PIUS VII werd gekozen. In 1800 verzocht hij zijn ontslag van den zetel van *Toledo*, welke aan den infant don LODEWIJK DE BOURBON werd gegeven. De kardinaal DE LORENZANA zette zich toen te *Rome* neder. Gedurende zijn verblijf te *Florence* maakte een zijner neven, de kanonik van *Toledo* en aarts-diaken van *Calatrava* hem zijnen universelen erfgenaam. Steeds weldadig, maakte de kardinaal van deze erfenis twee deelen; hij bestemde daarvan een deel om jonge dochters

te begiftigen, en gaf het andere aan het groote gasthuis van *Madrid*. Eens had hij juist eene godvruchtige vermaning aan de nonnen van het klooster der Vier Gekroonde Heiligen, gerigt, toen hij zich plotselijk ernstig ongesteld gevoelde: hij ontving de heilmiddelen der kerk en overleed des anderen daags den 17 April 1804, in den ouderdom van twee en tachtig jaren. De heer FAUSTIN AREVALO, die hem in zijne letterkundige werken had bijgestaan, sprak zijne lijkrede aan de akademie van de Catholijke godsdienst, in het Latijn uit. Hij heeft nagelaten: 1.° Verscheiden *Herderlijke Brieven*; 2.° eene nieuwe verzameling van *Brieven van FERNANDO CORTEZ*; *Mexico*, 1770, in 4. to Hij heeft op zijne kosten prachtige uitgaven der volgende werken geleverd, te weten: 3.° *Sanctorum Patrum Toletanorum quotquot exstant opera*, *Madrid*, 3 dl.ⁿ in fol., letters van IBARRA met voorreden en geleerde aantekeningen. De uitgever heeft in dezelve de *Schriften* van zijne voorgangers, MONTANES, EUGENIUS, den heiligen ILDEFONSUS, den heiligen JULIANUS, den heiligen EULOGUS enz. met de beknopte beschrijving van hun *Leven*, vereenigd. 4.° *Sancti*

Martini, legionensis presbyteri et canonici regularis opera nunc primum in lucem edita, Segovia, 4 dl.ⁿ in fol. De aartsbisschop deelde om niet exemplaren dezer werken uit, en zond er van aan den abt DE SAINT-LEGER, die dezelve weder onder de bibliotheken van *Parijs* verdeelde, te weten SAINTE-GENEVIÈVE, LA SORBONNE, SAINT-GERMAIN-DES-PRÈS en het collegie MAZARIN. 5.º *De werken van den heiligen ISIDORUS van Sevilie*, vergeleken met de handschriften van het vatikaan en gedrukt te *Rome*. 6.º *Missale Gothicum secundum regulam B. ISIDORI, in usum Mozarabum, Rome, 1804, in fol. met pl.ⁿ* De kardinaal DE LORENZANA, ontving in eene zeer vleijende breve van Pius VII de gelukwenschingen voor zijnen ijver, wegens het op die wijze weder voortbrengen van de gedenkteekenen der oudheid, zoo nuttig voor de kerk.

LORENZETTI (AMBROSIO), een schilder, in 1257, te *Sienna* geboren, en in 1340 overleden, leerde de geheimen zijner kunst van GIOTTO (*). Doch LORENZETTI

maakte zich een bijzonder vak in hetwelk hij zich zeer onderscheidde. Hij was de eerste, die zich toelegde om op eenigerlei wijze de winden, de regens, de stormen en die mistige weders, waarvan de uitvoering in het schilderen zoo moeijelijk is, voor te stellen.

LORENZETTI (PIETRO), een schilder, van *Sienna* geboortig, was de broeder van den voorgaande, van wien hij de lessen ontving. Deze kunstenaar heeft te *Sienna* en te *Arezzo* gearbeid; hij slaagde voornamelijk in de kleeding der beelden, en om van onder de stoffe het naakte derzelve te doen doorschijnen. Hij muntte ook uit in de vergezigtkunde, *perspectief*. LORENZETTI werd ook in verscheiden stukken geholpen, door zijn broeder AMBROSIO, beroemd door zijne schilderdij, welke zich op het stad-huis van *Sienna* bevindt, door zoo vele zinspelende beelden, de gebreken van eenen slechten regeringsvorm voorstellende. De onder elk persoonaadje geplaatste verzen leggen daarvan het karakter en de teekening uit. PIETRO was in 1355 nog in leven.

(*) Volgens eenige levensbeschrijvers was het zijn vader LORENZO en bij verkorting LORENZETTI genoemd, zelf een schilder, die zijne kunst aan AMBROSIO leerde.

* LORENZI (DE ABT BARTHOLOMEUS), een Italiaansch verzenmaker, in 1730, te Verona geboren, en aldaar den 11 Februarij 1822 overleden, is de maker van een gedicht in vier zangen, over het ontginnen der bergen, (*della Coltivazione de monte*), Verona, 3.^e uitgave, 1811, in 4.to Men heeft nog van hem een gedicht, getiteld: *De Herder*, (*Il Pastore*), hetwelk hij in zijn 88.^e jaar vervaardigde. Als voor de vuist gemaakt, hechten de Italianen daaraan veel waarde. Weinige oogenblikken voor zijnen dood, maakte en zeide hij voor de vuist nog verzen op, bestemd om den dood eens vriends te beweenen.

LORET (JOANNES), een Fransch dichter van Carentan in Normandijë, in 1665, in den ouderdom van 65 jaren overleden, onderscheidde zich door zijn verstand en door zijne gemakkelijheid in het maken van Fransche verzen. In 1650 was hij aan eene *Boertige Courant in verzen* begonnen, die hij tot in 1665 gedeeltelijk voortzette. Hij had dezelve aan mejufvrouw DE LONGUEVILLE opgedragen, die hem eene jaarlijksche gratificatie van 2,000 livres gaf, zelfs toen

zij hertogin van NEMOURS was. Deze berijmde courant bevatte de nieuwstijdingen van het hof en van de stad. LORET verhaalde dezelve, wat het nieuws betreft, op eene naïve en vrij geestige wijze, vooral voor hen, die meer acht gaven op de zaken, dan op zijne zenuwlooze prozaische en langdradige rijmelarij. Men heeft zijne *Couranten* verzameld in 3 dl.ⁿ in fol., 1650, 1660 en 1665, met het portret van den schrijver, gegraveerd door NANTUEIL. Men voegt daarbij eene andere periodieke verzameling getiteld, *Lettres en vers à Madame . . . ou Gazette, etc.* (*Berijmde Brieven aan Mevrouw . . . of Courant, enz.*) van 1665 tot op den 27 December 1670, en door DULAURENS (CHARLES ROBINET) voortgezet tot in 1678, 2 dl.ⁿ in fol. Men heeft nog van LORET slechte *Poésies burlesques* (*Boertige Gedichten*), gedrukt in 1646, in 4.to

LORGES (GUIDO ALDONSUS DE DURFORT HERTOG DE), een jongere zoon van GUIDO ALDONSUS DE DURFORT, markies van DURAS en van ELIZABETH DE LA TOUR, werd in 1630 geboren, en verrigtte zijne eerste wapenoefening onder den maarschalk van

TURENNE; zijn' oom van moederszijde. Hij maakte zich beroemd in *Vlaanderen* en in *Holland* en vooral in het beleg van *Nijmegen*, waarover hij het bevel kreeg. Hij verheef zich door zijne diensten tot den rang van luitenant-generaal. In deze hoedanigheid diende hij bij het leger van TURENNE, toen deze groote man nabij de stad *Acheren* den 25 Julij 1675 sneuvelde. Toen zijne droefheid matigende, en veeleer een door het verlies van deszelfs opperhoofd ontmoedigd leger zoekende te behouden, dan door vermetellijk slag te leveren, roem te verwerven, bestuurde hij dien bewonderenswaardigen terugtogt, welke hem in 1676, den maarschalks-staf van *Frankrijk* verschafte. Hij voerde daarna bevel in *Duitschland*, nam *Heidelberg* in, en verjoeg de Keizerlijken uit den *Elzas*. Zijne krijgsverrigtingen verwierven hem de gunsten van het hof. De koning verheef de stad *Quintin* in *Neder-Bretagne* tot een hertogdom, voor hem en zijne mannelijke opvolgers, onder den titel van *LORGES-QUINTIN*. Hij was kapitein van de lijfwacht, ridder van de orde des konings en gouverneur van *Lotharingen*. Hij overleed te *Parijs* in 1702, en werd als een waardig kweekeling

van TURENNE, en daarenboven, als een opregt deugdzaam man en volmaakt Christen betreurd. » Men heeft, zegt de hertog van SAINT-SIMEON, geenszins eene schoone ziel, noch een grooter noch beter hart, dan het zijne gekend, en deze waarheid heeft geen tegenspreker gevonden. Nooit bestond er een man, die eerlijker, opregter, eensgezinder, eenvoudiger, gulhartiger, gemakkelijker om te bedienen en vaardiger in het verpligten, en zeer zelden een, welke het in die mate was. Daarenboven was zijn karakter de waarheid en de opregtheid zelve, zonder luim, zonder bitterheid, steeds genegen om te vergeven." Hij had bij *GENOVEVA DE TRÉMONT* vier dochters en eenen zoon verwekt, waarvan het nageslacht den roem van den maarschalk *DE LORGES* staande houdt. — Zie *DURAS*.

LORICH (GERARDUS), LORICHIUS, uit *Hadamar* in *Wetterau*, gaf verscheidene werken in het licht. Het meest beroemde is eene Latijnsche *Uitlegging* van het oude Testament, *Keulen*, 1546, in fol. De *Uitlegging* van het Nieuwe was reeds vijf jaren vroeger in het licht verschenen, in 1541, mede in fol.

LORIN (JOANNES), een Je-
suit, in 1559 te *Avignon*
geboren, onderwees de god-
geleerdheid te *Parijs*, te
Rome, te *Milane*, enz. en
overleed te *Dôle*, in 1634.
Men heeft van hem Latijn-
sche *Uitleggingen* over het
derde, vierde en vijfde boek
van *MOZES*, de *Psalmen*, den
Ecclesiastes, het *Boek der*
Wijsheid, over de *Hande-*
lingen der Apostelen en de
Algemeene Zendbrieven. Hij
legt in dezelve de Hebreuw-
sche en Grieksche woorden
in kritiek, uit, en behan-
delt verscheiden onderwer-
pen tot het gebied der ge-
schiedenis, der geloofs-leer
en der tucht behoorende.
Doch onderscheiden dezer on-
derwerpen konden op eene
meer beknopte wijze behan-
deld zijn, en eenigen hebben
slechts eene verwijderde be-
trekking tot hun onderwerp.
Van hem is te *Avignon* het
gebruik afkomstig van alle
weken eene onderrigting voor
de Joden te houden, het-
welk eene menigte derzelve
heeft bekeerd.

LORIOT (JULIANUS), een
priester van het oratorium,
in 1633 te *Laval* geboren,
wijdde zich toe aan de zen-
dingen op het einde der 17.^e
eeuw. Daar hij de vermoei-
jenissen dezer vrome oefen-

ningen, met welke hij zich
gedurende 14 jaren had be-
zig gehouden, niet meer kon
verdragen, gaf hij in het
licht de *Leerreden*, welke
hij op zijne Evangelische rei-
zen had gepredikt. Zij vor-
men 9 dl.ⁿ *Zedeleer*, 6 *Ge-*
heimen, 3 *Zondagspreken*,
te zamen 18 dl.ⁿ in 12. vo,
1695 tot 1713. Derzelve
stijl is eenvoudig, de zede-
leer naauwkeurig, en steeds
op de heilige Schrift en op
de oudvaders gegrond. Hij
overleed te *Parijs*, in 1715.

LORITI (HENDRIK), bijge-
naamd *GLAREANUS*, uit het
vlek *Glaris* in *Zwitserland*,
alwaar hij in 1488 werd ge-
boren, en in 1563 overleed.
Hij maakte zich beroemd door
zijne talenten in de toonkunst
en in de fraaije wetenschap-
pen, en was een vriend van
ERASMUS en van onderschei-
dene andere geleerden. Zijn
naam is meer dan zijne wer-
ken bekend. *LORITI* was bijna
alle wetenschappen magtig,
en een der beste dichters
van zijnen tijd. Hij heeft
over de oude klassieke schrij-
vers en andere geleerden ge-
schreven. Keizer *MAXIMILI-*
AAN I kende in 1512 aan
LORITI den dichterlijken lau-
werkrans toe. Hij was goed-
aardig en zeer opgeruimd.

LORME (PHILIBERTUS DE), van *Lyon* geboortig, in 1577 overleden, onderscheidde zich door zijnen smaak voor de bouwkunde. Hij ging met zijn 14de jaar in *Italië* de schoonheden der oudheid beoefenen. In *Frankrijk* teruggekeerd, deed zijne verdienste hem aan het hof van HENDRIK III en aan dat der koningen zijne zonen, onderscheiden. Het was DE LORME, die de halve maan van *Fontainebleau* maakte, en die het opzigt over verscheiden prachtige gebouwen had, waarvan hij de teekeningen gaf: als het kasteel van *Meudon*, dat van *Anet*, van *Saint-Maur*, het paleis der *Tuileries* en die vele koninklijke huizen versierde en herstelde. Hij werd aalmoezenier en raadsheer des konings; en men gaf hem de abdij van *Saint-Eloi* en die van *Saint-Serge*, van *Angers*. Nadat RONSARD tegen hem een hekelschrift in het licht had gegeven, wreekte zich DE LORME door den ingang van den tuin der *Tuileries*, waarvan hij gouverneur was, te doen weigeren aan den hekeldichter, die met krijt deze drie woorden op de deur schreef: *Fort. Reverent. Habe.* De bouwkunstenaar die zeer weinig het Latijn verstond, meende in deze woorden eene belee-

diging te vinden, en beklaagde zich deswege bij de koningin CATHARINA DE MEDICIS. RONSARD antwoordde dat deze drie woorden Latijn waren en het begin van die verzen van den dichter ASONUS, welke de kortelings door de fortuin verhevene menschen waarschouwden om zich niet te vergeten;

Fortunam reverenter habe, quicumque repente
Dives ad exili progredere loco.

Men heeft van DE LORME: 1.º *Dix livres d'architecture*, (*Tien boeken over de Bouwkunde*), 1688, in fol. — 2.º *Traité sur la manière de bien bâtir, et à peu de frais* (*Verhandeling over de manier om goed en met weinig kosten te bouwen*).

LORME (KAREL DE), zoon van JOANNES DE LORME, te *Moulins*, in 1584 geboren, eerste geneesheer van de koningin MARIA DE MEDICIS, promoveerde in de geneeskunde te *Montpellier*, werd licentiaat in 1608, en verdedigde voor deze plegtigheid vier thesis. Hij onderzocht in de eerste of de vertiefden en de gekken door dezelfde middelen konden worden genezen, en hij besliste voor het bevestigende. Deze vermaarde geneesheer trok van *Montpellier* naar

Parijs, werd gewoon geneesheer des konings, en door de zieken, en door hen, die zich wel bevonden, zeer gezocht: hij gaf de gezondheid aan de eenen en boezemde de vrolijkheid in aan de anderen. Hij had zich te *Padua* en te *Venetië* doen bewonderen. Deze laatste stad verleende hem goedgunstiglijk den titel van: *Edele Venetiaan*, welke deze republiek toenmaals met honderd duizend Kroonen deed betalen. Hij oefende zijn beroep met veel belangeloosheid uit, en maakte zich vooral beroemd ten tijde van de pest te *Parijs* in 1619. De abt **SAINT-MARTIN**, verhaalt het zonderlinge middel, dat hij bij die gelegenheid aanwendde. » Hij liet zich, zegt hij, eenen marokijnen kleed maken, waardoor de kwade lucht zeer moeilijk heen dringt; hij nam knoflook en wijnruit in zijnen mond, deed zich wierook in den neus en in de ooren, bedekte zich de oogen met eenen bril, en in deze toerusting hielp hij de zieken, en hij genas er even zoo veel, als hij er geneesmiddelen gaf." Dezelfde **SAINT-MARTIN**, haalt het middel aan, dat hij acht jaren daarna bij het beleg van *Rochelle* aanwendde, om de roode loop te doen ophou-

den. Eene groote menigte soldaten van het leger des konings stierven aan deze ziekte: **DE LORME** genas er meer dan 10,000 door een vuur te doen aanleggen van oude versleten schoenen onder de zitplaatsen, waarop hij hen geheel naakt deed zitten, en hij stuitte geheel en al den loop dezer gevaarlijke kwaal. Hij overleed te *Moulins* in 1678. Met zijn 86^e jaar had hij een jong meisje gehuwd, hetwelk hij nog overleefde. Men heeft van hem: *Laureae apollinares*, in 8.vo *Parijs*, 1608. Het is eene verzameling der onderscheidene thesissen welke hij verdedigd had.

LORRAIN (JOANNES LE), vikaris van *Saint-Lo* te *Rouanen*, zijne geboorteplaats, onderscheidde zich door de bondigheid zijner leeringen en door de kracht zijner voorbeelden. Zijne geleerdheid maakte hem niet minder lofwaardig; hij had een gelukkig geheugen, eene uitgebreide kennis en veel oordeel. Hij predikte soms driemaal daags onderscheidene leerreden, en men hoorde hem steeds met voordeel aan. Hij werd titelvoerend kapellaan van de hoofdkerk te *Rouanen*, alwaar hij in 1710 in den ouderdom van 59 jaren overleed. Hij had eene

bijzondere studie van de kerkelijke plegtigheden gemaakt. Wij hebben van hem eene uitmuntende verhandeling: *De l'Ancienne etc. (Over het oud gebruik van op Zonen Feestdagen en gedurende den tijd van Paschen staande te bidden; of beknopt geschiedkundig verhaal der oude en hedendaagsche plegtigheden)*. Deze laatste titel geeft een juist denkbeeld van dit werk, hetwelk in de daad eene geleerde verhandeling is, der oude en hedendaagsche plegtigheden en vol niet zeer gewone nasporingen. Hetzelve is in 2 dl.ⁿ in 12.mo, en verscheen in 1700. Men heeft nog van hem: *Conciles etc. (Algemeene en bijzondere concilien en derzelver geschiedenis, met aanmerkingen over de verzamelingen derzelve)*, Keulen, 1717, 2 dl.ⁿ, in 8.vo De werken van dezen schrijver zijn niet algemeen. Men moet hem niet verwarren met PETRUS LE LORRAIN, bekend onder den naam van *abt DE VALLEMONT*. (Zie dat art.)

LORRAIN (ROBERTUS LE), een beeldhouwer in 1666 te Parijs geboren, en aldaar in 1743 overleden, was een kweekeling van den vermaarden GIRARDON. Deze groote meester hield hem voor den

bekwaamsten teekenaar van zijne eeuw. Met zijn 18^e jaar belastte hij hem zijne kinderen te onderrigten en zijne kweekelingen natezien. Het waren LE LORRAIN en LE NOURISSON, welke hij verkoos, om aan het praalgraf van den kardinaal DE RICHELIEU, in de Sorbonne, te arbeiden. Zijne werken zijn merkwaardig door eene verhevene genie, eene zuivere en geleerde teekening, eene sierlijke verbeelding, eene bevallige keuze, hoofden van eene zeldzame schoonheid. Zijne GALATHEA, is een volmaakt stuk. Men ziet van hem te Versailles, een' BACCHUS, een' Boschgod, die te Marly was, eene bronzen ANDROMEDA, door kenners naar waarde geschat; doch de werken, die hem de meeste eer aandoen zijn in het paleis van Saverne, hetwelk aan de bisschoppen van Straatsburg toebehoorde. Deze kunstenaar overleed als rector van de koninklijke akademie, van schilder- en beeldhouwkunde.

LORRAINE. — Zie GUISE KAREL, FRANCISCUS, LEOPOLD enz.

LORRANS (LE). — Zie GARIN.

LORRIS (WILLEM DE), een der oudste Fransche dichters

in den jare 1260 overleden (*), werd aldus genoemd naar *Lorris* aan de *Loire* (nabij *Montargis*), zijne geboorteplaats, hij schreef de *Roman de la Rose* (*Roman van de Roos*) welke 22,000 achtlettergrepige dichtregels bevat, en waarvan de beste uitgave was die van den abt *LONGLET*, *Amsterdam*, 1755, 3 dl.ⁿ, in 12.mo (Zie *LONGLET*) voor dat de heer *MÉON* de zijne in het licht gaf, *Parijs*, 1814, 4 dl.ⁿ, in 8.vo. Dit werk gevolgd naar het gedicht: *De kunst om te beminnen* van *OVIDIUS* is verre beneden deszelfs model. Hetzelve heeft eenen navolger gehad, veertig jaren na *WILLEM DE LORRIS*, voegde *JOANNES DE MEUNG* er het einde bij. De schrijver heeft daarin zedespreuken gemengd waaraan zijn naïve en eenvoudige stijl eenige waarde geeft. Men zal hetzelve veel gemakkelijker kunnen verstaan met behulp van een *Woordenboek*, waarin duistere en vreemde woorden verklaard worden, in 1737, in 12.mo, in het licht gegeven. Zie *CLOPINEL*.

LORRY (PAULUS KAREL),

advokaat bij het parlement, en hoogleeraar in de regten aan de universiteit te *Parijs*, aldaar in 1719 geboren en den 4 November 1766 overleden, was een verlicht en diepzinnig regtsgeleerde, bij de overheid en het publiek geacht. Hij heeft in het licht gegeven, de Latijnsche *Uitlegging* van zijnen vader (*FRANCISCUS LORRY*) over de instellingen van *JUSTINIANUS*, 1757, in 4.to, en eene *Essai etc.* (*Proeve van Verhandelingen of Aanteekeningen over het huwelijk*), 1760, in 12.mo. Hij omhelsde in dit werk de gevoelens der Jansenisten. De levensbeschrijving van *LORRY* bevindt zich in de *Fransche galerij*, *Parijs*, 1772, 2 dl.ⁿ, in fol.

LORRY (ANNA KAREL), in 1726 te *Crosne*, eenige uren van *Parijs*, geboren, werd in 1748 tot regent-doctor van de geneeskundige faculteit van *Parijs* benoemd (**). Hij wijdde aan den arbeid van de studeerkamer al den tijd toe, welken hij aan eene even zoo schitterende als uitgebreide praktijk kon onttrek-

O 4

(*) De heer *RAYNOUARD* heeft bewezen, dat *WILLEM DE LORRIS* in 1240 en niet in 1260 is overleden. (Zie *Journal des Savans* van 1816, bladz. 69 en 70).

(**) *A. K. LORRY* volbragt zijne *Humaniora*, onder de leiding van den beroemden *ROLLIN*, en regtvaardigde de zorgen zijns meesters door zijne vorderingen. Men had tot onderwerp eener medestreving

ken, en bewees door zijne werken, dat hij in de fraaije wetenschappen even zoo ervaren was als in de artsenijkunde. Deze bekwame man, die even zoo veel bescheidenheid als talenten bezat, herhaalde dikwijls: »Ik zal mij nimmer vermeten te zeggen: Ik heb genezen, maar, ik heb mijne zorgen aan zoodanigen zieke besteed, en zijne ziekte is gelukkig afgeloopen.» Hij overleed den 18 September 1783, te *Bourbonne-les-Bains*, na in het licht te hebben gegeven: 1.º *Essai etc. (Proeve over het gebruik der spijsen)*, Parijs, 1754, in 12.mo Dit werk hetwelk hem veel eer aandeed, handelt over het voedsel in het algemeen. Hetzelve werd in 1757 door een tweede deel gevolgd, waarin hij spreekt over het gebruik der spijsen, beschouwd in derzelve betrekkingen met de zeden, de luchtstreken, de verschillende oorzaken, de plaatsen, de jaargetijden enz. De meest toereikende theorie is daarin met de kundigheden van de gezondste scheikunde vereenigd. Men stelt dit werk boven die, welke LEMERY en

ARBUTHNOT over dezelfde stoffe hebben geleverd. — 2.º *De melancholia et morbis melancholicis*, Parijs, 1765, 2 dl.ⁿ, in 8.vo Alles is daarin belangrijk. De stijl bevat, de theorie is bondig en klaar. — 3.º *Tractatus de morbis cutaneis*, 1777, in 4.to Hij doet daarin de behandeling der huidziekten, die zoo lang aan de kwakzalverij onderworpen zijn geweest, tot de meest erkende beginselen der kunst terugkeeren. — 4.º *Eene Latijnsche Uitgave der Werken* van RICHARDUS MEAD, met eene *Voorrede*, 1751 en 1758, 2 dl.ⁿ, in 8.vo — 5.º *Eene Uitgave* van het werk van SANCTORIUS, getiteld: *De medecina statica aphorismi*, met *Uitleggingen*, 1770, in 12.mo — 6.º *Eene uitgave der Gedenkschriften*, om te dienen voor de Geschiedenis van de geneeskundige faculteit van *Montpellier*, door ASTRUC, 1767, in 4.to, met eene *Voorrede* en de *Geschiedkundige lofredede* van den schrijver. — 7.º *Aphorismi Hippocratis, Graece et Latine*, 1750, in 8.vo Zijne *Lofrede* is geschreven door

de verwarringen van Nieuwjaarsdag voorgesteld, en de volgende verzen van LORRY werden den eersten prijs waardig geoordeeld:

*Hæc est illa dies quâ plebs vesana furensque,
Se fugiendo petit, seque petendo fugit.*

VICQ D'AZIR.

LOSERETH (PHILIPPUS), in 1712 te *Fulneck* in *Moravië* geboren, trad in 1729, in de orde der Jesuiten en overleed te *Fulneck* in 1776 na met roem de fraaije wetenschappen, de filozofie en de godgeleerdheid te hebben onderwezen. Men acht zijne Verhandeling: *De potentia auditiva cum ejus objecto, sono et voce, Olmutz, 1748*, in 8.vo, en eene andere *De potentia olfactiva et tactiva, Olmutz, 1749*, in 8.vo, ofschoon men daarin eenige gevoelens van ARISTOTELES opmerkt, dikwijls de beste om uittedrukken, hetgeen, wat men niet begrijpt. Men heeft nog van hem: *De infallibilitate papæ et facultate concedendi indulgentias, Olmutz, 1745*.

LOTH, de zoon van ARAN, kleinzoon van THARÉ, volgde zijnen oom ABRAHAM toen hij uit de stad *Ur* trok, en verwijderde zich met hem naar het land *Kanaän*. Daar zij beiden groote kudden hadden, waren zij genoodzaakt zich te verdeelen, om het gevolg der twisten, die onder hunne herders in het jaar 1920 vóór J. C. begonnen te ontstaan, te vermijden. LOTH koos het land,

hetwelk langs de *Jordaan* was, en begaf zich naar *Sodoma*, waarvan de ligging behagelijk en aangenaam was. Eenigen tijd daarna plunderde CHODORLAHOMOR, koning der Elamiten, na de vijf kleinere koningen van den *Pentapolis*, die tegen hem oproerig waren geworden, te hebben omgebracht, *Sodoma*, en voerde LOTH, zijne familie en zijne kudden weg, in het jaar 1912. ABRAHAM, daarvan verwittigd zijnde, vervolgde den overwinnaar, versloeg hem, en deed LOTH met hetgeen hem was ontroofd, terugkeeren. Deze bleef te *Sodoma* wonen tot dat de misdaden dezer afschuwelijke stad ten top punt gestegen zijnde, God besloot haar met de naburige steden te verwoesten. Hij zond drie Engelen, die bij LOTH onder de gedaante van jongelingen hunnen intrek namen. De Sodomieten, dezelve ontdekt hebbende, wilden LOTH noodzaken dezelve aan hen overtegeven; doch de Engelen sloegen hen met blindheid en deden LOTH, met zijne vrouw en zijne beide dochters uit de stad gaan. *Sodoma, Gomorrha, Adama* en *Seboim*, werden door het vuur des Hemels verteerd. De Heidenen, zoowel als de Joden, hebben de gedachte-

nis dezer verschrikkelijke gebeurtenissen bewaard. **DIODORUS** van *Sicilië*, **STRABO**, **TACITUS**, **JUSTINUS** en **SOLIN**, verhalen de overlevering, die altijd bestaan heeft, dat het *Asphaltisch meer* is ontstaan door eenen brand in welken verscheidene steden waren verwoest. (Zie het *Journal hist. et litt.* van 1 Maart 1792, bladz. 345.) **LOTH** begaf zich eerst naar *Ségor*, hetwelk op zijn gebed was behouden, en vervolgens in eene spelonk met zijne dochters (want zijne vrouw was, wyl zij tegen het uitdrukkelijk gebod van God, omgezien had, in eenen zoutpilaar veranderd.) De dochters van **LOTH** zich verbeeldende, dat het mannelijk geslacht vernietigd was, beschonken haren vader. In dezen staat ontvingen zij van hem elk eenen zoon: **MOAB** van wien de Moabiten afkomstig zijn, en **AMMON**, die de stam der Ammoniten was. Men weet noch den tijd van het overlijden, noch de plaats van de begravenis van **LOTH** en de heilige Schrift, zegt daarvan niets meer. Men heeft de verandering van zijne vrouw in eenen zoutpilaar op zeer vele wijzen uitgelegd, doch het is eenvoudig te verklaren, dat zij geheel is door-drongen geweest van eenen damp vol zwavel, pek en

bergstoffelijk en salpeterachtig zout. **HEIDEGGER** spreekt van eene aarbeving, waarbij menschen en dieren werden verstikt, en zonder leven en beweging bleven, even als standbeelden. Zulks belet niet dat de verandering van de vrouw van **LOTH** niet wonderdadig en eene onmiddellijke uitwerking van Gods gramschap was, die door een verschrikkelijk en voortdurend gedenkteekeken, de menschen wilde waarschouwen over de kastijdingen, bereid voor de halsstarrigheid en de ongehoorzaamheid. Eenige ouden, zoo als de heilige **IRNEUS**, getuigen dat hetzelfde in hunnen tijd de gedaante van eene vrouw behield, en niets van deszelfs grootte verloor, niettegenstaande men daarvan telkens iets afnam. Zij voegen daarbij andere wonderbare en ongeloofelijke omstandigheden, doch minder ongerijmd en vooral minder strijdig met den eerbied aan de heilige Boeken verschuldigd, dan de lompe boeterijen van een Karmelitermonnik, genaamd **TADDEUS DE SAINT-ADAM**, die door taalkundige aardigheden deze groote gebeurtenis tot eene eenvoudige storm bepaalde. (Zie *Journal hist. et litt.* van 15 October 1784, bladz. 257 en van 1 Mei 1785, bladz. 257.) Wij zullen dit

artikel eindigen door eene nuttige waarschuwing, welke een in de gewijde Schriften ervaren man, aan de Schriftverklaarders en andere ligtzinnige en vermete uitleggers geeft. » Het is gemakkelijk te zien, dat al deze valsche toestel eener taalkundige en verwaande kennis gericht is tegen de wezenlijkheid en de geloofsleer der wonderen, deze groote weg, welken de Voorzienigheid, voor het geloof der volken, heeft aangewezen; dien welken J. C. heeft gebezigd, om zijne goddelijkheid te bewijzen, en waardoor de beide wetten zijn begonnen. Het zijn vooral de wonderen van het oude Testament, waarop onze uitleggers gebeten zijn. Er zijn geene ongerijmdheden, welke zij niet bedenken, om de tusschenkomst van den Eeuwige wegteredeneren in de gebeurtenissen, waar Hij zijne magt met den meesten luister heeft ontvouwd, en zich op eene meer overtuigende en meer gevoelige wijze heeft vertoond. De vijf boeken van MOZES en vooral GENESIS, welke opgevuld zijn met dergelijke daadzaken, zijn in de handen der oud-Hoogduitsche verklaarders, eene soort van kroeg-Romans geworden, waarin de losbandigheid en dronkenschap met de onbeschoftheid en de on-

gerijmdheid, gelijken gang gaan. Doch het zijn juist deze boeken en deze daden die voornamelijk de aandacht boeien van den Christen, welke zijne ernstigste en treffendste overwegingen bepalen, en waarin hij den rijksten voorraad van leering vindt. Wee! den mensch, die niets gevoelt bij het verhaal van die in de eerste tijden, zoo gewone verschijningen, van dien zoo onwaardebaren omgang van de Godheid met de menschen, van die zoo vertrouwelijke en om zoo te spreken huisselijke Godsregering, waarin God, even als een goede huisvader zich openbaarde en met zijne kinderen sprak; waarin zijn persoonlijk gedrag (dat mij deze uitdrukking vergund zij), overeenkomstig was met de eenvoudigheid en de onschuld der zeden van den tijd; waarin, om de wereld in de kindschheid voor de deugd te vormen, Hij haar door zich zelve wilde onderwijzen, alvorens haar Leeraars en Profeten te zenden; waarin Hij met eene steeds tegenwoordige vaardigheid en kracht handelde, gereed om te beloonen en te straffen, om te verschrikken en te bemoedigen! welke tooneelen als die van het paradijs voor den mensch gesloten, van den dood van ABEL, en van al

wat God bij die gelegenheid zegt! welke diepzinnige en verschrikkelijke lessen! wat zal men zeggen van den algemeenen ramp des zondvloeds, van Noë komende uit de ark, van ABRAHAM en de Engelen zijne gasten, van denzelfden Aartsvader, door eene hemelsche hand tegen gehouden, op den oogenblik van eene smartelijke offerande, van MOZES voor het brandende braambosch, van die woestijn zoo vruchtbaar in wonderen en in verschrikkelijke waarschouwingen.....? O ellendige bedillers, die u op zoodanige onderwerpen oefent, die de zaken, zoo bekwaam om de ziel te voeden, om haar te versterken en te onderrigten van hetgeen zij voor God zelve is, in drooge en dorre fabelen zoekt te veranderen! ja, gij hebt gelijk den Bijbel te onteeren en verachtelijk te maken; dezelve is niet gemaakt voor u. Uwe veroordeeling is daarin op elke bladzijde te lezen. Indien dezelve met uwe gevoelens, uwe valsche redeneringen, uwe gekunstelde en tooneelachtige geleerdheid, uwe domme nieuwmodische verklaringen, kon overeenkomen, zou dezelve het werk des duivels zijn."

LOTH (JOANNES KAREL),
door de Italianen CARLOT-

TO genoemd, een schilder, in 1632 te *Munchen* geboren, overleed in 1698 te *Venetie*. Zijn vader, zijne moeder en vervolgens de ridder PETRUS LIBERI, een Venetiaansch schilder, waren zijne meesters in de schilderkunst. LOTH bezat een voortreffelijk koloriet, en was ook verscheiden andere deelen zijner kunst magtig. Hij maakte een aantal goede schilderijen voor de steden *Milane*, *Florence*, *Verona* en *Venetie*, die hem elkander betwistten. Men houdt voor zijn meesterstuk *ADAM en EVA weenende bij het lijk van ABEL*, eene schilderij welke door PORPORATI meesterlijk is gegraveerd.

LOTHARIUS I, derde keizer van het Westen, na *KAREL den Grooten*, zoon van *LODEWIJK den Zachtmoedigen*, en van *ERMENGARDE*, eene dochter van *Hugo*, graaf van den *Elzas*, werd in het jaar 795 geboren. Hij werd door zijn vader in 817, op de vergadering van *Aken*, als deelgenoot in het rijksbestuur aangenomen en in 820, tot koning der *Lombarden* benoemd. De heerschzucht was bij hem sterker dan de dankbaarheid. Hij vereenigde zich met de groote heeren, om den keizer te ontroonen, maakte zich meester van zijn

persoon, en sloot hem in het klooster van *Saint-Medard* van *Soissons* op. Wij ontwikkelen de gevolgen van dezen aanslag in het artikel van den onttroonden vorst. Daar **LODEWIJK de Zachtmoedige**, door de tweedragt onder zijne zonen, uit de gevangenis gekomen was, en de beide jongste hun aandeel wilden vermeerderen, zoo verklaarden zij zich tegen **LOTHARIUS**, en noodzaakten hem, hunnen vader, om vergiffenis te vragen. Na den dood van dezen vorst, matigde **LOTHARIUS** zich de meerderheid boven twee zijner broeders aan, en wilde hen bepalen, den eenen tot het enkele *Beijeren* en den anderen tot *Aquitanië*. **KAREL**, later keizer, en **LODEWIJK VAN BEIJEREN**, vereenigden zich tegen hem en behaalden eene roemrijke overwinning te *Fontenay*, in het jaar 841. De slag was bloedig: er kwamen, zegt men bij de 100,000 menschen om. De drie broeders maakten zich gereed, om nieuwe troepen te ligten, toen zij omtrent eenen wapenstilstand overeenkwamen, gevolgd door een vredesverdrag, gesloten te *Verdun*, in 843. De Fransche monarchie werd in drie gelijke deelen verdeeld, het eene onafhankelijk van het andere.

LOTHARIUS had het keizerrijk *Italië*, en de gewesten tusschen den *Rijn* en de *Rhône*, de *Saône*, de *Maas* en de *Schelde* gelegen. **LODEWIJK** bijgenaamd *den Duitscher*, kreeg alle gewesten aan den regter, en eenige steden aan den linker Rijn-oever, als *Spiers* en *Mentz*, *propter vini copiam*, zegen de jaarboeken-schrijvers; en **KAREL** werd koning over geheel *Frankrijk*, uitgenomen het deel aan **LOTHARIUS** afgestaan. Dit tractaat is het eerste tijdstip van het openbare regt van *Duitschland*. (**PIPYN** was in 838 overleden). Tien jaren na deze verdeeling, deed **LOTHARIUS** door de onlusten van zijn uitgestrekt rijk vermoeid en den dood vreezeude, deed afstand van de kroon. Hij ging in het klooster van *Prum*, 12 mijlen ten noorden van *Trier*, de misslagen boeten, die de heerschzucht hem tegen zijnen vader en tegen zijne broeders had doen begaan. Hij werd monnik en overleed zes dagen daarna, den 28 September 855. Hij liet drie zonen na, **LODEWIJK**, **KAREL** en **LOTHARIUS**, onder welke hij zijne staten verdeelde. **LODEWIJK** kreeg ten deel het koninkrijk *Italië* of *Lombardijë*, met den titel van keizer; **KAREL**, *Provence* tot bij *Lijon*; en **Lo-**

THARIUS, het overige der domeinen van zijnen vader aan deze zijde der *Alpen*, tot aan de monden van den *Rijn* en van de *Maas*, dit gedeelte werd het *koningrijk van LOTHARIUS* genoemd. Het is van dezen laatsten dat de naam van *Lotharingen* of *Lorraine*, afkomstig is. LOHIER - REGNE, koningrijk van LOTHARIUS of LOHIER. — Zie LOTHARIUS koning van *Lotharingen*.

LOTHARIUS II, keizer van het Westen en hertog van *Saksen*, in 1075 geboren. Hij was de zoon van GEBHARD, graaf van *Supplemburg*; hij werd tot koning van *Germanië* verkozen, na den dood van HENDRIK V in 1127. In 1129 was *Rome*, omtrent de keuze van eenen Paus, in twee partijen verdeeld. De eene dezer partijen verkoos INNOCENTIUS II, en de andere ANACLETUS. INNOCENTIUS, naar *Frankrijk* gevlugt, ging vervolgens naar *Luik*, LOTHARIUS bezoeken, kroonde hem als keizer (1130) en deed zijne mededingers in den ban. LOTHARIUS begeleidde den Paus naar *Rome*, en noodzaakte ANACLETUS, zich in het kasteel *St. Angelo* op te sluiten. De Paus zalfde LOTHARIUS voor de tweede maal in deze stad en stond hem het vruchtgebruik

van het grondgebied van de gravin MATHILDA af. Deze vorst bedankte den Paus, door hem de voeten te kussen en door zijnen muilezel eenige schreden te leiden. Hij had te voren gezworen *de kerk te verdedigen en de goederen van den H. Stoel te handhaven*. Het rijkbestuur was na den dood van HENDRIK V betwist geweest; LOTHARIUS werd door de welsprekendheid van SUGER, boven COENRAAD van *Frankenland* en boven FREDERIK van *Zwaben*, zoon van AGNES, zuster van den laatsten keizer, gekozen, hetwelk groote onlusten veroorzaakte. Het was in 1135, dat deze keizer te *Maagdeburg*, eenen vermaarden rijksdag bijeen riep, om zijne bepalingen voor de policie van *Duitschland* in te voeren. Verscheiden gezanten en vreemde vorsten waren daarbij tegenwoordig. Twee jaren daarna begaf LOTHARIUS zich weder naar *Italië*, om INNOCENTIUS II te verdedigen, tegen RUTGER koning van *Sicilië*, die den Paus ANACLETUS ondersteunde; hij overwon hem en herstelde INNOCENTIUS op zijnen stoel. Hij overleed zonder kinderen den 4 December 1137, in het dorp *Bretten* bij *Trente*. Deze regering was het tijdstip van de ingevoerde policie in *Duitsch-*

land, een uitgestrekt land sedert lang aan de verwar- ring ter prooi. De voorreg- ten der kerken, der bisdom- men en der abdijen werden bevestigd, gelijk mede de erf- regten en de gebruiken der leenen en achter-leenen. De overheidsambten van burge- meesteren, van opperschou- ten, van provoosten, werden aan de leenheeren onderwor- pen. Men beklagde zich over de onregtvaardigheden dezer overheden, en weldra had men zich te beklagen over de dwingelandij van hen, waarvan zij afhingen. COEN- RAAD hertog van *Franken- land*, een oud mededinger van LOTHARIUS, volgde hem op.

LOTHARIUS, koning van *Frankrijk*, zoon van LODE- WIJK *den Overzeesche*, en van GERBERGA, zuster van kei- zer OTTO I, werd in 941 geboren, aan den troon ver- bonden in 952, en volgde zijnen vader op in 954. Hij voerde met geluk den oor- log tegen keizer OTTO II, aan wien hij in 980 *Lotha- ringen* afstond, om het als een leengoed van de kroon van *Frankrijk* te houden. Ook had hij aan zijnen broe- der KAREL, het hertogdom van *Neder-Lotharingen* af- gestaan; hetwelk aan al de grooten des rijks mishaagde. Hij overleed te *Compiègne*

in 986, vergeven naar men gelooft, door EMMA, zijne ge- malin, eene dochter van Lo- THARIUS II, koning van *Ita- lië*. Deze vorst maakte zich beroemd door zijne dapper- heid, zijne werkzaamheid, zijne wakkerheid en zijne groo- te ontwerpen, doch hij was niet zeer stip in het houden van zijn woord, en eindig- de bijna altijd kwalijk, na wel te hebben begonnen.

LOTHARIUS, koning van *Lo- tharingen*, zoon van keizer LOTHARIUS I, verliet zijne gemalin THEUTBERGA, om WALDRADE zijne minnares, ten huwelijk te nemen. De- ze echtscheiding is door twee kerkvergaderingen goedge- keurd, de eene te *Metz*, de andere te *Aken* gehou- den, hetzij dat LOTHARIUS door ijdele redevoeringen de bisschoppen in den waan bragt, dat zijn huwelijk niet wet- tig was; hetzij in deze tij- den van onwetendheid, de leer van de onverbreekbaar- heid eenigzins beneveld was. Paus NICOLAAS I, vernietigde de besluiten der beide vergade- ringen, en LOTHARIUS werd genoodzaakt, de vrouw te ver- laten welke hij beminde, om diegene terug te nemen, welke hij verplicht was te beminnen. Dit besluit, waartegen zich niemand verzette, bewijst hoe hecht toenmaals in *Frankrijk*

het gezag van het opperhoofd der kerk gevestigd was. Nadat Paus ADRIANUS II, op den pauselijken stoel verheven was, trok de koning van *Lotharingen* naar *Italië*, ter hulp van keizer LODEWIJK I, zijnen broeder, tegen de Sarracenen, hopen de ontbinding van zijn huwelijk te erlangen. Doch terwijl de Paus hem het allerheiligste te nuttigen gaf, deed hij hem zweren, dat hij WALDRADE opregtelijk had verlaten; en de heeren, die dezen vorst vergezelden deden denzelfden eed. Zij overleden bijna allen plotselijk; LOTHARIUS zelf, werd te *Piacensa*, door eene hevige koorts aangetast, die hem den 8 Augustus 869, eene maand na dezen heiligschendigen meined wegrukte. Zie LOTHARIUS I en LODEWIJK III.

LOTICHIUS of LOTICH (PETRUS), in 1501 in het graafschap *Hanau* geboren, werd aldaar in het jaar 1534, abt van *Schluchtern*. Hij voerde in zijne abdij de ketterij van LUTHER in, waarvan hij een der dweepachtigste aanhangers was, en overleed in 1567, nalatende eenige werken gedrukt te *Marburg*, 1640, in 12.mo; dezelve zijn thans van geen belang.

LOTICHIUS (PETRUS), een geneesheer en dichter, de

neef van den voorgaande, deed zich, om zich van zijn oom te onderscheiden, den bijnaam geven van SECUNDUS. Hij werd in 1528 te *Sluchtern* geboren, en na in *Duitschland*, zijne studiën onder MELLISSUS, MELANCHTHON en CAMERARIUS te hebben volbragt, begaf hij zich in 1546 onder de wapens, en streed onder de vaandels van het verbond van *Schmalkalden*; doch hij verliet weldra de krijgsveld, reisde in *Frankrijk* en in *Italië*, deed zich te *Padua*, tot leeraar in de geneeskunde bevorderen, en ging deze wetenschappen te *Heidelberg* onderwijzen, alwaar hij in 1560, aan eene krankzinnigheid overleed, ten gevolge van eenen liefdedrank, welke hij voor een ander had toebereid, en dien hij zelf opdrank. Hij was een bekwaame arts, en een der beste dichters, welke *Duitschland* heeft voortgebragt. Zijne Latijnsche *Gedichten* en vooral zijne *Treurzangen*, voor de eerstemaal gezamenlijk uitgegeven, *Parys*, 1551, in 8.vo, herdrukt door CAMERARIUS, in 1580, in 8.vo hebben eenige waarde. De laatste en de beste uitgaven zijner werken is van *Amsterdam*, 1754, 2 dl.ⁿ in 4.to Zijne opregtheid en zijne goedheid verwierven hem roemwaardige vrienden. Men

vindt zijne levensbeschrijving aan het hoofd zijner *Gedichten*, door den geneesheer JOANNES HAGIUS, in het licht gegeven.

LOTICHIUS of LOTICH (CHRISTIAAN), een jongere broeder van den vorigen, in 1568 overleden, is de schrijver van verscheiden geachte Latijnsche dichtstukken. Dezelve zijn afzonderlijk en met die van den volgenden gedrukt, *Frankfort*, 1620, in 8.º

LOTICHIUS of LOTICH (JOANNES PETRUS), klein-zoon van CHRISTIAAN, in 1598, te *Frankfort aan den Main* geboren, onderwees met roem de geneeskunst te *Rinteln* in *Westfalen*, verachtte geenszins de schoone wetenschappen en overleed in 1652. Hij gaf eene *Uitlegging* van PETRONIUS in het licht, 1629, in 4.º Men heeft van hem verscheiden andere werken in dichtmaat en in onrijm, (zie het vorige art.); zijne verzameling van Latijnsche *Gedichten*, voornamelijk uit *Puntgedichten* zamengesteld, is gedrukt te *Frankfort*, 1620, in 8.º Men heeft nog van hem *Boeken* over de genees-

XV. DEEL.

kunst, eene *Geschiedenis der keizers FERDINAND II en III.* (*Rerum Germanicarum, etc.*) *Frankfort*, 1646, 4 dl.º in folio met platen.

LOUAIL (JOANNES), een appellerend schrijver, werd in het midden der 17^e eeuw te *Mayenne*, in het voormalige Fransche gewest *Maine*, geboren. Na eenigen tijd bij den abt LE TOURNEUX, in het prioorschap van *Villiers*, hetwelk deze bezat, te hebben doorgebracht, werd hij bij den abt DE LOUVOIS geplaatst, om zijne studiën te leiden. Zijn kweekeling overleden zijnde, begaf de abt LOUAIL zich naar *Parijs*, waar hij zich zeer in beweging stelde voor de partij der Jansenisten. Hij overleed in 1724, als priester en prioor van *Aurai*. Men heeft van hem het 1^e deel der *Histoire etc.* (*Geschiedenis van het boek der zedelijke aanmerkingen op het Nieuwe Testament en de bulle Unigenitus, dienende tot voorrede voor de Hexaples* (*)), in 6 dl.º in 12.º en in een groot deel in 4.º, *Amsterdam*, 1726. Men kan dit werk als den grondslag en

P

(*) Boek in zes kolommen, inhoudende zes Grieksche vertalingen van den Bijbel. Vertaler.

het model der *Nouvelles ecclésiastiques* beschouwen. Hetzelve is geschreven in denzelfden smaak, dezelfde geloofwaardigheid en dezelfde gematigdheid, als de bladen van den *Scélérat obscur*. (*Onbekenden booswicht*), zoo als de heer D'ALEMBERT dien noemt. (Zie ROCHE-JACOBUS). De abt CADRY, heeft deze zoogenaamde geschiedenis in 3 dl.ⁿ in 4.to vervolgd en dezelve gebragt tot bijna in den tijd, waarin de *Nouvelles ecclésiastiques* begonnen zijn. — 2.º *Réflexions etc.* (*Beoordeelende aanmerkingen op het boek van de getuigenis der waarheid in de kerk*), door pater DE LA BORDE, 1740. — 3.ⁿ *Histoire etc.* (*Beknopte geschiedenis van het Jansenismus*, benevens *aanmerkingen op het bevelschrift van den aartsbischof van Parijs*, 1698, in 12.mo, met mejufvrouw de JONCOUX, van wie hij ook de vertaling der aantekeningen van NICOLE, over de *Provinciales* verbeterde.

LOUBÈRE (SIMON DE LA), in 1642 te *Toulouse* geboren, was eerst gezantschapssecretaris bij SAINT-ROMAIN, Fransch gezant in *Zwitserland*. Zijne talenten deden de onderhandelingen deden LODEWIJK XIV besluiten, hem in 1687, als buitengewoon

afgezant, naar *Siam* te zenden. Hij bleef aldaar slechts bijna drie maanden, gedurende welke hij zich bezig hield *Gedenkschriften*, over de burgerlijke en natuurlijke geschiedenis des lands, over den oorsprong der taal en den aard en de zeden der inwoners te verzamelen. In *Frankrijk* teruggekeerd, werd hij naar *Spanje* en *Portugal* gezonden, om er eenen geheimen last te volbrengen. Men gelooft dat het was, om die beide hoven van het verbond af te trekken, dat de omwenteling van *Engeland* had te weeg gebragt. Zijn voornemen werd ruchtbaar. Hij werd te *Madrid* in hechtenis genomen, en verkreeg niet dan met vele moeite zijne vrijheid weder. LA LOUBÈRE, aan *Frankrijk* teruggegeven, verbond zich aan DE PONTCHARTRAIN, toenmaals algemeen tegenboekhouder der geldmiddelen. Het was door den invloed diens ministers, dat hij in 1693 eene plaats bij de Fransche akademie verkreeg. Hij begaf zich kort daarop naar *Toulouse*, herstelde er de *Bloemfeesten* eertijds zoo beroemd en toen zoo verbasterd. Na zich als een ijverig en geleerd burger te hebben doen kennen, overleed hij in 1729. LA LOUBÈRE, was niet alleen ervaren in het Grieksch

en Latijn, maar ook in het Italiaansch, het Spaansch en het Hoogduitsch. Hij beoefende te gelijk de dichtkunst, de wiskunde, de staatkunde en de geschiedenis; doch hij muntte in geene dezer vakken uit. Zijne voornaamste werken zijn: 1.º *Poésies etc.* (*Gedichten*), in verscheiden verzamelingen verspreid. — 2.º *Rélation etc.* (Een zeldzaam *Verhaal* van zijne reis naar *Siam*), in 2 dl.ⁿ in 12.mo — 3.º Eene verhandeling *de la Résolution des équations.* (*Over de oplossing der eveningen*), in 4.to 1729, weinig bekend enz. De *lofreda* op LA LOUBÈRE door DE BOZE, is in het 7e deelder *Gedenkschriften* van de akademie en der opschriften opgenomen. Ook kan men de *Gedenkschriften* van NICERON raadplegen 26e deel; in het 2e dl. blz. 56 der *Histoire etc.* (*Geschiedenis van de akademie der bloemspelen*), door POITEVIN-PEITAVI, 1812, in 8.vo

LOUCHALI of ULUZZALI of OCCHIALI, een berucht zee-roover in *Kalabrië*, in *Italië* geboren, werd in zijne jeugd door de Turken tot slaaf gemaakt en door de verloochening van het Christendom, weder in vrijheid ge-

steld. De fortuin en zijne dapperheid, verhieven hem tot onder-koning van *Algiers*. Toen de Turken zich in het jaar 1570, tot het beleg van *Famagousta* voorbereidden, na zich van *Nicosie*, op het eiland *Cyprus*, te hebben meester gemaakt, ging LOUCHALI, hunne vloot met zijn eskader, zamengesteld uit 9 galeijen en 30 andere schepen, vergrooten. Bij den slag van *Lepante*, in 1571 voerde hij het bevel over den linkervleugel der Turksche vloot, en was tegen over het eskader van DORIA gesteld, hetwelk hem op de vlugt dreef. Ondertusschen keerde hij als in zegepraal binnen *Konstantinopel* terug, omdat hij eenige Christen-schepen, welke hij in het begin van het gevecht had genomen, met zich voerde. De groote heer zwaaide zijner dapperheid den grootsten lof toe, en benoemde hem in de plaats van HALI, pacha van de zee. Deze rengaat, onderscheidde zich in verscheiden andere gelegenheden, vooral bij de verovering van *Goletta* in *Afrika*, in het jaar 1574, en overleed op het einde der 16^e eeuw.

LOUET (GEORGE), een regtsgeleerde, uit een adellijk en

oud geslacht van *Anjou* gesproten, raadsheer bij het parlement van *Parijs*, en zaakvoerder van de geestelijkheid van *Frankrijk* in 1584, verwierf zich door zijne kennis, door zijne talenten, door zijne omzigtigheid en door zijne regtschapenheid eenen grooten roem. Hij werd tot het bisdom van *Treguier* benoemd, doch overleed in 1608, alvorens van hetzelfde bezit te hebben genomen. Men heeft van hem: 1.º *Recueil etc.* (*Verzameling van verscheiden merkwaardige vonnissen*), voor het eerst in 1602, in het licht gegeven, en waarvan de beste uitgave is die van *Parijs*, 1742, 2 dl.n in fol. met de uitleggingen van JULIANUS BRODEAU. — 2.º Eene *Verklaring* van het werk van DUMOULIN, over de voorschriften van de kanselarij, *Parijs*, 1656, in 4. to

LOUIS (ANTONIUS), geboren te *Metz*, den 13 Februarij 1723, wist in de uitoefening van de wondheelkunst, de theorie met de praktijk in den hoogsten graad te vereenigen. Zijne theorie, gegrond op de beginselen van de grootste meesters, werd nog ondersteund door eene naauwkeurige kennis van oudere schrijvers: zij verschaftte hem nieuwe oorkonden over

de kunst, in zijne werken, en vooral in de *Recueil de l'académie de Chirurgie* (*Verzameling van de heilkundige akademie*) ontwikkeld. Reeds vroeg bij het leger geplaatst, in hoedanigheid van Chirurgijn ondermajoor, vervolgens door den koning benoemd tot opperchirurgijn van het zieken-gasthuis *la Charité*, later raadgevend chirurgijn-majoor van de legers in de oorlogen van *Duitschland*; ging hij te *Parijs* teruggekeerd, en aan de groote beoefening der heilkunst toegewijd, overal met omzigtigheid en beleid te werk. Secretaris van de heilkundige akademie geworden zijnde, nam hij dien post, zoowel als een geleerd en letterkundig man, en als een man volleerd in de wetenschap van zijn beroep, waar. Onder de verscheiden schriften van de Heer *Louis* zijn er die gewagen over de ontstane geschillen tusschen de geneesheeren en de heelmeeesters en over andere voorwerpen het letterkundig of wettig gedeelte der heilkunst betreffende. Onder de werken, die de uitoefening van zijne kunst ten onderwerp hebben, onderscheidt men zijne *Lettres etc.* (*Brieven over de zekerheid der teekenen van den dood*), een schaars geworden werk, en

Le Parallele etc. (De Vergelijking der verschillende leerwijzen van het behanlen der Venusziekte), in 1764 in het licht gegeven. Hij overleed te *Parijs* aan het water in de borst, den 13 Februarij 1792. Bij zijn testament heeft hij begeerd, dat zijne asch zorde rusten naast die der armen, welke hij had bediend in een uitgestrekt gasthuis (*la Salpêtrière*), waarin hij in den ouderdom van 21 jaren, als leerling kwam, en zijn meesterschap had verkregen door eenen arbeid van zes achtereenvolgende jaren. Ondertusschen dezelfde man, die heeft willen begraven worden op het kerkhof van het gasthuis *la Salpêtrière*, dezelfde man, de oude vriend van den abt PRÉVÔT, verliet hem in de ziekte, waaraan deze beroemde schrijver overleed, om de eenige reden, dat hij als een verlicht, doch langgedwaald hebbend Christen, had geoordeeld zijne laatste oogenblikken der Godsdienst, te moeten toewijden. Ook heeft men hem verweten, dat hij nog zeer jong zijnde in eenen brief over de *électricité*, eene scherpe kritiek is begonnen tegen den abt NOLLET, een destijds beroemd natuurkundige, wiens lessen hij volgde. Hij was de schrij-

ver eener thesis, uitgegeven onder den naam van een' zijner leerlingen, welke door haar onderwerp de nieuwsgierigheid en de boerterij gaande maakte: *Uncertæ sint virginitatis nota? (Zijn er zekere teekenen van de maagdelijkheid?)* en waarover hij naar het oordeel van ware geleerden slechts oppervlakke of valsche schaduwen verspreidde. De Heer PELLETAN, een zeer beroemd lid van de heilkundige akademie, merkt in zijne lofredre (*éloge nécrologique*) op den Heer LOUIS zeer wijselijk aan, dat hij geen man was van verstand, doch hij was vruchtbaar. Zijne inborst was levendig, barsch en dikwijls oplopend; zijn gezellige geest helde somtijds naar boerterij, en zijn karakter naar onmatige trotschheid. Openhartig en scherp, ontveinsde hij nooit eenige zijner gevoelens, hoedanig die ook wesen mogten, zonder natedenken over de gevolgen eener onvoorzigtige waarachtigheid en zonder ooit te twijfelen aan de juistheid zijner oordeelen.

LOUISE van *Savooijë*, hertogin van *Angoulême*; dochter van PHILIPPUS, graaf van *Bresse*, later hertog van *Savooijë*, en van MAR-

GARETHA van *Bourbon*, huwde in 1488 met KAREL van *Orléans*, graaf van *Angoulême*, die bij haar koning FRANCISCUS I verwekte. Deze vorstin is voornamelijk berucht (*) door hare geschillen met KAREL van *Bourbon*. Zij beminde dien vorst in den beginne zeer, en had zelfs den maarschalks-degen voor hem verworven; doch vervolgens beleedigd, doordien hij had geweigerd haar te huwen, veranderde hare liefde in eenen hevigen haat. Zij eischte geregteijk de goederen weder van het huis van *Bourbon*, waarvan zij erfgename was van de zijde harer moeder, en welke zij beweerde, dat door de bloedverwantschap [haar toebehoorden. De regters waren niet bedorven genoeg om deze successie der Regentesse toewijzen, doch begingen de zwakheid van dezelve in beslag te nemen. De hertog van *Bourbon* zich van zijne goederen beroofd ziende, verliet *Frankrijk*, en ging een verbond met KAREL V aan. LOUISE bewerkte vervolgens te *Kamerijk* den vrede tusschen den koning en den keizer.

Het verdrag werd gesloten den 3 Augustus 1529. Deze vorstin overleed kort daarna, in 1531 in den ouderdom van 55 jaren, als eene vrouw beschouwd even zoo bekwaam voor eene liefdesintrigue als voor eene kabinets-zaak.

LOUISE MARGARETHA van *Lotharingen*, prinses van *Conti*, dochter van HENDRIK van *Guise*, en vrouw van FRANCISCUS van *Bourbon*, prins van *Conti*, geboren te *Blois* in 1588, verloor haren gemaal in 1614 en overleed te *Eu* in 1631. Men heeft van haar een vrij beuzelachtig werk: *Amours etc.* (*Minnehandel van den grooten ALCANDER*), in het *Journal de HENRI III*, 1744, 5 dl., in 8.vo Het is eene beschrijving van den minnehandel van HENDRIK IV, met het verhaal van eenige loffelijke daden en van eenige gezegden van dien vorst.

LOUISE MARIA van GONZAGA, koningin van *Polen*.
— Zie GONZAGA.

LOUISE DE LA MISÉRICOR-

(*) Zij is het ook, en ongelukkiglijk maar al te zeer door den dood van den Opper-bewindhebber der geldmiddelen SAMBLANGAY, wien zij 6 millioenen van onze tegenwoordige munt afperste, en die om deze eenige daad, tot de doodstraf veroordeeld werd, daar een verschrikkelijk gevolg dezelve het geheele verlies was van een leger in *Italië*, dat er omkwam van ellende, bij gebrek aan deze som, welke de koning voor hetzelfde had bestemd.

DE. — Zie VALLIÈRE (LOUISE-FRANCISCA DE LA BAUME LE BLANC, hertogin van).

LOUISE van *Frankrijk*, dochter van LODEWIJK XV, geboren den 14 Julij 1737, Karmelieter-non van den heiligen DIONYSIUS, onder den naam van THERESIA van den heiligen AUGUSTINUS, overleed aan eene beroerte den 23 December 1787, in het vijftigste jaar haars ouderdoms. De grootste opofferingen hadden dezer vorstin niets gekost om de aandoeining harer vroomheid te volgen. Van af den oogenblik, dat zij in het klooster der Karmelieten trad, tot op dien van haren dood, hield zij niet op hare orde-zusters, door de meest godsdienstige gevoelens, zoo wel als door de naauwkeurigste uitvoering der strenge regelen van hare orde, te stichten. Haar dood verwekte bij alle godvruchtige lieden het grootste leedwezen. Zij was de moeder der armen en bedrukten, altijd gereed haar vermogen, en haar krediet aantewenden tot alle heilige en weldadige werken; en om daarvan één onder duizenden aantehalen, het is op haar aanzoek en door haren ijver, dat de kloosterzusters der *Nederlanden*, onder de regering van

keizer JOZEF II verdreven, in *Frankrijk* werden ontvangen en onthaald. » De Jaarboeken der Kerk, zegt een schrijver, leveren ons menigvuldige voorbeelden op van koninginnen en vorstinnen, die zich hebben onttrokken aan den luister en aan de vermaken van het hof, om zich aan de eenzaamheid en de strengheden van het klooster toetewijden: hoe voortreffelijk, hoe heldhaftig zoodanige opofferingen ook waren, zij hebben zonder twijfel minder wonderbaar moeten schijnen in dien tijd, waarin de vroomheid in eere was, en waarin de wereld eene openbare schatting betaalde van hulde en eerbied aan die edele en moedige zielen, welke zich in de afzondering aan de uitoefening der verhevenste raadgevingen van het Evangelie, toewijdden; maar in eene eeuw zoo als de onze, waarin verwaande en hoogmoedige babelaars, onbekwaam om zich boven de koele berekeningen van het egoïsmus te verheffen, zelfs de overwinningen, welke de Godsdienst op de natuur behaalt, met den naam van bijgeloof en zwakheid durven bestempelen; in eene eeuw, waarin de geheiligde verblijven, welke dienen tot vrijplaats voor de deugd en

de onschuld, tegen de ondeugden en de verdorvenheid der maatschappij, het voorwerp van verachting en der openbare bespottung zijn geworden, en beschouwd worden als gedenkteekenen van de dweeperij en de onnoozelheid onzer voorvaderen; wanneer men de dochter van den magtigsten koning der wereld, verheven boven de valsche oordeelvellingen der menschen, de sombere kloosterwanden boven de pracht van den troon ziet verkiezen, zich ziet losrukken aan de vermaken en eerbewijzingen, om zich overtegeven aan de oefeningen der ootmoedigheid en boetvaardigheid, zoo is deze trek van ziels-grootheid voorzeker de schoonste zegepraal van het geloof op het ongeloof, en het schijnt dat het Opperwezen dit groote schouwtooneel voor onze eeuw bewaarde, om haar te toonen dat de Godsdienst veel beter dan de Filozofie, eene ziel boven de driften en zwakheden der menschheid weet te verheffen." De Heer FRANÇOIS, priester van de missie, schijnt in de lijkrede van de vromevorstin, welke hij in de kerk der Karmelieten in de straat Grenelle uitsprak, de verschillende bezoeken te hebben voorzien, welke *Frankrijk* kort daarna teisterden: » De heilige PAULUS, zegt hij,

gevoelde te *Athene*, zijn hart beven en zijne ingewanden zich verscheuren bij het zien van dat volk, het meest beschaafde en het beminnenswaardigste van alle volken, gedompeld in de blindheid der afgoderij. Met welk eene nog wreedere verscheuring, zag THERESIA van den heiligen AUGUSTINUS het geloof harer Vadersen zich verflaauwen en verdonkeren in een rijk, waar het eertijds zulk eenen grooten luister had verspreid! De kerken bijna verwoest, de altaren verlaten, de eerdienst verwaarloosd, den ijver onder de bedienaren van de Godsdienst verkoeld, het zout der aarde smakeloos, het vuur van den ijver uitgebluscht in de schuilplaatsen opgericht tot onderhouding van hetzelfde. Met welk eene droefheid en smart, zag zij daarenboven, het zedebederf zijne verwoestingen uitbreiden; de onbeschaamde Filozofie bedreigen van alles te overweldigen, de ergernis van alles te overstromen; de losbandigheid zonder schaamte, de uitgelatenheid zonder toom, en de onverschilligheid gevoelloos, zijnde deze laatste de betreuenswaardigste aller buitensporigheden omdat zij bijna geene hoop noch van terugkeering, noch van hulpmiddel meer overlaat. Ook THERESIA van den heiligen AUGUSTINUS brengt ha-

re dagen niet dan in neerslagtigheid en magteloosheid door: het is HELI, welke de verovering van de ark niet kan overleven; het is ELIAZER, die zich opoffert uit vrees van getuige te zijn van de verwoesting, welke zijn volk bedreigt. O *Frankrijk!* o natie, tot hiertoe door den hemel begunstigd! verneem dat het uwe schanddaden zijn, welke den loop verhaasten van zulk een kostbaar leven, en dat de dochter uwer koningen enkel door de overmaat uwer ondeugden sneeft; doch leer tenzelfden tijde voordeel trekken uit de laatste oogenblikken, die zulk eenen heiligen levensloop eindigen." Er is eene *Histoire etc. (Beschrijving van het stichtelijk leven)* dezer vorstin, in het licht verschenen, *Parijs*, 1788. Dezelve stelt een tafereel voor van zuivere deugden en voor Christelijke zielen bijzonder belangrijke omstandigheden; doch om dezelve even zoo belangrijk te maken voor de lieden van de wereld, heeft de schrijver er vele met zijn onderwerp vreemde zaken, laten invloei- en; zij is daarenboven een mengelwerk van gedichten en onrijm, dat wat de vorm betreft, deze geschiedenis naar eene reis van BACHAUMONT,

doet gelijken. Eenige dezer verzen zijn echter gelukkig aangebragt. De abt PROYART heeft het leven van Mevrouw LOUISE, een geacht, en uit geloofwaardige aantekeningen ontleend werk, in het licht gegeven. Onder de verschillende lijkreden, toegewijd aan de gedachtenis dezer vorstin, onderscheidt men, behalve hetgeen waarvan wij gesproken hebben, die van den abt ALMALRIC, uitgesproken in de kerk der Karmelieten van *St. Denis* (Zie *Journal hist. et litt.* van 1 November 1788, bladz. 322), en die van den abt DU SERRE-FIGON, uitgesproken in de kerk der Karmelieten van *Pontoise* (Ibid 15 Mei 1789, bladz. 103.)

LOUP (*Heilige*) — Zie LUPUS.

LOUP, abt van *Ferrières*, verscheen in 844, ter kerkvergadering van *Verneuil*, waarvan hij de besluiten opstelde en ter kerkvergadering van *Soissons* in 853. De koning en de bisschoppen van *Frankrijk*, droegen hem verscheiden gewigtige zaken op. KARREL de *Kale* zond hem naar *Rome*, tot Paus LEO IV in 847, en belastte hem, alle kloosters van *Frankrijk* te hervormen met den beroem-

den PRUDENTIUS. LOUP overleed in 862. Hij is dezelfde als SERVATUS LUPUS, zoo als pater SIRMOND en BALUSIUS tegen MAUGUIN hebben bewezen. Men heeft van hem vele werken: 1.º *Lettres (Brieven)*, over verschillende onderwerpen; zij zijn ten getalle van 134 en stellen vele zaken van zijnen tijd in een helder daglicht. Men vindt in dezelve menigerlei nauwkeurig onderzochte punten van kerkelijke leere en tucht. — 2.º Eene verhandeling getiteld: *Des trois etc. (Over de drie geschilpunten)*, de predestinatie, de vrije wil en de verlossing door J. C. tegen Gotescalc). De schrijver houdt zich in dezelve aan de leere van de oudvaders, en voornamelijk aan die van den heiligen AUGUSTINUS. — 3.º Eene verzameling van spreuken over de predestinatie. — 4.º Eene levensgeschiedenis van den heiligen WIGBERTUS. De stijl van LOUP is klaar, sierlijk en krachtig. BALUSIUS heeft deze geschriften verzameld, *Parijs*, 1664, in 8.vo, en met voortreffelijke aantekeningen verrijkt. Men heeft daarvan eene nieuwe uitgave met verbeteringen en vermeerderingen, te *Leipzig*, onder den naam van *Antwerpen*, 1710, in het licht gegeven.

LOUTHERBOURG. — Zie LUTHERBURG.

LOUWARD of LOUVART (DON FRANCISCUS), een Benediktijner van *Sint-Maurus*, geboortig van *Mans*, was de eerste van zijne congregatie, die zich tegen de bulle *unigenitus* verzette. Deze monnik, welke in de eenzaamheid en vergetelheid had behooren te blijven, schreef aan eenige prelaten zulke oproerige brieven, dat de koning hem in de bastille en andere verbeterhuizen deed opsluiten. Hij zeide in deze brieven, dat *men*, hetgeen, wat hij de *waarheid* noemde, tegen den *degen*, het *vuur*, den *tijd* en de *vorsten* moest verdedigen... en in eenen anderen, dat een goede en dappere oorlog beter was, dan een slecht verdrag. Hij overleed te *Schoonhoven*, werwaarts hij in 1739, in den ouderdom van 78 jaren gevlugt was, nalatende eene *Protestation (Openbare tegenspraak)*, welke veel gerucht maakte toen zij in het licht verscheen: hij had die vervaardigd op het kasteel te *Nantes*, 5 maanden voor zijnen dood.

* LOUVEL (PETRUS LODWIK), moordenaar van den hertog van BERRY, werd in 1783, te *Versailles* gebo-

ren. Zijn vader, welke in die stad, een' kleinen kramers-winkel hield, plaatste hem in het vondelingshuis; en bij het verlaten van dat gesticht, leerde hij het beroep van zadelmaker, hetwelk hij later te *Parijs*, in de stallen van NAPOLEON uitoefende. Reeds in zijne eerste jeugd openbaarde hij eene sombere, zwaarmoedige en zwartgallige inborst. Hij vermeed elk gezelschap, en in gedachten verzonken, vond hij enkel vermaak in de eenzaamheid. Men heeft later geweten, dat zijne gewone lectuur was *regten van den mensch*, en de *constitutie*, welligt die van 1793. De val van BONAPARTE, de komst der bondgenooten te *Parijs*, en de terugkomst der BOURBONS, verwekte in LOUVEL, eenen onverzoenbaren haat, tegen de familie der koningen van *Frankrijk*. Hij vertrok naar *Calais*, en wachtte aldaar LODEWIJK XVIII op, met oogmerk, om hem te vermoorden. Daar hij zijn oogmerk niet had kunnen bereiken, kwam hij te *Parijs* terug, en begaf zich van daar naar *Fontainebleau*, vervolgens naar het eiland *Elba*, maar er bestaan geene bewijzen, dat hij met NAPOLEON gesproken heeft. Hij ging zich te *Chambéry* met ter woon nederzetten, en

keerde gedurende de honderd dagen naar *Frankrijk* terug. Later verkreeg hij den post van zadelmaker in de koninklijke stallen. Hij reisde andermaal naar *Metz* en *la Rochelle*, en kwam voor de derde maal te *Parijs* terug. Zijn oogmerk was, om den jongsten der Fransche prinsen te treffen, als dengenen, welke met de meeste zekerheid, eene nakomelingschap aan zijne doorluchtige familie beloofde. Op eenen avond (13 Februarij 1820), dat de hertog van BERRY zich met zijne echtgenoot, in den schouwburg der *Opéra* bevond, nadert LOUVEL dit gebouw, en tracht met de schildwacht, aan welke hij een glas rhum aanbiedt, een gesprek aan te knopen. Deze wijst zulks van de hand. LOUVEL hield zich, alsof hij zich wilde verwijderen; maar op den oogenblik, waarop de hertog van BERRY de zaal verliet, om zijne echtgenoot naar het rijtuig te geleiden, sluipt hij tusschen de schildwacht en eenen edelman, uit het gevolg van den prins, grijpt Z. K. H. bij den linkerschouder, drijft hem eenen dolk in de regterborst, laat het moordtuig in de wonde steken, en neemt de vlugt. De hertog van BERRY meent eerst, dat hij door eenen

onvoorzigtigen nieuwsgierige gestooten is. Intusschen waggelt en gevoelt hij, dat hij zal bezwijken, hij brengt de hand aan het gevest van den dolk, trekt denzelven uit de wond, terwijl hij uitroept: »Ik ben vermoord, zie daar den dolk.» (Zie BERRI). Men snelde den moordenaar na, die den weg naar het geweld *Colbert* nam: eene huurkoets stremde hem bij toeval den weg; hij vermijdt dezelve, en stiet tegen eenen limonadeverkooper; zij worstelen te zamen; er komt een soldaat, deze grijpt LOUVEL aan, en brengt hem naar de hoofdwacht. Men vond bij hem onbeduidende papieren, en eene lange en scherpe zadelmakers els, in eene scheede. Bijna op denzelfden oogenblik, onderging hij, in tegenwoordigheid van den heer DECAZES, toenmaals minister van binnenlandsche zaken, verscheiden achtereenvolgende verhooren. Hij bekende zijne misdaad, welke hij aan zijnen haat tegen de BOURBONS toeschreef, en verklaarde, dat hij dien moord sedert zes jaren beraamd had; en dat, indien hij had kunnen ontsnappen, hij zijne aanslagen tegen den hertog van *Angoulême*, en dan zelfs tegen den koning zou beproefd hebben. Hij betuigde hardnekkiglijk, dat hij

geene medepligtigen, en alleen zijn plan beraamd had. Eerst naar de cipierswoning gebragt, werd hij vervolgens naar de gevangenis van het *Luxembourg* vervoerd. Daar de koning bevolen had, dat hij voor de kamer der pairs zou te regt staan, zoo besteedde de prokureur-crimineel BELLART, drie maanden, om de angstvalligste nasporingen te doen; hij leverde 50 verzoekende commissien uit; hij hoorde 1200 getuigen, en na deze geregtelijke onderzoekingen, verklaarde hij den 12 Mei, in zijne akte van beschuldiging, »dat er geene medepligtigen gevonden waren.» De beschuldigde verscheen den 5 Junij voor de balie van het hof, waarin de kanselier DAMBRAY het voorzitterschap waarnam. Hij behield aldaar zijn somber, doch kalm gelaat, en herkende den grofbewerkten dolk, dien een meester messenmaker verklaarde niet door eenen man van het beroep vervaardigd te zijn. Op al de vragen, hem door den voorzitter en door verscheiden pairs gedaan, op al de vermaningen, door welke zij zijne ziel zochten te schokken, kon men van hem niets anders bekomen, dan dezelfde antwoorden, welke hij in zijne eerste verhooren had gegeven;

hij hield bij herhaling op eenen vasten en bepaalden toon staande, dat hij geene medepligtigen had, dat hij aan niemand zijn hatelijk ontwerp had medegedeeld, en dat hij alleen *de redder van Frankrijk had willen zijn, voor hetwelk hij zich opofferde.* Omtrent zijne godsdienst ondervraagd, antwoordde hij, dat hij nu Catholijk, dan protestantsch, en dan weder philanthropisch was geweest, *volgens de omstandigheden.* Hij had tot verdedigers, de heeren ARCHAMBAULT en BONNET, oudsten van de orde der advocaten, die men, krachtens de wet, ambtshalve had benoemd. LOUVEL wilde ook het woord voeren, hetwelk hem werd toegestaan, en woordelijk drukte hij zich aldus uit: » Ik moet thans blozen over eene misdaad, die ik alleen heb bedreven... *Frankrijk* is niet onteerd; zoo min als mijne familie... Men beschuldigt mij, eenen prins uit de koninklijke familie te hebben vermoord: ja, ik ben er schuldig aan; ik heb de vijanden des vaderlands willen vernielen. Ik heb mij voor *Frankrijk* opgeofferd.... De mannen des bestuurs zijn schuldiger dan ik: zij hebben deugden als misdaden, en misdaden als deugden behandeld. Toen

de vreemdelingen in *Frankrijk* zijn gevallen, hadden al de Franschen zich behoorren te vereenigen. Volgens mij, naar mijn denkbeeld, is een verbannen man te beklagen; maar indien een Franschman, die verplicht is, *Frankrijk* te verlaten, zich bezig houdt, met zijn vaderland te benadeelen, en de wapens tegen hetzelfde voert, is hij geen Franschman meer. Ik kan mij niet onthouden van te denken, dat de slag van *Waterloo* enkel daarom verloren is, wijl er te *Brussel* en te *Gend* Franschen waren. Volgens mij, in mijn gevoelen, was de dood van *LODEWIJK XVI* noodzakelijk. *Frankrijk* heeft denzelven gewild. Indien een handvol intriganten zich voor de poorten van het kasteel hadden vertoond, dan ware zulks eene andere zaak. Hij heeft langen tijd met zijne familie gevangen gezeten... Tegenwoordig zijn, volgens mij, in mijn gevoelen, de *BOURBONS* schuldig. De natie is onteerd... Ik zeg u vaarwel." Bij deze volzinnen, waarin men de revolutionnaire grondbeginselen, in eenen onbeschaafden stijl uitgedrukt, aantreft, had LOUVEL er in zijn handschrift, verscheiden andere gevoegd, die niet minder aanstootelijk waren, doch die het zijnen verdedigers ge-

lukte, hem te doen schrappen. Na twee uren deliberatie werd de beschuldigde, schuldig verklaard, en ten dood veroordeeld. Daags voor zijne teregtstelling, be kroop hem de grilligheid, van in zijne beddelakens te willen slapen; men gaf hem dezelve, en hij bragt een gedeelte van den nacht door, met aan zijne bloedverwanten te schrijven, hij legde zich vervolgens neder en sliep zeer gerust! In den beginne had LOUVEL eenen biechtvader van de hand gewezen; hij besloot eindelijk, om den abt MONTÈS, aalmoezenier der *Conciergerie*, te ontvangen en te hooren. Op den 7 Junij 1820, dag der teregtstelling, kwam de heer BELLART hem voor de laatste maal ondervragen, doch zonder nieuwe ophelderingen van hem te kunnen erlangen. Langs al de straten, welke de misdadiger moest doortrekken, en op het plein van het *Carrousel*, had men eene aanzienlijke krijgsmagt geschaard. Ten zes ure des avonds kwam LOUVEL op het plein aan. Bij het zien der werktuigen van zijnen dood, ondervond hij eene soort van bezwijming, en de beulen waren verplicht, hem bij het beklimmen van het schavot te ondersteunen. Na een kort onderhoud met zijnen

biechtvader, greep de scherpreger den moordenaar aan, en in minder dan eene seconde, had LOUVEL de straf zijner euveldaad ondergaan. Men kan over LOUVEL raadplegen, *Histoire etc. (Geschiedenis van het proces van LOUVEL)*, door MAURICE MÉJAN, *Parijs*, 1820, 2 dl.ⁿ in 8.vo

LOUVENCOURT (MARIA DE), geboren te *Parijs*, overleden in de maand November 1712, in den ouderdom van 32 jaren. Deze juffer bragt bij hare geboorte eenen gelukkigen aanleg mede voor de schoone kunsten. ROUSSEAU heeft haar weinig verschoond in zijne brieven, doch men moet niet altijd zijne aandacht vestigen, op het oordeel eens beleedigden dichters. Mevrouw DE LOUVENCOURT, heeft voornamelijk geslaagd in de minnedichten. Hare verzen zijn het grootste gedeelte op muziek gesteld en gegraveerde cantates. Men heeft nog eenige harer gedichten, in de verzameling van VERTRON.

LOUVENCOURT (MARIA JOACHIM ELIZABETH DE), geboren in 1747, uit eene voornamelijk familie, en te *Amiens* in 1778, in den geur van heiligheid overleden; heeft groote voorbeelden van deugd en voornamelijk eener werkzame en moedige

liefde jegens den naaste gegeven. Hare levensbeschrijving is gedrukt te *Mechelen* in 1781, 1 deel in 12.mo

LOUVER, of LOWER (RICHARD), in 1631 te *Tremè-re*, in het graafschap *Cornwallis* geboren, leerling van THOMAS WILLIS, beoefende te *Londen*, met roem de geneeskunde. Hij was van de partij der *Wighs* en overleed in 1691. Deze geneesheer stelde de overgieting van het bloed van een dier in een ander in het werk. Hij wilde zelfs gehouden worden voor den uitvinder dezer empirische operatie, waarvan hij groote voordeelen beloofde, en welke er geen enkel heeft voortgebragt, doch hij stelde dezelve slechts in een nieuw daglicht voor; want het is zeker, dat LIBAVIUS de eerste is, die daarvan het denkbeeld heeft gegeven, (zie LIBAVIUS). Zijne voornaamste werken zijn: 1.º *Eene Verhandeling over het hart, de beweging de kleur van het maagsap in het bloed en de overstorting van het bloed, Londen, 1669, Leijden, 1722, in 8.vo en in 1749, in het Fransch vertaald 1679, in 8.vo* LOWER is de eerste die deze stof heeft opgehelderd. Vóór hem had men slechts een zeer onbepaald denkbeeld van dat ingewand,

doch de heer SENAC breidde daarna het licht uit, welke LOWER, over dit onderwerp verspreid heeft. Men heeft bij de verhandeling over het hart, het volgende geschrift gevoegd. — 2.º *Verhandeling over den oorsprong van de zinking en deaderlating, Londen, 1671, in 8.vo* — 3.º *Verdediging der verhandeling van WIL-LIS, over de koortsen, Londen, 1665, in 8.vo* Deze werken werden in zijnen tijd gezocht, en zijn nog nuttig. Zij zijn in het Latijn.

LOUVET (PETRUS), advocaat in de 17^e eeuw, geboren te *Reinville*, een dorp 2 uren van *Beauvais* gelegen, was rekwestmeester van de koningin MARGARETHA, en overleed in 1646. Men heeft van hem: 1.º *Histoire etc. (Geschiedenis en oudheden van Beauvais)*, 1 deel, 1609 en 1631, in 8.vo, 2^e dl. *Rouanen*. 1614, in 8.vo Het 1^e deel handelt over hetgeen den kerkelijken staat van *Beauvais* aangaat; het 2^e over den burgerlijken staat. (Zie SIMON). — 2.º *Nomenclatura et chronologia rerum ecclesiasticarum diocesis Bellovacensis. (Naamlijst en tijdrekening der kerkelijke zaken van het bisdom van Beauvais)*, *Parijs*, 1618, in 8.vo — 3.º *Histoire etc.*

(*Geschiedenis der ouden van het bisdom Beauvais*), in die stad gedrukt, 1635, in 8.vo — 4.º *Anciennes etc.* (*Oudeaanmerkingen over den Beauvaischen adel en over verscheiden familien van Frankrijk*), 1631 en 1640, in 8.vo, zeer zeldzaam. Dit werk is in eene alphabetische orde geschikt, en loopt slechts tot de N. — 5.º *Abbrégé etc.* (*Korte inhoud der constitutien en reglementen voor de studiën en verbeteringen van het klooster der Jacobijnen van Beauvais*), 1618. De verdienste dezer werken bestaat in de nasporingen; het zou noodeloos zijn, er de bevalligheid van den stijl in te zoeken.

LOUVET (PETRUS), D.^r in de geneeskunde, geboren te *Beauvais*, onderwees de rhetorica in *Provence*, en de aardrijkskunde te *Montpellier*. Hij overlaadde het publiek sedert 1657 tot in 1680, met eene groote menigte werken over de geschiedenis van *Provence* en *Languedoc*, geschreven in eenen zeer zenuwloozen en langdradigen stijl. Zijne bouwstoffen zijn zoo slecht gekozen, en zijne onnaauwkeurigheden zoo menigvuldig, dat men hem naauwelijks durft aanhalen. Men heeft van hem: 1.º *Re-*

gen over de geschiedenis van Languedoc. in 4.to — 2.º *Traité etc.* (*Verkorte Verhandeling over de geschiedenis van Aquitanie, Guienne en Gasconje, tot op dezen tijd*), *Bordeaux*, 1659, in 4.to — 3.º *La France etc.* (*Frankrijk in zijnen luister*), 2 dl.ⁿ in 12.mo — 4.º *Abbrégé etc.* (*Korte inhoud der geschiedenis van Provence*), 2 dl.ⁿ in 12.mo, met *Bijvoegselen* tot deze geschiedenis ook 2 dl.ⁿ in 12.mo — 5.º *Projet etc.* (*Ontwerp der geschiedenis van het landschap Beaujolais*), in 4.to — 6.º *Histoire etc.* (*Geschiedenis van Ville-Franche, hoofdstad van Beaujolais*), in 8.vo — 7.º *Histoire etc.* (*Geschiedenis der beroerten van Provence van 1748 tot in 1598*), 2 dl.ⁿ in 12.mo Het minst slechte zijner werken, is zijne *Mercurie Hollandais*. (*Hollandische Mercurius*), in 10 dl.ⁿ in 12.mo Het is eene on aangename geschiedenis der omwentelingen van **LODEWIJK XIV** in *Holland*, in *Franchecomté*, in *Duitschland* en in *Catalonië* en van andere gebeurtenissen, die *Europa*, van 1672 tot op het einde van 1679 bezig hielden. **LOUVET** had van de geneeskunde afgezien, om zich der geschiedenis toe te wijden; hij was even zoo min bekwaam

voor het een als voor het andere, ofschoon vereerd met den titel van *Geschiedschrijver* van Z. K. H. den prins van *Dombes*.

* LOUVET DE COUVRAY (JOANNES BAPTISTA), werd te *Parys* geboren, in 1764, was de zoon van eenen mutsenmaker, en werd in het begin schrijver bij eenen boekverkooper. Geboren met talenten en eene gelukkige verbeeldingskracht, beproefde hij om te schrijven en maakte eenen aanvang in de letterkundige loopbaan met de *Amours etc.* (*Minnarijen van den ridder DE FAUBLAS*), een roman, waarin het noch aan vrolijkheid, noch aan goede scherts ontbreekt, doch waarin de uitgelatenheid, het onnatuurlijke en eene volkomene onwetendheid der gebruiken van de groote wereld, welke de schrijver heeft willen schilderen zonder haar te kennen en voornamelijk zonder daarmede ooit te hebben verkeerd, elkander den voorrang schijnen te willen betwisten. LOUVET nam in het begin der omwenteling deel aan de gevoelens en de geestopwinding der oproermakers. Zijne eigenliefde en het denkbeeld, dat hij zich van zijne talenten gevormd had, de-

XV. DEEL.

den hem met geestdrift veranderingen beschouwen, die de grooten zouden vernedern, welke hij te vergeefs zocht te verachten, en waarvan hem weinig tijds te voren het onthaal misschien zeer zoude hebben geveid. Op den 26 December 1791, verscheen hij voor de balie van de wetgevende vergadering, gevolgd van eenige oproerigen zijner sectie, beleedigde bitterlijk de edelen, welke hij voor landloopers uitkreet, en begeerde dat de prinsen en sommige uitgewekenen, in staat van beschuldiging zouden worden gesteld. Men zal zich een denkbeeld maken van zijne opgeblazenheid en van zijnen redenaarsstijl, door eenen volzin te lezen van de petitie, welke hij te dien einde aanbod: » Dat oogenblikkelijk millioenen onzer burgersoldaten, de talrijke domeinen van de leenbaarheid aanvalen; dat zij niet ophouden dan daar, waar de slavernij zal eindigen; dat de paleizen met bajonnetten omsingeld worden, enz." De minister ROLAND, oordeelde LOUVET waardig, de voornaamste redacteur te zijn, van een dagblad, getiteld: *La Sentinelle*, hetwelk op de hoeken der straten werd aangeplakt, en dat ten doel had,

Q

om het koningschap te ont-eeren en de treurige gebeurtenis van den 10 Augustus voor te bereiden, waartoe hij niet dan al te veel bijdroeg, en het departement van *Loiret* verkoos hem, om hetzelfde te vertegenwoordigen bij de conventie. LOUVET figureerde er onder de heethoofdigste republikeinen en voegde zich bij de ROBESPIERRE vijandige partij, waarvan hij op den 29 October 1792, de in beschuldigingstelling eischte. Het was niet moeilijk in het staatkundige leven van ROBESPIERRE, voldoende misdaden te vinden, om hem aan al de gestrengheden van de minst strenge justitie over te leveren; ook LOUVET vond het middel, hem met eene welsprekendheid en eene kracht van redenering aan te vallen, welke zijne rede beroemd maakten, doch die niet belette, dat ROBESPIERRE der vervolgingen en beschuldigingen zijner vijanden ontsnapte. In 1793, stemde LOUVET tegen de beroeping op het volk en voor den dood, onder het nadrukkelijke beding van de executie uit te stellen, tot de oprigting van de constitutie; hij stemde vervolgens voor het uitstel. In de maand Mei deszelfden jaars werd hij verbannen met de voor-naamsten van de *Gironde*,

en tot de inhechtenisneming gedecreteerd, den 2 Junij daaropvolgende. Hij ontvlugte, verwijderde zich naar *Caen*, van waar hij tegen zijne vervolgers schreef, die hem den 28 Julij buiten de wet stelden. Hij zwierf vervolgens in *Bretagne* en in het departement van de *Gironde*, met verscheiden zijner vrienden, en kwam eindelijk, na menigvuldige ver-toogen den 8 Maart 1795 weder in den schoot der conventie. Alhoewel hij langen tijd door de dagbladschrijvers van den tijd, welke toen den geest van de conventie uitmaakten, was geroemd en begunstigd, verklaarde hij zich tegen hen, toen hij bespeurde, dat zij, zwichtende voor de algemeene inblazing, ophielden voorstanders te zijn, van de vrijheid en de republiek. Na een der warmste begunstigers der conventie te zijn geweest, hechte hij zich nog veel sterker aan het directorium, hervatte zijn dagblad *la Sentinelle*, en opende bij het *Palais-Royal*, eenen boekwinkel in welks nabijheid zich eene menigte jonge lieden vereenigden, die hunnen tijd doorbragten met hem voor den gek te houden, en schampredenen tegen zijne vrouw uittebraken, welke hij zijne LODOÏSKA noemde, naar den naam eener

heldin van zijnen roman. Steeds vervolgd en steeds vervolgende, eindigde LOUVET zijne dagen, te midden van allerlei stormen, onrusten en woelingen. Hij overleed te *Parijs*, den 25 Augustus 1797, tijdens de hevige debatten, die de omwenteling van den 18 *Fructidor* aankondigden. Ondanks zijne natuurlijke be- gaafdheden, en zijne onge- loofelijke vlugheid, was hij diep onwetend. Men verhaalt van hem eene nauwelijks geloof bare bijzonderheid: hij moest een geschil tegen SU- ARD verdedigen; daar deze laatste een zijner antwoorden met deze Latijnsche woor- den eindigde: *Perge, se- quar*; zoo was LOUVET in de verbeelding, dat zulks een eigennaam was, en gaf in ernst een antwoord, aan den heer *Perge, Sequar* gerigt. Deze trek van zijn leven heeft niet belet, dat hij bij de op- rigting des *instituits*; als lid der tweede klasse dier maat- schappij werd aangenomen. Men heeft van LOUVET: 1.° *Les Amours etc.* (*De min- narijen van den ridder DE FAUBLAS*), 2e uitg. 1791, 3 dl.ⁿ in 18.mo; 1798, 4 dl.ⁿ in 8.vo Het eerste ge- deelte van dit werk, was te *Londen* (*Maastricht*) ge- drukt, onder den titel van: *Une année etc.* (*Een jaar*

uit het leven van den rid- der DE FAUBLAS; eenigen- tijd daarna verschenen in het licht: *Six Semaines etc.* (*Zes weken van het leven, en het einde der minnarijen van den ridder DE FAU- BLAS*), 1788 en 1790. De- ze roman is in het Hoog- en Nederduitsch, en in het En- gelsch vertaald. — 2.° *EM- LIA DE VARМONT, of de echtscheiding noodzakelijk, en de minnarijen van den pastoor SEVIN*, 1791, 3 dl.ⁿ, in 18.mo; een zeer middelmatig, en verregaand onzedelijk werk; de schrij- ver huldigt in hetzelfde de echtscheiding, en wettigt de priester-huwelijken. — 3.° *Paris justifié.* (*Parijs ge- regtvaardigd*), 1790. Dit werk is gerigt geweest, te- gen het verhaal, hetwelk MOU- NIER van de euvelheden van 5 en 6 October 1789 gele- verd had. — 4.° *La Sen- tinelle.* (*De Schildwacht*). — 5.° *Accusation etc.* (*Be- schuldiging tegen ROBES- PIERRE*), 1792, in 8.vo: op last der conventie ge- drukt, enz.

LOUVIERS (KAREL JACOBUS DE), een Fransche schrijver, die in de 14^e eeuw, onder het bestuur van KAREL V, koning van *Frankrijk*, leef- de. Hij werd in 1376 lid

van den staatsraad. Men schrijft hem gewoonlijk toe, *Songe etc. (Droom van DU VERGIER)*, Lyon, 1491, in fol., en herdrukt in de verzameling der *Vrijheden van de Gallikaansche kerk*, 1731, 4 dl.ⁿ in fol. GOLDAST heeft er de Latijnsche vertaling van opgenomen in de *Monarchia imperii romani*, en de protestanten hebben getracht, hem verdiensten toe te schrijven, ofschoon hij er geene andere heeft, dan dat hij het tijdelijke gezag vleit, terwijl hij het geestelijke verachtelijk zoekt te maken. Deze verhandeling wordt niet algemeen aan LOUVIERS toegekend; want sommigen hebben er RAOUL DE PRESLE, of JOANNES DE VERTUS, secretaris van KAREL V, mede bestempeld, en anderen schrijven dezelve aan PHILIPPUS DE MAIZIÈRES toe.

LOUVILLE (JACOBUS EUGENIUS D'ALLONVILLE, ridder van), in 1671, op het kasteel van dien naam, in *Beauce*, uit eene adellijke en oude familie geboren, diende eerst ter zee en later te land. Hij was brigadier der legerbenden van PHILIPPUS V, en had deel aan de zaken des bestuurs. Nadat de vrede van *Utrecht* hem aan zich zelven had teruggegeven, wijdde hij

zich aan de wiskunde, en voornamelijk aan de sterrekunde toe. De akademie van wetenschappen van *Parijs* nam hem onder hare leden op, en de koninklijke maatschappij van *Londen* bewees hem eenigen tijd daarna dezelfde eer. Hij overleed in 1732. Men heeft van hem verscheiden *Verhandelingen*, over natuur- en sterrekundige onderwerpen, in de *Gedenkschriften* der akademie van wetenschappen gedrukt, en eenige andere, sedert 1720, in den *Mercure* opgenomen, tegen pater CASTEL, Jesuit. Zijne verbeeldingskracht benevelde dikwerf zijn oordeel, en in vele zijner redeneringen, stralen meer zijne luimen en zijn smaak, dan de regels eener gezonde logica door. Men heeft hem de vloeibaarheid van het bloed van den H. JANUARIUS (zie dat art.), waarvan hij te *Napels* ooggetuige was geweest, aan de warmte der hondsdagen zien toeschrijven; ofschoon dit verschijnsel regelmatig den 19 September plaats heeft, en het met de natuur van een verhard bloed strijdt, van door de warmte te smelten. (*Mém. polit. et milit.* door DE NOAILLES, 2e dl. blz. 42).

Louvois (de markgraaf de).

— Zie TELLIER (FRANCISCUS).

* LOUVRELEUL (JOANNES BAPTISTA), priester van de Christelijke leer, te *Mende*, in 1660 geboren, werd aldaar directeur van het seminarie en hoogleeraar der zedelijke godgeleerdheid. Hij heeft zich bekend gemaakt, door de volgende werken: 1.º *Le fanatisme etc. (De vernieuwde dweepzucht, of geschiedenis der heiligschendingen, brandstichtingen, moorden en andere aanslagen, welke de oproerige calvinisten in de Cevennes hebben bedreven)*, Avignon, 1704 — 1706, 4 dl.ⁿ in 12.mo — 2.º *Lettre etc. (Brief van den schryver der vernieuwde dweepzucht, aan den heer BBUEYS)*, van Montpellier, in 4.to, in het Engelsch vertaald. — 3.º *Mémoires etc. (Geschiedkundige memoriën over Gevaudan en de stad Mende, die er de hoofdplaats van is, om tot het algemeene woordenboek van Frankrijk te dienen)*, Mende 1724, in 12.mo

LOUVREX (MATHIAS WILLEM DE), te *Luik*, in 1665, uit eene oude patricische familie geboren, bewees aan zijn vaderland gewigtige diensten, in de verschillende pos-

ten, welke hij bekleedde, en onderscheidde zich op eene buitengewone wijze door zijne ervarenheid in het burgerlijke en kerkelijke regt. De advokaten der naburige natiën raadpleegden hem dikwijls, vooral in het stuk der beneficiën, en zijne uitspraken werden gewoonlijk als veilige regels gevolgd. Nadat FÉNELON vernomen had, dat in een proces, LOUVREX de zaak zijner tegenpartij verdedigde, wilde hij zijne memorie lezen; en na dezelve gelezen te hebben, zag hij niet alleen van zijne verdediging af, maar zond hem de verzameling zijner werken, met eenen brief vol gevoelens van de grootste achting, en verzocht hem om zijne vriendschap. Met het gelukkigste geheugen begaafd, kende hij niet alleen al de boeken eener zeer uitgebreide bibliotheek, maar hij gaf zelfs dikwijls de plaats der aanhaling op, welke hij noodig had: door dit middel hield hij, na het gezigt geheel verloren te hebben, niet op, om met dezelfde tegenwoordigheid van geest, als vroeger, te dicteren. LOUVREX overleed te *Luik*, den 15 September 1734, evenzeer geacht om de eenvoudigheid zijner zeden, om zijne zedigheid, zijne belange-

loosheid en zijne liefdadigheid jegens de armen, als om zijne diepe kunde. Er bestaat van hem: 1.º *Dissertations etc. (Canonicke verhandelingen, over den oorsprong, de verkiezing, de pligten en de regten der proosten en dekens van de hoofd- en stiftherken)*, Luik, 1729, in fol. — 2.º *Recueil etc. (Verzameling, bevattende de plakkaaten van het land van Luik en het graafschap Looz, de voorregten, door de keizers verleend, de concordaten en traktaten, met de naburige mogendheden gesloten)*, 8 dl.ⁿ in fol. met nuttige en geleerde aantekeningen, Luik, 1714 — 1735. Men heeft er eene vermeerderde uitgave van in het licht gegeven, bezorgd door BAUDOUIN HODIN, Luik, 1751, 4 dl.ⁿ in fol. — 3.º Uitmuntende aantekeningen op het werk van KAREL DE MÉAN, getiteld: *Observations et res judicate etc.* (Zie MÉAN). — 4.º Het 3e deel van de *Historia leodiensis*, met DE CRASSIER (Zie FOU-LON).

* LOVAT (SIMON FRAZER lord), pair van Schotland, in 1657 geboren, werd in Frankrijk bij de Jesuiten opgevoed. In zijn vaderland teruggekeerd, had hij eenige geschillen met de Bergschot-

ten, de naburen van die, waartoe hij behoorde, en ging in dienst van Engeland over. Hij was in 1692 kapitein in het regiment van TULLIBARDINE. Nadat lord LOVAT, het hoofd zijner familie plotselijk gestorven was, deed hij zich, als zijn erfgenaam op, en huwde met geweld deszelfs weduwe, de zuster van den markgraaf van Athol. Om deze reden van vrouwenroof beschuldigd, nam hij de vlugt naar Frankrijk, en kwam aan het kleine hof van Saint-Gemain, alwaar het hem gelukte het vertrouwen te winnen van JACOBUS III, pretendent van de kroon van Engeland. Nadat deze vorst hem eenige brieven had toevertrouwd, veranderde hij het adres derzelve, en bediende er zich van, om al zijne vijanden in Engeland, werwaarts hij zich weder begeven had, van hoog verraad te beschuldigen. Hij kwam in Frankrijk terug, alwaar hij meende te kunnen diets maken, dat deze aanklagte, een list was, om de zaak der STUARTS des te beter te dienen; maar LODEWIJK XIV deed hem in de Bastille opsluiten, die hij niet verliet, dan om in een klooster te gaan. Na de kruinschering ontvangen te hebben, en Jesuit te zijn geworden, verliet hij dien staat,

om in 1715 den pretendent te volgen, die eene nieuwe poging in het werk stelde, met oogmerk, om zijn rijk te heroveren. Het kon niet anders, of FRAZER moest de partij van den sterkste kiezen; ook verklaarde hij zich na den slag van *Iverness*, voor koning GEORGE, en bragt den Jacobieten den laatsten slag toe, door zich van de citadel van *Iverness* meester te maken. Dit verraad verschafte hem den gouverneurspost dier stad, den titel van *lord* LOVAT, en van pair, met aanzienlijke jaarwedden. Deze, zijn woord niet zeer getrouwe heer, de gunsteling van GEORGE geworden zijnde, diende de belangen van JACOBUS, en hield niet op, met de STUARTS betrekkingen te onderhouden. In gemeenschap met hen, beraamde hij het ontwerp, en overwoog het plan van den inval van 1745; hij verschafte zelfs hulp aan deze onderneming en toen het leger geland was, vertrok zijn zoon, met 1,500 manschappen, de bloem van zijn gewest, om zich met hetzelfde te vereenigen. Nadat de slag van *Culloden*, de zaak der STUARTS onherstelbaar had doen verloren gaan, werd *lord* LOVAT, wiens gedrag verdenkingen had doen ontstaan, voor het hof der

pairs in staat van beschuldiging gesteld; maar hij had zijne kuiperijen zoo zeer in het geheimzinnige gehuld, hij had het gedrag van zijnen zoon, met wien hij geheel in onmin scheen te zijn, zoo openlijk afgekeurd, hij droeg zijne verdediging met zoo veel beleid voor, dat de pairs op het punt stonden van hem vrij te spreken, toen GEORGE MURAY, met oogmerk om zijn eigen leven te redden, 4,400 geheime belhamers van den laatsten opstand aanklaagde: hij plaatste den naam van LOVAT op deze lijst, en leverde tevens de meest bezwarende bewijzen tegen hem in: de ontstelde LOVAT hield op zich te verdedigen, en nam zijne toevlugt tot de genade des konings; nadat dezelve door den vorst geweigerd was, toonde hij den grootsten moed, en eindigde op eene edele wijze een leven, dat door vleijerij en verraad bezoedeld was. Hij werd op den 20 April 1747 onthald. Men zie *Memoriën over het leven van lord* LOVAT, *Amsterdam*, 1747, in 8.vo

LÖWENDAL. — Zie LOEWENDAL.

LOWER. — Zie LOUVER.

* **LOWITZ** (**GEORGE MAURITZ**), een Duitsche sterrekundige, in 1722 te *Furth*, bij *Neurenberg* geboren; beoefende zonder meester, de natuur- en wiskundige wetenschappen, maakte verbazende vorderingen in dezelve, en verbond zich vervolgens met de **HOMANN's** ter vervaardiging van aardglobes en aardrijkskundige kaarten: hij zelf voerde twee globes uit, van drie voeten middellijn, welke die van **CORNELLI** overtroffen, doch waarvan de gravure niet voltooid werd, ofschoon dezelve dikwerf bij intekening was aangekondigd. In 1752, werd hij hoogleeraar der wiskunde te *Neurenberg*, en tevens met het opzigt over het *observatorium* belast. In 1755 werd **LOWITZ**, tot hoogleeraar der wiskunde te *Göttingen* benoemd; maar ontevreden, van na den dood van **MAYER**, in 1762, niet tot opziener van het *observatorium* dier stad te zijn benoemd, vraagde hij om zijn ontslag. Hij gaf vervolgens eenige bijzondere lessen, en begaf zich in 1766 naar *St. Petersburg*, alwaar hij als lid der akademie van wetenschappen werd aangenomen. Hij werd vervolgens belast, om in 1769 te *Gourief*, de loop van *Venus*, voorbij de zonnenschijf waar te nemen,

en de vereveningen te onderzoeken, ter daarstelling van een kanaal tusschen de *Don* en de *Wolga* noodzakelijk. **LOWITZ** hield zich te *Dmitrowsk* op eene vreedzame wijze met zijne werkzaamheden bezig, toen die stad in de magt viel van den muiteling **PUGATCHEFF**, die de wreedheid had, van hem op pieken, in de hoogte te doen steken, ten einde, zoo als hij met eene barbaarsche scherts zeide, hem nader bij de sterren te brengen, en die daarna (24 Aug. 1774) beval, dat hij gespitst of gempaleerd zou worden. Er bestaat van hem: 1.º *Berigt over de nieuwe Aardglobes*, in het Hoogduitsch, *Neurenberg*, 1746, in fol. — 2.º *Verklaring van twee sterrekundige kaarten, ter opheldering van de schets der aard-verduistering van den 25 Julij*, in het Hoogduitsch, ib. 1748, in 4.to, door **DE-LISLE** in het Fransch vertaald; eenige andere minder belangrijke werken, en verscheiden *Memoriën*, opgenomen in de verzamelingen van *Göttingen* en van *St. Petersburg*. — **TOBIAS LOWITZ**, zoon van den voorgaande, te *Göttingen*, in 1757 geboren, en den 26 November 1804 overleden, was hoogleeraar der scheikunde te *St. Petersburg*, en lid der kei-

zerlijke akademie van die stad. Hij deed te voet eene reis door *Italië, Frankrijk, Engeland, Zwitserland en Holland*, en deze togt, welken hij ter inzameling van waarnemingen over de natuurlijke historie had ondernomen, genas hem tevens van de vallende ziekte, aan welke hij onderhevig was. In *Rusland* teruggekeerd zijnde, deelde *LOWITZ*, zijne waarnemingen mede, in de *Scheikundige Jaarboeken* van *CRELL* en in de *Verzameling der akademie van St. Petersburg*. In 1790, viel hem een gouden gedenkpenning ten deel, voor de mededeeling der middelen om het zoete water op zee voor bederf te bewaren.

* *LOWMAN* (*MOZES*), een Presbyteriaansch predikant, te *Londen*, in 1679 geboren, verstond het Hebreeuwsch in den grond, en was zeer ervaren in de Joodsche oudheden. Hij was leeraar eener congregatie te *Clapham* (graafschap *Surrey*), en heeft zich bekend gemaakt door verscheiden schriften, waarvan de voornaamste zijn: 1.° *Verhandeling over het burgerlijk bestuur der Hebreërs*, 1745. — 2.° *Omschrijvingen en aantekeningen op de Openbaring van den H.*

JOANNES, 1748, een zeer geacht werk. — 3.° *Bewijsgronden uit het rituaal der Hebreërs*. — 4.° *Verhandeling*, waarin hij op eene wiskunstige wijze en *à priori*, de eenheid en volmaaktheid Gods zoekt te bewijzen. Deze verhandeling is zeldzaam geworden. — Drie *Verhandelingen*, na zijnen dood in het licht gegeven, over het *Schechinah* en het *Logos*. Zeer verdraagzaam ten opzichte van allerlei scheurmakers, was *LOWMAN* zulks geenszins met betrekking tot het Catholicismus en hij vereenigde zich in 1735 te *Londen* met andere Presbyteriaansche predikanten, om tegen de Roomsche kerk te prediken. Men is van gevoelen, dat hij een voorstander was van het *Rationale Christendom*. Hij overleed te *Londen*, in 1752.

LOWTH (*WILLIAM*), een Engelsche godgeleerde, predikant te *Buriton*, te *Londen*, in 1661 geboren, studeerde te *Oxford*, en werd kanonik van *Winchester*. Hij is in die stad in 1732 overleden, na de achting der geleerden te hebben verworven, door *aanteekeningen*, welke hij op *CLEMENS* van *Alexandrië*, op *JOSEPHUS*, en op de Grieksche kerkelijke geschiedschrijvers, voor-

komende in de uitgaven dier boeken, welke in *Engeland* het licht zagen, heeft geleverd. Hij heeft ook in het licht gegeven: 1.º *Verdediging van het gezag en de ingeving des ouden en nieuwen Testaments*, 1692, bondig geschreven; maar bij het zamenstellen van dit werk heeft hij zich kunnen overtuigen, dat het gezag der gewijde boeken, geen voldoende regel is ten geleide van ons geloof. — 2.º *Handleiding tot het lezen van de H. Schrift*, 1708, in 12.mo

* **LOWTH (ROBERT)**, zoon van den voorgaande, te *Winchester*, in 1710 geboren, studeerde in den beginne in zijne geboorteplaats, daarna te *Oxford*, in de plaats van **SPENCE**, hoogleeraar in de dichtkunde. Hij werd achtereenvolgend predikant van *Ovington* en van *Eart-Woodhay* (1753). In 1766 werd hij bisschop van *St. David*, daarna van *Oxford*, en eindelijk in 1777 van *Londen*. Lang te voren had hij het bisdom *Limerick* van de hand gewezen, en later sloeg hij evenzeer den rijken zetel van *Kantelberg* af. **LOWTH** overleed in 1787. Men heeft van hem eene zeer gezochte verhandeling: *De sacra poesi Hebraeorum*, waarvan er te *Oxford* en te *Göttingen*

verschillende uitgaven zijn geleverd, en die later ontelbare malen elders gedrukt is. Zijne *Carmina latina* zijn door den abt **WEISSENBACH** in het licht gegeven, *Basel*, 1783, in 12.mo Dit zijn omschrijvingen van verscheidene psalmen, lofzangen, profetische gezegden enz. Men heeft in 1787, in 8.vo in het licht gegeven: *Aanteekeningen over het leven en de schriften van den bisschop LOWTH*.

* **LOY (AIMÉ DE)**, een beroemde dagbladschrijver en dichter, in 1800, te *Plancher-le-Bas*, bij *Lure*, in het Fransch Dept. *Opper-Saône*, uit eene aanzienlijke familie geboren, volbragt zijne studiën te *Besançon*; hij leerde met zoo vele gemakkelijkheid, dat hij, reeds in den ouderdom van 12 jaren de Grieksche taal meester was. Zijn gelukkige aanleg logenstrafte zich niet sedert dien tijd, en dertig jaren oud zijnde, was hij bekend met elf oude of nieuwe talen, waaronder het Engelsch, het Hoogduitsch, het Spaansch, het Portugeesch enz. Na te *Toulouse* en te *Straatsburg*, de cursus voor de regtsgeleerdheid te hebben gevolgd, ontving hij den graad van doctor in die faculteit, hetwelk hem niet belette,

om zijne letterkundige werkzaamheden voortzetten, en de dichtkunde te beoefenen. Zich naar *Parijs* begeeven hebbende, ontmoette hij aldaar een Portugeesch heer, die hem aanspoorde, om naar *Brazilië* te vertrekken, alwaar de groote veranderingen, welke de erfgenaam van den ouden koning don JUAN VI beraamde de medewerking van geleerde mannen vorderde, en hij leende het oor aan deze uitnoodiging. Men weet dat, toen don PEDRO D'ALCANTARA, den 12 October 1822 den troon was beklommen, hij zich haastte, om de afgevaardigden der natie bij een te roepen, ten einde de grondwet der Braziliaansche vrijheden te ontwerpen. In de onlusten, welke daaruit voortvloeiden (zie PEDRO D'ALCANTARA), bleef DE LOY niet onverschillig. Het dagblad *Estrella Brasileira* (*) werd door hem tot stand gebracht en bestuurd; daarenboven gaf hij een ontwerp van constitutie in het licht, welke later de wet des keizerrijks werd. Hij verkreeg met het kruis van commandeur der *CHRISTUS-orde* de waardigheid van kamerheer des keizers. Intusschen hadden de Franschen, welke

zich in *Brazilië* ophielden, door de gunst, welke zij genoten, de afgunst van talrijke vijanden opgewekt, en er werden pogingen tot moord tegen hen in het werk gesteld; zelfs DE LOY zag zich verplicht, zijn leven te verdedigen, en hij verwijderde zich weldra van *Rio*, na het opzigt over de *Estrella*, aan eenen jongen *Avignonnees*, J. F. DESPAS, dien hij zich als medewerker had toegevoegd, te hebben toevertrouwd. Bij zijne terugkomst in *Frankrijk*, begaf DE LOY zich naar *Parijs*, alwaar hij in de wereld verscheen, en zich tevens aan de studie toewijdde. Hij bezocht vervolgens *Engeland*, *België*, *Holland* en *Zwitserland*, bijna altijd te voet reizende, en waarnemingen inzamelende. Van *Geneve*, alwaar hij in 1826 was, begaf hij zich naar *Lyon*, om aan de redactie van het dagblad *l'Indépendant* mede te werken, en in die stad gaf hij in 1827, een boekdeel in het licht, onder den titel van *Préludes poétiques (Dichterlijke voorboden)*. In 1830 gaf hij een los stukje in het licht, getiteld: *Six pièces nouvelles (Zes nieuwe stukjes)*, en hij was achtereen-

(*) De Braziliaansche Vorst schreef in dit dagblad artikels, welke hij onderteevende P. B. (PETRUS VAN BRAGANZA).

volgens verbonden aan de uitgave der *Gazette de la Franche-Comté*, die te *Besançon* in het licht verscheen, en aan die van den *Mercur de Ségusien*, te *Saint-Etienne* gedrukt. Het is in deze laatste stad, dat hij door eenen vroegtijdigen dood in de maand Mei 1834 aan de letteren werd ontwaardigd. Hij heeft verscheiden onuitgegeven gedichten nagelaten, welke uitgave door de vrienden der gezonde letterkunde niet dan verlangd kon worden. Zijn leven was niet vrij van ongeregeldheden, en DE LOY biedt een nieuw bewijs aan, dat de begaafdheid alleen niet voldoende is, om de achting te boeijen, en dat, om het geheele aanzien te genieten, waarop dezelve aanspraak heeft, zij moet gepaard gaan met de hoedanigheden, welke den rechtschapen man vormen.

LOYER (PETRUS LE) LOËRIUS, heer van *la Brosse*, raadsheer in het landsgeragt van *Angers*, en een der geleerdste mannen zijner eeuw, vooral in de oostersche talen, werd den 24 November 1550, in het dorp *Huillé* in *Anjou*, geboren, en overleed te *Angers*, in 1634. Er bestaat van hem: 1.° *Quatre livres etc.* (Vier boeken met spoken of geestverschijningen, waarin geesten, engelen en duivelen; zich op eene zigt-

bare wijze aan de menschen vertoonen), *Angers*, 1586, in 4. to; *Parijs* 1605 of 1608, zelfde formaat. Men vindt er eene menigte zonderlinge en zeldzame daadzaken in. — 2.° *Edom*, of *de volkplantingen der Idumeërs in Europa en in Azië, met die der Pheniciërs*, *Parijs*, 1620, in 8. vo Men ontwaart in deze beide werken eene buitengemeen uitgebreide geleerdheid en belesenheid, maar zonderlinge denkbeelden, en eene belagchelijke vooringenomenheid voor de woordgrondingen, uit het Hebreuwsch en andere talen ontleend. LOYER beweerde, in HOMERUS het dorp *Huillé*, zijne geboorteplaats, zijnen familie-naam, en dien van zijn gewest te hebben gevonden. Wanneer men hem verweet, dat hij zich beroemde te weten, hetgene wat hij niet kon kennen, antwoordde hij, dat *het de genade Gods was, die deze wonderbare uitwerkselen te weeg bragt.* — 3.° *OEuvres etc.* (Werken en dichterlijke mengelingen.) *Parijs*, 1579, in 12. vo

LOYSEAU (KAREL), advocaat bij het parlement van *Parijs*, en een bekwaam rechtsgeleerde, te *Nogent-le-Roi*, in 1566 geboren, gesproten uit eene uit *Bauce* oorspronkelijke familie, werd

burgerlijk luitenant te Sens daarna schout van *Château-dun*, en eindelijk raadplegend advocaat te *Parijs*, alwaar hij in 1627 overleed. Men heeft van hem verscheiden geachte werken. Dezelve zijn gezamenlijk uitgegeven, te *Geneve*, 1636, 2 dl.ⁿ in fol. 1640, 1660; *Lyon*, 1701, in fol. Zijne *Verhandeling over de overlating eener erfenis*, wordt voor zijn meesterstuk gehouden, uit hoofde van de oordeelkundige zamensmelting van het Romeinsche met het Fransche regt, die men in hetzelfde aantreft.

LOYSEAU. — Zie LOISEAU.

* LOYSON (KAREL), een letterkundige, in 1791, te *Château-Gonthier* geboren, openbaarde reeds vroegtijdig eene levendige zucht voor de dichtkunde. Hij werd *repetitor* en conferentie-meester, bij de normaal-school, waarvan hij zelf kweekeling was geweest, en onderwees ook de *humaniora* in een der collegien van *Parijs*. Daar zijne zwakke gezondheid hem niet toeliet, om de loopbaan des noderwijs te volgen, deed hij afstand van den leerstoel, welken hij in een *lyceum* bekleedde, behield enkel zijnen post van conferentie-meester aan de normaal-

school, en keerde na de terugkomst der BOURBONS tot de administratie terug. Eerst, in hoedanigheid van chef van het secretariaat, aan de directie van den boekhandel verbonden, werd hij onmiddellijk na de honderd dagen, *chef de bureau* bij het ministerie van justitie. LOYSON is den 30 Junij 1820 aan eene borstkwaal overleden. Hij had aan de redactie van verschillende tijdschriften mede gewerkt, zoo als aan het *Journal de Débats*, het *Journal général de France*, de *Archives philosophiques*, den *Spectateur politique et littéraire*, het *Lycée français* enz. Men heeft van hem: 1.º *Ode sur la naissance etc.* (*Ode, op de geboorte van den koning van Rome*). — 2.º *Ode op den val van den dwingeland, en de herstelling onzer wettige koningen*, *Parijs*, 1814, in 8.vo — 3.º *De l'influence etc.* (*Over den invloed der studie op het geluk in alle aan gelegenheden des levens*), eene berijmde verhandeling, welke het accessit, van den prijs der dichtkunde, door de Fransche akademie in hare vergadering van den 25 Augustus 1817 toegewezen, heeft behaald, in 8.vo. — 4.º *Le bonheur etc.* (*Het geluk der studie, berijmde verhandeling, en andere dichtstuk-*

ken), *Parijs*, 1817, eene verzameling aan Z. M. LOUWRIJK XVIII opgedragen, die zich verwaardigde aan den schrijver verscheiden nuttige verbeteringen aan te wijzen. — 5.º *Epitres et Elegies (Brieven en Treurzangen)*, ib. 1819 in 12.mo — 6.º *Ode aan Casimir-Delavigne, schrijver der Sicili-aansche Vespers, gerigt*, 1819, in 8.vo — 7.º *Ode, op den aanslag van den 13 Februarij* (den moord door LOUVEL aan den hertog van BERRY gepleegd), *Parijs*, 1820. In het algemeen bezat LOYSON veel gevoel: de zachtste zwaarmoedigheid heerscht in zijne treurzangen, en zijne verzen zijn welluidend en sierlijk. Hij heeft zich ook met de staatkunde bezig gehouden; zijne voornaamste werken over dat onderwerp zijn: 8.º *De la conquête etc. (Over de verovering en verbrokkeling eener groote natie, of Brieven door eenen grande van Spanje, aan BONAPARTE geschreven)*, ib. 1815. — 9.º *Tableau etc. (Tafereel van de Engelsche constitutie, door GEORGE CUSTANCE, uit het Engelsch vertaald)*, ibid. 1817, in 8.vo en meer andere minder belangrijke. LOYSON heeft in handschrift en in Fransche verzen nagelaten: eene vertaling (in het

Fransch) van *TIBULLUS*. De heer COUSIN, oude medeleering en Collegie-vriend van LOYSON, sprak bij zijn graf eene rede uit, welke MAHON in het eerste deel van zijn *Annuaire nécrologique* heeft opgenomen.

LUBBERT (SYBRAND), een Protestantsch doctor, in 1556 in *Friesland* geboren, werd hoogleeraar te *Franeker*, alwaar hij in 1625 overleed. Men heeft van hem een aantal werken, die eenen twistzieken en krakeelzuchtigen geest ver-raden, die er behagen in schepte, om iedereen aanterranden. Hij schreef tegen de redelijkste protestanten, met dezelfde woede als tegen de Catholijken. GROTIUS, ARMINIUS, GRETZER, BELLARMINUS enz. waren het gestadige voorwerp zijner uitvaringen en drogredenen. SCALIGER, die een ander IK in hem vond, beschouwde hem als eenen geleerde. Zijne verhandeling, *De papa Romano*, 1594, in 8.vo is het voornaamste voortbrengsel zijner dweepzucht.

LUBIENIECKI (STANISLAUS), LUBIENICIUS, een Poolsch edelman, in 1623 te *Krakau* geboren, was een der bevorderaars van het Socinianismus. Hij vergat niets bij de Duitsche vorsten, om het in hunne staten te doen in-

voeren, of ten minste te doen dulden; maar hij kon er niet in slagen. Hij was predikant te *Lublin*, toen hij zich verplicht zag, de vlugt naar *Hamburg* te nemen. Hij overleed aan de gevolgen van hem ingegeven vergif in 1675, na reeds twee zijner dochters op dezelfde wijze te hebben zien omkomen, en werd, ondanks de tegenkanting der luterse predikanten te *Altona* begraven. Men heeft van hem: 1.º *Theatrum cometium*, *Amsterdam*, 1668, 2 dl.ⁿ in fol. Men vindt in hetzelfde de geschiedenis der kometen, van den zondvloed, tot in 1667. — 2.º *Geschiedenis der hervorming van Polen*, *Freistadt*, 1685, in 8.vo de vrucht zijner vooringenomenheden en dwalingen.

LUBIENSKI (STANISLAUS), bisschop van *Plocsko*, in 1660, in den ouderdom van 68 jaren overleden, heeft een aantal werken nagelaten, onder andere: 1.º *Narratio professionis in Sueciam Sigismundi III.* — 2.º Eene verhandeling, getiteld: *De rebus silesiacis.* — 3.º *De jure regni polonici ad ruscias et moscoviticās regiones*; — 4.º *Vitæ plocensium episcoporum etc.*

LUBIN (AUGUSTINUS), een geleerde Augustijner religieus,

te *Parijs*, in 1624 geboren. Hij werd koninklijke *Geographicus*, en was provinciaal zijner orde voor *Frankrijk*, daarna assistent-generaal der Fransche Augustijnen te *Rome*. Hij overleed in 1695, in het Augustijnerklooster der voorstad *Saint-Germain*, te *Parijs*. De geest van afzondering en de zucht voor de studie stelden hem in de gelegenheid, om het gebied der letteren met verschillende werken te verrijken. Men heeft van hem: 1.º *Le Mercure etc.* (*De geographische MERCURIUS, of de gids der nieuwsgierigen*) in 12.mo, *Parijs* 1678. Dit werk, dat in den tijd gezocht werd, is thans weinig van dienst. — 2.º *Notes etc.* (*Aanteekeningen over de plaatsen, waarvan er in het Roomsche Martelaarsboek gesproken wordt*), *Parijs*, 1661, in 4.to. — 3.º *Pouillé etc.* (*Lijst der Beneficiën, van de Abdijen van Frankrijk*), in 12.mo. — 4.º *Notice etc.* (*Beschrijving der abdijen van Italië*), in 4.to, in het Latijn. — 5.º *Orbis Augustinianus*, of de beschrijving van al de huizen zijner orde, met eene menigte kaarten, welke hij vroeger zelf gegraveerd had, *Parijs* in 12.mo. — 6.º *Tabulæ sacre geographicæ*, in 8.vo, *Parijs* 1670. Dit is een woor-

denboek van al de plaatsen des Bijbels, dat dikwijls bij den Bijbel gevoegd wordt onder den naam van *Leonard*. — 7.º Eene *vertaling* (in het Fransch) der Geschiedenis van *Lapland*, naar het Latijn van SCHEFFER, *Parijs*, 1678, in 4.to, met plt.ⁿ. — *Index geographicus, sive in Ana-les Usserianos tabulæ et observationes geographicæ*, aan het hoofd der uitgave van USSERIUS, *Parijs* 1673, in fol. in het licht gegeven. Al deze werken, zijn sprekende bewijzen van de geleerdheid van pater LUBIN. Hij was ervaren in de oude en nieuwere aardrijkskunde, en in de gewijde en ongewijde geschiedenis. Zijne werken zijn met geene bevalligheid geschreven; maar de nasporingen derzelve zijn nuttig.

LUBINUS (EILHARD), een Duitsche letterkundige, in 1565 in het graafschap *Oldenburg* geboren, maakte zich bekwaam in de Grieksche en Latijnsche talen. In 1595 werd hij hoogleeraar der dichtkunde te *Rostok*, en tien jaren later gaf men hem in dezelfde stad eenen leerstoel der godgeleerdheid. Hij overleed in 1621, na zich als een kundig beoefenaar der fraaije letteren, maar als een slechte godgeleerde bekend te hebben ge-

maakt. Men heeft van hem: 1.º *Aanteekeningen* op ANACREON, JUVENALIS, PERSEUS, HORATIUS. — 2.º *Antiquarius*, in 12.mo en in 8.vo dit is eene vrij duidelijke en vrij beknopte alphabetische verklaring der oude of weinig gebruikelijke woorden. — 3.º Eene verhandeling over de natuur en den oorsprong van het kwaad, getiteld: *Phosphorus de causa prima et natura mali*, *Rostok*, 1596, in 8.vo en 1601, in 12.mo De schrijver beweert in dezelve, dat men tweemedee-euwige beginselen moet aanmerken, te weten, *God*, en het *niet*; *God*, in hoedanigheid van goed beginsel, en het *niet*, in hoedanigheid van kwaad beginsel. Hij beweert, dat het kwaad niets anders is, dan de strekking tot dat *niet*, waarop hij toepast, hetgene, wat ARISTOTELES over de eerste stof heeft gezegd. ALBERTUS GRAWER (zie dat artikel) heeft deze ongerijmdheid in zijne verhandeling *De natura mali*, wederlegd. — 4.º Eene verdediging van het voorgaande werk, getiteld: *De causa peccati*, *Rostok*, 1602, in 4.to — 5.º *Latijnsche gedichten*, in het 3^e dl. der verzameling: *Deliciae poetarum germanorum*.

† LUBLINK (JOANNES), de *Jonge*, te *Amsterdam*, in

1735 geboren, heeft de Hollandsche letterkunde met verscheiden werken verrijkt, voornamelijk in proza, die zich met betrekking tot den goeden smaak en den stijl bijzonder aanbevelen. Men heeft van hem eene uitmuntende prozaische vertaling der *Nachtgedachten*, met aantekeningen, waarvan er eene tweede uitgave is in het licht verschenen, te *Amsterdam*, 1785, 4 dl.ⁿ in 8.vo Hij heeft van denzelfden Engelschen dichter vertaald, zeven *Hekeldichten*, benevens een dichtstuk de *Eerzucht* genaamd, *Amsterdam*, 1763, in 8.vo Hij heeft daarenboven de *Zedekundige lessen* van GELLERT vertaald, 2.º uitg. *Amsterdam*, 1772, 2 dl.ⁿ in 8.vo Ook heeft hij medegewerkt aan de Hollandsche berijmde vertaling der *Fabelen en Vertelsels* van denzelfden schrijver, die zeer op prijs wordt gesteld, en waarvan de laatste uitgave is die van *Dordrecht*, 1830, in 8.vo Men heeft hem ook eene goede vertaling uit het Engelsch der *Jaargetijden* van THOMSON te danken. Hierbij kan men nog de volgende Vertalingen uit het Hoogduitsch voegen: *Het Graf, de Opstanding en het laatste Oordeel*, door DANEIL, *Amsterdam*, 1772, in 8.vo

XV. DEEL.

R

Reize van STOLBERG door Duitschland, Zwitserland, Italië en Sicilië, Amsterdam, 1798, en eenige andere werken. Na de omwenteling van 1795, heeft LUBLINK eenigen tijd zitting gehad, in het wetgevend ligchaam der Bataafsche republiek, en heeft zich in dezelfde onderscheiden, door de vrijzinnigheid en gematigdheid zijner gevoelens. Eenige jaren vóór zijnen dood, die in de maand November 1816 te *Utrecht* plaats had, had hij het ongeluk van blind te worden: hij werkte niettemin steeds met ijver voort.

LUC. — Zie DELUC.

LUC (SAINT). — Zie ESPINAY.

LUCA. — Zie SIGNORELLI.

LUCA (JOANNES BAPTISTA DE), een geleerde kardinaal, te *Venosa*, in het koninkrijk *Napels* geboren, en in 1683 overleden, verhief zich door zijne verdiensten tot het purper, want hij was van eene zeer geringe geboorte. Men heeft hem te danken: 1.º *Aanteekeningen* op de kerkvergadering van *Trente*. — 2.º Een belangrijk *Ver slag van het hof van Rome*, 1680, in 4.to — 3.º *Theatrum jus-*

titiae et veritatis, 12 dl.ⁿ, in fol., eene uitgebreide compilatie over het kerkelijke regt. De beste uitgave is die van Rome.

LUCANUS (ANNÆUS MARCUS), een Latijnsch dichter, werd te Cordova in Spanje, in het jaar 38 na J. C. geboren, en was de zoon van ANNÆUS MELA, broeder van SENECA, den wijsgeer. Hij kwam reeds vroegtijdig te Rome, werd aan het hof van CALIGULA toegelaten, en maakte zich aldaar door zijne declamatiën in het Grieksch en in het Latijn bekend. NERO, later door zijne genie bekoord, liet hem, alvorens hij den daartoe vereischten ouderdom bereikt had, tot de posten van wighelaar en schatmeester verheffen. Deze keizer wilde op den Parnassus denzelfden rang hebben als dien, welken hij in de wereld bekleedde. LUCANUS had de edele onvoorzigtigheid, om met hem naar den prijs der dichtkunde te dingen, en de gevaarlijke eer, van denzelfden te behalen. De onderwerpen, welke zij behandelden, waren ORPHEUS en NIJBE. LUCANUS oefende zich in het eerste, en NERO in het tweede. Deze keizer moest de smart verduren, van zijnen mededinger op het toneel van POMPEJUS, bekroond

te zien. Hij zocht alle mogelijke gelegenheden, om den overwinnaar te kwellen, in afwachting van die van hem geheel en al ongelukkig te maken. Dezelve bood zich weldra aan. LUCANUS, tegen zijnen vervolger verbitterd, nam deel aan de zamenzwering van PISO, en werd ten dood veroordeeld. De eenige genade, welke de dwingeland hem bewees, was van aan hem de keuze der doodstraf over te laten. Hij liet zich in een warm bad de aderen openen, en sprak, zegt TACITUS, in zijne laatste oogenblikken, de verzen zijner *Pharsalia* uit, door hem op eenen soldaat, welke op die wijze gestorven was, vervaardigd; maar deze koelbloedigheid beantwoordt geenszins aan de pogingen, welke hij in het werk stelde, om zijn leven te behouden. Hij beschuldigde zijne moeder, en wreef haar alle zamenzweringen aan. Het is moeilijk, om deze lafhartigheit met de verhevene gevoelens, welke zijne werken inboezemen, overeen te brengen; maar men weet, dat de lessen der Filozofen niet altijd met hunne werken strooken. Hij overleed in het jaar 65 der Christelijke jaartelling. » Dus, zegt een wijsgeer, was het treurige uiteinde van LUCANUS, dat door het ijdele

geschil over eenen onvruchtbaren lauwer bevorderd werd; want welligt zou hij nimmer in zamenzwering tegen NERO zijn getreden, indien de dwingeland, bij zijne overige dwaasheden, niet die had gevoegd, van voor eenen schoonen geest te willen gehouden worden. Maar hetgene, wat verwondering moet baren, is dat de regters, ondanks de verschrikking en de vrees, welke hij inboezemde, den moed hebben gehad, om zijne verzen als slecht te verklaren, en die van zijnen mededinger te bekroonen." Van al de door LUCANUS geschreven werken, is ons enkel zijne *Pharsalia, sive belli civiles CÆSARIS et POMPEII. Lib. X*, een heldendicht, overgebleven. LUCANUS heeft in dit dichtstuk niet van de geschiedenis durven afwijken, en daardoor heeft hij hetzelfde droog en dor gemaakt. Te vergeefs tracht hij het gebrek van vinding door de verhevenheid der gevoelens te vergoeden; hij is zeer dikwijls in het hoogdravende, in het valsche verhevene en in het reusachtige vervallen. CÆSAR en POMPEIUS zijn er dikwijls klein in, juist door hen groot te willen maken. Deze dichter gebruikt noch de schitterende dichtkunst van HO-

MERUS, noch de overeenstemming van VIRGILIUS. Maar indien hij de schoonheden van den Griekschen en Latijnschen dichter niet heeft nagevolgd, heeft hij ook trekken, die men te vergeefs, in den *Ilias* en in den *Aeneis* zoeken zou. In plaats zijner hoogdravende uitvaringen, biedt hij mannelijke en stoute denkbeelden, wijze en diep overwogen grondregels aan. [LUCANUS kwam in den ouderdom van 27 jaren om het leven: hij was in het volgende jaar tot het consulaat bestemd]. De 1.^e uitgave van LUCANUS is van Rome, 1469, in fol.; de uitgave *cum variis lectionibus*, is van Leijden, 1669, in 8.vo: die van Leijden, 1728, 2 dl.ⁿ in 4.to, wordt meer op prijs gesteld, dan die van 1740; maar alle moeten onderdoen voor de uitgave van *Strawberry-Hill*, 1767, in 4.to, gr. pap. Er bestaat eene schoone uitgave van *Parrys*, 1767, in 12.mo en 1765, in fol. de laatste door RENOUARD, slechts ten getale van 212 opgelegd.

LUCANUS. — Zie OCELLUS.

LUCAR. — Zie CYRILLUS
LUCAR.

LUCAS (*Heilige*), Evange-

list, was uit *Antiochië*, de hoofdplaats van *Syrië*, en had de geneeskunde uitgeoefend. Men weet niet of hij een Jood dan wel een Heiden van geboorte was. Hij was de reisgenoot van den H. PAULUS, en ondersteunde dien Apostel in zijne predikation: hij volgde hem in het jaar 51, toen de leeraar der Heidenen van *Troade* naar *Macedonië* over stak. Men is van gevoelen, dat hij het Evangelie verkondigde in *Dalmatië*, *Gallië*, *Italië* en *Macedonië*, en dat hij in *Achaje* stierf; maar men weet niets met zekerheid, ten opzichte van den tijd en de plaats van zijnen dood. Behalve zijn *Evangelie*, dat hij volgens de *Gedenkschriften* der Apostelen schreef, en waarvan de eigenschap is, van meer geschiedkundig te zijn en meer daadzaken dan voorschriften aan te voeren, welke de zedeleer betreffen, heeft men van hem de *Handelingen der Apostelen*. Deze zijn de geschiedenis hunner voornaamste daden te *Jeruzalem* en in *Judea*, van af de Hemelvaart van J. C. tot op hunne verspreiding. Hij verhaalt in dezelve de reizen, predikingen en handelingen van den H. PAULUS, tot op het einde der beide jaren, welke die apostel te *Rome*

doorbragt, dat is tot het jaar 63 na J. C.: hetwelk aanleiding geeft om te gelooven, dat dit boek te *Rome* geschreven werd. Hetzelve is een getrouw tafereel, van den wonderdadigen aangroei der kerk, en van de eensgezindheid, die onder de eerste Christenen heerschte. Het bevat de geschiedenis van 30 jaren, en de H. LUCAS schreef hetzelve, naar hetgene hij zelf gezien had. De gehele kerk heeft hetzelve ten allen tijde voor een canoniek boek erkend. Het is met sierlijkheid in het Grieksch geschreven, de verhaaltrant van hetzelve is edel, en de redevoeringen, welke men in hetzelve aantreft, zijn vol van een zacht vuur. De H. HIRONYMUS zegt, » dat dit werk, door eenen man geschreven, die een geneesheer was, een geneesmiddel voor eene zieke ziel is. » De H. LUCAS, is onder al de door Gods Geest ingegeven schrijvers van het Nieuwe Testament, diegene, wiens werken het best in het Grieksch geschreven zijn. Er heerscht in dezelve eene eenvoudigheid en tevens eene genade en eene zalving, welke de ongewijde letterkunde nooit heeft kunnen bereiken. De wijze, waarop hij de geschiedenis van J. C., van zijne handelingen en van zijne leer be-

schreven heeft, bezit even als dat der drie andere evangelisten, dat treffende kenmerk van waarheid, dien overtuigenden toon, welke het verstand onderwerpt en de ongodsdienstigste wijsbegeerte beschaamt." Kunnen wij zeggen, vraagt J. J. ROUSSEAU, dat de geschiedenis van het Evangelie naar willekeur uitgevonden is? Neen, het is niet alzoo, dat men uitvindt. Het zou onbegrijpelijker zijn, dat verscheiden eenstemmig handelende menschen, dit boek zouden hebben bijeengebragt, dan dat een enkele er het onderwerp toe geleverd heeft. Nooit zouden Joodsche schrijvers dien toon hebben gevonden. En het Evangelie heeft zulke overtuigende, zulke treffende, zulke volkomen onnavolgbare kenteekenen van waarheid, dat de uitvinder meer bewondering zou verdienen dan de held deszelven." (Zie MARCUS). Men is van gevoelen, dat het het Evangelie van den heiligen LUCAS is, hetwelk de H. PAULUS, in den brief aan de Romeinen, *zijn Evangelie* noemt. De kerk viert den feestdag van dezen evangelist op den 18 October. De H. HIERONYMUS beweert, dat hij in den ongehuwden staat leefde, en den ouderdom van

83 jaren bereikte. Zie *dom CALMET, Dictionn. de la Bible* etc.

LUCAS. — Zie LUCIA.

LUCAS VAN LEIJDEN, schilder en graveur, in 1494 geboren, openbaarde reeds in zijne prieste jeugd, eenen bepaalden smaak voor de schilderkunde, dien hij door eene gestadige inspanning volkomen ontwikkelde. In den ouderdom van 12 jaren vervaardigde hij een schilderstuk, dat door de kenners op prijs wordt gesteld. Door zijne talenten verwierf hij de achting van verscheiden kunstenaars, en voornamelijk van ALBRECHT DURER, die in *Holland* kwam, enkel om hem te bezoeken. Zich op de terugkomst eener reis uit *Vlaanderen* in de verbeelding gebragt hebbende, dat men hem vergeven had, bragt hij zijne zes laatste jaren, in eenen kwijnenden staat en bijna altoos liggende door. Hij hield daarom niet op met schilderen en graveren. *Ik wil, zeide hij, dat mijn bed, mij een bed van eer zij.* Hij overleed in 1533, in den ouderdom van 39 jaren. Zijne beelden bezitten veel nadruk, derzelve houdingen zijn natuurlijk, en hij heeft eenen goeden toon.

in de keuze zijner kleuren, maar zijne hoofden bezitten geene genoegzame verscheidenheid; de kleeding zijner beelden is niet zeer gepast, zijne teekening is onnaauwkeurig, en zijn penseel niet zacht genoeg.

LUCAS TUDENSIS, een schrijver der 13.º eeuw, dus genoemd, wyl hij diaken en later bisschop van *Tuy* in *Galicie* was, deed verscheiden reizen naar het Oosten en elders, om de godsdienst en plegtigheden der verschillende natiën te onderzoeken. Hij schreef bij zijne terugkomst: 1.º Een werk tegen de *Albigenzen*, zeer naauwkeurig en oordeelkundig, te *Ingolstadt* in 1612 gedrukt, en hetwelk in de *Bibliotheek der Kerkvaders* voorkomt. — 2.º Eene *Geschiedenis van Spanje*, van ADAM, tot het jaar 1236. — 3.º Het *Leven van den heiligen ISIDORUS van Sevilla*, in 1236 geschreven, en in MABILLON opgenomen.

LUCAS BRUGENSIS of LUCAS van *Brugge*, licentiaat in de godgeleerdheid te *Leuven*, en deken der kerk van *Saint-Omer*, overleed in 1619, in den ouderdom van 70 jaren. Hij was de Grieksche, Hebreuwsche, Cyrische en Chaldeeusche talen meester.

Men heeft van hem: 1.º *Reizen van J. C.*, naar de vier Evangelisten. — 2.º *Commentariën op de Evangelien*. — 3.º *Gebruik van de Chaldeeusche omschrijving des Bijbels*. — 4.º *Aanmerkingen op de aanmerkelijkste verbeteringen der Latijnsche Bijbels*. — 5.º *Beoordeelende aanmerkingen op de exemplaren der Latijnsche Bijbels en de verschillende tekstverklaringen*. — 6.º *Beoordeelende aanmerkingen op de verschillende tekstverklaringen der Evangelien*, zoowel van den Griekschen als van den Latijnschen tekst. Al deze werken, verscheiden malen afzonderlijk gedrukt, zijn met orde gezamenlijk uitgegeven, te *Leijden*, 1712, 5 dl. in fol. — 7.º *Overeenstemmingen des Bijbels*, volgens de *Vulgata* van SIXTUS V. HUBERTUS PHALESIUS, een Benedictijner der abdij van *Afflighem*, in 1638 in *Brabant* overleden, had dezelve verbeterd en vermeerderd, en er werd in 1642, te *Antwerpen*, eene betere uitgave in fol. van geleverd. HUGO DE SAINT-CHER, is de uitvinder van dit zoo nuttig werk, om zonder moeite zoodanige plaats van de H. Schrift te vinden, als men wenscht. — 8.º *Onderrigtingen voor de Biechtvaders*. — 9.º *Leer-*

reden en Lijkreden, Antwerpen, in 8. vo

LUCAS (PAULUS), te Rouanen, in 1664 geboren, was de zoon van eenen koopman dier stad, had van zijne vroegste jeugd af eene bijzondere neiging tot het reizen, en voldeed er aan zoodra hij slechts kon. Hij doorkruiste verscheiden malen den *Levant*, *Egypte*, *Turkijë* en verscheiden andere landen. Hij bragt uit hetzelfde een aantal gedenkpenningen en andere zeldzaamheden voor het kabinet des konings van *Frankrijk* mede, die hem in 1714 tot zijnen *antiquarius* benoemde, en hem belastte de geschiedenis zijner reizen te schrijven. *LODEWIJK XV* deed hem in 1723 op nieuw naar den *Levant* vertrekken. LUCAS kwam met eenen overvloedigen oogst van zeldzaamheden terug, waaronder men veertig handschriften voor de bibliotheek des konings, en twee zeer zeldzame gouden gedenkpenningen onderscheidde. Nadat zijn hartstogt voor de reizen, in 1736 op nieuw ontwaakt was, vertrok hij naar *Spanje*, en overleed, na een achtt maanden ziekbed, in het volgende jaar te *Madrid*. De reisbeschrijvingen van dezen beroemden reiziger, zijn

in zeven deelen. Dezelve zijn vrij wel geschreven, en vrij vermakelijk voor degene, welke in dergelijke werken noch waarheid, noch waarschijnlijkheid zoeken. In de dingen, welke de reiziger zelf, het best in staat was om te onderzoeken, heeft hij noch oordeel, noch nauwkeurigheid in het werk gesteld.

LUCAS (RICHARD), een Engelsche godgeleerde en doctor te *Oxford*, in *Schotland* geboren, overleed in 1715, in den ouderdom van 76 jaren. Men heeft van hem *Leerreden*, eene *zedeleer* op het Evangelie, *Christelijke gedachten*, de *Gids der Hemelen* en andere Engelsche werken.

* LUCAS (JOANNES ANDREAS HENDRIK), een natuuronderzoeder; te *Parijs* in 1780 geboren, en den 6 Februarij 1825 in dezelfde stad overleden, was de zoon van eenen opziener der galerijen, in het museum der natuurlijke historie: in dat gesticht opgevoed, hield hij zich vroegtijdig met de natuurlijke historie, en voornamelijk met de *mineralogie* bezig. Hij droeg veel bij, om de verschillende stalen van dit uitgebreide kabinet, met meer

smaak en op eene voor de studie voordeelijker wijze te plaatsen. Het was ook in het belang der wetenschap, dat hij door *Italië* reisde, alwaar hij eene verzameling van vulkanische voortbrengselen van den *Vesuvius* en den *Etna* terugbragt. Men heeft aan LUCAS te danken: *Tableau etc. (Methodische tafel der delfstofsoorten)* 1^e dl. 1806, in 8.vo, 2^e dl. 1812, eene nuttige handleiding, voor degene, welke met vrucht de galerijen van het museum doorwandelen, of de verzamelingen, welke zij maken, gemakkelijk schikken, of de delfstoffen herkennen willen, welke zij op hunne reizen zoude kunnen aantreffen; HAÛY prijst hetzelfde; — de tweede uitgave van het *Woordenboek der natuurlijke historie*, waarvan PATRIN de eerste had bezorgd. LUCAS heeft de onnaauwkeurigheden van zijnen voorganger verbeterd, en hetzelfde met den graad der tegenwoordige kennissen gelijk gesteld. Hij is ook een der medewerkers geweest van het *Dictionnaire etc. (Classiek woordenboek der Natuurlijke historie)*, onder opzicht van den heer BORY DE SAINT-VINCENT in het licht gegeven. Het achtste deel van dit laatste werk, bevat eene Levensschets van LUCAS.

* LUCAS (JOANNES PAULUS), een schilder, te *Toulouse* geboren, alwaar hij het museum heeft opgerigt, moest, om daartoe te geraken, tegen het woeste en goddelooze Wandalismus van de afgevaardigde vertegenwoordigers in het Dept. der *Opperr-Garonne* worstelen, welke meesterstukken wilden vernielen, onder voorwendsel, dat dezelve de herinnering des bijgeloofs en der leenroerigheid heiligden. Men heeft van dezen schilder, die te *Toulouse* in 1808 is overleden eene *Geschiedkundige en beoordeelende catalogus der schilderijen en andere gedenkstukken der kunst van het museum van Toulouse*, 5.^e uitgave, 1826, en *Voor-schriften over de wijze om te leeren teekenen, Toulouse*, 1804, in 8.vo.

* LUCAS (FRANCISCUS), een beeldhouwer, broeder van den voorgaande, te *Toulouse*, in 1736 geboren, en in dezelfde stad in 1813 overleden, behaalde in 1761 den eersten prijs, en werd in 1764 tot onderwijzer der beeldhouwkunde benoemd. Hij scheen den voorbeelden der ouden bijzonder toegedaan. In eene der zalen van de akademie vereenigde hij zoo vele gegoten figuren als hem mogelijk was, en op eene reis,

welke hij door *Italië* deed, verzamelde hij een aantal oude Keltiberische, Grieksche en Romeinsche gedenkpenningen. Men heeft van hem in gebakken steen, in pleister, in hout en in lood, meer dan 150 beelden in verheven beeldwerk onder welke vooral dienen genoemd te worden: de *Herders bij de krib*, het *Praalgraf Puyvert*, de *stad Toulouse* en vooral de *zamenvloeying der beide zeeën*.

LUCCARI (JOANNES), een Italiaansch Jesuit, te *Ragusa* geboren, [werd in den beginne voor den Geestelijken staat bestemd, en droeg gedurende eenigen tijd den titel van abt]. Hij bloeide omtrent het jaar 1629, en had zich in zijne maatschappij beroemd gemaakt, door zijnen smaak voor de goede letterkunde en door zijne welsprekendheid. Hij was lang hoogleeraar in de *rhetorica* aan het Romeinsch collegie, en telde onder zijne talrijke kweekelingen, beroemde personen, namelijk den kardinaal *Tolomeï*, en **JOANNES FRANCISCUS ALBANI**, later paus onder den titel van **CLEMENS XI**. Men heeft van pater **JOANNES LUCCARI**, verscheiden welsprekende redevoeringen, waarvan de voor-

naamste zijn: 1.º *Lijkrede van den kardinaal LUGO, priester der maatschappij van JESUS*, te *Rome*, in de kerk van het professie-huis uitgesproken, *Rome* 1660, (zie *LUGO*). — 2.º *Lijkrede van den kardinaal MARIA ANTONIUS FRANCIOTTI*, *Rome*, 1666. Deze beide lijkredeën zijn in het Latijn. — 3.º **STANISLAUS KOSTKA**, *drama sacrum*, *Rome*, 1709. Pater **LUCCARI** overleed in dit zelfde jaar.

LUCCHESSINI (JOANNES VINCENTIUS), een geleerde prelaat van *Lucca* alwaar hij in 1660 geboren werd, was secretaris der paussen **CLEMENS XI** en **BENEDICTUS XIV**, en overleed te *Rome*, in 1744. Er bestaat van hem: 1.º *Eene Geschiedenis* van zijnen tijd, in *Italië*, zegt de abt **LENGLET** op prijs gesteld, en die zulks ook elders zou zijn, indien dezelve bekend ware. Dezelve is te *Rome* in 1725, in 3 dl.ⁿ in 4.to in het licht verschenen. — 2.º *Eene Vertaling* in het Latijn, der redevoeringen van **DEMOTHEENES**.

* **LUCCHESSINI** (de markgraaf **HIERONYMUS DE**), een Pruisische diplomaat uit eene der beroemdste familien van *Lucca*, alwaar hij in 1746 gebo-

ren werd, ontving aldaar eene zorgvuldige opvoeding. Ee- nige vrienden, welke hij te *Berlijn* had, beriepen hem naar die stad, alwaar hij aan *FREDERIK den Grooten* behaagde, die hem tot zijnen bibliothekaris benoemde, en in zijnen vertrouwden raad toeliet. De opvolger van dien koning, *FREDERIK WILLEM*, was de erfgenaam zijner toegenegenheid voor *LUCCHESINI*, en zond hem in 1788 als zijnen afgezant naar *Warschau*, tijdens de opening van den grooten rijksdag aldaar, alwaar hij op eene behendige wijze de partij der onafhankelijkheid wist te vleijen. In 1790 gelukte het hem een bondgenootschapsverdrag, tusschen *Pruissen* en *Polen* te sluiten, en drie maanden later, was hij bij de conferentien van *Reichenbach*, alwaar ook de afgevaardigden van *Holland* en des konings van *Engeland* zich bevonden, tegenwoordig. Men beraamde er de middelen om den oorlog tusschen *Oostenrijk* en de *Ottomani- sche Porte* te beletten. Het toenmaals verschoven verdrag, werd in 1791, vastgesteld. In het volgende jaar keerde *LUCCHESINI* naar zijn gezantschap te *Warschau* terug; maar de nieuwe betrekkingen, die tusschen *Pruissen* en *Rusland* tot stand kwa-

men, noodzaakten hem, om het verdrag van 1790 te verbreken, en *Warschau* te verlaten, terwijl de Pruisische troepen op het punt stonden, om in *Groot-Polen* te vallen. In 1793 tot het gezantschap van *Weenen* benoemd, vergezelde hij echter koning *FREDERIK WILLEM* naar den *Rijn*, en bleef aldaar gedurende den geheelen veldtogt. Den 24 Junij, bevond hij zich voor *Mentz*, en onderteekende het aanvallende en verdedigende verbonds-verdrag, tusschen *Pruissen* en *Engeland*, tegen de Fransche republiek. Hij keerde naar *Weenen* terug, dat hij in 1794 verliet, om zich naar zijnen koning te begeven, die voor *Warschau* lag, en wiens troepen op het einde van den veldtogt afstrokken. *LUCCHESINI* vraagde als toen voor de derdemaal zijn ontslag; het werd hem verleend, en hij hield zich tot in 1797, enkel met bijkomende onderhandelingen met *Oostenrijk* bezig. Door zijnen vorst daartoe uitgenoodigd, kwam hij echter in 1802 te *Parijs*, als gevolmagtigd minister bij den eersten consul *BONAPARTE*. Na zijne zending volbragt te hebben, keerde hij naar *Berlijn* terug. Tijdens de krooning van *BONAPARTE*, als koning van *Italië*, begaf *LUCCHESINI* zich

naar *Milane*, om aan dien veroveraar, in naam van den koning van *Pruissen*, de orde van den *zwarten Adelaar* aan te bieden; met welke orde hij tevens verscheiden personen van het hof van *NAPOLEON* versierde. Op nieuw als gevolmagtigde naar *Parijs* gezonden, bleef hij aldaar tot op het einde van den veldtog van 1805 tegen *Oostenrijk*, en vertrok van daar 1806, met eene geheime zending, betrekkelijk de door den graaf *VON HAUGWITZ* begonnen onderhandelingen belast. Toen *Pruissen* den oorlog aan *Frankrijk* had verklaard, begaf *LUCCHESINI*, zich naar *Lucca*, zijne geboorteplaats. Maar aan de hoofdsche woelingen gewoon, schijnt het, dat hij de gewoonten derzelve, zelfs in den ouderdom van 70 jaren, niet kon verliezen; ook trad hij, in hoedanigheid van kamerheer, in dienst van *ELISA BACCIOCCHI*, zuster van *NAPOLEON*, toenmaals prinses van *Lucca*, en groot hertogin van *Toskane*. Bij den val der familie *BONAPARTE*, onttrok hij zich geheel en al aan de staatszaken. Hij is den 19 October 1825 overleden.

* *LUCCHESINI* (*CÆSAR*), broeder van den voorgaande, te *Lucca* in 1756 geboren,

volbragt zijne studiën te *Modena*, te *Reggio* en te *Rome*, en bepaalde zich met roem tot de letterkundige loopbaan, toen hij in 1798 tot het *Directorium* werd gezonden, om de kleine republiek van *Lucca* voor den inval der Fransche legerbenden te behoeden. Zijne poging had geenerlei gevolg, en hij zag van alle openbare bediening af, om zich aan de beoefening der dichtkunde, der schoone letteren en vooral op de algemeene letterkunde toe te leggen, in welke wetenschap hij zich eenen beroemden naam had verworven. Zijne werken, over zeer verschillende onderwerpen, zijn 102 in getal. Wij willen enkel, aanvoeren: 1.º *Proeven van een woordenboek voor de Provençaalsche taal*. — 2.º *Instelling der burgerlijke huishoudkunde*. — 3.º *Proeve over de geschiedenis van het Italiaansche tooneel in de middel-eeuwen*, 1788. — 4.º *Brief aan MICALI over eenige stukken van HOMERUS*, 1819. — 5.º *Oorsprong van het veelgodendom*. — 6.º *Letterkundige geschiedenis van het Hertogdom Lucca*. — 7.º *Over de bronnen der oude en nieuwe talen*. *LUCCHESINI* is te *Lucca*, den 16 Mei 1832 overleden.

LUCCHI. — Zie LUCHI.

* LUCE DE LANCIVAL (JOHANNES KAREL JULIANUS), een dichter en hoogleraar der schoone letteren, in 1766, te *Saint-Gobin* in *Picardijë* geboren, maakte uitmuntende studiën in het collegie van *LODEWIJK den Groote* te *Parijs*, en was in de klasse der *Rhetorica*, toen hij op den dood der keizerin *MARIA THERESIA*, een latijnsch dichtstuk vervaardigde, hetwelk hem door eenen brief en een geschenk, van wege *FREDERIK II*, koning *Pruissen*, beloond werd. Dergelijke aanmoedigingen, versterkten het dichtvuur des jeugdigen dichters, die van *VIRGILIUS* en *STATIUS* zijne geliefkoosde schrijvers gemaakt had, en hij gaf nog een dichtstuk in het licht over den vrede van 1783 (*De pace carmen*), 1784, in 4.to In 1785 verscheen zijn dichtstuk over den *Aardbol*. Het talent, dat in deze werken doorstraalde, waarin een zuivere en classieke smaak schitterde, deed derzelve schrijver, ofschoon pas 22 jaren oud, tot den leerstoel der *rhetorica*, in het collegie van *Navarre*, beroepen. LUCE DE LANCIVAL had zich doen opmerken door den heer *DE NOË*, bisschop van *Les-car*, in wiens gezelschap hij

steeds leven en beoering verspreidde. Na zijnen post van hoogleraar te hebben nedergelegd, omhelsde hij den geestelijken staat, en volgde in hoedanigheid van groot-rickaris, dien prelaat in zijn diocces. Zijne leerreden lokten van 1787 tot 1790 de menigte uit, maar dezelve zijn niet in het licht gegeven. Ongelukkiglijk begreep LUCE DE LANCIVAL later de geheele uitgestrektheid der pligten niet, welke zijne gewijde hoedanigheid hem oplegde. Onder de Fransche omwenteling verzaakte hij zijne geestelijke bediening, hield zich in zijne afzondering met letter- en dichtkunde bezig, en trad eerst bij het einde der onlusten weder op het toneel, om den post van hoogleraar in de schoone letteren, aan een lyceum te *Parijs* te bekleeden. Hij schreef later verhandelingen, bestemd, om bij openlijke plegtigheden te worden uitgesproken, en die zich door derzelve schitterenden en bondigen stijl onderscheiden. Die, welke hij bij de uitdeeling der prijzen van het *Prytaneum* deed hooren, verscheen in 1800, in 8.vo in het licht. Hij was intusschen aan de wreedste folteringen ter prooi, welke hij met moed verduurde, en, in 1790, had men hem een been afgezet,

een gevolg, zegt men, van zijne slechte zeden. Zijn treurspel HECTOR verschaftte hem van NAPOLEON het kruis van het legioen van eer en eene jaarwedde van 6,000 francs, en in den wedstrijd, die geopend werd, om het huwelijk des keizers met MARIA LOUISE te vieren, behaalde LUCE DE LANCIVAL, den grooten of eersten prijs der Latijnsche rede. Hij lag op zijn sterfbed, en het nog overblijvende been was door het koude vuur aangestoken, toen een *page*, door de grootdignitarissen der universiteit vergezeld, hem van wege den keizer den gouden eerpenning, en den lauwerkrans bragt. Den volgenden dag, 15 April 1810 gaf hij den geest. Behalve de reeds aangevoerde Latijnsche dichtstukken, en dat over den Aardbol, heeft deze schrijver nagelaten: — 1.º *Épître etc* (Brief aan CLARISSE over de gevaren der zucht om te behagen, gevolgd door eenen Brief aan de schim van CAROLINA), — 2.º *Folliculus* (Dagbladschrijver), een dichtstuk in 4 gezangen, tegen GEOFFROY gericht, wiens artikels in het *Journal des Débats* hem verbitterd hadden. — 3.º *Eloge etc.* (Lof-dicht op den heer DE NOË), door het museum der *Yonne* bekroond, *Auxerre*, 1804,

in 4.to — 4.º *ACHILLUS te Scyros, Parijs*, 1807, in 8.vo een dichtstuk, naar de *Achilleis* van STATIUS gevolgd: de stijl van hetzelfde is gezocht, de schikking gebrekkig, de handeling zwak; doch in het algemeen is hetzelfde zeer wel berijmd. — 5.º Verscheiden *Treurspelen*, zoo als: MUTIUS SCÆVOLA, in drie bedrijven, 1793; HORMISDAS, in drie bedrijven 1804; ARCHIBALD en FERNANDEZ, mede in drie bedrijven; PERIANDER, 1798, in 5 bedrijven; eindelijk dat van HECTOR, in vijf bedrijven, van hetwelke de heer VILLEMAIN heeft gezegd, dat hetzelfde werkelijk geheel en al in den geest van HOMERUS en uit den *Ilias* geput was: dit is het eenige, hetwelk op het tooneel opgang heeft gemaakt. Men heeft in 1826 in het licht gegeven *OEuvres etc.* (*Werken van LUCE DE LANCIVAL, voorafgegaan van eene levensschets, door COLLIN DE PLANCY, en redevoeringen op zijn graf uitgesproken*), door de heeren DEGUAT, LACRETELLE en ROGER, 2 dl.ⁿ in 8.vo

LUCENA (JOANNES), een Jesuit, in *Portugal*, in 1565 geboren, en in 1600 overleden, heeft zich door zijne leerreden beroemd gemaakt.

Hij heeft nagelaten: *Geschiedenis der missiën*, van die zijner maatschappij in Indië met het *leven* van den H. FRANCISCUS XAVERIUS. Dit werk is uit het Portugeesch, in het latijn en in het Spaansch vertaald.

LUCENA (LODEWIJK DE), te *Guadalaxara*, in *Nieuw-Kastilië* geboren, doctor in de geneeskunde, bloeide in de 16^e eeuw. Hij besteedde verscheiden jaren, met het doen van lange reizen, ten einde de natuur te beoefenen. Na verschillende togten, begaf hij zich naar *Toulouse*, alwaar hij de geneeskunde uitoefende. Het was in die stad, dat hij zijne verhandeling schreef: *De tuenda praesertim a peste, integra valetudine, deque hujus morbi remediis*, 1523, in 4.to De schrijver overleed te *Rome* in 1552.

* LUCET (JOANNES CLAUDIUS), advocaat, en kerkelijk regtsgeleerde, in 1755, te *Pont-de-Veyle*, in het voormalige Fransche gewest *Bresse*, alwaar zijn vader het beroep van broodbakker uitoefende, geboren. Hij kwam reeds vroegtijdig te *Parijs*, beoefende het burgerlijke en kerkelijke regt, en onderscheidde zich onder de advocaten der hoofdstad.

Verscheiden aanzienlijke personen schonken hem hun vertrouwen; maar LUCET maakte een misbruik van hetzelfde, en werd van ontrouw beschuldigd. Deze gebeurtenissen hadden grootelyk invloed op zijne rust en op zijne gezondheid, en welligt ook op zijnen geest; want in zijne wanhoop verhaastte hij zelf zijn einde, en overleed den 11 Junij 1806, te *Vanvres*, alwaar hij woonde. De godsdienstige gevoelens, welke hij in zijne werken steeds aan den dag had gelegd, maakte dit besluit voor degene, welke hem kenden, onverklaarbaar: het is dus te vermoeden, dat zijne rede geheel verbijsterd was. Men heeft van hem: 1.º *Eloge etc.* (*Lofrede van CATHILINA*), *Parijs*, 1780, in 8.vo Het was door dit geschrift, dat de schrijver zich bekend maakte. — 2.º *Principes etc.* (*Grondbeginselen van het kerkelyke en algemeene regt*), in 4.to Dit werk, zegt men, verwierf hem eenen post bij den zegelbewaarder. — 3.º *La religion etc.* (*De Catholyke godsdienst is de eenige ware, en de eenige, die aan de waardigheid en aan de behoeften van den mensch beantwoordt*). — 4.º *Lectures etc.* (*Brieven over verschillende onderwerpen*, be-

trekkelijk den staat van de godsdienst in Frankrijk), in 8.vo — 5.º *De la nécessité etc. (Over de noodzakelijkheid en de middelen, om de mannen van verdienste tegen de lasteringen, en de onregtvaardige vooroordeelen te verdedigen)*, Parijs, 1803, in 8.vo — onder den naam van den regtsgeleerde COUET in het licht gegeven. — 6.º *l'Enseignement etc. (De leer der Catholieke kerk, betrekkelijk het geloof en de zedeleer, uit al de werken van BOSSUET bijeenverzameld, met behoud van deszelfs edelen en majestueusen stijl)*, Parijs, 1804, 6 dl.ⁿ in 8.vo Dit werk, hetwelk door een leven van BOSSUET en door eene beredeneerde ontleding zijner werken wordt voorafgegaan, draagt geenszins den stempel van eenen buitengemeen gestrengen smaak, en vooral van eene, van den partijgeest vrije, onpartijdigheid. Men heeft onder andere dingen opgemerkt, dat terwijl LUCET een artikel van de leer der kerk over het molinismus geeft, zich wel wacht van dat te leveren, hetwelk het Jansenismus betreft. De *Annales littéraires et morales*, 4e dl., blz. 385, hebben dit werk volmaakt wel beoordeeld, hetwelk behalve dat, weinig opgang maakte.

* LUCHET (JOANNES PETRUS LODEWIJK, markgraaf van), eerst bekend onder den naam van LAROCHE-DU-MAINE, officier der ruitery en letterkundige, werd te *Saintes*, den 13 Januarij 1740 geboren. Na den militairen stand te hebben omhelsd, deed hij eenige handelondernemingen, en stelde zich aan het hoofd eener mijn-uitdelving. Ongelukkig in zijne winstberekeningen, vlugtte hij naar *Lausanne*, om de vervolgingen zijner schuldeischers te ontduiken. Hij ondernam in die stad in 1776, de uitgave van een dagblad, hetwelk bij gebrek van lezers, te niet ging. De landgraaf van *Hessen-Cassel*, tot wien hij zich begaf, benoemde hem tot zijnen bibliothekaris, en de oudheidkundige maatschappij van *Cassel* verkoos hem tot haren blijvenden secretaris. In 1788 begaf de markgraaf van LUCHET zich naar prins HENDRIK van *Pruissen*, die hem eene jaarwedde van 2,000 kroonen gaf. Hij keerde weldra naar *Frankrijk* terug, alwaar hij het *Journal de la ville* schreef, hetwelk hij, op eene eigenzinnige wijze uit *Charenton* dagteekende. Hij overleed te *Parijs* in 1792, na verschillende werken in het licht te hebben gegeven, onder

welke wij willen aanhalen :
 1.º *Histoire etc.* (*Geschiedenis van Orleannais*), sedert 703 der stichting van *Rome, Amsterdam (Parijs)*, 1766, in 4.to — 2.º *Histoire etc.* (*Letterkundige geschiedenis van VOLTAIRE*), 1782, 6 dl.ⁿ in 8.vo — 3.º *Essai etc.* (*Proeve over de sekte der illuminés*), 1789, in 8.vo enz. De markgraaf DE LUCHET was een vruchtbare, maar oppervlakkige en hoogdravende schrijver.

* LUCHI (MICHAEL ANGELO), kardinaal, te *Brescia*, den 20 Augustus 1744 geboren, omhelsde den regel van den heiligen BENEDICTUS, in de congregatie van *Monte-Cassino*, en onderscheidde zich in denzelfden, door zijne godsvrucht en zijnen smaak voor de geleerde wetenschappen. Hij onderwees gedurende verscheiden jaren, in de kloosters zijner orde de wijsbegeerte en de godgeleerdheid. Hij bezat eene uitgebreide kunde in de kerkelijke oudheden, en had zich met de Oostersche talen zeer gemeenzaam gemaakt. Hij bezocht de voornaamste bibliotheken van *Italië*. Ofschoon zijne neiging hem meer tot de studie deed overhellen, zag hij zich echter verplicht, om verschillende posten in zijne congregatie aan

te nemen, en hij werd abt van *Sublac*, een, door de afzondering van den H. BENEDICTUS, beroeind klooster. Hij had in vriendschapsbetrekkingen gestaan met PIUS VII, even als hij, religieus der congregatie van *Monte-Cassino*; deze laatste, Paus geworden zijnde, benoemde LUCHI, den 23 Februarij 1801 tot kardinaal, maar hij werd als zoodanig, den 28 September daaraanvolgende eerst uitgeroepen. Deze geleerde kardinaal overleed den 29 September 1802, in zijne abdij van *Sublac*, welke hij was komen bezoeken. Men kan moeilijk begrijpen, hoe hij in zijn 58jarig leven, zoo vele belangrijke werken heeft kunnen ten einde brengen, als die, welke hij heeft nagelaten. Hij had *Commentariën* geschreven, over verscheiden deelen der gewijde schriften, en eenen nieuwen polyglot-bijbel ondernomen, welke uit 30 deelen zou hebben bestaan. Hij had de aanmerkingen der bekwaamste schriftverklaarders vereenigd, en den Hebreuwschen tekst in zijne natuurlijke zuiverheid hersteld; men vindt er eene nieuwe Grieksche vertaling in, die op de meest mogelijke wijze met den Hebreuwschen overeenkomt, eene tweede meer letterlijke Latijnsche vertaling, den tekst

der zeventigen, een Latijnsche vertaling derzelve, en onze *Vulgata*; het geheel door verschillende tekstverklaringen, en een diepzinnig commentarium toegelicht. Zijne werken in handschrift, zijn ten getale van 193, waarvan 74 in het Grieksch, en 119 in het Latijn, over geleerde onderwerpen, critiek, godgeleerdheid en zedekunde. Door zijn testament vermaakte hij al deze schriften aan den Paus, die dezelve in de bibliotheek van het vatikaan heeft doen plaatsen, welke zij zeker eenmaal zullen verlaten, om aan de drukpers te worden overgegeven. Behalve dit geleerde en onbegrijpelijke werk, heeft men van den kardinaal LUCHI: 1.° *Venantii Honorii Clementiani Fortunati opera omnia, vecens ad manuscriptorum codices vaticanos, nec non ad veteres editiones collata*, Rome 1786 en 1787, 2 dl.ⁿ in 4.to — 2.° *Apiani Alexandrini et Herodiani selecta graece et latine*, Rome, 1783. — 3.° *De zaak der kerk, verdedigd tegen de onregtvaardigheid harer vijanden*, 1799. — 4.° Verscheiden *Grieksche zamenspraken*, te Florence gedrukt.

geleerde conventuele minderbroeder, oom van den voorgaande, te *Brescia*, den 16 Augustus 1700 geboren. Hij onderwees de wijsbegeerte te *Rome* en te *Vicenza*, en werd regent van het klooster van den H. FRANCISCUS den Grooten te *Milane*. Na gedurende zes jaren den leerstoel der godgeleerdheid in deze laatste stad te hebben bekleed, werd hij tot secretaris zijner orde benoemd, en begaf zich naar *Rome*, werwaarts die post hem riep; hij oefende er de bediening van *lector*, in het beroemde collegie *Sapientia* uit. Zich van *Rome* naar *Padua* begeven hebbende, onderwees hij er de bovennatuurkunde aan de universiteit, en later de H. Schrift. Gedurende zijn verblijf te *Rome*, had hij zich bij CLEMENS XIII bekend gemaakt, die zijne zeldzame talenten, zijne godsvrucht en overige deugden op prijs stelde. CLEMENS was er op bedacht, om LUCHI tot kardinaal te verheffen; maar reeds toenmaals was eene vermogende partij op de vernietiging der Jesuiten bedacht, en vormde hare plannen, om dit doel te bereiken. Men verschalkte den Paus, en deed hem GANGANELLI boven LUCHI verkiezen, ofschoon de eerste

LUCHI (BONAVENTURA), een

XV. DEEL.

S

in verdienste en kunde verre beneden hem moest onderdoen, doch wiens gevoelens omtrent de Jesuiten menkende. Hij verkreeg den hoed, en verwezenlijkte, toen hij Paus was, de hoop, die men van zijne gediensigheid had opgevat. (Zie CLEMENS XIV). Pater LUCHI heeft een aantal werken nagelaten, onder welke men onderscheidt: 1.° *Spinosisimi syntagma ad instauranda studia metaphysica, propositum anno 1730.* — 2.° *Dissertationes duæ de nuditate protoplastorum et de serpente tentatore, Padua, 1755.* — 3.° *Istruzione pratica sopra le regole e costituzioni di san Francesco d'ell'ordine de Minori conventuali, Venetië, 1758.* — 4.° *De tractione maris Idumæi, de sacrificiorum origine et ritu, dissertationes duæ habitæ in gymnasio patavino, Padua, 1759.* In de eerste dezer verhandelingen bestrijdt de schrijver SPINOSA en LEClerc; in de tweede GROTIUS en SPENCER. Ook heeft men van hem eenige gedrukte redevoeringen. De schrijver der *Storia letteraria d'Italia*, 12^e dl. blz. 273, spreekt op eene zeer voordeelige wijze over pater LUCHI, en prijst zijne deugden, zijne geleerdheid en diepe kunde. Hij overleed te Padua, in Ja-

nuarij 1785.

LUCIA (*Heilige*), eene in de geschiedenis der kerk van Sicilië beroemde maagd, onderging den marteldood te *Syracusa*, in het jaar 304, onder het bestuur van keizer DIOCLETIANUS, terwijl zij de aanstaande rust der kerk voorzeide, die werkelijk na den dood der dwingelenden, en de zegepraal van KONSTANTIJN plaats had. STRABERT DE GEMBLOURS zegt, dat keizer OTTO haar ligchaam naar Metz deed vervoeren, alwaar het in de kerk van den H. VINCENTIUS vereerd wordt. De geleerden zijn niet alle genegen, om de akten dezer Heilige voor geloofwaardig te erkennen, ofschoon dezelve oud zijn, wijl de H. ADHELMUS, die in de 7^e eeuw leefde, dezelve heeft aangehaald. (Zie de *Acta sincera sanctæ LUCIÆ V. M. ex codice græco primum edita et illustrata, opera et studio JOANNIS de JOANNE TAUROMENITANI, Palermo 1661, 1758, in 8.vo*) Welke strenge critiek men ook in dit opzigt moge uitoefenen, zal het altijd waar zijn, dat de vereering van de H. LUCIA, het algemeene denkbeeld van haar geloof en hare deugden, zeer bondige grondslagen hebben, wijl haar naam met dien der beroemdste hei-

ligen van de eerste eeuwen in den canon der Mis wordt gevonden, welk stuk tot de grijsste oudheid behoort. — Zie CATHARINA (*Heilige*), en ROCHUS (*Heilige*).

LUCIANUS, een beroemde Grieksche drogredenaar, te Samosate, in Syrië, in eenen geringen stand geboren, leefde, volgens het meest algemeene gevoelen, van het jaar 120 tot omtrent het jaar 198 der Christelijke tijdrekening. Hij werd in handen van eenen zijner oomen, eenen bekwamen beeldhouwer gesteld; maar daar hij niet de minste neiging voor de kunst van zijnen bloedverwant gevoelde, brak hij den eersten steen, welchen men hem in handen stelde. Hij werd daarop advokaat; maar even zoo weinig geschikt tot de haarkloverij als tot den beitel, wijdde hij zich aan de wijsbegeerte en aan de welsprekendheid toe. Hij onderwees dezelve te Antiochië, in Ionië, in Griekenland, in Gallië en in Italië. Athene was het tooneel, waar hij het langste schitterde. COMMODUS benoemde hem tot griffier van den landvoogd van Egypte. LUCIANUS hield zich langen tijd te Rome op, en de ondeugden dier stad leverden hem stof tot zijn

hekelschrift *Nigrinus* genaamd. De werken, welke hij schreef, gedurende den tijd, dat hij den post van redenaar uitoefende, waren: de beide *PHALARISSEN*, de *tirannenmoord*, de *door zijnen vader ontferde Arts*, de *lof des Vaderlands*, de *Lof der Vlieg*, enz. In den ouderdom van 40 jaren, zag hij van de beuzelachtige kunst der redenaars af, en gaf zich aan het *pyrrhonismus* (de *twijfelarij*) over, dat hij tot het uiterste dreef. Hij schreef alstoen de *Zamenspraken der Goden en dooden*, *TIMON*, den *treurigen JUPITER*, den *betschaamden JUPITER*, *CHARON*, de *Verrezenen*, de *Vergadering der Goden*, *MENIPPUS*, enz. enz. Hij had te Athene geleefd, met den ouden wijsgeer DEMONAX, en was er getuige van den *Cyniker* of hondschen wijsgeer PÉGRINUS, eenen avvallige van het Christendom, die zich openlijk in de Olympische spelen, in het jaar 165 der Christelijke tijdrekening verbrandde. SUIDAS verhaalt, dat LUCIANUS door de honden werd verslonden, tot straf dat hij J. C. bespot had; maar het stilzwijgen der gelijktijdige schrijvers kan deze bijzonderheid twijfelachtig maken. Volgens

BOISSONNADE, zou LUCIANUS aan de jicht gestorven zijn, en dit gevoelen steunt op zeer aannemelijke redenen. Men geloof dat hij hoog bejaard, onder keizer ALBINUS stierf. De verschillende werken van LUCIANUS zijn in eenen natuurlijken en levendigen stijl, vol geest en bevalligheid geschreven. Hij doet die levendige en aangename gewaarwordingen ondervinden, welke de geestige eenvoudigheid, en de ongeunstelde vrolijkheid der attische scherts voortbrengen. LUCIANUS is voornamelijk bekend, door zijne *Zamenspraken der dooden*. Hij schildert in dezelve met even zoo vele geestigheid als vrolijkheid, de ongerijmdheden, belagchelijkheden en dwaasheden der filozofen, die den schijn aannemen, van de rijkdommen en eerbewijzen te verachten, terwijl zij door hebzucht en trotschheid, als 't ware worden verslonden, die enkel van deugd en grootheid van ziel spreken, terwijl men niets lafhartiger noch goddelooser onder de menschen kent. » Tot overmaat van ongerijmdheid, zegt hij, terwijl ik mijne filozofen in de bijzonderheden van hun leven volgde, dat hun gedrag alom in tegenspraak met hunne grondbeginselen was. Degene, die het mees- te over de verachting der rijk-

dommen spreken, zijn ook de belangzuchtigsten; men ziet hen dagelijks op woeker leenen, en zich onophoudelijk over hunne schuldenaren beklagen. Zij onderwijzen enkel voor geld, en de goud-dorst maakt hen tot de verregaandste laagheden in staat. Terwijl andere de grootste onverschilligheid voor den roem prediken, hebben zij bij al hunne werkzaamheden toch geen ander doel. Nog anderen varen openlijk tegen den wellust uit, terwijl zij er in het geheim de ootmoedigste slaven van zijn." LUCIANUS, dringt voornamelijk op de onkunde en het wankelbare aan, welke hij in diegene had waargenomen, die zich voor *onderwijzers van het menschelijke geslacht* uitgaven, en die in de gewigtigste punten, over den oorsprong, het bestuur en de bestemming der wereld, geenen oogenblik hebben kunnen overeenkomen. » De onzekerheid en de twijfeling verzegelden de eerste stappen, welke ik in de kennis van datgene deed, wat de wijzgeeren de wereld noemen. Ik kon niet begrijpen noch door wien, noch hoe dezelve kon gevormd zijn, welk haar begin was geweest, en hoedanig haar einde zou zijn. Het was nog veel erger, toen ik in het bijzonder elk der

deelen onderzocht, waaruit dezelve is zamengesteld. Het toeval alleen scheen mij toe, de standplaatsen der sterren te hebben bepaald; in schijn zonder orde en zonder doel in de ruimte des hemels geplaatst; de stof en de hoedanigheid der zon verwekten op eene levendige wijze mijne nieuwsgierigheid; de maanstanden en hare verschillende gedaante-veranderingen, waren voor mijne oogen even zoo verbazende als onbegrijpelijke wonderen. De flikkerende luister des weerlichts, het schaterend gedruisch van den donder, de regen, de sneeuw en de hagel, welke zich boven onze hoofden vormen; dit alles was voor mij even zoo vele onverklaarbare geheimen, welke ik vreesde, zonder eenige hulp, nimmer te zullen doorgronden. Om mij uit dezen staat van onkunde en verslagenheid te redden, dacht ik niet beter te kunnen doen, dan mijne toevlugt tot de wijsgeeren te nemen. Overtuigd, dat zij de bewaarders aller waarheden waren, en dat zij mijne twijfelingen over die verschillende onderwerpen zouden doen ophouden, wendde ik mij tot diegene onder hen, die ik de bekwaamsten achtte. Ik oordeelde over hunne verdienste, naar de deftigheid

van hun uiterlijke, naar de bleekheid van hun gelaat, de lengte van hunnen baard; volgens mij, onfeilbare bewijzen van het diepzinnige en verhevene hunner kundigheden. Toen ik mij in hunne handen had gesteld, moest men het eens worden omtrent den prijs, die niet middelmatig was; daarenboven legde men mij de verpligting op, om de helft van denzelfden vooruit te betalen, met belofte van het overige te voldoen, zoodra de cursus der lessen zou zijn afgelopen. Ik wilde in de eerste plaats onderwezen zijn; ten opzichte van alle sprookjes, welke men ons opdischt, met betrekking tot hetgene, wat er aan den hemel plaats heeft, en weten hoe men het aanvangt, om de in het heelal bestaande orde te verklaren. Dan hoe zeer stond ik verbaasd, toen mijne geleerde meesters, wel verre van mijne eerste wankelbaarheid weg te nemen, mij in eene verblindende dompelden, die nog duizendmalen grooter was! Ik was dagelijks vermoeid van het gestadig aanhooren der stopwoorden *beginsel, einde, ondeelbare stoffes, ruimte, stof, vorm*. Het onverdragelijkste voor mij was, dat terwijl ieder hunner mij juist het tegendeel onderwees

van hetgene, wat mij anderen gezegd hadden, tevens vorderde, dat ik enkel en alleen in hem vertrouwen zou hebben, en mij zijn stelsel als het eenige goede opgaf." Deze afbeeldingen en vele andere, welke LUCIANUS van de oude wijsgeeren schildert, zijn belangrijk door derzelve overeenkomst met die, welke J. J. ROUSSEAU van de nieuwere Filozofen heeft geschetst, en bewijzen, dat de valsche wijsheid ten allen tijde dezelfde is. Een ander voorwerp der hekelingen van LUCIANUS was de goden van het Heidendom, en de dolzinnigheden dier ongerijmde godsdienst. Maar dit gedeelte zijner werken, is veel minder belangrijk en minder oorspronkelijk; daar de Christenen reeds vóór hem, bijna al de aanmerkingen op de buitensporigheden der godenleer hadden gemaakt. Het lezen derzelve kan zelfs op oppervlakkige geesten een zeer slechten indruk maken. De hekelaar verwacht het ware met het valsche, het goede met het kwade, en geeft aan zijne schampreden eene uitgebreidste waarheden in de waagschaal stelt. Terwijl de Christenen het gedrogtelijke gebouw des Heidendoms vernielden, vervingen zij hetzelfde door een doorluchtig,

hecht, en in al zijne deelen uitmuntend geëvenredigd gebouw. LUCIANUS weet slechts van verwoesten, en laat zijnen lezer in eene woestijn, die bijna niet verschilt van het volslagen *niet*. Men merkt ook op, dat deze Griek elendelingen tot helden verheft, welke de policie onzer steden niet op de straten zou dulden. (Zie DEMONAX); LUCIANUS zelf heeft zich eene plaats onder hen verzekerd; hij eerbiedigt noch de welvoegelijkheid, noch de kuischheid. Zijn smaak voor het *epicurismus* straalt door in de lofrede, welke hij van EPICURUS houdt, terwijl hij hem *eenen man* noemt, *waardig, om op de altaren geplaatst te worden, een goddelijken geest, eenen wijze, welke al degene, die zijne lessen hebben gehoord, op de wegen der ware wijsheid en des waren geluks heeft gebragt.* Hij heeft niet uitdrukkelijk tegen het Christendom geschreven; maar hij heeft op eene verschrikkelijke wijze J. C. en zijne aanbidders gehavend, in zijn verhaal van den dood van PÉREGRINUS, dien hij valschelijk vooronderstelt eene groote rol onder de Christenen te hebben gespeeld. Na dit alles is het moeilijk te begrijpen, hoe eenige geleerden hebben kunnen gelooven,

dat hij zelf een Christen was. De zamenspraak getiteld: *Philopatris*, waarop zij zijn gewaand Christendom gronden, kan niet door LUCIANUS geschreven zijn. De schrijver van dit tegen het einde der eerste eeuw geschreven werk, zegt den H. PAULUS gezien te hebben, en van hem het doopsel te hebben ontvangen; hetwelk niet op LUCIANUS kan worden toegepast, die onder MARCUS AURELIUS bloeide, en die eene eeuw na den H. PAULUS, stierf. (Zie de *Aanteekeningen* der laatste uitgave van LUCIANUS, te *Amsterdam*, en eene geleerde verhandeling van KOENRAAD GESNER). De werken van LUCIANUS zijn in verscheiden talen vertolkt, in het Hoogduitsch door WIELAND, in het Engelsch door FRANKLIN, in het Italiaansch door GOZZI, zeer verminkt in het Fransch door D'ALANCOURT, welke vertaling echter door den abt MASSIEU verbeterd is, die later nog door die van BELIN DE BALLU overtroffen werd. De meest gezochte uitgaven der werken van LUCIANUS zijn: die van *Parijs*, in fol. 1615, in het Grieksch en Latijn, door BAUDELLOT; van *Amsterdam*, 1687, 2 dl.ⁿ in 8.vo, *cum notis variorum*; en van dezelfde stad, 1743,

3 dl.ⁿ in 4.to, waarbij men eenen *Index* moet voegen, *Utrecht*, 1746, in 4.to; van *Tweebrugge*, 1789 — 1791, 10 dl.ⁿ in 8.vo. Zie de *Bibliotheek van FABRICIUS*, en de voorrede van BELIN DE BALLU.

LUCIANUS (*Heilige*), priester van *Antiochië* en martelaar, te *Samosate* geboren, oefende in den beginne de priesterlijke waardigheid te *Nicomedië* uit. Hij vermeed de woede der vervolging van DIOCLETIANUS; maar door eenen priester van de sekte van SABELLIUS aangeklaagd, werd hij voor MAXIMINUS, bijgenaamd *Dacia* geleid. In plaats van de Christelijke godsdienst te lasteren als waartoe men hem zocht te bewegen, schreef hij, ter verdediging derzelve eene welsprekende *verdedigrede*. MAXIMINUS deed hem op verschillende wijzen folteren, maar daar hij zijn geloof niet kon aan het wankelen brengen, liet hij hem den 7 Januarij 312 verdrinken (volgens anderen onthoofden). De doorluchtige martelaar nam eenen grooten roem van kunde en heiligheid mede in het graf. Hij had te *Antiochië* eene school geopend, om de grondbeginselen der godsdienst te ontwikkelen, en om

de duisterheden der H. Schrift optehelderen. Behalve een *fragment van den brief*, welken hij uit zijne gevangenis aan de geloovigen der kerk van *Antiochië* schreef, is ons geen der door hem geschreven werken overgebleven. De H. *HIERONYMUS* zegt, dat hij met veel zorg de vertaling der zeventigen had nagezien. Al de kerken, die tusschen *Antiochië* en *Konstantinopel* waren, bedienden zich van deze vertaling. Men beschuldigt hem, van tot het *Arianismus* te hebben overgeheld. Het is zeker, dat de voornaamste hoofden der *Arianen*, leerlingen van den heiligen martelaar waren geweest; maar zij verwijderden zich van de waarheden, welke hun meester hun onderwezen had, en bedienden zich van zijnen naam, om hunne dwalingen te verspreiden. De H. *ATHANASIUS* heeft hem zoo nadrukkelijk verdedigd, dat elk over zijn geloof verspreide nevel verdwenen is. — Er zijn drie andere *LUCIANUSSEN* geweest, de eene gemartiliseerd onder *DECIUS*, in het jaar 250; andere, eerste bisschop der kerk van *Beauvais*; en een derde, van wien wij eenen *Brief over de vinding van het ligchaam van den H. STEPHANUS* bezitten. Hij heeft in de vierde en vijfde

eeuw geleefd, en schreef in het jaar 415. Zie *GAMALIËL*.

LUCIDO. — Zie **LUCIUS (JOANNES)**.

LUCIDUS (JOANNES), bijgenaamd *SAMOTHEUS* of *SAMOSATHENUS*, onderscheidde zich in de 15.^e eeuw, door zijne vorderingen in de wijskunde. Men heeft van hem verscheiden tijdrekenkundige werken in het Latijn; 1.º *De emanatione temporum*. — 2.º *Epitome emendationis calendarii romani*.

LUCIFER is de naam, welken men gewoonlijk geeft aan den eersten weerspannigen Engel, die uit den Hemel in de hel werd gestort; eene benaming gegronde op eenen tekst van *ISAÏS (XIV, 12)*, waarin deze profeet, wel is waar, letterlijk over den koning van *Babylonië* spreekt, maar die in den *figuurlijken* zin zeer wel den val des eersten engels uitdrukt. Ook hebben de heilige Vaders denzelfden aldus verklaard, en de uitdrukkingen, van welke de profeet zich bedient, duiden genoegzaam aan, dat hij, bij gelegenheid der kaptijd van dien goddeloosen en trotschen koning, dese oude en gedenkwaardige gebeurtenis wil herhalen. De val der Engelen is den on-

gewijden wijzen niet onbekend geweest. Zie *Wijsg. Catech.* N.º 264, 265, de artikels *ASMODEUS*, *OPHIONEUS* enz.

LUCIFER, beruchte bisschop van *Cagliari*, hoofdstad van *Sardinië*, alwaar hij in de eerste jaren der 4.º eeuw geboren was, [overtuigd, dat, terwijl de Arianen den heiligen *ATHANASIUS* aanrandden, het werkelijk op het geloof van *Nicea* gemunt hadden, verkreeg hij van paus *LIBERIUS* de vergunning, om te *Milane*, in 355 eene kerkvergadering te beleggen.] Hij verdedigde aldaar de zaak van den *H. ATHANASIUS* met zoo veel vuur en onverschrokkenheid, dat keizer *CONSTANTIUS*, door zijnen ijver gehelgd, hem naar *Germanicia* in *Syrië* verbande. Hij vond op den bisschoppelijken stoel dier stad *EUDOXUS*, een der hoofden van het Arianismus. Zijn ijver tegen deze ketterij verflaauwde aldaar niet, hetwelk hem naar *Eleutheropolis* deed vervoeren; hij vond aldaar evenzeer stof, om zijnen ijver te oefenen. *EUTYCHIUS* een beruchte Ariaan, was bisschop dier stad. Het was aldaar dat hij zijn eerste boek schreef tegen *CONSTANTIUS*, die hem naar *Thebais* in *Egypte* ver-

bande, alwaar hij tot aan den dood van dien vorst bleef. In 361, onder *JULIANUS* teruggeroepen, begaf *LUCIFER* zich naar *Antiochië*, vond de kerk aldaar verdeeld, en vermeerderde de scheuring door *PAULINUS* te wijden. Deze wijding mishaaide aan den heiligen *EUSEBIUS* van *Verceil*, dien de kervergadering van *Alexandrië* had derwaarts gezonden, om het geschil te beslechten. (Zie *MELETIUS* van *Melitine*.) *LUCIFER*, onbuigzaam in zijne gevoelens, scheidde zich van zijne gemeenschap af, en bezwalkte door deze soort van scheuring, den glans zijner zegepralen op het Arianismus. Hij veroorzaakte eene andere scheuring, welker gevolgen veel noodlottiger waren. Hij weigerde, om gemeenschap te houden, niet alleen met de paters van *Rimini*, die, na hun openbaar berouw, op hunne zetels waren gehandhaafd, maar zelfs met degene, die hen in gemeenschap ontvingen, dat is met den paus en de geheele kerk. Hij had een aantal aanhangers in het *Oosten*, in *Egypte*, in *Afrika*, in *Spanje* en in *Sardinië*, die *Luciferianen* werden genaamd. Hij begaf zich naar *Cagliari*, alwaar hij in het jaar 371 overleed. Men heeft

nog van hem: 1.° *Vijf Boeken* tegen keizer CONSTANTIUS. — 2.° Een *Boek*, tegen de afvallige koningen. — 3.° De Boeken getiteld: *Men moet de zondaars niet sparen; men moet met de ketters geene gemeenschap onderhouden; wij moeten sterven voor den Zoon Gods, te Parijs*, in 1568, door de zorg van den Heer DU TILLET, bisschop van *Meaux*, gedrukt. De werken zijn met bitterheid geschreven; en, ondanks den lof, welke eerige kerkvaders, uit aanmerking van den ijver des schrijvers voor de zuiverheid des geloofs, aan dezelve hebben kunnen toezwaaijen, kan men niet ontkennen dat zijn karakter niet gematigd genoeg noch zijne uitdrukkingen genoegzaam afgemeten waren. LUCIFER onderscheidde zich door zuivere zeden, door zijne kunde en zijne afgetrokkenheid van de wereld. De oude schrijvers verwijten hem niet dan zijne scheuring, men moet hem de onregtzinnige grondbeginselen niet te last leggen, welke THEODORIKUS aan zijne aanhangers toeschrijft: deze zijn er de uitvinders van geweest; en wat zijne scheuring betreft, zoo is het zeer wel mogelijk, dat hij dezelve niet als eene wezenlijke afscheiding, maar slechts als eene duidelijke onte-

vredenheid heeft beschouwd, welke hij meende te moeten aan den dag leggen, om de overigen tot eene gestrengheid te brengen, welke hem noodzakelijk scheen. » In die tijden, zegt een latere schrijver, waarin de gemeenschap tusschen de provinciën en de bisschoppen, niet zeer regelmatig en veilig was, waarin de strijdigheid van gevoelens, en de elkander tegensprekende verslagen, den staat der dingen moeijelijk maakte om te kennen, kan het wel zijn dat LUCIFER wegens de zaak van *Rimini*, en andere, welke zijnen ijver overdreven en zijne voorzigtigheid van het spoor gebragt hebben, niet behoorlijk onderrigt is geweest. » Men viert zijn feest te *Cagliari*, den 20 Mei. De belangstellenden kunnen een werk raadplegen, in die stad in 1639, onder dezen titel gedrukt: *Defensio sanctitatis S. LUCIFERI*. Zie den H. HIRRONYMUS, *Adversus Luciferianos*; den H. AMBROSIIUS, *De obitu satyri*; TILLEMONT, *dom CEILLIER*, enz.

LUCILIO. — Zie VANINI.

LUCILIUS (CAJUS), de oudste Latijnsche hekeldichter, van wien ons eenige fragmenten overblijven, Romijnscb ridder, te *Suessa*, in *La-*

tium, in het jaar 147 vóór J. C. geboren, was de moederlijke oudoom van POMPEJUS. Volgens sommige schrijvers, voerde hij eerst de wapens, onder SCIPIO den Afrikaner, in den oorlog van Numantia, en was vertrouwelijk aan dien velheer verbonden, dien hij door zijne kwinkslagen, van de krijgsvermoeijenissen deed verpozen. Men beschouwt LUCILIUS als den uitvinder van het hekeldicht onder de Latijnen, wyl hij aan hetzelfde den vorm gaf, zoodanig als HORATIUS, PERSEUS en JUVENALIS denzelven later navolgden. ENNIUS en PACUVIUS hadden, wel is waar, in dien smaak gearbeid, doch hunne proeven waren al te onvolledig, om aan dezelve de eer der uitvinding toetekennen. LUCILIUS overtrof hen, en hij werd op zijne beurt, door diegene overtroffen, welke na hem kwamen. HORATIUS vergeelijkt hem bij eene rivier, die, onder veel modder een kostbaar zand medevoert. Van dertig boeken met *Hekeldichten*, door hem zamengesteld blijven ons slechts eenige fragmenten over, door MAITTAIRE in zijne *Verzameling van Latijnsche dichters* opgenomen. FRANCISCUS DOUSA heeft dezelve afzonderlijk uitgegeven, en de

beste uitgaven zijn die van Amsterdam, 1661, in 4.to, met geleerde aanmerkingen, en die der broeders VOLPI, Padua, Comino, 1735, in 8.vo LUCILIUS overleed te Napels, in het jaar 102 vóór J. C. Deze dichter zeide, dat hij noch al te geleerde, noch al te onkundige lezers begeerde; hij verkreeg hetgeen wat hij wenschte. Zijne talenten deden bewonderaars ontstaan, die met de roede in de hand, diegene tuchtigden, welke iets ten nadeele van zijne verzen durfden zeggen. Hunne bewondering was in vele opzichten onredelijk. LUCILIUS had eenen harden versbouw, en ofschoon hij met overhaasting werkte, waren zijne gedichten eenigzins gedwongen. QUINTILIANUS zwaait hem grooten lof toe.

LUCILLA, Romeinsche keizerin, dochter van MARCUS AURELIUS en FAUSTINA, en zuster van keizer COMODUS, werd in het jaar 146 der Christelijke tijdrekening geboren. Zij was niet beter dan haar broeder, voor wien zij, zegt men, misdadige gediensigheden had, en gaf geen groot denkbeeld van de opvoedig, welke zij van haren wijsgeerigen vader ontving. In den ouderdom van 17 jaren, aan eenen man

uitgehuwd, wien zij niet beminde (LUCIUS VERUS), had zij hare toegenegenheid aan eenen minnaar geschonken, dien zij tot de hoogste waardigheden wilde verheffen, en kon dus niet dulden, zich verplicht te zien den voorrang afstaan aan CRISPINA, echtgenoot van COMMODUS. Deze redenen bewogen haar, om eene zamenzwering tegen dien vorst te smeden. POMPEIANUS, aan wien zij hare dochter had uitgehuwd, was de voornaamste bedrijvende persoon in dit tréurspel. Zij deed er QUADRATUS en verscheidene andere senatoren ook in optreden; maar zij zeide er niets van aan haren echtgenoot. Terwijl COMMODUS door eenen geheimen en duisteren ingang, in het *amphitheather* trad, toonde hem de jonge POMPEIANUS, die hem aldaar opwachtte, zijnen dalk, terwijl hij hem zeide: *Ziedaar wat de senaat u zendt*. Terwijl hij hem wil vermoorden houden de wachten des keizers hem tegen; weldra werd zijn proces, en dat zijner medeplichtigen opgemaakt, zij ondergingen de doodstraf. LUCILLA werd in ballingschap naar *Caprea* gezonden en eenigen tijd daarna (184), bragt men haar om het leven.

LUCINI (LODEWIJK MARIA),

een religieus van de orde van den H. DOMINICUS, en kardinaal, werd te *Como*, in het *Milanesche* in 1666 geboren; andere levensbeschrijvers doen hem in 1669 geboren worden. Hij was uit een beroemd geslacht gesproten en had de voorregten zijner geboorte laten varen, om de klooster-armoede te omhelzen. Bij de deugden van zijn stand paarde hij eene zeldzame bekwaamheid, en genoot eene groote achting in zijne orde, in welke hij be-roepen werd, om de aanzienlijkste posten te bekleeden. In 1724 was hij commissaris van het heilige officie; in 1743, verhiel hem BENEDICTUS XIV in zijne eerste bevordering tot kardinaal. Hij is de schrijver van de navolgende werken: 1.º *Esame e difesa del decreto pubblicato in Pondichéri, di monsignor CARLO TOMMASO DI TOURNON etc., approvato e confermato con breve del sommo pontefice BENEDETTO XIII, in Roma, nella stamperia Vaticana*; 1728, in 4.to. Dit is zegt een criticus, een chaos van geleerdheid. — 2.º *Antithesis contra HYACINTHUM SERRI, conantem pontificiam infallibilitatem certis terminis circumscribere, Milane, 1736.* — 3.º *Privilegia romani pontificis, Venetiæ, 1775.*

Hij was een geleerd man, die een bondig oordeel bezat, maar zeer aan de Romeinsche gevoelens gehecht was. Hij overleed in 1745.

LUCIUS VERUS, keizer. — Zie VERUS.

LUCIUS I, (*Heilige*), bekrom den Stoel van den H. PETRUS, na den H. CORNELIUS, den 18 October 252, en werd oogenblikkelijk na zijne verheffing verbannen. Op den 4 of 5 Maart 253 ontving hij de Martelaarskroon, nadat hij de Kerk slechts vijf maanden en eenige dagen bestuurd had. Hij heeft geene geschriften nagelaten. De heilige CYPRIANUS schreef hem eenen brief bij zijne verheffing en bij zijne verbanning, die niet lang was. Hij schreef hem eenen tweede, toen de Paus uit zijne ballingschap werd teruggeroepen, om hem zijne deelneming aan deze gebeurtenis te kennen te geven. Onder andere besluiten, welke men hem toeschrijft, is er een hetwelk beveelt, dat *de Bisschop steeds door twee diakens zal vergezeld zijn, opdat hij getuigen van zijn gedrag hebbe*. De heilige STEPHANUS volgde hem op.

LUCIUS II (GERARDUS DE CACCIANEMICI), te Bologna geboren, bibliothecaris en

kanselier der Kerk van Rome, later kardinaal, in verscheiden legatiën gebruikt, volgde PAUS CELESTINUS II, in 1144 op. Hij had veel uittestaan van de aanhangers van ARNOLD VAN BRESCIA, en overleed te Rome den 13 Februarij 1145, aan de gevolgen van eenen steenworp, dien hij in eenen volksopstand ontving. Men heeft van hem tien *Brieven*, welke men in de *Jaarboeken* van BARONIUS, en in de bibliotheek van CLUNY aantreft. Hij had EUGENIUS III tot opvolger.

LUCIUS III (ULBADO AL-LINCIGOLI), te Lucca geboren, volgde in 1181 Paus ALEXANDER III op. Nadat het volk van Rome tegen hem was opgestaan, begaf hij zich naar Verona; maar kort daarna keerde hij naar zijne hoofdstad terug en betugelde de muitelingen, met behulp der Italiaansche vorsten. Hij was vervolgens verplicht, om zich op nieuw naar Verona te begeven, alwaar hij 1185 overleed. Men heeft van hem drie *Brieven*. In eene kerkvergadering, in 1184 te Verona gehouden, waarbij keizer FREDERIK tegenwoordig was, ontwierp deze Paus eene zeer wel beredeneerde *constitutie*, waarin men de medewerking der beide magten tot uitroeiing der ketterijen aantreft.

Men ontwaart uit dezelve ook den oorsprong der inquisitie tegen de ketters; daar deze constitutie aan de Bisschoppen beveelt, om zelve of door commissarissen, naar de van ketterij verdachte personen te onderzoeken, hetwelk daarenboven, een aan de hoedanigheid van Bisschop verbonden pligt is, en men kan zeggen, dat de inquisitie wijselijk geregeld en bestuurd, slechts eene bijlage tot de Bisschoppelijke waakzaamheid is. Men ziet er nog in, dat nadat de Kerk tegen de schuldigen, de geestelijke straffen had aangewend, zij dezelve aan den wereldlijken arm overgaf, om te hunnen opzichte de tijdelijke straffen uitte oefenen (zie ISABELLA van *Kastilië*, LIMBORCH enz). Men begrijpt ligtelijk, dat onder dat gezigtspunt, de ketters hem niet gespaard hebben. Door eene platte woordspeling, hebben zij hem met den snoek, in het Latijn *lucius*, vergeleken, in een punt dicht, hetwelk aldus begint:

*Lucius est piscis, rex atque tyrannus aquarum.
A quo discordat Lucius ille parum.*

LUCIUS III had URBANUS III tot opvolger.

LUCIUS (*Heilige*), Bisschop van *Andrianopel*, omtrent het midden der vierde

eeuw, beroemd in de Kerk door zijne ballingschappen, en door zijnen ijver, welke hij voor het Catholijke Geloof, tegen de arianen aan den dag legde, was in *Galzië* geboren. Men is van gevoelen, dat hij in 347 bij het concilie van *Sardica* tegenwoordig was, en in ballingschap stierf.

LUCIUS, een berucht Ariiaan, werd in 377 van den bisschoppelijken stoel van *Alexandrië* verdreven, en stierf vervolgens op eene ellendige wijze. Hij had dien stoel op den H. ATHANASIUS overweldigd.

LUCIUS, LUCIDO of LUCIO (JOANNES), in de 17^e eeuw, te *Trau* in *Dalmatië* geboren, waarom hij dikwijls door den Latijnschen naam *Tragurensis* onderscheiden wordt. Uit eene adellijke en oude familie gesproten. volbragt hij met roem zijne studiën te *Rome*, en verwierf de achting der geleerden, vooral van UGHELI, die hem aanraade de geschiedenis van zijn vaderland te schrijven. Hij volgde dezen raad, keerde naar *Dalmatië* terug, om er de noodige nasporingen te doen, onderzocht de handvesten en klooster-boekerijen. Maar hij werd, te midden zijner nasporingen, belem-

merd. Een zekere **PAULUS ANDRONICUS**, zijne verdiensten en zijne talenten benijgende, verwekte hem onaangenaamheden, die hem bewogen, naar *Rome* terugtekeeren, alwaar hij aan de ontworpen geschiedenis werkte, voor zoo ver zijne *Memoriën* hem daartoe in staat stelden. Hij overleed in 1664. Zijne werken zijn: 1.º *Geschiedkundige gedenkschriften van Trau, Venetië*, 1673 en 1674, in 4.to, in het Italiaansch. — 2.º *Geschiedenis van Dalmatië, en voornamelijk van Trau, Spalatro en Sebenico, Venetië*, 1674, in 4.to, in het Italiaansch. — 3.º *Dalmatia illustrata, seu commentarii rerum Dalmaticæ et Croatiae*, 1666, in fol. *Weenen*, 1758, in fol., en in *scriptores rerum hungaricarum*, met het leven des schrijvers, door **MATHIAS BELIUS**. Er straalt vele oordeelkunde in door, en de geleerden betreuren, dat hij dit werk niet zoo volledig heeft kunnen maken, als hij wel gewenscht had. — 4.º *Inscriptiones Dalmaticæ etc.* — 5.º *Addenda vel corrigenda in opere de regno Dalmaticæ et Croatiae, Venetië*, 1673, in 4.to

LUCRETIA, eene Romeinsche dame; trad in den echt

met **COLLATINUS**, den bloedverwant van **TARQUINIUS**, koning van *Rome*. Op eenen zekeren tijd, dat haar geëmaal met de zonen van dien vorst aan tafel was, schilderde hij de schoonheid zijner vrouw met zulke schitterende kleuren af, dat **SEX-TUS**, oudste zoon van **TARQUINIUS**, lust voor haar opvatte. Toen **COLLATINUS**, hem op denzelfden dag mede naar zijn huis had genomen, zag hij, dat het portret niet geveild was, en zijne ontluikende liefde werd een hevige hartstogt. Ontstuiwig in zijne begeerten, ontsloop hij eenige dagen daarna de legerplaats van *Ardea*, om het voorwerp zijner wenschen te bezoeken. Hij sloop des nachts in hare kamer, en dreigde haar te dooden, en met haar den slaaf, die hem volgde, opdat het lijk van dezen ongelukkige bij het hare in een zelfde bed geplaatst, het vermoeden zoude doen ontstaan, dat hun beider dood de straf hunner misdaad was. **LUCRETIA** bezweek voor deze vrees, en nadat **SEXTUS** zijne lusten had voldaan, liet hij haar aan de kwelling der bitterste smart ter prooi. Zij laat oogenblikkelijk haren vader, haren echtgenoot en hare bloedverwanten roepen, doet hen beloven haren hoon te wre-

ken, en steekt zich in het jaar 508 of 509 vóór J. C. eenen dolk in het hart. Het bloedige staal, waarmede zij zich doorboord had, was de leus der Romeinsche vrijheid. Men beroept den senaat; men stelt het lijk van LUCRETIA voor denzelve ten toon, en de TARQUINIUSSEN worden ten eeuwigen dagen afgezworen. Het tafereel, hetwelk OVIDIUS van deze treurige gebeurtenis, in het 2.^e Boek zijner *Jaarboeken*, mededeelt, is treffend, en met eene meesterlijke hand geschilderd: nadat deze ongelukkige het verhaal harer noodlottige gebeurtenis, voor hare verzamelde bloedverwanten is begonnen, en tot den aanslag gekomen was, die hare schande voltrok, zegt de dichter: *Restabant ultima sevit.* Deze laatste trek bevat eene verhevene waarheid en eenvoudigheid. Deze geschiedenis bewijst, hoezeer de huwelijksvrouw bij de oude natiën heilig was, zoo lang als de pracht en het bederf der zeden, er de grondbeginselen niet van ondermijnden. (Zie ABIMELECH). Men heeft dikwerf LUCRETIA met SUSANNA vergeleken; maar het geheele voordeel der vergelijking valt aan de laatste ten deel. De eerste verkoos het leven boven de deugd, en beroofde zich ver-

volgens, in de aanvallen eener nuttelooze wanhoop van hetzelve; de andere wilde liever sterven, en het verwijt der misdaad ondergaan, dan dezelve te bedrijven. Men kent deze schoone Latijnsche dichtregels:

*Casta SUSANNA placet; LUCRETIA, cede SUSANNÆ;
Tu post, illa mori maluit arte scelus.*

Een nieuwere schrijver heeft tegen elkander doen afsteken, de zwakheid en het late berouw van LUCRETIA, met de onverschrokkenheid eener jonge religieuse, door vijf of zes uitzinnige soldaten, bij de plundering eener stad van *Polen* overrompeld. » Doodbleek van schrik over het gevaar, waarin hare onschuld verkeert, valt zij een' dezer woestelingen te voet, en zeide hem: indien gij mij spaart, zal ik u onkwetsbaar maken; dit geheim komt van mijne voorouders, neem de proeve daarvan aan mij. De ligtgelovige soldaat trekt zijnen sabel, en houdt haar het hoofd af." Zonder in alle opzichten met angstvallige gestrengheid het zedelijke dezer daad te beoordeelen, moet men bekennen, dat in het stuk van moed en kuischheid, dezelve zeer geschikt is, om de lofredenaars van LUCRETIA te beschamen.

LUCRETIA. — Zie OBIZZI.

LUCRETIUS CARUS (TITUS), een dichter en wijsgeer, te Rome, in het jaar 95 vóór J. C. uit eene oude familie geboren. Te midden der onstuimigste tijden der republiek, op het wereld-tooneel geplaatst, getuige der vogelvrijverklaringen van MARIUS en SYLLA, en van al de gruwelen des burgeroorlogs, speelde hij in de bloedige tooneelen geenerlei rol, hield zich in eene wijze afzondering van de staatkundige stormen en zocht in den schoot der studie, eene schuilplaats, tegen het gewoel der verdeeldheden. Hij had zijne studien te Athene volbragt, en het is in die stad, dat hij de grondbeginselen der wijsbegeerte van EPICURUS putte. Hij was de eerste, die in Rome de natuurkunde, met de bloemen der wijsbegeerte versierd, deed verschijnen. De wijsgeerige dichter nam het oneindige van ANAXIMANDER, en de ondeelbare lichamen van DEMOCRITUS aan. In zijn dichtstuk *De rerum natura*, in zes boeken, trachtte hij de grondbeginselen dier beide wijsgeeren met die van EPICURUS overeen te brengen. Zijn werk is minder een heldendicht, dan eene aaneenscha-

XV DEEL.

keling van redeneringen somtijds goed, maar meer nog ongerijmd. Nooit leefde er een mensch, die onbeschaamder de Voorzienigheid loochende, en met meer vermetelheid over God sprak. Het schijnt, dat zijn doel enkel is geweest, om het denkbeeld van het oppergebied der Godheid te vernietigen, en aan den mensch den troost te ontnemen, welken hem de godsdienst en eene gezonde rede aanbieden, welke door de beschouwing en het gebruik der schepselen tot den Schepper doet opklimmen. Hij meent er hem voor schadeloos te stellen, door het genot der zinnelijke vermaken, zelfs in de aanroeping van zijn dichtstuk aangekondigd, waarin hij VENUS de eenige moeder der vermaken noemt, welke menschen en goden kunnen hopen te genieten:

*Aeneadum genitrix, divumque
hominumque voluptas.*

Deze onverstandige wijsbegeerte verblindde hem zoodanig, dat hij verzekerde, dat de oogen niet bestemd waren, om te zien, maar dat men wilde zien, omdat men oogen had; (zie EPICURUS). De dichter is niet veel beter dan de wijsgeer. Men heeft letterkundigen gezien, zoo-

T

danig met de leer van EPICURUS ingenomen, dat zij den zanger derzelve, boven dien van ÆNEAS hebben verkozen. Deze paradoxe stelling is niet nieuw; een oude beklagde er zich reeds over *LUCILIUS pro HORATIO, LUCRETIUM pro VIRGILIO legunt* (Author. anon. *De causis corruptæ eloq.*). Men moet bekennen, dat daartoe het bederf van den smaak niet voldoende is, ook de geest en het hart moeten bedorven zijn. Ofschoon vóór AUGUSTUS geboren, zou men LUCRETIUS voor eenen schrijver houden, die drie eeuwen na VIRGILIUS leefde, zoo hard is zijn stijl, zoo onbeschaafd zijne berijming, zoo moeilijk en belemmerd zijn gang. Te vergeefs zegt men, dat *het penseel der dichtkunde voor de voorwerpen niet geschikt is, welke hij te schilderen had*; deze verschooning, door eenige zijner voorstanders uitgedacht, wordt bondig wederlegd door de *Landgedichten*, waarvan de aard even zoo *didactisch* is, als die van den epicurischen dichter. LUCRETIUS bragt zich in den bloei zijner jaren om het leven, in het jaar 52 vóór J. C., en wel in eenen aanval van dolzinnigheid, naar men zegt, door eenen liefdedrank veroorzaakt, welke hem zijne

minnaresse had gegeven; maar indien men de menigte van zelfmoorden beschouwt, welke de leer van EPICURUS daggelijks onder ons te weeg brengt, behoeft men zijne toevlugt niet tot liefdedranken te nemen. Het is daarboven bewezen, dat zijn hoofd sedert eenigen tijd, door eene zwartgalligheid, de vrucht zijner langdurige overwegingen, over het troosteloze stelsel des *niets*, op den hol was. De eerste uitgave van zijn werk, *Verona*, 1486, wordt gezocht. Nog heeft men die van *Venetie*, 1500 — 1515, die van *Parijs*, 1563 — 1570, in 4.to; die *ad usum Delphini*, 1680, in 4.to Die van *Greech*, met de vertaling in het Engelsch, *Oxford*, 1695, in 8.vo, is schooner dan de herdruk van 1717. Deze vertaler had het oorspronkelijke zoo wel beoefend, dat hij ook de partij koos, om zich in den ouderdom van 41 jaren van het leven te berooven. Nog bestaan er verscheiden andere uitgaven van LUCRETIUS, waaronder ook eene van *Leijden*, 1725.

LUCULLUS (LUCIUS LICINIUS), werd in 115 vóór J. C. uit eene tot het consulaat behoorende familie geboren. Reeds vroegtijdig openbaarde hij aanleg tot de wijsbegeerte

en de welsprekendheid. Na met roem in de pleitzaal te zijn verschenen, werd hij schatmeester in *Azië* en landvoogd in *Afrika*. Hij bestuurde deze beide gewesten met vele regtvaardigheid en menschlievendheid. Zijne eerste krijgsverrigtingen waren tegen *HAMILCAR*, op wien hij twee overwinningen ter zee behaalde. Tot de waardigheid van consul verheven, en met het voeren van den oorlog tegen *MITHRIDATES* belast, bevrijdde hij zijnen ambtgenoot *COTTA*, dien de vijand in *Chalcedonië* had opgesloten, en behaalde in het jaar 74 vóór J. C. aan de oevers van de *Granicum* eene luisterrijke overwinning. In het volgende jaar veroverde hij *Bythinië*, met uitzondering van de stad *Nicomedië*, waarin *MITHRIDATES* zich had opgesloten. In twee dagen versloeg hij eene vloot, welke de vorst naar *Italië* zond. Door het verlies zijner zeemagt ontmoedigd, week *MITHRIDATES* naar zijn rijk terug, werwaarts de overwinnaar hem achtervolgde. De vorderingen van *LUCULLUS* waren in den beginne vrij langzaam, maar de fortuin ondersteunde hem later meer dan hij kon hopen, en stelde hem ruim schadeloos, voor het gevaar, waaraan hij

was blootgesteld geweest, van door eenen aan *MITHRIDATES* verkochten overlooper, vermoord te worden. Nadat de troepen van dien vorst, op eene onvoordeelige plaats, eenen, door eenige duizenden Romeinen begeleiden krijgstoever, hadden aangerand, werden zij geheel verslagen en verstrooid. De ontsteltenis was zoo groot in het leger van *MITHRIDATES*, dat hij de vlugt nam, en in het jaar 12 vóór J. C. eene wijkplaats koos bij zijnen schoonzoon, *TIGRANUS*, koning van *Armenië*. *LUCULLUS* trok over den *Euphraat*, en kwam op *TIGRANUS* afzakken, die hem met een geducht leger afwachtte. Deze lafhartige vorst was een der eerste, die toen hij den Romeinschen veldheer, manhaftig, te voet en met den degen in de hand zag naderen, denzelfven den rug toekeerde. Al vlugtende verloor hij zijne kroon, die in handen van *LUCULLUS* viel; met een handvol volks, doodde of nam de consul hem, honderd duizend voetknechten, en bijna zijne geheele ruitery krijgsgevangen. De inneming van *Tigranocerta*, de hoofdstad des rijks, volgde deze overwinning van nabij. De koning van *Armenië* had een gedeelte zijner rijkdommen

naar die stad gevoerd; dezelfde werden de buit des overwinnaars. Deze voorspoed van LUCULLUS bleef niet voortduren; hij onderging persoonlijk wel geene nederlaag, maar hij maakte zich door al te veel gestrengheid en trotschheid den geest der soldaten afkeerig. CICERO ondersteunde door zijne schoone rede *Pro lege Manilia* den algemeenen wensch, die POMPEJUS bestemde, om hem te vervangen en deze veldheer kwam hem werkelijk het bevel afnemen. Desniettegenstaande viel aan den overwinnaar van TIGRANUS, bij zijne terugkomst te Rome, de eer van den zegetogt ten deel. Zijn leven was sedert dien tijd minder schitterend, maar zachter en geruster. Hij erkende en zeide dikwerf tot zijne vrienden, dat *de fortuin grenzen had, welke een verstandig man behoorde te kennen*. Aan de studie, en aan den omgang met de schranderste en beschaaftste mannen zijner eeuw overgegeven, bragt hij met hen geheele dagen in eene rijke bibliotheek door, welke hij met kostbare boeken gevuld, en tot het gebruik van alle geleerden bestemd had. Hij overtrof in luister en in pracht, de grootste koningen van Azië, welke hij had weten te winnen.

Hij had verscheiden zaden, aan welke hij aan ieder derzelve den naam eener godheid gaf; en deze naam was voor zijnen hofmeester de leus der vertering, welke hij wilde maken. Eens door POMPEJUS en CICERO verrast, zeide hij slechts, dat hij in de zaal van APOLLO het avondmaal wilde gebruiken, en men dischte hun eenen maaltijd op, die ruim 12,000 Gulden kostte. Hij werd eens ernstig op zijnen hofmeester verstoord, die, wetende, dat hij alleen zoude eten, eenen maaltijd had doen bereiden, die minder prachtig dan naar gewoonte was: » Wist gij dan niet, zeide hij hem, dat heden LUCULLUS de gast van LUCULLUS moest zijn? » Hij was het, die uit het koninkrijk Pontus de eerste kersenboomen heeft gebragt, welke men in Europa heeft gezien. Men schrijft hem ook de invoering van het perkament toe. In zijnen laatsten leeftijd werd hij krankzinnig, en stierf in den ouderdom van 67 of 68 jaren, den roem nalatende van SYLLA, in krijgsvendiensten te evenaren, en in burgerdeugden te overtreffen. Hij was een teedere zoon; een goede broeder, een toegevende vader, een opregte vriend, een edelmoedige meester, een uitmuntend burger, een be-

kwaam yeldheer. Hij beroemde zich op de grootste opregtheid, en, ondanks zijne verkwistingen, zou men moeilijk in het oude Rome, eenen man van naauwgezetter regtschapenheid hebben kunnen vinden.

LUDEWIG (JOANNES PETRUS VON), in het Latijn LUDOVICUS, geheimraad des konings van Pruisen, kanselier van het hertogdom Maagdeburg, hoogleeraar in de regtsgeleerdheid, [werd den 15 Augustus 1668, op het kasteel Hohenhard, bij Zwabisch-Halle geboren. Hij studeerde aan de universiteiten van Tübingen, Wittenberg en Halle, werd in 1695 hoogleeraar der wijsbegeerte, en eenigen tijd daarna met de belangen van den keurvorst van Brandenburg, bij de vredesonderhandelingen van Rijswijk belast. Na een gedeelte van Holland en verschillende hoven van Duitschland te hebben bezocht, kwam hij, in 1700 te Halle terug, liet den leerstoel der wijsbegeerte varen, om dien der geschiedenis te bekleeden, aanvaardde vervolgens dien van het openbare regt, en werd in 1722, kanselier der universiteit van Halle en van het hertogdom Maagdeburg; hij was daarenboven

sedert 1704, bewaarder der handvesten en geschiedschrijver], toen hij den 7 September 1743 overleed. LUDEWIG heeft veel in het Latijn en in het Hoogduitsch geschreven. Men heeft van hem: 1.º *Novum volumen Scriptorum rerum Germanicarum*, Frankfort en Leipzig, 1718, 2 d.ⁿ, in fol. — 2.º *Manuscripta omnia ævi, diplomata ac monumenta inedita*, 1720 — 1740, 12 dl.ⁿ in 8.vo — 3.vo *Leven van JUSTINIANUS en van TRIBONIANUS*, 1731. — 4.º *Mengelwerken*, 1720, 2 dl.ⁿ — 5.º *Verzameling der Geschiedschrijvers van het bisdom Würzburg*, Frankfort, 1713, in fol., de meeste waren nog niet gedrukt. — 6.º *Verzameling der Schrijvers van het bisdom Bamberg*, 1718, in fol. Deze verzamelingen worden op prijs gesteld en gezocht. De volledige lijst zijner schriften, ten getale van meer dan honderd, is in het *Gelehrte Europa*, door GÖTHE, 1735, te vinden.

LUDGERUS (*Heilige*), in 743 uit een der aanzienlijkste huizen van Friesland geboren, werd, op zijn verlangen, reeds vroegtijdig onder de leiding van den H. GREGORIUS, leerling en op-

volger van den H. BONIFACIUS geplaatst, die terwijl hij eene bijzondere zorg voor zijne opvoeding droeg, en door de vorderingen bekoord, welke zijn kweekeling, in de wetenschappen der deugd maakte, hem de geestelijke kruinschering gaf. Daar LUDGERUS al meer en meer in de wetenschappen wenschte te vorderen, die geschikt waren, om zijnen geest en zijn hart te vormen, stak hij naar *Engeland* over, en volgde gedurende vier en een half jaar den beroemden ALCUINUS, die aan het hoofd der school van *Fork* was. Karig met zijnen tijd, verdeelde hij al de oogenblikken deszelfven tusschen de godsdienstoefeningen, en de beoefening der H. Schrift en der Kerkvaders. In 773 keerde hij naar zijn vaderland terug, en nadat de H. GREGORIUS in 776 overleden was, verhieft ALBERICUS, zijn opvolger, LUDGERUS tot de priesterlijke waardigheid, en gebruikte hem verscheiden jaren, om het Evangelie in *Vriesland* te verkondigen. De uitslag beantwoordde aan zijnen ijver. Hij bekeerde eene talrijke menigte ongelooovigen en slechte Christenen, stichtte verscheidene kloosters en bouwde alom kerken op de bouwvallen des heidendoms. Maar nadat de Saksers in *Vries-*

land waren gevallen, zag hij zich genoodzaakt zijnen Apostolischen arbeid te staken, en het land te ontruimen: Middelerwijl deed hij eene reis naar *Rome*, om Paus ADRIANUS I te raadplegen, over de partij, welke hij te kiezen had, om den wil Gods ten uitvoer te brengen. Hij begaf zich gedurende drie jaren naar *Monte-Cassino*, en oefende aldaar al de gestrengheden van dat gesticht uit, zonder echter kloostergeloften te hebben afgelegd. Nadat KAREL de Grootte, de Saksers overwonnen, en zich in 787 van *Vriesland* meester gemaakt had, kwam LUDGERUS in zijn land terug, en vervolgde er zijne predikingen. Ook verkondigde hij het Evangelie aan de Saksers en bekeerde een aantal derzelve. Hij bragt het licht des Geloofs in *Westfalen*, en stichtte het klooster *Werden*, in het graafschap *March*. In 802 zalfde HILDEBAUD, aartsbisschop van *Keulen*, LUDGERUS, ondanks diens tegenkanting, tot bisschop van *Mimigardesford* of *Mimigerneford*. Het was alstoen, dat die stad den naam van *Munster* aannam, naar het klooster (*Monasterium*), hetwelk LUDGERUS voor reguliere Kanoniken bestemd, om de goddelijke Dienst in de hoofdkerk te verrigten, al-

daar bouwde. De nieuwe bisschop voegde bij zijn diocees vijf gewesten van *Friesland*, welke hij voor J. C. gewonnen had. Nog heeft men hem de stichting van het klooster van *Helmstadt*, in het hertogdom *Brunswijk* tedanken, hetwelk later naar zijnen naam genoemd werd. Zacht en bescheiden, jegens de armen was hij vol onverschrokkenheid, ten opzichte, van de zich op hunne schatten veel inbeeldende rijken, en onbuigzaam gestreng, omtrent onboetvaardige zondaars. Eene aanzienlijke, aan bloedschande schuldige dame, ondervond zulks. Zij kon niets verwinnen op den geest des bisschops, en wyl zij zich niet verbeterde, sneed hij haar van de gemeenschap der geloovigen af. Ten allen tijde had de deugd bedillers en lasteraars. Ook die van LUDGERUS was daarvoor niet veilig. Men bragt hem in verdenking bij KAREL den Groote; men verweet hem, dat hij zijn bisdom in den grond boorde, dat hij de verfraaijing der kerken van zijn regtgebied verwaarloosde. De vorst viel in den strik, en beval aan LUDGERUS van zich aan het hof te begeven. LUDGERUS gehoorzaamde. Daags na zijne aankomst, kwam een officier hem berigten, dat de

keizer hem wachtte; maar wyl hij juist bezig was, zijne getijden te lezen, antwoordde hij, dat hij zoodra hij geëindigd had, bij den vorst zoude komen. De keizer liet hem tot driemaal toe roepen, en zoodra hij was binnen gekomen, vroegde hem KAREL de Groote, eenigzins verwonderd, waarom hij hem zoo lang liet wachten, waarop LUDGERUS antwoordde: » Ik weet, sire, al wat ik aan uwe Maj. schuldig ben; maar ik heb gemeend, dat gij het niet kwalijk zoudt nemen, dat ik aan God de voorkeur gaf. Wanneer men met Hem is, moet men al het overige vergeten. Aldus handelende, heb ik mij voor het overige naar de bedoelingen uwer Majesteit gerigt, wyl zij mij, bij mijne verkiezing tot bisschop heeft aanbevolen, de dienst Gods boven die der menschen te verkiezen." Dit antwoord was voldoende te zijner regtvaardiging, en de keizer behandelde hem met onderscheiding, en al degene, welke zijnen ondergang hadden gezocht, vielen in ongenade. LUDGERUS overleed den 26 Maart 809, na tot aan zijnen laatsten oogenblik de bedieningen van het apostolaat te hebben waargenomen. [Volgens J. BEKA en W. HE-

DA zou LUDGERUS de tiende in den rang der bisschoppen van *Utrecht* zijn geweest, hetwelk echter met grond, door de onwraakbare getuigenissen van ALFRIDUS, een' gelijktijdig schrijver, HENSCHENIUS, MABILLON, BAILLET, PAGI en anderen, wordt tegengesproken.]

LUDOLF VAN SAKSEN, eerst dominikaner, daarna karthuizer, was in 1330 prioor van *Straatsburg*. Behalve eene *Vertaling* van het boek der *Navolging*, welke aan hem wordt toegeschreven, heeft men hem in het Latijn een *Leven van JESUS CHRISTUS* te danken, naar men meent in 1474 in fol. in zijn klooster gedrukt; hetzelfde is herdrukt, met eene Fransche vertaling in 2 dl.ⁿ in fol. Deze beide uitgaven zijn niet zeer gemeen.

LUDOLPH (JOB), een geleerde kenner der Oostersche talen, in 1624, te *Erfurt*, uit eene oude familie geboren, legde zich met eenen onvermoeiden ijver op de beoefening der talen toe. Hij reisde veel, bezocht de bekerijen van verschillende landen, spoorde de natuurlijke zeldzaamheden en oudheden derzelve op, en knoopte verbindtenissen met dezelve aan. [LUDOLPH was de leermees-

ter der kinderen van den hertog van *Saksen - Gotha* geweest, met welke hij door *Europa* reisde. Hij kwam te *Parijs*, en de afgezant van *Zweden* vertrouwde hem de opvoeding zijner kinderen toe. In 1649 werd hij naar *Rome* gezonden, om de *Memoriën* intezamen, welke J. MAGNUS, bisschop van *Upsal* er zou gelaten hebben, maar zijne nasporingen waren vruchteloos. Het is in die stad dat hij de Ethiopische taal beoefende, welke hem zeer nuttig was in de geschiedenis, welke hij over die natie in het licht gaf.] Hij was bijna 18 jaren raadsheer te *Erfurt*, en begaf zich vervolgens met zijne familie naar *Frankfort aan den Mein*. De paltskeurvorst stelde hem alstoen aan het hoofd zijner zaken, en vertrouwde hem de zorg zijner inkomsten toe. LUDOLPH was evenzeer geschikt voor de woelige staatszaken, als voor de moeilijke nasporingender wetenschappen. Zijne zucht voor den arbeid was zoogroot, dat hij zelfs bij zijne maaltijden steeds een boek voor zijne oogen had. Hij was met vijf en twintig talen bekend en overleed te *Frankfort* in 1704. Zijne voornaamste werken zijn: 1.º *Historia aethiopica*, *Frankfort*, 1681. in fol. — 2.º Een *Commen-*

tarium op deze geschiedenis, 1691, in fol. in het Latijn. — 3.º Een *Appendix* tot hetzelfde werk in het Latijn, 1693, in 4.to — De geschiedenis der Ethiopiërs, hunne godsdienst, hunne gewoonten, zijn in deze verschillende schriften met vele geleerdheid, doch met weinige nauwkeurigheid ontwikkeld. De abt RENAUDOT, heeft er verscheiden misslagen van in het licht gebracht, in zijne *Geschiedenis der patriarchen van Alexandrië*, en in zijne *Verzameling van Oostersche liturgien*. — 4.º Eene *Spraak-kunst* en een *Abyssinisch Woordenboek*, 1698, in fol. — 5.º *Dissertatio de locustis*, Frankfort, 1694, in fol. — 6.º *Fasta ecclesiae Alexandriae*, Frankfort, 1691, in fol. — 7.º Een aantal andere *Werken*, waarvan men de lijst kan vinden in het *Leven* van LUDOLPH door JUNCKER; maar men moet zich aan het overdreven denkbeeld niet houden, hetwelk die levensbeschrijver van de hoedanigheden en kundigheden van zijnen held geeft.

LUGO (JOANNES DE), kardinaal te Madrid in 1583 geboren, noemde zich van Sevilla, wjl zijn vader al-

daar zijn verblijf hield. Hij werd in 1603 Jesuit; en toen zijn vader overleed, verdeelde hij zijn erfdeel, dat vrij aanzienlijk was, onder de Jesuiten van Sevilla en die van Salamanka. Na in verschillende collegien, de wijsbegeerte en godgeleerdheid te hebben onderwezen, werd hij naar Rome gezonden, om aldaar deze laatste wetenschap te onderwijzen; hetwelk hij gedurende twintig jaren met roem deed. Paus URBANUS VIII benoemde hem in 1643 tot kardinaal, en bediende zich van hem bij verschillende gelegenheden. Deze waardigheid deed hem niets van zijne ootmoedigheid en van zijne zedigheit noch van zijne liefde voor de religieuse armoede en eenvoudigheid verliezen; nooit duldde hij in zijn paleis eenig schitterend of kostbaar huisraad. LUGO overleed te Rome in 1660. Men heeft van hem een aantal werken in het Latijn, welke men in 7 zware deelen in fol. bijeen verzameld heeft, Lyon, 1633 — 1660. Dezelve handelen alle over de schoolsche godgeleerdheid en de zedekunde. Het deel het meest door de godgeleerden gelezen, is het 3^e *De virtute et sacramento poenitentiae*, te Lyon in 1638 in het licht ge-

geven, en in 1644 en 1651 herdrukt. Degene, welke in zijne werken de *wijsgeerige zonde* hebben gemeend te zien, hebben deze beschuldiging met eene vijandelijkheid doen gepaard gaan, die beter den partijgeest beweest, waarmede zij bezielde waren, dan de dwaling des kardinaals, welke deze leer nooit onderwezen heeft. De kardinaal DE LUGO was zeer liefdadig. Hij was het, die de Kina het eerst veel in gebruik bragt, welke men de *poedervan LUGO* noemde, en welke de Engelschen nog tegenwoordig *Jesuiten-poeder* heeten. Hij gaf dezelve *gratis* aan de armen, en vermenigvuldigde daardoor de gelegenheden, om zich eigendommen van dit koortsverdrijvend middel te verzekeren, hetwelk toenmaals zeer duur verkocht werd. — Zijn oudste broeder, FRANCISCUS DE LUGO, even als hij een Jesuit, in 1652, in den ouderdom van 72 jaren overleden, is de schrijver van een *Commentarium* op het *Kort begrip der godgeleerdheid* van den H. THOMAS, 2 dl.ⁿ in fol. van eene *Verhandeling over de Sacramenten*, en van verscheiden *Godgeleerde verhandelingen*, 3 dl.ⁿ in 4.to

LUIKEN. — Zie LUYKEN (JAN).

LUILLIER of LHUILLIER (JOANNES), uit eene oude familie van *Parijs*, Heer van *Orville* en rekenmeester, werd in 1592 tot hoofdman der kooplieden verkozen. Hij bewees groote diensten aan HENDRIK IV, en ontving tot belooning eenen post bij de rekenkamer, welken de koning ten zijnen voordeele daargestelde. — Tot dezelfde familie behoorde JOANNES LUILLIER, zoon van den advocaat-generaal bij het parlement van *Parijs*, die in 1447 rector der universiteit, eenigen tijd daarna doctor en hoogleeraar in de godgeleerdheid, en later in 1483 bisschop van *Meaux* was. Hij was ook biechtvader van LODEWIJK XI, en droeg niet weinig bij, om den oorlog des *Algemeenen welzijns* te doen ophouden. Hij overleed den 11 September 1500, in den ouderdom van omtrent 75 jaren.

LUILLIER (MAGDALENA), dochter van den president JOANNES LUILLIER, werd uitgehuwd aan CLAUDIUS LE ROUX DE SAINTE BEUVE, raadsheer bij het parlement van *Parijs*. Na haren echtgenoot te hebben verloren, verliet zij de genoegens der wereld, welker gevolgen dikwijls zoo bitter zijn, om zich aan een bestendiger, van menschelij-

ke gebeurtenissen onafhankelijk goed te verbinden. Na te *Parijs* het klooster der Ursuliner religieuzen van de voorstad *Saint-Jacques* te hebben opgericht, stichtte zij dezelve door hare deugden, en overleed in het klooster, in 1628, in den geur van heiligheid.

LULLIER CHAPELLE. — Zie **CHAPELLE.**

LUINES. — Zie **ALBERT (KAREL D')**.

LUISINO, LUISINI of LUINO (FRANCISCUS), een beroemde beoefenaar der fraaije letteren van *Udino* in *Frioul*, onderscheidde zich door zijne zucht voor de letteren en door zijne regtschapene levenswijze, onderwees eenigen tijd de Grieksche en Latijnsche letteren te *Reggio*, en werd secretaris van den hertog van *Parma*. Hij overleed in 1568, in den ouderdom van 45 jaren. Men heeft van hem: 1.º *Parengón libri tres, in quibus tam in græcis quam in latinis scriptoribus multa obscura loco declarantur.* Dit werk is opgenomen in het 3.^e deel der *Verzameling* van **JOANNES GRUTERUS**, getiteld: *Lampas etc.* (Zie **GRUTERUS**). — 2.º Een Latijnsch *Commentarium* op de *Ars poetica*

van **HORATIUS**, 1554, in 4.to — Men moet hem niet verwarren met **ALOYSIUS LUISINO**, mede te *Udino* geboren, die tegelijkertijd leefde, deze heeft de *Zinspreuken (Aphorismen)* van **HIPPOCRATES**, in zesvoetige verzen gebragt, *Venetie*, 1552, in 8.vo, en in het licht gegeven de *Verzameling der schrijvers, welke over de Venusziekte hebben geschreven*, 2 dl.ⁿ, in fol., *Venetie*, 1567 en 1599. **BOERHAVE** heeft eene nieuwe uitgave van dit werk geleverd, *Leyden*, 1728, in fol. Nog is **ALOYSIUS LUISINO** bekend, door zijne uitmuntende verhandeling *De compescendis animi affectibus*, *Bazel*, 1562, in 8.vo en *Stratatsburg*, 1713.

LUITBRAND of LUITPRAND, koning der Longobarden, volgde in 713 op zijnen vader **ANSPRAND**. [De geheele familie van **ANSPRAND**, voogd van **LUITBERT**, was in 702, in handen van **ARIBERT II** gevallen, welke de kroon overweldigd had. Deze dwingeland deed, met uitzondering van den jongen **LUITPRAND**, die zijnen vader in *Beijeren* volgde, de familie van **ANSPRAND** verminken. **ANSPRAND** ontroonde **ARIBERT**, maakte zich meester van de kroon, tot welke **LUITBRAND** op-

volgde. Deze koning maakte veroveringen in *Griekenland*, ondersteunde KAREL MARTEL tegen de Sarracenen, sloot een verbond met de Grieken tegen Paus GREGORIUS II; maar hij sloot den vrede in 737, en sedert dien tijd toonde hij zich een ijverige Catholijk.] Hij stond steeds in nauwe vriendschapsbetrekkingen met KAREL MARTEL, onderwierp THRASIMUNDUS, hertog van *Spoleto*, en overleed in 743. Hij was een godvruchtig vorst. Voor eene aanzienlijke som kocht hij het ligchaam van den H. AUGUSTINUS, hetwelk uit *Afrika* naar *Sardinië* was vervoerd, en liet het te *Pavia*, met vele plegtigheid en luister bijzetten.

LUITBRAND, LUITPRAND, LIUTPRAND of LITOBAND, diaken van *Pavia*, later bisschop van *Cremona*, deed, in hoedanigheid van afgezant, twee reizen naar *Konstantinopel*; de eene in 948, in naam van BERENGARIUS II, koning van *Italië*, met wien hij bij zijne terugkomst in geschil geraakte; de andere in 968, in naam van keizer OTTO, tot wien hij zich had gewend, na bij BERENGARIUS in ongenade te zijn gevallen. Hij was de tolk diens keizers, in de kerkvergadering van *Roma*, van 963. De

beste uitgave der werken van LUITPRAND, is die van *Antwerpen*, 1640, in fol., door HIERONYMUS DE LA HIGUERA, en LAURENTIUS RAMIRESIUS bezorgd. De stijl derzelve is hard, incengedrongen en zeer hevig. Hij tracht met het Grieksch te pronken en verzen bij zijne proza te voegen. Men vindt in dezelve eene *Geschiedenis* zijner gezantschappen naar *Konstantinopel*, en een *Verhaal* in zes boeken, van hetgene, wat er in *Europa* te zijnen tijde is voorgevallen. Het 6.^e boek is niet geheel van hem, het 6.^e tot en met het 11.^e hoofddeel is van eene vreemde hand. De *Geschiedenis* van zijn gezantschap bij NICEPHORUS PHOCAS, in het jaar 968, was door HENDRIK CANNISIUS, te *Ingolstadt*, in 1600 in het licht gegeven. Zijne verhalen zijn niet altijd getrouw; hij is of vleijend of hekelachtig. Het werk over de *Levens der Paussen* van den H. PETRUS tot aan FORMOSUS en de *Kronijk der Gothen*, welke men hem toeschrijft, zijn niet van hem.

LULIO (de gelukzalige RAMUNDUS), bijgenaamd de *verlichte leeraar* te *Palma*, op het eiland *Majorka*, in 1236 geboren, legde zich met eenen onvermoeiden ijver toe op de beoefening der Ara-

bische wijsbegeerte, der scheidkunst en der godgeleerdheid. Hij ging verscheiden malen de waarheden des Evangelies in *Afrika* verkondigen, en werd den 29 Maart 1315 in *Mauritanie*, door steenworpen gedood. Hij wordt in *Majorka*, werwaarts zijn lichaam vervoerd werd, als een martelaar vereerd. [Men heeft meer dan *twintig werken* van LULIO in het licht gegeven, onder welke men aantreft: de *Cabale*, de *Ars generalis sive magna* enz. LULIO heeft een aantal verkorters en uitleggers gehad. Zijne *Ars generalis* is onder al zijne werken, datgene, wat het meeste gerucht heeft gemaakt; hij schreef hetzelfde volgens eenen droom, dien hij aan den voet van eenen boom had, onder welchen hij in slaap was gevallen. Hij schreef vervolgens de *Uitvindende kunst der waarheid*, de *Bewijzende kunst* en den *Boom der wetenschap*.] Er blijven ons van hem een aantal *Verhandelingen* over verschillende wetenschappen over, in welke men vele studie en scherpzinnigheid, maar weinig bondigheid en oordeel opmerkt. Ofschoon er tegenwoordig nog lieden zijn, die beweren, dat, wanneer men den sleutel zijner geheimzinnige schriften be-

grijpt, men ware en eenvoudige kennissen kan opdoen; het is zeker, dat deze weg, om er toe te geraken moeilijk en kinderachtig is, dat dezelve in dengenen, die hem baant, eenen kronkelenden en valschen geest vooronderstelt en de eerste hoedanigheden des onderwijs, welke de duidelijkheid is, bespot. Men heeft in 1714, te *Mentz*, de Catalogus der werken van dezen schrijver in 8.vo in het licht gegeven. Men vindt in dezelve *Verhandelingen* over de Godgeleerdheid, de zedekunde, de scheikunde, de natuurkunde, de regtsgeleerdheid, enz. Want de leeraars dier eeuwen, lieten zich met alle wetenschappen in, ofschoon zij geene enkele grondig verstonden. Het is echter niet zeker, dat al de in deze Catalogus opgegevene werken van hem zijn; men kan vooronderstellen, dat verscheiden schrijvers, om hunne werken opgang te doen maken, dezelve met dien toenmaals beroemden naam hebben versierd; daardoor kan men zeer eenvoudig en zonder inspanning, de elkander tegensprekende denkbeelden verklaren, die in de schriften van dezen zoo beroemden man zijn opgesloten. Men heeft in het Fransch twee *Levensbeschrijvingen* van RAIMUNDUS LULIO; de eene

door PERROQUET, *Vendôme*, 1667, in 8.vo; de andere van Pater JOANNES MARIA DE VERNON, *Parijs*, 1668, in 12.mo JOANNES BRUNUS heeft twee werken in het licht gegeven, welke op de geschiedenis van LULIO betrekking hebben: *Liber de Lampade combinatoria* R. LULLI, *Praag*, 1588, in 8.vo; *De compendiosa architectura et complemento artis* LULLI, *Parijs*, 1582, in 16.mo Doch deze afvallige en dolzinnige dweeper, wiens geestvermogens klaarblijkelijk op den hol waren, verdient geenlei geloof, in hetgene, wat hij van LULIO zegt. De schrijvers, die bezwaarlijk uitspraak doen omtrent het karakter van groote mannen, ten opzichte van welke het goede en het kwade, met eene bijna gelijke magt schijnt te pleiten, beschouwen RAIMUNDUS LULIO als een bijna overklaarbaar persoon. Zijn leven was in het begin ligginnig en zelfs losbandig; hij toonde zich later als een zeer ijverige broeder van de derde orde van den H. FRANCISCUS, een beminnaar der eenzaamheid, en een gestadige aanzoeker der vorsten, welke hij bijna alle zag en gestadig lastig viel, om hen in de plannen van zijnen ijver te doen treden; een buitengemeen werkzame onderhan-

delaar, en de schrijver van meer boekdeelen, dan een mensch, in eenen gewonen menschelijken leeftijd; niet alleen niet zou kunnen overschrijven, maar zelfs bezwaarlijk lezen, van ketterij beschuldigd, en bij de Afrikaansche Mahomethanen den marteldood gestorven, een man, met één woord, zoo verschillend in zich zelve, en met zoo vele onverseenbare tegenstrijdigheden beladen, dat, indien alles wat men er van verhaalt, waarheid is, de meest romaneske verhalen niet meer hersenschimmig zijn. Men heeft hem zelfs de ontdekking van den *Steen der wijzen* toegeschreven; ja, zelf schrijft hij zich dezelve toe, indien de zinsnede, waarin hij zegt, dezelve door openbaring vernomen te hebben, werkelijk van hem is. Men heeft in hem overeenkomende trekken gemeend te ontdekken met PARACELSUS en CORNELIUS AGRIPPA; maar het schijnt dat hij deze vergelijking niet verdient. Pater KIRCHER beweert in zijn *Mundus subterraneus*, dat, indien LULIO dwaasheden heeft begaan, men niet moet twifelen, of hij heeft er boetvaardigheid voor gedaan, in de strenge en stichtelijke levenswijze, welke hij later gevoerd heeft; dat hij besloten had, zijne

boeken te verbranden , maar dat zijne leerlingen , dezelve aan die daad van wijsheid en regtvaardigheid onttrokken hebben.

LULIO DE TERRACA (RAIMUNDUS), bijgenaamd de *Neophyte* of Nieuw-bekeerde , van een Jood een Dominikaner , en keerde vervolgens tot het Jodendom terug. Hij verdedigde gedrogtelijke dwalingen , die door Paus **GREGORIUS XI** , in 1376 veroordeeld werden.

LULLI (JOANNES BAPTISTA), een toonkunstenaar , in 1633 te *Florence* geboren , verliet vroegtijdig zijn vaderland. Een Fransch officier bewoog den nog jongen **LULLI** , om zich naar *Frankrijk* te begeven. Naauwelijks was hij aldaar aangekomen , of hij werd om den smaak , waarmede hij de viool bespeelde , zeer gezocht. Meisvrouw de **MONTPENSIER** verbond hem aan hare dienst ; en **LODEWIJK XIV** , gaf hem weldra te kennen hoezeer hij zijne talenten op prijs stelde , door hem het opzigt over zijne vioolspelers optedragen. Men rigtte zelfs ten zijnen voordeele een nieuw gezelschap op , dat men de *kleine vioolspelers* noemde , in tegenstelling van het gezelschap der vier en twintigen ,

toenmaals het beroemdste van geheel *Europa*. De zorg van **LULLI** , en de muziek , welke hij aan zijne kweekelingen verschafte , maakten de kleine vioolspelers weldra grootelijks beroemd. **LULLI** heeft in de toonkunst vele nieuwicheden ingevoerd , die hem alle gelukt zijn. Vóór hem waren de bas en de midden partijen slechts een eenvoudige accompagnement , en bij de stukken voor de viool had men enkel de bovenstem in het oog ; maar **LULLI** heeft de partijen even aangenaam doen zingen als de bovenstem. Hij heeft er bewonderenswaardige *fuga's* (loopjes) ingevoerd ; hij heeft het gebied der harmonie uitgebreid ; hij heeft bewegingen uitgevonden tot dus verre aan alle meesters onbekend. Hij heeft in concerten zelfs trommen en keteltrommen of pauken , valsche accoorden en wanklanken doen voorkomen , de gewone klip , waarop de bekwaamste schipbreuk leden. **LULLI** heeft de schoonste plaatsen zijner werken weten te componeren , door de kunst , welke hij bezat , om dezelve voortebereiden , te plaatsen en te behouden. Het kenmerk der muziek van dezen toonkunstenaar , is eene bewonderenswaardige verscheidenheid , eene betooverende zoetvloeiendheid en welluidend-

heid. Zijne gezangen zijn zoo natuurlijk en zoo indringend, dat men dezelve onthoudt, indien men slechts eenigen smaak en aanleg voor de toonkunst bezit. [Hij verkreeg in 1661 den post van opperbewindhebber der muziek van het paleis. Nadat PERRIN de *Opera* in *Frankrijk* had ingevoerd, bragt LULLI, die er in 1672, het privilegie van verkreeg, dezelve tot eenen hoogen trap van volmaaktheid, en in het tijdverloop van vijftien jaren componeerde hij de partituren van negentien *Opera's*]. LULLI overleed te *Parijs*, den 22 Maart 1687, ten gevolgen van eenen ruwen stoot, dien hij zich op het onderste gedeelte van den voet had gegeven, terwijl hij met zijnen rotting de maat sloeg. De kwade kiem, welke de losbandigheid in zijn bloed had uitgestort, verergde de kwaal. Bij het eerste gevaar, stemde LULLI toe, om eene nieuwe *Opera*, *ACHILLES en POLIXENA*, aan zijnen biechtvader overtegeven, die dezelve verbrandde: Toen LULLI zich eenige dagen daarna eenigzins beter bevond, kwam een prins, die de vriend van dezen toonkunstenaar was, hem bezoeken, en zeide hem: » Wat hoor ik, BAPTISTE, hebt gij uwe *Opera* in het vuur geworpen? Gij waart

toch zeer dwaas, eene zoo schoone muziek te verbranden!" — » Stil, stil, monseigneur antwoordde hem LULLI aan het oor, ik wist wel, wat ik deed, ik had er een tweede afschrift van." Een trek, die bij eene oppervlakkige beschouwing slechts koddig schijnt, doch die werkelijk eene valsche en huichelachtige ziel verradt. Eene wederinstorting deed hem weldra van taal veranderen. Hij liet zich op asch nederleggen, deed met een koord om den hals openlijke boete, en zong met de tranen in de oogen: *Il faut mourir pécheur etc.* (*Zondaar, gij moet sterven enz.*) LULLI vormde zelf zijne toonkunstenaars en tooneelspelers. Zijn oor was zoo fijn, dat hij van het eene einde des tooneels tot het andere den vioolspeler onderscheidde, die valsch speelde. In zijne eerste opwelling van drift, verbrijzelde hij het instrument op den rug van den muzikant: nadat de *repetitie* was afgelopen betaalde hij hem zijn instrument meer dan het waard was, en nam hem mede om bij hem te eten. LULLI bezat de geestdrift des talents, zonder welke men altijd slecht slaagt. Hij wist wat hij in zijn vak waardig was, en deed zulks aan anderen al te zeer gevoelen. Niettegen-

staande hij onophoudelijk vol
 vuur was, legde toch nie-
 mand in een gezelschap, zoo
 vele vrolijkheden aan den dag
 als hij, doch eene vrolijk-
 heid, die in guiterijen ont-
 aardde. Hij was driftig en
 gewelddadig, en niet dan met
 moeite, kan men al de trek-
 ken gelooven, welke van zij-
 ne woede worden aangehaald.
 Daar de zwangerschap van
 Mejufvrouw LE ROCHOIS, de
 uitvoering van een zijner ope-
 ra's vertraagde, gaf hij aan
 deze actrice, eenen schop te-
 gen den buik, waardoor zij ee-
 ne miskraam deed. Men heeft
 van LULLI, *Opera's*, *Treurs-
 spelen*, *Herdersspelen*, *Blij-
 spelen*. Behalve deze stuk-
 ken heeft LULLI nog vervaar-
 digd de muziek van omtrent
 20 dansspelen en van ver-
 scheiden blijspelen van MO-
 LIÈRE: *Trio's* voor violen en
 verscheiden *Motetten* met het
 volle koor enz. [De muziek
 van LULLI heeft den roem
 niet meer, welken dezelve
 eertijds genoot, met uitzonde-
 ring van enkele stukken,
 welke nog in onze dagen ge-
 hoord worden, schijnen zij-
 ne muzikale compositiën,
 even als al degene, welke tot
 zijne eeuw behooren, slechts
 koel, flauw, en zonder ka-
 rakter].

LUMAGUE (de eerwaardige
 XV. DEEL.

U

moeder MARIA DE), stichtster
 en instelster van de dochters
 der Voorzienigheid, werd te
 Parijs, den 29 November
 1599 uit eene fatsoenlijke
 familie geboren. Hare na-
 tuurlijke bevalligheden wer-
 den verhoogd, door eene uit-
 muntende opvoeding en door
 vroegtijdige deugden, welke
 zij grootendeels aan haren ver-
 standigengewetensbestuurder,
 pater LEBRUN, eenen be-
 roemden dominikaner, te dan-
 ken had. Door verscheiden
 personen aangezocht, welke
 naar hare hand dongen, kon
 mejufvrouw DE LUMAGUE een
 aanzienlijk huwelijk aangaan;
 maar zij verkoos het eenza-
 me kloosterleven, en begaf
 zich in een capucijner-non-
 nen-klooster, welks strenge
 regels hare zwakke gezond-
 heid niet toeliet natekomen.
 Door hare ouders aangezocht,
 en uit zuivere gehoorzaam-
 heid, trad zij in 1617 in den
 echt met FRANCISCUS POLLA-
 LION, die tot resident van
 Frankrijk, te Ragusa be-
 noemd werd. Daar mevrouw
 POLLALION, zwanger was ge-
 worden, kon zij haren echt-
 genoot niet volgen; en toen
 zij zich na hare verlossing
 gereed maakte, om zich naar
 hem te begeven, vernam zij
 het bericht van zijnen dood.
 Zij wijdde zich geheel en al
 aan de opvoeding harer doch-

ter toe, leefde in de afzondering, welke zij verliet op uitnoodiging der hertogin van *Orleans*, die haar tot eeredame, en gouvernante harer dochters had benoemd. Te midden van het schitterendste hof van *Europa*, leidde mevrouw DE LUMAGUE eene even zoo geregelde levenswijze, alsof zij in een klooster was geweest. Zoodra de opvoeding der jonge prinsessen ten einde was gebragt, keerde zij naar hare afzondering terug, en had het geluk den H. VINCENTIUS VAN PAULA te leeren kennen, wiens liefdadige oogmerken zij tot de hare maakte, en zoodra zij hare dochter had uitgehuwd, hield zij de belofte, welke zij aan dien eerbiedwaardigen religieus had gedaan. Zij stichtte dierhalve in 1630, de orde van de *dochters der Voorzienigheid*, met het onderwijs der behoeftige boerenkinderen belast, welker getal zij op drie-en-dertig bepaalde, op de dorpen en in den omtrek van *Parijs* verdeeld. De fortuin der deugdzaame stichtster was door dit heilige werk bijna uitgeput; liefdadige personen kwamen haar te hulp, en de regerende koningin, die zich eindelijk de beschermster van het nieuwe gesticht verklaarde, gaf haar in 1651 een huis in de voorstad *Saint-*

Marceau. Mevrouw DE LUMAGUE van dien kant gerust gesteld, werkte met den H. VINCENTIUS VAN PAULA mede, aan de oprigting van het gesticht voor de *Nieuwe Catholijken*, hetwelk door den maarschalk van TURENNE edelmoediglijk begiftigd werd. Sedert achttien jaren door eene smartelijke ziekte gesolterd, en haar einde voelende naderen, wenschte zij in de armen harer geliefde dochters der *Voorzienigheid* te sterven. Naauwelijks te *Parijs* en in haar gesticht aangekomen, bleef haar niet meer tijd over, dan om de troostmiddelen der H. kerk te ontvangen; en overleed zij den 4 September 1657. Men heeft verscheiden *Levensbeschrijvingen* dezer eerbiedwaardige vrouw in het licht gegeven: de beste is die van den abt COLLIN, *Parijs*, 1744, in 12.mo met een door ROY gegraveerd portret. Het was eene erkentenis-hulde van den schrijver, die, na het gezigt te hebben verloren, zijne genezing aan zijne devotie voor de eerbiedige MARIA DE LUMAGUE toeschreef.

LUMBI of LUMAIN. — Zie MARCK (WILLEM VAN DER).

LUNA (*don ALVARO DE*), een Spaansch edelman, dross

zich geheel in bij JOANNES II, koning van *Kastilië*, een willekeurig meester. Hij maakte misbruik van zijne magt, ontstak den oorlog in het koninkrijk, vervolgde de grooten, verrijkte zich met het goed van anderen, en ontving geld van de Mooren, om de inneming van *Grenada* te beletten. Van deze misdaden overtuigd, werd hij in 1543 te *Valladolid* veroordeeld, om onthalsd te worden; zijn hoofd werd gedurende verscheiden dagen bij een bekken uitgesteld, ten einde middelen te vinden, om zijn ligchaam te doen begraven. Men verzekert, dat toen LUNA van eenen sterrewigchelaar wilde weten, welk zijn uiteinde zou zijn, deze hem zou geantwoord hebben, dat hij te *Calahalso* zou sterven. Dit nu was de naam van een zijner landgoederen, en hetzelfde woord beteekent ook *scha-vot* in het Spaansch. Zijn *Leven*, door ANT. DE CASTELLANOS beschreven, is te *Milane*, in 1546, in fol. in het licht gegeven.

LUNA (PETRUS DE). — Zie BENEDICTUS, onwettige Paus.

LUNDORPIUS (MICHAËL GASPARD), een Hoogduitsche schrijver van de 17^e eeuw,

heeft de *Geschiedenis van SLEIDAN* vervolgd, maar op eene zeer onvolledige wijze; dit *vervolg*, hetwelk in 3 deelen is, gaat tot het jaar 1609. Nog heeft men van hem: *Acta publica; Aanteekeningen* op PETRONIUS, onder den valschen naam van GEORGE ERHARD; dezelve worden niet zeer gezocht.

* LUNEAU DE BOISGERMAIN (PETRUS JOZEF FRANCISCUS), een kundig onderwijzer, maar een middelmatig schrijver, te *Issoudun* in 1752 geboren. Na te *Bourges*, bij de Jesuiten zijne studien te hebben volbragt, werd hij in hunne orde opgenomen, onderwees gedurende eenigen tijd de lagere klassen bij dezelve, en verliet later deze maatschappij, om zich te *Parijs* te komen vestigen, alwaar hij cursus, voor de spraakkunst, de geschiedenis en de aardrijkskunde opende. Eenigeschoolboeken welke hij in het licht gaf, werden gunstig onthaald. Hij teverde vervolgens eene uitgave der werken van RACINE, *Parijs*, 1768, 7 dl.ⁿ in 8.vo met een leven van dezen grooten dichter; en *Commentariën*, die nog tegenwoordig gezocht worden, ondanks de kritiek welke LAHARPE op dezelve heeft doen vallen; maar daar

LUNEAU zelf de exemplaren dezer uitgave had willen debiteren, zoo deden hem de gildemeesters van den boekhandel een proces aan, hetwelk hij verloor. Om zich hierover te wreken, beschuldigde hij de uitgevers der *Encyclopedie*, van op eene bedriegelijke wijze het getal der boekdeelen te hebben vermenigvuldigd, de meeste hunner verbindtenissen ontrent de intekenaars niet te hebben nagekomen, en vraagde dat zij veroordeeld werden, om aan elk derzelve, eene schadeloosstelling van 500 Francs te betalen. Deze zaak, welke die der geletterden was, maakte veel geruchts; LUNEAU pleitte zelf voor het parlement; maar na alle jurisdictiën te hebben doorgelopen, na negen jaren eener zorgelijke verwachting, werd hij in 1778, tot de boete en de kosten veroordeeld, in eene zaak, waarin het eenige voorwerp van belang voor hem de terug-gave van 457 Francs was. Deze hardnekkige worstelstrijd, welke aan zijne talenten tot eer verstrekt, putte zijn vermogen uit. Alstoen kwam hij op het denkbeeld, om een correspondentie-bureau op te rigten, bestemd, om aan de liefhebbers de artikels van den ouden en nieuwen boekhandel, voor de

prijzen van *Parijs* te leveren; maar, daar deze onderneming slechts eenen voorbijgaanden opgang maakte, zag hij van de handel-speculatiën af, en gaf volgens het plan van DUMARSAIS, tusschenregelige vertalingen in het licht. Hij overleed te *Parijs*, den 25 December 1801. Er bestaat van hem: 1.º *Les vrais etc. (De ware grondbeginselen van het lezen, de spelling en de uitspraak)*, *Parijs*, 1759, in 8.vo Dit werk, waarvan het denkbeeld en het plan aan VIARD toebehooren, werd dikwerf herdrukt. De achtste uitgave 1792, is verbeterd en aanmerkelijk vermeerderd. — 2.º *Discours etc. (Verhandeling over eene nieuwe wijze, om de aardrijkskunde te onderwijzen en te leeren enz.)*, ib. 1759, in 12.mo — 3.º *Cours etc. (Cursus voor de algemeene geschiedenis)*, 1768, 2 dl.ⁿ in 8.vo; 3^e uitg. 1779. — 4.º *Recueil etc. (Verzameling van memoriën tegen de vereenigde boekdrukkers der Encyclopedie)*, 1771 — 1772. — 5.º *Almanach etc. (Muzikale almanak)*, 1781 — 1783, 3 dl.ⁿ in 12.mo — 6.º *Italiaansche, Engelsche en Latijnsche spraak-kunsten*. — 7.º *Observations etc. (Aanmerkingen over de verbetering van de dienst*

der posten), *Parijs*, 1793, in 8.vo — 8.º *De l'éducation etc. (Over de opvoeding der konijnen)*, 1798, in 8.vo — 9.º *Idées etc. (Denkbeelden en inzigten, over het gebruik, hetwelk het gouvernement van het kasteel van Versailles kan maken)*, 1798, in 8.vo — 10.º *Description etc. (Beschrijving der kunstmatige zeilsteenen van LENOBLE)*, 1811. — 11.º *Mémoires etc. (Memoriën voor de boekdrukkers en boekverkoopers van Parijs)*. Hij is de uitgever van de *Keuze der losse dichtstukjes, Londen, (Parijs)*. 1769, 5 dl.ⁿ in 12.mo, en hij heeft deel gehad aan de *Dictionnaire du vieux langage. (Woordenboek der oude taal)*, door LACOMBE.

LUNENBURG. — Zie BEVERN.

* LUNIER, te *Nantes* geboren, en te *Parijs* in 1807 overleden, is de schrijver van een geacht *Woordenboek der wetenschappen en kunsten, Parijs*, 1806, 3 dl.ⁿ in 8.vo bevattende de woordgronding, de bepaling en de verschillende beteekenissen der kunstbenamingen, in de ontleedkunde, physiologie, geneeskunde, artsenijsbereidkunde, scheikunde, kruidkunde, berg-

stofkunde, werktuigkunde, waterleikunst, sterrekunde, schilderkunst, bouwkunde, zeevaarkunde, kunsten en handwerken, huishoudkunde, landbouw, staatkundige huishoudkunde, penningkunde enz. voorkomende; men heeft er het geschiedkundige tafereel bijgevoegd van den oorsprong en de vorderingen van elken tak der menschelijke kundigheden, en eene verkorte beschrijving der kunstig uitgedachte en gewone werktuigen, en der oude en nieuwe behandelingen in de kunsten gebruikt.

LUPI (ANTONIUS MARIA), een Jesuit in 1695, te *Florence* geboren, en te *Palermo*, in 1737 overleden, heeft vele geleerde Verhandelingen geschreven, vooral ter opheldering der gewijde en ongewijde oudheden. Pater ZACCARIA heeft eene *Uitgave* der Werken van pater LUPI, zijnen orde-broeder, te *Faënza*, met aanteekeningen in het licht gegeven, 1785, 2 dl.ⁿ, in 4.to Pater LAMI heeft het leven van A. M. LUPI in zijne *Memorabilia Italarum erudit. præstant.*, 1747 geleverd. — Men moet hem niet verwarren met MARIO LUPI, kamerheer van PIUS VI, en kanonik van *Bergamo*, in 1789 overleden, van wien

men ook uitmuntende verhandelingen over de oudheden heeft, onder anderen: *Codex diplomaticus civitatis et Ecclesiae bergamensis* en *De parochiis, ante annum CHRISTI millesimum*. In dit laatste werk, te Bergamo, in 1788, in 4.to gedrukt, slaat hij de aanmatigingen der pastoors van Pistoja, die zich in de onwetige vergadering, in 1786 gehouden, om de kerkelijke hierarchie en tucht te vernietigen, tot bisschoppen wilden opwerpen, geheel en al den bodem in. Hij bewijst dat de pastorijen en de pastoors eene latere instelling zijn; dat er oudtijds met uitzondering van Rome en Alexandrië, in de bisschoppelijke steden geene enkele parochie was; ontwikkelt de redenen, waarom er in die beide steden waren, en wederlegt degene, die daaruit besloten hebben, dat er in de andere mede waren; hij wederlegt evenzeer eenige schrijvers, die over groote parochien hebben gesproken, welke ten planten lande opgerigt, onder zich verscheiden mindere en afhankelijke parochien hadden, en toont aan, dat er vóór de 11.^e eeuw, zulke parochien niet bestaan hebben. Hij bewijst eindelijk, dat hetgene, wat men den raad der Kerk

heeft genoemd, dat de priesters, *Kardinalen* genoemd, dat degene, welke met raadgevende stem, in de algemeene of bijzondere kerkvergaderingen in het midden, traden, geenszins pastoors of rectors van parochien waren, en dat deze voorregten, in derzelve oudsten oorsprong, aan de opperste geestelijkheid of wel aan de kanoniken der hoofdkerk toebehoorden. » Het is te wenschen, zegt een beoordeelaar, dat de pastoors, welke op eene onvoorzigtige wijze, zich boven hunnen staat en den rang, dien zij in de Kerk bekleeden, zouden willen verheffen, dit werk met aandacht lezen, om zich van eene gevaarlijke dwaling te genezen; maar derzelve getal, dank zij der goddelijke Voorzienigheid, welke over de in de Kerk bestaande orde waakt, is zoo groot niet. Indien men diegene uitzondert, welke de nieuwe sekte aan zich heeft weten te verbinden, om gezamenlijk met dezelve aan de ondermijning van het Catholijke geloof te arbeiden, vindt men in die dierbare klasse der Christelijke priesterschap, geen enkel lid, dat met den belagchelijken en heerschezuchtigen naijver bezielde is, om zich met de eerste herders gelijk te willen stellen."

* LUPOT (FRANCISCUS en NICOLAAS), bekwame luitmakers, beide kweekelingen van JOZEF GUARNERIUS, hebben door de volledigheid hunner instrumenten, eenen Europeſchen roem verworven. NICOLAAS, te *Stuttgard* in 1758 geboren, en te *Parijs*, in de maand Julij 1824 overleden, had zich sedert het jaar 1794 in *Frankrijk* gevestigd: er bestaat onder zijnen naam een werkje, getiteld de *Chelonomie* of de *volmaakte luitmaker*, *Parijs*, 1806, in 12.mo, waarvan de zamenſtelling aan den abt SIBIRE toekomt. NICOLAAS LUPOT verdiende de STRADIVARIUS zijner eeuw bijgenaamd te worden. (Zie dat artikel.)

LUPUS of LOUP (*Heilige*), te *Toul*, in het begin der vijfde eeuw geboren, trad in den echt met de zuster van den heiligen HILARIUS, bisschop van *Arles*. De deugd had deze verbindtenis gesloten, een verhevener deugd verbrak dezelve. De beide echtgenooten ſcheidden van elkander, om zich, elk in een klooster, aan God toe te wijden; LUPUS sloot zich in dat van *Lerins* op. Zijne deugden deden hem in 427 op den stoel van *Troyes* verheffen. Geheel bezet met de

pligten der bisschoppelijke bediening, verdiende hij den eerbied en den lof der grootste mannen zijner eeuw. SIDONIUS APOLLINARIS, noemde hem *den eerſten der Prelaten*. De bisschoppen van *Gallië* zonden hem met den H. HERMANUS van *Auxerre* af, om de Pelagianen, welke *Groot-Brittannië* besmetten; te gaan beſtrijden. Deze zending bragt groote vruchten voort. LUPUS te *Troyes* teruggekeerd, redde die stad van de woede van ATTILA; deze wreede veroveraar noemde zich zelve *de geesel Gods*, wyl hij zich bestemd waande, om de zonde der volken te straffen. Reeds hadden *Reims*, *Kamerijk*, *Besançon*, *Auxerre* en *Langres*, de uitwerkselen zijner woede ondervonden. Zijne slagen zouden nu op *Troyes* vallen; de inwoners dier stad, waren in de grootste verslagenheid. De H. LUPUS bad voor zijn volk tot God, tot wien hij gedurende verscheidene dagen, vurige gebeden opzond, vergezeld met tranen, vasten en andere goede werken. Eindelijk zijn vertrouwen op de bescherming des Hemels stellende, trok hij zijn bisschoppelijk gewaad aan, en ging ATTILA aan het hoofd zijner legerbenden te gemoet. Ofschoon de barbaarsche vorst

ongeloovig was, werd hij echter met eerbied doordrongen bij het gezigt van den heiligen Bisschop, die processiewijze door zijne geestelijkheid gevolgd en door het kruis voorafgegaan werd. Toen de dienaar Gods den koning der Hunnen ontmoette, vraagde hij hem, wie hij was. » Ik ben, antwoordde ATTILA, de geesel Gods. » — » Wij eerbiedigen, hernam de Heilige, alles wat van Gods wege komt; maar indien gij de geesel zijt, waarmede de Hemel ons kastijdt, herinner u dan van niet anders te doen dan hetgene, wat u geoorloofd is, door de almachtige hand, die u beweegt en bestuurt. » ATTILA, door deze rede getroffen, beloofde Troyes te sparen. Op deze wijze beschermde de gebeden van den heiligen LUPUS, eene stad, die van alle hulpmiddelen ontbloot was, tegen een leger van 400,000 man, dat, na Tracië, Illyrië en Griekenland te hebben verwoest, den Rijn was overgetrokken, en de verwoesting in de vruchtbaarste gewesten van Frankrijk had verspreid. Nadat ATTILA zijne troepen van voor Troyes had doen opbreken, bezette hij de vlakten van Châlons met dezelve. Hij werd aldaar door de Romeinen, onder aanvoering van den dapperen AëTIUS, aan-

gerand en geslagen. Op zijnen aftogt liet hij den heiligen LUPUS ontbieden, en verzocht denzelfden, hem tot aan den Rijn te vergezellen, zich verbeeldende, dat de tegenwoordigheid van eenen zoo grooten dienaar Gods, eene veilige bescherming voor hem en zijn leger zou zijn. Toen hij hem terug zond, beval hij zich dringend in zijne gebeden aan. Deze daad van den heiligen Bisschop mishaagde aan de veldheeren des Rijks: men hield hem verdacht, van de ontvlugting der barbaren begunstigd te hebben, en hij zag zich verplicht Troyes voor twee jaren te verlaten. Maar door zijn geduld en zijne liefdadigheid zegevierde hij op den nijd en de boosaardigheid der menschen. Men stond hem toe, in zijn diocees terug te komen, waarin hij den 29 Julij 478 overleed. Zijn lichaam wordt te Troyes, in de kerk, die zijnen naam draagt, bewaard. Er waren oudtijds in Engeland verscheiden kerken, onder zijne aanroeping ingewijd. Pater SIRMOND heeft eenen brief van dien beroemden Bisschop, in het 1.^e dl. zijner *Verzameling der Kerkvergaderingen van Frankrijk* in het licht gegeven. De Kerk viert zijne gedachtenis den 29 Julij.

LUPUS (CHRISTIAAN), aldus genoemd, wyl zijn familienaam WOLF was, een Augustijner Religieus, te Iperen, in 1612 geboren, onderwees de wijsbegeerte te Keulen, en later met den zelfden roem de godgeleerdheid te Leuven. Hij oefende vervolgens de eerste posten zijner orde in zijne provincie uit, Paus CLEMENS IX, wilde hem een bisdom geven, met opzigt over zijne sacristie, doch daar pater LUPUS de studie en de rust, boven de schitterende slavernij der waardigheden verkoos, sloeg hij beide gestadig van de hand. INNOCENTIUS XI, en de groot-herzog van Toskanen, gaven hem ook openlijke bewijzen hunner achting. Hij was gedurende eenigen tijd, het jansenismus gunstig: doch hij verliet die sekte en stierf als een goede Catholijke te Leuven, in 1681. Hij had voor zich zelve een grafschrift vervaardigd, waarin hij zediglijk zeide, dat hij was *dignus, nomine reque, LUPUS indignus, non re sed solo, nomine doctor*. Men heeft van hem een aantal werken in het Latijn. De voornaamste zijn: 1.° geleerde *Commentariën op de geschiedenis en de Canons der kerkvergaderingen 1665 — 1673*, 5 dl.ⁿ in 4.to. — 2.°

eene *Verhandeling der beroepingen op den heiligen Stoel*, in 4.to, tegen QUESNEL. Men vindt in dezelve eene goede, vooruit vervaardigde wederlegging, van eenen beruchten *compiler* onzer dagen (HONTHEIM), die dit onderwerp zoo als vele andere, op eene schandelijke wijze verminkt heeft; het regt van beroeping op den Paus, wordt er in aangewezen, door den aard van deszelfs primaatschap en door de geheele kerkelijke geschiedenis (zie ATHANASIUS, INNOCENTIUS I, ZOZIMUS). — 3.° eene *Verhandeling over het berouw*, Leuven, 1666, in 4.to, even zoo geleerd als bondig, hij verklaart zich in dezelve voor de noodzakelijkheid der liefde in het Sacrament van boetvaardigheid (zie NEERCASSEL). — 4.° *Verzameling van brieven en gedenkstukken, betreffende de kerkvergaderingen van Efeze en Chalcedonië*, Leuven, 1682, 2 dl.ⁿ in 4.to, met aantekeningen. — 5.° Eene verzameling van *Brieven* van den H. THOMAS van Kantenberg, voorafgegaan door zijn *Leven*, Brussel, 1622, 2 dl.ⁿ in 4.to. — 6.° een *Commentarium* op de *prescriptiën* van TERTULIANUS, Brussel 1675, in 4.to. — 7.° *Opuscula posthuma*, door

pater WILLEM WIJNANTS, van dezelfde orde, in het licht gegeven, *Brussel*, 1690, in 4.to. Deze verzameling bevat verscheiden verhandelingen, onder anderen over de *Simonie der kloosters*, tegen VAN ESPEN; over de *oude tucht der Christelijke krijgsmagt*, over de *uitsteling van het allerheiligste Sacrament*; over het *regt der orde-Geestelijken*, om te prediken, tegen STEYAERT enz. — 8.º *Over den oorsprong der kluzenaars en religieuzen der orde van den H. AUGUSTINUS*, Douai, 1651, in 8.vo, enz. Deze in het Latijn geschreven werken, zijn vol geleerde aanmerkingen. Dezelve zijn door pater THOMAS PHILIPPINO, van *Ravenna*; lid der zelfde orde, in 1724, te *Venetie*, 4 dl.n in fol. gezamenlijk uitgegeven. Men heeft dezelve ook in 12 dl.n in 4.to.

LUSCINIUS of NACHTIGAL (OTHMAR), kanonik van *Straatsburg*, zijne geboorteplaats, studeerde in die stad, te *Parijs*, te *Padua*, te *Lewen* en te *Weenen*; kwam in 1514, te *Straatsburg* terug, begaf zich in 1517 andermaal naar *Italië*,

bezocht *Hongarijè*, *Zevenbergen*, *Turkijè*, en doorkruiste zoo doende bijna geheel *Europa*. Hij onderwees de Grieksche letterkunde te *Augsburg*, was eerste domprediker van *Bazel*, en overleed, in 1535. Hij heeft verscheiden schriften nagelaten, onder anderen: 1.º *Latijnsche vertalingen der Symphosiaken* (*) van PLUTARCHUS en der aanspraken van ISOCRATES aan DEMOCIUS en aan NICOLAS; der Grieksche *punt-dichten* enz. Dezelve zijn meer getrouw dan sierlijk. — 2.º *Commentariën op de H. Schrift*, zie de *Memoriën van NICERON*, 32º dl.

LUSIGNAN (GUIDO DE), zoon van HUGO DE LUSIGNAN, uit eene der oudste huizen van *Frankrijk*, deed eene overzeesche reis. Hij trad in den echt met SYBILLA, oudste dochter van ALMERICH, koning van *Jeruzalem*. Door dit huwelijk verkreeg hij het koningrijk op zijnen naam en verloor het weder in 1187, toen de stad zich aan SALADIN overgaf. LUSIGNAN behield enkel den titel van koning van *Jeruzalem*, dien hij weldra voor het eiland *Cyprus*, aan RICHARD koning van *En-*

(*) *Gesprekken van Wijsgeeren, bij feestmaaltijden.* PLUTARCHUS, heeft verscheiden zijner *Verhandelingen* met dien naam bestempeld. Vertaler.

geland verkocht. Hij nam aldaar de hoedanigheid van koning aan, en overleed er, in 1194. Zijn huis behield dat eiland tot in 1473. ALMERICH DE LUSIGNAN, zijn broeder, volgde hem op. Voor het overige ontleent deze familie haren naam van het stadje *Lusignan*, in het Fr. dept. *Vienne*, welks kasteel eertijds voor onoverwinnelijk werd gehouden, wjl het gemeen in den waan verkeerde, dat hetzelfde door eene tooveresse, half-vrouw, en half-slang, was gebouwd.

LUSSAN (FRANCISCUS D'ESPARBÈS DE), burggraaf van *Aubeterre*, diende onder HENDRIK IV en LODEWIJK XIII, en onderscheidde zich bij verschillende gelegenheden. Hij werd door den eerste, in 1590, bij het ontslag van zijnen vader, met het gouvernement van *Blaye* bekleed; en door den tweede in 1620, met de waardigheid van maarschalk van *Frankrijk*, na het bestuur van *Blaye*, aan BRANTES, broeder van den connestabel DE LUYNES te hebben overgegeven. In 1620 verklaarde hij zich voor de koningin, belegerde in 1621 *Nerac* en *Caumont*, onder den hertog van MAYENNE, en begaf zich vervolgens naar *Aubeterre*, alwaar hij in 1628 overleed. Zijn vader JOAN-

NES PAULUS D'ESPARBES, had zich in *Blaye* gehandhaafd; ondanks den maarschalk DE MATIGNON, die er hem in belegerde, om er hem van te berooven. Hij was begonnen in *Italië* onder MONTLUC, te dienen, die met lof over zijne ontluikende dapperheid spreekt, bij het beleg van *Sienna*, in 1554, aan den dag gelegd.

LUSSAN (MARGARETHA DE), de dochter van eenen koetsier, en van LA FLEURY, eene beruchte waarzegster, werd te *Parijs*, in 1682 geboren. [Anderen doen haar geboren worden van prins THOMAS van *Savooije*, broeder van prins EUGENIUS, en van eene ligtetekooi. Zeker is het, dat die prins zorg droeg voor hare kindschheid en voor hare opvoeding, haar eene jaarwedde legateerde, en haar zelfs het wapen van zijn huis deed voeren]. Nadat de geleerde HUET in de gelegenheid was geweest, haar te leeren kennen, vond hij smaak in haren geest, en spoorde haar aan, zegt men, om geleerde romans te schrijven; maar het is zeer waarschijnlijk, dat hij al degene, die uit hare pen vloeiden, niet zou hebben goedgekeurd. Men zag vooreerst in het licht verschijnen: *Histoire etc. (Geschiedenis der gravin van*

GONDES) 2 dl.ⁿ. **IGNATIUS LODEWIJK DE LA SERRE**, heer van *Langlade*, de schrijver van eenige Opera's, had het opzigt over dit eerste werk van mejufvrouw **DE LUSSAN**, en leefde steeds in de grootste vertrouwelijkheid met zijne lettergenoot. Zij begon gevoelens voor hem te koesteren, welke de grenzen der erkentelijkheid overschreden. Door de aanhoudendheid harer oplettendheden, deed zij het denkbeeld ontstaan, dat hij haar echtgenoot was; men bedroog zich. Men schrijft aan den abt **DE BOISMORAND**, de *Anecdotes etc.* (*Bijzonderheden van het hof van PHILIPPUS AUGUSTUS*), in zes afdeelingen, of 2 dl.ⁿ in 12.mo toe, welke te *Parijs* in 1733 het licht zagen, en die later dikwerf herdrukt zijn. Dit is ontegensprekelijk het beste werk, hetwelk onder den naam van mejufvrouw **DE LUSSAN** is in het licht verschenen. Het gelaat dezer romanschrijfster was niet aangenaam. Zij was scheel en bovenmate bruin. Hare stem, hare houding waren niet die van hare sekse; maar zij vergoedde deze gebreken door haren geest en hare innemendheid (zie **GEOFFRIN**, **GRAF-FIGNY**, **HOULIÈRES**, **SUSE**, **TENCIN**). Daar zij zeer op lekker eten gesteld was, veroorzaakte eene onmatigheid

in hetzelfde, haar eene ziekte, waaraan zij te *Parijs*, den 31 Mei 1758 overleed. Behalve de reeds aangevoerde werken, heeft men van haar: 1.º *Les veilleés etc.* (*De avondtjijkortingen van Thessalië*), 2 dl.ⁿ in 12.mo Dit is eene verzameling van bevallige vertelsels en geestige fabels. — 2.º *Mémoires etc.* (*Geheime memorien en kuiperijen van het Fransche hof, onder KAREL VIII*), 1741, in 12.mo — 3.º *Anecdotes etc.* (*Geheime geschiedenissen van het hof van FRANCISCUS I*), 1748, 3 dl.ⁿ in 12.mo — 4.º *Histoire etc.* (*Geschiedenis van MARIA van Engeland*), 1749, in 12.mo — 5.º *Annales etc.* (*Jaarboeken van het hof van HENDRIK II*), 1749, 2 dl.ⁿ, in 12.mo; men heeft ook onder haren naam in het licht zien verschijnen: 6.º *Histoire etc.* (*Geschiedenis van het leven en het bestuur van KAREL VI, koning van Frankrijk*), 1753, 9 dl.ⁿ in 12.mo — 7.º *Geschiedenis der regering van LODEWIJK XI*, 1756, 6 dl.ⁿ in 12.mo; en *Geschiedenis der laatste omwenteling van Napels*, 1757, 4 dl.ⁿ in 12.mo Maar deze drie laatste werken zijn van **BAUDOT DE JUILLI**. — 7.º *Vie etc.* (*Leven van den dap-*

peren *CRILLON*), 1757, 2 dl.ⁿ in 12.mo: een langwijdig en slecht geschreven werk. Gebrek aan naauwkeurigheid is het hoofdkenmerk van bijna al de schriften van mejufvrouw DE LUSSAN.

LUTATIUS CATULUS (CAJUS), Romeinsch Consul, in het jaar 242 vóór J. C., voerde het bevel over de vloot der republiek, in den slag aan de Karthagers geleverd, tusschen *Drepani* en de *Aegatische eilanden*. Hij boorde hem vijftig schepen in den grond, en veroverde er zeventig. Deze zegepraal noodzaakte de overwonnenen, om den vrede te vragen, en maakte een einde aan den eersten Punischen oorlog.

LUTATIUS CATULUS (QUINTUS), Romeinsch consul in het jaar 102 vóór J. C., overwon met MARIUS, zijnen ambtgenoot, de Cimberen. Na den dood van SYLLA, wilde CATULUS de legioenen in het bezit der landerijen handhaven, welke de *Dictator* hun gegeven had. LEPIDUS was van gevoelen, dat men dezelve aan de eerste eigenaars behoorde terug te geven. Deze twist veroorzaakte nieuwe onlusten, waaraan LUTATIUS met geestdrift deel nam. De onstumigheid zijner inborst veroorzaakte

hem vele vijanden, en hij kwam in de burgeroorlogen, op eene ellendige wijze om het leven. Deze overheids-persoon behoorde tot de beroemde redenaars. Hij heeft schoone *Redevoeringen* voorgedragen, en de *Geschiedenis van zijn Consulaat* geschreven; deze werken zijn niet tot ons gekomen.

LUTHER (MARTINUS), den 10 November 1483, te *Eisleben*, in het graafschap *Mansfeld* geboren, was de zoon van eenen eenvoudigen bergwerker. Met veel roem volbragt hij zijne studien te *Eisenach*. Eens met een' zijner makers wandelende, werd deze aan zijne zijde door den bliksem doodgeslagen. Dit voorval maakte zulk eenen indruk op zijn gemoed, dat, na in 1505 aan de universiteit van *Erfurt* tot meester in de wijsbegeerte te zijn bevorderd, hij in die stad het kloosterleven, volgens den regel van den H. AUGUSTINUS omhelsde. Zijne talenten bewogen zijne oversten, om hem als hoogleeraar naar de nieuwe universiteit van *Wittenberg* te zenden, kortelings door FREDERIK, keurvorst van *Saksen*, gesticht. Hij gaf achtereenvolgend en met veel roem, lessen in de wijsbegeerte en in de godgeleerdheid, doch men bespeurde

steeds in hem eene bijzondere zucht voor nieuwigheden. In 1510 werd hij met de aangelegenheden zijner orde bij het hof van Rome belast; twee jaren later zag men hem, in *Saksen* teruggekeerd, de bescherming van den keurvorst FREDERIK winnen, die zich met de kosten zijner bevordering tot doctor wilde belasten. LUTHER was een dier vurige en onstuimige menschen, die, wanneer zij heviglijk, met een onderwerp zijn ingenomen, er zich geheel en al aan overgeven, niets meer onderzoeken, en in zeker opzigt onbekwaam worden, om naar de stem der wijsheid en rede te luisteren. Eene sterke verbeeldingskracht door de studie gevoed, maakte hem van natuur welsprekend, en verwierf hem de goedkeuring dergenen, welke hem hoorden donderen en hevig uitvaren. Hij gevoelde zijne meerderheid zeer wel, en terwijl het welgelukken zijner pogingen zijne trotschheid vleide, maakte het hem steeds vermeteler en ondernemender. Wanneer hij zich te buiten ging, waren noch berispingen, noch tegenwerpingen in staat, hem tot nadenken te brengen, maar dienden enkel om hem te verbitteren. Een man, van zulk een karakter, moest

noodzakelijk in dwalingen vervallen. Nadat de Augustijner monnik zich met de boeken van den aartsketter JAN HUSS had bekend gemaakt, vatte hij eenen hevigen haat op, tegen de gebruiken der Roomsche kerk, en vooral tegen de schoolsche godgeleerden. Reeds in het jaar 1516, liet hij openlijke thesis verdedigen, in welke de verlichte mannen, de kiem der dwalingen zagen, welke hij later leeraarde. Het is dus valsch, dat LUTHER zou begonnen zijn te dogmatiseren, bij gelegenheid der geschillen, tusschen de dominikanen en augustijnen ontstaan, over de verkondiging der volle aflaten, die eerst in 1517 door LEO X verleend werden, SECKENDORF, en na hem, LENEANT en CHAIS, hebben bewezen, dat langen tijd vóór de uitbarsting over de aflaten, LUTHER begonnen was, verscheiden leerstukken der Roomsche kerk aanteranden. Het is waar, dat de misbruiken, welke de inzameelaars der aalmoezen begingen, die men voor de aflaten gaf, en het overdreven vermogen, hetwelk de predikers aan dezelve toeschreven, hem de gelegenheid verschaften, om met meer vrijheid zijne gal en zijn gift uittebraken. Het lutheranisme

mus was in 1517, slechts eene vonk, in 1518 was het een lichtelaaïje brand. **FREDERIK** keurvorst van *Saksen* en de hogeschool van *Wittenberg*, verklaarden zich de beschermers van **LUTHER**. Deze aartsketter ontdekte zich langzamerhand. In den beginne randde hij slechts het misbruik der aflaten aan; daarna de aflaten zelve; eindelijk onderzocht hij de magt desgenen, die dezelve gaf. Van het onderwerp der aflaten, ging hij over tot dat der regtvaardigmaking, en de kracht der sacramenten, en bragt stellingen voor den dag, waarvan de eene nog al ongerijmder was, dan de andere. Nadat **PAUS LEO X**, hem vruchteloos naar *Rome* had doen dagvaarden, stemde hij toe, dat deze twist in *Duitschland*, door den kardinaal **CAJETANUS**, zijnen leegaat, zou beslecht worden. **CAJETANUS** had in last, den ketter te doen herroepen, of zich van zijnen persoon te verzekeren; hij kon noch het eene, noch het andere ten uitvoer brengen. **LUTHER** sprak hem in twee conferentiën met vele trotschheid en opgeblazenheid aan, daarna vreezende, in hechtenis te zullen worden genomen, nam hij heimelijk de vlugt, na eene acte van beroeping van den kwalijk onderrigten

PAUS, op den beter onderrigten *PAUS*, te hebben doen aanplakken. Uit het diepst zijner schuilplaats vierde hij den teugel aan al zijne denkbelden. Hij schreef tegen het *vagevuur*, den *vrijen wil*, de *aflaten*, de *biecht*, den *voorrang van den PAUS*, de *kloostergeloften*, de *communie onder eene enkele gedaante*, de *bedevaarten* enz. Hij bedreigde, nog meer te schrijven, doch om tegen dezen stroom van dwalingen eenen dijk op te werpen, veroordeelde de *PAUS*, bij eene bulle van den 20 Junij 1520, al zijne schriften. De ketter beriep zich op het aanstaande concilie; en, als eenig antwoord op de bulle van **LEO X**, liet hij dezelve met de decretalen der *Pausen*, zijne voorgangers, te *Wittenberg* openlijk verbranden. Het was alstoen, dat hij zijn werk over de *Babylonische gevangenschap* in het licht gaf. Na verklaard te hebben, dat het hem berouwde, zoo gematigd te zijn geweest, boet hij dezen misslag, door alle lasteringen, welke de verregaandste dolzinnigheid, aan eenen razende kan ingeven. Hij vermaant de vorsten het juk van het pausschap af te schudden, hetwelk, volgens hem, het rijk van *Babel* was. Hij schaft in eens vier sacra-

menten af, niet anders erkennende dan het doopsel, het brood en de boetvaardigheid. Het allerheiligste altaergeheim drukt hij onder den naam van *brood* uit. In plaats van de zelfstandigheidsverandering (*transsubstantiatie*), die in dit aanbiddelijk sacrament plaats heeft, stelt hij eene medezelfstandigheid (*consubstantiatie*), welke hij uit zijne verhitte hersenen putte. Het brood en de wijn blijven in de Eucharistie, maar het ware lichaam en het ware bloed zijn er ook tegenwoordig, *even gelijk het vuur zich in een gloeiend ijzer met het metaal vereenigt, of zoo als de wijn in en onder het vat is.* LEO X vaardigde den 3 Januarij 1521 eene nieuwe bulle uit tegen deze ongerijmdheden. Te gelijker tijd beriep keizer KAREL V, eenen rijksdag te *Worms*, werwaarts LUTHER zich, onder een vrij-geleide begaf en weigerde zijne stellingen te herroepen. Op zijne terugreize werd hij door FREDERIK van *Saksen*, zijnen beschermer, opgeligt, die hem in een afgelegen slot [*Wartburg*] liet opsluiten, opdat hij een voorwendsel zou hebben, van niet meer te gehoorzamen. Intusschen vereenigde zich de theologische faculteit van *Parijs* met den

Paus, en veroordeelde den nieuwen ketter. LUTHER was zeer gevoelig voor dien slag, te meer daar hij steeds eene groote achting voor die faculteit had aan den dag gelegd, zoodanig zelfs, dat hij dezelve als regter inriep. HENDRIK VIII, koning van *Engeland*, gaf te gelijker tijd een geschrift tegen hem in het licht, hetwelk hij aan LEO X opdroeg. De woedende ketter nam zijne toerlugt tot zijne gewone wijze van antwoorden, tot de smaadwoorden namelijk. » Ik weet niet of de dwaasheid zelve, zeide hij aan dien vorst, wel zoo onzinnig kan zijn, als het hoofd van den armen HENDRIK. O, hoe gaarne, zou ik het hoofd van die Engelsche majesteit met slijk en drek bedekken! ik heb er volkomen regt toe Kom maar, mijn heer HENDRIK, ik zal u wel leeren: *Veniatis, domine HENRICE, ego docebo vos.* » Waarop ERASMUS zich niet heeft kunnen onthouden, om aantemerkten, dat LUTHER ten minste had behooften Latijn te spreken, wyl de koning van *Engeland* hem daartoe het voorbeeld gaf, en bij zijne grofheden geene taalfouten voegen: *Quid invitabat LUTHERUM ut diceret: Veniatis, domine HENRICE, ego docebo vos? Saltem regis liber latine*

loquebatur. Deze onstuimige apostel noemde het kasteel, waarin hij was opgesloten, zijn eiland *Pathmos*. Zeker, om beter naar den H. Evangelist JOANNES te gelijken, zegt MACQUER, dacht hij volstrektelijk openbaringen op zijn eiland te moeten hebben. Hij had eene bijeenkomst met den duivel, die hem openbaarde, dat indien hij zijne zaligheid wilde bewerken, hij zich moest onthouden, van stille missen te lezen: LUTHER volgde stip- telijk dien raad van den engel der duisternis. Hij ging nog verder, hij schreef tegen de stille missen, en deed dezelve te *Wittenberg* afschaffen. LUTHER vond zich op het eiland *Pathmos* al te beperkt, dan dat hij er langer zou hebben willen blijven. Hij verspreidde zich in *Duitschland*, en, om meer aanhangers te winnen, ontsloeg hij de priesters en de religieuzen van de deugd en de gelofte van onthouding, in een werk waarin de kuischheid op duizenden verschillende plaatsen gekwetst wordt. Het was in dit zelfde jaar 1523 dat hij zijne *Verhandeling over den algemeenen fiscus* schreef. Hij noemde dezelve alzoo, omdat hij er het denkbeeld in ontwikkelde van eene algemeene schatkist, waarin men de inkomsten zoude stor-

ten van al de met renten voorziene kloosters, van de Bisdommen, abdijen, en in het algemeen van al de beneficiën, welke hij aan de Kerk ont- trekken wilde. De hoop van te deelen in den aan de Gees- telijken ontroofden buit, deed verscheiden vorsten tot zijne sekte overgaan, en verschafte hem meer proselieten, dan al zijne schriften. » Men moet niet gelooven, zegt een gees- tige schrijver, dat JAN HUSZ, LUTHER of CALVINUS, verhe- vene geniën waren. Het is met de hoofden der secten, even als met de afgezanten gesteld; dikwerf slagen de middelmatige geesten het bes- te, mits de voorwaarden, welke zij aanbieden, voor- deelig zijn.» FREDERIK II, koning van *Pruissen*, noem- de LUTHER en KALVIJN *arm- zalige lieden*. Indien men in de daad de oorzaken van den voortgang der hervorming, aan eenvoudige beginselen wil toeschrijven, zal men zien, dat dezelve in *Duitschland*, het werk des eigenbelangs, in *Engeland* dat der liefde, en in *Frankrijk* dat der nieu- wigheid was. Het lokaas der geestelijke goederen was de voornaamste apostel van het lutheranisme. Intusschen had LUTHER zelf den tijd, om te zien, dat die goederen, de vorsten niet verrijkten, wel-

ke er zich van hadden meester gemaakt. Hij vond zelfs dat de keurvorst van *Saksen* en zijne gunstelingen, die dezen buit gedeeld hadden, er niet rijker door waren geworden. De ondervinding, zeide hij, leert ons, dat degene, welke zich van de kerkelijke goederen meester maken, er slechts eene bron van behoefte in vinden: *Comprobat experientia, eos qui ecclesiastica bona ad se traxerunt, ob ea tandem depauperari et mendicos fieri.* Hij haalt bij die gelegenheid de woorden van *JOANNES MUND*, raadsheer van den keurvorst van *Saksen* aan, aan wien het toescheen, dat de goederen der kerk, door de adellijken ingezwolgen, hun vaderlijk erfgoed verteerd hadden: *Nos nobiles cœnobiorum opes ad nos traximus. Opes nostras equestres illæ comederunt, et consumpserunt hæ cœnobiales, ut neque cœnobiales, neque equestres amplius habeamus.* Hij eindigt met de fabel van eenen arend, die terwijl dezelve een stuk van het vleesch rooft, hetwelk op het altaar van *JUPITER* geofferd wordt te gelijkertijd eene goeijende kool medeneemt, die zijn nest in brand steekt (*Symposiac. cap. 4*). De aanmerking was niet dan alte waar. Hebzuchtige ho-

velingen, ontrouwe opzieners hebben kloosters, abdijen en ziekenhuizen verslonden. Zij, zoowel als de vorst, wiens hartstogt zij dienden, schenen even als de harpijen der fabel, door hunne plunderingen, hunne behoeften te vermeederen; alles verdween in die verslindende handen (zie *HENDRIK VIII*). . . . Intusschen versterkte zich de partij hoe langer zoo meer in het Noorden, alwaar de onkunde der volken grooter, en bij gevolg de verkleefdheid aan de Godsdienst zwakker, en de verleiding gemakkelijker was. Van *Oppersaksen* verspreidde zich dezelve in de hertogdommen *Luneborg*, *Brunswijk*, *Mecklenburg* en *Pommern*; in de Aartsbisdommen *Maagdeburg* en *Breme*, in de steden *Wismar* en *Rostok*, en langs de geheele *Oost-zee*. Zij drong zelfs in *Lijfland* en in *Pruissen* door, alwaar de groot-meester der Teutonische of Duitsche orde luthersch werd. De stichter van het nieuw evangelie, legde omtrent dien tijd de Augustijner-mennikenkap af, om de doctorale toga aan te trekken. Hij wilde niet meer *Eerwaardig vader*, welken titel men hem tot dusverre had gegeven, maar slechts *doctor MARTINUS LUTHER* genoemd worden. In het vol-

gēnde jaar 1525 trad hij in den echt met CATHARINA VAN BORA of BOHREN, eene zeer schoone jonge religieuze, die hij twee jaren vroeger, door tusschenkomst van LEONARDUS COPPE, haar klooster had doen verlaten, om haar in zijne leer te onderwijzen en te verleiden. De hervormer LUTHER had in eene leerrede verklaard, dat *het hem even zoo onmogelijk was, zonder vrouw, als zonder het gebruik van spijs te leven.* Maar hij had er geene durven nemen, bij het leven van den keurvorst FREDERIK, zijnen beschermer, die dergelijke verbindtenissen laakte. Dan zoodra deze overleden was, wilde hij gebruik maken van eene gerijfelijkheid, welke zijne leer aan iedereen toestond, en welke hij be- weerde meer noodig te hebben, dan iemand anders. Dit gedrag van LUTHER en van de andere hoofden der nieuwe sekten, deed ERASMUS zeggen, dat » de treurspe- len, welke de hervormers speelden, wezenlijke blijspe- len waren, wijl een huwe- lijk er de ontknooping van was." Eenige jaren later gaf LUTHER aan de Christen-we- reld een nog vreemder toe- neel. PHILIPPUS, landgraaf van Hessen, de tweede be- schermer van het Lutheranis-

mus, wilde bij het leven zij- ner vrouw CHRISTINA van Saksen, met zijne minnares in den echt treden. Hij ver- beeldde zich van de wet, om slechts ééne vrouw te hebben, ontslagen te kunnen worden, niettegenstaande die wet ten duidelijkste in het Evangelie staat uitgedrukt, en dat op dezelve de rust der staten en familiën is gegrondvest. Hij wendde zich te dien einde tot LUTHER. De patriarch der hervorming verzamelde in 1539 leeraars te *Witten- berg*, en gaf hem de ver- gunning, om twee vrouwen te mogen huwen. Niets is belagchelijker dan de lange redevoering, welke de leer- aars der nieuwe sekte, bij die gelegenheid aan den land- graaf rigtten. Na te hebben toegestemd, dat de Zoon Gods de veelwijverij heeft vernie- tigd, beweren zij dat *de wet, die den Joden, uit hoofde van de hardheid huns harten, de meerheid van vrouwen toestond, niet uitdrukkelijk is ingetrok- ken*; zij vinden zich dus ge- magtigd, om, ten opzig- te van den landgraaf dezelf- de toegevendheid te gebrui- ken, die eene vrouw van mindere hoedanigheid, dan zijne eerste echtgenootte noo- dig had, ten einde dezelve mede naar de rijksdagen te

kunnen nemen, alwaar de lekkere tafels, hem de onthouding onmogelijk maakten. Keizer KAREL V, door deze ergerlijke tooneelen getroffen, had reeds van het begin af getracht, den voortgang der ketterij te stuiten. Hij beriep verscheiden rijksdagen: te Spiers in 1529, alwaar de Lutherschen den naam van *Protestanten* verkregen, wijl zij protesteerden tegen het besluit, hetwelk beval de Godsdienst der R. C. Kerk te volgen; te *Augsburg* in 1530, waarin de Protestanten hunne *Geloofshelydenis* aanhoden, en waarin andermaal bevolen werd, het Catholijk geloof te volgen. Deze verschillende besluiten bragten tusschen de Protestantsche vorsten het aanvallend en verdedigend *verbond van Schmalkalden* te weeg. KAREL V, buiten staat, om tegelijker tijd aan de verbondene vorsten en aan de Ottomaansche wapens het hoofd te bieden, verleende hun te *Neurenberg*, in 1532, tot op de beroeping eener algemeene Kerkvergadering; gewetensvrijheid. Daar LUTHER zich aan het hoofd eener geduchte partij zag, werd hij des te driester en trotscher. Elk jaar verscheen er eenig nieuw gechrift tegen den Paus of tegen de Catholijke Vorsten en Godgeleerden.

Rome was, volgens hem slechts het *graauw van Sodoma*, de *hoer van Babylon*; de Paus was slechts een *booswicht*, die *duivels uitspuwde*; de kardinalen, *ellendelingen*, die men moest *uitroeyen*. » Indien ik meester des Rijks was, schreef hij, zou ik den Paus en de Kardinalen, bij elkander in eene baal pakken, om hen gezamenlijk in de zee te werpen; dit bad zou hen *genezen*, ik geef er mijn woord op; ik geef J. C. tot waarborg." De onstuimige drift zijner verbeeldingskracht openbaarde zich voornamelijk, in het laatste werk, hetwelk hij in 1545 in het licht gaf, tegen de Leuvense Godgeleerden en tegen den Paus. Hij beweert in hetzelfde, dat *het Roomsche pausschap door satan is ingesteld*, en bij gebrek van andere bewijzen, stelde hij aan het hoofd van zijn werk eene plaat, waarop de Roomsche Opperpriester werd voorgesteld door een legioen duivelen naar de hel geslept. Wat de Godgeleerden van *Leuven* betreft, zoo spreekt hij hen met dezelfde zachtmoedigheid aan, de geringste smaadwoorden zijn *beest*, *varken*, *epikurist*, *godverzaker* enz. Hij behandelde zijne eigene aanhangers niet beter dan de Catholijken; hij bedreigde

hen, indien zij voortgingen hem tegen te spreken, van alles te zullen herroepen, hetgene hij geleeraard had: eene bedreiging eenen apostel der logen waardig. Deze al te beruchte man, overleed te *Eislebet*, den 18 Februarij 1546, na, volgens zijne gewoonte, eenen goeden maaltijd gehouden te hebben. Een latere schrijver heeft het volgende afbeeldsel van hem geschetst: » Een afvallige monnik, verleider eener afvallige non, de vriend van smulpartijen en kroegen, een zoutelooze en onbeschaafde potsenmaker of liever een goddelooze en vuile kluchtspeler, die noch Paus, noch Vorst spaarde; die als een bezetene aanging, tegen al degene; die hem durfden tegenspreken; als eenig voorregt, met eene geleerdheid en letterkunde begaafd, die in staat waren, zijne eeuw of zijne natie te bedwelmen; met eene donderende stem, met een opgeblazen en laatdunkend gelaat: ziedaar LUTHER, de nieuwe evangelist, of zoo als hij zich noemde, de nieuwe geestelijke, die het eerst de Kerk in brand stak, onder voorwendsel van dezelve te hervormen, en die, tot bewijs zijner vreemde zending, die zekerlijk wonderen van den eersten rang

vorderde, de wonderen aanhaalde, waarop de Koran zich beroept, het doeltreffen van het slagzwaard, en den voorspoed der wapens, de buitensporigheden der tweedragt, des opstands, der wreedheid, der heiligschennis en des kerkroofs." Zijne sekte verdeelde zich na zijnen dood, en zelfs bij zijn leven in verscheiden takken. Er waren *Papist-Lutheranen*, dat is, degene, die zich van de excommunicatie tegen de Sacramentariissen bedienden; *Luthero-Zwinglianen*, *Luthero-Calvinisten*, *Luthero-Osianderanen* enz., dit zijn degene, welke de leerstellingen van LUTHER, met die van CALVINUS, ZWINGLIUS of OSIANDER enz. vermengden. Deze Sectarissen verschilden onderling in eenig punt, en kwamen enkel overeen in *het bestrijden der Kerk en in het verwerpen van alles wat van den Paus komt*. Het is die haat, welke hun gedurende de Religie-oorlogen der zestiende eeuw deze leus deed aannemen: *Liever Turksch dan Paapsch*; eene leus, die, wel is waar, de meest overdrevene woede kenmerkt, doch die echter volmaakt wel aan den Sektengest past, met welke niets meer strijdt, dan het gezag van een hoofd, en een mid-

denpunt van eenheid. Daar intusschen de geleerdste mannen onder de Protestanten, zoo als MELANCHTHON, GROTIUS enz. het gemis van het Pauselijk gezag steeds betreurd, en het als eene zaak beschouwd hebben, zonder welke de samenhang des Christendoms niet bestaan kon. LUTHER heeft voor zijne leerlingen een aantal werken nagelaten, te *Jena*, in 1556, in 4 dl.ⁿ, in fol., te *Altenburg*, in 1561, in 10 dl.ⁿ, in fol. en te *Wittenberg*, in 1572, in 7 dl.ⁿ, in fol. gedrukt. Men verkiest de uitgaven, die bij zijn leven het licht hebben gezien, wijl in diegene, welke na zijnen dood zijn uitgegeven, zijne aanhangers aanmerkelijke veranderingen hebben gemaakt. Men ziet uit deze schriften, dat LUTHER kunde en veel vuur in de verbeeldingskracht bezat, maar hij had noch zachtheid van karakter, noch smaak in de denk- en schrijfwijze. Hij verviel in de onbeschaamdste grofheden, en in de platste klachten. JOANNES AURIFABER, een kweekeling van LUTHER, heeft in 1566, in 8. vo in het Latijn in het licht gegeven, de Gesprekken, welke deze ketter aan tafel hield, onder den titel: *Sermones mensales*. of *Colloquia mensalia*. Deze zijn eene soort

van *Ana*, welker lezing, de waarheid van het afbeeldsel bewijst, hetwelk wij van den Duitschen hervormer hebben geschetst. Men bewaart in de Bibliotheek van het Vatikaan, een exemplaar van den Bijbel, aan het einde van hetwelk men, het volgende gebed, door de hand van LUTHER geschreven vindt:

O Gott, durch deine Güte,
Bescher uns Kleider und Hüte;
Auch Mäntel und Röcke,
Fette Kälber und Böcke;
Ochsen, Schafe und Rinder.
Viele Weiber, wenig Kinder,
Schlechte Speise und Trank,
Machen einem das Jahr lang.

Dit zoogenaamde gebed, waarin de onbetamelijkheid, de goddeloosheid, de ontucht, de gulzigheid, elkander den voorrang betwisten, is zeker van de hand van LUTHER; te vergeefs tracht MISSON, zulks in twijfel te trekken; CHRISTIAAN JUNCKER, zijn geschiedschrijver, stemt er in toe, en haalt het woordelijk aan (*Vita LUTHERI*, blz. 225). [Om zich een juist denkbeeld van LUTHER en zijne gewaande hervorming te maken, leze men vooral het werkje: *MARTINUS LUTHER, ten onregte als hervormer op het derde eeuweest voorgedragen*, enz. door JOANNES BRAMER, *Amsterdam*, 1819, 2 dl.ⁿ in 8. vo]

* LUTHERBURG (PHILIPPUS

JACOBUS), een schilder, den 31 October 1740 te *Straatsburg* geboren, was de zoon van eenen van *Bazel* oorspronkelijken schilder, de kweekeling van TISCHBEIN, en later van CASANOVA, en werd in 1768 lid der akademie van *Parijs*. Deze schilder had zich weldra bekend gemaakt, door zijne begaafdheid, om veldslagen, jagten, landschappen, en vooral dieren voor te stellen. In 1771 werd hij naar *Engeland* beroepen, alwaar men hem eene jaarwedde van duizend ponden Sterlings gaf, om een eerste ontwerp te schetsen der sieraden voor de groote opera-zaal. LUTHERBURG bragt ook in dat land, verscheiden bevallige tafereelen voor den roman *Tom-Jones* ten uitvoer, die door de graveernaald zijn herhaald. Daar de keizerin van *Rusland*, van de hand van dien kunstenaar eene schilderij verlangde, den *overtogt van den Donau*, door het Russische leger, onder aanvoering van ROMANZOFF, voorstellende, zoo vraagde LUTHERBURG, om de bijzonderheden des te getrouwer te kunnen uitvoeren, een model van elk soort van wapen, van de verschillende natiën, welke tot haar uitgestrekt rijk behoorden: op deze wij-

ze vormde hij zich een der belangrijkste kabinetten van *Engeland*. Hij vergezelde CAGLIOSTRO in *Zwitserland*, en wilde voor eenen oogenblik zich aldaar vestigen; maar hij kwam te *Londen* terug, alwaar hij in 1814 overleden is. Het museum van het *Louvre* bezit geene schilderijen van dien meester; er bestaat op het kasteel van *Rambouillet*, een *Veldslag*, die naast de beste voortbrengselen van WOUWERMANS kan geplaatst worden. Deze schilder had eene ongedwongene uitvoering, eene losse penseelstreek, en een buitengewoon frisch koloriet, ofschoon hij soms eenigzins ruw was. Hij heeft zelf met roem gegraveerd, en vooral volgens zijne eigene zamensellingen.

LUTTI of LUTI (BENEDICTUS), een schilder, in 1666 te *Florence* geboren, en te *Rome*, in 1726 overleden, legde zich vooral toe op het koloriet. Hij had een aantal groote schilderijen, welke hem aan bijna al de hoven van *Europa* hebben bekend gemaakt. De keizer verhief hem tot ridder, en de keurvorst van *Mentz*, deed zijne patentbrieven, door een met diamanten bezet kruis vergezeld gaan. Het penseel van LUTTI is frisch en krachtvol;

hij stelde vele overeenstemming in zijne kleuren, en gaf eene schoone levendigheid aan zijne beelden. Men verwijt hem, van niet altijd naauwkeurig te zijn. *Het mirakel van den H. PETRUS*, hetwelk hij in het paleis ALBANI te Rome heeft geschilderd, wordt voor zijn meesterstuk gehouden. Het museum van *Parijs* bezit van dezen meester twee schilderijen: *MAGDALENA, in hare grot, door de engelen bezocht*, en *dezelfde Heilige, een doodshoofd beschouwende*.

LUTWIN of LUTWINUS (*Heilige*), van beroemde ouders geboren, stichtte met zijne middelen, de abdij van *Mettloch*, alwaar hij, zoodra de dood zijner vrouw, hem toestond, om de wereld te verlaten, de kloostergelofte aflegde. Nadat de aartsbisschoppelijke stoel van *Trier*, door de afzondering van den H. BASINUS, oom van den H. LUTWINUS, was komen open te staan, werd de laatste uit zijn eenzaam verblijf gehaald, om denzelven te bekleeden. Hij spreidde gedurende 18 jaren, welke hij deze beroemde kerk bestuurde al de eigenschappen van eenen grooten bisschop ten toon. De abdij van *Mettloch*, waarin hij begraven werd, bezit nog

tegenwoordig zijn stoffelijk overblijfsel.

LUXEMBOURG, een der oudste en beroemdste huizen van *Europa*, dat verscheiden domeinen in *Frankrijk*, *Duitschland* en *België* heeft bezeten. Het verbond zich aan het huis van *Bourgon-dië*, en heeft vijf keizers voortgebracht, waarvan er drie koningen van *Boheme* zijn geweest. Het heeft de eerste posten in *Frankrijk* bekleed, en de geboorte gegeven aan zes koninginnen en aan verscheiden prinsessen, welke verbindtenissen, door de aanzienlijkste familien gezocht werden. De oudste tak van het huis van LUXEMBOURG, werd in dat van *Oostenrijk* ingesmolten, door het huwelijk van ELISABETH, dochter van keizer SIGISMUNDUS, in 1447 overleden, met ALBERTUS I, aartshertog van *Oostenrijk* en keizer. De jongste tak van LUXEMBOURG-LIGNY, ofschoon minder beroemd, dan de voorgaande, heeft voortgebracht.

LUXEMBOURG-LIGNY (*WALERAN DE*), graaf van *Saint Pol*, werd in 1355 geboren. Hij vergezelde zijnen vader op den togt van *Ponthieu*, en was in 1371, bij den slag van *Baeswider*, waarin GUIDO sneuvelde, tegen

woordig. Door de Engelschen krijgsgevangen gemaakt, verscheen hij aan het hof van RICHARD II, en trad in den echt met MATHILDA VAN COURTENAI, halve zuster van dien vorst. Hij verkreeg vervolgens zijne vrijheid weder, door een losgeld van omtrent 60,000 Guldens, waarvan hem de helft, uit aanmerking van dit huwelijk werd kwijtgescholden; maar KARL VI, schonk hem zijne gunst: hij vergezelde dien koning op zijnen ongelukkigen togt van *Bretagne*. Hij werd in 1396 tot gouverneur van *Genua* benoemd, en in 1402 tot grootmeester der bosschen en wateren van *Frankrijk*. Hij voerde andermaal den oorlog met de Engelschen. Daar keizer WENCESLAUS hem eene som gelds niet uitbetaalde, welke hij hem schuldig was, viel hij in het *Luxemburgsche*, en verbrandde 120 dorpen. Hij zond vervolgens eenen uitdagingsbrief aan HENDRIK II, die koning RICHARD, zijnen zwager, had doen vermoorden. In 1410 tot gouverneur van *Parijs* benoemd, was hij het, die de geduchte krijgsmagt oprigtte, uit 500 vleeschhouwers of *vilders* zamengesteld, die zich aan alle buitensporigheden overgaf. In 1412 loeg hij de *Armag-*

nacs in *Normandijë*, en nam de stad *Domfront* in. De ongenade van den hertog van *Bourgondië*, had de zijne ten gevolge; maar hij wilde nooit den connestabel degen teruggeven, welke de koning hem had doen afvragen. Hij overleed als gouverneur van *Ivoë*, in 1417.

LUXENBOURG - LIGNY (PETRUS DE), broeder van den voorgaande, te *Ligny*, in 1369 geboren, onderscheidde zich reeds in zijne teederste jeugd, door eene buitengewone geestdrift ter uitoefening van het goede, door zijnen ijver bij het gebed, door zijne zucht voor de versterking, zijne nederigheid, en vooral zijne liefdadigheid jegens de armen. In den ouderdom van 10 jaren naar *Parijs* gezonden, legde hij zich aldaar achtervolgend toe, op de schoone letteren, op de wijsbegeerte en het kerkelijk regt. In 1383 werd hij kanonik der Lieve Vrouwe kerk van *Parijs*, eenigen tijd daarna aartsdiaken van *Dreux*, in 1384 bisschop van *Metz*, en overleed den 2 Julij 1387, in den ouderdom van 18 jaren te *Avignon*, werwaarts CLEMENS VII, door *Frankrijk*, gedurende de groote scheuring als wettigen Paus erkend,

hem beroepen had. PETRUS was in het jaar te voren tot kardinaal verheven. Ofschoon hij het bestuur van zijn diocees waarnam, was hij geen priester; daar zijne voorzigtigheid en heiligheid eene voldoende reden hadden toegeschenen, om hem in het gebrek van den vereischten ouderdom te dispensereren. Het schijnt echter, dat hij diaken was, en zijne dalmatiek wordt te *Avignon* bewaard. De mirakels door zijne aanroeping gewrocht, bewogen de inwoners van *Avignon*, om eene kapel op zijn graf te bouwen. Men heeft later een Celestijner-klooster op dezelfde plaats gebouwd. Hij is in 1527 door CLEMENS VII, (den wettigen Paus van dien naam) zalig verklaard. De geschiedenis zijner mirakels is door de Bollandisten in het licht gegeven. [Men heeft onder zijnen naam twee gebedenboekjes getiteld: *Livre de Clergie... traduit de Latin en Français, Paris*, zonder jaartal, gotisch, in 4.to; en de *Diète du Salut, Paris*, 1506, in 4.to]

LUXEMBOURG - SAINT - POL (LODEWIJK DE), uit hetzelfde geslacht, werd in 1414 tot bisschop van *Terouane* verkozen. HENDRIK VI, koning van *Engeland*, die den

titel van koning van *Frankrijk* aannam, benoemde hem in 1425 tot kanselier, en in 1436, tot aartsbisschop van *Rouanen*. Hij had zich zoozeer aan de belangen van dien vorst toegewijd, dat hij zelf den belegerden plaatsen, hulp toebragt, en niets verzuimde, om deze wankelbare partij te herstellen. Hij wierp zich in de *Bastille*, toen *Parijs* zich in 1436, aan KAREL VII onderwierp; maar hij zag zich genoodzaakt, om er bij verdrag uit te gaan, en nam de wijk naar *Engeland*, alwaar hij in 1436 bisschop van *Ely*, en kardinaal werd. Hij overleed in 1449.

LUXEMBOURG (LODEWIJK DE), connestabel, graaf van *Saint-Pol*, neef van den voorgaande, had onder KAREL VII, in verschillende belegeringen met roem gediend. Na zijnen dood verbond hij zich aan den hertog van *Bourgondië*, die hem, in den slag van *Montlheri*, het bevel over de voorhoede van zijn leger had gegeven. Om hem in zijne dienst te lokken, gaf LODEWIJK XI hem den degen van connestabel; maar om zich te handhaven in de stad *Saint-Quentin*, van welke hij zich had meester gemaakt, verraadde hij achtereenvolgend en den ko-

ning en den hertog van *Bourgondië*. Zijne trouweloosheden werden ontdekt. Voor de gestrengheid van *LODEWIJK XI* beducht, nam hij zijne toevlugt tot den hertog van *Bourgondië*, die hem aan den koning overleverde. Zijn proces opgemaakt zijnde, werd hij den 19 December 1475 te *Parijs* onthoofd.

LUXEMBOURG (FRANCISCUS HENDRIK DE MONTMORENCI-BOUTEVILLE, hertog van), maarschalk van *Frankrijk*, in 1628, na den dood zijns vaders geboren, was de zoon van FRANCISCUS DE MONTMORENCI, graaf van *Bouteville* en van *Lusse*, die onder *LODEWIJK XIII* onthoofd werd, wyl hij een tweegevecht had aangegaan, in eenen tijd, waarin deze verfoeijelijke gewoontezoodanig gestraft werd, als zij zulks behoort te zijn. [De prinses van *CONDÉ*, stelde den als wees achter gebleven jongen MONTMORENCI aan het hof voor; zij droeg zorg voor zijn geluk, en voegde hem als adjudant toe aan haren zoon, die door zijne overwinningen van *Rocroy*, *Freyburg* en *Nordlingen*: reeds heroemd was geworden. Hij was bij het beleg van *Lerida* tegenwoordig], onder den grooten *CONDÉ*, wiens kweekeling hij was,

en wiens voor- en tegenspoed hij volgde. De jonge krijgsman bezat in het karakter verscheiden trekken van den held, dien hij tot voorbeeld had genomen: eene vurige genie, eene vaardige uitvoering, een juiste blik, een naar kundigheden hakenden geest. Men zag deze verschillende hoedanigheden in hem schitteren; bij de verovering van *Franche-Comté* in 1668, wanneer hij diende in den rang van luitenant-generaal. Nadat de oorlog in 1672 weder was losgebarsten, voerde hij het opperbevel, in den beruchten *Hollandschen veldtogt*, veroverde *Groenlo*, *Deventer*, *Coevorden*, *Zwolle*, *Kampen* enz. en sloeg de Staatsche troepen bij *Bodegraven* en *Woerden* terug. De *Hollandsche* geschiedschrijvers beweren, dat **LUXEMBOURG** tot dezen laatsten togt vertrekende, aan zijne troepen zou gezegd hebben: »Welaan, mijne kinderen, plundert, doodt, verkracht, en indien er nog iets verschrikkelijker bestaat, laat niet na, het te doen; opdat ik zie, dat ik mij niet bedrogen heb, door u als de dapperste der mannen, en de meest geschikte te verkiezen, om de vijanden met nadruk te verdrijven." Het is onmogelijk, te gelooven, dat een Fransch

veldheer, zulk eene barbaarsche taal zou gevoerd hebben; maar hetgene wat zeker is, is dat de soldaten [*Zwammerdam* en] *Bodegraven* in den brand staken, en zich bij het licht der vlammen aan de losbandigheid en wreedheid overgaven (*), dat door dergelijke heldendaden, de zaken der Franschen eene ongunstige wending namen, en dat de hertog genoodzaakt was, den aftogt te kiezen, hetwelk hij met beter geluk ten uitvoer bragt, dan men had durven hopen. Toen *LODEWIJK XIV* eenen nieuwen krijgstogt in *Franche-Comté* ondernam, volgde *LUXEMBOURG* hem derwaarts. Hij was vervolgens bij den slag van *Senef* tegenwoordig, noodzaakte den prins van *Oranje*, het beleg van *Charleroi* op te breken, en verkreeg in 1675, den veldmaarschalksstaf van *Frankrijk*. Na den dood van *TURENNE* voerde hij het bevel over een gedeelte van het Fransche leger, en deed geene onderneming, zijnen roem waardig. De groote *CONDÉ*, ofschoon zijn vriend, kon zich niet onthouden van te zeggen: *LUXEMBOURG* verkondigt beter

den lof van *TURENNE* dan *MASCARON* en *FLÉCHIER*. Hij liet *Philipsburg*, in zijn gezigt door den hertog van *Lotharingen* wegnemen, en beproefde te vergeefs, om hem met een leger van 50,000 man te ondersteunen. Hij was gelukkiger bij het bestrijden van *WILLEM van Oranje*. Nadat die prins, den Franschen veldheer te *St. Denis*, bij *Bergen* in *Henegouwen*, onverwacht had aangetast, belette deze verrassing den maarschalk van *LUXEMBOURG* geenszins, om de overwinning, met veel dapperheid te betwisten. Sommigen zelfs kenden hem het slagveld toe, waarop de bondgenooten zich beroemden. [Ofschoon *LUXEMBOURG* door *LODEWIJK XIV* bemind werd, had hij echter vele onaangenaamheden te verduren. Hij was met *Louvois* in onmin geraakt, deze wachtte de gelegenheid af, om hem den voet te ligten: dezelve bood zich weldra aan. *Bonnard*, schrijver van den zaakverzorger des maarschalks, wendde zich tot *LESAGE*, een intrigant en toovenaar van beroep, om papieren te ontdekken, die den maarschalk in een proces noodig waren.

(*) Dat ook hierin de geschiedschrijvers veel overdrevens te boek hebben gesteld, getuigt zelfs de onpartijdige *WAGENAAR*, in zijne *Vaderlandsche Historie*, *XIV*. Deel 54^e Boek, blz. 235 — 236. Vertaler.

BONNARD had van den maarschalk eene handteekening bekomen, waarvan men een trouweloos gebruik maakte, door eene eenvoudige volmagt, voor eene soort van verdrag met den duivel te doen doorgaan. Omtrent dezen tijd (7 April 1679), had men in het tuighuis de *chambre ardente*, als regibank voor de misdaden van tooverij en giftmenging opgericht. LA VOISIN en LA VIGOUREUX waren er gevonnisd. De maarschalk werd er zulk mede, beschuldigd zijnde, van zijne vrouw, den maarschalk CRÉQUI en anderen van het leven te hebben willen be-rooven: men hoorde hem tegen de beide bovenaangevoerde ellendelingen. Na eene gevangenschap van veertien maanden, werd hij onschuldig verklaard.] In den tweeden oorlog, welken LODEWIJK XIV, tegen de in 1690 vereenigde Mogendheden van *Europa* voerde, won LUXEMBOURG, tot veldheer van het leger van *Vlaanderen* benoemd, den slag van *Fleurus*. Hij was mede zegevierend in den aanval van *Leuze*, in 1691, in het gevecht van *Steenkerken* in 1692, en sloeg koning WILLEM, te *Neerwinden* in 1693. Weinige gevechten waren moorddadiger; er waren omtrent 20,000 gesneuvelden, waar-

onder ten minste de helft Franschen. Het is bij deze gelegenheid, dat men zeide, dat men liever een *De Profundis* dan een *Te Deum* behoorde te zingen. De Franschen waren verscheiden malen, aan den regter- en linkervleugel der sterk verschanste bondgenooten, teruggedreven; maar de pastoor van *Laer*, verontwaardigd, dat de troepen van den prins van *Oranje*, bij hem eenige plunderingen hadden aangerigt, wees den Maarschalk eene plaats aan, alwaar de verschansing niet voltooid, en slechts door omgehouden boomen gedekt was: een nieuwe aanval besliste de overwinning. Na de overwinning van *Neerwinden* schreef hij aan LODEWIJK XIV..... » Uwe vijanden hebben er wonderen verrigt, uwe troepen nog beter. Wat mij betreft, Sire, ik heb geene andere verdienste, dan uwe bevelen ten uitvoer te hebben gebracht. Gij hebt mij gezegd, eene stad in te nemen, en slag te leveren, ik heb dezelve ingenomen, ik heb denzelfen gewonnen.....” De Maarschalk eindigde zijne loopbaan door den langen togt, welken hij in tegenwoordigheid der vijanden, van *Vignamont*, tot aan de *Schelde* bij *Doornik* ondernam. Hij overleed in het volgende

jaar 1695, als de grootste veldheer betreurd; welken *Frankrijk* toenmaals bezat. Zijn leven was niet altijd stichtelijk. Zijne buitensporigheden gingen zoo ver, dat dezelve tot tweemalen toe, aanleiding gaven, tot eene beschuldiging van tooverij, gedeeltelijk op verbindtenissen en gezelschappen gegrond, die zijner niet waardig waren; en zulks in eene eeuw, waarin dergelijke beschuldigingen, vooral ten opzichte van eenen man, zoo als hij, niet ligtelijk werden aangenomen. Zijn dood was zeer Christelijk. Pater BOURDALOUE, die hem in zijne laatste oogenblikken bijstond, zeide: »Ik heb niet zoo als hij geleefd, maar ik wenschte wel zoo als hij te sterven.» In 1695, werd er te *Keulen*, een hekschrift, in 12.mo, tegen *Frankrijk* en tegen hem gedrukt, getiteld: *Le Maréchal etc. (De Maarschalk van LUXEMBOURG, op het sterfbed)*, een blij-eindend treurspel in vijf bedrijven. Deze krijgsheld wordt veel gunstiger afgeschilderd in de *Histoire etc. (Geschiedenis van het huis van MONTMORENCI)*, door DESORMEAUX; en door den *Compitator MANUEL*, in zijne *Année Française*; maar men moet zoo wel ten opzichte van de lofredenaars als van de he-

kelaars op zijne hoede zijn: de waarheid der geschiedenis lijdt zoo wel door de eenen als door de anderen. Zijne *Lijkrede*, door pater LA ROS uitgesproken, is te *Parijs*, in 1695, in 4.to gedrukt.

LUYKEN (JAN), een Nederlandsche plaatetser, in wiens werken men veel vuur, eene bewonderenswaardige verbeeldingskracht en losheid waarneemt, waarom dezelve ook zeer op prijs worden gesteld. Hij werd in 1649 te *Amsterdam* geboren, en overleed den 6 April 1712. Zijn *Bijbel met platen*, in 1732, in fol. gedrukt, wordt zeer geacht, [ook heeft hij uitgaven van FLAVIUS JOSEPHUS, de *Joodsche en Mozaische oudheden*, verscheidene *Reisbeschrijvingen* enz. met heerlijke platen verrijkt]; zijn *Tooneel der Martelaren*, uit honderd vijftien platen, in 4.to bestaande, zou evenzeer lof verdienen, indien, door eene even zoo ongerijmde als walgelijke dweezucht, de kunstenaar met de ware martelaren, de oproerige geestdrijvers en verspreiders van valsche leerstellingen niet vereenigd had, welke het zwaard der regtvaardigheid, aan de rust der staten, veelmeer dan aan het behoud des waren geloofs heeft opgeofferd. » *Ziedaar*,

zegt een schrijver, hoe het met de Sekten gesteld is. Overtuigd van de nieuwigheid van hun bestaan, doorbladeren zij de Jaarboeken der dolzinnigheid en des oproers, om zich een schijn van samenhang en opeenvolging te geven." (Zie JURIEU.)

LUYNES (PAULUS D'ALBERT DE), Kardinaal en Aartsbischof van *Sens*; te *Versailles*, in 1703 geboren, is een der prelaten, die gedurende de 18.^e eeuw, der Kerk van *Frankrijk*, door hunnen ijver en hunne kunde het meest tot eer hebben verstrekt. Door de lessen en voorbeelden van FENELON gevormd, heeft hij gedurende zijn geheele leven, de vruchten eener zoo heerlijke opvoeding doen uitschitteren. Niets evenaarde de zorg, met welke hij over de zuiverheid der leer waakte, en de vaardigheid, met welke hij de dwalingen bestreed, die zijn volk dreigden te besmetten. Eens in eene leerrede tegenwoordig zijnde, waarin men eenige gevoelens had doen sluipen, der sekte gunstig, welke over haren naam bloost, gebod hij den prediker te zwijgen, en deed hem van den kansel komen, beklom dien zelf, en wederlegde de dwaling, met even zoo vele welsprekendheid, als godge-

leerde naauwkeurigheid. Hij overleed te *Sens*, den 23 Januarij 1788, door de armen, wier vader, en door de geestelijkheid, wier voorbeeld hij was, evenzeer betreurd. De abt LE GRIS heeft zijne *Lijkrede* uitgesproken.

LUYNES. — Zie ALBERT (KAREL D')

LUYTS (JOANNES), een wijsgeer en sterrekundige, in 1655, in de provincie *Noord-Holland* geboren, was hoogleeraar der natuur- en wiskunde te *Utrecht*, van 1677, tot aan zijnen dood, den 12 Maart 1721 voorgevallen. Hij heeft in het licht gegeven: 1.º *Astronomica institutio*, *Utrecht*, 1689, in 4.to. Hij verwerpt in hetzelfde het stelsel van COPERNICUS. Men ziet in dit werk een aantal belangrijke en nuttige sterrekundige waarnemingen, op eene beknopte, echter zeer duidelijke wijze verklaard. — 2.º *Introductio ad geographiam novam et veterem*, met vele kaarten, 1692, in 4.to, zeer gezocht.

+ LUZAC (ELIAS), een wijsgeer en regtsgeleerde, den 19 October 1723, te *Noordwijk*, bij *Lejden* geboren; was in het letterkundige vak de leerling van HEMSTERHUIS, en in de wetenschappen van

MUSSCHENBROEK, en LULOFS omhelsde bij het verlaten zijner studiën, het beroep zijns vaders, die boekdrukker was. De uitgave van het werk: *L'Homme machine*, door LAMETTRIE, hetwelk in 1748 van zijne pers verscheen, stelde hem aan vervolgingen bloot. Hij begaf zich naar *Göttingen*, en kwam reeds na verloop van twee jaren terug. Hij werd alstoen advokaat, zonder daarom zijn beroep als boekdrukker te laten varen, en hield zich met de zamenstelling van onderscheidene werken bezig. De voornaamste zijn zijne *Institutions du droit de la nature et des gens*, van WOLF, uit het Latijn in het Fransch vertaald; *Lettre d'un anonyme à J. J. ROUSSEAU, Parijs*, 1766; *La richesse de la Hollande*, 1778, 2 dl.ⁿ in 8.vo; door den schrijver zelve onder den titel van *Hollands rijkdom* in het Nederduitsch vertaald, *Leijden* 1801, 2.e uitg. 4 dl.ⁿ in 8.vo, een werk, dat veel tot zijnen roem heeft bijgedragen; *Nederlandsche Letter-courant*, een letterkundig tijdschrift van 1755 tot 1763, en meer andere. Men ontwaart in al deze schriften eenegroote redeneringskracht, en gezonde denkbeelden. LUZAC overleed te *Leijden* in 1796. Het *Berigt wegens*

het leven en de geschriften van ELLIAS LUZAC door den hoogleeraar H. C. CRAS, vindt men in den *Algemeenen konsten letterbode*, voor 1813, II dl. bladz 387-392, 404 en 422 — 428.

† LUZAC (JOANNES), neef van den voorgaande, te *Leijden*, den 2 Augustus 1746 geboren was reeds vroegtijdig ervaren in de regtsgeleerdheid; beoefende het Latijn, het Grieksch en de Oostersche talen onder RUHNKENIUS en VALKENAER, werd in 1768 tot doctor in de regtsgeleerdheid bevorderd, wijdde zich gedurende vier jaren, te 's *Gravenhage* aan de pleitzaal toe; in 1772 keerde hij naar *Leijden* terug, alwaar hij mede het beroep van advokaat waarnam, en tevens zijn oom STEPHANUS LUZAC in het opstellen der Fransche *Leijdsche courant* behulpzaam was, met welke taak hij zich, sedert 1775 alleen belastte. In 1785 volgde hij zijnen meester en bloedverwant VALKENAER, in den leerstoel der Grieksche letteren en vaderlandsche geschiedenis op; en in 1794 werd hij met het rectoraat der *Leijdsche universiteit* belast. Daar de Fransche omwenteling in hem eenen tegenstrever vond, werd hij in 1796 van zijne posten beroofd, en eerst in 1802 in *doezelva*

hersteld. Hij was desniettemin de vriend eener wijze vrijheid en zijne vriendschapsbetrekkingen met WASHINGTON en JOHN ADAMS zouden voldoende zijn, om zulks te bewijzen. Toen op den 12 Januarij 1807, het springen van een schip met buskruid geladen, een groot gedeelte der stad *Lejden*, aan de grootste verwoesting ter prooi stelde, deed eene geweldige dood aan J. LUZAC, zijne roemvolle loopbaan eindigen. Hij stierf, na eenige onuitgegevene handschriften van VALCKENAAR in het licht te hebben gegeven. Er bestaat van hem eene Latijnsche zeer belangrijke verhandeling getiteld: *De SOCRATE cive*, door hem mede in het Nederduitsch uitgegeven, onder den titel van: *SOCRATES, als burger beschouwd*, en eene andere *Lectiones atticæ*, (eene verdediging van den van veelwijverij beschuldigten SOCRATES), een nagelaten werk, door SLUYTER in het licht gegeven, *Lejden*, 1809, in 4.to en zijne *Gazette de Leyde*. Hij vervaardigde verscheiden Latijnsche gedichten, maar het schijnt niet dat dezelve ooit gedrukt zijn.

* LUZERNE (kardinaal DE LA). — Zie LALUZERNE.
XV. DEEL.

LUZIGNAN (GUIDO DE). —
Zie LUSIGNAN.

LYCOPHRON, zoon van PERIANDER, koning van *Korinthe*, in 628 vóór J. C. geboren, was pas 17 jaren, toen zijn vader MELISSA, zijne moeder doodde. PROCLUS, zijn moederlijke grootvader, koning van *Epidaurus*, liet hem met den 18jarigen CYPSELUS, zijnen broeder, aan zijn hof komen, en zond hem eenigen tijd daarna naar hunnen vader terug, terwijl hij hun zeide. *Gedenkt wie uwe moeder heeft omgebragt.* Dit gezegde maakte zulk eenen indruk op LYCOPHRON, dat, te *Korinthe* teruggekeerd zijnde, hij volstrekt niet tot zijnen vader wilde spreken. PERIANDER, verontwaardigd, zond hem naar *Corcyre* (tegenwoordig *Corfu*), en liet hem aldaar, zonder zich verder over hem te bekommeren. Daar hij zich later onder de ongemakken des ouderdoms gebukt gevoelde, en zijnen anderen zoon buiten staat zag, om te regeren, deed hij LYCOPHRON zijnen scepter en zijne kroon aanbieden; maar de jonge prins verwaardigde zich niet eens, om met den bode te spreken. Zijne zuster, die zich vervolgens tot hem begaf, om hem te bewegen,

W

verwierf niets meer. Eindelijk deed men hem voorstellen, van-te *Korinthe* te komen regeren, en dat zijn vader alsdan te *Corfu* het bestuur zoude opvatten. Deze voorwaarden nam hij aan; maar de Corcyriërs doodden hem, om deze ruiling, welke hun niet behaagde, voor te komen.

LYCOPHRON, een beroemde Grieksche dichter en taalkundige, geboren te *Chalcis*, op het eiland *Eubœa*, leefde omtrent het jaar 304 vóór J. C., en werd, volgens **OVIDIUS**, door een pijlshot gedood. **SUIDAS** heeft de titels van 20 treurspelen van dien dichter bewaard. Er blijft ons slechts van hem één dichtstuk over, **CASSANDRA** genaamd; maar hetzelfde is zoo duister, dat men aan deszelfs schrijver den naam van *Onverstaanbare* moet geven. Het is eene reeks van voorzeggingen, welke hij vooronderstelt door **CASSANDRA**, dochter van **PRIAM**, gedaan te zijn. De meeste verdienen de moeite niet, welke de geleerden zich gegeven hebben, om dezelve te verklaren. **PORTER** heeft eene uitgave van dit dichtstuk, met eene vertaling en aantekeningen, geleverd, *Oxford*, 1697; dezelve is herdrukt in 1702, in fol. **LYCOPHRON**

was een der dichters van de *Pleiade*, onder **PTOLOMEUS PHILADELPHUS**, uitgedacht.

LYCORIS, eene beruchte ligtekooi, ten tijde van **AUGUSTUS**, en aldus door **Virgilius**, in zijnen tienden herdersonzang genoemd. De dichter troost in denzelfden zijnen vriend **CORNELIUS GALLUS**, dat zij **MARCUS ANTONIUS** boven hem verkoos. Deze ligtekooi volgde den veldheer, in eenen prachtigen stoet, en verliet hem nooit, zelfs niet te midden der legerbenden. **CLEOPATRA** ligte haar den voet.

LYCOSTENES, in het Hoogduitsch **WOLFHART (KORRAAD)**, in 1518 te *Ruffach* in den *Opper-Elzas* geboren, maakte zich bekwaam in de talen en in de wetenschappen. Hij was predikant en hoogleeraar in de *logica*, en talen te *Bazel*, alwaar hij in 1561 overleed. Hij was gedurende de zeven laatste jaren zijns levens geheel verlamd. Er bestaat van hem: 1.° *Chronicon prodigiorum*, *Bazel*, 1557 in fol. — 2.° *De mulierum præclare dictis et factis* — 3.° *Compendium bibliothecæ GESNERI*, 1557, in 4.° — 4.° *Commentariën op PLINIUS den jonge.* — 5.° *Apophthegmata*, 1614, in 8.° Hij

was het, die het *Theatrum vitæ humanæ*, begon, hetwelk door zijnen schoonzoon THEODORUS ZWINGER, werd ten einde gebracht, en in het licht gegeven. Deze compilatie bestaat uit 8 dl.ⁿ in fol, *Lyon*, 1656.

LYCURGUS, wetgever der Lacedemoniërs, was, zegt men, de zoon van EUNOMUS, koning van *Sparta*, en broeder van POLYDECTES, die na zijnen vader regeerde. Na den dood van POLYDECTES, bood deszelfs weduwe de kroon aan LYCURGUS aan, zich verbindende de vrucht aftedrijven, van welke zij zwanger was, mits dat hij met haar wilde trouwen; maar LYCURGUS wees deze afschuwelijke aanbiedingen van de hand. Met de voogdij van zijn neef CHARILAÛS te vreden, gaf hij hem het bestuur over, toen hij in het jaar 870 vóór J. C. zijne meerderjarigheid bereikt had. Het zij dat hem deze edelmoedigheid berouwde, het zij dat men hem eene wispelturigheid toeschreef, welke hij niet had; men beschuldigde hem ten minste van het opperste gezag te willen overweldigen. Hij verliet zijn vaderland en stak naar *Creta* over, hetwelk door deszelfs harde en gestreng

wetten berucht was; hij ziet de pracht van *Azië* en begeeft zich van daar naar *Egypte*. Van zijne reizen teruggekeerd, gaf LYCURGUS aan de Lacedemoniërs wetten, welke de eene tot in de wolken verheffen, terwijl andere dezelve met den naam van barbaarsch bestempelen. De kundigsten twifelen er aan of deze wetten wel van LYCURGUS zijn, en zijn geenszins overtuigd van al hetgene, wat men van dezen wijsgeer verhaalt. PLUTARCHUS zegt in zijne inleiding tot het leven van LYCURGUS, waaruit de latere schrijvers bijna al de bijzonderheden geput hebben, welke zij aan dezen wetgever toeschrijven: »Men kan bijna niets zeggen van LYCURGUS, die aan de Lacedemoniërs de wetten gaf, waarin de geschiedschrijvers eenigzins van gevoelen verschillen..... maar het minst nog van alle, komen zij overeen omtrent den tijd, waarin hij zou geleefd hebben.» Hij eindigt dezen volzin, welken men in zijn geheel behoort te lezen, met deze woorden: »Maar ofschoon er nog zoo veel verschil onder de geschiedschrijvers is, zullen wij echter niet nalaten, om alles van hem te boek te stellen, wat men van hem in de oude geschiedenissen vindt,

door die zaken uittekippen waarin minder tegenstrijdigheid voorkomt." Door deze laatste zinsnede bekennt hij openhartig, dat hij het liever wil wagen weinig bewezene daadzaken van dezen persoon overteschrijven dan niets van hem te zeggen. Indien men bij deze getuigenis van PLUTARCHUS voegt, dat LYCURGUS, die in zeer oude tijden heeft geleefd (wilt XENOPHON beweert, dat hij ten tijde der *Heraklieden* bestond), geenerlei geschriften heeft nagelaten bij eene natie, bij welke de onkunde als eene verdienstelijke deugd werd beschouwd, bij welke zich geen enkele geschiedschrijver heeft bevonden, bij welke het verblijf van vreemdelingen, door de wet *Xenelasia* genaamd, tot eenen zeer korten tijd werd bepaald, alsdan zal het zeer duidelijk blijken, dat ondanks den lof, welchen PLUTARCHUS hem toezwaait, het zeer onzeker is, of men hem alleen, voor den bewerker van het stelsel van wetgeving moet houden, hetwelk hem wordt toegeschreven. Maar in de vooronderstelling, dat hij er de uitgever van is, zoo als men over dergelijke zaken altijd ten goede moet oordeelen. 1.° Door derzelve noodzakelijke uitwerkselen op het menschelijke hart; 2.° door

de bevestiging dier uitwerkselen, volgens het geschiedverhaal, zal men bevinden, door dezen regel te volgen, dat de Spartaansche wetgeving enkel de bewondering der ouden en nieuweren heeft opgewekt, in de nog barbaarsche en onbeschaafde denkwijze, waarin zij verkeerden, dat elke sterke daad, al mogt dezelve ook met de eerste wetten der billijkheid en menscheijkheid strijden, eene deugdzame daad was. Het wordt algemeen erkend, dat hij het bepaalde voornemen heeft gehad, om: 1.° De natuurlijke kracht der Spartanen, door de kunstmatige kracht der militaire inrigtingen te vermeerderen; 2.° om de diepste onkunde bij dat volk te vereeuwigen, door alle kunsten en wetenschappen, met uitzondering der krijgsmuziek, uit de opvoeding te verbannen, zoodat in die gewaand gelukkige tijden, waarin zijne wetten, zegt men, getrouwelijk in acht werden genomen, geen enkele Spartaan lezen kon; hetwelk hun trouwens ook nutteloos zou zijn geweest, wilt er niets geschreven was, zelfs niet de wetten der republiek; 3.° om door allerlei middelen, de woestheid en zelfs de wreedheid, in de ziel der Spartanen te onderhouden, onder anderen

door de gewoonte dier gevechten tusſchen kinderen, waarin zij elkanderen vermoordden; door de wreede geeselingen der kinderen voor het altaar van **DIANA ORTHIA**, en vooral door de gruwzaamheden, welke hij hun toestond, ten opzigte van de *Heloten* uitte oefenen: want **ARISTOTELES** en **PLATO** verzekeren, dat, om de al te groote vermeerdering dier ongelukkige slaven te beletten, hij de verschrikkelijke gewoonte invoerde, dat jonge Spartanen zich des nachts in hinderlaag zouden gaan stellen, om er een zeker getal van te dooden; hetwelk werkelijk eene slagterij opleverde, wyl het den *Heloten* verboden was, in vreedestijds wapens te bezitten, en nog meer om dezelve te dragen; om 4.º zich van de losbandigheid te bedienen, ten einde der eerbaarheid, kuischheid en huwelijksrouw te beletten, de zeden te verzachten. Volgens dit vertoog hetwelk zelfs de bewonderaars van **LYCURGUS** en der Spartanen niet in twijfel kunnen trekken, kon men ligtelijk bevroeden of eene wetgeving, welker doel is, om bij een volk de kracht, de onkunde, de wreeheid, de losbandigheid, en, door een noodza-

lijk gevolg, de trotschheid, de hebzucht en de onregtvaardigheid, te vermeederen; met een woord, welker doel is, eene bende onkundige, wreede en zedeloos soldaten te vormen, om dezelve te doen dienen ter vernieling der meeste landbouwers en der naburige volken, een werk kan zijn, geschikt, om deszelfs grondlegger onsterfelijk te maken, en of zij de lofspraken verdient, welke haar nog mannen toezwaaijen, die zich als ervaren kenners in de wetgeving voordoen, zoo als b. v. b. **MONTESQUIEU**, en de abt **GOURCY**, in eene verwarde *Wijsgeerige en staatkundige lofredede van LYCURGUS* en de abt **BARTHELEMY**, in zijne *Reize van ANACHARSIS*. De schrijver van *la Félicité publique*, ofschoon een gezworen vijand des Christendoms, bewijst hoezeer de minst wel geregelde Christelijke republieken gelukkiger zijn dan de Lacedemoniërs, Atheners, en al die oude volken, welke in den schoot der dwingelandij, als vrij zijn gewaand. Intusschen beschouwde **LYCURGUS**, indien men datgene zal gelooven, wat men er van verhaalt, zijne wetten als de vrucht der verhevenste wijsheid. Om de Lacedemoniërs

te bewegen, dezelve onschendbaar nateleven, deed hij hun beloven, *er tot aan zijne terugkomst niets aan te veranderen*. Hij begaf zich daarop naar het eiland *Creta*, alwaar hij zich van het leven beroofde, na bevolen te hebben, dat men zijne asch in de zee zou werpen. Hij vreesde, dat, indien men zijn ligchaam naar *Sparta* terugbragt, de Lacedemoniërs zich van hunnen eed mogten ontslagen rekenen. Men ziet in al die oude wijzen, in het ooglopende trekken van dwaasheid, bijna altijd door de ijdelheid en de eigenbaat voortgebragt. **LYCURGUS** onderscheidde de *Spartanen* of edelen, van de overigen der natie, welke hij *Lacedemoniërs* deed noemen. Hij liet eene nieuwe verdeling der landerijen bewerkstelligen, waarvan 30,000 loten voor deze laatste, en 9000 voor de *Spartanen* waren. Deze verandering bragt opstanden te weeg, in eenen van welke, men hem met eenen stok één oog uitsloeg. Men leverde den schuldige over; maar daar **LYCURGUS** voorstanders noodig had, ontving hij hem, in plaats van hem enig leed aan te doen, in zijn huis, onderwees hem in de wetenschappen, en nam hem, onder zijne bescherming. Zie **COLLIUS**, **LUCIANUS**, **ZENO**, **SOLOŃ** enz.

LYCURGUS, een Atheensch redenaar, de tijdgenoot van **DEMOSTHENES**, had het opzigt over de openbare schatkist, werd met de zorg der policie belast, en oefende dezelve met vele gestrengheid uit. Hij verdreef al de kwaaddoeners uit de stad, en hield een nauwkeurig register, van alles, wat hij, gedurende zijne administratie verrigtte. Toen hij dezelve nederlegde, liet hij dit register aan eene zuil vasthechten, opdat iedereen de vrijheid zoude hebben, er zijn gevoelen over te zeggen. In zijne laatste ziekte liet hij zich in den senaat dragen, om rekenschap van zijne handelingen te geven, en na den eenigen beschuldiger, die zich opdeed, beschaamd te hebben gemaakt, liet hij zich weder naar zijn huis brengen, alwaar hij, kort daarna, in het jaar 356 vóór J. C. den geest gaf. **LYCURGUS** behoorde tot de dertig redenaars, welke de Atheners weigerden aan **ALEXANDER** te geven. Hij was het, die na den wijsgeer **XENOCRATES**, in de gevangenis te hebben zien brengen, wijl hij de schatting niet betaalde, welke men van de vreemdelingen vorderde, hem bevrijdde, en er in zijne plaats, den pachter in deed plaatsen, welke een' letterkundig-

ge zoo hard behandeld had. Eene daad, die dikwerf geprezen is, maar die werkelijk, eene gewelddadigheid en onregtvaardigheid was, wijl er geene wet bestond, die de geletterden van deze schatting vrijspak. In 1513, drukten de ALDUSSEN te *Venetie*, in 2 dl.ⁿ, in fol. eenen verzameling van *Redevoeringen* van verscheiden Grieksche redenaars, onder welke zich die van LYCURUS bevinden. Men onderscheidt voornamelijk die, welke een Atheensch burger betreft, die zijn vaderland in het ongeluk, na den slag van *Cheronea* had verlaten, en die er weder in kwam, toen het gevaar voorbij was. De redenaar eischt, dat hij, als een lafhartige verrader, met den dood zou gestraft worden.

LYCUS, een der veldheeren van LYSIMACHUS, beroemd onder de opvolgers van ALEXANDER *den Grooten*, maakte zich meester van *Efeze* door middel van ANDRON, hoofd der zeeschuimers, dien hij met geld omkocht. ANDRON bragt eenige soldaten van LYCUS, in de stad, even alsof het gevangenen waren geweest, doch die verborgen wapens hadden. Zoodra zij binnen de stad waren, doodden zij de wachten aan de poorten,

en gaven te gelijkertijd het afgesproken teeken aan de troepen van LYCUS, die zich meester maakten van de stad, en ÆNETUS, derzelver bevelhebber gevangen namen. FRONTINUS heeft deze geschiedenis in zijne *Krijgslisten* opgenomen.

* LYDGATE (JOANNES), een Engelsche dichter, monnik van *St. Edmonds-Bury*, in 1380 geboren, bloeide onder de regering van HENDRIK VI. Hij was een der eersten, die in eene nog onbeschaafde eeuw, den goeden smaak in de Engelsche dichtkunde begonnen in te voeren. Hij was de tijdgenoot en leerling van den beroemden CHAUCER, en zeer ervaren in de wijsbegeerte, de wiskunde en de godgeleerdheid; men noemt van hem *Herderszangen*, *Oden* en *Hekeldichten*, een dichtstuk, getiteld de *Val der Vorsten*, en eenige prozaische schriften. Hij overleed in 1440.

LYDIAT (THOMAS), een Engelsche wiskunstenaar, te *Ockerton*, in het graafschap *Oxford*, in 1572 geboren, en in 1646 overleden, onderging het lot van verscheiden geleerden, door in de behoefte eene werkzaam leven te leiden. Hij was langen tijd, om schulden in de

gevangenis, en toen hij, op het einde zijner dagen een klein beneficie bekomen had, werd hij om zijne koningsgezindheid, door de aanhangers van het parlement vervolgd. Hij heeft verscheiden werken in het Latijn nagelaten, over tijdreken-, natuur- en geschiedkundige onderwerpen. De voornaamste zijn: 1.º *De variis annorum formis*, Londen, 1605, in 8.vo, tegen CLAVIUS en SCALIGER. Nadat de laatste met vele verbittering geantwoord had, schreef LYDIAT eene *Verdediging* van zijn werk, hetwelk, in 1607 gedrukt werd. — 2.º *Over den oorsprong der fonteinen*, 1605, in 8.vo — 3.º *Verscheiden sterre- en natuurkundige Verhandelingen*, over de natuur van de lucht en de hoofdstoffen, over de beweging der sterren, over den vloed en de ebbe, enz.

LYDIUS (JACOBUS), zoon van BALTHASAR, protestantsch predikant te Dordrecht, en schrijver van eenige slechte geschiltschriften, volgde zijnen vader in het predikambt op, en maakte zich in de 17^e eeuw in het gebied der letteren, door verscheiden werken bekend: 1.º *Sermonum connubialium libri duo*, in 4.to, 1643. Dit is eene verhandeling over de

gebruiken der verschillende natiën, om het huwelijk aan te gaan. — 2.º *De re militari*, in 4.to, 1598, door VAN THIL in het licht gegeven, die hetzelfde met verscheiden aanmerkingen verrijkte. — 3.º *Agnostica sacra*, enz. Rotterdam, 1657, in 12.mo — 4.º *Belgium gloriosum*, Dordrecht, 1668, in 12.mo

† LYÈRE (ADRIANUS DE).
— Zie LYREUS.

LYND of LYNDE (HUMPHREY), een Engelsche ridder te Londen, in 1578 geboren, en in 1636 overleden, gaf twee wederleggende *Verhandelingen* in het licht, die, zegt men, bij zijne landgenooten gezocht werden, en door JOANNES DE LA MONTAGNE in het Fransch zijn vertaald. De eene handelt over den *Veiligen weg*, en de andere over den *Dwaalweg*.

LYNDSAY. — Zie LINDSAY.

LYNDWOODE. — Zie WILLIAM VAN LYNDWOODE.

LYONNET (PETRUS), een natuurkennner, graveur en secretaris der geheime schriften van de algemeene staten der Vereenigde Provinciën, [werd den 21 Julij 1707, te Maastricht geboren: nog

zeer jong zijnde, leerde hij acht talen zoo oude als nieuwe, de wiskundige wetenschappen, de beeldhouwkunde, de teekenkunst, en maakte in elk dezer takken aanmerkelijke vorderingen.] Hij werd lid der koninklijke maatschappij van *Londen*, der akademiën van *Rouanen* en *Berlijn*, der keizerlijke akademie van *Petersburg*, van de maatschappij van wetenschappen te *Haarlem*. [In de uitspannings-oogenblikken, welke zijne verschillende betrekkingen hem schonken, teekende hij insekten, en werd in korten tijd een der eerste insekten-beschrijvers van *Europa*. De vriend van **TREMBLEY** zijnde, die de ontdekking gedaan had, dat de veelvoet, door loten of deelen vermenigvuldigd wordt, was hij hem behulpzaam aan het werk, waarin deze belangrijke ontdekking moest ontwikkeld worden, en teekende de afbeeldingen welke vervolgens eerst door eene vreemde hand, doch later door **LYONNET** zelve gegraveerd werden.] Hij overleed te 's *Gravenhage*, den 10 Januarij 1789. Zijne werken over de insekten hebben hem onder de beminnaars der natuurlijke Historie eene beroemde plaats verworven. Zijne *Traité etc.* (*Ontleedkun-*

dige verhandeling der rups, welke het wilgen hout doorknaagt), 's *Gravenhage*, 1760, in 4.to, met achttien door den schrijver gegraveerde platen, vooronderstelt eenen even zoo naauwkeurigen als geduldigen waarnemer. Ofschoon deze verhandeling regtstreeks niet dan deze soort van insekten betreft, heeft de schrijver er zoo vele zorg, oplettendheid en nasporing aan te koste gelegd, dat zij den beoefenaar *der rupsen* in het algemeen tot handleiding kan strekken. Men kan zich op de naauwkeurigheid der gravures verlaten, die daarenboven zeer schoon zijn; de kunstenaar heeft, volgens het voorwerp zelf, met het vergrootglas in de hand, gegraveerd. Met de verdiensten der talenten en der vlijt paarde hij de wijsheid der grondbeginselen, die hij op eene zeer voldoende wijze wist aan te voeren en af te leiden. Het is te betreuren, dat de dood hem belet heeft, aan een nieuw werk, hetwelk hij voornemens was over de insekten in het licht te geven, de laatste hand te leggen.

LYRANUS. — Zie **NICOLAAS**

† **LYREUS (ADRIANUS)**, een Vlaamsche Jesuit, in 1588 te *Antwerpen* geboren, werd

in 1608 in de maatschappij opgenomen, bekleedde in dezelve eerst den post van rector te *Cassel*, toenmaals in *Vlaanderen*, thans in het Fransche Noorder-departement gelegen, en oeffende vervolgens het predikambt te *Mechelen* en te *Brussel* uit. Het was vooral in deze laatste stad, dat hij in de Lieve Vrouwe kerk van den Zandberg, genaamd, gedurende dertig jaren predikte, en langen tijd alleen, op de zon- en feestdagen en gedurende de geheele vaste. Eene hartelijke en teedere godsvrucht, deed hem tot de stichtelijke genootschappen overhellen. Hij herstelde het broederschap van den *H. JOZEF*, en voerde er een van de *H. Maagd* in. Hij was een vriend van de eenzaamheid en den kloosterregel. Den geheelen tijd welke hem van de ambtsbezigheden overschoot, wijdde hij aan lees oefeningen en godvruchtige werken toe. Na zijn jubeljaar in de maatschappij te hebben gevierd, zonder op te houden van zich met de predikdienst bezig te houden, eindigde hij zijne oefeningen met zijn leven. Door eene slepende koorts uitgeput, stierf hij hoog bejaard den 5 September 1661. Er bestaan van dezen goeden pater de na-

volgende stichtelijke werken:
 1.° *De glorie en de vereering van den heiligen naam van MARIA*, (in het Vlaamsch) *Brussel*, 1638, in 12. mo, in het Fransch vertaald door *PUGET DE LA SERRE*, in het Spaansch door pater *ANDREAS VAN DEN H. JOANNES*, 1640; in het Hoogduitsch door *PETRUS WOUTERS*, *Keulen*, 1649. —
 2.° *De weg des Hemels door den Rozekrans*, (in het Vlaamsch) *Brussel*, 1645. —
 3.° *Trisagion Marianum, sive Trium mundi ordinum cultus*, *Antwerpen*, 1655, in fol. —
 4.° *De imitatione CHRISTI JESU patientis*, 1655, in fol. —
 5.° *Apophthegmata sacra S. IGNATII DE LOYOLA*, een na den dood des schrijvers in het licht verschenen werk, *Antwerpen*, 1662, in fol.

LYSANDER, veldheer der Lacedemoniërs, gedurende den oorlog tegen *Athene*, trok *Efeze* van de partij der Atheners af, en sloot een verbond met *CYRUS* den Jonge, koning van *Perzië*. Sterk, door de hulp van dien vorst, leverde hij, in het jaar 405 vóór J. C. te *Aegos-Potamos*, eenen zeeslag tegen de Atheners, vernielde hunne vloot, doodde 3,000 man, maakte zich

meester van verscheiden steden, en ging *Athene* aandrangen. Deze stad, te land en ter zee berend, zag zich genoodzaakt, om zich in het volgende jaar over te geven. De vrede werd aan dezelve enkel op voorwaarde verleend, dat men de versterkingen aan het *Pireus* zou vernietigen; dat men al de galeijen, met uitzondering van twaalf, zou overgeven; dat de steden, welke haar schatting betaalden, bevrijd zouden worden; dat de bannelingen zouden worden teruggeroepen, en dat zij geen oorlog meer zoude voeren dan onder de bevelen der Lacedemoniërs. De democratie werd afgeschaft en het geheele gezag in handen van dertig archonten gesteld. Op deze wijze eindigde de Peloponnesische oorlog, na 27 jaren geduurd te hebben. De overwinnaar ging vervolgens het eiland *Samos* onderwerpen, dat met *Athene* in bondgenootschap stond, en keerde met onnoemelijke rijkdommen, de vrucht zijner overwingen, zegevierende naar *Sparta* terug. Zijne eerezucht was niet voldaan; hij beproefde, om zich van de kroon meester te maken, doch minder als een dwingeland dan als een staatkundige. Hij stelde het gebruik, van den troon te erven in

een hatelijk daglicht, terwijl hij hetzelfde als barbaarsch afschilderde, voorgevende, dat het veel voordeeliger was, het koninklijke gezag enkel aan de verdienste op te dragen: hetwelk wel waar zoude zijn, indien een geheel volk, zonder onrust en zonder mistasting het omtrent de keuze kon eens worden. Na te vergeefs beproefd te hebben, om de godspraken van *Delphos*, van *Dodona* en van *JUPITER AMMON*, te zijnen gunste te doen spreken, zag hij zich verplicht, om van zijne aanmatigingen af te zien. Nadat de oorlog tusschen de Lacedemoniërs en de Atheners weder was losgebarsten, was *LYSANDER* een der legerhoofden, welke men den laatsten tegenstelde. Hij werd in het jaar 395 vóór J. C. in eenen veldslag gedood. De Spartanen werden door zijnen dood van eenen heerschzuchtige bevrijd, voor wien de vaderlandsliefde, de onverbreekbaarheid van den eed, de verdragten, de eer slechts ijdele namen waren. Toen men hem verweet, dat hij dingen deed, die *HERKULES* onwaardig waren, van wien de Lacedemoniërs hem uit vleijerij deden afstammen, antwoordde hij: *Men moet het vel van den vos naaijen, daar, waar dat van den leeuw ont-*

breekt. Zinspelende op den leeuw van **HERKULES**: een grondregel eenen bedriegelijken en schijnheiligen dwingeland waardig. Hij zeide dat *men de kinderen met bikkelen en de volwassenen met woorden bezig houdt.* Zulks is niet dan al te waar; maar indien degene, welke aldus bezig worden gehouden, dwazen zijn, zoo zijn degene welke hen bezig houden, verachtelijke bedriegers. *De waarheid, voegde hij er bij, is zeker beter dan de logentaal; doch men moet zich bij voorkomende gelegenheden van beide bedienen:* een grondregel, door **MACHIAVEL**, als een' zijner meest geliefkoosde aangenomen.

LYSCHANDER of **LYSCANDER** (**CLAUDIUS CHRISTOPHOREN**), geschiedschrijver des konings van *Denemarken*, **CHRISTIAAN IV**, in 1557 geboren, en in 1623 overleden, heeft dien rang weinig anders verdiend, dan door de *Beknopte Deensche geschiedenissen, van het begin der wereld tot op onze dagen, Kopenhagen, 1662*, in fol. in het Deensch. De titel alleen geeft genoegzaam te kennen, dat de schrijver niet zeer oordeelkundig was. **TORFÆUS** heeft deze *beknopte geschiedenissen* wederiegd; maar de-

zelve waren geene wederlegging waardig. [Nog heeft men van denzelfden schrijver · 1.º *Kronijk van Groenland*, in Deensche verzen, *Kopenhagen, 1608*, in 8.vo — 2.º *Electionis CHRISTIANI III, historia*, *ibid. 1623.*]

LYSERUS (**POLYCARPUS**), in 1552 te *Winendeen*, in het *Wittembergsche* geboren. De hertog van *Saksen*, die hem op zijne kosten, in het collegie van *Tubingen* had doen opvoeden, beriep hem in 1577, tot predikant der kerk van *Wittemberg*. **LYSERUS** was een der eersten, die het boek *Concordia* ondertekenden, en werd met **JACOBUS ANDREAS** afgevaardigd, om hetzelfde aan de godgeleerden en predikanten van het keurvorstendom *Saksen* te doen ondertekenen. Hij overleed te *Dresden*, alwaar hij predikant was, in 1610. Vele geschillen, van welke hij een vriend schijnt te zijn geweest, beletten hem niet een aantal werken, in het Latijn en in het Hoogduisch te schrijven. De voornaamste zijn: 1.º *Expositio in Genesim*, in 6 deelen, in 4.to van 1604 tot 1609. — 2.º *Schola Babylonica*, 1609, in 4.to — 3.º *Colossus Babylonicus*, 1608, in 4.to De schrijver levert onder de-

ze beide zonderlinge titels, een Commentarium op de beide eerste hoofddeelen van DANIEL. — 4.º Een Commentarium op de twaalf kleine profeten, *Leipzig*, 1609, in 4.to door POLYCARPUS LYSERUS zijn' kleinzoon. — 5.º Eene menigte godgeleerde en wederleggende schriften, vol sekte-vooroordeelen. — 6.º De *Uitgave der Geschiedenis van de Jesuiten*, door den ex-Jesuit en afvallige HASENMÜLLER, welke hij na den dood van den laatste in het licht gaf, onder den titel van: *Historia Ordinis Jesuitici, de Societatis Jesu, auctore, nomine, gradibus, incrementis, ab ELIA HASENMULLERO. cum duplici praefatione POLYCARPI LYSERI, Frankfurt*, 1594 en 1606, in 4.to De Jesuit GRETSER, wederlegde deze zoogenaamde geschiedenis, en LYSERUS verdedigde dezelve in zijne *Strena ad GRETSERUM pro honoraria ejus*, in 8.vo, 1607. De beide schrijvers spaarden elkander niet in beledigingen. Dit was de gewone stijl, onder de geleerden van dien tijd, en is ook thans nog niet in onbruik.

LYSERUS (JOANNES), leraar der Augsburgsche geloofsbelijdenis, uit dezelfde familie, als de voorgaande,

was de apostel der veelwijverij in de 17^e eeuw. Zijne dulle zucht voor die dwaling ging zoo ver, dat hij zijne goederen en zijne gezondheid opofferde, om te bewijzen, dat de meerderheid van vrouwen niet alleen geoorloofd, maar zelfs in zekere gevallen geboden is. Hij reisde met veel last door *Duitschland, Denemarken, Zweden, Engeland, Italië en Frankrijk*, om in de bibliotheken bewijzen te zoeken, ter bevestiging van zijn gevoelen, en om pogingen aan te wenden, ten einde hetzelfde in eenige landen in te voeren. Zijne grilligheid voor de veelheid van vrouwen, baarde des te meer verwondering, daar eene enkele, volgens BAYLE, hem in groote verlegenheid zou hebben gebracht. Na vele vruchteloze togten, meende hij zich in *Frankrijk* te kunnen vestigen, en ging bij Dr MASIUS, predikant van den afgezant van *Denemarken*, wonen. Hij vleide zich vervolgens, zijne fortuin aan het hof, door het schaakspel, hetwelk hij volmaakt wel verstond, te verbeteren, en vestigde zich te *Versailles*; want al die hervormers der Christelijke zedeleer, weten beter te spelen dan te redeneren. Door alle verstandige lieden verstooten en ver-

acht, en ziek geworden zijnde van spijt, wilde hij te voet naar *Parijs* terugkeeren. Deze vermoëjenis verergerde zijne kwaal zoo zeer, dat hij in 1684, in een huis aan den weg overleed. Men heeft van hem, onder valsche namen, een aantal werken, ten gunste der veelwijverij. Het aanmerkelijkste is getiteld: *Polygamia Triumphatrix*, in 4.to, *Amsterdam*, 1682. BRUNSINANUS, predikant te *Kopenhagen*, heeft dit werk wederlegd, in een ander, getiteld: *Polygamia triumphata*, 1689, in 8.vo Men heeft van denzelfden schrijver een ander werk tegen LYSERUS, getiteld: *Monogamia Victrix*, 1689, in 8.vo Men vond in de handschriften van LYSERUS, eene lijst van al de voorstanders der veelwijverij zijner eeuw. Het is te vermoeden, dat deze lijst veel uitgebreider zou zijn geweest, indien de schrijver er al degene in had opgenomen, die, hoewel zij slechts eene vrouw hebben, er echter met onderscheidene leven. De toegeevende geesten hebben in zijne dwaling slechts het natuurlijke uitwerksel der ontucht gezien, die, zegt MONTESQUIEU, gelijk aan de gierigheid, hoe meer zij heeft, hoe meer zij wil hebben. Het is daarenboven bewezen, dat dezelve de bevolking on-

dermijnt, en dat de landen, alwaar dezelve plaats heeft, in vergelijking van anderen, onbewoond zijn.

LYSIAS, een beroemde Grieksche redenaar, te *Syracusa*, in het jaar 459 vóór J. C. geboren, werd door CEPHALES, zijnen vader, naar *Athene* gevoerd, die hem aldaar zorgvuldig deed opvoeden. Men beschouwt hem gewoonlijk als den sierlijksten, den bevalligsten en den eenvoudigsten der Grieksche redenaars. Hij heeft zich op onderwerpen geoeffend, die der welsprekendheid niet zeer gunstig waren; hij pleitte zelf niet, maar stelde pleitgedingen voor partikulieren op, welke processen hadden, en deze pleitgedingen loopen bijna altijd over zeer onbeduidende onderwerpen. De juistheid en duidelijkheid der uitdrukkingen, eene ongedwongene en natuurlijke wending, een bewonderenswaardige verhaaltrant, eene verbazende scherpzinnigheid, een uitgelezen gevoel voor de welgepastheid, en bovenal de bevalligheid, die men zoo wel gevoelt, en die men niet kan bepalen, vormen het onderscheidend kenmerk van LYSIAS. Een der voornaamste voordeelen, welke men tegenwoordig uit deze rede-

voeringen kan trekken is de kennis van de zeden en gebruiken der Atheners. Men verhaalt dat, nadat **LYSIAS** een zijner pleitgedingen aan zijnen tegenstrever in den *Areopagus*, had te lezen gegeven, deze man hem zeide: » De 1.^e maal toen ik het gelezen heb, heb ik het goed gevonden; de 2.^e maal minder, en de 3.^e slecht." *Wel nu*, hernam **LYSIAS**, *het is dus goed, want men draagt het slechts eenmaal voor*. Hij stierf hoogbejaard, in het jaar 374 vóór J. C. Er bestaan nog van hem 32 *redevoeringen*, en fragmenten van eenige andere. Onder de verschillende uitgaven, welke men er van geleverd heeft, onderscheidt men die van **TAYLOR**, in 4.to, *Londen*, 1739, *gracè et latinè*, en die van den abt **AUGER**, in het Grieksch en in het Latijn, met eene nieuwe vertaling in het Fransch, *Parijs*, 1783, 2 dl.ⁿ in 8.vo Men vindt dezelfde ook in de verzameling der Grieksche redenaars van **ALDUS**, in fol. 1513, en van **HENDRIK ETIENNE**, in fol., 1575.

LYSIAS. — Zie **CLAUDIUS LYSIAS**.

LYSIMACHUS, leerling van **CALLISTHENES**, een der veldheeren van **ALEXANDER den**

Groote, maakte zich na den dood van dien veroveraar, meester van een gedeelte van *Thracië*, en bouwde er in het jaar 509 vóór J. C. eene stad, die hij naar zijnen naam noemde. Hij volgde de partij van **CASSANDER** en van **SELEUCUS**, tegen **ANTIGONUS** en **DEMETRIUS**; en bevond zich bij den beruchten veldslag van *Ipsus*, in het jaar 301 vóór J. C. **LYSIMACHUS** maakte zich meester van *Macedonië*, en regeerde aldaar tien jaren, maar na zijnen zoon **AGATHOCLES** te hebben doen sterven, en ongehoorde wreedheden bedreven te hebben, werd hij door de voor naamste zijner onderdanen verlaten. Hij begaf zich alstoen naar *Azië*, om **SELEUCUS** den oorlog aan te doen, die hun eene schuilplaats had verleend, en werd in eenen slag tegen dien vorst, in het jaar 282 voor J. C., in den ouderdom van 74 jaren, gedood. Men erkende zijn lijk op het slagveld, door een hondje, dat hem niet verlaten had.

LYSIMACHUS, een Jood, kwam in het jaar 204 vóór J. C. na zijnen broeder **MENELAUS** den voet geligt, en aan koning **ANTIOCHUS EPIPHANES**, een som gelds betaald te hebben, welke zijn broeder niet had kunnen ver-

schaffen, tot de hoogepriesterlijke waardigheid zijner natie. De talloze geweldnarijen, onregtvaardigheden en heiligschendingen, welke hij gedurende zijn bestuur bedreef, bewogen de Joden, die hem niet meer konden uitstaan, om zich reeds in het volgende jaar van hem te ontdoen.

LYSIMACHUS, broeder van **APOLLODORUS**, de verklaarde vijand der Joden, had het bestuur van *Gaza*. De groote afgunst, welke hij tegen zijnen broeder opvatte (die door het volk en de soldaten meer bemind en geëerbiedigd werd dan hij), bewoog hem, denzelfen verraderlijk te vermoorden, en om deze stad aan **ALEXANDER JANNEUS**, die dezelve belegerde, overtegeven.

LYSIPPUS, een zeer beroemde Grieksche beeldhouwer, te *Sicyone* geboren, oefende eerst het slotenmakersberoep uit. Hij legde zich vervolgens op de schilderkunde toe, doch liet dezelve varen, om zich geheel en al op de beeldhouwkunde toeteleggen. Hij had eerst den *Doryphores* van **POLYCLETUS** tot meester gehad; maar in het vervolg beoefende hij enkel en alleen de natuur, welke hij met al hare

bekoorlijkheden, en vooral met vele waarheid nabootste. Hij was de tijdgenoot van **ALEXANDER den Grooten**. Het werd alleen aan hem, en aan **APELLES** toegestaan, dien overwinnaar voortstellen. **LYSIPPUS** heeft verscheiden standbeelden van **ALEXANDER** vervaardigd volgens zijnen verschillenden ouderdom; een onder anderen bezat eene treffende schoonheid, en keizer **NERO** stelde er groot belang in; maar daar het slechts van metaal was, dacht die vorst, dat door hetzelfde met goud te verrijken hij het schooner zoude maken. Deze nieuwe tooi bedierf het beeld in plaats van hetzelfde te verfraaijen; men was verplicht om het er weder af te nemen, hetwelk dit meesterstuk ongetwijfeld grootelijks schond. **LYSIPPUS** is onder al de oude beeldhouwers, diegene, welke de meeste werken heeft nagelaten. Men telde er meer dan zeshonderd van zijnen beitel. De meest bekende zijn de *APOLLO van Tarente*, van 60 voeten hoog; het standbeeld van **SOCRATES**, het beeld van eenen man, die uit het bad komt, hetwelk **AGRIPPA** voor zijne badstoven plaatste; **ALEXANDER**, als kind en de vijf-en twintig ruiters, die bij den overtocht van de *Granicus* het leven hadden verloren. Hij bloeide omtrent

het jaar 364 vóór J. C.

LYSIS, een pythagorisch wijsgeer, leermeester van EPAMINONDAS, is, volgens het meest algemeen gevoelen, de schrijver der *Gulden verzen*, welke men gewoonlijk aan PYTHAGORAS toeschrijft. Er bestaat onder den naam van LYSIS, een *Brief aan HIPARCHUS*, waarin hij hem verwijt, de geheimen van PYTHAGORAS, hunnen algemeensten meester, ruchtbaar te maken. Deze brief komt voor in de *Opuscula mythologica et philosophica* van THOMAS GALE (zie dat art.). Men gelooft dat LYSIS omtrent het jaar 388 vóór J. C. leefde. [LYSIS was zoo trouw in het nakomen van zijn

woord, dat, zegt men, toen eens een zijner vrienden, die hem verzocht had aan de deur van den tempel van JUNO te wachten, terwijl hij in denzelven zijn gebed zou verrigten, hem vergeten had, en eene andere deur was uitgegaan, LYSIS tot den volgende dag op dezelfde plaats bleef, wanneer zijn vriend, zich zijner herinnerende, hem van zijn woord kwam ontslaan. Men moet bekennen, dat zulks was, de kieschheid wat al te ver drijven, en dat de ijdelheid, van zich te doen opmerken er eenig aandeel aan moet gehad hebben].

LYTTELTON. — Zie LITTELTON.

M.

MAACHA; koning van *Geth*, verleende hulp aan HANON, koning der Ammonieten, tegen DAVID; maar JOAB, veldheer der troepen van DAVID, hakte de beide legers in de pan. — MAACHA is ook de naam van eene der echtgenooten van DAVID, en moeder van ABSALON. Zij was de dochter van THOLMAS, koning van *Gessur*.

MAAN (JOANNES), leeraar der *Sorbonne*, te *Mans* geboren, kanonik en voorzanger der kerk van *Tours*, maakte zich in de 17.^e eeuw bekend, door een werk, getiteld: *Sancta et metropolitana Ecclesia turonensis, sacrorum pontificum suorum ornata virtutibus et sanctissimis conciliorum institutis decorata*, hetwelk in het huis van den schrijver zelve te *Tours*, in 1667, in fol. gedrukt werd. Hetzelve wordt om de geleerde nasporingen op prijs gesteld, en strekt zich uit van het jaar 251, tot 1655.

† MAAS (DIRK) een Hol-

landsche schilder, te *Haarlem*, in 1656 geboren, muntte vooral uit in het voorstellen van landschappen en veldslagen. — MAAS (ARNOLD) schilderde voornamelijk gemeenzame gezelschappen, en — MAAS (NICOLAAS), te *Dordrecht*, in 1632 geboren, en te *Amsterdam* in 1693 overleden, hield zich meer met portretten, dan met andere schilderstukken bezig, dan dezelve waren geestig voorgesteld, en hadden een krachtvol koloriet.

† MAASELAND (ADRIANUS VAN), werd te *Amsterdam* den 20sten April 1764 geboren. Zijne ouders waren zeer brave en godsdienstige lieden, die voor zijne opvoeding bezorgd, hem van zijne eerste jeugd af in de godsdienst vooral, en ook in andere wetenschappen lieten onderwijzen; verder in jaren toegenomen, bemerkte men in hem zeer veel aanleg tot de studie, waartoe men hem het onderrigt in de Latijnsche taal, op het gymnasium van zijne geboortestad, *Amsterdam*, deed bijwonen,

welke kweekschool hij vervolgens met roem, en na boven velen zijner medeleerlingen te hebben uitgemunt, verliet. Nu ontstond bij hem het verlangen om zijne letterkundige loopbaan verder voort te zetten; hij begaf zich tot dat einde in 1781 naar de universiteit van *Leuven*. Daar legde hij zich met grooten ijver toe, op al de takken der wijsbegeerte, en was, na dit onderwijs met lof te hebben bijgewoond, de 9.^e der eerste linie; van daar begaf hij zich naar het *Hollandsche collegie* binnen dezelfde stad gevestigd, alwaar zijn vlugge geest zich nog meer ontwikkelde, en hij weder nieuwe blijken zijner bekwaamheid gaf, waarom hij door zijne wettige overheid waardig bevonden zijnde, tot het ontvangen der heilige orde toegelaten en den 2 Junij 1787 tot priester gewijd werd. Tot het heilig priesterschap verheven zijnde, werd hij in zijn vaderland teruggeroepen, en ter uitoefening zijner verhevene bediening, als kapellaan benoemd te *Spaarnwoude* aan de *Lie*, waar hij gedurende ruim twaalf jaren, de geloovigen dier gemeente door woorden en voorbeelden stichtte, tot dat hij eindelijk als pastoor van *Hillegom*, door den

aarts priester werd aangesteld, doch hier vertoefde hij niet lang, doordien hem eene ongesteldheid overviel, welke gevolgen hem noodzaakte dit ambt te verlaten. Met verlof zijner geestelijke overheid, begaf hij zich, tot herstel zijner gezondheid, naar eene andere landstreek, en vestigde zich te *Stadtlohn*, een stadje in *Munsterland* gelegen. Na verloop van eenigen tijd zich hersteld bevindende, leefde hij eenige jaren voort in stille afzondering, en oefende zich bijzonder in het gebed tot God. Zijn werkzame aard echter, kon zich niet langer van den arbeid onthouden, waarom hij zoo veel mogelijk trachtte zijne geloovige landgenooten, welke hij voorheen had onderwezen door woorden, en voorgegaan was in deugden, nu door zijne schriften te beleeren, van welke hij er eenige, door hem uit de *Fransche* en *Hoogduitsche* talen in het *Nederduitsch* overgebracht, ook anderen door hem zelve gesteld, door den druk algemeen maakte. De voornaamste vruchten van zijnen arbeid zijn: 1.º *Kort begrip der geschiedenis van de godsdienst vóór de komst van JESUS CHRISTUS*, en *van de kerkelijke geschiedenis van de Hemelvaart*

onzes Heeren **JESUS CHRIS-
TUS**, tot de wederkomst van
Paus PIUS VII te Rome,
in het jaar 1814. — 2.º
Levensgeschiedenis van eenige heiligen uit alle eeuwen des Christendoms, 4 dl.ⁿ — 3.º *Korte preken van den abt REYRE*, 5 dl.ⁿ — 4.º *Onderscheidene werken van F. DARUP*, pastoor te Sendenhorst. — 5.º *Onderrigtingen of gemeenzame leerreden over de geloofsleer en de voornaamste pligten der Christenen door een gezelschap van geestelijken*, 2 dl.ⁿ en meer andere kleinere stukjes, voor de jeugd bijzonder bestemd, die allen door zijne pen zijn behandeld, en waardoor hij ongetwijfeld veel heeft bijgedragen tot de voortplanting van godsvrucht en goede zeden in ons land. Eindelijk brak ook de dag aan, die zijn arbeidzaam leven eindigde, en werd hij door zijnen Heer opgeroepen den 13 September 1835, in den ouderdom van ruim 71 jaren; te *Stadtlohn*, waar hij was gaan wonen, eindigde hij ook zijne loopbaan en werd hij op den 16 derzelfde maand met alle eer en plegtigheid, overcenkomstig zijne waardigheid en verdiensten begraven.

† **MAAT (JAN)**. — Zie **BLANKHOFF**.

MABILLON (JOANNES), een der geleerdste religieusen van de 17^e eeuw, den 23 November 1632 te *Saint-Pierre-Mont*, een dorp bij *Mousson*, in het diocees van *Reims*, geboren; aanvaardde in 1654 het benediktijnergewaad van den **H. MAURUS**, in *St. Remigius* dier stad. Zijne oversten zonden hem in 1663, naar *St. Denis*, om den vreemdelingen de schatkamer en de oude monumenten dier abdij aan te toonen; maar het duurde niet lang of hij werd tot bezigheden geroepen, die meer met zijne talenten stroekten. **Dom d'ACHERI**, vraagde hem, om aan zijn *Spicilegium* mede te werken, en had vele redenen, om zijne zorg en zijne nasporingen te prijzen. De naam van den jongen **MABILLON** begon bekend te worden. De congregatie van den **H. MAURUS** had tot de nieuwe uitgaven van de kerkvaders besloten, hij werd met die van den **H. BERNARDUS** belast, en kweet zich van die taak met even zoo veel ijver als goed geluk (zie **BERNARDUS** — *Heilige*). De groote **COLBERT**, van zijne verdiensten onderrigt, deed hem eene jaarwedde van twee duizend livres aanbieden,

welke hij zedig genoeg was, om van de hand te wijzen, verzoekende, dat die minister, dit bewijs der koninklijke milddadigheid, wel aan zijne congregatie mogt doen toekomen. Pater MABILLON werd in 1683 naar *Duitschland* gezonden, om in dat gedeelte van *Europa*, alles wat tot de geschiedenis van *Frankrijk*, en den roem der natie en des koninklijken huizes kon dienen, optesporen. Dom MABILLON vond verscheiden belangrijke stukken, en maakte dezelve in een *Reisverhaal* bekend. Daar deze geleerde togt zeer werd toegejuicht, zond de koning hem twee jaren later naar *Italië*. Hij werd te *Rome*, met al de onderscheiding, welke hij verdiende, ontvangen. De congregatie van den *Index* deed hem de eer, van hem te raadplegen, ten opzichte van eenige zonderlinge stellingen, vervat in de schriften van IZAAK VOSSIUS; maar zijn gevoelen, dat al te toegevend scheen, werd niet gevolgd. (Zie VOSSIUS). Men opende voor hem de bewaarplaats der handvesten, de boekerijen enz. waarin hij verscheiden wetenswaardige stukken ontdekte. Onder de voorwerpen die zijne nieuwsgierigheid opwekten, waren er geene,

die dezelve meer prikkelden dan de catacomben van *Rome*. Hij bezocht dezelve verscheiden malen, en wel met een godsdienstig en een critisch doel. Sterk aan het geloof gehecht, maar op zijne hoede tegen de dwaling, meende hij misbruik te zien, in de uitstelling van eenige ligchamen van heiligen, en ontdekte dezelve in eenen Latijnschen brief, onder den naam van *EUSEBIUS ROMANUS* aan *THEOPHILUS FRANCISCUS*, *betrekkelijk de vereering van onbekende heiligen*. Dit stukje deed eenige geleerden van *Rome* tegen hem in het harnas trekken. Er verscheenen verscheiden geschriften voor en tegen. De *Brief van EUSEBIUS* werd bij de congregatie van den *Index* aangeklaagd; en dezelve zou door die regtbank veroordeeld zijn geworden, indien hij er niet eene nieuwe uitgave met veranderingen van had geleverd, welke de regters te vreden stelden. MABILLON werd nog door een ander geschil bezig gehouden. Dom RANCÉ, abt van *la Trappe*, randde de studie der monniken aan, en beweerde dat dezelve hun meer nadeelig dan nuttig waren. Om het denkbeeld te ondersteunen, dat zij noch boeken behoorden te schrij-

ven, noch te lezen, gaf hij er zelf een in het licht, aan hetwelke hij den titel gaf van *De la sainteté etc.* (*Over de heiligheid der pligten van het kloosterleven*). De congregatie van den H. MAURUS, toenmaals geheel en al aan de diepzinnige nasporingen en de beoefening der oudheid toegewijd, meende den vijand der kloosterstudiën te moeten wederleggen. Zij verkoos den zachtzinnigen MABILLON, om met den gestrengen abt van LA TRAPPE in het strijdperk te treden. Hij bezat noch de verbeeldingskracht, noch de welsprekendheid van dien hervormer; maar zijn geest was meer versierd en meer methodisch, en zijner voordragt duidelijk, eenvoudig, en bijna geheel van tooi ontbloot, ontbrak het niet aan eene zekere kracht. Hij stelde grondbeginselen tegen over grondbeginselen, gevolgtrekkingen tegen over gevolgtrekkingen, in zijne *Traité etc.* (*Verhandeling over de kloosterstudiën*), 1691, in 12.mo bewees hij, dat de monniken niet alleen mogen, maar dat zij moeten studeren. Hij gaf de soort van studie op, die hun past, de boeken, die hun noodzakelijk zijn, de bedoelingen, die zij zich moeten voorstellen, terwijl zij zich op de wetenschappen

toeleggen. Het voorbeeld der kluizenaars van *Thebais*, die zich enkel met handenarbeid bezig houden, maakte hem geenszins verlegen. Het doel onzer religieuzen, en de geest van hunnen regel, is niet om hen te evenaren. Hun leven is minder een klooster dan een geestelijk leven. Wanneer zij in het klooster gaan, rekenen zij er op, het leven eens priesters en van een studerend man, en niet dat van eenen landbouwer te leiden. (Zie CLAUDIUS — *Heilige* — FRANCISCUS — *Heilige*). De abt van *la Trappe*, gebelgd van zijne denkbeelden te zien tegen gesproken, vervaardigde een hevig antwoord op de *Verhandeling over de kloosterstudiën*. Dom MABILLON stelde daar tegen over wijze en gematigde *Aanmerkingen*. Dezelve bragten een wederantwoord onder den naam van *Frère Côme* te weeg. De abt van *la Trappe* was er de schrijver van, maar zijn werk kwam niet buiten zijn klooster. MABILLON, met eene vreedzame genie geboren, liet den oorlog voeren door eenige schrijvers, welke zich met dezen twist inlieten. Hij wilde zich met geenerlei geschil verder ophouden, en hield zich bezig met de verbetering van zijn geleerd werk over de

Diplomatie, door hem in 1681 uitgegeven. Deze wetenschap had aan hem haren geheelen luister te danken. De geleerde benediktijner bezat eene bewonderenswaardige scherpzinnigheid, om al hetgene, wat in den nacht der tijden het meeste verward is, te onthullen, en om de moeilijkste punten der geschiedenis te doorgronden. Hij gaf regels aan de hand, om handvesten van alle tijden, en van alle landen te kunnen onderzoeken. Maar, wijl het onmogelijk is, om volmaakt te zijn, moest hij hekelingen ondergaan, waarvan er eenige grond schenen (zie GERMON). MABILLON leverde eene *Bijlage* tot zijn werk, dat in 1704 in het licht verscheen. Vredelievendheid, opregtheid, en vooral zedigheid, waren de hoofdtrekken van zijn karakter. Nadat LE TELLIER hem aan LODEWIJK XIV had voorgesteld, als *den geleerdsten Religieus des koninkrijks*, verdiende MABILLON uit den mond van den grooten BOSSUET, het navolgende te hooren: *Voeg er bij, mijn Heer, en den nederigsten*. Toen een vreemdeling den geleerden DU CANGE was gaan raadplegen, zond deze hem naar MABILLON, zijnen vriend en mededinger in ge-

leerdheid. » Men bedriegt u, wanneer men u tot mij zendt, antwoordde de Benediktijner op eene nederige wijze, vervoeg u tot den Heer DU CANGE. — Hij is het juist, die mij tot u zendt, zeide de vreemdeling. — Hij is mijn meester, hernam MABILLON. Indien gij mij echter met uwe bezoeken vereert, zal ik u, het weinige, wat ik weet, mededeelen.” Deze geleerde Religieus overleed te *Parijs*, in de abdij van *Saint-Germain-des-Prés*, den 27 December 1707. [Toen CLEMENS XI het berigt van zijnen dood vernam, liet hij aan *dom* RUINART schrijven, dat men hem vermaak zou doen, eenen man, die zich bij de letteren en de Kerk, zoo verdienstelijk had gemaakt, op de aanzienlijkste plaats te begraven, » wijl al de geleerden, die zich naar *Parijs* begeven, niet zullen nalaten, u te vragen, wáár gij hem hebt nedergelegd? *Ubi posuistis eum?*” De Paus wilde, dat men zijne asch, onder het marmer zou verzamelen, met een opschrift, zulke dierbare overblijfselen waardig. De bedoeling des Opperpriesters werd in dit opzigt niet ten rigtsnoer genomen; maar *dom* ROUSSEL vervaardigde eene lofredede in den stijl der grafchriften, die

wel een gedenkteeken waardig was. Wij willen er enkel het volgende stuk van mededeelen :

Omnium hominum sibi conciliavit animos

Hominum mitissimus.

In ipsis etiam litterariis disceptationibus

Nemini asper.

Neminem læsit, etiam læsus.

Scribentem incitabat veritas,
Certantem moderabatur lenitas,
Vincentum coronabat veritas,
Coronatum ornabat humilitas.
Hæc singulari morum suavitate.
Devincièbat animos, leniebat
invidos.....

Cæteris testibus nemo major,
Se ipso iudice nemo minor;
Eò clarior, quò sibi vilior

Cælestis gloriæ cupidus, mundanum sprevit.

Respuit hominum plausus, mercedem quam dare solent homines,

Vani vanam,

Nullam in claustro tenuit dignitatis gradum,

Omnes meruit.

Cum virtutem studiis studia litterarum conjunxit,

Ut alterno fœdere

Scientia pietatem, pietas scientiam adjuvaret.

De asch van dom MABILLON was, gedurende de Fransche omwenteling, in het museum der Fransche gedenkteeken geplaatst. Men heeft dezelve weder, op eene plegtige wijze, den 26 Februarij 1819, in de kerk van *Saint-Germain-des-Prés* teruggebragt, en men heeft zijnen naam aan eene der naburige straten gegeven]. Zijne voor-

naamste werken zijn: 1.º *Acta sanctorum ordinis sancti BENEDICTI, in seculorum classes distributa, Parijs*, 9 dl.ⁿ in fol. Het eerste deel dezer verzameling, door dom D'ACHERI begonnen, verscheen in 1668 in het licht, en het laatste in 1702. Hetzelve loopt tot het jaar 1110. Het werk wordt evenzeer op prijs gesteld, om de gedenkstukken, die hetzelve bevat, als om de voorreden, waarmede de schrijver het versierd heeft. Deze voorreden zijn in 1732 afzonderlijk in 4.to gedrukt. [Het geheele werk is in 1733 te *Venetië* herdrukt: een 10.e deel, hetwelk hetzelve volledig zou hebben gemaakt, werd in een handschrift, in de bibliotheek van *St Germain-des-Prés* bewaard]. 2.º *Vetera analecta*, dit zijn uit verschillende bibliotheken verzamelde stukken, die nog niet gedrukt waren, in 4 dl.ⁿ in 8.vo, waarvan het eerste in 1675 in het licht verscheen, en waaraan in 1685 de laatste hand werd gelegd. De Verhandelingen, welke deze verzameling verrijken, behooren geenszins tot de minst kostbare stukken. Men heeft er eene tweede uitgave in fol. van geleverd, *Parijs* 1723, deze wordt het meeste gezocht. — 3.º *De re diplomatica, libri VI, Parijs*

1681, in fol. en eene *Bijlage*, in 1802, in het licht gegeven. De beste uitgave is die van 1709, door de zorgen van dom RUINART. — 4.º *De Liturgia gallicana, libri III, Parijs* in 4.to, 1685 en 1729. — 5.º *Verhandelingen over het gebruik van het ongezuurd brood in de eucharistie*, in 8vo. — 6.º *Brief* onder den naam van EUSEBIUS ROMANUS, over de vereering der onbekende *Heiligen*, 1698, in 4.to, en 1705, in 12.mo. — 7.º *Musæum italicum*, 1687 — 1689, 2 dl.ⁿ in 4.to, en 1724, gezamenlijk met dom GERMAIN. — 8.º *Annales ordinis benedictini*, 1713 — 1739, 6 dl.ⁿ, waarvan hij 4 dl.ⁿ, in fol. heeft geleverd, die de geschiedenis van de orde der Benediktijnen bevatten, van derzelve oorsprong tot in 1066. De volgende deelen zijn door dom RUINART, en dom VINCENTIUS THULLIER in het licht gegeven. — 9.º *De Opdragt*, welke aan het hoofd der uitgave van den H. AUGUSTINUS is. — 10.º *Sancti BERNARDI opera*, 2 dl.ⁿ, in fol., *Parijs*, 1690, dit is de beste uitgave; dezelve is herdrukt in 1719. Al de voorgaande werken zijn in het Latijn. Die, welke pater MABILLON in het Fransch heeft geleverd,

zijn: 1.º *Factum etc. (Verhoog met eene Verantwoording over de oudheid der reguliere Kanoniken en Monniken)*, ter handhaving der regten zijner orde, tegen de reguliere Kanoniken van de provincie *Bourgondië*. — 2.º *Traité etc. (Verhandeling over de kloosterstudiën)*, 2 dl.ⁿ, in 4.to of in 12.mo — 3.º *Vertaling* (in het Fransch) *van den regel van den H. BENEDICTUS*, in 18.mo, 1697. — 4.º *Lettre etc. (Brief over de waarheid van den heiligen traan van Vendôme.)* MABILLON ten allen tijde een goede criticus, schijnt in dit werk al te ligtgeloovig, en niet zeer oordeelkundig. Dom THULLIER gaf in 1724, de *Nagelatene werken* van dom MABILLON in het licht, en voegde er die van dom RUINART bij; deze verzameling is in 3 dl.ⁿ, in 4.to MABILLON was in 1701 tot lid der akademie van opschriften en schoone letteren benoemd. DE BOZE sprak zijne *Lofrede* in dat genootschap uit.

MABLY (GABRIËL BONNOT DE), oud-kanonik der abdijkerk van *Ile-Barbe*, werd te *Grenoble*, den 14 Maart 1709 geboren, en overleed te *Parijs* den 23 April 1785. Zijne eerste studiën volbragt hij

te *Lyon* bij de Jesuiten. Na zijne wijsgeerige cursus volbragt te hebben, kwam hij in de hoofdstad; aldaar kwam hij, op aanbeveling van den kardinaal DE TENCIN, zijnen bloedverwant, in het Seminarie van *St. Sulpice*. Reeds vroeg de heilige orde ontvangen hebbende, en meer smaak voor de letteren, dan roeping voor den Priesterstand gevoelende, bepaalde hij zich tot het sub-diaconaat, [liet de theologische cursus varen, om de *Levens der beroemde Mannen van PLUTARCHUS* te beoefenen; ook las hij met geestdrift de oude geschiedschrijvers, waaruit hij dien geest van onafhankelijkheid, die zucht voor de Republieken der oudheid putte, welke in zijne schriften doorstraalt, en waarvan hij gedurende zijn geheele leven de voorstander was.] Na eenige onbeduidende voortbrengselen, zoo als zijne *Brieven over de opera*, maakte de abt MABLY zich door zede- en staatkundige werken bekend, zoo als door zijne *Droit etc.* (*Openbaar regt van Europa*), *Observations etc.* (*Aanmerkingen over de geschiedenis van Frankrijk*), — *Observations etc.* (*Aanmerkingen over de Grieken en Romeinen*), en vooral door zijne *Entretiens etc.* (*Gesprekken van PHOCION, over de overeenkomst*

der zede - met de staatkunde.) Door dit laatste werk heeft hij zich den meesten roem verworven. Hetzelve is met wijsheid geschreven, en is vol diepzinnigheid, ofschoon alles in hetzelve niet nauwkeurig is, en de schrijver al te zeer ingenomen schijnt te zijn met de wijsheid en de deugd eeniger oude volken, en van die beruchte mannen, welke men veeleer uit eene soort van gewoonte, dan uit eene beradene bewondering roemt. Het meest te bejammeren hierin is, dat dit werk tot voorbeeld heeft gediend, en de bouwstoffen heeft geleverd, tot een der verwardste voortbrengselen dezer eeuw. » Men kon weinig denken, zegt een *criticus*, dat de *Gesprekken van PHOCION*, de stof zouden zijn geworden, van het zoutelooze lapwerk van eenen romanheld. Men behoeft BELISARIUS slechts te lezen, om er den vermomden PHOCION in te vinden. Op deze wijze beweert de Filozofie ontdekkingen te doen. Hare geheele kunst bestaat, in de goede dingen, die vóór haar gezegd waren, te verminken, gelijk aan de harpijen, die van roof leefden, en de spijzen, op de tafel der wijzen en helden voorgediend, besmetten, terwijl zij dezelve aanraakten." De werken,

welke de abt MABLY, in zijnen ouderdom schreef, hebben hem denzelfden lof niet verworven; men bespeurt in dezelve niet dan al te dikwijls de zwakheid des ouderdoms, en, om mij van eene gemeenzame uitdrukking te bedienen, van de *naprating*. Hetgene, wat vooral den lezer tegen hem inneemt, is zijn bitse en opgeblazen toon. Met welke minachting spreekt hij in zijne *Manière etc.* (*Wijze om de geschiedenis te beoefenen*), over zekere zeer achtbare geschiedschrijvers, daar men voor het overige in dit werk uitmuntende zaken aantreft, daar VOLTAIRE en ROBERTSON in hetzelfde zeer wel beoordeeld worden, daar meer dan eene letterkundige vooringegenomenheid in hetzelfde wordt wederlegd. Maar dit werk in zijn geheel, en de laatste gevolgtrekkingen zijner lessen, kunnen niet anders dan op eene vermogende wijze bijdragen, tot het reeds zoo ver gevorderde bederf van de jaarboeken der natie. Nog betreurenswaardiger zijn de dwalingen, welke hij in de *Principes etc.* (*Grondbeginselen der zedeleer*) heeft durven verspreiden, die door de Sorbonne gecensureerd, en op last des bestuurs verboden zijn. In de *Observations etc.* (*Aanmerkingen over de wet-*

ten der Vereenigde staten van Amerika), het laatste zijner werken, vindt men nog vele zeer laakbare dingen, dit geschikt zijn, om door eene noodlottige onverschilligheid, de voor elke maatschappij, zoo noodzakelijke godsdienstige grondbeginselen te verdelgen. Door welke verblindings heeft eene door de jaren rijpgeworden man, een geestelijke vooral, zich zulke buitensporigheden kunnen veroorloven. En indien de goddeloosheid, indien de oneerbiedigheid voor de aangenomene grondbeginselen, in een gewoon mensch hatelijk zijn, wijl hij daardoor een zeer slecht denkbeeld van zijnen geest en van zijn hart geeft, met hoe veel te meer zijn dezelve dus onverdragelijk, in eenen man, wiens kleed zulk een in het oogloopend contrast aanbiedt? Indien die lieden wisten, met welke verachting men op hen nederziet, terwijl men hunne redeneringen schijnt toe te juichen, zouden zij zekerlijk behoedzamer zijn. Men moet echter opmerken, dat de abt DE MABLY geenszins de voorstander dergenen was, welke men *filozofen* noemt. Er komen zelfs in zijne laatste werken, zeer hevige hekelingen tegen hen voor. Men moet er niet aan twijfelen, of de afwijkingen, wel-

ke het den weldenkenden zoo zeer jammert, in de werken van den abt MABLY aan te treffen, komen veeleer uit zijne zwakheid voort, om zich naar den toon der eeuw te voegen, dan uit de ongeloofigheid van zijnen geest. Zoodra zijne ziekte eene ernstige wending nam, en hij zich in gevaar zag, openbaarden zich zijne godsdienstige gevoelens openlijk; hij verzocht zelf om de heilige Sacramenten, en ontving dezelve met stichting. Hij was de broeder van den abt DE CONDILLAC. [In zijne jeugd had hij den titel van corresponderend lid der akademie van *Lyon* aangenomen; maar later wilde hij geenerlei deelgenootschap aan eenige geleerde maatschappij hebben, en kante zich tegen alle pogingen aan, welke de marschalk, hertog van RICHELIEU in het werk stelde, om hem het lidmaatschap der Fransche akademie te doen aanvaarden. Terwijl hij de fortuin en de grootheden versmaadde; bepaalde de abt DE MABLY zijnen omgang tot een klein getal uitgelezenen personen, leefde eenvoudiglich, en toen hij eene kerkelijke jaarwedde ontving, deelde hij dezelve onder de armen uit. De Polen, hunne langdurige verdeeldheden moede, vervoegden zich tot

MABLY en J. J. ROUSSEAU, opdat zij voor hen, eene nieuwe *constitutie* zouden ontwerpen. De eerste vertrok naar *Polen*, ten einde er de zeden te beoefenen; hij vertoefde aldaar een jaar, en, in *Frankrijk* teruggekeerd, schreef hij er zijne verbeteringsontwerpen, welke hij aan den graaf WIELHERSKI, gevolmagtigd minister der confederatie van *Bar*, in 1771 opdroeg; maar *Rusland*, *Oostenrijk* en *Pruissen* hadden de verdeeling van *Polen* beslist, die in het volgende jaar reeds ten uitvoer werd gebragt. Zijne werken zijn in 1794 en 1795, door de zorg van den abt ARNOUX, in 15 dl.ⁿ in 8. vo, bijeenverzameld en gedrukt. In het begin der omwenteling maakten dezelve veel opgang; maar tegenwoordig zijn dezelve geheel en al vergeten. Na zijnen dood heeft men in het licht gegeven: *Des droits etc. (Over de regten en pligten des burgers)*; en het vervolg der *Aantekeningen op de geschiedenis van Frankrijk*, waarin hij zijne gal uitbraakt tegen de Fransche koningen, zelfs tegen KAREL V en HENDRIK IV, tegen den adel, de geestelijkheid, het burgerlijk bestuur en het beheer der geldmiddelen. Deze beide schriften, welke hij zijn testament

noemde, waren bedriegelijke gidsen voor eene onvoorzigtige vergadering, die, terwijl dezelve het koninklijke gezag verzwakte, de Franschen in de regeringloosheid dompelde en allerlei rampen baarde. *Le destin etc. (Het noodlot van Frankrijk)*, mede onder den naam van MABLY in het licht gegeven, is eene verwarde compilatie van den heer BARTHÉLEMI van Grenoble, schrijver van de *Grammaire des dames*, enz.]

MABOUL (JACOBUS), een Fransche prelaat, te Parijs uit eene in den tabbaard, beroemde familie geboren, wijdde zich toe aan den kansel, en predikte met roem te Parijs en in de provincie-steden. Hij was langen tijd groot-vikaris van Poitiers, en werd in 1708 bisschop van Alet. Hij overleed in die stad in 1723. Zijne *Lijkreden* zijn in 1748, in 12.mo gezamenlijk uitgegeven. Hij heeft noch de mannelijke kracht van BOSUET, noch den gekuischten en beschaafden stijl van FLÉCHIER; maar hij is treffend en hartelijk. Nog heeft men van hem twee *Memoriën*, ter consignatie der zaken van de constitutie, in 4.to, 1749.

MABUSE (JOANNES), een schilder, in 1499, te Mau-

beuge geboren, en in 1562 overleden, had met vrucht eene reis door Italië gedaan. Hij schilderde zeer wel geschiedkundige onderwerpen. Men ziet verscheiden zijner werken te Amsterdam, onder anderen eene *Onthoofding van den heiligen JOANNES*, in het zwart en in het wit, met een zeker water of sap, door hem uitgevonden, om kleuren en drukinkt te kunnen ontberen; zoodat men het doek zijner schilderijen naar goedvinden kan vouwen, zonder het schilderwerk te bederven. De koning van Engeland hield zijn penseel langen tijd bezig. MABUSE was zeer matig in zijne jeugd, maar in meergevorderde jaren gaf hij zich aan het onmatig gebruik van den wijn over, en deze hartstogt deed hem van tijd tot tijd eenige guiterijen bedrijven. Daar de markies van Vere, in wiens dienst hij was, keizer KAREL V, bij zich moest huisvesten, zoo kleeedde hij al zijne bedienden in wit damast. MABUSE verkocht zijn damast, en verteerde het geld daarvan in de kroeg. Hij verschafte zich nu in plaats van een damasten, een papieren kleed, dat hij als damast met groote bloemen beschilderde. De schitterende kleuren deden het kleed des schilders opmerken. De kei-

zer, over derzelve luister verbaasd, deed hem nader bij komen en ontdekte de list. Men lachte er zeer over. Het wangedrag van MABUSE werd van dien aard, dat hij te *Middelburg* werd gevangen gezet, alwaar men hem echter de vrijheid liet, om zijne kunst uit te oefenen.

* **MACABER**, een Duitsche dichter, werkelijk of gewaand, onder wiens naam er een Hoogduitsch werk, getiteld: *de Spiegel des doods, of de Spiegel van den doodendans*, ook wel *Macaber-dans* genaamd, bestaat. Dit zonderlinge en door de liefhebbers gezochte werk, is in het Latijn vertaald, en wordt door FABRICIUS opgegeven, (*Bibl. mid. et infim. latinit.*) onder dezen titel: *Speculum morticini, of Speculum choreæ mortuorum*; ook is het in het Fransch en Engelsch vertaald. De *Doodendans* is door de kunstenaars der 15^e en 16^e eeuw, verscheiden malen voorgesteld, en men vindt ook de verschillende onderwerpen van denzelfden in de randen der gebedenboeken, omtrent dien tijd gedrukt. De beroemde schilder **HOLBEIN** had mede dit onderwerp uitgevoerd, in het Augustijnklooster van *Bazel*. **HILSCHER**, predikant te *Dresden*, heeft in het Hoog-

duitsch eene beschrijving in het licht gegeven, van de verschillende teekeningen en schilderijen van den *Doodendans*, welke in de galerij van *Dresden* bewaard worden.

MACAREUS. — Zie **CANACRA**.

MACARIUS (*Heilige*), de *Oude*, een beroemde kluizenaar der 4e eeuw, in *Op-per-Egypte* geboren, de tijdgenoot van den heiligen **EPHREM**, en geenszins een leerling van den heiligen **ANTONIUS**, zoo als **POIRÉE** zulks beweert, bragt 60 jaren in het klooster van het gebergte *Scété* door, zijnen tijd tusschen het gebed en den handen-arbeid verdeelende. Hij overleed in het jaar 390, in den ouderdom van 90 jaren. Men schrijft hem toe, 50 *Homiliën* in het Grieksch, *Parijs*, 1559, in fol., met den heiligen **GREGORIUS THAUMATURGUS**; en afzonderlijk, *Leipzig*, 1698 en 1699, 2 dl.n in 8.vo De mistiekers stellen er grooten prijs op. Men vindt er het geheele beeloop der ascetische godgeleerdheid in. Ofschoon de heilige **MACARIUS** een man zonder studie was, was hij echter vermogend in werken en in woorden. De kerk viert zijn feest den 15 Januarij.

MACARIUS (*Heilige*), de *Jonge*, van *Alexandrië*, in *Egypte*, een ander beroemde kluizenaar, de vriend van den voorgaande, had bijna 5000 monniken onder zijn opzigt. De heiligheid zijns levens, de zuiverheid zijns geloofs stelden hem bloot aan de vervolging der Arianen. Hij werd naar een eiland verbannen, alwaar geen enkele Christen was; maar hij bekeerde bijna al de inwoners van hetzelfde door zijne wonderen. **MACARIUS** overleed in 394 of 404. Het is aan hem, dat men de *Regels der monniken* toeschreef, die in dertig kapitels voortkomt in den *Codex regularum, collectus a sancto BENEDICTO ananiensi, auctus a Holstenio, Rome, 1661, 2 dl.ⁿ* in 4.to **JACOBUS TOLLIVS** heeft in zijne *Insignia itinerarii italici*, eene *Rede* van den heiligen **MACARIUS**, over den dood der regtvaardigen, in het licht gegeven.

* **MACARTNEY** (**GEORGE**, graaf van), lid van het parlement van *Engeland*, in *Ierland*, den 14 Mei 1737 geboren, was de zoon van **GEORGE MACARTNEY**, bisschop van *Auchinleck*, in *Schotland*, en ontfing eene zeer beschaafde opvoeding. In 1764 werd hij, in hoedanigheid van buitengewoon gezant, naar *Rus-*

land gezonden, en bewerkte aldaar het bondgenootschapsverdrag van *Engeland* met de keizerin **CATHARINA II**, in 1716 gesloten. Bij zijne terugkomst in *Ierland*, verkreeg hij den titel van secretaris van lord **TOWNSHEND**, die onderkoning van dat rijk was, en werd achtereenvolgend tot lid van het parlement, ridder van de Bath-orde en landvoogd van *Grenada* en *Tabago*, tot in 1779, in welk jaar dat eiland door de Franschen werd veroverd, en hij zelf gevangen genomen. Naar *Limoges* gezonden, verbleef hij aldaar slechts korten tijd, daar **LODEWIJK XVI**, hem toestond, om naar *Engeland* terug te keeren, ten einde zijne uitwisseling te bekomen. Het gouvernement van *Madras*, hetwelk hij in 1788 bekwam, en in hetwelk hij zich met even zoo vele voorzigtigheid als wijsheid gedroeg, was voor hem de gelegenheid tot eene nieuwe bevordering: men weet dat hij met onverschrokkenheid en standvastigheid, de verschillende aanvallen wederstond, welke de beroemde **HAIDER-ALI**, en zijn opvolger **TIPOO-SAËB**, achtereenvolgend tegen deze volkplanting in het werk stelden. Een zoo roemrijk gedrag deed den minister besluiten, hem tot gouverneur van *Bengalen* te benoemen;

maar hij wees die eer van de hand, en kwam in 1789 in *Engeland* terug. In 1792 met eene jaarwedde van 1500 ponden Sterlings, in gezantschap naar *Sina* gezonden, welke zending omtrent drie jaren duurde, stelde hij al zijne pogingen in het werk, om een handelverdrag met de Sinezen te erlangen. Daar deze de wezenlijke bedoelingen van het Britsche bestuur doorgrondde, wezen zij elke schikking van de hand, en lord MACARTNEY was genoodzaakt, om in 1794, naar *Engeland* terug te keeren. Hij werd tot den rang van graaf verheven, en deed zijn *Reisverhaal* drukken, hetwelk ontworpen was door zijnen secretaris, GEORGE LEONARDUS STAUNTON, dien de dood, te midden van zijnen arbeid wegmaaide, waardoor hetzelfde onvolledig bleef. Het gouvernement wilde zulks later aanvullen, en belastte den heer BARROW, met de zamenstelling van een nieuw Reisverhaal, hetwelk in 1805 werd in het licht gegeven. Dat van STAUNTON maakte echter veel geruchts, en werd door CASTERA in het Fransch vertaald, 4 dl.ⁿ in 8vo, Atlas in 4.to, *Parijs*, 1798. Dit werk bevat, te midden van zeer onbeduidende bijzonderheden, ook zeer belangrijke, over dit nog zeer

weinig bekende keizerrijk. In 1795, werd lord MACARTNEY, naar *Verona* gezonden, tot MONSIEUR, later LODERWIJK XVIII; bij zijne terugkomst, werd hij tot pair van *Groot-Brittannië* en gouverneur van de *Kaap de Goede Hoop* benoemd, alwaar hij zich ander half jaar ophield. De slechte staat zijner gezondheid, noodzaakte hem, om in 1798 die volkplanting te verlaten. Lord MACARTNEY begaf zich alstoen naar het graafschap *Surrey*, en overleed den 31 Maart 1806. Deze diplomaat paarde met eenen schranderen en doordringenden geest, eene bemiddelende inborst en vele kundigheden. Zijne belangeloosheid was buitengemeen, en hij maakte zich, bij al degene, die hem kenden, geacht en bemind. Er bestaat van hem: 1.º *Staat van Rusland*, in 1767. — 2.º *Staat van Ierland*, in 1773. Deze beide werken zijn slechts tot een klein getal exemplaren gedrukt, welke de zeldigheid des schrijvers voor zijne vrienden bestemde. — 3.º *Dagverhaal van het gezantschap door den koning van Groot-Brittannië, in 1792, 93 en 94 aan den keizer van Sina gezonden*, waarover wij reeds gesproken hebben.

MACASIUS (FRANCISCUS), in 1686, te *Joachimsthal* in *Boheme* geboren, begaf zich in de maatschappij der Jesuiten, onderwees in dezelve met roem verscheiden wetenschappen. Hij overleed te *Praag*, in 1733. Men heeft van hem: 1.º *Manuale theologico-canonicum sponsalibus quæstionibus et resolutionibus compendiosè deductis*, *Olmutz*, 1730 en 1731, *Praag*, 1745, in 8.vo — 2.º *Jus ecclesiasticum commentariis in V libros decretalium GREGORII IX, illustratum*, *Praag*, 1749, 2 dl.ⁿ in fol.

* **MACAULAY-GRAHAM (CATHARINA)**, in 1733, te *Ollantigh*, in het graafschap *Kent* geboren, was de dochter van eenen rijken edelman van dat gewest. Zij trad in 1760 in den echt met doctor **MACAULAY**, eenen beroemden arts, te *Londen*. Door het lezen der ouden gevoed, en van natuur met geestdrift beziel, kwam zij op het denkbeeld, om de geschiedenis te schrijven, en gaf reeds in het jaar 1763 het eerste deel harer *Geschiedenis van Engeland* in het licht. Zij deed in 1777 eene reis naar *Frankrijk*, alwaar zij **FRANKLIN**, **TURGOT**, **MAR-MONTEL** en mevrouw **DUBO-**
XV. DEEL.

CAGE leerde kennen; en in 1785, begaf zij zich naar *Amerika*, alwaar zij gedurende drie weken, in het huis van *Washington*, te *Mount-Vernon* in *Virginie* vertoefde. Ofschoon reeds verre in jaren gevorderd, ging zij een tweede huwelijk aan met eenen jongeling, **GRAHAM** genaamd. Een zoo weinig geëvenredigd huwelijk maakte haar eenigzins belagchelijk, en onttrok haar zelfs verscheiden harer voorstanders. Deze dame overleed den 22 Junij 1791. Onder de door haar nagelatene werken willen wij aanhalen: 1.º *Geschiedenis van Engeland, van de komst van JACOBUS I tot den troon, tot de verheffing van het huis van Hanover*, 8 dl.ⁿ in 4.to, 1763 — 1783. Dit werk is slechts een hevige aanval tegen het huis der **STUARTS**. Men vindt op elke bladzijde het karakter der schrijfster, in die vrijheidszucht, welke hare geestdrift haar tot in het overdrevene deed vervoe- ren. — 2.º *Aanmerkingen over de grondbeginselen des bestuurs en der maatschappij door HOBBS*, in 8.vo 1767. — 3.º *Losse aanmerkingen over eenige stellingen van HOBBS*, in 4.to 1769. — 4.º *Overwegingen over de oorzaken der tegen-*

woordige misnoegdheden, 1770. — 5.º *Geschiedenis van Engeland, van de omwenteling tot op den tegenwoordigen tijd, in eene reeks van brieven aan eenen vriend*, (doctor WILSON, provenier van *Westmunster*), 1778, in 4.to — 6.º *Brieven over de opvoeding*, in 8.vo, 1790. — 7.º *Verhandeling over de onveranderlijkheid der zedelijke waarheid*, 1773, in 8.vo — 8.º *Aanmerkingen op de overwegingen van den heer BURKE, over de Fransche omwenteling*, 1790, in 8.vo

* MACBETH, koning van *Schotland*, in de 11^e eeuw geboren, zoon van SINEL, was door zijne moeder de volle neef van koning DONALD, of DUNCAN I. De schitterende voorspoed, welken hij op de Deenen behaalde, die hij tot tweemaal uit het rijk verdreef verwierven hem eenen grooten invloed, en bewogen hem, tot het smeden van het ontwerp, om den troon te overmeesteren, waartoe zijne geboorte hem regt kon geven. De gewone loop der gebeurtenissen, kon er hem toe geleiden, want volgens de wetten des lands, volgt de naaste bloedverwant des konings hem op, wanneer bij den dood van dezen, zijne kinderen den ouderdom nog

niet hebben bereikt, om te regeren; maar DUNCAN leefde al te lang voor de heerschzucht van MACBETH; en daarenboven had hij hem de kroon benomen, om er toe te geraken, door MALCOLM, zijnen oudsten zoon, die nauwelijks de jongelingsjaren bereikt had, tot prins van *Cumberland* te verheffen. Daardoor verzekerde hij aan dezen laatste, de onmiddellijke troonsopvolging. MACBETH, door zijne vrouw aangehitst, en door eenige vrienden gerugsteund, besloot den koning te vermoorden, en voltrok deze misdaad in zijn kasteel van *Inverness*, alwaar hij DUNCAN ontvangen had. Hij werd in 1040, zonder tegenkanting gekroond, en wist zijn gezag te bevestigen, door de grooten met weldaden te overladen, en door met regtyaardigheid en gematigdheid te regeren: intuschen verontrust door de woeelingen, welke hem de zonen van DUNCAN, die aan zijne vervolgingen ontsnapt waren, veroorzaakten, gaf hij eenen vrijen loop aan zijne wilde en bloeddorstige inborst, en deed in korten tijd verscheiden personen omkomen, die het voorwerp zijner verdrikingen waren geworden. MACDUFF, een Schotsch heer, door zijne trouw voor prins MALCOLM bekend, onderrigt

dat zijn leven in gevaar was, begaf zich in allerijl naar *Engeland*, tot koning EDUARD, bijgenaamd *den Belijder*; hij verkreeg een leger van denzelven, met hetwelke hij het sterke kasteel kwam belegeren, hetwelk MACBETH, om zich tegen eenen onverwachten aanval in veiligheid te stellen, zich te *Dunsinane*, bij *Perth* had doen bouwen; daar deze vorst de onvoorzigtigheid had gehad, om zich buiten hetzelfde te begeven, ten einde, eene wapenkanste beproeven, werd hij reeds in het begin van den strijd door MACDUFF gedood, die hierdoor den dood van zijne vrouw en zijne kinderen wreekte, die na zijne vlugt naar *Engeland* op last van den dwingeland meedoo-genloos waren vermoord. Deze gebeurtenis heeft aan SHAKESPEAR en aan DUCIS, het onderwerp van een hunner treurspelen geleverd.

*MAC-CARTHY-REAGH (JUSTINUS de graaf), een beroemde boekenvriend, in 1744, te *Spring-house*, in het graafschap *Jepperary*, uit een der vermaardste huizen van *Ierland* geboren, behoorde tot eene Catholijke familie. Hij verliet een vaderland, welks wetgeving, de uitoefening zijner godsdienst ver-

bood; en hem tot openbare waardigheden en posten ongeschikt verklaarde, en kwam zich in *Frankrijk* nederzetten, alwaar hij zich uitsluitend aan de studie toewijdde. Vóór de Fransche omwenteling was MAC-CARTHY-REAGH, aan het hof toegelaten: gedurende het schrikbewind werd hij niet verontrust, en bragt zonder veel gevaar, het tijdvak der Fransche staats-orkanen door. Eene zijner gewone bezigheden was de nasporingen der schoonste uitgaven en der zeldzaamste boekwerken: ook was de door hem gevormde bibliotheek, eene der rijkste en zeldzaamste van *Europa*. Men merkte in dezelve op eene verzameling van 825, op perkament gedrukte boekdeelen, de schoonste exemplaren der uitgaven *Princeps*, de *Biblia Sacra Polyglotta* enz. jaren 1514, 1515 en 1517, 6 dl.ⁿ in fol., waarvan men slechts 3 exemplaren kent, de *Psalmorum Codex Moguntiae*, 1457, in fol. gottisch, enz. Om meer bekend te geraken met de bijzonderheden der letterkundige schatten, welke deze kundige liefhebber verzameld had, kan men raadplegen, de *Catalogus zijner bibliotheek*, door de heeren DE BURE, *Parijs*, 1825, 2 dl.ⁿ in 8.vo, met platen. De graaf

MAC-CARTHY, is in 1811, te *Toulouse*, alwaar hij zijne woonplaats sedert verscheiden jaren gevestigd had, overleden.

† MACCARTHY (NICOLAAS DE) zoon van den voorgaande beroemd prediker in 1769 te *Dublin* en niet te *Toulouse* geboren, zijn grootvader die te *Argenton* in *Berry* overleed, was een ijverige Catholijke, die voor zijnen zoon de bekoring vreesde om in de loopbaan der letteren te treden in eenen tijd, waarin zij aan de Catholijken verboden was, hem deed beloven *Ierland* te verlaten. De graaf JUSTINUS MACARTHY, hield zich in de daad met het regelen van zijne fortuin bezig; maar hij begaf zich nog niet naar het vaste land; hij huwde in 1765 eene rijke Engelsche dame en kwam eenigen tijd daarna in *Frankrijk*, waar hij zich te *Toulouse* vestigde. NICOLAAS DE MACCARTHY, zijn tweede kind was vier jaren oud, hij werd naar het collegie van *Plessis* te *Parijs* gezonden, alwaar hij tot medeleerling vele personen van verdiensten had; hij kwam vervolgens in het Seminarie van St. MAGLOIRE, maar hij werd in zijne godgeleerde studien door de Fransche omwenteling belemmerd. Te *Toulouse* teruggekeerd

bleef hij bij zijne familie tot het tijdstip der staatkundige stormen van *Frankrijk*. Hij hield er zich met het lezen der klassieke Grieksche en Latijnsche schrijvers en kerkvaders bezig, waar hij zijn grootste vermaak in stelde. Hij leefde in de wereld, desniettegenstaande vervulde hij zijne Godsdienstpligten, met eene voorbeeldige naauwgezetheid. Kort voor de restauratie kwam hij tot zijn voornemen terug, om in den geestelijken staat te treden, en na zijn seminarie-cursus te *Chambery* volbragt te hebben, ontving hij in de maand Junij 1814 de Priesterwijding. Hij begaf zich naar *Toulouse* waar hij begon zich aan de dienst van den predikstoel toetewijden. Zijne eerste proeven waren meesterstukken en echter werden zijne redevoeringen toen slechts voor de vuist uitgesproken. In 1815 kwam hij te *Parijs* en verbond zich aan de maatschappij van JESUS, waarvan hij de steun en het sieraad werd. In 1816 weigerde hij het bisdom van *Montauban*, om met zijn prediken voort te kunnen gaan. Hij deed zich bijna in alle groote kerken van de hoofdstad en van het koninkrijk hooren. Hij predikte in den advent aan het hof in 1821, de vaste te *Straatsburg* in 1822, en

te *Nîmes* in 1823, den advent te *Dijon* in 1827, de vaste te *Lyon* in 1828. enz. Wij weten, dat hij vele bekeeringen te weeg bragt, vooral te *Straatsburg*. Hij is den 3 Mei 1833 te *Annecy* in *Savooije* overleden. Zijne redevoeringen zijn niet gedrukt maar wij gelooven, dat de eigenaars zijner handschriften er weldra het publiek in het genot van zullen stellen. *Album etc (Cathotijke Album)* van de maand Mei 1833 en *L'ami etc. (de Godsdienstvriend)* van den 11 Mei en van den 27 Junij 1833 hebben hem eene levensschets toegewijd.

* **MAC-CARTHY-LEVIGNAC**, (de Graaf JOZEF ROBERT DE), bloedverwant der beide voorgaande, uit eene in *Frankrijk* gevestigde Schotsche familie, in 1765 geboren. Nog jong zijnde begaf hij zich in dienst. In 1791 uitgeweken zijnde, schaarde hij zich onder de standaards der prinses, en werd adjudant van den prins van *CONDÉ*. Hij werd tot den rang van maarschalk der ruitery verheven, en volgde tot in 1814 het lot der overige uitgewekenen, in welk jaar hij te *Parijs* terugkwam en door *LODEWIJK XVIII* tot veldmaarschalk werd benoemd. In 1815 verkoos

hem het departement der *Neder-Seine* tot deszelfs afgevaardigde: **MAC-CARTHY** nam altijd zitting aan de regterzijde. In de maand Junij 1816, was hij bij den krijgsraad tegenwoordig, onder het voorzitterschap van den hertog van *MAILLÉ* beroepen, om den generaal *BONNAIRE*, en den kapitein *MIETON*, zijnen adjudant, te vonnissen. Daar hunne schuldbaarheid als muitelingen bewezen was, vereenigde zich **MAC-CARTHY** met de overige regters, die den generaal *BONNAIRE* tot degradatie en ballingschap, en den kapitein *MIETON*, tot de doodstraf veroordeelden. Het kies-kollegie van het *Drôme*-departement, herkoos **MAC-CARTHY**, in dit zelfde jaar 1816, tot de kamer der afgevaardigden. In het volgende jaar sprak hij eene lange redevoering uit, over het ontwerp van wet, betreffende de vrijheid der drukpers, en zeide onder anderen. » Dat er minder gevaar in gelegen was, van aan de burgers het regt te laten, om hunne denkbeelden in het licht te brengen, dan om het monopolie daarvan in handen van het ministerie te stellen." In dezelfde zitting sprak hij ten gunste der Fransche geestelijkheid, en stemde voor de teruggave der niet

verkochte goederen, aan de kerk en aan de orde van *Maltha* toebehoorende. Hij verklaarde zich in 1818, bij gelegenheid van de rekruteringswet, tegen de bevordering volgens oudheid. Nadat een der afgevaardigden, de heer BIGNON, ten gunste der bannelingen had gesproken, die bij de door LODEWIJK XVIII verleende amnistie uitgesloten waren, vraagde MACCARTHY, dat de redenaar tot de orde werd beroepen. Eenigen tijd daarna sprak hij de *Lijkrede* van den prins von CONDÉ, zijnen ouden generaal, uit. Sedert 1820 hield hij op, lid der kamer te zijn, en begaf zich naar een landgoed bij *Valence*; hij hield zich vervolgens verscheiden maanden te *Lyon* op, en maakte er zich door de goedheid zijner inborst en door zijne weldadigheid bemind. Hij overleed den 12 Julij 1827.

MACCIO of MACCIUS (SEBASTIAAN), een geleerde beoefenaar der fraaije wetenschappen, te *Urbana*, in het hertogdom *Urbino* geboren, overleed in den ouderdom van pas 37 jaren, in het begin der 17^e eeuw. Hij was een zoo werkzame schrijver, dat er, zegt men, twee holten, in de vingers ontstonden, waarin hij de pen

hield. Zijne voornaamste werken zijn: 1.º *De historia scribenda*, niet zeer geacht. — 2.º *De bello ASDRUBALIS, Venetië*, 1613, in 8.vo — 3.º *De historia liviana*. — 4.º Een *Dichtstuk op het leven van J. C.* (in het Italiaansch), *Rome*, 1605, in 4.to; en andere gedichten, die enkel bij de geleerden van beroep bekend zijn.

MACCOVIUS of MAKOWSKI (JOANNES), een Poolsch edelman, in 1588, te *Lobzanie*, bij *Posen*, in *Polen*, uit eene adellijke familie geboren, werd in 1616 hoogleeraar der godgeleerdheid te *Franeker*. Hij vervulde dien post tot aan zijnen dood in 1644 voorgevallen. Hij had groote geschillen met de Socinianen, Catholijken, Doopsgezinden, Arminianen enz. Men heeft van hem: 1.º *Wijsgeerige en godgeleerde werken* enz., eerst afzonderlijk, en daarna in 3 dl.ⁿ, in 4.to gezamenlijk gedrukt, *Amsterdam*, 1660. Hij leert in dezelve de aanstootelijkste gevoelens van het Calvinismus, en beweert onbeschaamdelyk, dat » God geenszins de zaligheid van alle menschen, maar dat Hij de zonde wil, en dat Hij de menschen tot de zonde bestemt.» Hij werd tot de synode van *Dordrecht* verwe-

zen, die hem vrij verklaarde van alle dwaling, zich te vreden stellende met hem te waarschouwen, van voortaan voorzigtiger in zijne uitdrukkingen te zijn. Hetwelk bewijst, dat, volgens het oordeel dier synode, welker uitspraken geloofsregels bij de Calvinisten zijn (*), de Calvinische predestinatie werkelijk al de gruwelen bevat, die men aan dezelve toeschrijft, en dat men ten onregte eenige godgeleerden beschuldigd heeft van dezelve overdreden te hebben.

† MACDONALD (RENALDUS), bisschop en Apostolisch vicaris van het westelijk distrikt van *Schotland*, in zijne woonplaats het fort *William* den 20 October 1833, in den ouderdom van 76 jaren, overleden, was in de Schotsche bergen geboren en reeds vroegtijdig naar het Schotsch collegie te *Douai* gezonden, waar hij uitmuntende studiën maakte. Het priesterschap ontvangen hebbende, keerde hij als missionaris naar zijn land terug, en werd eerst te *Gairnside*

daarna te *Glengary* en eindelijk op het eiland *Uist* geplaatst, waar hij eene talrijke verstrooide gemeente had te besturen. Bij den dood van den bisschop AENEAS CHISHOLM verkoos men den heer MACDONALD, om hem op te volgen. Zijn achtenswaardig gedrag, zijne onderscheidene manieren, het aanzien, hetwelk hij onder de Catholijken en zelfs onder de protestanten genoot, regtvaardigden genoegzaam eene zoodanige keuze. Hij schreef en sprak Latijn met sierlijkheid en voerde menigmaal de pen in de vereeniging van zijne collegien. Toen hij als bisschop, te *Lisburn* zijn verblijf hield, werkte hij met den principaal BAIRD zamen om het onderwijs onder de Bergschotten uittebreiden. Hij stemde toe in de nieuwe verdeling der distrikten, en in plaats van die der bergen verkreeg hij die van het westen te besturen, voor het groote welzijn der zendingen een uitgestrekt deel grondgebieds, waarmede hij belast was, afstaande. Hij was het, die den heer ANDREAS SCHOT van *Glasgow* een

Y 4

(*) *De thans (1836) in ons vaderland aanhangige geschillen, betrekkelijk de Scholtianen cum sociis, bewijzen genoegzaam, hozeer dit gezag der Dordsche vaders, bij het meerendeel, der hedendaagsche Calvinisten gedaald is.*

Vertaler,

vroom en bekwaam geestelijk, die hem thans opvolgt, tot *Coadjutor* verkoos.

MACÉ. — Zie MASSÉ.

MACÉ (ROBERT), boekdrukker te *Caen*, in 1490 overleden, is de eerste, die in *Normandië*, de boekdrukkunst met gegoten letters uitoefende. Hij had tot leerling den beroemden CHRISTOPHORUS PLANTYN. — GILIS MACÉ, zijn achterkleinzoon, te *Caen* geboren, advocaat en wiskunstenaar, gaf een werk over de komeet van 1618 in het licht. Ook heeft men van hem eenige *gedichten*. Hij overleed te *Parijs*, in 1647.

MACÉ (FRANCISCUS), raadsheer en aalmoezenier des konings, doctor der *Sorbonne*, werd te *Parijs*, in 1640 geboren. Hij was secretaris van de geldmiddelen der koningin. In den ouderdom van 45 jaren, benoemde men hem tot kanonik, en pastoor van *Sainte-Opportune*: hij ontving alstoen het priesterschap, en werd aalmoezenier van koning *LODEWIJK XIII*. Hij maakte zich bemind en geacht, door zijne kunde en deugden. Men heeft van hem een aantal werken, waarvan de meest geachte zijn: 1.° *Psaumes* etc. (*Psalmen* en

kerkelijke lofzangen, met eene omschrijving, uit het *Latijn* vertaald, van *LODEWIJK FERRAND*), *Parijs*, 1686, in 8.°; 1706, in 12.° — 2.° *Abrégé etc.* (*Tijdreken-, geschied- en zedekundig beknopt overzicht des ouden en nieuwen testaments*), *Parijs*, 1704, 2 dl.ⁿ, in 4.°; een nuttig en wel ontworpen werk, dat voor vele lieden de plaats van uitgebreider werken kan bekleden. — 3.° *La Science etc.* (*De wetenschap der heilige Schrift, in algemeene tafels verval*), *ibid*, 1708, in 4.° — 4.° *MELANIE, of de liefdadige weduwe*, *Parijs*, 1729, in 12.°, eene zedelijke geschiedenis, na den dood des schrijvers in het licht gegeven, die veel opgang maakte, en aan den abt *CHOISI* werd toegeschreven. — 5.° *Histoire etc.* (*Geschiedenis der vier Cicero's*), *Parijs*, 1714, in 12.° 's *Gravenhage*, 1715, een zeldzaam en belangrijk stuk, in den beginne aan den *Jesuit* *HARDOUIN*, toegeschreven. De schrijver tracht door de *Grieksche* en *Latijnsche* geschiedschrijvers te bewijzen, dat de zoon van *CICERO* even zoo beroemd was als zijn vader. — 6.° *Eene Vertaling* (in het *Fransch*) van eenige stichtelijke werken van pater *BUSÆUS*. — 7.° *Eene Ver-*

taling der *Navolging van J. C.*, *Parijs*, 1698, in 12.mo, *ibid* 1718, in 24.mo Deze vertaling had in 1734, 10 uitgaven gehad. — 8.º *Esprit etc.* (*Geest van den H. AUGUSTINUS, of ontleding van al de werken van dien kerkvader.*) Dit werk is in handschrift: het zou, zegt men, de eer der drukpers verdienen. De abt MACÉ overleed te *Parijs* in 1721, na zich met het beste gevolg in de studeerkamer en op den kansel geoeffend te hebben.

MACÉ. — Zie LEON DE SAINT-JEAN.

MACEDO (FRANCISCUS DE), een Portugesche minderbroeder te *Coimbra* in 1596 geboren, legde het gewaad der maatschappij van JESUS af, hetwelk hij eerst gedragen had, om dat der Franciskanen te aanvaardden. Hij was een der vurigste verdedigers van den Hertog van *Braganza*, die op den Portugeschen troon was verheven. Na de krooning van dien hertog, vergezeld pater MACEDO de Portugesche afgezanten naar *Parijs*, die zich derwaarts begaven, om den vorst te doen erkennen. Hij had de eer, om voor LOUWIS XIII te prediken. Op eene reis naar *Rome*, be-

haagde MACEDO, zoo zeer aan ALEXANDER VII, dat die paus hem tot meester der wederleggende godgeleerdheid in het collegie der *Propaganda*, hoogleeraar der kerkelijke geschiedenis in *Sapiencia* en raadgever der inquisitie benoemde. De Franciskaner, met eene onstuimige, oplopende en trotsche inborst geboren, wist zijne gunst niet te handhaven; hij mishagde aan den heiligen Vader, en begaf zich naar *Venetie*, alwaar hij bij zijne aankomst de thesis verdigde *de omni re scibilis*, hij gaf vervolgens, gedurende acht dagen, de beruchte besluiten in het licht, aan welke hij den titel gaf van *Het letterkundige gebul van den leeuw van den heiligen MARCUS*. De roem, die hem over deze schriften te beurt viel, verwierf hem eenen leerstoel voor de zedelijke wijsbegeerte te *Padua*. Hij stond in den beginne in groot aanzien, te *Venetie*, en overleed aldaar in 1681. De *Portugesche Bibliotheek* telt tot honderd negen werken van dezen onuitputtelijken schrijver, in verschillende plaatsen van *Europa* gedrukt, en dertig handschriften. Pater MACEDO zegt zelf in *Myrothecium morale* in 4.to, dat hij in het publiek 53 Lofreden, 60 Latijnsche

reden, 32 Lijkreden had uitgesproken, en dat hij 48 heldendichten, 123 treurzangen, 115 grafschriften, 212 opdragen, 700 gemeenzame brieven, 2600 Alexandrijnsche dichtregels, 110 oden, 3000 puntgedichten, 4 latijnsche blijspelen had zamengesteld, en dat hij meer dan 150,000 verzen voor de vuist had geschreven of opgezegd. Welk eene verbazende vruchtbaarheid! NICERON geeft in het 31.^e, bladz. 317—339, de titels zijner werken op. Wij willen enkel aanhalen: 1.º *Clavis augustiniana liber arbitrii*, tegen pater NORIS, later kardinaal. Er had vroeger een hevig geschil bestaan tusschen deze beide geleerden over het monnikschap van den heiligen AUGUSTINUS. Men bragt de partijen tot stilzwijgen. — 2.º *Schema congregationis S. Officii Romani etc.*, Padua, 1676, in 4.to Dit is eene verhandeling over de inquisitie, waarin de geleerde aanmerkingen en zonderlingheden, met volle handen, zijn uitgestrooid. De schrijver doet den oorsprong dier regtbank tot het begin der wereld opklimmen, een denkbeeld, dat bij den eersten opslag zeer ongerijmd, meer verdedigbaar wordt, wanneer men overweegt, dat alles wat strekt, om de dwaling en de ondeugd

te beteugelen, eene soort van inquisitie is. — 3.º *Encyclopaedia in agonem litterarum producta*, Rome, 1657, in fol. — 4.º *Propugnaculum Lusitano-Gallicum, contra calumnias hispano belgicas etc.*, Parijs, 1647, in fol. MACEDO verklaarde zich in den beginne voor de grondbeginselen van JANSSENIUS, in *Doctrina sancti AUGUSTINI de praedestinatione*, in 4.to; maar nadat paus INNOCENTIUS X de vijf beruchte stellingen veroordeeld had, veranderde MACEDO van gevoeten, en beweerde, dat JANSSENIUS dezelve, in den door den paus veroordeelden zin geleerd had, en gaf ten bewijze daarvan, een werk in het licht, getiteld: *Mens divinitus inspirata INNOCENTIO X*. MACEDO bezat eene ongelooflijke belesenheid, een verbaزند geheugen, eene bijzondere gemakkelijkheden, om te spreken en te schrijven; er ontbrak hem slechts meer oordeel en meer smaak.

MACEDO (ANTONIUS DE), een Portugesche Jesuit, broeder van den voorgaande, te Coimbra in 1612 geboren, werd als missionaris naar Afrika gezonden, en bij zijne terugkomst, vergezeld bij den Portugeschen afgezant naar Zweden. Het was aan

hem, dat de koningin CHRISTINA, het eerst haar voornemen bekend maakte, van het Lutheranismus te verlaten. MACEDO werd vervolgens apostolische penitentiarius van de kerk van het Vatikaan te Rome, van 1651 tot 1671. Hij keerde alstoen naar Portugal terug, alwaar hij tot rector van het collegie van Evora, en later van dat van Lissabon werd benoemd. Er bestaat van hem: 1.º *Lusitania infulata et purpurata* (of *Leven der Portugesche paussen en kardinalen*); *Parijs*, 1673, in 8.vo — 2.º *Divi tutelares orbis Christiani*, *Lissabon*, 1687, in fol. Dit is eene verzameling van Levens der Heiligen.

MACEDONIUS I, patriarch van Konstantinopel in 341, en beruchte Aartsketter, beweerde dat de H. Geest geenszins God was. Hij veroorzaakte groote wanorde in zijne stad, en berokkende zich de ongenade van keizer CONSTANTIUS. ACACIUS en EUDOXUS deden hem in eene kerkvergadering van Konstantinopel, in 360 afzetten. Hij stierf vervolgens op eene ellendige wijze. De aanhangers van MACEDONIUS werden *Macedonianen* genoemd. Hunne zeden waren, ten minste in schijn, zuiver en gestreng, hun niterlijk deftig, hunne

levenswijze even zoo beperkt als die der monniken. Dit schaduwbeeld van vroomheid bedroeg de zwakken. Een zekere MARATHONIUS, eertijds schatmeester, omhelsde deze sekte, en zijn goud maakte meer ketters dan alle argumenten. Deze sekte werd veroordeeld, en de godheid des heiligen Geestes duidelijk uitgesproken, in het algemeene Concilie van Konstantinopel, in 381 gehouden. Het is bij deze gelegenheid, dat die Kerkvergadering bij het *Symbolum* van Nicea, na de woorden: *Et in Spiritum Sanctum*, het navolgende voegde: *Dominum et vivificantem, ex Patre Filioque procedentem, et cum Patre et Filio adorandum et glorificandum*. Langen tijd vóór deze kerkvergadering, had men tegen de ketterij van SABELLIUS het leerstuk der drie personen gesteld, hetwelk klaarblijkelijk de godheid des heiligen Geestes vooronderstelde. [Na den dood van den heiligen ALEXANDER had het volk PAULUS tot patriarch verkozen, en de Arianen verkozen MACEDONIUS. CONSTANTIUS, die de Arianen begunstigde, verbande PAULUS; maar hij kwam kort daarna van zijne ballingschap terug, en volgens den heiligen ATHANASIUS, diende MACEDONIUS onder hem, als

priester. PAULUS, andermaal in ongenade vervallen, had EUSEBIUS van *Nicomedië* tot opvolger. Nadat deze laatste, in 341 overleden was, werd MACEDONIUS, op bevel des keizers aangesteld. Deze verheffing gaf aanleiding tot eenen opstand, waarin 3000 personen het leven verloren. MACEDONIUS wreekte er zich over, door van den keizer eenen edikt te verkrijgen, waarbij al degene, die aan het geloof van *Nicea* gehecht waren, buiten de kerken en de steden gesloten werden. Later wilde hij de overblijfselen van KONSTANTIJN naar eene andere kerk doen voeren. Deze schennis bragt het volk op nieuw tot opstand, en er werden stroommen bloeds gestort. De gunst van CONSTANTIUS eindelijk verloren hebbende, verliet MACEDONIUS den patriarchalen stoel van *Konstantinopel*, stichtte een klooster, waarin hij in 361 overleed. Hij had tot opvolger in zijne ketterij ELEUSIUS van *Cyzicus*]. — Men moet dezen MACEDONIUS niet verwarren, met eenen anderen patriarch van *Konstantinopel*, die met ijver het concilie van *Chalcedonië*, tegen keizer ANASTASIUS verdedigde, en in 516 overleed. Zijn naam werd in de *dyp-tichen* geplaatst. De Grieken vieren zijn feest op den

25 April. Hij was een voorstander van het *Henoticon* of vereenigings-edikt van keizer ZENO geweest, doch hij herriep zijne dwaling.

MACER (ÆMILIUS), een Latijnsche dichter, te *Verona* geboren, vervaardigde een dichtstuk *op de slangen, planten en vogelen*, en een ander, *op den ondergang van Troje*, om tot bijlage van den *Ilias* van HOMERUS te dienen. Maar deze beide dichtstukken zijn verloren geraakt; dat der planten, hetwelk onder den naam van MACER bestaat, is van een later schrijver, wijl men er PLINIUS in aanhaalt, en deszelfs vervaardiger is een even zoo slechte kruidkenner als platte rijmelaar. De meest geachte uitgave is die van *Napels*, 1477, in fol. Dit werk is ook in het Fransch vertaald. MACER bloeide onder keizer AUGUSTUS.

MACER (LUCIUS CLODIUS), gewestelijk landvoogd van *Afrika*, onder de regering van NERO, deed zich in het jaar 68 na J. C. in het gedeelte, waarover hij het bevel voerde, tot keizer uitroepen. Na nieuwe troepen geligt te hebben, vereenigde hij dezelve met degene, die onder zijne bevelen waren, en bediende er zich van, om

den door hem overweldigden titel te behouden. Hij ging verder; hij maakte zich meester van de vloot, welke het graan naar *Rome* vervoerde, en bragt in die hoofdstad der wereld den hongersnood te weeg. De overweldiger bezat meer moed dan staatkunde. Hij verbitterde de Afrikanen door knevelarijen en wreedheden, en speelde evenzeer met hun bloed als met hunne goederen. Deze gebelgde volken namen hunne toevlugt tot *GALBA*, die juist het keizerlijke purper aanvaard had. *GALBA* gaf bevel, de geweldenarijen van dit wilde dier tegen te gaan. *TREBONIUS GARUCIANUS*, bewindhebber van *Afrika*, en de honderdman *PAPIRIUS*, met de bevelen des vorstes belast, deden *MACER* sneven, in hetzelfde jaar, waarin hij zich den titel van *Cæsar* had gegeven. Hij was tot den opstand aangespoord, door eene vrouw, *CORNELIA CRISPINILIA* genaamd, bestuurster der ongeregeldheden van *NERO*, die naar *Afrika* was overgestoken, om zich over de misdreugden te wreken, welke die keizer haar gegeven had.

MACHABEËRS. Deze zijn zeven Joodsche broeders, welke in het jaar 168 vóór J. C., in de vervolgingen van *ANTIOCHUS EPIPHANES*, met

hunne moeder, en den heiligen grijsaard *ELEAZAR*, te *Antiochië* den marteldood ondergingen. Nadat voornoemde vorst deze edelmoedige belijders had doen gevangen nemen, vergat hij niets, om hen te bewegen, varkensvleesch te eten, en het geloof hunner vaderen te verlaten. De zeven broeders verduurden de eene na den andere, in tegenwoordigheid hunner moeder de vreeslijkste folteringen: men trok hen de tong uit, hieuw hun handen en voeten af, zonder dat zij de minste zwakheid aan den dag legden. De moeder dezer martelaren werd, na getuige te zijn geweest van de zegespraal harer kinderen, op hare beurt ook gekroond, en stierf met de standvastigheid, welke zij hun had ingeboezemd.

MACHABEÏSCHE of ASMONEÏSCHE VORSTEN (Zie *JUDAS*, bijgenaamd *de Machabeër* en *MATHATHIAS*). — Er bestaan onder den naam van *Machabeën* vier boeken, waarvan de beide eerste canoniek, en de beide andere apocryph zijn. Het eerste werd, volgens het algemeene gevoelen, onder *JOANNES HYRCANUS*, den laatsten van het geslacht der *Asmoneërs* geschreven, en bevat de geschiedenis van 40 jaren, van de regering

van ANTIUCHUS EPIPHANES; tot aan den dood van den hooge-priester SIMON. Het tweede is het kort begrip van een groot werk, hetwelk door eenen zekeren JASON was zamengesteld, en hetwelk de geschiedenis bevatte der vervolgingen van EPIPHANES en EUPATOR tegen de Joden. Beide zijn vol groote geschiedkundige trekken, en met vele belangstelling geschreven. De vervolging en de dood van ANTIUCHUS, de kastijding van HELIODORUS, gezonden om den tempel te berooven, het wijze en moedige gedrag van den hoogepriester ONIAS, de marteldood van ELEAZAR, die der zeven broeders met hunne moeder, de ongeloofelijke zegespraken van JUDAS den Machabeër, met een handvol volk tegen ontelbare legerscharen behaald, enz.: al deze gebeurtenissen worden met veel kracht en waardigheid voorgedragen. De protestanten nemen deze beide boeken niet als canoniek aan. Hetgene, wat men er in leest, ten opzichte van het gebed voor de overledenen (zie JUDAS, bijgenaamd de Machabeër), en eenige andere redenen van dien aard, kunnen hen wel bewogen hebben, dezelve niet aan te nemen. Het derde boek bevat de geschiedenis der vervol-

ging; welke PTOLOMEUS PHILOPATOR, koning van Egypte, den Joden van zijn rijk aandeed. Het laatste is eene soort van hoofdinhoud der beide eerste boeken, en bevat hetgene, wat er bij de Joden, in een tijdverloop van omtrent 200 jaren is voorgevallen. Ofschoon deze beide laatste boeken niet canoniek zijn, staan dezelve echter in hooge achting, en bekleeden eene eervolle plaats onder de geschiedenissen der volken, men kan dezelve met vertrouwen raadplegen, ten opzichte van de bijzonderheden, welke zij bevatten.

MACHAULT (JOANNES DE); een Jesuit, in 1561, te Parijs geboren, onderwees de *rhetorica* in zijne maatschappij, werd rector van het Jesuiten-collegie te Rouanen, later van dat van Clermont, te Parijs, en overleed in 1629. Men heeft van hem Latijnsche *Aanteekeningen*, tegen de *Geschiedenis* van den president DE THOU, onder den aangenomen naam van *Gallus*, dat is de Haan, welke de naam zijner moeder was. Dit werk is getiteld: *Jo. Galli Jur. Cons. Notationes in Historiam THUANI, Ingolstadt, 1614, in 4.to*. De critiek is al te hevig en soms niet zeer gegrond; maar er komen redelijke dingen in voor, die

op eene andere wijze hadden kunnen gezegd worden.

MACHAULT (JOANNES BAPTISTA DE), een andere Jesuit, te *Parijs*, in 1591 geboren, en te *Pontoise*, den 22 Mei 1640 overleden, na rector te zijn geweest der collegien van *Nevers* en *Rouanen*, heeft geschreven *Gesta a societate JESU in regno sinensi, aethiopico et tibetano*, en eenige zeldzame en stichtelijke werken. [Hij heeft uit het Italiaansch in het Fransch vertaald, de *Geschiedenis van het voorgevallene, in de keizerrijken van Sina en Japan, 1627*].

MACHAULT (JACOBUS DE), mede een Jesuit, te *Parijs*, in 1600 geboren was rector te *Alençon*, te *Orleans* en te *Caen*, en overleed te *Parijs*, in 1680. Men heeft van hem: 1.º *De missionibus Paraguariae et aliis in America meridionali*. — 2.º *De rebus japonicis*. — 3.º *De provinciis goana, malabarica et aliis* — 4.º *De regno cochinchinensi*. — 5.º *De missione religiosorum societatis JESU in Perside*. — 6.º *De regno madurensi, tangorensi enz.* Deze wel geschreven werken, bieden belangrijke bijzonderheden aan, niet alleen voor degene, welken de voortplanting des geloofs,

de bekeering der ongelovigen, de beschaving der woeste volken, ter harte gaan; maar ook voor degene, welke geschied- en aardrijkskundige bijzonderheden van de verschillende gewesten des aardbols nasporen. Maar sedert dat men de verzameling getiteld *Lettres édifiantes et curieuses* in het licht heeft gegeven is J. DE MACHAULT bijna in de vergetelheid vervallen.

* **MACHAULT (LODEWIJK KARREL DE)**, te *Parijs*, den 29 December 1737 geboren, werd door de Jesuiten opgevoed, en zou in hunne orde zijn gegaan, indien zijn vader, zegelbewaarder, en secretaris van staat, onder **LODEWIJK XV** er zich niet tegen verzet had. Priester gewijd zijnde, werd hij tot grootvikaris verkozen door den heer **LA MOTTE D'ORLEANS**, bisschop van *Amiens*, die hem later tot aarts-diaken verhief, en hem eindelijk aan **LODEWIJK XV** tot *co-adjutor* verzocht. **MACHAULT**, in 1771 tot die waardigheid verheven, werd den 15 Maart 1772 tot bisschop van *Europea*, in *partibus infidelium* gezalfd. Door den dood van den heer **LA MOTTE**, den 10 Junij 1774 voorgevallen, titulair bisschop van *Amiens* geworden zijnde, nam hij zijne bediening met naauwge-

zetheid waar, en moedigde verscheiden nuttige instellingen aan. Toen men in 1781, het prospectus der werken van VOLTAIRE in het licht gaf, vaardigde de bisschop van *Amiens* een mandement tegen de nieuwe onderneming uit. Hij verbood ook omtrent den zelfden tijd, een epistel en evangelieboek, met aanmerkingen, welke hem toeschenen dwalingen goed te keuren. Hij bevorderde de nieuwe devotie tot het heilig hart, en vaardigde te dien einde een mandement, en een geschiedkundig verslag uit, betrekkelijk de wonderdadige genezingen, door voorspraak van de *H. Maagd* in de kapel plaats gehad, welke haar in de parochiale kerk van ALBERTUS, onder den titel van *Notre Dame de Brebière* was toegewijd. MACHAULT was lid van de laatste vergadering der geestelijkheid, in 1788 gehouden en werd in het volgende jaar, voor de geestelijkheid van het bailjuwschap van *Amiens* en *Ham*, tot de algemeene staten gezonden. Hij verscheen aldaar slechts zelden, voerde er nooit het woord, stemde steeds met de minderheid, en onderteekende hare verschillende protesten. Den 25 Augustus 1790, vaardigde hij eene herderlijke vermaning uit, over de kerkelijke hie-

rarchie en tucht (95 blz. in 8.vo). Hij keurde de ontwikkeling der grondbeginselen van de 30 bisschoppen goed, en vaardigde eene verklaring uit over den gevraagden burgereed. Het duurde niet lang of hij week uit, en hij begaf zich naar *Londen*. Op het vasteland teruggekeerd, bragt hij het grootste gedeelte van den tijd zijner uitlandigheid, in de Westfaalsche stad *Paderborn* door, en het is aldaar dat hij, gezamenlijk met de uitgeweene bisschoppen, het herderlijk onderrigt van den 15 Augustus 1798 over de aanslagen der godsdienst toegebragt, onderteekende. Den 6 November 1801, nam hij zijn ontslag, om te gehoorzamen aan de apostolische breve van den 15 Augustus voorgaande, kwam kort daarna in *Frankrijk* terug, en begaf zich naar *Arnouville*, bij *Gonesse*, alwaar hij tot aan zijn dood, den 12 Julij 1820 voorgevallen, is verbleven. Hij was in 1818 tot kanonik van de eerste orde van het kapittel van den heiligen DIONYSIUS benoemd. — Zijn broeder KAREL HENDRIK LODEWIJK, graaf van MACHAULT, in 1747 geboren, en in 1830 overleden, was in 1781 veldmaarschalk. Zijn kasteel van *Arnouville*, dat in 1815, LODEWIJK XVIII opnam, werd

in de eerste oogenblikken der beide invallen, als een toevlugtsoord, voor de inwoners der naburige dorpen geopend, voor welke de graaf van de veldheeren der bondgenooten vrijgeleiden ontving. Zij be-
tuigden er hem hunne erken-
tenis voor, door hem eenen
gedenkenpenning aan te bie-
den, welke zij te dien einde
hadden doen slaan. De graaf
van MACHAULT was in 1815
tot de kamer der pairs be-
roepen.

MACHET (GERARDUS), bis-
schop, te Blois, in 1380,
uit eene oude familie gebo-
ren, werd achtereenvolgend,
principaal van het collegie
van Navarre, staatsraad en
biechtvader van KAREL VII,
eindelijk bisschop van Cas-
tres. Hij verscheen met roem
in de kerkvergadering van
Parijs, tegen de dwalingen
van JOANNES PETIT gehouden,
en hield, aan het hoofd der
universiteit eene redevoering
voor keizer SIGISMUNDUS. Hij
heeft verscheiden ziekenhui-
zen en kloosters gesticht, en
bestuurde zijn diocees heilig-
lijk. Hij overleed te Tours
in 1448. Men heeft van hem
eenige Brieven, in hand-
schrift. Hij was een der Com-
missarissen, door het hof be-
noemd, om het proces der
maagd van Orleans te her-
XV. DEEL

zien, en verklaarde zich ten
gunste dezer heldin.

MACHIAVEL of MACHIAVEL-
LI (NICOLO), een beruchte
staatkundige, den 3 Mei 1469,
te Florence, uit eene adellij-
ke en patricische familie ge-
boren, [werd in den ouder-
dom van 29 jaren, tot kan-
selier der tweede kanselarij
de Signori, en eenigen tijd
daarna tot secretaris benoemd
van het gerechts-ambt, der
tien overheden van vrijheid
en vrede, welken post hij
gedurende 14 jaren waarnam.
Het Florentijsch bestuur be-
lastte hem met 23 buiten-
landsche legatiën, en menig-
vuldige commissiën binnen de
republiek. Na deze verschil-
lende bedieningen waargeno-
men] en zich met het ver-
vaardigen van blijspelen be-
zig gehouden te hebben, be-
gon hij zamenspanningen te
smeden welke onderwerpen
tot treurspelen zouden kun-
nen leveren. Zijne onrusti-
ge en woelige inborst maak-
te hem geschikt tot dergelij-
ke ondernemingen. Hij nam
deel aan de zamenzwering
van SODERINI, tegen de ME-
DICISSEN; men bragt hem op
de pijnbank; hij bekende
niets; doch men hield niet
op, hem als schuldig te ach-
ten. De lofspraken, welke
hij aan BRUTUS en aan CAS-

SIUS toezwaaid, bragten hem in verdenking, van aan eene andere zamenzwering, tegen JULIUS DE MEDICIS, later paus, onder den naam van CLEMENS VII, deel te hebben genomen; doch wijl deze verdenkingen van stellige en overtuigende bewijzen ontbloot waren, redde hij zich andermaal uit de verlegenheid, en werd tot secretaris en geschiedschrijver der stad Florence benoemd. Deze beide posten konden hem niet voor de behoefte beschermen, en hij stierf in 1527, op eene ellendige wijze aan de gevolgen van een ontijdig gebruikt geneesmiddel. Hij was een dier mannen, welke over alles spreken, en met alles den spot drijven. Hij bezat zeker vele begaafdheid, doch nog meer trotschheid. Op groote en op onbeduidende zaken oefende hij zijne hekeling; hij wilde niets aan de godsdienst te danken hebben, en verbande haar zelfs. Men heeft van hem verscheiden werken, in onrijm en dichtmaat. Die der laatste soort moeten meestal als de vergiftigde vruchten eener losbandige jeugd worden beschouwd. De voornaamste zijn: 1.° *De gulden ezel*, in navolging van LUCIANUS en APULEUS. — 2.° *Beëlphegor*, door LAFONTAINE nagevolgd. — 3.° Eenige klei-

ne *Dichtstukken*. Zijne prozaische voortbrengselen zijn: 1.° *Twee Blijspelen*, waarvan de eene getiteld: *De Alruin*, door J. B. ROUSSEAU, in zijne jeugd vrij in het Fransch vertaald, en te *Londen*, in 1723, in de Bijlage tot zijne werken gedrukt. — 2.° *Verhandelingen over de eerste Decade van TITUS LIVIUS*. Hij ontwikkelt in dezelve de staatkunde van het volksbestuur, en toont zich een ijverige voorstander van datgene, wat hij *vrijheid* noemt. — 3.° Zijne verhandeling over den *Vorst*, welke hij in zijnen ouderdom schreef, om tot een vervolg op de voorgaande te dienen. Dit is een der gevaarlijkste, welke in de wereld verspreid zijn. Het is de brevier der heerschezuchtigen, schelmen en booswichten. MACHIAVEL onderwijst in dit afschuwelijke werk de misdaad, en geeft in hetzelfde lessen in de kunst om te vermoorden en te vergeven. Te vergeefs tracht AMELOT DE LA HOUSSAYE, de Fransche vertaler van dit werk, hem te regtvaardigen; hij heeft niemand overtuigd; hetwelk echter de compilators van de *Dictionnaire universel etc.* niet belet heeft, deze verdedigede te herhalen. FREDERIK II, koning van Pruisen, heeft in zijnen *Anti-MACHIAVEL*, in

8. vo een behoedmiddel tegen het vergif van den Italiaanschen schrijver geleverd. Zijne wederlegging is oneindig beter ontworpen en geschreven, dan het wederlegde werk: men kan, wel is waar, niet alles goedkeuren, wat de doorluchtige criticus in zijn werk voorstelt; er komen zelfs zeer laakbare plaatsen in voor, maar zijne redeneringen tegen MACHIAVEL zijn dikwerf zegevierend. Het is te betreuren, dat de *Anti-MACHIAVEL* niet zoo zeer verspreid is, als het werk, welke dezelve wederlegt. Ongelukkiglijk was de staatkunde van den wederlegden schrijver, die van den wederleggenden vorst. — 4.° *Geschiedenis van Florence*, van 1205 tot 1494. De uitgaven van JUNTES, 1532, in 4. to, *Florence* is zeer zeldzaam. Het begin dezer geschiedenis is een zeer wel geschilderd tafreel van den oorsprong der verschillende vorstendommen, die eertijds in *Italië* ontstaan waren. De geschiedschrijver behandelt in dezelve zijn vaderland al te gunstig en de vreemdelingen met al te weinig ontzag. Hij is verkwispend in aanmerkingen, en de stijl dezer aanmerkingen is veeleer die van eenen redeenaar dan van eenen wijzen staatkundige. — 5.° *Leven*

van *CASTRUCIO CASTRACANI*. Hetzelve wordt door de oordeelkundige staatkundigen op prijs gesteld, doch geenszins door lieden van smaak; het is veeleer een roman dan eene geschiedenis, en een slecht geschreven roman. — 6.° *Verhandeling over de krijgskunde*, in welke hij VEGETIUS zeer slecht vermomd heeft. — 7.° *Verhandelingen over de verhuizingen der Noordsche volken*. Al deze verschillende werken zijn in het Italiaansch uitgegeven in 2 dl. n in 4. to, 1550, zonder drukoord. Men heeft er verschillende uitgaven van in het licht gegeven, onder anderen eene vermeerderd met den *Anti-MACHIAVEL* des konings van *Pruissen*, s' *Gravenhage*, 1743, 6 dl. n in 12. mo. Maar de volledigste en meest geachte uitgave zijner werken, is die van 1813; *Italia (Florence, PIATTI)*, 8 dl. n, in 8. vo. Men heeft in 1816, in het licht gegeven *MACHIAVEL commenté par BONAPARTE, Parijs*, in 8. vo, aan den heer AIMÉ GUILLON toegeschreven. De gevaarlijke werken van MACHIAVAL, vooral zijne *Verhandeling over den vorst*, zijn in bijna alle talen vertolkt.

* MACK (KAREL vrijheer

von), Oostenrijksch veldheer, in 1752 te *Neustingen* in *Frankenland* geboren. Zijne ouders, die tot de burgerklasse behoorden, verschaften hem, ondanks hunne geringe fortuin, eene zorgvuldige opvoeding. Bij het verlaten van het collegie, nam de jonge MACK dienst als eenvoudige dragonder in een Oostenrijksch regiment en verkreeg in korten tijd den rang van onder-officier. Zijn schoon gedrag in den oorlog tegen de Turken, deed hem aan den staf verbinden, en hij ontving op het einde van den veldtocht den rang van kapitein, van den veldmaarschalk von LASCY, zijnen beschermer, die weldra door den maarschalk LAUDON vervangen werd. De kapitein MACK onderscheidde zich door een gewichtig wapenfeit. Het Oostenrijksche leger campeerde op eenen kleinen afstand van de stad *Lissa*; naar men zeide, door 30,000 Turken verdedigd, en die LAUDON huiverig was om aanteranden. Daar MACK vooronderstelde, dat al die geruchten overdreven waren, en den veldheer wilde doen besluiten, de stad aan te tasten, verliet hij ten negen ure des avonds de legerplaats, met eenen enkelen soldaat vergezeld, stak over den *Donau*, en drong in eene der voor-

steden van *Lissa* door. Hij maakte zich meester van eenen Turkschen hoofd-officier, en geleidde den volgende morgen zijnen gevangene voor den overzulk eene stoute daad verbaasden maarschalk. De gevangene officier verklaarde, dat de plaats slechts door 6,000 man verdedigd werd: de aanval werd bevolen en de stad ingenomen. MACK, tot adjudant van den maarschalk benoemd, werd de vertrouwdste vriend van denzelfden, en men vatte een overdreven denkbeeld van zijne talenten op: de maarschalk LAUDON zelf, zeide eenigen tijd vóór zijnen dood, terwijl hij zijnen adjudant aan den keizer voorstelde: » Ik laat Uwe Majesteit eenen man na, die beter zal zijn dan ik, den majoor MACK namelijk. » Eene voorzegging, die op verre na niet vervuld werd. MACK bezat iets wegslepends in den raad; hij wist zijne ontwerpen van veldtocht onder het gunstigste gezichtspunt voor te stellen; wanneer men hem hoorde, was het onmogelijk, om aan den goeden uitslag te twijfelen, en hij zelf geloofde er aan: hij stelde het grootste vertrouwen in zijne verdiensten; maar in het gezicht van den vijand was zijne taktiek in de war; zijn blik was besluiteloos, en het

ontbrak hem aan koelbloedigheid, wanneer hij bevelen moest geven. Nadat de oorlog tusschen *Frankrijk* en *Oostenrijk* was losgebarsten, werd MACK, onder den prins van *Koburg*, met de regeling der krijgsverrigtingen van den eersten veldtogt van 1793 belast, welke veldtogt, zoo als men weet, voor de vijanden der republiek noodlottig was. Met den titel van algemeen kwartiermeester bekleed, nam MACK later een groot aandeel aan de onderhandelingen, die te *Antwerpen* met DUMOURIEZ plaats hadden, en die geenerlei gevolg te weeg bragten. Hij keerde vervolgens naar het leger terug, werd gekwetst bij den aanval der legerplaats van *Famars*, en droeg plans voor tot den veldtogt van het volgende jaar. Daar die plans niet waren goedgekeurd, werd hij naar *Weenen* teruggeroepen, en door den vorst van HOHENLOHE vervangen. In de maand Februarij 1794, zond de keizer hem naar *Londen*, om met het Engelsche ministerie, de ontwerpen tot den veldtogt te beramen, die zoude geopend worden. PITT keurde al de ontwerpen van MACK goed, die dezelve met zijne gewone begaafdheid voorstelde, en GEORGE III, schonk hem

eenen prachtigen, met diamanten versierden, degen. In *België* teruggekeerd, vond hij aldaar den keizer van *Oostenrijk*, gereed, om in persoon, den oorlog te voeren. MACK werd tot generaal-majoor en algemeen kwartiermeester van zijn leger in *Vlaanderen* benoemd. Hij had zich beroemd PICHEGRU, die tegen hem overstond, te willen verpletteren. Bij gevolg liet hij zijne troepen, in eene ruimte van 20 mijlen groote krijgsbewegingen maken: alvorens dezelve waren afgeloopen, hadden de Franschen de Engelschen te *Hondschoote* geslagen: de aangerande Oostenrijkers, waren, na verscheiden gevechten, genoodzaakt, zich naar *Dornik* te rigten; alstoen had er een algemeene veldslag plaats, die zes uren duurde, en zeer bloedig was. De overwinning was aan den kant der Franschen, die de vijanden tot aan gene zijde der *Schelde* droven, en het lot van den veldtogt was beslist. Daar de keizer zijne tegenwoordigheid bij het leger niet verder noodig oordeelde, vertrouwde hij het bevel over hetzelfde aan den prins van *Saksen-Coburg* toe, die geen groot vertrouwen stelde in de talenten van MACK, en hem zulks deed gevoelen; deze

vraagde dus om zijn ontslag, en bleef volkomen werkeloos tot in 1797, wanneer hij in dienst trad bij het leger van den *Rijn*. Na het verdrag van *Campo-Formio* werd hij met de reorganisatie van het leger van *Italië* belast. Nadat de oorlog in het volgende jaar op nieuw, tusschen de Fransche republiek en het koninkrijk *Napels* was losgebarsten, belastte zich MACK met het opperbevel over de geheele krijgsmagt dezer laatste mogendheid. Hij had zich gevleid, om in korten tijd de Franschen uit geheel *Italië* te verdrijven; maar hij had tot tegenstanders MACDONALD en CHAMPIONNET, die met eene veel geringere magt dan de zijne, hem teruggedreven, en aan zijn leger de volkomenste nederlaag gaven. MACK scheen van dien oogenblik af, het hoofd geheel verloren te hebben: hij knoopte vruchteloze onderhandelingen aan, die er slechts op uitliepen, om hem bij de Napolitanen verdacht te maken, welke hem van verraad beschuldigden. Om zich aan hunne woede te onttrekken, wist hij geene andere partij te kiezen, [dan zich zelven aan den generaal CHAMPIONNET over te geven, na in den haast het bevel over zijne troepen aan den hertog van SALANDRA te hebben op-

gedragen. Als krijgsgevangenen naar *Frankrijk* gevoerd, werd hij, tot op het tijdstip van den 18 *Brumaire* te *Dijon* gevangen gehouden. BONAPARTE stond hem alstoen toe, om te *Parijs* te komen, en hij bleef aldaar vrij op zijn woord. MACK vraagde in 1800 aan den eersten consul de vergunning, om naar *Weenen* te gaan, op voorwaarde, indien hij niet werd uitgewisseld, van binnen vier maanden terug te komen. BONAPARTE weigerde hem zulks, en het Oostenrijksche bestuur wees de voorgestelde uitwisseling van de hand. MACK, het door hem gegeven woord vergetende, ontsnapte den 15 April deszelfden jaars, en kwam gelukkig tot aan de Oostenrijksche voorposten. Hij trachtte zijne ontvlugting te regtvaardigen, in eene *memorie*, welke hij te dien einde in het licht gaf. Maar dit geschrift bragt in *Frankrijk* geenerlei uitwerksel te weeg, en tot eenig antwoord, zond het Fransche bestuur, zijne adjudanten, en al de officieren van zijn gevolg, met de hem toebehoorende goederen naar *Oostenrijk* terug. Te *Weenen* teruggekeerd, was MACK loos genoeg, om zich bij den keizer te regtvaardigen, door alle tegenspoeden aan de lafhartigheid der Napolitanen, en aan

het gebrék van krijgstuét bij het volk toetescrijven. Keizer FRANS gaf hem in 1804 het opperbevel over al de troepen, welke zich in *Tyrol*, *Dalmatië* en *Italië* bevonden, en benoemde hem in het volgende jaar tot lid van den algemeenen krijgsraad. Hij verkreeg van dat tijdstip af weder eenen grooten invloed, op het bestuur der militaire zaken, en bood een ontwerp tot reorganisatie des legers, en nieuwe pláns tot veldtogten aan. In de maand September 1805, had hij het bevel over het Oostenrijksche leger, dat toenmaals *Beijeren* bezette, en bevond zich weldra in tegenwoordigheid van een Fransch leger, door NAPOLEON aangevoerd. Deze laatste trok over den *Donau*, en na eerst den schijn te hebben aangenomen, van in *Beijeren* te willen doordringen, keerde hij eensklaps op *Ulm* terug, en leverde slag aan den generaal MACK, die in de plaats bleef opgesloten, ondanks de herhaalde aanzoecken van den aartshertog FERDINAND, welke, daar hij hem tot geene moedige daad had kunnen doen besluiten, zich met een aanzienlijk corps ruitèrij, naar *Bohème* begaf. Door de Fransche troepen alstoen in het naauw gebragt, nam hij, na

twee of drie aanvallen der voorposten, schandelijke voorwaarden aan, en onderteevende de capitulatie van den 5 October 1805, krachtens welke zijn leger, uit 30,000 man bestaande, krijgsgevangen was. Hij zelf, andermaal krijgsgevangen, verkreeg de vergunning, om naar *Weenen* terug te keeren. Men is van gevoelen, dat hij de overbrenger van *dépêches* was, ter opening eener bevredigende onderhandeling tusschen *Frankrijk* en *Oostenrijk*; maar toen hij zich voor *Weenen* vertoonde, werd hem de ingang der stad geweigerd. Hij werd dadelijk in hechtenis genomen, en onder geleide, naar de citadel *Brunn* in *Moravië* gevoerd, en van daar, naar die van *Jozefsstad* in *Bohème*; daarna aan eene militaire commissie overgegeven, die hem tot de doodstraf veroordeelde. MACK had eene *memorie* in het licht gegeven, in welke hij zocht te betoogen, dat hij voor *Ulm* het slagtoffer van een verraad was geweest, dat hij niet als opperveldheer het bevel voerde, dat hij door de onverwachte vereeniging der *Beijeren* met de Franschen, in eenen zeer hachelijken toestand was geplaatst geweest, en dat eindelijk de vijandelijkheden al

te vroeg, en zonder zijne toestemming waren begonnen. Het vonnis werd niet ten uitvoer gebragt: de keizer van *Oostenrijk*, verzachtte de straf in die van militaire degradatie, gevolgd door eene levenslange gevangenis, in het kasteel van *Spielberg* in *Moravië*. Hij bleef echter slechts een jaar in hetzelfde. De keizer had medelijden met dezen ongelukkigen grijsaard, wiens zoon toenmaals door eenen wreeden dood in het graf werd gesleept, en MACK kon zich naar een landgoed begeven, hetwelk hij in *Boheme* bezat. Hij leefde aldaar in de vergetelheid tot aan zijnen dood, in 1826 overgefallen. Ofschoon hij ongelukkig is geweest in al zijne ondernemingen, bezat deze veldheer echter wezenlijke goede hoedanigheden, en vooral eene belangeloosheid, die hem belette, om zich te verrijken in de gewigtige administratieve bedieningen, welke hij heeft bekleed.

MACKENSIE (GEORGE), een geleerde Schot, te *Dundee*, in 1636 geboren, was advocaat en geheimraad van koning KAREL II. Men ontnam hem, en gaf hem die posten weder onder JACOBUS II; maar hij deed afstand van dezelve in 1689, en overleed te *Londen*, den 8 Mei

1691. Hij hield zich gedurende zijn geheele leven met de wijsbegeerte en de wetten bezig, en schreef werken, betrekkelijk die onderwerpen; zoo als: 1.º *De deugdzame of de Stoïcijn*, in 8.vo eene zedelijke verhandeling, in welke de schrijver zich zelve heeft afgeschilderd. — 2.º *Zedelijke wonderspreuk, dat het gemakkelijker is, deugdzam dan goddeloos te zijn*, in 8.vo — 3.º *De humanæ mentis imbecillitate*, Utrecht, 1690, in 8.vo — 4.º *Wetten en landregten van Schotland*, in fol. welke vele nasporingen bevat. De gezamenlijke werken van MACKENSIE, zijn te *Edimburg* gedrukt, 1716, 2 dl.ⁿ in fol. Men vindt bijzonderheden over dezen schrijver, in de *Memoriën* van pater NICERON. — Men moet hem onderscheiden van GEORGE MACKENSIE, een' geneesheer te *Edimburg*, die in 1708 en 1711, heeft in het licht gegeven: *Leven der Schotsche schrijvers*, 2 dl.ⁿ en eene *gezondheids-geschiedenis*, in een deel.

* MACKENZIE (HENDRIK), te *Edimburg*, in 1745 geboren, was de zoon van eenen doctor in de geneeskunde, die hem voor de pleitzaal bestemde; hij onderscheidde

zich in die loopbaan en werd pleitbezorger der kroon. Zijne bedieningen stelden hem in staat, om zich aan zijnen smaak voor de letterkunde toe te wijden, en hij gaf in 1771 ongenoemd eenen roman in het licht, getiteld: de *Gevoelige man*, een bijlangrijk opstel, vooral om de bevalligheden des stijls; maar men vindt in hetzelfde eene al te aandoenlijke gevoeligheid, eene overdrevene teederheid in de hartstogten, en eene al te scherpzinnige ontleding des harten. Het werk maakte desniettegenstaande grooten opgang: een zekere *ECCLES*, rentenier te *Bath*, wilde het zich toeegenen; hij schreef het werk eigenhandig af, en maakte doorhalingen in zijn handschrift, ten einde te beter te overtuigen, dat hij de schrijver des werk was. *MACKENZIE* maakte zich bekend, en deed in het licht verschijnen: *De man der wereld*, een werk, dat de tegenhanger en het contrast van het eerste is. Hij gaf vervolgens andere romans in het licht, die opgang hebben gemaakt, onder anderen *JULIA VAN ROULIGNÉ*, bij wijze van brieven. *MACKENZIE* keerde in 1777 naar *Edimburg* terug, alwaar hij den *Spiegel*, daarna den *Wandelaar*,

tijdschriften, in den smaak van den *Spectator*, tot stand bragt. Deze schrijver is in 1831 overleden, hij bekleedde den eervollen en voordeeligen post van tegenboekhouder der belastingen in *Schotland*. Zijne *Volledige werken*, zijn in 1818, in 8 dl.ⁿ in 8.vo gedrukt. Behalve de door ons reeds aangehaalde schriften, bevatten dezelve verscheiden tooneelstukken, zoo als een blijspel: *De witte Huichelaar*, hetwelk een enkel maal op het tooneel van *Covent-Garden* werd uitgevoerd, en een treurspel: *De Spaansche vader*, hetwelk nooit is ten tooneele gevoerd, wijl *GARRICK* van gevoelen was, dat de ontwikkeling van hetzelfde, al te zeer met de welvoegelijkheid en de gebruiken van het nieuwere tooneel streed. Het treurspel *de Prins van Jums*, was in 1773 te *Edimburg* met bijval ten tooneele gevoerd. Nog moeten wij van *MACKENZIE* aanhalen. *Overzicht der akten van het parlement van 1784*, hetwelk hij schreef op verzoek van zijnen vriend *DUNDAS*, later lord *MELVILLE*.

MACKI (JOANNES), een beruchte intrigant, uit eene adellijke familie van *Engeland*, speelde eene rol in de

oorlogen, welke op de omwenteling volgden, die JACOBUS II van den troon verdreef. Toen die vorst de wijk naar *Frankrijk* nam, volgde MACKI hem naar *Parijs* en *Saint-Germain*, al zijne gangen bespiedende, waarvan hij het hof van *Londen* berigt gaf. Hij was het, die het eerste berigt mededeelde van de landing, welke de onttroonde vorst, voornemens was in *Engeland* te doen, en die daardoor oorzaak was, van de nederlaag der Franschen, in den slag van *la Hogue*, in 1692. Deze en andere dergelijke diensten, waarmede een regtschapen man zijne geschiedenis niet zou willen belasten, verschafften hem eenen post van opzichter aan de kusten. In 1706 deed hij op dezelfde wijze de vermaarde onderneming van koning JACOBUS op *Schotland* mislukken. Deze gelukzoeker overleed te *Rotterdam* in 1726, met den roem eener werkzame, maar onrustige en woelige genie. Men heeft van hem: 1.° *Tafereel van het hof van Saint-Germain*, 1691, in het Engelsch, in 12.mo; waarvan men in *Engeland* tot 30,000 exemplaren verkocht. Koning JACOBUS II wordt in dit werk met eene onbescheidenheid behandeld, die noch de oorlogen, noch de hevigste

haat ooit kunnen regtvaardigen. — 2.° *Gedenkschriften van het hof van Engeland, onder WILLIAM III en ANNA*, in het Fransch vertaald, 's *Gravenhage*, 1733, in 12.mo Dezelve bieden verscheiden zeldzame bijzonderheden en eenige belangrijke daadzaken aan; maar op verscheiden plaatsen heeft de schrijver al te zeer geveild, en op andere al te zeer geheeld.

* MACKINTOSH (*Sir JAMES*), in 1832, in den ouderdom van 66 jaren overleden, was in het graafschap *Inverness*, uit eene aanzienlijke familie, verbonden aan den voornaamsten tak van het geslacht van MACKINTOSH geboren. Hij bestemde zich voor het beroep van geneesheer, en studeerde te dien einde te *Edimburg*; hij had reeds den graad van doctor ontvangen, toen hij eenen bijzonderen lust gevoelde tot de studie van de regtsgeleerdheid, welke nieuwe loopbaan hij volijver intrad. Weldra maakte hij zich in de letterkundige wereld bekend door een werk, getiteld: *Vindiciae Galliciae*, in antwoord op het werk van BURKE over de Fransche omwenteling. Op verzoek van de *Wighs* kwam de jonge MACKINTOSH zich te *Londen* vestigen. Hij hield

omtrent dezen tijd eene cursus over het openbare regt te *Lincoln's Inn*, die tot zijnen roem en zijne bevordering veel bijdroeg. Hij is het, die met de verdediging van PELTIER belast werd in het regtsgeding, waarin hij op aanzoek van BONAPARTE, toenmaals eersten consul, betrokken werd. MACKINTOSH werd vervolgens tot den post van *recorder* te *Bombay* benoemd, alwaar hij omtrent tien jaren verbleef. Het laatste gedeelte van zijn leven is aan zijne pligten, als lid van het lagerhuis en aan letterkundige werken toegewijd geweest. Behalve het werk, hetwelk wij aangehaald hebben, heeft men hem de *Verzameling van zijne redevoeringen* te danken, en die der artikels, welke hij in verschillende dagbladen, en vooral in de *Review Edimburg* in het licht heeft gegeven, eene verhandeling over de zedekundige wetenschap, die een gedeelte van de *Britsche encyclopedie* uitmaakt, en de *Geschiedenis van Engeland* in de *encyclopedie* van Dr LARDNER in het licht gegeven.

MACKNIGHT (JACOBUS), een presbyteriaansch predikant, in 1721, te *Irwin*, in het zuidelijke *Schotland* geboren, nam het leeraarsambt

op verscheiden plaatsen van zijn vaderland, en eindelijk te *Edimburg* waar. Hij was een geleerde en bekwame kenner der Grieksche taal, en de schrijver van verscheiden werken, waarvan de voornaamste zijn: 1.º *Overeenstemming der Evangelien*. — 2.º eene *Vertaling*, in het Engelsch der *Apostolische brieven*, volgens den oorspronkelijken Griekschen tekst. Hij gaf er in 1795 eene nieuwe uitgave van in het licht, met *ophelderende aantekeningen*. — 3.º eene verhandeling *Over de waarheid der Evangelische geschiedenis*. MACKNIGHT overleed in de maand Januarij 1800.

* MACLAINE (ARCHIBALD), een Schotsch godgeleerde, was, gedurende meer dan 50 jaren, predikant der Anglikaansche kerk te 's *Gravenhage*, hij verliet dien post in 1796, ten gevolge der onlusten, welke de Fransche omwenteling op het vaste land verwekte, en ging zich te *Bath*, ter woon vestigen, alwaar hij den 25 November 1804, in den ouderdom van 82 jaren overleed. Zijne voornaamste schriften zijn: 1.º *Brieven aan SOAME JENYNS*, 1777, in 12.mo — 2.º Eene *Vertaling* in het Engelsch, der *Kerkelijke Ge-*

schiedenis, door MOSHEIM, eerst in 1755, in 2 dl.ⁿ in 4.to en in 1758, in 6 dl.ⁿ in 8.vo gedrukt.

MACLAURIN (NICOLAAS), een beroemde wiskunstenaar, in 1698, te *Kilmoddan*, in *Schotland*, uit eene adellijke Engelsche familie geboren, en den 14 Junij 1746 overleden; openbaarde reeds in den ouderdom van 12 jaren eenen bepaalden smaak voor de wiskunde. De grondbeginselen van EUCLIDES bij een zijner vrienden gevonden hebbende, begreep hij in weinige dagen de zes eerste boeken derzelve. Hij was pas 16 jaren, toen hij de grondbeginselen eener *werktuigelijke meetkunde* uitdacht, dat is van eene meetkunde, die de beschrijving der kromme lijnen, door eene aanhoudende beweging ten onderwerp heeft. Men heeft van hem: 1.º *Eene Verhandeling over de algebra.* — 2.º *Verklaring der wijsbegeerte van NEWTON*, met al te veel zelfvertrouwen, en te weinig ontzag voor geleerden geschreven, die zulks wezenlijk verdienden; stelselmatige denkbeelden, zijn in dezelve met de ontdekkingen vermengd: gewoon, om op eene wiskunstige wijze te betoogen, wist de schrijver geenszins met voorzigtig-

heid te twijfelen. Er komen scherpe en harde uitspraken en hekelingen in voor, waarin de diepzinnigste geleerden, ten minste omzigtige bepalingen zouden hebben bezigd. dit heeft den schrijver met den naam van *Jongeling* door diegene doen bestempelen, welke veelmeer regt hebbende, om dien toon aan te nemen, dezelve in geen en deele bezigden. — 3.º *Verhandeling over de vloedden*, 2 dl.ⁿ in 4.to

MACLOT (EDMOND), een premonstratenzer kanonik, in zijne abdij van *Letange*, in 1711, in den ouderdom van 74 jaren overleden, is de schrijver eener *Geschiedenis van het oude en nieuwe Testament*, 2 dl.ⁿ in 12.mo, in welke hij eene menigte godgeleerde, zede- en geschiedkundige aanmerkingen heeft gevoegd. Deze schrijver had veel gelezen, maar het ontbrak hem soms aan onderscheidingsvermogen. De religieus was in hem achtbaarder, dan de schrijver, degene, die hem gekend hebben, prezen evenzeer zijne godsvrucht, zijne zedigheid en zijne beleefdheid.

MACLOU. — Zie MALO.

* MAC'NAB (HENDRIK-GREY), gewone lijfarts van den her-

tog van *Kent*, in *Engeland* uit eene Schotsche familie geboren, was in den beginne hoogleeraar der welsprekendheid, aan de universiteit van *Glasgow*, alwaar hij onder doctor *REID* gestudeerd had. Na het schenden van den vrede van *Amiens*, als gijzelaar in *Frankrijk* terug gehouden, verkreeg hij de vergunning, om zijne woonplaats in *Montpellier* te mogen vestigen. Hij verbleef elf jaren in die stad, zich bezig houdende met het uitbreiden zijner kundigheden in de geneeskunst, in de staatkundige huishoudkunde en in de beste opvoedingstheoriën. Dit laatste onderwerp had zijne overwegingen geheel en al uitgeput. Hij nam het opvoedingsstelsel van *ROBERT OWEN* aan, schreef ten gunste van hetzelfde, en bood het parlement *memoriën* aan bij gelegenheid van de bill van *Brougham*, over de opvoeding der armen. *MAC'NAB* is te *Parijs*, den 3 Februarij 1823, in den ouderdom van 61 jaren overleden, de volgende werken nalatende: 1.º *Brief ter aanwijzing van de ongelegenheden, voort-spruitende uit den voorgestelden maatregel, om de steenkolen, welke in de fabrieken der hoofdstad gebruikt worden, met eene belasting te bezwaren*, in het

Engelsch, 1801, in 4.to — 2.º *Aanmerkingen over de waarschijnlijklijke gevolgen der nieuwe proeven, door het wetgevende gezag in het werk gesteld, om, om zoowel in het graafschap Stafford, als in de hoofdstad eene aanzienlijke belasting te bekomen*, in het *Engelsch*, 1801, in 4.to — 3.º *De ontleding en de overeenstemming, als middelen aanbevolen, om de ondervinding, en de opmerking, in het stuk van opvoeding nuttig te maken*, in het *Engelsch*, *Parijs*, 1818, in 4.to — 4.º *Onpartijdig onderzoek, der nieuwe inzigten van ROBERT OWEN, ter ondersteuning, en tot het nuttigste gebruik der werkende klassen en der armen*, *Parijs*, 1820, in 8.vo — 5.º *Waarnemingen over den staatkundigen, zedelijken en godsdienstigen toestand der beschaafde wereld, in het begin der negentiende eeuw*, *Parijs*, 1820, in 8.vo Doctor *MAC'NAB* hield zich met een werk bezig over de al te vroegtijdige begravingen, hetwelk niet is in het licht gegeven.

MAÇON. Zie *MASSON*.

MAÇON (*ANTONIUSLE*), schatmeester der buitengewone geldmiddelen van oorlog, was aan de koningin *MARGARETHA*

van *Navarre*, zuster van FRANCISCUS I, verbonden. Het was op haar verzoek, dat hij het *Decameron* van BOC-CASIUS vertaalde, *Parijs*, 1545, in fol., en later dikwerf in 8.vo de laatste uitgaven zijn verbeterd, zoowel als de Italiaansche. Hij is het, die het opzigt heeft gehad over de uitgave der *Werken* van JOANNES LE MAIRE, in fol. en die van CLEMENT MAROT. Hij is daarenboven de schrijver der *Amours etc.* (*Minnarijen van PHYDIUS en GELASINE*), *Lyon* 1550, in 8.vo. Indien men oordeelt naar de keuze der onderwerpen, volgens welke hij gewerkt heeft, bezat hij weinig smaak en begaafdheid voor wijze en nuttige dingen.

* MACPHERSON (JACOBUS), een beroemde letterkundige, meer bekend door de uitgave der *gedichten van OSSIAN*, dan door zijne eigene geschriften, werd in 1738 te *Kingsie*, in *Schotland*, uit eene adellijke en oude, doch weinig gegoede familie geboren. In de scholen van het distrikt *Badenoch*, en later in het koninklijk collegie van *Aberdeen* opgevoed, toonde hij zich aldaar meer geestig dan werkzaam, en maakte zich onder zijne makkers door verscheiden *dichtstukken* be-

kend. MACPHERSON hield in den beginne eene openbare school in zijne provincie, maar weldra den teugel vierende aan den hem bezielenden hartstogt voor de dichtkunde, bepaalde hij zich tot zijne letterkundige werkzaamheden. Hij liet eerst een dichtstuk drukken getiteld *The Highlander (De berglander)*: dit zeer middelmatige stukje had zijnen schrijver in de volkomenste vergeetelheid gelaten, toen hij in 1760 in het licht gaf: *Fragmenten van oude dichtkunde, in de Schotsche bergen bijeen verzameld.* enz. Deze gedichten maakten eenen verbazenden opgang; de lier van OSSIAN weergalmdo door geheel *Europa*, en een aantal geleerden zwaaiden aan dezelfde den uitbundigsten lof toe. Maar op den oogenblik waarop men de droefgeestige gezangen der oude Schotsche barden bewonderde, stonden er hekelaars op, die MACPHERSON beschuldigden, van in de vertaling der gedichten van OSSIAN, zijne eigene werken in het licht te hebben gegeven. Doctr JOHNSON ging zelfs verder: hij ondernam eene reis naar de *Hebridsche eilanden*, met oogmerk van te dien einde nasporingen te doen, en maakte bij zijne terugkomst bekend, dat wel verre van aan het be-

staan der oude handschriften te gelooven, die aan het werk van MACPHERSON ten grondslag hadden kunnen verstreken, hij hem verdacht hield, van zijne eigene opstellen in de oude taal te hebben doen vertolken, ten einde de ligtgeloovigheid des lezers des te beter te kunnen verschalken. Het gezag van eenen man, zoo geleerd als JOHNSON, is ongetwijfeld van veel gewigt; maar men treft even beroemde namen aan, onder degene, welke een geheel verschillend denkbeeld hadden zoo als Dr BLAIR, den dichter GRAY, en CESAROTTI, die zich onsterfelijk hadden gemaakt, door de schoone vertaling in het Italiaansch, welke hij van deze gedichten heeft geleverd. Daarenboven bieden dezelve beelden, gedachten eene wilde en melancolische tint, eenen dichtertlijken hemel aan, die tot geenerlei soort van dichtkunde, het zij oude, het zij nieuwere behooren. Zeker, indien MACPHERSON de schrijver derzelve ware geweest, zou hij niet gevreesd hebben, zich als zoodanig bekend te maken, toen hij zijne gedichten door alle geleerden geprezen, en zelfs door sommigen hunner boven de verhevene denkbeelden van HOMERUS geplaatst zag; hij zou zich eindelijk niet te

vreden hebben gesteld, om zich zediglijk voor den eenvoudigen tolk van den Schotschen bard te doen doorgaan. Men kan bij deze redenen de getuigenis voegen, van den heer CAMERON, Catholijk bisschop van *Edimburg*, die verklaard heeft van in de bibliotheek van het Schotsch collegie te *Douai*, een handschrift dier gedichten te hebben gezien, vóór dat de vertaling van MACPHERSON was in het licht gegeven. Deze bijzonderheid werpt een levendig licht over dit vreemde proces. Daarenboven schijnt de echtheid der *gedichten OSSIAN*, het voorwerp zoo veler geschillen, thans bewezen, vooral sedert de werkzaamheden der Schotsche maatschappij (*Highland Society*), die zich van het bestaan der Ossiaanschen zangen heeft verzekerd, ofschoon het evenzeer zeker is, dat MACPHERSON, de ruwheid van het oorspronkelijke somtijds verzacht, en dikwerf gapingen, door stukken van zijne vinding aangevuld heeft. MACPHERSON had eene som van 1000 ponden sterlings gelegateerd, ter uitgave der gedichten van OSSIAN, in derzelve oorspronkelijken tekst; dezelve zijn onder dezen titel in het licht gegeven: *The poems of OSSIAN in the original Gallic, enz. Londen, 1807, 3 dl.ⁿ*, in

8.vo; de Engelsche vertaling van MACPHERSON is herdrukt in 1796 en 1805, *Londen* 2 dl.ⁿ in 8.vo. De overige werken van MACPHERSON zijn: 1.º *Eene Vertaling van den Ilias*; dezelve wordt met regt weinig geacht. — 2.º *History of Great Britain, from the restoration to the accession of the House of Hanover. London, 1776*, 2 dl.ⁿ in 4.to. — 3.º *Losse gedichtstukken. enz.* MACPHERSON werd in 1780, tot afgevaardigde van *Camelford* benoemd; doch hij nam, gedurende den geheelen tijd, welken hij in het lagerhuis zitting had, een stilzwijgen in acht, dat algemeen verbaasde. In 1784 en 1790, had hij mede zitting in het lagerhuis, en nam hetzelfde stilzwijgen in acht. Intuschen hadden zijne staat- en geschiedkundige werken de aandacht des gouvernements op hem doen vestigen: belast om op verscheiden *schotschriften*, te antwoorden, die bij gelegenheid van den Amerikaanschen oorlog tegen het ministerie waren gerigt, kweet MACPHERSON zich met het beste gevolg van die taak. Te midden van zoo vele werkzaamheden was zijne gezondheid verzwakt: hij overleed in zijn geboorteland, den 17 Februarij 1796, in de gevoelens eener groote gods-

vrucht: zijn lijk werd naar *Londen* vervoerd, en in de kerk van *Westmunster* begraven.

MACQUART (JACOBUS HENDRIK) geneesheer der faculteit van *Parijs*, en koninklijke censor te *Reims*, in 1726 geboren. Na goede studiën in zijne geboorteplaats te hebben gemaakt, kwam hij te *Parijs* en verkreeg door zijne verdiensten den post van geneesheer van het gesticht *la Charité*. Hij nam denzelven waar met de nauwgezetheid van een' voor de rampen der menschheid gevoelig, en met derzelver oorzaken en redmiddelen bekend man. Hij bewees der geneeskunde eene gewigtige dienst, door de verzameling der *medico-heelkundige thesis*, welke de heer HALLER, de *ÆSKULAAP* en de *APOLLO* van *Zwitserland*, in het *Latijn*, in 5 dl.ⁿ in 4.to had in het licht gegeven, in het Fransch te vertalen. De artikels welke men van MACQUART in het *Journal des Savans* heeft, geven ook een gunstig denkbeeld van zijne talenten. Hij overleed den 9 April 1768.

* MACQUART (LODEWIJK KAREL HENDRIK), zoon van den voorgaande, te *Reims* den 5 December 1745 geboren, kwam zeer jong met zijnen

vader te *Parijs*, alwaar hij luisterrijke studiën maakte, en in 1770 tot doctor in de geneeskunde werd bevorderd. Het gouvernement belastte hem kort daarna, het noorden van *Europa* te bezoeken, ten einde er de bergstoffelijke voortbrengselen, op te sporen en te ontleden. De talrijke stalen, welke hij van die reis medebragt, en waarmede hij het kabinet des konings verrijkte, bewezen, dat hij zijne diepe kunde in het stuk van natuurlijke historie op prijs had weten te stellen. Eene jaarwedde was de belooning zijner werkzaamheden, maar hij verloor dezelve tijdens de omwenteling. Later tot hoogleeraar der natuurlijke historie, bij de centrale school van het departement *Seine en Marne* benoemd, werd hij daarna opziener van het kabinet van *Fontainebleau*. MACQUART overleed te *Parijs*, den 12 Julij 1808. Hij was lid der koninklijke akademie van geneeskunde, en van verscheiden andere geleerde genootschappen. Zijne voornaamste werken zijn: 1.° de *Thesis*, welke hij verdedigde, om het doctoraat te bekomen, en die onder dezen titel in het licht verscheen: *Dissertatio: ergo inter os-*

XV. DEEL.

sa capitis varii nisus absumuntur communicatione, vibratione, oppositione, Parijs, 1770. — 2.° *Manuel etc. (Handleiding over de eigenschappen des waters, voornamelijk in de geneeskunde), Parijs, 1783, in 8.vo; dit werk wordt nog op prijsgesteld.* — 3.° *Essais etc. (Proeven of verzamelingen van memoriën over verscheiden onderwerpen der bergstoffkunde), Parijs, 1789, gr. in 8.vo* MACQUART voegde bij deze verzamelingen de *Beschrijving der stalen*, welke hij uit *Siberië* had medegebragt, en de reeds afzonderlijk gedrukte *Plaatsbeschrijving van Moskau*. Dezelve zijn in het Hoogduitsch vertaald, *Frankfort, 1760, in 8.vo.* — 4.° *Dictionnaire etc. (Woordenboek over de instandhouding van den mensch en de gezondheidsleer), Parijs, 1799, 2 dl.n in 8.vo, de tweede uitgave verscheen onder dezen titel in het licht: Niveau etc. (Nieuw woordenboek van gezondheid, en natuur- en zedekundige opvoeding enz.), Parijs, 1800, 2 dl.n in 8.vo* — 5.° Verscheiden goede memoriën en artikels, in de onderscheidene genees- en natuurkundige tijdschriften opgenomen. Hij heeft het gedeelte der ge-

A a

zondheidsleer, in de *Encyclopédie méthodique* bewerkt.

MACQUER (PHILIPPUS), advocaat bij het parlement van *Parijs*, alwaar hij in 1720 uit eene Schotsche familie geboren werd, die hare fortuin had opgeofferd, om aan de STUARTS en het Catholijk geloof getrouw te blijven. Daar zijne zwakke borst hem niet toestond, om zich aan de moeilijke oefeningen der pleitzaal toe te wijden, zoo legde hij zich op de letterkunde toe. Zijne werken zijn: 1.° *Abrégé etc. (Beknopte tijdrekenkunde der Ierkelijke geschiedenis)*, 2 dl.ⁿ in 8.vo, *Parijs*, 1751 en 1757, met bijvoegselen, zamengesteld in den smaak der geschiedenis van *Frankrijk*, door den president HÉNAULT, maar drooger en met minder scherpzinnigheid geschreven. De laatste uitgaven zijn geheel misvormd, door de voorstanders der dwalingen van JANSENIUS. Een derde deel door den abt DINOUART bijgevoegd, is het werk der volkomenste dweepzucht. De abt RAUSCHER, voormalig Jesuit, heeft eene Hoogduitsche uitgave der werken van MACQUER, met een vervolg geleverd, *Weenen*, 1788, 4 dl.ⁿ in 8.vo (Zie MARCEL — WILLEM —). — 2.° *Annales etc. (Romein-*

sche jaarboeken), beter doorvoed dan het voorgaande. De schrijver heeft gebruik gemaakt van hetgene, wat SAINT-EVREMONT, SAINT-REAL, de president DE MONTESQUIEU en de abt MABLY over de Romeinen geschreven hebben. — 3.° *Abrégé etc. (Beknopte tijdrekenkunde der geschiedenis van Spanje en Portugal)*, *ibid.* 1759, 1765, 2 dl.ⁿ in 8.vo, een boek, door den president HÉNAULT begonnen, en dat het beste der werken van MACQUER is. Hij overleed den 27 Januarij 1770. Hij was een werkzaam man, zijn naar allerlei kundigheden reikhalzende geest, had geene derzelve verzuimd, welke hij zich verbeeldde, hem nuttig te kunnen zijn. Wjl hij nabij aan het tijdvak leefde, waarin de filozofie, in de geschiedkunde eene algemeene verwarring moest te weeg brengen, kan men, hoewel zeer zwak, eenen zweem dezer tijdsomstandigheden in zijne geschriften bespeuren. Hij had deel aan *Dictionnaire etc. (Woordenboek der kunsten en handwerken)*, *Parijs*, 1766, 2 dl.ⁿ in 8.vo, herzien en vermeerderd door den abt JAUBERT, *ibid.* 1773, 5 dl.ⁿ in 8.vo, en aan de vertaling (in het Fransch) van den *Syphilis* van FRACASTOR, door LACOMBE in het licht

gegeven, *ibid.* 1753, in 12.mo; 1796, in 18.mo

MACQUER (PETRUS JOZEF), broeder van den voorgaande, te *Parijs*, den 9 October 1718 geboren, legde zich met ijver toe op de genees- en vooral op de scheikunde; zijne talenten verwierven hem den leerstoel der artsenijsbereidkunde, en later dien van hoogleeraar der scheikunde in den tuin des konings, te *Parijs*. Hij werd lid der akademie van wetenschappen, koninklijk censor, en overleed den 15 Februarij 1784. Er bestaat van hem: 1.º *Éléments etc. (Grondbeginselen der bespiegelende scheikunde)*, *Parijs*, 1741, 1749, in 12.mo Dezelve zijn in het Engelsch en in het Hoogduitsch vertaald. — 2.º *Éléments etc. (Grondbeginselen der beoefenende scheikunde)*, 1751, 2 dl.ⁿ in 12.mo; deze beide te zamen, 1756, 3 dl.ⁿ in 12.mo — 3.º *Plan etc. (Ontwerp eener verhandeling over de proefondervindelijke en beredeneerde scheikunde)*, 1757, 12.mo, gezamenlijk met BAUMÉ zamengesteld. — 4.º *Formulae medicamentorum magistralium*, 1763. — 5.º *Art. etc. (Kunst om zijde te verwen)*, 1763. — 6.º *Dictionnaire etc. (Woordenboek der scheikun-*

de, bevattende de theorie en praktijk dier kunst), *Parijs*, 1778, 4 dl.ⁿ in 8.vo Hetzelve is met aanteekeningen in het Hoogduitsch vertaald; ondanks verscheiden onnaauwkeurigheden, eenige ongerijmdheden, en kwalijk begrepene proefnemingen, beschouwt men hetzelve als een zeer goed werk, zeer nuttig voor de artsen, en voor de gene, welke zich op de beoefenende natuurkunde toeleggen. MACQUER heeft veel bijgedragen, om eene kunst nuttig te maken, welke vroeger enkel bestond in het ondermijnen der gezondheid door vreemde geneesmiddelen, of in het zich tot den bedelstaf te brengen, door goud te willen maken. [Hij zag het eerst, in 1771, den diamant opzwellen, en met eenen lichtverspreidenden straalglans, of eene zeer gevoelige vlam, branden. Het was eerst na hem, dat ROUELLE, CADET en MITOUART, door menigvuldige proefnemingen, de vlugtigmaking (*volatilisatie*) en de brandbaarheid van den diamant bevestigden; hij is een der eerste scheikundigen, die het *platina* enz. onderzocht hebben].

MACRIANUS AUGUSTUS (MARCUS FULVIUS JULIUS), een der dertig tirannen, die onder

GALLIENUS het purper aannamen, in *Egypte* uit eene onaanzienlijke familie geboren, verhief zich van de minste rangen der krijgsmagt, tot de eerste posten. Na zich in *Italië, Gallië, Thracië, Afrika, Illyrië* en *Dalmatië* te hebben onderscheiden, vergezelde hij VALERIANUS, in zijnen oorlog tegen de Perzers, in 258; maar nadat die vorst was gevangen genomen, deed hij zich het keizerlijke purper geven. MACRIANUS was toenmaals reeds verre in jaren gevorderd, en aan een been verminkt. Hij deelde een gedeelte zijner rijkdommen, onder de legioenen uit, en bewoog dezelve door zijne milddadigheden, den titel van *Augustus*, aan zijne beide zonen MACRIANUS en QUIETUS, te geven. BALLISTUS, prefekt der keizerlijke lijfwacht, zijne overweldiging ondersteunende, riep hem tot zijnen eersten veldheer uit, en trok met hem tegen de Perzers te veld. De overwinning volgde zijne schreden, en met roem handhaafde hij zich gedurende een jaar in het Oosten. Hij stak alstoen naar het Westen over, om GALLIENUS te ontroonen; maar hij ontmoette in *Illyrië* DOMITIANUS, veldheer van dien keizer, die hem slag leverde en overwon. MACRIANUS, zich verraden wanen-

de, smeekte de soldaten, die hem omringden, hem, zoowel als zijnen zoon MACRIANUS van het leven te berooven, hetwelk, op den 8 Maart 262, oogenblikkelijk werd ten uitvoer gebragt. TREBELLIVS POLLIO heeft hun leven, en dat van QUIETUS in zijne *Geschiedenis der dertig tirannen* beschreven. Dit is een kostbaar stuk, doch veel te beknopt. MACRIANUS was een bekwame doch wreede veldheer. Hij was het, die aan VALERIANUS, het denkbeeld inboezemde, om de Catholijken te vervolgen, welke gedurende drie jaren veel te lijden hadden. Zijne beide zonen onderscheidden zich, door hunne bekwaamheid in de krijgsverrigtingen, en door hunne dapperheid in de gevaren.

MACRIN of MACRINUS (JOHANNES), een Latijnsche dichter, leerling van LEFEVRE D'ÉTAPLES, en leermeester van CLAUDIUS van *Savooye*, graaf van *Tende*, en van HONORATUS, deszelfs broeder, werd te *Laudun* geboren, en overleed aldaar hoog bejaard, in 1557. Zijn ware naam was SALOMON. Hij werd MACRINUS bijgenaamd, uit hoofde van zijne magerheid, en den *Franschen HORATIUS*, om zijne bekwaamheid in de dichtkunde. Hij is vooral

wel geslaagd in het lierdicht. Hij deed den smaak voor de Latijnsche dichtkunde ontwakken. Hij heeft *Lofzangen*, een geacht dichtstuk op GELONIS, of liever GILLONE BOURSAULT, zijne vrouw, eene verzameling, *Naenia* genaamd, vervaardigd. Deze verschillende werken verschenen in het licht van 1522 tot 1550, in verscheiden deelen in 8.vo VARILLAS verhaalt, dat MACRIN, door den koning bedreigd zijnde, die hem verdacht hield, van met de nieuwe dwalingen besmet te zijn, werd daardoor zoo zeer verschrikt, dat hij van wanhoop in eenen put sprong; maar deze bijzonderheid, is geenszins door bewijzen gestaafd, die dezelve als onbetwistbaar moeten doen beschouwen.

MACRINA (*Heilige*), zuster van den heiligen BASILIUS, en van den heiligen GREGORIUS van *Nyssa*, begaf zich nadat haar vader overleden, en hare broeders en zusters gevestigd waren, in een klooster, hetwelk zij en hare moeder stichtten in *Pontus*, bij de rivier *Iris*. Zij overleed aldaar heiliglijk in 379. De heilige GREGORIUS, haar broeder, heeft haar *leven* beschreven. Men vindt hetzelfde onder die der kluizenaars der woestijn.

MACRINUS (MARCUS OPILIUS SEVERUS), opvolger van CARACALLA, in het jaar 164 der Christelijke tijdrekening te *Cæsarea* of te *Algiers* in de vergetelheid geboren. In den beginne zwaardvechter, jager op wilde dieren, notaris, bewindhebber, advocaat van den fiscus, eindelijk overste der lijfwacht, werd in 217, na CARACALLA te hebben doen vermoorden tot keizer verkozen. [Zie hier bij welke gelegenheid die omwenteling plaats had. Toen MACRINUS prefekt der lijfwacht was, voorzeide een waarzegger, dat hij keizer zou worden. Door eenen regter in hechtenis genomen en ondervraagd, zond deze het proces-verbaal aan CARACALLA, die zonder de stukken te lezen, dezelve aan MACRINUS zond. De prætor het haghelijke van zijnen toestand inziende, verwekte eenen opstand, kocht MARTIALES, kapitein der lijfwacht om, die CARACALLA in 217 vermoordde]. Hij openbaarde in het begin een zacht en innemend karakter; zijne zucht voor de regtvaardigheid, gevoegd bij eene voordeelige gestalte en een bevallig gelaat, verwierven hem dadelijk de liefde des volks. Zijne eerste zorg was, om de schattingen af te schaffen. Hij

stond aan den senaat de vrijheid toe, om al de door den vorigen keizer bezoldigde aanbrengrers te straffen. De aan die misdaad schuldig bevonden aanzienlijken werden verbannen, en de slaven gekruist. MACRINUS handhaafde het denkbeeld niet, hetwelk een zoo schoon begin van hem gaf. Nadat ARTABANUS, koning der Parthers hem den oorlog had verklaard, had hij de lafhartigheid, om eenen schandelijken vrede voor eenen zeer hoogen prijs te koopen. Zich eenig en alleen met zijne vermaaken bezig houdende, verzuimde hij de rijksaangelegenheden, en behandelde de soldaten, aan wie hij zijne verheffing te danken had, met de uiterste gestrengheid. Hij dacht er niet aan, dat zij hem het rijksbestuur even zoo gemakkelijk konden ontnemen, als zij het hem gegeven hadden. [JULIA DOMNA, moeder van CARACALLA, had eenen opstand willen beproeven, die ontdekt werd; en zij werd naar *Antiochië* verbannen. Middelerwijl voedde JULIA MÆSA, zijne zuster, te *Emesa*, haren kleinzoon BASSIANUS (later HELIOGABALUS), op; en nog zeer jong zijnde, werd hij zonnepriester. Door middel harer rijkdommen, verschaftte hem MOESA talrijke aanhangers, die weldra een

leger vormden]. Zij riepen HELIOGABALUS, in 218, te *Emesa* tot keizer uit. MACRINUS verbeeldde zich den opstand te dempen, door JULIANUS, opperste der lijfwacht, tegen de muitelingen op te zenden; maar deze veldheer werd geslagen, en ten dood gebragt. Een der zamengeworenen had de vermetelheid zijn hoofd, in een met het cachet van JULIANUS verzegeld pak, aan MACRINUS te brengen, hem zeggende, dat zulks het hoofd van HELIOGABALUS was. Hij redde zich door de vlugt, terwijl men het pak open maakte. MACRINUS door zijne onderdanen en zijne troepen verlaten, begaf zich vermomd op de vlugt; maar hij werd te *Archelais* in *Cappadoecië*, door eenige soldaten ingehaald, die hem het hoofd afhieuwen, en hetzelfde aan den nieuwen keizer zonden. De ongelukkige DIADUMENIANUS, zijn zoon, onderging hetzelfde lot. MACRINUS regeerde slechts 2 maanden en 3 dagen, en sneefde door dezelfde misdaad, die hem op den troon had gebragt.

MACRO (NÆVIUS SERTORIUS), een gunsteling van keizer TIBERIUS, het werktuig van den ondergang van SEJANUS, volgde hem op in den post van honderdman der lijf-

wacht. Hij bediende zich enkel van zijnen invloed, om aan zijne wraak, en aan de wreedheid van zijnen meester, de grootste mannen en deugdzaamste personen des rijks op te offeren. Toen TIBERIUS zijn einde naderde, maakte MACRO zijn hof bij CALIGULA, welken hij als zijn opvolger beschouwde. Hij verbond zich denzelven door de bevalligheden zijner vrouw ENNIA, op welke die vorst smoorlijk verliefd was. Later van eenen arts vernomen hebbende, dat TIBERIUS op zijn hoogst nog twee dagen kon leven, spoorde hij CALIGULA aan, om bezit te nemen van het rijksbestuur; maar ziende dat TIBERIUS, tegen alle verwachting begon te herstellen, liet hij hem in eenen hoop dekens verstikken. MACRO ging voort, bij den nieuwen keizer in gunst te staan; maar zijn invloed was niet van langen duur. CALIGULA noodzaakte hem en zijne vrouw, zich in het jaar 38 na J. C. van het leven te berooven. Op deze wijze werd de misdaad door de misdaad gestraft.

MACROBIUS (AURELIUS), een platonisch wijsgeer; was een der kamerheeren (*praefectus sacri cubiculi*), van keizer THEODOSIUS, in het jaar 422

na J. C. De burgers van *Parma* verzekeren, dat hij uit hunne stad was; maar hij zegt niet geboren te zijn, in een land, waar men Latijn sprak, hetwelk dus geenszins met de aanmatigingen der Parmesanen strookt. Men heeft van hem: 1.º *Saturnaliorum, libri VII*; eene belangrijke mengeling van critiek en oudheden. Deze verzameling is kostbaar, door verscheiden aangename zonderlingheden, en door nuttige aanmerkingen op HOMERUS en VIRGILIUS. De schrijver maakt in dezelve eene uitdrukkelijke vermelding van de door koning HERODES vermoorde kinderen; en men ziet uit zijn verhaal dat hij er volgens de heidenen en niet volgens het Evangelie over spreekt; zijn werk is voor het overige, wat het geschiedkundige gedeelte betreft, slechts eene verzameling van ongewijde, uit de oude schrijvers ontleende bijzonderheden (zie ONNOOZELE KINDEREN en HERODES). — 2.º Een *Commentarium* op de verhandeling van CICERO, getiteld: *De droom van SCIPIO*. Deze beide werken zijn voor de eerstemaal te zamen gedrukt te *Venetie*, in 1472, in fol. en later bij herhaling. De beste uitgave van MACROBIUS is die van *Leiden*,

1670, in 8.vo met de aanmerkingen der *Commentators*, onder den naam van *Variorum* bekend. Ook wordt die van *Londen*, 1694, op prijs gesteld enz.

MACROPEDIUS (GEORGE), een geleerde letterkundige te *Gemert*, in de provincie *Noord-Brabant*, in 1475 geboren, begaf zich in de orde der hieronijmiten, onderwees de schoone letteren met eenen schitterenden roem te 's *Hertogenbosch*, te *Luik* en te *Utrecht*. Hij werd zeer gevolgd; bijna al degene, die zich in *Holland*, op het einde der 16^e eeuw in de schoone letteren onderscheidden, waren uit zijne school voortgekomen. Hij was de geleerde talen en de wiskunde meester; met deze kundigheden paarde hij eene voorbeeldige godsvrucht, en eene groote zuiverheid van zeden. Hij overleed te 's *Hertogenbosch*, in 1558. Men heeft van hem: 1.º *Computus ecclesiasticus*, *Bazel*, 1591. — 2.º *Calendarium chiro-metricum*, *Bazel*, 1553. — 3.º *Aanteekeningen* over de goddelijke dienst, tot goed verstand derzelve, 's *Hertogenbosch*, 1599, in 4.to — 4.º *Grieksche en Latijnsche Spraakkunst*; verscheiden andere classieke werken, en een aantal berijmde tooneel-

stukken. Zijn ware naam is **LANGEVELD**, dien hij op eene Grieksche leest heeft geschoeid, door de woorden μακρος *longus* en πεδιον *campus*; zulks was het gebruik zijner eeuw.

MADELENET (GABRIËL), een lierdichter te *Saint-Martin-du-Puy*, aan de grenzen van *Bourgondië*, in 1587 geboren, en te *Auxerre*, den 20 November 1661 overleden, was advokaat bij het parlement van *Parijs* en Latijnsche tolk van den kardinaal van **RICHELIEU**, die hem eene jaarwedde van 700 *livres* gaf, en er bij den koning eene van 1500 voor hem verkreeg. **MADELENET** had aendien minister eene *Ode* aangeboden, op de inneming van *La Rochelle*. Na den dood van **RICHELIEU**, genoot hij evenzeer de gunst van den kardinaal **MAZARIN**. Hij bezat begaafdheid voor de dichtkunde; doch beter is hij in de Latijnsche dan in de Fransche verzen geslaagd, en zijne voortbrengselen verraden meer studie en kunst dan genie. Zijne Latijnsche gedichten zijn bewerkt en zeer gekuischt; zijne *Oden* bezitten vuur en kracht; doch verdienen niet, met die van **HORATIUS** vergeleken te worden, zoo als **BALZAC**, de niet zeer bondige regter, in het stuk van

smaak, zulks gedaan heeft. Men merkt op, dat hij de zuiverheid van zeden, zoo-wel als die des stijls heeft geëerbiedigd; hij heeft zich nooit iets bijtends noch hekelachtigs veroorloofd. Zijne *Gedichten (Poésies)* kwamen te *Parijs*, in 1662, in een klein in 12.mo deeltje in het licht. Dezelve zijn later met die van SAUTEL gedrukt, 1755, in 12.mo

MADERNO (CARLO), een bouwkunstenaar, in 1566, te *Bissonne*, in het diocees *Como*, in *Lombardijë* geboren. Hij was de neef van den beroemden bouwkunstenaar DOMINICUS FONTANA. Zijn eerste beroep was dat van stukadoor. Onder het pauschap van SIXTUS V, te *Rome* gekomen zijnde, legde hij zich op de bouwkunde toe, en had zijnen oom tot meester. Hij verwierf veel roem in die kunst, en bragt het zoo ver, dat hij tot eersten bouwmeester der *St. Pieterskerk* benoemd werd, waarvan er niet meer uitvoeren bleef, dan het gedeelte voor het Grieksche kruis, hetwelk volgens de teekeningen van BRAMANTE, PERUZZI en MICHAËL ANGELO BUONAROTTI, met den voorgevel moest gevormd worden. Om aan dezen heerlijken tempel meer

grootheid te geven, kwam MADERNO op het denkbeeld, om in plaats van het Grieksche kruis te voltoojen, hetzelve in een Latijnsch kruis te veranderen: waaruit eenige evenredigheids en perspectief gebreken zijn voortgevloeid, die niet plaats zouden hebben gehad, indien hij het eerste plan ware gevolgd. Het is aan de zwakheid van zijn werk, dat de abt MAY, gedeeltelijk de schudding des koepels van de *St. Pieterskerk* toeschrijft, ofschoon zulks door den heer PATTE bondig wordt tegengesproken (Zie BERNINI). Men laakt ook de bouwkunde van den voorgevel ofschoon dezelve groote schoonheden aanbiedt. Men leze over dit onderwerp de *Memorie degli architetti antichi e moderni* van MILIZIA. Het is waarschijnlijk, dat MADERNO door zijne tijdgenooten minder streng beoordeeld werd. Niet alleen werd hij te *Rome* meer dan eenigen anderen bouwkunstenaar gebruikt; maar men wilde, in de meeste der groote steden van *Italië* en zelfs van *Frankrijk* en *Spanje* zijne teekeningen hebben. [Hij voltooid de daarenboven het paleis van *Monte-Cavallo*, dat van den prins BORGHESE, te *Ripalta*, en bouwde verscheiden kerken]. Deze kunste-

naar overleed in 1629.

MADERUS (JOACHIM JOAN-
NES), een geleerde Duitscher,
leefde nog in 1678. Zijn
smaak voor de geschied-
kundige nasporingen, deed
hem verscheiden bibliothe-
ken doorsnuffelen. Men heeft
hem te danken: 1.º *Uitga-
ven* van verscheiden oude
werken, betrekkelijk de ge-
schiedenis van *Duitschland*.
— 2.º *Scriptores lipsienses
witembergenses et franco-
fordienses*, 1660, in 4.to.
— 3.º *De bibliothecis*, ge-
voegd bij de verhandeling
van LOMEIER, *Helmstadt*,
1702 en 1705, 2 dl.ⁿ, in
4.to.

MADRISI (FRANCISCUS), te
Udino, op het einde der
zestiende eeuw geboren, in
1750 overleden, begaf zich
reeds vroegtijdig in de ora-
torische congregatie van *Ita-
lië*, en wijdde zich aan de
pligten en studiën van zijnen
stand toe. Men heeft aan
zijne zorg een goede uitgave
der werken van den heiligen
PAULINUS van Aquilea, *Ve-
netië*, 1737, in fol. te dan-
ken.

† **MAERLANT** (JAKOB VAN),
gemeenlijk als de vader der
Nederduitsche dichtkunst aan-
gemerkt, werd in 1235, waar-
schijnlijk in *Vlaanderen*, of-

schoon men niet bepaald weet
wáár, geboren. Hij was grif-
fier der stad *Damme* in *West-
Vlaanderen*, alwaar hij in
1300 overleed. Daar **FLORIS
V**, graaf van *Holland*, wiens
tijdgenoot hij was, betreurde
dat er geene algemeene ge-
schiedenis in de landtaal be-
stond, zoo belastte hij **MAER-
LANT** met de zorg, om in deze
behoefte te voorzien. Deze
dacht niet beter te kunnen
doen, dan het *speculum his-
toriale*, door **VINCENTIUS van
Beauvais**, in 1245 vervaar-
digd, in Vlaamsche rijmen
te vertalen. Hij zette zich
in 1283 aan het werk, en
zijne onderneming was voor
1296 voltooid. Dit werk, on-
der den naam van *Spiegel
historiael* bekend, bestaat uit
vier *Paertiën*, de eerste *Paer-
tie*, in twee deelen, is in
1784 en 1785, door de zorg
van de oordeelkundigen **J. A.
CLIGNETT** en **J. STEENWINKEL**
te *Leijden* in het licht ge-
geven, en een gedeelte der
derde *Paertie*, in 1812, door
de tweede klasse van het ko-
ninklijk instituut, zijnde de
tweede *Paertie*, verloren ge-
raakt. **MAERLANT** schreef daar-
enboven omtrent het jaar 1270
1.º *Eenen rijm-Bijbel*: deze
is grootendeels eene vertaling
van de *Historia Scholastica*
door **PETRUS COMESTER**. —
2.º *Leven van den H. FRAN-
CISCUS*, naar het Latijn van

den H. BONAVENTURA, overste der orde. — 3.º *Bloemen of Spreuken van ARISTOTELES, of het geheim der geheimen.* Dit zijn lessen van ARISTOTELES aan ALEXANDER, zijnen leerling over de kunst om te regeren, en over die om zijne gezondheid te onderhouden. — 4.º *De Trojaansche oorlog, of Vlaemsche profetiën*: hij maakt er melding van in zijnen *Spiegel historiael*; maar het werk, dat ook in het Latijn vertaald was, schijnt verloren. Deze bestonden alle slechts in handschrift. Nog heeft men van MAERLANT, in 1480 en 1550 gedrukt de *Drie gaerden*, welk stuk echter zeer zeldzaam is geworden. MAERLANT bezat, voor het tijdvak waarin hij leefde, eene zeldzame geleerdheid. De zucht om kennissen op te zamelen, deed hem eene reis naar *Italië* ondernemen, van daar dat men in een Latijnschgrafschrift in zijne parochiekerk, *Transalpinavit* zegt; hij was daarenboven een vriend der waarheid en een vijand der logen. LE LONG vond in een handschrift onder anderen van hem getuigd:

Doit men en onderbant/
Dat JACOB VAN MERLANT,
Logene dichte oft voort-
brachte/
Hoe naeutwe ment onder-
sorchte/

Want sijn leuen was eer-
saem/
Wij eenen dichtere betaem.

MAFFEI (JOANNES PETRUS), een beroemde Jesuit, in 1535, te Bergamo geboren, onderwees in 1563, te Genua de rhetorica, en werd in 1564, secretaris der republiek, alvorens tot de maatschappij van JESUS te behoren in welke hij zich in 1565 begaf. PHILIPPUS II, koning van Spanje, en GREGORIUS XIII droegen hem eene bijzondere achting toe. Men zegt, dat hij zoo zeer met zijn schoon Latijn was ingenomen, dat hij, uit vrees van hetzelfde te verbasteren, aan den Paus de vergunning vraagde, om zijnen Brevier in het Grieksch te mogen lezen; zulks is echter eene fabel. De kardinaal BENTIVOGLIO, de vriend van dezen Jesuit, maakt tusschen hem en STRADA de volgende vergelijking: » Zij gelijken elkander in schoonheid des stijls, in het edele in het welluidende der woorden, en in de duidelijkheid der denkbeelden; maar pater MAFFEI wint het in de zuiverheid van taal, en STRADA in de sierlijkheid: de eene schrijft met deftigheid, en de andere met veel geest." Het uiterlijke van pater MAFFEI had niets dat zijne verdiensten

verraadde; zijn gesprek zelfs was zonder bevalligheid. Hij had een zwak lichaamsge-
stel, en onderhield zijne ge-
zondheid enkel door eenen
moeijelijken leefregel. Hij
was opvliegend, doch keerde
weldra in zich zelven terug,
en vraagde vergeving aan de-
gene, welke zijne levendig-
heid beleedigd of geërgerd
had. Hij gebruikte meer tijd,
om zijn werk te bekuischen,
dan anderen aan de zamen-
stelling der hunnen te koste
leggen. Wanneer men hem
zijne verwondering over deze
traagheid te kennen gaf, ant-
woordde hij, dat de lezers
niet onderzochten naar den
tijd, dien men aan de za-
menstelling van een werk had
besteed, maar wel naar de
schoonheden, die men er in
vond. Hij overleed te *Ti-
voli*, den 20 October 1603.
Er bestaat van hem: 1.° *De
vita et moribus sancti IGNA-
TII*, in 8.vo, *Venetië*, 1685,
en *Bergamo*, 1747, 2 dl.ⁿ
in 4.to Het is een kind,
dat zijnen vader afschildert;
maar indien hij de teeder-
heid en het ongekunstelde
van dien ouderdom heeft,
heeft hij tevens ook de be-
valligheid en de kracht der
beste Latijnsche schrijvers. —
2.° *Historiarum indicarum
libri XVI*, naar het Spaansch
van pater A. COSTA, ver-
scheiden malen herdrukt, in

fol. en in 8.vo De stijl van
dit werk is zeer zuiver en
sierlijk. De memoriën, vol-
gens welke dit werk is za-
mengesteld, zijn de geloof-
waardigste, welke de schrij-
ver zich van die afgelegene
gewesten kon verschaffen;
men verzekert, dat dit het
werk van tien jaren is. De
inleiding van hetzelfde is prach-
tig en verheven; en in het
algemeen zijn de aanmerkin-
gen des schrijvers, en zijne
wijze, om de groote gebeur-
tenissen voor te stellen, vol
waardigheid en kracht. De
abt DE PURE heeft hetzelfde
vrij slecht in het Fransch
vertaald. Deze geschiedenis
loopt tot het jaar 1558. Men
vindt aan het einde derzelve
de brieven der missionaris-
sen, uit *Indië* geschreven.
Deze zijn ook afzonderlijk
in het licht verschenen, on-
der den titel van *Rerum a
societate JESU in Oriente
gestarum volumen*, *Keulen*,
1574, in 8.vo Vijf boeken
dezer brieven zijn *De japo-
nicis rebus*. [De kardinaal
HENDRIK van *Portugal*, had
MAFFEÏ naar *Lissabon* be-
roepen, om er de *Algemeene
geschiedenis der Indiën* te
schrijven.] GREGORIUS XIII
belastte MAFFEÏ met het schrij-
ven der *Geschiedenis* van zijn
pausschap. Dit werk, het-
welk hij in handschrift na-
liet, is eerst in 1742, te

Rome, in 2 dl.ⁿ in 4.to, in het licht gegeven. Men vindt het *Leven* van MAFFEÏ, aan het hoofd zijner *Latijnsche werken*, *Bergamo*, 1746, 2 dl.ⁿ in 4.to

MAFFEÏ (FRANCISCUS SCIPIO), een beroemde letterkundige, den 1 Junij 1675, te *Verona*, uit eene aanzienlijke familie geboren, werd reeds zeer vroeg lid der Arkadische akademie van *Rome*. In den ouderdom van 27 jaren, verdedigde hij openlijk in de universiteit van *Verona*, eene thesis, die de jeugdige vrolijkheid ademde, en, alhoewel prozaïsch, eene dichterlijke genie verraadde. Dezelve handelde geheel over *de liefde*, en bevatte honderd gevolgtrekkingen, zeer bescheiden en geestig voorgedragen, ofschoon men zich in dit onderwerp zoo ligtelijk vergeten kan. De marchèse voor elke soort van roem met geestdrift vervuld, wilde dien der wapens beproeven. Hij trad in Beijersche dienst, en was in 1704, als vrijwilliger bij den slag van *Donauwërth* tegenwoordig. De zucht voor de letteren riep hem weldra in *Italië* terug, alwaar hij eene andere soort van oorlog te voeren had; hij schreef tegen het tweegevecht, bij gelegenheid van een geschil, waar-

in zijn oudste broeder gewikkeld was. Hij vervaardigde een werk, vol geleerde nasporingen, over de gebruiken der ouden, ter beslechting van bijzondere geschillen. Hij deed den kampvechters zien, dat het zogenaaemde punt van eer, en het duel op zich zelve, met de godsdienst, met het gezond verstand en met de belangen van het burgerlijke leven strijdig zijn. De marchèse MAFFEÏ legde er zich vervolgens op toe, om het tooneel zijner natie te verbeteren. Hij schreef zijne *MEROPE*, die een luisterrijken en blijvenden roem behaalde; een blijspel, onder den titel van *de plegtigheid*, werd ook zeer toegejuicht. Zijn roem was door geheel *Europa* verspreid, toen hij in 1732, in *Frankrijk* kwam. Zijn verblijf te *Parijs* duurde meer dan vier jaren. Men zag in hem eene uitgebreide genie, eenen levendigen, scherpzinnigen en doordringenden geest, reikhalzend naar ontdekkingen, en zeer geschikt, om dezelve te maken; eene vrolijke inborst, een van natuur goed, opregt, belangeloos, voor de vriendschap geopend hart, vol ijver voor de godsdienst, en getrouw in de vervulling der pligten derzelve. Naauwelijks wilde men ontdekken,

dat hij ligtelijk met zijne eigene denkbeelden ingenomen, dat hij zeer kitteloorig omtrent het letterkundige punt van eer, halsstarrig bij de tegenspraak, al te meesterachtig in het geschil was, en dat hij zijne gevoelens als door het regt van overwinning wilde doen heerschen. De marchese **MAFFEÏ** begaf zich naar *Frankrijk* en *Engeland*; van daar naar *Holland*, en vervolgens naar *Weenen*, alwaar hij van keizer **KAREL VI**, lofspraken ontving, die voor hem vleijender waren, dan de eervolste titels. In *Italië* teruggekeerd, ging hij voort, zich met de wetenschappen bezig te houden, en overleed den 11 Februarij 1755. De *Venezanen* hadden hem met eene soort van afgoderij beërd. Gedurende zijne laatste ziekte, hield men openbare gebeden, en de raad, liet hem, na zijn overlijden, eene plegtige uitvaart geven. In de hoofdkerk van *Verona* werd zijne lijkrede uitgesproken. Men heeft veel over het opschrift gesproken: *Aan den nog levenden marchese **SCIPIO MAFFEÏ***, op het voetstuk van zijn borstbeeld, hetwelk hij, bij zijne terugkomst te *Verona*, aan den ingang van eene der zalen van de akademie geplaatst vond. Dit zijn welligt die

overdrevene eerbewijzingen, welke aan dien achtenswaardigen geleerde, den beslissenden toon, en het voorkomen van opgeblazenheid hebben gegeven, welke men hem verweten heeft. De voor naamste zijner werken zijn: 1.º *Rime e prose, Venetië*, 1719, in 4.to — 2.º *La scienza cavalleresca, Rome*, 1710, in 4.to Dit tegen de wreede gewoonte der tweegevechten gerigte werk, is uitmuntend. Er zijn zes uitgaven van in het licht gegeven. De laatste is door pater **PALI**, lid der *Arkadische akademie*, onder den naam van *Tedalgo* met aantekeningen verrijkt. — 3.º *Merope*, een treurspel, waarvan er verscheiden uitgaven zijn geweest. — 4.º *Traduttori italiani, ossia notizia dei volgarizzamenti d'antichi scrittori latini e greci, Venetië*, 1720, in 8.vo — 5.º *Teatro italiano, ossia scelta di tragedie per uso della scena*, 3 dl.ⁿ in 8.vo — 6.º *Cassiodori complexiones in Epistolas et Acta apostolorum et apocalypsim ex vetustissimis membranis eruta, Florence*, 1721, en *Rotterdam*, 1738. — 7.º *Istoria diplomatica, che serve d'introduzione all'arte critica in tal materia*, 1727, in 4.to — 8.º *Degli anfiteatri, e singolor mente del*

Vèronese, Verona, 1728.
 — 9.º *Supplementum Aca-*
ciarum monumenta nunquam
edita continens, Venetië,
 1728. — 10.º *Musæum Ve-*
ronense, 1729, in fol.: dit
 is eene verzameling van op-
 schriften, betrekkelijk zijne
 geboorteplaats. — 11.º *Ve-*
rona illustrata, in fol., Ve-
rona, 1732, en in 4 dl.ⁿ
 in 8.vo De republiek van
Venetië, aan welke de schrij-
 ver dit werk opdroeg, schonk
 hem eenen titel, die slechts
 aan den eersten adel gege-
 ven wordt, met inkomsten,
 vrijheden en voorregten. —
 12.º *Il primo canto dell'Ili-*
ade d'Omero, tradutto in
versi Italiani, Londen, 1737,
 in rijmelooze rijmen. — 13.º
La Religione dei gentili nel
morire, ricavata da un bas-
so-relevo antico che si con-
serva in Parigi, Parijs,
 1736, in 4.to — 14.º *Os-*
servazione letterarie che
possono servire di continu-
azione al Giornale de let-
terati d'Italica. — 15.º Nog
 heeft men van hem een werk
 over de Genade. Dit is eene
 godgeleerde geschiedenis van
 de leer en de gevoelens, die
 in de vijf eerste eeuwen der
 kerk in zwang zijn geweest,
 ten opzichte van de genade,
 den vrijen wil en de voor-
 beschikking: dezelve is in
 het Italiaansch, en werd te
Trente, in 1742 gedrukt.

MAFFEÏ heeft er eenige god-
 geleerde schriften bijgevoegd,
 die hij ook had zamenge-
 steld. — 16.º *Geachte Uit-*
gaven van eenige kerkvaders.
 Zijne verkleefdheid aan de
 waarheden des Christendoms
 was even zoo levendig, als
 gegrond. Hij verviel som-
 tijds in gevoelens, die nieuw
 en zonderling schenen; maar
 hij verdedigde dezelve slechts
 in zoo verre, als hem dezelve
 toeschenen, met de zui-
 vere leer overeen te komen.
 Een *Brief aan pater AN-*
SALDI, waarin hij volstrek-
 telijk, het tegenwoordige be-
 staan der tooverkunde loo-
 chent, is wederlegd door de
 geleerden MURATORI en TAR-
 TAROTTI. De beroemde mar-
 chèse had zich behooren te
 bepalen tot het verwerpen
 van de menigte fabels, wel-
 ke men over dit onderwerp
 uitkraamt, zonder de moge-
 lijkheid of de wezenlijkheid
 der zaak op zich zelve aan
 te randen. Er komt daaren-
 boven ongerijmdheid in zijn
 gevoelen voor, wijl hij er-
 kent, dat de tooverij eertijds
 bestaan heeft, en dat er nog
 tegenwoordig bezetenen zijn,
 hij neemt dus van den eenen
 kant aan, hetgene wat hij
 van den anderen verwerpt.
 De door hem aangevoerde aan-
 halingen uit de kerkvaders
 zijn, of verminkt of slecht
 verklaard. Die, waarin de-

zelfde kerkvaders, duidelijk de tooverij erkennen, worden niet aangehaald enz. (Zie ASMODEUS, DELRIO, HAAN — DE — SPE, enz.) In het algemeen erkent men in zijne schriften, eene meer uitgebreide dan diepzinnige, meer verscheiden dan bondige wetenschap, meer geleerdheid dan *logica*, meer vloeibaarheid dan rijkdom van denkbeelden. Aan zijnen prozaïschen stijl ontbreekt dikwerf nauwkeurigheid en kracht; dezelve is in het algemeen kwijnend. De gang zijner denkbeelden is somtijds van orde ontbloot, meer nog van bondigheid en nadruk. De *Werken* van MAFFEI, zijn gezamenlijk uitgegeven, in 1790; te *Venetie*, 28 dl.ⁿ in 8.vo [De *MEROPE* van VOLTAIRE, welke hij aan MAFFEI opdroeg, is gedeeltelijk eene navolging van die des Italiaanschen dichters. De *MEROPE* van den beroemden ALFIERI, gelijkt naar geen van beide; en in verscheiden opzigten overtreft hij dezelve.] — Men moet hem niet verwarren met SCIPIO SIGNORELLO MAFFEI van *Tortona*, den schrijver eener *Geschiedenis van de stad Mantua* in het Italiaansch.

MAFFEO-VEGIO, een Latijnsche dichter, kanonik van den H. PETRUS, te *Rome*,

in 1406 te *Lodi*, in het *Milanesche* geboren, en te *Rome* in 1458 overleden, was kanselier van Paus EUGENIUS IV. Hij was, volgens TIRABOSCHI, hoogleeraar der rechtsgeleerdheid te *Pavia*. Hij maakte zijne pen beroemd, door verscheiden werken met sierlijkheid in het Latijn geschreven. De voornaamste zijn: 1.º *De educazione liberorum, Parijs*, 1511, in 4.to hetwelk voor een der beste, in dat vak bestaande werken gehouden wordt. — 2.º *Zes boeken over de volharding der Godsdienst*. — 3.º *Verhandelingen over de vier uitersten van den mensch*. — 4.º *Zamenspraak der verbannen waarheid*. — 5.º *Verscheiden Dichtstukken, Milane*, 1497, in fol. en 1589, in 12.mo Dat, hetwelk hem het meest tot eer strekte, was zijn 13^e boek van de *Aeneis*. Ofschoon het denkbeeld van den vertolger te zijn van een dichter zoo als VIRGILIUS even zoo vermetel als belagchelijk was, slaagde hij echter zoo ver, als men zulks in een zoodanig ontwerp kan. Nog heeft men van hem een *Dichtstuk over de bedriegerij der boeren*. Volgens LANDI bezitten zijne gedichten oegedwongenheid, welluidendheid en vindingskracht.

MAFFEO (BERNARDINO), een beroemde en geleerde kardinaal, onder Paus PAULUS III, te Rome, in 1514 geboren, en in 1553 overleden. De dood was hem op dit tijdstip voordeelig: dezelve spaarde hem, ten minste volgens DE THOU, de smart, van twee jaren later een' zijner bloedverwanten, zijnen broeder, zijne schoonzuster, en zijne neven van het leven te zien berooven. De gedenkstukken van zijne zucht voor de letteren zijn *Commentariën* op de brieven van CICERO, en eene *Verhandeling over de opschriften en gedenkenningen*.

MAGALHAENS. — Zie MAGELLAN.

MAGALLIAN (COSMUS), een Portugesche Jesuit, van wien men *Commentariën* heeft op JOSUÉ, het *Boek der Regtercn*, de brieven aan TITUS en aan TIMOTHEUS en op andere schriften, bekleedde eenen leerstoel der godgeleerdheid te Coïmbra, alwaar hij in 1624, in den ouderdom van 73 jaren overleed.

* **MAGALLON (FRANCISCUS LODEWIJK** graaf van LA MORLIERE), een Fransch veldheer, den 28 October 1754,

te *Ile-Adam*, bij *Pontoise* geboren, maakte zijne eerste wapenfeiten, in *Corsika*, onder de graven VAUX en MARBOEUF, van 1770 tot 1772. Hij ging als kapitein tot het regiment van *Tweebrugge* over, en had eene snelle bevordering, in het begin der Fransche omwenteling; tot den rang van luitenant-generaal opgestegen, werd hij in 1795 tot chef van den staf des legers, onder bevel van den generaal AUBERT-DUBAYET benoemd, en bestemd, om naar *EngelschIndië* over te steken. Daar deze togt niet plaats had, ging de generaal MAGALLON, in 1796, aan het hoofd van eenige troepen, scheep naar; *Ile de France*, welk eiland, hij belast was tegen in- en uitwendige vijanden te beschermen. Er waren twee commissarissen van het Directorium op het smaldeel en hunne aankomst in de volkplanting verwekte aldaar vele gisting. Dezelve werden dadelijk voor de koloniale vergadering gedaagd, en alle maatregelen werden genomen, om zich tegen hunne revolutionnaire ontwerpen te verzetten. Zij zochten zich bij den generaal MAGALLON aan te sluiten, met wien zij gedurende den overtocht geschillen hadden gehad, over den aard hunner volmagten.

Maar hij weigerde zijne troepen tegen de menigte te doen voortrukken, en bevrijdde alzoo de volkplanting van de gruwelen des burgeroorlogs. Daar de beide agenten tegenstand hadden willen bieden, werden zij ontwapend, gevangen genomen en naar de *Manille-eilanden* ingescheept. MAGALLON werd in 1697 bij den raad der vijf honderden aangeklaagd; maar de aanklagte had geen gevolg, zoowel uit hoofde van den afstand, als om de verandering, die in het volgende jaar in het Fransche bestuur plaats had. Hij werd in 1800 algemeen landvoogd der volkplanting, door den dood van den graaf DE MALARTIC, en werd in 1803, door den generaal DECAEN vervangen. Hij ontving, zegt men, als schadeloosstelling het kruis van het legioen van eer, en het bestuur van het eiland *la Réunion* (*Bourbon*), hetwelk hij tot in 1806 behield, in welk jaar hij in *Frankrijk* terugkwam. Hij verkreeg het bevel over de 15e militaire divisie, werd in 1815 op jaarwedde gesteld, en overleed te *Passy* bij *Parijs*, op het einde van het jaar 1825.

MAGALOTTI (LAURENTIUS graaf), een geleerde letterkundige, den 15 December

1637, te *Rome*, van oorspronkelijke Florentijnsche ouders geboren, werd in verscheiden gewigtige onderhandelingen gebruikt. Hij bezocht verschillende hoven van *Europa*, in hoedanigheid van afgevaardigde van den groot-hertog, die hem met den post van staatsraad vereerde, en overleed in 1711. MAGALOTTI was zeer naauwgezet ten opzichte van zijne schriften, niets kon zijnen angstvallige kieschheid voldoen. Men sloeg te zijner eer eenen gedenkpenning, waarvan de eene zijde eenen schitterenden APOLLO, en het randschrift, *Omnia iustrat* voorstelt. De voornaamste zijner talrijke werken zijn: 1.º *Verzamelingen der proefnemingen*, door het genootschap, *del Cimento*, waarvan hij secretaris was, in het werk gesteld, *Florence*, 1667 en 1691, in fol. — 2.º *Gemeenzame brieven tegen de Godverzakers*, 1741, in 12.mo — 3.º *Verhalen over Sina enz.* — 4.º *Lettere Scientifiche*, 1721, 2 dl.ⁿ in 4.to — 5.º *Cansonnate anacreontiche di Lindore Elateo*, 1723, in 8.vo — 6.º *Opere*, 1762, in 8.vo SALVINO SALVINI, heeft zijn *Leven*, in het Latijn, in het licht gegeven.

MAGATI (CAESAR), in 1519

te *Scandiano* geboren, werd doctor in de geneeskunde te *Bologna*, in 1597 en hoogleeraar te *Ferrare* in 1613. Hij legde er zich bijzonder op toe, om de gebreken aan te toonen, in de wijze toenmaals in gebruik, om de wonden te verbinden, en stelde in derzelve plaats eene praktijk die op eene berekeneerde en doordachte ondervinding gegrond was. Hij gaf te dien einde eene schoone verhandeling in het licht, getiteld; *De rara medicatione vulnerum, Venetië*, 1616, in fol. *Leipzig*, 1733, 2 dl.ⁿ in 4.to Op het einde zijner dagen werd hij kapucijner, onder den naam van **LIBERATI DE SCANDIANO**, hetwelk hem echter niet belette, om, met toestemming zijner oversten, zijne kunst uit te oefenen. Hij overleed in 1647. — Zijn broeder, **JOANNES BAPTISTA MAGATI**, onderscheidde zich evenzeer in de geneeskunde: men heeft van hem: *Considerationes medicæ, Bologna*, 1637, in 4.to

MAGDALEN, een Engelsche priester en kapellaan van **RICHARD II.** Daar hij veel naar **RICHARD** geleet, zoo wel in trekken des gelaats als in gestalte, zoo staken eenige oproerige heeren, hem

na den moord aan den koning gepleegd, in 1399, in koninklijk gewaad, en deden hem door een aantal Engelschen erkennen. Maar nadat de nieuwe koning **HENDRIK IV**, eenige raddraaijers dier partij had gevangen genomen, geraakten de overigen verstrooid. **MAGDALEN**, en een andere kapellaan des konings trachtten zich door de vlugt naar *Schotland* te redden; men nam hen gevangen en sloot hen in den *Tower* van *Londen* op. Zij werden beide in 1400 opgehangen en gevierendeeld.

MAGDALENA (*Heilige MARIA*), dus genoemd naar het vlek *Magdala* of *Magalium*, in *Galilea*, bij het meer van *Tiberias*, werd door **JESUS** genezen, die zeven duivelen uit haar ligchaam verdreef. Zij verbond zich aan Hem, volgde Hem op den *Kalvarieberg*; en nadat zijn Ligchaam in het graf was gelegd, keerde zij naar *Jeruzalem* terug, ten einde welriekende zalven gereed te maken, om het Lijk te balsemen. Daags na den Sabbath ging zij des morgens zeer vroeg, met de andere vrouwen naar het graf; en daar zij het Ligchaam niet vond, ging zij in allerijl zulks aan de Apostelen boodschappen,

en keerde daarop naar het graf terug. Zich omgekeerd hebbende, zag zij JESUS staan, zonder te weten, dat Hij het was. Hij vraagde haar, wat zij zocht. Daar MAGDALENA zich verbeeldde, dat Hij een tuinier was, antwoordde zij Hem: » Indien gij Hem hebt weggenomen, zeg mij, waar gij Hem gelegd hebt, en ik zal Hem wegdragen." JESUS zeide tot haar: MARIA; en Hem dadelijk aan de stem herkende, wierp zij zich aan zijne voeten om dezelve te kussen. Maar JESUS verbood haar, dezelve aan te raken, zeide haar, dat Hij nog eenigen tijd op aarde zoude blijven, alvorens tot zijnen Vader te gaan, en beval haar dit troostend bericht aan zijne broeders mede te deelen. Men weet verder niets met zekerheid van het leven van MAGDALENA. De geschiedenis harer reis in *Provence*, met haren broeder LAZARUS, wordt door de meeste *critici* niet aangenomen; de getuigenissen der ouden ontbreken aan dezelve. Men moet echter bekennen, dat, ofschoon dezelve niet door stellige bewijzen wordt gewaarborgd, deze soort van bewijzen niet tegen dezelve is: indien niets bewijst dat deze reis waar is, bewijst ook niets stellig

en door daadzaken, dat dezelve valsch is. Men kan dus de overlevering der *Provençalen* zoodanig laten bestaan als dezelve is. De geleerde schrijvers der *Acta Sanctorum* bekennen, na dit ontwerp wijdloopig behandeld te hebben, dat deze overlevering tot dus verre voor geen enkel beslissend argument heeft behoeven te bezwijken. De abt PAPON schijnt dezelve in zijne *Reis door Provence*, op eene al te lichtzinnige wijze te hebben behandeld. Men heeft veel getwist tegen het algemeene gevoelen, hetwelk van MARIA MAGDALENA, van de zondaresse, waarover de H. Lucas in zijn 7e hoofdst. spreekt, en van MARIA, de zuster van LAZARUS, eene en dezelfde persoon maakt. LE FÈVRE D'ÉTAPLES, JOSSE CLICHOUE, en doctor LAUNOY, hebben dit gevoelen met even zoo veel vuur aangerand, alsof het om eene grondwaarheid der godsdienst en zedeleer te doen was; maar zij hebben niet meer reden gehad, tot den grond der zaak, als voor de wijze, waarop zij dezelve behandeld hebben. De overlevering, de toestemming der kerkvaders, de kerkgetijden, de algemeene overtuiging des Christenvolks, maar vooral het kenmerk van liefde, hetwelk zich in die

gewaande drie MARIA's, op zulk eene belangrijke en eenparige wijze openbaart, laten geenerlei twijfel over of de gezochte spitsvindigheden der nieuwere critiek, hebben alhier derzelve doel gemist. Men kan niets voegen bij de geleerde en ophelderende verhandeling, welke de bollandisten, over dit geschilpunt hebben in het licht gegeven. *Act. Sanctor. Tom. V. Julii.* NOEL ALEXANDRE (*Sect. I. dissert. 17*) verdedigt insgelijks het oude en algemeene gevoelen. NATALIS BEDA, BERNARDUS LAMI, en de beroemde martelaar JOANNES FISCHER, hadden, ofschoon met eenen minder beslissenden uitslag, hetzelfde reeds verdedigd.

MAGDALENA DE PAZZI (*Heilige*), karmelieter-non, [te *Florence*, in 1566, uit de beroemde familie van dien naam geboren, begaf zich, nog zeer jong zijnde, in het klooster van de *II. FEDRIA* dier stad, alwaar hare overblijfselen in eene rijke relikwiekas bewaard worden]. Zij overleed in 1607, werd door URBANUS VIII in 1626, zalig verklaard, en in 1699 door ALEXANDER VII, onder de Heiligen geplaatst. MAGDALENA schitterde door groote deugden, werd door ver-

schillende bekoringen beproefd, en oefende, ten opzichte van zich zelve, vele gestrengheden uit. Haar *Leven* is in het Italiaansch beschreven door VINCENTIUS PUCCINI, en in het Fransch vertaald door BROCHAND, en in het Latijn door PAPEBROCH. Men vindt eene verkorting van hetzelfde in A. VAN MAASELAND, s., *Korte Levensbeschrijvingen van eenige Heiligen*, enz. IV. d. 1 blz. 263. Pater SALVI, een karmeliet van *Bologna*, heeft de geestelijke *Werken* van de heilige MAGDALENA DE PAZZI, gezamenlijk uitgegeven, *Venetie*, 1739. Ook heeft hij het verhaal der wonderen, door hare voorspraak gewrocht, medegedeeld, *Milane*, 1724 — 28.

MAGDELENET. — Zie MADELENET.

MAGELLAN (FERDINAND), anders FERNANDO DE MAGALHAENS, een beroemde zeevaarder, en Portugeesch kapitein, heeft zich door zijne ontdekkingen onsterfelijk gemaakt. [Men kent noch zijne geboorteplaats, noch de bijzonderheden van zijn afgetrokken leven]. Hij begon zijne togten met de verovering van *Malaca*, in 1510, in welk gevecht hij onder den groo-

ten **ALBUQUERQUE**, den *Portugesch*en **MARS**, streed. Hij onderscheidde zich weldra evenzeer door zijne dapperheid, als door zijn beleid in de scheepvaartkunde en door eene nauwkeurige kennis der kusten van *Oost-Indië*. Bij zijne terugkomst in *Portugal*, achtte hij zich beregtigd, om aan koning **EMMANUEL** eene belooning te vragen. Daar hij dezelve niet had kunnen bekomen, zag hij van zijn vaderland af, en begaf zich naar *Valladolid*, om aan **KAREL V**, zijne diensten, ter verovering der *Moluksche Eilanden* aanbieden. De keizer bedacht zich geenen oogenblik, om hem eene vloot van vijf schepen toe te vertrouwen, en **MAGELLAN** vertrok in 1519. Toen men op de hoogte van *Rio-Janeiro* was, veroorzaakte de warmte dier nieuwe luchtstreek zoo vele ziekten op de vloot, dat het ontmoedigde scheepsvolk, oordeelde dat het onmogelijk was, de onderneming voort te zetten. De opstand ging zoo ver, dat **MAGELLAN** genoodzaakt was, de voornaamste hoofden van denzelfden, te weten: **MENDOCE** en **QUEJADA**, aanzienlijke *Kastilianen*, te straffen. Hij liet zijne vloot in de rivier en de haven van *St. Julianus*, in het land der *Patagoniërs*, overwinteren, men ontdekte

aldaar mannen, die men ten onregte voor reuzen hield, wijl zij eenigzins grooter waren dan de *Negers* en eenige inlandsche natien, en men zich niet de moeite gaf, hen wel te onderzoeken, zoo als **BOUGAINVILLE** zulks later, door ontegensprekelijke en herhaalde waarnemingen, heeft bewaarheid; **MAGELLAN** noemde die *Kaap de Kaap der Maagden*, wijl dezelve op den Feestdag van de heilige **URSULA** ontdekt was. Op 12 mijlen afstands van daar, liep hij eene zeeëngte binnen, aan welke hij zijnen naam gaf, waarvan de ingang eene mijl breed, en met steile bergen begrensd was. Hij drong er tot omtrent 50 mijlen in door, en werd eene andere groote zeeëngte gewaar, die in den *Stillen Oceaan* uitliep; hij gaf aan deze den naam van *Portugesch*en **JASON**. Na eene scheepvaart van 1500 mijlen afstands van deze *Kaap*, ontdekte hij verscheiden eilanden, door afgodendienaars bewoond, (deze waren de *Philippijnsche Eilanden*), en hij zette voet aan land, op dat, hetwelk *Zebu* genaamd werd. De *Spanjaards* werden er door den vorst des lands ontvangen, dien zij onderwezen, en tot het geloof bekeerden; want men moet aan die natie het regt doen

wedervaren, van steeds den ijver voor de godsdienst, met de zucht naar overwinningen te hebben gepaard, en indien eenige harer reizigers of volkplanters, zoo als die der overige Europesche volken, wreedheden hebben gepleegd, is de algemeene geest der natie ten allen tijde op het godsdienstig geluk harer nieuwe onderdanen gerigt geweest. De koning van Zebu bewoog MAGELLAN om zich bij hem te voegen, ten einde den vorst van het eiland *Matan* den oorlog aan te doen. Maar nauwelijks was hij, met slechts 55 manschappen in het land gevallen, of eene menigte wilden viel hem aan en deed bijna al de zijne sneven. Door verscheiden steenworpen getroffen, viel hij op den grond neder, en de wilden maakten hem verder met hunne lansen af. Deze gebeurtenis had in 1520 plaats; SEBASTIAAN DEL CANO geleidde het overschot van het scheepsvolk naar *Spanje* terug. MAGELLAN was zeer ervaren in de wereldbeschrijving en in de sterrekunde, en stond in vriendschapsbetrekking met den beroemden JALEVO. Hij was de eerste, die langs het zuiden van *Amerika*, in den *Stillen Oceaan* doordrong. VASCO DE GAMA had zich 21 jaren vroe-

ger langs de *Kaap de Goede Hoop*, eenen weg naar de *Indische Zee* gebaad. De Spaansche levensbeschrijver NICOLAAS ANTONIO, verzekert, dat het zeeboek der sloopstogten van MAGELLAN, in handschrift, in handen was van ANTONIO MORENO, wereldbeschrijver van *Sevilla*. Men vindt eene beknopte beschrijving van hetzelfde, in de verzameling van RAMUSIO. [Een afschrift van het dagboek van PIGAFETTA, die den togt mede maakte, werd uit *Italië* aan CATHARINA DE MEDICIS gezonden, die het door FABRE in het Fransch deed vertalen; deze vertaling heeft tot oorspronkelijk gediend aan al de uitgaven van PIGAFETTA, in welke taal ook dezelve bekend zijn. Ongelukkiglijk heeft FABRE het oorspronkelijke, dat hem was toevertrouwd, veel verkort, en nog wel met weinig oordeel].

* MAGELLAN of MAGALHAENS (JOANNES HYACINTHUS), een Portugesche edelman, die van den voorgaande afstamde, werd te *Lissabon*, in 1723 geboren, aanvaardde het monnikengewaad der orde van den H. AUGUSTINUS. Daar zijne zucht om te reizen en voor de natuurkundige wetenschappen, zich niet naar de kloostereenzaam-

heid kon voegen, stak hij in 1764 naar *Engeland* over, alwaar de zuiverheid, waarmede hij het Latijn, en de voornaamste der zuidelijke talen van *Europa* sprak, hem verscheiden malen deed verkiezen, om jonge heeren, op hunne reizen te vergezellen. MAGELLAN kan beschouwd worden, als een dergenen, die, in de laatste helft der achttiende eeuw het meest tot de vordering der natuurkunde heeft bijgedragen. Hij bezocht in elk land de beroemdste geleerden, aan welke zijne fortuin hem toestond, aanmoedigingen te verschaffen, en vestigde zich vervolgens te *Londen*; hij onderhield eene zeer levendige briefwisseling, met de Fransche, Italiaansche en Duitsche natuurkundigen, en zocht betrekkingen daar te stellen, tussehen degene, die, terwijl zij naar hetzelfde doel streefden, elkander, door eene wederkeerige mededeeling van den uitslag hunner waarnemingen, konden behulpzaam zijn. Hij bragt nuttige verbeteringen in verschillende werktuigen, en wijdde zijne vrije oogenblikken toe, aan het herhalen van nieuwe proefnemingen. MAGELLAN overleed den 7 Februarij 1790 te *Islington* bij *Londen*. Hij was lid der koninklijke maatschappij dier

stad, sedert 1774, en corresponderend lid der akademien van wetenschappen van *Parijs*, van *St. Petersburg*, van *Madrid* enz. Men heeft van hem: 1.º *Beschrijving der Engelsche Octanten en Sextanten* enz., *Parijs*, 1775, in 4.to In zijne *Sterrekundige Bibliographie*, zegt LALANDE, dat dit werk een der uitgebreidste en volledigste is, hetwelk men toenmaals over dit onderwerp had. — 2.º *Beschrijving en gebruik der nieuwe Barometers, om de hoogte der bergen en de diepte der mijnen te meten* (behoorende tot de verzamelingen van sterre- en natuurkundige werktuigen, te *Londen*, voor het hof van *Spanje* vervaardigd). *Londen*, 1779, in 4.to Aan MAGELLAN was de last opgedragen, om over de fabriek dezer instrumenten, het opzigt te houden: dit werk bevat verscheiden nieuwe denkbeelden, en belangrijke aanmerkingen voor dit gedeelte der natuurkunde. (Zie *Journal des Savans*, November 1790). — 3.º *Verzameling van verschillende Verhandelingen, over Sterre- en Natuurkundige werktuigen*, *Londen*, 1780, in 4.to, met platen; dit werk is in het Engelsch vertaald, *Londen*, 1785, in 4.to — 4.º *Beschrijving* (in het Engelsch)

van een glazen toestel, om kunstmatige minerale wateren te vervaardigen enz., Londen, 1777, in 8.vo met platen, in het Hoogduitsch vertaald, door G. T. WENZEL, Dresden, 1780, in 8.vo Nog heeft men van MAGELLAN een aantal artikels in het *Journal de Physique* van den abt ROZIER, van 1778 tot 1783.

MAGEOGHEGAN (JACOBUS), een Iersche priester, in 1702 geboren, op het einde van zijn leven aan de kerk van *St. Mery te Parijs* verbonden, den 30 Maart 1764 overleden, is de schrijver eener *Geschiedenis van Ierland, Parijs, 1758, 3 dl.ⁿ* in 4.to Dezelve is vol geleerde nasporingen, die men elders niet vindt. De Catholijke schrijver schildert trefsende tafereelen van de rampen, welke de scheuring en de ketterij aan zijn vaderland berokkend hebben. Zijn stijl kon sierlijker zijn. Zijn werk is echter in vele opzigten boven dat van den heer LE LAND te verkiezen.

MAGGI (HIERONYMUS), of MAGIUS, van *Anghiari*, in *Toskane*, had smaak voor de kunsten en allerlei wetenschappen, en beoefende dezelve met het beste gevolg.

Zijne talenten deden de Venetianen besluiten, om hem den post van regter der admiraliteit op het eiland *Cyprus* te geven. *Famagousta*, door de Turken belegerd, vond in hem al de redmidelen, welke het van den bekwaamsten krijgswaardige had kunnen verwachten. Hij maakte de belegeraars hopeloos, door de werktuigen, welke hij uitvond, om hunne werken te vernielen; maar zij kwamen in de gelegenheid, om weerwraak te gebruiken. Nadat de stad in 1571 was ingenomen, plunderden zij de bibliotheek van MAGGI, voerden hem, met kluisters beladen, naar *Konstantinopel*, en behandelden hem op de wreedste wijze. Na den geheelen dag met slaafsche en verachtelijke werkzaamheden te hebben doorgebracht, bracht hij den nacht met schrijven door. Met behulp van zijn geheugen alleen schreef hij verhandelingen vol geleerde aanmerkingen, welke hij aan de afgezanten van *Frankrijk* en van den keizer opdroeg. Deze beide staatsdienaars, met medelijden bewogen, wilden hem vrij koopen; maar terwijl zij over zijn losgeld onderhandelden, vond MAGGI het middel om, te ontsnappen, en zich bij den afge-

zant des keizers te verbergen. De groot-visier door deze ontsnapping gestoord, deed hem op nieuw in hechtenis nemen, en liet hem op den 27 Mei 1572, in zijne gevangenis wurgen. Hij was een man van eene diepe geleerdheid, werkzaam, een goed burger, en eene betere fortuin waardig. Zijne voornaamste werken zijn: 1.° eene verhandeling: *De tintinnabulis*, Hanau, 1608, in 8.vo, voorafgegaan door het *Leven* des schrijvers, door SWEERT, Amsterdam, 1664, in 12.mo Deze verhandeling over de klokken is zeer geleerd; en het meest te bewonderen derzelve is, dat de schrijver, zoo als wij reeds gezegd hebben, dezelve op zijn geheugen af vervaardigden. — 2.° *De equuleo*, Hanau, 1609, in 8.vo — 3.° *Over het einde der wereld door het vuur*, Bazel, 1562, in fol. — 4.° *Commentariën op de Levensbeschrijvingen der beroemde mannen van ÆMILIUS PROBUS*, in fol. — 5.° *Commentariën op het Kort begrip van het Romeinsche regt*, in 8.vo — 6.° *Mengelingen of verscheiden lessen*, in 8.vo Al deze werken, op eene sierlijke wijze in het Latijn geschreven, zijn vol geleerde nasporingen. Nog heeft men van hem eene *Ver-*

handeling over de vestingwerken, in het Italiaansch, 1584, in fol., en een werk *Over de ligging van het oude Toskane*. [Bij deze werken van MAGGI moet men nog voegen, een dichtstuk, getiteld: *I cinque primi canti della guerra di fiandra, Venetië*, 1551, in 8.vo] Men zal eene breedvoerige lijst zijner voortbrengselen, achter zijn leven vinden door SWEERT beschreven, alsmede in de lofreden van TESSIER, 2e dl, blz. 370.

MAGGI (BARTHOLOMEUS), een geneesheer, en broeder van den voorgaande, werd te Bologna, in 1477 geboren, en overleed aldaar in 1552. Er bestaat van hem eene Latijnsche *Verhandeling over de genezing der wonden*, door schietgeweren aangebragt, Bologna, 1552, in 4.to

MAGGI of MAGGIO (FRANCISCUS MARIA), een regulier kanonik, in 1612 geboren, en in 1686, te Palermo overleden, werd door de congregatie der *Propaganda*, in 1636 naar de missiën van het Oosten gezonden. Hij doorliep met veel vrucht Syrië, Arabië en Armenië. Alom toonde hij, dat hij eenen grooten ijver met vele voorzigtigheid wist te paren

[In *Italië* teruggekeerd, begaf hij zich naar *Rome*, alwaar hij op last der *Propaganda*, aan de *spraakunst* der Oostersche talen werkte; zich naar *Napels* begeeven hebbende, maakte de vriendschap des onder-konings hem de middelen gemakkelijk, om in dat rijk, verscheiden gesichten der theatijnen op te rigten, tot welke orde hij behoorde]. Er bestaat van hem: 1.º *Syntagmata linguarum orientalium, quae in Georgiae regionibus audiuntur*, etc. *Rome*, 1643, in fol., en 1670, in fol. — 2.º *De sacris caeremoniis*. — 3.º *De PAULI IV inculcata vita disquisitiones historicae*. — 4.º Verscheiden stukken over het *Rituaal* en andere ascetische werken.

MAGI: deze naam, welke *Wijzen* beteekent, wordt voornamelijk aan de beroemde mannen gegeven, die, door een lichtgevend luchtverschijnsel geleid, door de H. Schrift *Ster* genaamd, uit het diepste van het Oosten, J. C. kwamen aanbidden, het hof van **HERODES** verontrustten, door het onderzoek, hetwelk zij aldaar naar het goddelijke kind deden, en naar hun vaderland terug keerden na hem hunne hulde te hebben bewezen.

Men noemt hen gewoonlijk *de drie Koningen*. **CLAUDIUS**, een Heidensch dichter geeft hun mede dezen naam, en noemt zelfs de zinnebeeldige geschenken, welke zij den Verlosser der wereld aanboden:

Dant tibi Chaldaei prænuntia
munera reges:
Myrrham Homo, Rex aurum,
suscipe thura Deus!

Deze aanhaling komt volkomen overeen, met hetgene, wat eene oude overlevering ons dienaangaande mededeelt. (Zie **JUVENCUS**). **CHALCIDIUS**, een Heidensch wijsgeer, maakte in zijn *Commentarium* op den **FIMÆUS** van **PLATO**, blz. 219, gewag van de verschijning der wonderdadige ster, die den wijzen ten gids verstrekte naar *Bethleëm*. » Er bestaat, zegt hij, eene andere geschiedenis onzen godsdienstigen eerbied waardiger, welke het verschijnen eener ster verhaalt, bestemd, om den menschen, geenszins ziekten of eenige noodlottige sterfte, maar de komst van eenen God aantekondigen, enkel tot heil en geluk van het menschelijk geslacht, nederge daald. Dezelve voegt er bij, dat deze ster, door de in de sterrekunde ervaren Chaldeërs waargenomen, derzelve nachtelijke loop, hen geleidde, om den nieuwgeboren God op te zoeken, en dat,

na dit doorluchtige Kind te hebben gevonden, zij aan hetzelfde de hulde hebben bezwezen, welke aan eenen zoo grooten God betaamt." Men geeft gewoonlijk aan de drie wijzen de namen van **GASPARD**, **MELCHIOR**, **BALTHASAR**, en men meent dat er één zwarte, onder hen geweest is. De domkerk van **Keulen**, beroemt zich, de hoofden dier beroemde reizigers te bezitten; doch dit bezit schijnt op geenerlei titels gegrond, die een gestreng onderzoek zouden kunnen dulden. De kapel of het monument, hetwelk deze overblijfselen bevat, is buitengewoon rijk en kunstmatig bewerkt. Pater **CROMBACH**, een Jesuit, heeft, ten gunste dezer overlevering der kerk van **Keulen**, een zwaar boekdeel in fol. geschreven, waarin meer nasporingen dan critiek voorkomt. *Primitiae gentium, sive Historia sanctorum trium Magorum, Keulen*, 1654. Op den Feestdag der *Openbaring* of *Drie Koningen*, viert de kerk in den persoon der drie wijzen, de roeping aller natiën tot het geloof des Evangelies: zoo als men zulks uit het officie van dien dag ziet, hetwelk is zamengesteld uit de meest lichtverspreidende en treffendste plaatsen van het Oude Testament, betrek-

kelijk de wonderdadige uitwerkselen des Christendoms, en de vereeniging aller volken, onder de wet van **JESUS CHRISTUS**.

MAGINI (**JOANNES ANTONIUS**), een beroemde sterrekundige en wiskunstenaar, te *Padua* geboren, en onderwees met roem te *Bologna*. Deze geleerde was besmet, met de toenmaals al te algemeene dwalingen der sterrewigchelarij. Hij overleed te *Bologna*, den 11 Februarij, 1617, in den ouderdom van 62 jaren. Men heeft van hem: 1.º *Sterrekundige Tafelen*. — 2.º *Verhandeling over den kloodvormigen Brandspiegel*, in het Fransch vertaald, 1620, in 4.to — 3.º *Novae caelestium orbium theoricæ congruentes cum observationibus N. CORNICI*, *Venetè*, 1589, in 4.to — 4.º *Commentarius in geographiam et tabulas PROLEMEI*, *Keulen*, 1597, — 5.º *Italia descritta con LX tavole geografiche*, *Bologna*, 1620, in fol.

* **MAGISTRIS** (**SIMEON DE**), een geleerde kenner der Oostersche talen, in 1728, te *Serra*, een dorp van *Corsika*, geboren, begaf zich nog zeer jong zijnde naar *Rome*, en werd aldaar priester van het oratorium der

nieuwe kerk. Zich op de beoefening der oude talen toegelegd hebbende, werd hij achtereenvolgend gebruikt door Paus CLEMENS XIV, en PIUS VI, die hem tot bisschop van *Cyrene, in partibus*, benoemde, en hem aan het hoofd der congregatie stelde, belast om de boeken en liturgiën der Oosterse kerken te verbeteren. Men heeft hem te danken: 1.º *DANIËL, secundum septuaginta ex tetraplis ORIGENIS, nunc primum editus* etc., Grieksch en Latijn, *Rome, 1772, in fol.* — 2.º *Acta Martyrum ad ostio Tiberina ex manuscripto Codice regiae bibliothecae Taurinensis, Rome, 1795,* — 3.º *Dionysii Alexandrini etc., opera quae supersunt*, Grieksch en Latijn, *Rome, 1796, in fol.* — 4.º *Gli atti di cinque martiri nella Corea, etc., Rome, 1801, in 8.vo*, en eene uitgave van pater JOSEPHI BIANCHINI *Elogium hist., Rome, 1760.* MAGISTRIS overleed te *Rome*, den 6 October 1802.

MAGLIABECCHI (ANTONIUS), een geleerd bibliothecaris, te *Florence*, den 28 October 1633 geboren, werd in den beginne tot het goudsmiden bestemd: maar men liet hem later zijnen lust voor de

schoone letteren volgen, en hij werd bibliothecaris van COSMUS III, groot-hertog van *Toskane*. Hij overleed te *Florence*, in 1714, zijne talrijke bibliotheek aan het publiek nalatende, met fondsen, om dezelve te onderhouden. Hij werd door alle geleerden van *Europa* geraadpleegd: Raadgevingen, Boeken, Handschriften, niets werd geweigerd aan degene, in welke hij de kiem des geestes ontwaarde. Men heeft te *Florence*, in 1745, eene verzameling van verschillende *Brieven*, welke geleerden hem geschreven hadden, in 8.vo gedrukt, maar deze verzameling, is onvolledig, wijl MAGLIABECCHI verzuimde, om zijne papieren in orde te brengen. Nog heeft men van hem uitgaven van eenigé werken. Zijn *Leven*, door MARINI beschreven, is niet gedrukt; maar er is een vrij uitgebreid uittreksel van hetzelfde in het *Giornale de' letterati d'Italia*, 33.e d.¹ verschenen. [Deze geleerde was met eene zeldzame kunde en een verbazend geheugen begaafd. Op eenen zekeren dag, vraagde hem de groot-hertog, naar een zeer zeldzaam werk, MAGLIABECCHI antwoordde hem.... » Het is onmogelijk, u zulks te verschaffen: er is slechts één enkel exemplaar op de we-

reld, hetwelk men te *Konstantinopel* in de bibliotheek van den grooten-heer aantreft; het is het zeventiende boekdeel van de tweede kas, aan de regterzijde van den ingang. . . .].”

MAGLOIRE (*Heilige*), in het land van *Wallis*, in *Groot-Brittannië* geboren, omhelsde het kloosterleven, kwam in *Frankrijk*, werd abt van *Dol*, daarna gewestelijk bisschop van *Bretagne*. Hij stichtte vervolgens een klooster op het eiland *Jersey*, waarin hij in October 575, in den ouderdom van bijna 80 jaren overleed. Zijne overblijfselen werden naar *Parijs* gevoerd, en in een *Benedictijner-klooster*, in de voorstad *Saint-Jacques* geplaatst, welk klooster in 1628 aan de vaders van het *Oratorie* is afgestaan. Dit was vóór de Fransche omwenteling het *Seminarie Saint-Magloire*, zoo beroemd door de geleerden; welke het heeft opgeleverd.

MAGNAN of **MAGNANUS**. — Zie **MAIGNAN**.

MAGNENTIUS AUGUSTUS (**FLAVIUS**), een oorspronkelijke *Germaan*, in 303 geboren, geraakte van den rang van eenvoudigen soldaat tot de eerste posten des Romein-

schen rijks. Keizer **KONSTANS** vereerde hem met eene bijzondere vriendschap, en bevrijdde hem in eenen opstand van de woede der soldaten, door hem met zijnen mantel te bedekken. **MAGNENTIUS** betaalde zijnen weldoener met de zwartste ondankbaarheid, hij liet hem in 350 van het leven berooven, na zich als keizer te doen uitroepen. Deze misdaad maakte hem meester van *Gallië*, van de *Brittannische Eilanden*, van *Spanje*, *Afrika*, *Italië* en *Illyrië*. [Hij trok zegevierend binnen *Rome*, terwijl **CONSTANTIUS II**, zich met den oorlog tegen de Perzers bezig hield, deed aldaar de voor naamste burgers ombrengen, maakte zich meester van hunne fortuin, en dwong de anderen, hun leven vrij te koopen, door hem hunne goederen af te staan]. **CONSTANTIUS II** maakte zich gereed, om den dood zijns broeders te wreken; hij trok tegen **MAGNENTIUS** op, en leverde hem, in 351 slag, bij *Mursië* in *Pannonië*. Na eenen krachtadigen tegenstand, was de overweldiger verplicht de vlugt te nemen, en zijn leger werd in de pan gehakt. Hij verloor langzamerhand al de landen, die hem erkend hadden. Niets bleef hem meer over dan *Gallië*, werwaarts hij de wijk

nam. [Deze slag kostte den Romeinen meer dan 50,000 man hunner beste troepen; en dit verlies, hetwelk onherstelbaar was, maakte de invallen der barbaren gemakkelijker]. Het verlies van eenen slag tusschen *Die* en *Gap* bragt **MAGNENTIUS** geheel en al tot wanhoop. Hij vlugtte naar *Lyon*, alwaar hij, na al zijne bloedverwanten, onderanderen, zijne moeder en zijn' broeder te hebben doen sterven, ook zich zelve in 353 van het leven beroofde. Deze tiran was een vriend der schoone letteren, en bezat eene zekere krijgshaftige welsprekendheid, die zeer behaagde. Zijn gelaat was edel, zijne gestalte voordeelig, zijn geest levendig en aangenaam, maar hij was wreed, listig, geveinsd, en verloor ligtelijk den moed. Zijn hoofd werd door het geheele rijk rondgedragen.

MAGNERICUS (*Heilige*), een der heiligste bisschoppen van de zesde eeuw, bestuurde de kerk van *Trier*, onder de regeringen van **SIEGBERT**, **CHILDEBERT** en **CHILPERICH**. Onder andere gedenkteekenen, welke hij van zijne godsvrucht heeft nagelaten, telt men de beroemde abdij van den **H. MARTINUS** buiten de muren der stad, ter gedachtenis van den heiligen bis-

schop van *Tours*, voor wien hij eenen bijzonderen eerbied koesterde. Hij overleed in 596. De **H. GREGORIUS** van *Tours*, heeft eenige bijzonderheden van zijn leven opgeteekend.

MAGNET (**LODEWIJK**), een Jesuit, in 1575 geboren, en in 1657 overleden, was de mededinger van **BUCHANAN** in de gewijde dichtkunde. Hij heeft zich eenen naam gemaakt door zijne *Omschrijving* in Latijnsche verzen der *Psalmen* en *Gezangen* van de **H. Schrift**. Deze schrijver is vrij wel in den geest der gewijde schrijvers getreden, en heeft zoo veel mogelijk de kracht hunner uitdrukkingen behouden.

MAGNI (**JACOBUS**), een augustijner, te *Toulouse* geboren, en in 1422, hoog bejaard overleden, is de schrijver eener inleiding tot de wijsbegeerte, getiteld: *Sophologium*, *Parijs*, 1471, in 4.to, eene vrij zeldzame uitgave. Er bestaat nog eene oudere, doch zonder jaartal.

MAGNI (**VALERIANUS**), in het Latijn **MAGNUS**, een kapucijner, te *Milane*, in 1587 uit eene beroemde familie geboren, werd tot de gewichtigste posten zijner orde bevorderd. Paus **URBANUS**

VIII, benoemde hem tot overste van de Noordsche missiën; maar na met veel vuur tegen de Jesuiten te hebben geschreven, haalde hij zich de ongenade van ALEXANDER VII op den hals, die hem verbood te schrijven. De kapucijn dacht aan dit verbod niet te moeten gehoorzamen, en gaf eenigen tijd daarna zijn *Verdigschrift* in het licht. Men nam hem te *Weenen* gevangen, en hij verkreeg zijne vrijheid enkel weder door de toegevendheid van FERDINAND III. Hij begaf zich op het laatst zijner dagen naar *Salzburg*, en overleed aldaar in 1661. Men vindt in het 2.^e deel der dweepachtige verzameling, getiteld: *Tuba magna*, eenen brief, dien hij in zijne gevangenis heeft geschreven; hij antwoordde in denzelfden op de tegen hem ingebragte beschuldigingen, op zoodanige wijze, dat zulks geschikt was, om hem in de gevangenis te brengen, indien hij er niet reeds in was. Men heeft nog van hem eenige wederleggende werken tegen de Protestanten, die hij echter minder haatte dan de Jesuiten. Men kent zijn geliefkoosd antwoord: *Mentiris impudentis sime*.

MAGNIÈRE (LAURENTIUS), een Parijsche beeldhouwer,

in 1700, in den ouderdom van 82 jaren overleden, was in 1667, als lid bij de koninklijke akademie van schilderkunde aangenomen. Zijne talenten hebben hem in den rang der beroemdste kunstenaars der eeuw van LODERWIJK XIV geplaatst. Hij heeft voor de tuinen van *Versailles*, verscheiden badstoven vervaardigd, voorstellende *CIRCE*, *ULYSSES*, de *Lente*, enz.

MAGNIEZ (NICOLAAS), een leergierige geestelijke, in 1749, hoog bejaard overleden, is de schrijver van een Latijnsch Woordenboek, bekend onder den titel van *Novitius, Parijs*, 1721, 2 dl.ⁿ, in 4.to Dit voor de onderwijzers zoo nuttige werk, en hetwelk eene verdiende achting geniet, heeft slechts eene enkele uitgave gehad; die waarop het jaartal 1733 is geplaatst, heeft slechts een ander titelblad.

MAGNIN (ANTONIUS), een Fransche dichter, oorspronkelijk uit *Bourg-en-Bresse*, gelastigde van den bewindhebber van *Bourgondië*, overleed in 1708, in den ouderdom van 70 jaren. Men heeft van hem verscheiden *Werken*, in welke men meer achteloosheid dan smaak ontwaart. Hij was met die geest-

drift onbekend, welke de ziel der schoone dichtkunde is.

MAGNOL (PETRUS), hoogleeraar in de geneeskunde, en directeur van den plantentuin te *Montpellier*, zijne geboorteplaats, in 1715, in den ouderdom van 77 jaren overleden, heeft in het licht gegeven: 1.º *Botanicon Monspelliense*, 1686, in 8.vo met pl. — 2.º *Hortus regius Monspelliensis*, 1697, in 8.vo met pl. — 3.º *Prodromus historiae generalis plantarum per tabulas disponuntur, Montpellier*, 1689, in 8.vo

MAGNOL (ANTONIUS), zoon van den voorgaande, te *Montpellier* in 1676 geboren, volgde zijnen vader in deszelfs leerstoel op, en overleed in 1759, na in het licht te hebben gegeven: 1.º *Novus character plantarum, Montbeliard*, 1725, een werk van zijnen vader. — 2.º *Dissertatio de respiratione*. — 3.º *De natura et causis fluiditatis sanguinis*, en andere verhandelingen.

MAGNON (JOANNES), een Fransche dichter der 17.^e eeuw, te *Tournus*, in het F.^r dep.^t *Saône et Loire* geboren, oefende gedurende eenigen tijd het beroep van

advokaat te *Lyon* uit. Men heeft van hem verscheiden tooneelstukken, waarvan het minst slechte is *ARTAXERXES*, een treurspel. Hetzelve is wel ingekleed, biedt schoone gevoelens, en vrij wel doorgevoerde karakters aan. Deze schrijver liet den tooneelarbeid varen, en vormde het ontwerp, om in 10 deelen, elk van twintig duizend dichtregels, eene *Encyclopedie* daar te stellen, welke hij den titel gaf van *Science Universelle*. Hij had den tijd niet, om dit belagchelijk ontwerp ten uitvoer te brengen, daar hij in 1662 op zekeren nacht, te *Parijs* door dieven vermoord werd. Een gedeelte van zijn werk verscheen in 1663, in 4.to met eene hoogdravende voorrede in het licht. De *bibliotheek*, zegt hij tot den lezer, *zullen u voortaan enkel tot een nuttelooos sieraad verstrekken*. Toen iemand hem vraagde, of zijn werk weldra voltooid zoude zijn, antwoordde hij: *Zeer spoedig, ik behoef slechts honderd duizend dichtregels meer te maken*. Men behoeft zich niet te verwonderen over de verbazende vruchtbaarheid van MAGNON: zijne verzen zijn welligt de meest zenuwlooze, de onnaauwkeurigste, de duisterste, en de krui-

pendste ; welke er in de Fran-
sche dichtkunde bestaan.

MAGNUS. — Zie GROOT
(GERARDUS DE).

MAGNUS of MAGNI (JOAN-
NES), in het Zweedsch *Sto-
re*, hetwelk groot beteekent,
aartsbisschop van *Upsal* in
Zweden, te *Linköeping*, in
1488 geboren, verzette zich
met nadruk tegen het Lu-
theranismus, en trachtte te
vergeefs, koning GUSTAAF VA-
SA te beletten, hetzelve in
zijne staten intevoeren. De-
ze vorst beantwoordde zijne
vertoogen door vervolgingen ;
hij deed hem voor eenen
muiteling doorgaan, en een
Catholijkeschilder uit *Vlaan-
deren* had de lafhartigheid ;
dezen grooten prelaat voor
te stellen als worstelende te-
gen het wettige gezag ; het
is evenwel op deze wijze,
dat de Apostelen en eerste
Evangeliepredikers tegen de
Heidensche keizers hebben
geworsteld. De ijverige en
moedige aartsbisschop, geeft
aan zich zelve in zijne on-
gelukken, de vertroostende
getuigenis, van enkel voor
het geloof van JESUS CHRIS-
TUS te lijden: *Ex primo
regni senatore et felicissi-
mo archiepiscopo, propter
tuendam fidem CHRISTI,
factus sum humilis, exul
et peregrinus. (Hist. I. 22).*

Het leedgevoel der Catholij-
ken medenemende, begaf
MAGNUS zich naar *Rome*,
alwaar hij vele bewijzen van
achting ontving, en overleed
aldaar in 1544. Men heeft
van hem : 1.° Eene Geschie-
denis van *Zweden*, in vier
en twintig boeken, getiteld:
*Gothorum Sueonumque his-
toria ex probatis antiquo-
rum monumentis collecta,
Rome, 1554, in fol. Ba-
zel, 1558, in 8.vo, een
werk, met bijvoegselen door
OLAÏUS MAGNUS, zijnen broe-
der, in het licht gegeven.*
— 2.° Die der aartsbisschop-
pen van *Upsal*, onder den
titel van: *Historia metro-
politane Ecclesie Upsalen-
sis, in regnis Suetice et
Gothice a JOANNE MAGNI,
Gotho, sedis apostolicæ le-
gato, et ejusdem ecclesie
archiepiscopo, collecta, o-
pera OLAI MAGNI Gothi,
ejus fratris, in lucem edi-
ta, Rome, 1560, in fol.*
Men vindt in dit werk ge-
noegzame gronden, om de
waarheid der daadzaken te
staven, en de lasteringen der
Lutheranen, tegen dien be-
roemden aartsbisschop, een
man van eenen onverschrok-
ken ijver, en eene onomkoop-
bare regtschapenheid, te lo-
genstraffen. Zijne tegenkan-
tingen tegen den voortgang
der nieuwe sekten, waren
des te sterker en standvas-

tiger, wyl hij volkomen met de onheilen bekend was, welke uit de nieuwicheden voort-sproten, door ledige en onrustige menschen uitgevonden, ten nadeele der oude godsdienst, welke 15 eeuwen in het bezit hadden gelaten, van voor de ware te worden gehouden.

MAGNUS (OLAÛS), broeder van den voorgaande, dien hij, in 1544, in het aartsbisdóm *Upsal* opvolgde, verscheen in 1546 met roem in de kerkvergadering van *Trente*, en moest in zijn land veel voor de Catholijke godsdienst verduren. Men heeft van hem de geschiedenis van de zeden, gebruiken en oorlogen der Noordsche volken, onder dezen titel: *Historia de gentibus septentrionalibus etc.*, Rome, 1555, in fol., *Bazel*, 1567, de andere uitgaven zijn slechts uittreksels. Dit werk bevat belangrijke zaken; maar eenige derzelve schijnen de vrucht der ligtgeloovigheid te zijn. De schrijver legt in dezelve eene groote verkleefdheid aan het Catholijk geloof aan den dag. Een ander werk van dien prelaat is getiteld: *Tabula terrarum septentrionalium et rerum mirabilium etc.*, Venetië, 1639. Hij overleed in het klooster van

de heilige BRIGITTA, te Rome, in 1568, en werd naast zijnen broeder, in de kerk van het *Vatikaan* begraven.

MAGNUS. — Zie MAGNI.

MAGO BARCEUS, een Karthaagsch veldheer, in het jaar 396 vóór J. C. naar *Sicilië* gezonden, tegen DIONYSIUS den Tiran, bekwam in het eerste gevecht de nederlaag; maar na in het volgende jaar een magtig leger op de been te hebben gebragt, sloeg hij den dwingeland, en gaf hem den vrede. Nadat de oorlog op nieuw was losgebarsten, deden de Karthagers eene nieuwe poging op *Sicilië*. MAGO was aan het hoofd. Hij leverde den vijanden slag, werd overwonnen, te *Albaeænum*, in 392 vóór J. C. en te *Cabala*, alwaar hij op het slagveld bleef, in 383. — MAGO BARCEUS, zoon van den voorgaande, volgde hem in het bevelhebberschap op, en was nog ongelukkiger. Hij sloeg in den beginne DIONYSIUS den Tiran, te *Cronio*, in 382 vóór J. C., behield de door de Karthagers in *Sicilië* veroverde plaatsen, en verkreeg 1000 talenten als krijgsschatting. Onder DIONYSIUS den Jonge, kwam MAGO in *Sicilië* terug, berende de citadel van

Syracusa, welke door de Korinthers verdedigd werd, en trok vervolgens naar *Catana*, om *TIMOLEON*, hun' aanvoerder te bestrijden. Maar, vernomen hebbende, dat deze hem met een sterk leger te gemoet kwam, verliet hij in aller ijf *Sicilië*. Men betrok hem in regten, en in het jaar 343 vóór J. C. kwam hij de doodstraf door eenen vrijwilligen dood voor. De Karthagers deden zijn lijk aan een kruis hechten, ten einde daardoor zijne eerloosheid en lafhartigheid te vereeuwigen.

MAGO, broeder van *HANNIBAL*, onderscheidde zich met hem, in de veldslagen van de *Ticino*, de *Trebia* en van *Cannes*, en bragt het bericht dezer laatste zeggpraal naar *Karthago* over. Om een gevoelig denkbeeld van dit gevecht te geven, liet hij in het midden van den senaat, drie schepels gouden ringen uitstorten, van de vingers der Romeinsche ridders getrokken, die in het jaar 216 vóór J. C. in den slag gesneuveld waren. *MAGO* werd vervolgens tegen *SCIPIO* in *Spanje* opgezonden, alwaar hij zich met zijnen anderen broeder *HASDRUBAL* vereenigde; maar nadat deze zich naar *Italië* begeven had, bleef hij alleen, werd bij

Carthagera geslagen, en langs de zeekust achtervolgd. Hij stak over naar de *Balearische eilanden*, tegenwoordig bekend onder de namen van *Majorka*, *Minorka* en *Ivika*. De bewoners dier eilanden werden voor de bekwaamste slingeraars der wereld gehouden. Zoodra de Karthagers het eerstgenoemde eiland naderden, deden de Baleariërs, zulk eene geweldige hagelbui van steenen op hen nedervallen, dat zij zich verplicht zagen, om weder in zee te steken. Zij landden gelukkiger te *Minorka*, en het *Port-Mahon* (*Portus MAGONIS*) behield den naam van den veldheer, die hetzelfde veroverd had. De Karthaagsche held stak vervolgens naar *Italië* over, maakte zich meester van *Genua*, werd in een gevecht tegen *QUINTILIUS-VARUS*, geslagen en gekwetst, en overleed aan zijne wonden in het jaar 203 vóór J. C., op den oogenblik, waarop hij zich naar *Karthago* begaf, werwaarts hij door den senaat beroepen was.

* *MAGON* (*KAREL RENATUS*), een dapper officier der Fransche marine, te *Parijs* den 12 November 1763 geboren, had nauwelijks den ouderdom van 14 jaren be-

reikt, toen hij zich, in hoedanigheid van *aspirant* in dienst begaf. Vervolgens tot *garde marine* benoemd, ging hij aan boord van het schip *la Bretagne*, onder het bevel van den graaf D'ORVILLIERS, en volbragt zijne eerste wapenfeiten in het gevecht van *Ouessant*. In 1780 werd hij tot vaandrig benoemd en nam, onder de bevelen van den heer DE GUICHE, deel aan drie gevechten, welke die admiraal aan de Engelschen leverde. Later behoorde hij tot de zeemagt, onder de bevelen van den graaf DE GRASSE; hij werd in het negende gevecht, met het schip *le Caton*, aan boord van hetwelke hij was, buit gemaakt. Bij zijne terugkomst uit de Engelsche gevangenissen, vertrok hij naar *Indië*, en ontving verscheiden missiën voor *Sina*, *Bengalen* en andere naburige gewesten. Hij was in 1794, op *Ile de France*; toen de onlusten aldaar uitbarstten, deed de volksmaatschappij dier kolonie hem in hechtenis nemen, en eerst na een vonnis, kreeg hij zijne vrijheid weder. Door zijnen diensttijd tot den rang van scheeps-kapitein verheven, streed hij onder de bevelen van den schout-bij-nacht SERSEY. In 1798 begeleidde

hij rijk beladene schepen, welke aan de maatschappij der *Philippijnsche eilanden* toebehoorden, en het gelukte hem, ondanks eene Engelsche *flotille*, door welke hij heviglijk werd aangetaast, dezelve behouden op de plaats hunner bestemming te brengen. Bij zijne terugkomst werd hij door het directorium afgezet: maar de admiraal BRUEIS deed zijnen naam op de registers der marine herstellen. In 1801 was MAGON, onder de bevelen van den admiraal VILLARET-JOYEUSE: door het roemrijke gedrag, door hem bij den aanval van het fort *Dauphin* gehouden, verkreeg hij den rang van schout-bij-nacht. Na in 1804, het bevel over den regtervleugel der *flotille* van *Boulogne* te hebben gehouden, was hij den 21 October 1805, bij den beruchten slag van *Trafalgar* tegenwoordig. Hij was aan boord van het schip *Algesiras*, dat, gedurende den strijd, het Engelsche schip *Tonnant* aanklampte. De vijanden (de Engelschen) kwamen dit schip weldra te hulp, en de *Algesiras* werd van alle kanten omsingeld. Ofschoon reeds in het begin van den strijd aan den arm en aan de dij gewond, deed MAGON echter wonderen van dapper-

heid, en dreef de Engelschen terug. Na deze roemrijke verdediging stond hij nog op het verdek, toen een kogel hem doodelijk aan het hoofd trof. Hij gaf denzelfden dag den geest.

MAGRI (DOMINICUS), in 1604 te *la Valette*, op het eiland *Maltha* geboren, priester van het *Oratorium* en kanonik van *Viterbo*, den 4 Maart 1672 overleden, bezat eene meer dan gewone geleerdheid, door de priesterdeugden opgeluisterd. Hij heeft nuttige werken nagelaten, zoo als: 1.º *Hiero-lexicon*, *Rome*, 1677, in fol. gezamenlijk met zijnen broeder KAREL zamengesteld. Dit is een Woordenboek, zeer dienstig ter opheldering van de H. Schrift. — 2.º Eene Latijnsche *Verhandeling*, over de schijnbare tegenstrijdigheid der H. Schrift, waarvan de beste uitgave is die van 1785, in 12.mo, *Parijs*, door den abt LEFÈBRE, die dezelve ter helft vermeerderde. — 3.º *Leven van LATINUS LATINIUS*, hetwelk voorkomt aan het hoofd der *Bibliotheca sacra et profana* van dienschrijver; waarvan KAREL MAGRI de uitgave heeft bezorgd: *Rome*, 1677, in fol. — 4.º *Virtù del cafe*, *Rome*, 1671, in 4.to — 5.º *Viaggio al*

Monte - Libano, 1664, in 4.to Men verkiest die van HIERONYMUS DAUDINI, met aantekeningen van RICHARD SIMON. Men vindt de lijst der overige werken van MAGRI, in het 41^e deel van NICERON.

MAHADI, derde kalief van het geslacht der Abbassiden, zoon en opvolger van ABOU-GIAFAR ALMANZOR, maakte zich eenen naam door zijnen moed en zijne wijsheid. De eerste daad van zijn bestuur was, de opening der gevangnissen, waar talrijke slagtoffers in zuchtten: hij gaf al de onregtvaardig verbeurd verklaarde goederen terug. Hij was de vriend der geleerden, en overlaadde hen met weldaden. Na verscheiden overwinningen op de Grieken te hebben behaald, sloot hij den vrede met de keizerin IRENE, op voorwaarde, dat zij hem jaarlijks 70,000 gouden Kroonen aan schatting zoude betalen. MAHADI hield dikwerf gerechtsdag, om de knevelarijen te herstellen, welke de sterkere jegens de zwakken uitoefenden. Hij ontving, zonder zich beleedigd te achten, zelfs van den kant zijner onderdanen, nadrukkelijke en nuttige lessen. In den tempel van *Mekka*, aan een' man van zijn gevolg, gevraagd hebbende, » of hij

geen deel wilde hebben, aan de milde giften welke hij toenmaals in de moskee uitdeelde," antwoordde hem deze: » Ik zou van schande sterven, in het huis van God, aan iemand anders dan aan Hem, en iets anders dan Hem zelve te vragen." Deze vorst overleed op de jagt, bij het achtervolgen van een wild dier, dat in een vervallen gebouw was gevlugt, terwijl zijn paard met hem eenen al te lagen ingang wilde binnen gaan, brak hij de lenden, en gaf oogenblikkelijk den geest, in het jaar 785 na J. C. na tien jaren en eene maand geregeerd te hebben. Zijn zoon HADY volgde hem op.

MAHARBAL of MAHERBAL, Kartaagsch veldheer, voerde in den slag van *Cannes*, in het jaar 216 vóór J. C. het bevel over de ruitery. Even geschikt om raad te geven, als om eene overrompeling te besturen, wilde hij dat zich HANNIBAL, na dezen gedenkwaardigen slag, regtstreeks naar *Rome* zou begeben, hem belovende van hem binnen vijf dagen op het kapitaal te doen avondeten. Maar wijl de legeraanvoerder tijd vorderde, om over dit voorstel na te denken, zeide MAHARBAL: » Ik

zie wel dat de goden, aan denzelfden man niet al de talenten te gelijk hebben gegeven: HANNIBAL, gij weet te overwinnen, maar om van de overwinning gebruik te maken, die kunst verstaat gij niet."

MAHÉ DE LA BOURDONNAYE. — Zie BOURDONNAYE.

MAHI. — Zie MAHY.

MAHIS. — Zie DESMAHIS en GROSTESTE.

MAHMOUD. — Zie MAHOMED V.

MAHOMED, ook MOHAMMED of MUHAMMED (EBN ABDALLAH ABUL CASEM), werd volgens het algemeene gevoelen, den 10 November 570 te *Mekka* geboren. Volgens de vrome Muzelmannen, ging zijne geboorte met verschillende wonderen gepaard, die zich, tot zelfs in het paleis van CHOSROËS deden gevoelen. Zijn vader was een afgodendienaar: AMENAH, zijne moeder, die de Joodsche godsdienst beleed, was sedert tien maanden weduwe, toen zij dit kind ter wereld bragt, hetwelk de toekomstige grondlegger van een bloedorstig bijgeloof, uitgebreid van het naauw van *Gibraltar*

tar tot in *Indië*, en de stichter van een rijk zou zijn, den Christenen geducht geworden en bestemd om hunne misdaden te straffen, en het werktuig der goddelijke wraak, over een groot gedeelte des aardbols te wezen. In den ouderdom van 20 jaren, verbond zich de jonge MAHOMED bij de karavanen, welke tusschen *Mekka* en *Damascus* handelden. In *Mekka* teruggekeerd, nam eene rijke vrouw KHADYDJAH (zie dat art.) genaamd, de weduwe van eenen rijken koopman, hem aan tot opziener over haren handel, en trad drie jaren later met hem in den echt. MAHOMED was toenmaals in den bloei zijner jaren, en ofschoon zijne gestalte en zijn gelaat niets bijzonders opleverden, wist hij door zijne toegevendheid en zijne wellevendheid, het hart zijner echtgenoot te winnen. KHADYDJAH schonk hem haar geheele vermogen. MAHOMED tot eenen staat gekomen, met welken hij zich nooit zou hebben durven vleijen, besloot het hoofd zijner natie te worden; hij oordeelde te dien einde partij te moeten trekken van de domme ligtgeloovigheid en het bijgeloof des volks. In den ouderdom van 40 jaren begon die bedrieger zich voor profet uit te geven. Hij gaf voor openbaringen te hebben

gehad, en sprak als door ingave; hij overtuigde eerst zijne vrouw en acht andere personen. Zijne leerlingen maakten er andere, en in minder dan drie jaren, waren er er omtrent vijftig, bereid om voor zijne leer te sterven. Er moesten mirakelen zijn, ware of valsche. De nieuwe profet vond in de menigvuldige aanvallen van vallende ziekte, aan welke hij onderhevig was, genoegzamen grond, om het gevoelen van zijnen omgang met den Hemel te bevestigen. Hij deed den tijd dier aanvallen voor dengenen doorgaan, welken het Opperwezen bestemde, om hem te onderrigten, en zijne stuiptrekkingen voor het uitwerksel der levendige indrukken, van den luister des Hemelboden, welken de Godheid hem zond. Volgens hem, had de engel GABRIËL, hem op eenen ezel van *Mekka* naar *Jeruzalem* gevoerd, van waar hij, na hem al de Heiligen en aartsvaders van ADAM af, te hebben aangeetoond, hem nog dien zelfden nacht naar *Mekka* had terug geleid. Ondanks den indruk, welke zijne droomerijen maakten, werd er eene zamenzwering tegen den geestdrijver gesmeed. De nieuwe apostel zag zich genoodzaakt, zijne geboorteplaats te verlaten, en de vlugt naar *Mc-*

dina te nemen. Deze afzondering werd het tijdvak van zijnen roem en van de vestiging zijns rijks en zijner godsdienst. Dit noemt men *hegira* (dat is *vlugt* of *vervolging*), waarvan de eerste dag overeenkomt met den 16 Julij 622 na J. C. De vluggende profeet werd overwinnaar. Hij verbood aan zijne leerlingen, om met vreemdelingen over zijne leer te twisten, en beval hun op de bedenkingen der tegenstrevers, enkel met het zwaard te antwoorden. Hij zeide dat *elke profeet zijn kenmerk had, dat dat van JESUS CHRISTUS de zachtmoedigheid was geweest; en dat het zijne het geweld was.* Om volgens zijne grondbeginselen te handelen, ligtte hij troepen, die zijne zending ondersteunden. De Arabische Joden, hardnekkiger dan de andere, waren een der voornaamste voorwerpen zijner woede. Zijn moed en goed geluk maakten hem meester van hunne vesting. Na hen te hebben onderworpen, deed hij er verscheiden sterven, verkocht de andere als slaven, en verdeelde hunne goederen onder zijne soldaten. De overwinning, welke hij in 627 behaalde, werd door een verdrag gevolgd, hetwelk hem eenen vrijen

toegang tot *Mekka* verleende. Deze was de stad, welke hij verkoos, als de plaats, werwaarts zijne aanhangers voortaan hunne bedevaarten zouden doen. Deze bedevaart maakte reeds een gedeelte uit van de oude eeredienst der heidensehe Arabieren, die er jaarlijks eenmaal hunne godheden gingen aanbidden, in eenen tempel, bij hen even zoo beroemd, als die van *Delphos* zulks bij de Grieken was. MAHOMED, trotsch op dezen eersten voorspoed, deed zich tot koning uitroepen, zonder daarom afstand te doen van zijne hoedanigheid van hoofd der godsdienst. Deze bloeddorstige apostel zijne magt vermeerderd hebbende, en den wapenstilstand vergetende, welke hij twee jaren vroeger met de inwoners van *Mekka* gesloten had, belegerde die stad, nam dezelve stormenderhand in, en het vuur en zwaard in de hand, geeft hij aan de overwonnenen de keuze zijner religie of des doods. Men deed al degene over den kling springen, die den krijgsvluchtigen en wreeden profeet weerstand durfden bieden. De overwinnaar meester van *Arabië*. en geducht voor al zijne naburen, achtte zich sterk genoeg, om zijne overwinningen en zijne

godsdiens bij de Grieken en de Perzers uittebreiden. Hij begon met *Syrië*, toenmaals aan keizer HERACLIUS onderworpen, aan te vallen; hij ontnam hem eenige steden, en maakte de vorsten van *Dauma* en *Deyla*, schattingpligtig. Het was door dergelijke heldendaden, dat hij al de oorlogen eindigde, in welke hij in persoon het bevel had gevoerd, en in welke hij de onverschrokkenheid van eenen ALEXANDER had aan den dag gelegd. Zijne veldheeren, even zoo gelukkig als hij, vermeerderden nog zijne veroveringen, en onderwierpen hem het geheele land, op 400 mijlen afstands van *Medina*, zoo wel ten Oosten als ten Zuiden. Het is op deze wijze, dat MAHOMED, van eenvoudigen koopman in kameelen, eender magtigste vorsten van *Azië* werd. Niet lang genoot hij de vrucht zijner misdaden. Hij had altijd eenige uitwerkselen gevoeld van een vergif, hetwelk hij eertijds had ingenomen. Daar eene Joodsche vrouw wilde beproeven of hij werkelijk een profeet was, vergiftigde zij eenen schapenbout, welken men hem moest voordienen. De stichter van het Mahometismus, werd niet gewaar, dat het vleesch vergiftigd was, dan nadat hij er een stuk

van had gegeten. De uitwerkselen van het vergif ondermijnden hem langzamerhand. Hij werd door eene hevige koorts aangetast, die hem, in het 62^e jaar van zijnen ouderdom, het 23^e zijner aanmatiging van den titel van profeet, het elfde der *Hegira*, en het 632^e na J. C., in het graf sleepte. Zijn dood gaf aanleiding tot een hevig geschil onder zijne leerlingen. OMAR, die van zijnen vervolger, zijn apostel was geworden, verklaarde, met de sabel in de hand, dat de profeet Gods niet kon sterven. Hij beweerde, dat hij verdwenen was, even gelijk MOZES en ELIAS, en zwoer, dat hij dengenen in stukken zou houden, die het tegendeel durfde beweren. ABUBEKER moest hem door daadzaken bewijzen, dat hun meester dood was, en door verscheiden teksten van den koran, dat hij moest sterven. De bedrieger werd begraven in de kamer van eene zijner vrouwen, en onder het bed, waarop hij gestorven was. Het is eene volksdwaling, te gelooven, dat hij is opgehangen in een' ijzeren koffer, welke door een' of meer zeilsteenen boven de groote moskee van *Medina* wordt in de hoogte geheven. Zijn graf wordt nog tegenwoordig in

eenen der hoeken van dien tempel gezien. Het is eene steenen kegelvormige spits, in eene kapel geplaatst, welker ingang door groote ijzeren staven, aan de ongewijden verboden is. Het boek, hetwelk de leerstellingen en grondregels van het mahometismus bevat, wordt *koran* genaamd. Het is een zamenraapsel van zes duizend dichtregels, zonder orde, zonder verband, zonder kunst. De tegenstrijdigheden, de ongerijmdheden, de anachronismen zijn er ruimschoots in verspreid. Hij verzamelde de ongerijmdste fabels der joden en ketters, en mengde dezelve zonder onderscheid met het verhaal der gewijde boeken. Men kan hieruit afleiden, welk een mengelmoes zulks heeft opgeleverd. Indien er zich hier of daar eenige redelijke volzinnen, écht zedelijke grondregels, en zelfs verhevene en treffende plaatsen opdoen, moet men zulks daaraan toeschrijven, dat de bedrieger, de taal der Christenen en der Joden, betrekkelijk de Godheid, hare werken en wetten, herhaalt of navolgt. » Indien men loochende, zegt een nieuwere geleerde, dat het goede, hetwelk de koran bevat, betrekkelijk de Godheid en de zedeleer, uit onze gewijde boeken ontleend is; zou ik

mij tevreden stellen, tot den *koran* zelven te verwijzen. Men zou er in zien, op hoe vele plaatsen de valsche profeet, Mozes of het *Evangelie* naschrijft; maar ook door hoe vele dwaas- en buitensporigheden, die hem eigen zijn, hij datgene, wat hij bij ons ontleende, misvormd heeft. Het schijnt mij toe, dat om eenen man te waarden, men, er zich bijzonder op moet toeleggen, om datgene, wat hij van zijne eigene genie heeft ontleend, van datgene te onderscheiden, wat hij bij anderen putte. Om zulks aan hem toe te schrijven, zou men ons ten minste den trap van volkomenheid moeten aanwijzen, waartoe hij hetzelfde gebragt heeft. Maar zekerlijk zal men zich met geené hoop vleijen, van ons eenigen trap van volmaking aan te toonen, door ZOROASTER of MAHOMED, aan de leer van MOZES of aan de wetten des Evangelies bijgebragt." — De geheele *theologie* van den wetgever der Arabieren, bepaalt zich tot drie hoofdpunten. Het eerste is van het bestaan en de éénheid Gods te erkennen, met uitsluiting van elke andere magt, die de zijne zou kunnen verdeelen of wijzigen. Het tweede is, te gelooven, dat God, de algemeene en almachtige Schepper, alle din-

gen kent, 'de ondeugd straft en de deugd beloont, niet alleen in dit leven, maar ook na den dood. Het derde is te gelooven, dat God, de menschen, in de duisternissen der afgoderij gedompeld (er was er bijna geene meer in al de gewesten, welke die sektarissen later aan zich hebben onderworpen), met een oog van barmhartigheid beschouwende, zijnen profet MAHOMED heeft verwekt, om hun de middelen te leeren kennen, ten einde tot de belooning der goederen te geraken, en de straffen der goddeloozen te vermijden. Deze bedrieger nam, zoo als men ziet, een groot gedeelte der grondwaarheden des Christendoms aan: de éénheid van God, de noodzakelijkheid van Hem te beminnen, de opstanding der dooden, het laatste oordeel, de belooning en de straffen. Hij beweerde, dat de godsdienst, welke hij onderwees, niet nieuw, maar dat het die van ABRAHAM en ISMAËL was, ouder, zeide hij, dan die der Joden en Christenen. Behalve de profeten van het oude-testament, erkende hij, JESUS, zoon van MARIA, van haar, ofschoon maagd, geboren, Messias, Woord en Geest Gods. Hij verviel zelfs in de ketterij der onlijdbaren, door te verzekeren, dat

JESUS CHRISTUS niet gekruist was. » De trouweloosheid der Joden, zegt hij, is gestraft geworden, wijl zij de maagdelijkheid van MARIA geloochend, en gezegd hebben, dat zij JESUS, den CHRISTUS, den Zoon van MARIA, den Afgezant Gods, ten dood gebragt hadden. Zij hebben Hem noch gedood, noch opgeofferd, zij hebben slechts zijn beeld in hunne magt gehad. Zijn persoon is opgenomen en naast God geplaatst.» Ofschoon hij veel uit de godsdienst der Joden en Christenen had geput, haatte hij echter beide: in zeker opzigt de letterdieven navolgende, die de schrijvers, welke zij geplunderd hebben, verachten en hekelten. De besnijdenis, de offeranden, het gebed vijf malen daags, de onthouding van wijn, van sterke dranken, van bloed en van varkensvleesch, het vasten der maand *rhamadan*, en het heiligen van den vrijdag, waren de uitwendige oefeningen zijner godsdienst. Hij stelde als belooning, voor al degene, die dezelve volgen zoude, het genot aller vleeschelijke wellusten. Een man, die een serail (vrouwenhof) als paradijs voorstelde, moest zich onder onbeschaafde en goddelooze menschen welaanhangers maken. Er is noch gods-

dienst noch regering, die der sekse minder gunstig is, dan het mahometismus. De stichter dier anti-christelijke sekse staat aan de mannen toe, om verscheiden vrouwen te hebben, dezelve te slaan, wanneer zij niet mogten willen gehoorzamen, en dezelve weg te zenden, wanneer zij mogten mishagen; maar staat aan de vrouwen niet toe, lastige mannen te verlaten, tenzij deze er mede in stemmen. Hij beveelt, dat eene weggezondene vrouw slechts tweemaal zal mogen hertrouwen; en dat, indien zij door haren derden echtgenoot wordt teruggezonden, en de eerste haar niet wil terug nemen, zij voor altijd van het huwelijk moet afzien. Hij wil, dat de vrouwen altijd gesluïerd zullen zijn, en dat men noch haren hals, noch hare voeten zie. Met één woord, al de wetten ten opzichte dezer helft des menschelijken geslachts, zijn hard en onregtvaardig. De zoogenaamde wijsgeeren, die ondernomen hebben, de gedachtenis van MAHOMED te herstellen, zijne godsdienst te regtvaardigen, de verwijtingen, welke men hem doet, te wederleggen, zouden veel eer in het blankmaken van eenen neger geslaagd zijn. De staat van onkunde, domheid, slavernij, zedebederf,

waarin al de aan zijne wetten onderworpen volken gedompeld zijn, is een bewijs, tegen hetwelke de drogredenen en uitvlugten het niet zullen volhouden, en dat de verdedigers steeds beschamen zal. MAHOMED is de oudste schrijver, welke duidelijk over de onbevleete ontvangenis der H. Maagd heeft gesproken; zulks is in zijnen koran, *Sura 3*. Zie ook MARACCI, *Prodrom. ad refutat. Alcor.*, p. 4 p. 86. Hij had waarschijnlijk dit gevoelen van de Oostersche Christenen ontleend, welke te zijnen tijde in grooten getale naar *Arabië* geweken waren, om de mishandelingen te vermijden, welke men hun in hun vaderland deed ondervinden (zie SIXTUS IV). De beste uitgave van den koran, is die van MARACCI, *Alcorani textus universus*, in het Arabisch en Latijn, 2 dl.ⁿ in fol., *Padua*, 1698, met aantekeningen. Hij zegt niets, hetwelk hij niet met de oorspronkelijke teksten van dat boek, en door de getuigenissen der Arabische schrijvers bewijst, hij had deze taal gedurende 40 jaren beoefend. Er bestaat eene Engelsche vertaling van in 4. to door SALE, met eene inleiding en critische aantekeningen, waarvan er verscheiden aan ieder een niet juist

zijn toegeschenen. » Het spijt mij, (zegt de heer PORTER, een man het best met de muzelmansche godsdienst bekend), verplicht te zijn, te zeggen, dat hij dikwerf al te veel vuur aan den dag legt, om den *koran* te verdedigen, en dat hij veeleer zoekt, om de tallooze buitensporigheden, die men in dezelve aantreft, te bewimpelen, dan die in derzelve ware daglicht te plaatsen. Er vloeit ten minste een voordeel uit deze partijdigheid voort: namelijk, dat hij geene enkele ongerijmdheid, bij diegene zal gevoegd hebben, welke er werkelijk in zijn, en dat hij het belagchelijke, hetwelk dezelve in het oorspronkelijke kenmerkt, niet overdreven heeft. Eenige kreupele onregtzinnige geesten, hebben zich niet ontzien, om zich, zoo niet ten koste der eerlijkheid, dan ten minste van het gezond verstand, als zonderlingen te doen voorkomen, van zich als bewonderaars van den *koran* te verklaren, de leerstellingen deszelve te verheffen, en deze zelfs met diegene te vergelijken, welke onze gewijde boeken leeren." (*Observ. sur la religion, les lois, le gouvernement, et les mœurs des Turcs, Neuchâtel, 1770, tom. 2 p. 22 en volg.*) Men

moet zien al wat deze bekwame man over dit onderwerp gezegd heeft: hij had lang te *Konstantinopel* vertoefd, in hoedanigheid van afgezant des konings van *Engeland*, en niets was aan zijne waarnemingen ontsnapt. Nog maakt men MAHOMED den schrijver van een verdrag, te *Medina* met de Christenen gesloten, en getiteld: *Testamentum et pacationes initæ inter Muhammedum et Christianæ fidei cultores*, in 1630, te *Parijs*, in het Latijn en in het Arabisch gedrukt; maar dit werk schijnt ondergeschoven. In zijne *Oostersche geschiedenis*, blz. 248, heeft HORTINGER, in 40 zinspreuken, de geheele zedeleer van den *koran* vervat. ALBERTUS WIDMANSTADIUS heeft de theologie van dien bedrieger verklaard, in eene zeldzaam voorkomende Latijnsche *samenpraak*, in 1540, in 4. to gedrukt. De kardinaal DE CUSA heeft den *koran* wederlegd, onder den titel van *Cribrationes Alcorani*. RELLAND en eenige anderen hebben vruchteloos getracht, om de religie en het boek van dien struikroover te verdedigen. Zie het *leven van MAHOMED*, door PRIDEAUX en GAGUEIR [en MOHAMMED, of de hervorming der Arabieren, door J. NOMSZ, Am-

sterdam, 1780, 2 dl.ⁿ kl. in 8.vo] Ook kan men raadplegen *Alcorani textus universus*, door MARACCI, waarover wij gesproken hebben, alsmede een zeer goed werk, in 1717 te *Tyrnau* gedrukt, *Mahometanus in lege CHRISTI Alcorano suffragante instructus*; en het slot der verhandeling *De veritate religionis christianae*, door GROTIUS, 6^e boek. Men leest een belangrijk gesprek van eenige missionarissen met Mahometanen, in de *Histor. Soc. JESU*, 4^e dl.

MAHOMED I, of MOHAMMED, vijfde keizer of sultan der Ottomansche Turken, zoon van BAJAZET I, volgde in 1413 zijnen broeder MUSA CHELEBI op. [MUSA en SOLIMAN, oudste broeders van MAHOMED, betwistten elkan- der het rijksbestuur: SOLIMAN werd geslagen, en door MUSA ten dood gebragt. MAHOMED, verontwaardigd, verklaarde dezen laatste den oorlog, die op zijne beurt, overwonnen werd, en in den slag sneuvelde. Later kwam een bedrieger, onder den naam van MUSTAPHA, zijnen vierden broeder, die in den slag van *Ancire* was gesneuveld, door ZAINELUM omgekocht den burgeroorlog verwekken. Hij werd teruggedreven, en naar het eiland

Lesbos verbannen.] MAHOMED deed den prins van *Caramanië*, die gevangen werd gemaakt, het beleg van *Bagdad* opbreken. Deze prins vreesde de doodstraf te zullen moeten ondergaan. MAHOMED stelde hem gerust, door hem te zeggen: »Ik ben uw overwinnaar, gij zijt overwonnen en onregtvaardig; ik wil, dat gij levet. Ik zou mijnen roem bezwalken, door eenen eerlooze, zoo als gij te straffen. Uwe eerlooze ziel heeft u bewogen, de trouw te schenden, die gij mij gezworen had; de mijne boezemt mij grootmoediger, en met de majesteit van mijnen naam meer overeenkomende gevoelens in.» MAHOMED herstelde den luister van het Ottomansche rijk, door de verwoestingen van TAMERLAN en door de burgeroorlogen geschokt. Hij bragt *Pontus* en *Cappadocië* onder zijne gehoorzaamheid, onderwierp *Servië* met een gedeelte van *Slavonië* en *Macedonië* en maakte de *Walachijers* cijnsbaar; maar hij leefde in vrede met keizer MANUËL, en gaf hem de plaatsen van den *Pontus Euxinus*, van den *Propontis* en van *Thessalië* terug, welke zijne voorgangers hem ontnomen hadden. Hij vestigde den zetel van zijn rijk te *Adrianopoli*, en stierf aan eenen bloedloop, in 1421,

in den ouderdom van 47 ja-
ren. [Hij was de eerste sul-
tan, die eene zeemagt had,
en die het gebied der zee,
aan de toenmaals alvermo-
gende republiek van *Venetie*
betwistte].

MAHOMED II, zevende kei-
zer der Turken, bijgenaamd
BOJUC, dat is, *de Grootte*,
werd te *Adrianopoli* in 1430
geboren, en volgde zijnen
vader AMURAD II, in 1451
op. [Zijn oom ORKAN, had
zich naar *Konstantinopel*
begeven, en MAHOMED (in
vrede met KONSTANTIJN DRA-
COSES), had zich verbonden
hem eene jaarwedde te be-
talen. Hij schoot aan deze
verbindtenis te kort; de kei-
zer deed er hem verwijtingen
en vervolgens bedreigingen
over. Dit was de beweeg-
grond of het voorwendsel van
MAHOMED, om *Konstantino-
pel* met een leger van 300,000
strijdbaren te komen belege-
ren]. Reeds in de eerste da-
gen der maand April 1553,
was het veld met soldaten
bedekt, die de stad van de
landzijde berenden, terwijl
eene vloot van 300 galeijen,
en twee honderd kleinere
vaartuigen, haar van den zee-
kant insloten. Deze schepen
konden niet binnen de haven
dringen, welke door de sterk-
ste ijzeren ketenen afgesloten
en met voordeel verdedigd

was. MAHOMED doet eenen
weg van uren gaans, met
dennen planken beleggen,
welke met ongel en vet be-
smeerd waren, en naar de
vorm van de kiel des schips
zamen gevoegd waren. Hij
doet door werktuigen en ar-
men, tachtig galeijen, en ze-
ventig ligters uit de zeeëngte
opnemen, die hij over deze
planken doet loopen. Dit
geheele groote werk wordt
in weinige dagen ten uitvoer
gebracht. De belegerden wa-
ren even zoo verbaasd als
verschrokken, eene geheele
vloot, van strand in de ha-
ven te zien loopen. In hun
gezicht werd er eene schipbrug
gebouwd, welke tot de daar-
stelling van eenen geschuts-
wal diende. De Grieken ver-
dedigden zich echter met
moed; maar nadat hun kei-
zer, in eenen aanval was ge-
sneuveld, was er geen tegen-
stand meer in de stad, die
in eenen oogenblik vol Tur-
ken was. De toomeloze sol-
daten plunderen, verkrach-
ten, moorden, 40,000 per-
sonen werden er ontzield,
60,000 tot slaven gemaakt,
en het getal der verstrooiden
was zoo groot, dat de sultan
zich in de noodzakelijkheid
zag, om uit de verschillende
gewesten van zijn rijk, men-
schen te doen komen, ten
einde die ongelukkige stad
weder te bevolken. *Grie-*

kenland, dat vaderland der MILTIADESSEN, der LEONIDASSEN, der ALEXANDERS, der SOPHOCLESSEN en der PLATO'S, werd het middelpunt der barbaarschheid: een duidelijk contrast met het Christendom, dat, door een regstreeks tegenstrijdig uitwerksel, het licht der wetenschappen en kunsten in die barbaarsche landen doet schitteren, welke hare wetten aannemen. MAHOMED, bezitter van *Konstantinopel*, zond zijn zegevierend leger tegen SCANDERBERG, koning van *Albanië*, die hetzelfde in onderscheidene gevechten versloeg. Een ander leger, onder zijne bevelen, drong tot aan den *Donau* door, en kwam *Belgrado* belegeren; maar de beroemde HUNIAD, door den ijver van JOANNES CAPISTRANUS ondersteund, wiens opwekkende leerreden de Christenen bezielde, noodzaakte hem, hetzelfde op te breken. De dood van dien grooten veldheer, boezemde aan MAHOMED een nieuw vertrouwen op zijne wapens in. Hij maakte zich in 1458 meester van *Korinthe*, maakte den *Peloponnesus* cijnsbaar, en trok van veroveringen tot veroveringen. In 1467 voltooidde hij den ondergang van het Grieksche rijk, door de inneming van *Sinope* en *Trebi-*

XV. DEEL.

zonde, en van dat gedeelte van *Cappadocië*, hetwelk er van afhing. *Trebizonde* was sedert het jaar 1204, de zetel van een door de COMNENUSSEN gesticht rijk. De Turksche veroveraar kwam zich vervolgens op de *Zwarte zee*, meester maken van *Cassa*, eertijds *Theodosia* genaamd. De Venetianen hadden den moed, zijne wapens uit te tarten. De verbitterde sultan deed de goddelooze gelofte, van al de Christenen, te zullen uitroeijen: en terwijl hij over de plegtigheid hoorde spreken, waarin de doge van *Venetie*, met de *Adriatische zee* huwt, zeide hij, dat hij hem weldra naar den bodem dier zee zou zenden, om zijn huwelijk te voltrekken. Om zijn oogmerken uitvoer te brengen, tastte hij in 1470, het eiland *Negroponte* of *Eubea* aan, maakte zich meester van *Chalcis*, de hoofdplaats deszelven, gaf het aan de plundering ter prooi, en, de capitulatie verkrachtende, liet hij den gouverneur AREZZO midden doorzagen. Tien jaren daarna, zond hij eene groote vloot, om zich van het eiland *Rhodes* meester te maken. De wakere tegenstand der ridders van den heiligen JOANNES van *Jeruzalem*, door PR-

D d

TRUS D'AUBUSSON, hun' grootmeester, aangevuurd, noodzaakte de ongeloofigen, om den aftogt te kiezen, na 10,000 manschappen, en eene menigte schepen en galeijen verloren te hebben. De Turken wreekten zich over hunne nederlaag, op de stad *Otrante*, in *Calabrië*, welke zij na een beleg van zeventien dagen, innamen. De gouverneur en de bisschop werden op eene wreede wijze ten dood gebracht, en 12,000 inwoners werden over den kling gejaagd. Geheel *Italië* beefde. MAHOMED maakte een nieuw leger tegen hetzelfde gereed, terwijl hij van den anderen kant zijne wapens tegens de Mameluksche sultans wendde. *Europa* en *Azië*, waren in ontsteltenis; dezelve hield weldra op. Een kolijk verlost de wereld van den Mahomedaanschen ATTILLA, in 1481, na een 30-jarig bestuur, gedurende hetwelk hij twee keizerrijken had doen vallen, twaalf koningrijken overwonnen, en meer dan twee honderd steden op de Christenen veroverd had. Indien eene uitgebreide heerschzucht, een matige moed, schitterende voorspoed, den grooten vorst vormen; en indien eene onmenschelijke wreedheid, eene welberekende trouweloosheid, de bestendige verach-

ting aller wetten, den goddeloozen man uitmaken, dan moet men bekennen, dat MAHOMED beide is geweest. Hij dreef den spot met alle godsdiensten, en noemde den stichter der zijne niet anders, dan hoofd der struikroovers. De staatkunde beteugelde somtijds de onstuimigheid zijner inborst, en de barbaarschheid van zijn karakter; maar hij gaf er zich bijna altijd aan over: Behalve de wreedheden, waarover men reeds gesproken heeft, liet hij, na de inneming van *Trebizonde*, en tegen zijn gegeven woord, DAVID COMNENUS, en zijne drie kinderen, vermoorden. Hij handelde op dezelfde wijze ten opzichte van de vorsten van *Bosnië* en die van *Metelis*. Hij deed de geheele familie van NOTARAS ombrengen, wyl die heer geweigerd had, om eene zijner dochters aan zijnen beestachtigen wellust prijs te geven. Wanneer hij zelfs veertien zijner slaven, den buik niet zou hebben doen opensnijden, om te weten, wie hunner eenen hem ontroofden meloen had opgegeten; wanneer hij zelfs zijne minnaresse IRENE, niet zou hebben onthalsd, om het gemorder soldaten te doen ophouden (daadzaken door verscheiden gelijktijdige geschiedschrijvers verhaald, en door

VOLTAIRE zonder grond te gengesproken), blijven er nog genoeg bewijzen over, om te kunnen verzekeren, dat deze beruchte verwoester van *Europa* en *Azië*, een gedrogt was. Zijne teugellooze en onverzadelijke ontucht evenaarde zijne wreedheid; hij was de wellustigste en tevens de bloeddorstigste der menschen: de goddeloosheid, voor welke hij openlijk uit kwam, onderhield, en moedigde deze steeds naauw vereenigde ondeugden aan. Men heeft onder den naam van dezen keizer, in het Syrisch, in het Grieksch en in het Turksch geschreven, *Brieven*, door LANDINI, ridder van *Rhodus*, in het Latijn vertaald, *Lyon*, 1520, in 4.to Men vindt ook drie *Brieven* van MAHOMED aan SCANDERBERG, in de verzameling, welke MELCHIOR JUNIUS, hoogleeraar te *Straatsburg*, te *Montbeliard*, in 1595, liet drukken. GUILLET heeft eene *Geschiedenis van MAHOMED II* geleverd, *Parijs*, 1681, 2 dl.ⁿ in 12.mo [Ook hebben verscheiden Fransche schrijvers, MAHOMED II, tot onderwerp van *Treurspelen* gekozen, zoo als CHÂTEAU-BRUN, LANOUE, BAOUR DE LORMIAN]. — Zie BARBAROSSA II, LAVAL (GILLES DE) NERO en TUROCZI.

MAHOMED III, dertiende keizer der Turken, beklomden troon na zijnen vader AMURAD III, in 1595. Hij begon zijne regering met het doen wurgen van negentien zijner broeders, en het doen verdrinken van tien vrouwen van zijnen vader, welke men voor zwanger hield. Hij kwam persoonlijk in *Hongarije*, aan het hoofd van 200,000 manschappen, belegerde *Agra*, hetwelk zich bij verdrag overgaf; doch de bezetting werd bij het verlaten der stad vermoord. In al de oorlogen hebben de Turken bijna nooit, de aan Christenen, welke zich aan hen overgaven, bezworen gelofte gehouden, en deze aanmerking eener ontgensprekelijke waarheid is voldoende, om datgene, wat zekere schrijvers, ons over hunne trouw, in het nakomen van hun gegeven woord, zeggen. Bij de eerste belegering van *Agra*, in 1552, bood ACOMATUS, Turksch veldheer, overtuigd dat de belegerden, zich op zijn woord niet verlaten konden, zelf aan, om zich op drie mijlen afstands van de stad te verwijderen, ten einde de bezetting te doen uittrekken, en aan dezelve gijzelaars te geven, welke zij weigerde, en hij zag zich verplicht, het beleg optebre-

ken. (Zie ISTHUANFI. *De reb. Pann.* lib. 17 et 18). Om echter het denkbeeld te verzwakken, hetwelk de naburige natiën van de Turksche trouweloosheid vormden, en voor te komen, dat de belegerde steden zich met al de middelen der wanhoop, deed MAHOMED ditmaal den aga der janitsaren onthalzen, welke deze moordpleging had toegelaten. De aartshertog MAXIMILIAAN, broeder van keizer RUDOLF, trok tegen hem op, veroverde zijne artillerie, hakte hem 13,000 man in de pan, en zou eene volkomene zegepraal behaald hebben; maar MAHOMED, door eenen Italiaanschen geloofsverzaker onderrigt, dat de overwinnaars zich met plundering bezig hielden, viel hun andermaal op het lijf, en ontweldigde hun, den 26 October 1596, de overwinning. De volgende jaren waren voor hem minder gelukkig. Zijne legerbenden werden uit *Opper-Hongarijè*, *Moldavië*, *Wallachijè* en *Zevenbergen* verdreven. MAHOMED vraagde den Christenvorsten om vrede, die hem denzelfden weigerden. Hij troostte zich in zijn vrouwenhof, en dompelde er zich in den wellust, zonder dat noch binnen- noch buitenlandsche oorlogen hem uit denzelfden konden doen ont-

waken. Zijne zorgeloosheid bragt de janitsaren aan het morren. Om hen tot bedaren te brengen, leverde hij zijne dierbaarste vrienden aan hunne woede over, en zond zijne moeder in ballingschap, welke men voor de oorzaak van al de rampen van den staat hield. Deze booswicht overleed aan de pest in 1603, in den ouderdom van 39 jaren, na den oudsten zijner zonen te hebben doen wurgen, en de sultane, deszelfs moeder, verdrinken.

MAHOMED IV, negentiende keizer der Turken, in 1642 geboren, werd in 1649, na den treurigen dood van IBRAHIM I, zijnen vader, dien de janitsaren gewurgd hadden, als keizer erkend. Toen hij den troon beklom, waren de Turken met de Venetianen in oorlog. Het begin zijner regering was schitterend: de grootvizier COPROGLI, eerst door MONTECUCULLI, te *Raab* geslagen, stelde er zijnen geheelen roem en dien van het Ottomansche rijk in, om het eiland *Candia* te veroveren. De onlusten van het serail, de invallen der Turken in *Hongarijè*, deden deze onderneming gedurende eenige jaren kwijnen; maar nooit werd dezelve afgebroken. COPROGLI, belegerde eindelijk

in 1667, op eene hevige wijze *Candia*, hetwelk door MOSOSINI, kapitein-generaal der zeetroepen van *Venetrië*, en door MONTBRUN, een' Fransch officier, het bevel over de landtroepen voerende, krachtdadiglijk verdedigd werd. De belegerden door LODEWIJK XIV ondersteund, die hun 6 tot 7,000 man zond onder het bevel der hertogen BEAUFORT en NOAILLES, boden gedurende bijna twee jaren aan de pogingen der belegeraars het hoofd, doch eindelijk moest men zich in 1669 overgeven. De hertog van BEAUFORT (zie dat artikel) sneuvelde in eenen uitval. COPROGLI trok bij verdrag *Candia* binnen, dat in eenen puinloop veranderd was. Den overwinnaar viel een roem ten deel, die zeer duur gekocht was, want hij verloor 100,000 zijner soldaten. » De Turken (zegt de schrijver der *Eeuw van LODEWIJK XIV*), toonden zich in dit beleg boven de Christenen verheven, zelfs in de kennis der krijgskunde. De grootste kanonnen, welke men tot dus verre nog in *Europa* gezien heeft, werden in hunne legerplaats gegoten. Zij maakten voor de eerstemaal evenwijdige lijnen in hunne loopgraven: een gebruik, dat wij van hen

hebben evergenomen, en hetwelk zij, van eenen Italiaanschen krijgskundige ontleenden." Na deze verovering dreef de stroom der Ottomansche magt naar het Noorden van *Europa*. MAHOMED IV, trok in 1672, tegen de Polen op, ter verdediging van de kozakken, die zich aan de Porte hadden onderworpen. Hij ontam aan de eerste *Ukrain*, *Podolië*, *Volhinië*, de stad *Kaminieck*, en schonk hem enkel den vrede, onder verbindtenis eener jaarlijksche schatting van 20,000 Kroonen. SOBIESKI, toenmaals groot-maarschalk, wilde zulk een schandelijk verdrag niet bekrachtigen, en wreekte in het volgende jaar zijne natie, door de volslagene nederlaag des vijandelijken legers, in de omstreken van *Chokzim*. De Ottomannen bij herhaling, door dien grooten man geslagen, waren genoodzaakt hem in 1676, eenen minder nadeeligen vrede dan den eerste toetestaan. Nadat de graaf TÖKÖLY, eenige jaren later *Hongarije* tegen den Duitschen keizer in opstand had gebracht, begunstigde de sultan zijne onderneming. Hij ligte een leger van meer dan 140,000 man geregelde troepen, over welke hij het bevel aan den

groot-vizier **CARA-MUSTAPHA** gaf: deze veldheer kwam in 1683 *Weenen* belegeren, en zou hetzelfde veroverd hebben, indien hij het heviger had aangetast. **SOBIESKI** had den tijd, hetzelfde ter hulp te snellen, vereenigde zijne troepen met de Oostenrijkers, versloeg **MUSTAPHA**, en noodzaakte hem, alles te verlaten, terwijl hij zich met het overschot van zijn leger door de vlugt redde. Deze nederlaag kostte het leven aan den groot-vizier, die op bevel van zijnen meester gewurgd werd. Het was het tijdvak van het verval der Turken. [Nadat de kozakken deze laatste verlaten hadden, om zich aan de Russen te onderwerpen, gaf zulks aanleiding tot den eersten oorlog tusschen die beide mogendheden. De Turken werden overwonnen en verkregen eindelijk den vrede]. Het jaar 1684 begon met een aanvallend en verdedigend verbond tusschen den keizer, den koning van *Polen* en de Venetianen, tegen de *Ottomannen*. Prins **KAREL** van *Lotharingen*, versloeg hen volkomen in 1687, in de vlakte van *Mohatz*, zoo berucht door het ongeluk van den jongen koning **LODEWIJK**. Terwijl **MOROSINI**, veldheer der Venetianen, den *Peloponesus* innam, die meer van belang was, dan

Candia; zetten hem de janitsaren, die zoo vele ongelukken aan de zorgeloosheid des sultans toeschreven, den 8 October deszelfden jaars af. Zijn broeder **SOLIMAN III**, in zijne plaats op den troon verheven, deed dien ongelukkigen keizer, in dezelfde gevangenis opsluiten, waaruit men hem gehaald had, om hem den scepter te geven. **MAHOMED**, aan de levendige oefeningen der jagt gewoon, eensklaps tot eene onafgebrokene werkeloosheid veroordeeld, verviel in eenen staat van kwijning, die hem, in 1693 in het graf sleepte. Deze vorst bezat eene zeer ongestadige inborst. Hij was minder dan zijne voorgangers aan zijne vermaken overgegeven. De jagt was zijn voor naamste hartstogt. Zijne natuurlijke schroomvalligheid deed hem onophoudelijk noodlottige gebeurtenissen vreezen, zonder dat deze bevreemdheid hem wreed maakte, zoo als achterdochtige vorsten zulks gewoonlijk zijn.

MAHOMED V of liever **MAHMOUD**, zoon van **MUSTAPHA II**, keizer der Turken, in 1696 geboren, werd in 1730 door de afzetting van **ACHMED III**, zijnen oom, op den troon geplaatst. De janitsaren, welke hem de kroon hadden gegeven, eischten,

dat hij de gewesten zou heroveren, van welke de keizerlijken zich onder de vorige besturen hadden meester gemaakt. Maar de oorlog, welke de Ottomansche keizer verplicht was, met *Perzië* te voeren, belette MAHOMED, zijne blikken naar den kant van *Europa* te rigten. Hij bezat daarenboven eene zeer vreedzame inborst, en bestuurde zijne volken met zachtmoedigheid tot aan zijnen dood, in 1754 voorgevallen. THOMAS-KOULIKAN, ontnam hem *Georgië* en *Armenië*.

MAHOMED GALADIN. — Zie GALADIN.

MAHUDEL (NICOLAAS), een oudheid- en penningkundige te *Langres*, den 21 November 1673 geboren, begaf zich onder de Jesuiten, verliet die orde, was elf maanden in *la Trappe*, verliet ook dit gesticht; werd geneesheer en vestigde zich te *Montpellier*, daarna te *Lyon* en eindelijk te *Parijs*, alwaar hij een werkzaam leven leidde. Hij was gedurende eenigen tijd lid der akademie van opschriften. [Daar zijn kamerdienaar aan den luitenant van politie, eene briefwisseling had ver-raden, welke MAHUDEL met

Spanje onderhiel, werd hij in hechtenis genomen] en in de *Bastille* gevangen gezet. Hij overleed te *Parijs*, den 7 Maart 1747, in groote gevoelens van godsvrucht, en heeft nagelaten: 1.° *Dissertation etc.* (*Geschiedkundige verhandeling over de oude gedenkenningen van Spanje*), *Parijs*, in 4.to 1725. — 2.° *Lettre etc.* (*Brief over eenen gedenkenning der stad Karthago*). — 3.° *Histoire etc.* (*Geschiedenis der groote gedenkenningen*), enz.

MANY (BERNARDUS), een Jesuit, te *Namen*, in 1684 geboren, predikte met roem, gedurende 27 jaren, in verschillende steden der *Nederlanden*. Hij hield eene leerrede in de hoofdkerk van *Luik*, toen een plotselijke dood hem den 8 April 1744 wegnam. Hij heeft in het licht gegeven: *Histoire etc.* (*Geschiedenis van het Hebreuwsche volk, tot aan den ondergang der Synagoge*), *Luik*, 1742, 3 dl.^u in 12.mo Dezelve is al te zeer in den redenaarsstijl.

MAIDSTONE (RICHARD), een Engelschman, aldus naar zijne geboorteplaats genoemd; overleed den 1 Junij 1396, in het karmelieten klooster

te *Arlesfort*, waarvan hij het gewaad had aangenomen. Hij was een man, zeer ervaren in de godgeleerdheid, in de wijsbegeerte en in de wiskunde. Hij heeft verscheiden werken nagelaten. De belangrijkste en zeldzaamste zijn zijne *Sermones breves intitulasi: Dormi secure, Lyon, 1494*, in 4.to en *Parijs, 1520*, zelfde formaat. Men heeft gezegd, dat dezelve werkelijk tot niets anders geschikt waren, dan om slaap te verwekken; maar deze kwinkslag is ten minste al te algemeen; want zijne leerreden bevatten ook werkelijk zaken, die geschikt zijn, om te doen ontwaken.

MAIGNAN of MAGNAN (EMMANUËL) MAGNANUS, een minderbroeder, te *Toulouse*, den 17 Julij 1601 geboren, leerde de wiskunde zonder meester, en onderwees dezelve te *Rome*, alwaar gedurende langen tijd, een Fransche minderbroeder hoogleeraar in die wetenschap is geweest. KIRCHER betwistte hem den roem van eenige zijner uitvindingen, in de wis- en natuurkunde (zie KIRCHER). Te *Toulouse* teruggekomen, werd pater MAIGNAN met een bezoek van LODEWIJK XIV ver-eerd, toen die vorst, bij gelegenheid van zijn huwelijk met de infante van *Spanje*,

in 1660 door die stad trok. De koning door de talenten van dien religieus getroffen, wilde hem naar de hoofdstad lokken, maar pater MAIGNAN verschoonde zich daarvan met even zoo vele zachtmoedigheid als zedigheid. Hij overleed te *Toulouse* den 29 October 1676, na de posten zijner orde te hebben bekleed. Zijne geboorteplaats plaatste zijn borstbeeld, met een eervol opschrift, in de galerij der beroemde mannen. Pater MAIGNAN, verrijkte het publiek met de volgende werken: 1.º *Perspectiva horaria, 1648*, in fol. *Rome*. Dit is eene spiegelkundige verhandeling, waarin de schrijver goede regels over dat gedeelte der vergezigtkunde opgeeft. Men vindt er ook de wijze in, om kristallen voor verrekijkers te slijpen. Die, welke pater MAIGNAN, volgens zijne regels vervaardigde, waren de langste welke men nog gezien had. — 2.º *Wijsgeerige Verhandeling*, in het Latijn, in fol. *Lyon, 1673*, en *Toulouse, 1763*, 4 dl.ⁿ in 4.to Dezelve wordt in de scholen volstrekt niet meer gebruikt. De schrijver kent in dezelve aan de verschillende vereeniging der onzichtbare stofjes, al de uitwerkselen der natuur toe, welke DESCARTES uit zijne drie soor-

ten van stoffen doet ontstaan. Indien men over zijnen geest volgens dit stelsel oordeelde, zou men geen zeer gunstig denkbeeld van denzelfven opvatten. Men moet echter opmerken, dat hij zich op eene oneindige wijze van EPICURUS verwijderde, door niet alleen tot het bestaan, maar zelfs tot de vereeniging der onzichtbare stofjes, een buitengemeen magtig en wijs wezen te vooronderstellen. Hij verdedigde zich zoo goed als hij kon tegen zijne hekelars, in zijne *Philosophia Sacra*, die door verscheiden bijlagen gevolgd werd. — 3.º *De usu licito pecunie*, 1673, in 12.mo Pater MAIGNAN wijkt in deze verhandeling over den woecker, van het algemeene gevoelen der godgeleerden af, en zijn gevoelen is sedert dien tijd door eene menigte regtsgeleerden en handelaars aangenomen. Intusschen wanneer men de zaak van nabij beschouwt, blijft de oude godgeleerde leer steeds bestaan, en vindt zich weder, zelfs in de spitsvinnigheden, welke men uitdenkt, om dezelve te ontduiken, en die juist bewijzen, dat men dezelve niet wel begrepen heeft, en dat men aan dezelve eene gestrengheid en uitbreidheid geeft, welke haar niet eigen

is. Men merkt op, dat hij in het algemeen tot het zonderlinge overhelde. Hij stelde vele pogingen in het werk, om de verschillende gevoelens der school, onder andere die der thomisten over de genade, met die der aanhangers van MOLINA overeen te brengen; maar deze pogingen dienden enkel om aan te toonen, hoe duister en ondoordringbaar deze stof is. (Zie MERLIN — KAREL —). Pater SAGUENS, zijn kweekeling, heeft zijn *Leven* beschreven. Hetzelve verscheen te Toulonse, in 1697, in 4.to onder dezen titel in het licht: *De vita, moribus et Scriptis EMMANUELIS MAGNANI*. Nog kan men raadplegen: *Projet etc. (Ontwerp voor de geschiedenis van pater MAIGNAN, en verdediging der leer van dien wijsgeer)*, bij wijze van brieven aan alle geleerden, voornamelijk aan die van de orde der minderbroeders, door pater H. P. van dezelfde orde, 1703, in 12.mo

MAIGRET. — Zie MEIGRET.

MAIGROT (KAREL), te Parijs, in 1652 geboren, apostolisch vikaris in Sina, en doctor van het gesticht der Sorbonne, leefde in het seminarie der vreemde missiën

toen hij naar *Sina* werd gezonden. Naauwelijks had hij eenigen tijd de bedieningen van missionaris waargenomen, of hij werd met den titel van Apostolisch vikaris, tot het bisdom *Conon* (*in partibus*) benoemd. De abt MAIGROT was een man van buitengewoon vurigen ijver. Hij keurde het gedrag der Jesuiten af, veroordeelde de gedachtenis van hunnen waardigsten missionaris, pater MATTHEUS RICCI, en verklaarde de kerkgebruiken bij het begraven in acht genomen, als bijgeloovig en afgodisch. In de geletterden, zag hij slechts godverzakkers en materialisten. Het mandement in 1693 uitgevaardigd, in hetwelke hij deze banvloeken uitsprak, mishaagde aan de meeste der Evangelische werklieden. De keizer werd er zeer door gebelgd; de heer DE TOURNON, patriarch van *Antiochië*, apostolisch legaat in *Sina*, trachte dien vorst te verzachtten, en prees in een openbaar gehoor, hetwelk hij in 1706 met den keizer had, zeer de kunde, welke MAIGROT in de taal en in de aangelegenheden van *Sina* bezat. De vorst deed hem komen, ondervraagde hem, en stond zeer verbaasd, dat zijne antwoorden niet met het denkbeeld overeenkwa-

men, hetwelk de heer DE TOURNON hem van zijne bekwaamheid gegeven had. Van de vier letterteekens, boven den troon gegraveerd, van welke men hem de verklaring vraagde, kon MAIGROT er slechts twee, de meestgewone, lezen, en geen derzelve verklaren. De keizer gaf er zijne verwondering over te kennen, in een besluit, hetwelk hij hem den 2 Augustus deszelfden jaars, toezond; kort daarna verbande hij hem, en beklaagde zich, dat de missionarissen verscheiden handelingen van den heer MAIGROT voor hem verborgen hadden gehouden, waarvan hij slechts door de onvoorzigtigheid van eenen geestelijke, deszelfs vriend, GUETTI genaamd, was onderrigt geworden, die in een verhoor niet genoegzame tegenwoordigheid van geest bezat, om dezelve geheim te houden. MAIGROT eindigde zijne loopbaan te *Rome*, den 28 Februarij 1730. Men heeft van hem Latijnsche *Aanmerkingen* op het XIX Boek der *Geschiedenis der Jesuiten* door JOUVENCI. Dit werk vol bitterheid, is in het Fransch vertaald, onder dezen titel: *Examen des cultes chinois*. Even alsof een man, die zoo zeer met de Sinesche taal onbekend is, als wij zulks hebben aan-

gewezen, regter kon zijn over den zin der woorden en gebruiken van dat volk. » Het zonderlingste hiervan is, zegt de abt BÉRAULT, dat de heer MAIGROT zich niet kon verdedigen, van zelf dezelve, in de provincie zijner jurisdictie te hebben uitgeoefend. Een mandarijn, den 17 November 1699 te *Fotcheou*, hoofdstad van *Fókien*, overleden zijnde, deed zijne familie hem gedurende zeven dagen de gewone eerbewijzingen aan. Het lijk was in het tot dat einde bestemde vertrek uitgesteld; men zag voor de doorkist het schilderijtje met het gewone opschrift, op eene tafel, bij wijze van altaar gesteld, en op een altaarblad, kandelaars, bloemen en reukwerken. De apostolische vikaris begaf zich uit beleefdheid, op den laatsten dag der plegtigheid, naar dit huis, naderde de tafel, offerde voor de schilderij waskaarsen en reukballen, die hij vervolgens op de tafel legde, boog zich daarna viermalen, en raakte viermalen den grond met het voorhoofd aan. De daadzaak wordt bevestigd door openbare en zonder wederlegging geblevene verwijtingen, welke hem de Christenen van *Fotcheou* deden, als zijnde hij het niet eens met zich zelve. Uit deze

ontegensprekelijke daadzaken en die niet betwist zijn, wijl dezelve al te algemeen bekend waren, vloeit ten minste voort, dat de heer MAIGROT, in het stuk van plegtigheden, niet al te wel wist waaraan zich te houden; en dat diegene, aan welke hij dezelve als eene misdaad toerekende, of niet werkelijk schuldig waren, of dat hij het zelf veel meer was dan zij." [MAIGROT stond des niet-tegenstaande in groote gunst bij de paussen CLEMENS XI, INNOCENTIUS XIII en BENEDICTUS XIII].

MAILLA of liever MAILLAG (JOZEF ANNA MARIA DE MOYRIA DE), een geleerde Jesuit, in 1679, op het kasteel *Maillac*, in het voormalige Fransche gewest *Bugey* geboren, werd missionaris in *Sina*, werwaarts hij zich in 1703 begaf. Reeds in den ouderdom van 28 jaren; was hij zoo zeer in de lettertekens, de kunsten, de wetenschappen, de fabelleer en de oude boeken der Sinezen ervaren, dat hij zelfs de geleerden deed verbaasd staan. Keizer KANG-HI, in 1722 overleden, beminde en achtte hem. Deze vorst belastte hem met andere missionarissen eene *Kaart van Sina en van Sineesch-Tartarijē* te ontwerpen, die in 1732, in

Frankrijk gegraveerd werd. Hij ontwierp ook nog bijzondere kaarten van eenige gewesten van dit uitgestrekte rijk. De keizer was er zoo zeer over voldaan, dat hij den bewerker aan zijn hof verbond. Ook vertaalde pater DE MAILLA de groote *Jaarboeken van Sina*, in het Fransch, en zond zijn handschrift in 1737 naar *Frankrijk*. Dit werk getiteld *Histoire etc. (Algemeene Geschiedenis van Sina)*, is te *Parijs*, door de zorg van den abt GROSIER, in 13 dl.ⁿ in 4.to, 1777 — 1785, in het licht gegeven. Eene opeens stapeling van allerlei sprookjes, fabels en *anachronismen*, indien men er de laatste tijden van uitzondert, die er minder mede beladen zijn. Dit is het oordeel, hetwelk al de niet vooringenomene geleerden, over deze beruchte *Jaarboeken* geveld hebben, en het is te verwonderen, dat na dit alles de heer GROSIER, er de uitgave van ondernomen hebbe. » De Sinesche geschiedschrijvers (zeggen de Engelsche schrijvers der nieuwe *Algemeene Geschiedenis* 4.^e Boek 11.^e Hoofdd.) hebben de verwarde denkbeelden, welke de overlevering hun betrekkelijk de schepping der wereld, de vorming van den mensch, den zondvloed en het ont-

luiken der kunsten, had medegedeeld, op eene belagchelijke wijze, op den ouden staat toegepast; uit dit alles hebben zij een gedrogtelijk stelsel van geschiedenis zamengesteld enz.” De heer BOYER, een in de Sinesche geschiedenis zeer ervaren schrijver, heeft geen beter denkbeeld van de oude denkstukken van dit volk. FOUQUET, titulair bisschop van *Eleuthéropolis*, heeft in 1729 eene *Tijdrekenkundige Tafel* van het Sinesche rijk, door een Tartaarsch heer ontworpen, in het licht gegeven. Deze tafel bepaalt het begin van de ware tijdrekening der Sinezen, tot de regering van LIE-VANG, het jaar 434 vóór J. C., en, om bondige redenen, zou men hetzelve tot een later tijdstip kunnen bepalen, zoo als de beroemde GOGUET, in zijn diepzinnig en voortreffelijk werk over den *Oorsprong der Wetten*, 3.^e d.¹ 3.^e Verhandeling, heeft gedaan: » Men kan, zegt hij, gerustelijk verzekeren, dat tot het jaar 206 vóór J. C. hunne geschiedenis geenerlei geloof verdient; dezelve is een samenweefsel van fabels en ongerijmdheden; een gedrogtelijke chaos, waaruit men noch ietszamenhangends noch iets redelijks trekken kan.” De stijl dezer *Jaarboeken* is

niet beter dan de inhoud. Ook heeft de uitgever, ofschoon met een slecht gevolg, getracht denzelfden te verbeteren: hij heeft hoogdravende en onverdragelijk eentoonige redevoeringen, walgelijke grootspraken, en eene oneindige menigte volkomen belagchelijke plaatsen weggelaten.... Pater DE MAILLA overleed te *Pekin*, den 28 Junij 1748, na een vijf en veertigjarig verblijf in *Sina*. Keizer KIEN-LUNG bekostigde zijne lijkplegtigheden. Deze Jesuit bezat eene levendige, doch zachte inborst; hij was onvermoeid in den arbeid, en niets was in staat, om zijnen ijver te verkoelen. Zijn schijnbaar vertrouwen in de Sinesche snorkerijen, moet bij deze ijdele en vurige natie als eene onvermijdelijke zwakheid beschouwd worden. Zie COMTE (LODEWIJK LE), HALDE, CONFUCIUS enz.

MAILLARD (OLIVIER), een beruchte prediker, onder de minderbroeders, in *Bretagne* in de 15.^e eeuw geboren, doctor in de godgeleerdheid der faculteit van *Parijs*, werd met aanzienlijke posten bekleed, door PAUS INNOCENTIUS VIII, door KAREL VIII, koning van *Frankrijk*, door FERDINAND, koning van *Arragon* enz. Hij overleed te *Toulouse*, den 13 Junij 1502.

Hij liet *Leerreden* (*Sermons*) na, vol platte kluchten en belagchelijke trekken. Zijne *Latijnsche Leerreden* werden gedrukt te *Parijs* van 1511 tot 1530, in 7 afdeelingen, welke 3 dl.ⁿ in 8.vo uitmaken. Het oorspronkelijkste stuk van dien prediker, is zijne Leerrede, op den vijfden Zondag van de Vaste, 1500, te *Brugge* voorgedragen, zonder jaartal, in 4.to gedrukt, waarin door hem! hem! als kanteekeningen, de plaatsen worden aangeduid, waar de prediker stil gehouden had, om te hoesten. Men zou zich bedriegen, indien men zich verbeeldde, dat de predikwijze van pater MAILLARD, de algemeen gebruikelijke van zijnen tijd was. Er bestaan Leerreden van zijne eeuw, die zonder welsprekend of methodisch te wezen, ten minste leerzaam en bescheiden zijn. Nog heeft men van hem: *La Confession etc.* (*De algemeene Biecht van broeder OLIVIER MAILLARD*), *Lyon*, 1526, in 8.vo [GABRIEL PEIGNOT heeft eene nieuwe uitgave van dit in 1490 geschreven werk geleverd, en wel als een gedenkstuk der Fransche taal in de 15.^e en 16.^e eeuw, met eene *Levensschets* des schrijvers, *Aanteekeningen* en een *Inhoudsregister*, *Parijs*, 1828,

in 8.º].

MAILLARD. — Zie DES-FORGES-MAILLARD.

MAILLE (LODEWIJK), priester in het diocees van *Aix*, in *Provence*, nam deel aan de zaak van de *Dochters der Kindschheid* (*Filles de l'Enfance*), en begaf zich naar *Rome*, met oogmerk, om dezelve bij INNOCENTIUS XI, die hare instelling beschermde, van dienst te zijn. Hij slaagde niet in zijn ontwerp, maar de kennis, die hij maakte met de meeste kardinalen, bewoog hem, om in die hoofdstad te blijven, alwaar hij tot hoogleeraar in het collegie *Sapientia* werd benoemd. De abt MAILLE kweet zich met roem van dien post, en verwierf de achting van CLEMENS XI; daar echter de kardinaal DE JANSON, minister des konings van *Frankrijk*, bij den heiligen Stoel, over hem als der zaak der Jansenisten toegedaan, klaagde, werd hij in hechtenis genomen en in het kasteel *Sint-Angelo* opgesloten, waarin hij een tijdverloop van vijf jaren verbleef, gedurende, hetwelke hij echter de bezolding, aan zijnen hoogleeraarstoel verbonden, ontving. Bij den dood van LODEWIJK XIV weder in vrijheid gesteld, keerde hij naar

Frankrijk terug, en werd door den kardinaal DE NOAILLES, bij de broeders van de Christelijke leer van den H. CAROLUS, te *Parijs* geplaatst, alwaar hij den 8 Augustus 1738, 81 jaren oud zijnde, overleed.

* MAILLE (N.), een oratorist, in 1707, te *Brignoles*, in het diocees van *Aix* geboren, onderwees achtereenvolgend in zijne congregatie, de *humaniora*, de *rhetorica*, de wijsbegeerte en de godgeleerdheid, gedurende 10 jaren. Ofschoon hij geenerlei geestelijken rang bezat, nam hij echter met eene voorbeeldige naauwgezetheid, al de orde-pligten waar, en was onafgebroken bij alle oefeningen tegenwoordig. Zijne overeenkomst van gevoelens over de onderwerpen der genade en ten opzichte van de maatschappij der Jesuiten met den heer DE FITZ-JAMES, bisschop van *Soissons*, deed hem door dien prelaat be-roepen, om de godgeleerdheid in zijn bisschoppelijk seminarie te onderwijzen, met aanbieding van hem tot de priesterlijke waardigheid te verheffen. Pater MAILLE wees zulks van de hand, wyl hij geene volmagtbrieven (*dimissoriales*) van den aartsbischop van *Aix* zou hebben bekomen, tenzij hij het for-

mulier onderteekende. Hij begaf zich naar *Marseille*, alwaar hij den 4 Mei 1762 overleed. Men heeft van hem: 1.° *Le Père etc. (Pater BERRUYER van arianismus, pelagianismus en nestorianismus overtuigd)*, 2 dl.ⁿ in 12.mo, 1755. — 2.° *Le Père etc. (Pater BERRUYER van hardnekkigheid in het arianismus enz. overtuigd)*, 1756. De beschuldigingen van arianismus etc., en nog meer die van hardnekkigheid in deze ketterij, welke pater MAILLE aan BERRUYER te last legde, waren niet zeer liefderijk, en geenszins gegrond, daar de laatstgenoemde zich reeds in 1754, aan de veroordeeling van zijn werk, door eene onderwerpingsakte in de *Sorbonne* voorgelezen, had onderworpen. — Zie BERRUYER (JOZEF IZAÄK).

MAILLÉ DE BRÉZÉ (SIMON DE), uit een der beroemdste en oudste huizen van *Touraine*, in den beginne cisterciënzer religieus en abt van *Loroux*, werd bisschop van *Viviers*, en in 1554 aartsbisschop van *Tours*. Hij vergezeld den kardinaal DE LORRAINE naar de kerkvergadering van *Trente*, en hield in 1583 te *Tours* een provinciaal-concilie. Hij vertaalde uit het Grieksch in het

Latijn eenige homiliën van den H. BASILIUS, en overleed in 1597, in den ouderdom van 82 jaren, met eenen grooten roem van kunde en heiligheid. Het huis van MAILLÉ was reeds in de 12e eeuw zeer bloeiende. — JACQUELIN DE MAILLÉ, ridder van de orde der tempeliers, streed met zoo vele dapperheid, tegen de ongelooovigen, dat zij op het denkbeeld kwamen, dat er iets goddelijks in hem aanwezig was. Zij hielden hem voor den heiligen *JORIS der Christenen*. Men beweert dat, nadat hij onder de menigte pijlen bezweek, die men op hem afschoot, de barbaren met eene soort van bijgeloovigheid, het stof inzamelden, hetwelk met zijn bloed besproeid was, ten einde zich daarmee het lichaam te wrijven.

MAILLÉ (URBANUS DE), markgraaf van *Brezé*, maarschalk van *Frankrijk*, landvoogd van *Anjou*, uit dezelfde familie als de voorgaande, onderscheidde zich reeds vroegtijdig door zijnen moed. Hij voerde in 1634 bevel over het leger van *Duitschland*, en won den slag van *Avesnes*, en niet van *Avein*, zoo als de meeste geschiedschrijvers zulks opgeven, den 20 Mei 1635. Hij werd als gezant naar

Zweden en de Vereenigde Provinciën gezonden, en, door de gunst van den kardinaal DE RICHELIEU, zijnen zwager, tot verscheiden waardigheden verheven. Hij overleed den 13 Februarij 1650, 53 jaren oud zijnde.

MAILLÉ DE BREZÉ (ARMANDUS DE), admiraal van *Frankrijk*, hertog van *Fronsac* en *Caumont*, markgraaf van *Graville* en *Brezé*, in 1619 geboren, begon zich in 1638 in *Vlaanderen* te onderscheiden. In het volgende jaar voerde hij het bevel over de galeijen des konings, daarna over de vloot, en versloeg in 1640 de Spaansche vloot in het gezigt van *Cadix*. In 1641 werd hij als afgezant naar *Portugal* gezonden, en behaalde in het volgende jaar groote voordeelen ter zee op de Spanjaards. Maar hij stiet het hoofd voor *Tarragona*. Zijne verdiensten verwierven hem den post, van algemeen opperbewindhebber der scheepvaart en des handels. Bij het beleg van *Orbitello*, in 1646, werd hij op zee door eenen kanonskogel gedood.

MAILLEBOIS (JOANNES BAPTISTA DESMARETS, markgraaf van), zoon van NICOLAAS DESMARETS, algemeen tegenboekhouder der geldmidde-

len, onder het einde der regering van LODEWIJK XIV, onderscheidde zich in den beginne in den Spaanschen erfopvolgingsoorlog. De veldtogten van *Italië*, in 1733 en 1734, waarin hij verscheiden bewijzen zijner militaire talenten gaf, waren de voornaamste grondslag van zijnen roem. Hij werd vervolgens naar *Corsika* gezonden, hetwelk met de Genuezen steeds in oorlog was: hij onderwierp dat eiland, hetwelk oogenblikkelijk na zijn vertrek weder aan het muiten sloeg; maar het was enkel door het volgen van zijn plan, dat de koning van *Frankrijk*, hetzelfde in 1769 op nieuw onderwierp. Zijn togt naar *Corsika* verwierf hem den maarschalksstaaf. Het is in hoedanigheid van maarschalk, dat hij in *Duitschland* en in *Italië* het bevel voerde, in den oorlog van 1741, waarin hij nieuwe lauweren plukte, door de regten van den infant don PHILIPPUS, later hertog van *Parma*, te verdedigen. Hij overleed den 7 Februarij 1762, in het 80^e jaar van zijnen ouderdom. De markgraaf DU PEZAY heeft zijne *Veldtogten van Italië*, in het *Louvre* gedrukt, 1775, 3 dl.ⁿ in 4.to, met eene verzameling van kaarten, *Atlas*-formaat, in het licht gegeven. Dit

voor de krijgslieden belangrijke werk, is zeldzaam en wordt zeer gezocht.

* MAILLEBOIS (YVES MARIA DE), zoon van den voorgaande, in 1715 geboren, was in den beginne in Fransche dienst. Na gouverneur van *Douai* te zijn geweest, diende hij in *Italië* en in *Duitschland*, en werd vervolgens gevangen gezet, op eene beschuldiging van laster, tegen den maarschalk d'ESTRÉES, aan welken hij de misslagen te last legde, welke belet hadden, om van de overwinning van *Hastenbeck* gebruik te maken. In 1784 naar *Holland* gezonden, om de democratische partij tegen den koning van *Pruissen* te handhaven, volbragt hij met het beste gevolg die zending in 1789, en verklaarde zich tegen elke hervorming. Door de nationale vergadering in staat van beschuldiging verklaard, vlugte hij naar de *Nederlanden*, en overleed aan de jicht te *Maastricht*, den 13 October 1791.

MAILLET (BENEDICTUS DE), den 12 April 1656, uit eene adellijke familie, te *St. Mihiel*, in *Lotharingen*, geboren, werd in den ouderdom van 33 jaren, tot algemeen

XV. DEEL.

consul van *Frankrijk*, in *Egypte* benoemd, welken post hij gedurende 16 jaren met veel beleid waarnam. Hij handhaafde het gezag des konings tegen de Janitsaren, en breidde den handel van *Frankrijk*, in dat gedeelte van *Afrika* uit. LODEWIJK XIV beloonde zijne diensten, door het consulaat van *Livorno*, het eerste en aanmerkelijkste der Fransche consulaten. Na eindelijk in 1715 benoemd te zijn, om de handel- of stapelplaatsen van *den Levant* en van *Barbarijë* te bezoeken, volvoerde hij dien last met zulk eenen goeden uitslag, dat het hem vergund werd, om met eene aanzienlijke jaarwedde, in stilte te gaan leven. Hij vestigde zich te *Marseille*, alwaar hij den 30 Januarij 1738 overleed. Hij bezat eene onstuimige verbeeldingskracht en een zwak oordeel; lofspraken waren hem zeer aangenaam, en de zucht om voor verstandig gehouden te worden, was zoo diep in hem geworteld, dat hij, om tot dien roem te geraken, zich aan de grootste ongerijmdheden meende te moeten overgeven. Hij hield zich voornamelijk bezig met den oorsprong van onzen aardbol, over welk onderwerp hij waarnemingen heeft na-

gelaten, welke men in het licht heeft gegeven onder dezen titel: *Telliamed, of Zamenspraken van een Indisch wijsgeer met eenen Franschen missionaris enz.* in 8.vo TELLIAMED, is de naam van DE MAILLET, verkeerd gespeld. De eerste uitgave van dit werk werd geleverd door J. A. GUER, dien de abt LE MASCRIER met die zorg belast had, *Amsterdam*, 1748, in 8.vo De abt LE MASCRIER gaf er zelf zeven jaren later, eene nieuwe, volgens het oorspronkelijke des schrijvers vermeerderde uitgave, van in het licht, *Parijs*, 1755, 2 dl.ⁿ in 12.mo Het is een Indisch wijsgeer, die aan eenen Franschen missionaris zijn gevoelen over de gesteldheid des aardbols en over den oorsprong des menschen mededeelt. Zou men het kunnen gelooven, dat hij hem uit het water doet voortkomen, en dat hij onzen eersten vader eene geboorteplaats geeft, die geen mensch zou kunnen bewonen? Het voornaamste onderwerp is te bewijzen, dat al de vaste gronden, waaruit onze aardbol bestaat, tot zelfs de hoogste bergen, uit den schoot der wateren zijn voortgekomen; dat dezelve alle het werk der zee zijn, die onophoudelijk afweek, om dezelve achtervolgend te doen

verschijnen. [VOLTAIRE heeft den spot gedreven, met de door schelpen gevormde bergen, zoo wel als met den visch-mensch; hij herhaalde zulks dikwijls, en de vrienden van TELLIAMED, beschuldigden hem van afgunst jegens het werk en deszelfs schrijver.] TELLIAMED draagt zijn boek op aan *den doorluchtigen CYRANO DE BERGERAC*, schrijver *der ingebeelde reizen in de zon en in de maan*. In den boertigen brief, welken hij hem schrijft, maakt de Indische wijsgeer ons deze zamenspraken slechts als een samenweefsel van droomerijen en hersenschimmen bekend. Men kan niet voluit zeggen, dat hij aan zijn woord is te kort geschoten, maar men zou hem kunnen verwijten, van dezelve niet in denzelfden smaak als zijnen brief aan CYRANO te hebben geschreven. Met den grootsten ernst behandelt hij het ongerijmdste onderwerp, hij ontwikkelt zijn belagchelijk gevoelen met al de deftigheid eens wijsgeers. Van de zes zamenspraken, waaruit het werk is zamengesteld, bieden de vier eerste eenige belangrijke aanmerkingen aan. In de beide andere vindt men enkel gissingen, droomerijen, fabels, die somtijds vermakkelijk, doch meest altijd on-

gerijmd zijn. BUFFON heeft een gedeelte van den *Telliamed* in zijne *Natuurlijke historie* overgenomen; doch in zijn stelsel van de *Tijdvakken der natuur* heeft hij er verscheiden gezigtspunten van laten varen of gewijzigd, aan het oorspronkelijke vuur en aan dat der vuurspuwendes bergen, datgene toeschrijvende, wat hij als het werk der wateren had beschouwd. Niemand heeft de droome-rijen van DE MAILLET, beter op prijs gesteld, dan de heer DE LUC, in zijne *Lettres etc.* (*Natuur- en zedekundige brieven*), 2^e dl. blz. 312, 317, 376, 573. Hij ontwikkelt met even zoo veel geest als waarheid, de wonderen van buitensporigheid, in de hersenen van dezen kwakzalver geboren, wiens vruchtbare verbeeldingskracht vooruitstekende steenklompen, in voorstevens van schepen veranderde. (Zie BOULANGER — N. A. — LINNÆUS). Nog heeft men van DE MAILLET, eene *Beschrijving van Egypte*, 1743, in 4.to, of 2 dl.ⁿ in 12.mo (Zie MASCRIER). Men vindt het *Leven* van DE MAILLET aan het hoofd van zijnen TELLIAMED, *Parijs*, 1755, 2 dl.ⁿ in 12.mo

MAILLY, een der oudste

huizen van het koninkrijk *Frankrijk*, ontleent zijnen naam van het landgoed *Mailly*, bij *Amiens*; hetzelfde is beroemd, door zijne verbindtenissen, en door de groote mannen, die het heeft voortgebracht. Een ridder dier familie gaf in 1696, eene *Geschiedenis der republiek van Genua* in het licht, tamelijk op prijs gesteld, *Parijs*, 3 dl.ⁿ in 12.mo, en eene tweede uitgave in 1742. Dezelve begint met de stichting dier republiek, en eindigt met 1694. [Na eenigen tijd gezocht te zijn geweest is dezelfde eindelijk in de vergeetelheid vervallen. Nog heeft men aan den ridder DE MAILLY te danken: *Eloge etc.* (*Lof der jagt*), *Parijs*, 1723; *Amsterdam*, 1724, in 12.mo, bij wijze van brieven, niet zeer gezocht, en andere werken, die het nutteloos zouden zijn, aan te halen.]

MAILLY (LOUISE JULIA DE), dochter van den markgraaf DE NESLE, den 16 Maart 1710 geboren, trad in 1726 in den echt, met haren neef, den graaf DE MAILLY, in 1747 overleden. Deze dame bekleedt eene plaats, in de geschiedenis der zwakheden van LODEWIJK XV. Hare jongste zuster, MARIA ANNA, in 1740 weduwe van den

markgraaf LA TOURNELLE, ligte haar den voet, en maakte zich meester van het hart en den geest des vorstes. Mevrouw DE MAILLY verwijderde zich van het hof, en leefde op eene Christelijke wijze tot aan haren dood in 1751. Men verhaalt van haar eenen trek, die harer gedachtenis zeer tot eer verstrekt: op eenen zekeren dag, dat zij in de kerk van den H. ROCHUS kwam, zeide haar luide een onbeschoft man, zich ergerende, dat men opstond, om voor haar plaats te maken: *Ziedaar vele beweging voor eene h...* — *Mijn heer*, antwoordde zij hem met zachtmoedighied, *wijl gij haar kent, zoo bid God voor haar*. Aan mevrouw LA TOURNELLE, gaf de koning, het hertogdom *Châteauroux*, en verhief haar tot hofdame der koningin. Deze vorst had haar tot opperbewindhester van het huis van mevrouw de dauphine benoemd, toen zij gedurende de ziekte des konings naar *Metz* verwijderd werd. LODEWIJK steeds zwak en onstandvastig, riep haar terug; maar eene hevige ziekte belette hare terugkomst, en sleepte haar den 8 December 1744, in den ouderdom van 27 jaren, in het graf.

* MAILLY D'HAUCOURT (Jo-

ZEF AUGUSTINUS graaf van), maarschalk van *Frankrijk*, werd den 5 April 1708 geboren. In 1726 in dienst getreden, was hij bij het beleg van *Kehl* tegenwoordig, en onderscheidde zich in alle gewigtige aangelegenheden, welke, omtrent dien tijd plaats hadden. Zijne heldendaden verwierven hem in 1740 het kruis van den H. LODEWIJK, en drie jaren later den rang van brigadier. Te *Weissenburg*, viel hij aan het hoofd van 150 gendarmes, een corps ruitery en voetvolk aan, hetwelk twee Fransche regimenten had overhoop geworpen, en noodzaakte hetzelfde tot den aftogt. Voor deze schitterende daad werd hem eene jaarwedde van 3000 livres toegestaan. In 1745 tot veldmaarschalk benoemd, onderscheidde hij zich, en vooral in den slag van *Pavia*, waarin hij, van het Fransche leger gescheiden, zich weder met hetzelfde vereenigde, door een aanzienlijk corps vijandelijke ruitery door te dringen, aan hetwelke hij 4 stukken geschuts en 150 krijsgevangenen ontweldigde. Na den veldtogt werd hij tot gouverneur van *Abbeville* benoemd, en verkreeg achtereenvolgend den rang van luitenant-generaal, den post van algemeen inspecteur der rui-

terij en der dragonders, en dien van opper-bevelhebber van *Roussillon*. De graaf van MAILLY ging vervolgens tot het leger van *Duitschland* over, hij was bij de veldslagen van *Hastenbeck* en *Rosbach* tegenwoordig, alwaar hij, na wonderen van dapperheid te hebben verrigt, aan het hoofd door eenen sabelhouw gekwetst, en ten gevolge dezer verwonding, welke hem in eenen staat van bewusteloosheid had gebracht, krijgsgevangen gemaakt werd. Toen hij zijne vrijheid terug bekwam, begaf hij zich andermaal naar het leger, en maakte in 1761 en 1762 de veldtogten in *Duitschland* mede. De vrede kwam een einde aan zijne krijgsverrigtingen maken; hij vatte zijn bevelhebberschap van *Roussillon* weder op, en werd in 1771 tot directeur-generaal der legerplaatsen, bij de *Pyreneën* en de kusten der *Middellandsche zee* benoemd. Zijn departement gevoelde weldra het uitwerksel zijner werkzaamheid en der wijsheid van zijn bestuur: de schoone kunsten, de landbouw, de koophandel, de volmaaktheid der militaire opvoeding, niets was hem vreemd. De koning benoemde hem tot ridder zijner orden, en verhief hem

in 1783 tot maarschalk van *Frankrijk*. In 1790 gaf **LODEWIJK XVI** hem het bevelhebberschap over een der vier legers, door de nationale vergadering gedecreteerd, en dat der 14^e en 15^e militaire divisien. Nadat de vergadering den burgereed had geëischt, nam de maarschalk **DE MAILLY** zijn ontslag. Zoodra hij op den 10 Augustus de gevaren vernam, welke de koninklijke familie omringden, begaf hij zich, zijne hooge jaren vergetende en enkel zijnen ijver raadplegende, naar de *Tuileries* bij den koning, trok zijnen degen, knielde met eenen voet, en zeide tot zijnen meester: » Sire, wij wilken den troon weder oprigten, of aan uwe zijde sterven." Het bevel over het krijgsvolk, dat zich in het kasteel bevond, werd hem toevertrouwd; na den tegenstand der Zwitsersche gardes, tegen de aanvallers te hebben bestuurd, ging hij te midden der kogels, door alle appartementen. Hij was vergezeld, door den **H.^r DE POMAR**, algemeen officier, en hij maakte zich gereed, om zich langs den trap der koningin naar de *Pont-Royal* te begeven, toen hij door eene bende struikrovers werd aangerand, die zijnen lotgenoot met bijlhou-

wen afmaakten. DE MAILLY stond op het punt, om hetzelfde lot te ondergaan, toen een gemeen man, onder de afschuwelijke moordenaars vermengd, hem naderde, bij den kraag greep, en hem zeide, van hem te volgen, terwijl hij aan de opstandelingen verzekerde, dat hij hem naar de commissie van algemeen heil wilde brengen, om aldaar zijn vonnis te doen opmaken. In zijn *hôtél* aangekomen, wilde de maarschalk zijnen redder door eene gift in geld beloonen: » Mijn heer, antwoordde deze, ik ben genoeg beloond, door het vermaak van een regtschapen man te hebben gered." En, bij deze woorden verwijderde hij zich zonder zijnen naam te willen zeggen. De maarschalk werd echter zeven dagen later gevangen genomen; en naar de *Sectie* gevoerd, welke zich gereed maakte, om hem naar de abdij te zenden, toen een der commissarissen er zich tegen verzette. Hij nam alstoen met zijne echtgenooten en zijnen eenigen zoon, de vlugt naar *Mareuil* in *Picardijë*. Maar deze getrouwe Franschman moest echter onder de revolutionaire bijl vallen. Hij werd den 26 September 1793 op nieuw in hechtenis genomen, en naar *Atrecht* gevoerd, alwaar hij

den 25 Maart 1794, als een zes en tachtigjarige grijsaard op het schavot zijn leven liet, wyl hij aan zijnen uitgeweken zoon eenen brief had geschreven. Deze oude krijgsman toonde in zijnen laatsten oogenblik, denzelfden moed als op het slagveld, en zeide met eene duidelijke stem, alvorens te sterven: » Leve de koning! ik sterf getrouw aan mijnen koning, zoo als mijne voorouders zulks steeds geweest zijn."

MAIMBOURG (LODEWIJK), een beroemde Jesuit, in 1610 te *Nancy* van adellijke ouders geboren, maakte zich eenen naam door zijne predikatiën. Verplicht om op bevel van INNOCENTIUS XI, in 1682, de maatschappij van JESUS te verlaten, wyl hij tegen het hof van *Rome*, ten voordeele der geestelijkheid van *Frankrijk* geschreven had, werd hij door den koning, die te vergeefs aan zijne oversten verzocht, hem niet buiten de maatschappij te sluiten, met eene jaarwedde begunstigd. De Janzenisten hadden in hem eenen vurigen vijand. Hij onderscheidde zich tegen hen op den kansel en in de studeerkamer, en scherpte vooral zijne pen tegen het *nieuwe Testament* van *Bergen*. Hij koos eene verblijfplaats, in

de abdij van den H. VICTOR te *Parys*, waarin hij in 1686, aan eene beroerte overleed. MAIMBOURG bezat eene buitengemeen stoute en levendige inborst. Men heeft van hem een aantal geschiedkundige werken, welke 14 dl.ⁿ in 4.to en 26 dl.ⁿ in 12.mo uitmaken. Wij zullen enkel noemen: 1.º *Histoire etc.* (*Geschiedenis der kruistogten*), 2 dl.ⁿ in 4.to, of 4 dl.ⁿ in 12.mo, met bevalligheid geschreven, doch vol twijfelachtige bijzonderheden, ofschoon de schrijver, diegene, welke het minst geloofwaardig schijnen, uit beroemde en dikwerf gelijkijdige geschiedschrijvers heeft geput. — 2.º *Histoire etc.* (*Geschiedenis van het verval des rijks van KAREL den Grooten*), 2 dl.ⁿ in 12.mo. De schrijver behandelt in dezelve vrij wel de geschillen van het rijk en de priesterschap. — 3.º *Histoire etc.* (*Geschiedenis der ligue-zamenzwering* —), in 4.to, of in 2 dl.ⁿ in 12.mo. Men vindt er zeer belangrijke stukken in, zoo als datgene, hetwelk tot grondslag der *ligue* heeft gediend, te weten de associatie-acte van den Franschen adel. — 4.º *Histoire etc.* (*Geschiedenis van het pausschap van GREGORIUS den Grooten, en van*

dat van den H. LEO), heviglijk aangerand, zoo wel als het volgende werk, door den kardinaal SFONDRAI, in zijn *Gallia vindicata*, 2 dl.ⁿ in 4.to, of in 12.mo — 5.º *Traité etc.* (*Geschiedkundige Verhandeling over de voorregten der kerk van Rome*). Hij bewijst in dezelve zeer wel, het gezag der kerk tegen de Protestanten; maar hij slaagt niet even wel, wanneer hij buiten dien kring gaat, en datgene tracht te wederleggen, wat SCHEELSTRATE, over de handelingen der kerkvergadering van *Constans* heeft geschreven. — 6.º Verscheiden geschilderschriften. — 7.º De *Geschiedenissen* van het *Arianismus*, de *Iconoclasten*, het *Lutheranismus*, het *Calvinismus*, de *Scheuring der Grieken*, de *Groote Westersche scheuring* enz. Er komen onnaauwkeurigheden, maar ook vele grondig onderzochte bijzonderheden in voor. » De Protestanten, zegt een criticus, wier sekte hij in derzelve ware kleuren had geschilderd, hebben hem met woede in een hatelijk daglicht gesteld; om welke reden, vele regtzinnigen, hem zonder eenig ander onderzoek hebben beoordeeld. Zonder hem in alles goed te keuren, doet men

tegenwoordig aan zijne getrouwheid in de aanhalingen veel meer regt wedervaren. Hetgene wat welligt het mees- te belet, om de sterke voor- ingenomenheid, welke men tegen hem had opgevat, ge- heel te doen verdwijnen, is de hoedanigheid van zijnen, tot in het hoogdravende ver- heven stijl, met eene over- lading van schilderachtige trekken, die in den deftigen historie-stijl, aan de waar- heid het voorkomen der waar- schijnlijkheid benemen." — 8.º *Sermons etc.* (*Leerred- den tegen het nieuwe tes- tament van Bergen*), 2 dl.ⁿ in 8.vo Men gevoelt ligtelijk, dat ARNAULD en NICOLE, hem niet alleen hebben doen spre- ken. Hij had eenige geschil- len met pater BOUHOURS, die, niet zonder grond, ver- scheiden zijner uitdrukkingen gehekeld had. Degene die gezegd hebben, dat hij on- tevreden is geweest, met de *Verklaring des Geloofs* van BOSSUET, en dat hij in zij- ne *Geschiedenis van het Lu- theranismus*, het afbeeldsel van dien prelaat en de cri- tiek van zijn werk, onder den naam van den kardinaal CATARINI, zou hebben gele- verd, hebben eene grove las- tering geschreven, die vol- doende wederlegd wordt, door het eenvoudige lezen dier plaats (3.^e Boek, jaar 1541).

Men heeft opgemerkt, dat zijne leerreden, allen in eenen onverdragelijk koelen stijl, de vrucht zijner jeugd zijn geweest, en dat zijne geschie- denissen, waarin zoo vele levendigheid doorstraalt, in eenen rijperen ouderdom zijn geschreven. BAYLE, die te zijnen opzigte niet verdacht kan zijn, vond in hem eene bijzondere begaafdheid voor de geschiedenis: » Hij ver- spreidt in dezelve, zegt hij, vele bevalligheid, vele le- vendige trekken, en eene menigte bijkomende leerin- gen; er zijn weinig geschied- schrijvers, zelfs onder dege- ne, die beter schrijven dan hij, die meer kunde bezit- ten, welke het beleid heb- ben, om, zoo als hij, den lezer te boeijen." En VOL- TAIRE over MAIMBOURG spre- kende, zegt: » Hij maakte in het begin te veel opgang, en later heeft men hem al te zeer miskend."

MAIMBOURG (THEODORUS), neef van den voorgaande, werd Calvinist, keerde tot de Catholijke kerk terug, omhelsde andermaal de zoo- genaamde hervormde gods- dienst, en overleed als So- ciniaan te Londen, in 1693. Men heeft van hem een *Ant- woord op de verklaring van het Catholijke geloof* van BOSSUET, hetwelk geen op-

gang maakte, en hetwelk diende, om te bewijzen dat het werk van dien prelaat een meesterstuk is.

* **MAIMON (SALOMON)**, een Joodsche wijsgeer, in 1753, te *Naschwitz*, in *Lithauen* geboren, was de zoon van eenen *regtzinnigen* rabbijn, en legde zich zoo zeer toe, op de vodderij van de overleveringswetten der Israëlitcn, dat hij zich in den ouderdom van 11 jaren, in het bezit zag, van al de in eenen rabbijn gevorderde kundigheden. Na zich op de cabalistische of geheime boeken te hebben toegelegd, ondernam hij, daar hij uit zilverder bronnen van onderwijls wilde putten, eene reis door *Duitschland*, maarnaauwelijks was hij te *Berlijn* aangekomen, of het gelukte aan eenen rabbijn, die zijne kunde benijdde, om de poorten der stad voor hem te doen sluiten. Het buitengemeene verdriet, dat hij daarover ondervond, haalde hem eene langdurige ziekte op den hals, en toen hij genezen was, zag hij zich verplicht, om langs den weg te bedelen, ten einde naar zijn land terug te kunnen keeren. **MAIMON**, werd aldaar tot rabbijn der eerste klasse benoemd; nieuwe vervolgingen deden

hem besluiten, om zich op nieuw naar *Berlijn* te begeven, alwaar hij zich gedurende eenige maanden kon ophouden, en alwaar hij met den beroemden **MOZES MENDELSSOHN** kennis maakte. Hij was sterk ingenomen met de bovennatuurkunde van **WOLF**, en onderwees grondbeginselen, die met het geloof der Israëlitcn niet zeer bestaambaar zijn, hetwelk hem onder dezelve nieuwe vijanden berokkende. Te *Hamburg* en te *Amsterdam*, haalde hem dezelfde grondbeginselen dezelfde vervolgingen op den hals. Door de zijnen, als eenen gevaarlijken ketter beschouwd, besloot hij het Christendom te omhelzen; maar zijne geloofsbelijdenis, kwam aan eenen geestelijke, tot wien hij zich te dien einde wendde, zeer verdacht voor, zoodat deze hem niet tot het Sacrament des Doopsels wilde toelaten. Daar zijne natuurlijke onbestendigheid hem tot een omzwervend leven deed overhellen, zoo begaf hij zich naar *Breslau*, alwaar hij in naauwe vriendschapsbetrekkingen trad, met eenen zekeren Joodschen dichter, **KUH** genaamd. Te *Berlijn* teruggekeerd, leefde **MAIMON** aldaar langen tijd van aalmoezen, en het was op eenen ellendigen zolder, dat

hij de *Kritik der reinen Vernunft* van KANT, en de *Verzameling van den Talmud* beoefende, zijnde de laatste eene opeenstapeling van ver gezochte nasporingen, belagchelijke spitsvinnigheden, en onverstaanbare redeneringen. In *Silezië* zijnde, vond hij er eenen beschermer, in den graaf van KALKREUTH, die hem op het landgoed *Siegersdorf* bij *Freistadt*, eene schuilplaats gaf. Na zijn leven te hebben doorgebracht, met van het eene gewest naar het andere te dwalen, zich vermogende vijanden te maken; zich aan allerlei ongeregheden over te geven, het stelsel van KANT te bestrijden, en, zoo als de meeste bovennatuurkundigen, te schrijven, zonder zich te doen begrijpen, en welligt zonder zich zelve te begrijpen, overleed de Joodsche wijsgeer in deze afzondering in November 1800. Er bestaat van hem: 1.º *Versuche über die Trancendental-philosophie, Berlijn, 1790, in 8.vo* — 2.º *Versuch einer neuen Logik, nebst Briefen an ANESIDEMUS, Berlijn, 1794.* — 3.º *Ueber die Kathegorien von ARISTOTELES.* — 4.º *Kritische Untersuchungen über den menschlichen Geist, Leipzig, 1797, in 8.vo*; dit is de beste wijs-

geerige verhandeling van MAIMON, en tevens zijne laatste lettervrucht; ofschoon hij nog eene menigte andere minder belangrijke schriften heeft nagelaten. » Zijn leven, zegt de heer STAPPER, heeft aan den beroemden Joodschen wijsgeer BEN-DAVID, en aan den heer BIESTER, in uitmuntende, kort na het overlijden van MAIMON, te *Berlijn* gedrukte artikels, stof tot belangrijke aanmerkingen geleverd; hetzelfde zal ten allen tijde, een onderwerp van nuttige overwegingen zijn, voor den wijsgeer, die de beoefening onzer natuur door naauwkeurige opgaven en volgens de waarneming van menschen, die door de wending van hunnen geest, en de uitgebreidheid hunner verstandelijke vermogens zich waardig hebben gemaakt. Het zal vooral in een gedenkwaardig voorbeeld aantoonen, aan welke buitensporigheden, aan welke toemeloosheid, om zoo te spreken, tot welken vruchteloos arbeid, eene sterke rede, een onderzoekende, met verhevene verstandelijke vermogens begaafde geest veroordeeld is, wanneer onbeduidende woordenwisselingen, onvruchtbaar werkzame nasporingen, bedorvene instellingen of leeringen de eerste inrigting onzer vermogens verdraaid, en derzelve vrij

en ongehinderd spel, belemmerd hebben. De oorspronkelijke denkbeelden van MAIMON, verdienen in een biographisch artikel geene bijzondere vermelding: dezelve dragen den stempel, van die, om zoo te spreken talmudische spitsvinnigheid, aan welke hij zich gewend had."

MAIMONIDES of BEN MAIMON (MOZES), een beroemde rabbijn, volgens de waarschijnlijkste kerkelijke rekening in 1139, en volgens de berekening van verschillende rabbijnen in 1131 of 1136, te Cordova geboren, studeerde onder de bekwaamste meesters, en in het bijzonder onder AVERROËS. Na groote vorderingen in de talen en in de wetenschappen te hebben gemaakt, begaf hij zich naar *Egypte*, en werd eerste lijfarts van den sultan SALADIN, en zijne beide opvolgers. MAIMONIDES had eenen grooten invloed bij die vorsten, en overleed met roem, eer en rijkdommen overladen, in 1209, en volgens sommigen, in 1205. Men heeft van hem: 1.º een uitmuntend *Commentarium* in het Arabisch, op het *Mischna*, hetwelk in het Hebreuwsch en in het Latijn vertaald, en met het *Mischna* gedrukt is, *Amsterdam*, 1698, 16 dl.^a in fol. —

2.º *Verkorte uitgave van den Talmud*, in 4 dl.^a onder den titel van *Jad Chazakah*, dat is *sterke hand*, *Venetie*, 1550, 4 dl.^a in fol. Deze uitgave is zeer sierlijk in het Hebreuwsch geschreven, en gaat bij de Joden voor een uitmuntend werk door. — 3.º Eene verhandeling getiteld: *More Nebochim* of *Nevochim*, dat is *de Gids der wankelenden*. MAIMONIDES, had dezelve in het Arabisch geschreven; maar een Jood vertaalde dezelve in het Hebreuwsch, zelfs bij het leven des schrijvers, *Venetie*, 1551, in fol. Buxtorf, heeft er eene goede Latijnsche vertaling van geleverd, 1629, in 4.to Dit boek bevat beknoptelijk de godgeleerdheid der Joden, op wijsgeerige redeneringen gegrond, die in den beginne misvielen en groot gerucht maakten, maar die in het vervolg bijna algemeen werden aangenomen. — 4.º Een ander werk, getiteld: *Sepher Mitzvoth*, dat is *het Boek der voorschriften*, Hebreuwsch en Latijn, *Amsterdam*, 1660, in 4.to Dit is eene verklaring der 613 bevestigende en ontkennde voorschriften der wet. — 5.º Eene verhandeling *De idolatria*, door VOSSIUS vertaald, *Amsterdam*, 1642, 2 dl.^a in 4.to — 6.º *De re-*

bus CHRISTI, door GENEBRARD vertaald, 1573, in 8.vo — 7.º *Aphorismi secundum doctrinam GALENI, Bologna*, 1489, in 4.to — 8.º *Tractatus de regimine sanitatis*, in het Arabisch geschreven en waarvan de Latijnsche vertaling, te *Augsburg*, in 1518, in 4.to is in het licht verschenen. — 9.º *Liber decibus vetitis*, een belangrijk werk, in het Latijn vertaald, en te *Kopenhagen*, in 1734, in 4.to in het licht gegeven. Nog heeft men van MAIMONIDES, verscheiden *Brieven* en andere werken, die hem eenen grooten roem hebben verworven. De Joden noemen hem den *Arend der leeraars*, en beschouwen hem, als de schoonste genie, die sedert MOZES, den wetgever, is opgestaan. MAIMONIDES, wordt dikwerf aangehaald, onder de namen van *MOSES Aegyptius*, uit hoofde van zijn verblijf in *Egypte*: van *MOSES Cordubensis*, wijl hij te *Cordova* geboren was. Men noemt hem ook den *Leeraar*. Dikwerf wordt hij ook door den naam *RAMBAN* aangeduid, zamengesteld uit de hoofdletters, welke zijnen naam in deszelfs geheel aanduiden, te weten: *Rabbi, Moïse Ben* (zoon van) MAIMON. De Joden zijn gewoon de namen hunner

beroemde rabbijnen, door hoofdletters aan te duiden.

MAINARD. — Zie MAYNARD.

MAINE (LA CROIX DU). — Zie CROIX DU MAINE.

MAINE (ANNA LOUISE BENEDICTINE DE BOURBON, hertogin van), klein-dochter van den grooten CONDÉ, bezat den geest en de verhevenheid van gevoelens van haren grootvader. Zij werd in 1676 geboren, en gaf reeds in hare prilste jeugd de schoonste hoop. Zij werd in 1692 uitgehuwd, aan LODEWIJK AUGUSTUS van BOURBON, hertog van *Maine*, zoon van LODEWIJK XIV, en van mevrouw DE MONTESPAN, in 1670 geboren. Deze prins openbaarde reeds vroegtijdig veel verstand. Mevrouw DE MAINTENON, met het opzigt over zijne opvoeding belast, liet in 1677, de verzameling zijner opstellen drukken, onder dezen titel: *Oeuvres etc.* (*Werken van een nog niet zevenjarig kind*). LODEWIJK XIV, zag dezelve met het grootste vermaak. Al wat dit kind betrof, boezemde hem een buitengemeen belang in; ook overlaadde hij hetzelfde met weldaden. Hij werd kolonel-generaal der Zwitsers en Graauwbunders, maakte verscheiden veldtogten me-

de, en werd in 1688 met den post van groot-meester der artillerie bekleed. Mevrouw de hertogin van MAINE, zijne echtgenoot geworden zijnde, wist zijn hart te winnen, en hem te beheerschen, zonder hem te mishagen. Zij stelde haren geheelen geest en haren invloed in het werk, om aan den hertog van MAINE, en zijne kinderen eenen rang te bezorgen, die met den haren gelijk stond. Trapsgewijze geraakten dezelve tot alle eerposten der prinsen van den bloede, en verkregen van *LODEWIJK den Grooten*, in 1714, een edikt, dat hen en hunne nakomelingschap, ingeval het mannelijke en wettige geslacht mogt komen uit te sterven, tot de erfopvolging en den troon riep. Dit edikt was gedeeltelijk het werk van mevrouw *DU MAINE*, die de smart ondervond van haar gebouw, tijdens het regentschap te zien wankelen. De hertog werd slechts in de eerbewijzen van prins van den bloede bevestigd. *LODEWIJK XIV*, had hem ook tot opperbewindhebber der opvoeding van zijnen opvolger benoemd, doch aan deze zijne testamentaire bepaling werd geen gevolg gegeven. [Een regentschapsraad, verklaarde den hertog van MAINE, en den graaf van Tou-

LOUSE, zijnen broeder, onbekwaam tot de troonsopvolging. In haren eersten spijt, verwekten de hertogin onlusten in *Bretagne*, en wonden prins *CELLAMARE*, afgezant van *Spanje*, in hare belangen; het was alstoen, dat de onder dien naam bekende zamenzwering plaats had, waaraan *Spanje* deel nam, en welke ten doel had, om het regentschap aan *PHILIPPUS van Orleans* te ontnemen: maar dezelve werd ontdekt]. Mevrouw de hertogin van MAINE, werd in 1718 in hechtenis genomen, en naar het kasteel van *Dijon* vervoerd, en haar echtgenoot naar dat van *Dourlens*, en eerst in 1720 verkregen zij hunne vrijheid weder. De hertog van MAINE, overleed in 1736, in de grootste godsdienstige gevoelens. De hertogin gaf zich alstoen geheel en al aan haren smaak voor de wetenschappen en de kunsten over. Zij onthaalde dezelve te *Sceaux*, waarvan zij een bekoorlijk verblijf had gemaakt (zie *MALEZIEUX*), en beschermde dezelve tot aan haren dood, in 1753 voorgevallen. »Niemand, zegt mev.^r *DE STAËL*, heeft ooit met meer naauwkeurigheid, zuiverheid en vlugheid, en tevens op eene edeler en natuurlijker wijze gesproken. Haar geest, le-

vendig door de voorwerpen getroffen, stelde dezelve voor even gelijk een spiegelglas, die dezelve terugkaatst, zonder bij te voegen, zonder te versieren, zonder iets te veranderen." De kinderen van den hertog van MAINE, waren LODEWIJK AUGUSTUS VAN BOURBON, prins van DOMBES, in 1775, in den ouderdom van 55 jaren overleden; en LODEWIJK KAREL VAN BOURBON, graaf van *Eu*, in 1755, (beide ongehuwd) overleden.

* MAINE DE BIRAN (MARIA FRANCISCUS PETRUS GONTHIER, de Ridder), staatsraad, te *Grateloup*, bij *Bergerac*, in 1766 geboren, was uit eene beroemde familie gesproten, en de zoon van eenen luitenant-generaal van het schoutambt dier stad. Vóór de omwenteling, had de jonge MAINE DE BIRAN bij de lijfwacht gediend; tijdens de vernietiging van het huis des konings, keerde hij naar zijn land terug, gaf zich aldaar aan de beoefening der regtsgeleerdheid over, en oefende het beroep van advokaat uit. De vervolging, welke hij in 1793 ondervond, verwijderde hem geheel en al van alle betrekkingen, en hij verscheen niet weder op het staatkundige tooneel, dan na de omwenteling van den 18

Brumaire, jaar 8. MAINE DE BIRAN was tot lid van den raad der vijf-honderden benoemd; maar zijne verkiezing werd den 18 *Fructidor* vernietigd, en hij heeft geene zitting in die vergadering gehad. Onder het keizerlijk bewind, werd hij achtereenvolgend, lid van den raad van prefecture van het Dep.^t der *Dordogne*, onder-prefect van *Bergerac*, en lid der wetgevende vergadering (1809). In 1813 was hij lid der commissie, door die vergadering benoemd, om aan BONAPARTE den staatkundigen toestand van *Frankrijk* te doen kennen, en deelde in de eervolle ongenade zijner ambtgenooten. Na de restauratie begaf zich MAINE DE BIRAN op nieuw onder de lijfwacht, ontving het kruis van den H. LODEWIJK, en werd lid van de kamer der afgevaardigden, door welke hij tot penningmeester werd benoemd. In 1815 herkozen, werd hij in 1816 niet naar de kamer teruggezonden, en verkreeg den post van staatsraad in gewone dienst; hij werd vervolgens lid van de commissie van vereffening van vreemde schulden. In 1818 was hij voorzitter van het kies-collegie van het Dep.^t der *Dordogne*, en werd tot lid van de kamer der afgevaardigden verkozen. MAINE DE BIRAN heeft

zijnen roem minder aan de door hem gespeelde staatkundige rol, dan aan zijne wijsgeerige kundigheden te danken, die hem onder de beroemdste *ideologen* der 19.e eeuw plaatsen. In 1803 bekroonde hem de klasse der zede- en staatkundige wetenschappen van het instituut, wegens de verhandeling, die hij aan dezelve over dit onderwerp had aangeboden: *Over den invloed der gewoonte op het denkvermogen, Parijs, 1803, in 8.vo* Nog heeft men van hem: 1.º *Mémoire etc. (Verhandeling over de ontkenning der gedachten).* — 2.º *Examen etc. (Onderzoek der lessen van den heer de LA ROMIGUIÈRE).* — 3.º Een *Artikel over LEIBNITZ.* Hij liet in handschrift na, *Verhandeling over de dwaasheid*, welke in 1834, in 8.vo onder den titel van *Rapport du physique et du moral*, door V. CAUSIN is in het licht gegeven, die in hetzelfde boekdeel, de belangrijkste wijsgeerige proeven van dien schrijver vereenigd heeft; ten einde door deze vergrooting het geheel der oorspronkelijke en diepzinnige denkbeelden te waarderen, welke tot grondslag van het bovennatuurkundig stelsel van BIRAN dienen; een stelsel, welks grondbeginsel, zoo als

de geleerde uitgever zulks doet opmerken, meer dan eene overeenkomst met dat van FICHTE heeft. Het dagblad *le Globe* heeft in zijne N.ºs 139 et 140 van het jaar 1825, eene breedvoerige ontleding der wijsbegeerte en gevoelens van MAINE DE BIRAN geleverd. Deze wijsgeer is den 20 Julij 1824, aan eene borstziekte, overleden: hij was corresponderend lid van het instituut.

MAINFERME (JOANNES DE LA), een religieus van *Fontevrault*, te *Orleans* geboren, en in 1693, in den ouderdom van 47 jaren overleden, heeft eene verdediging van ROBERT D'ARBRISSEL in het licht gegeven, onder den titel van *Bouclier etc. (Schild der ontluikende orde van Fontevrault)*, 3 dl.ⁿ in 8.vo Het voornaamste doel van dit werk is, om hem te regtvaardigen, van al te gemeenzaam met zijne nonnen te zijn geweest: hij doet zulks op eene volkomen voldoende wijze; maar hetgene, wat hij over het gezag zegt, dat de nonnen van *Fontevrault* over de monniken en priesters hebben, die van haar afhangen, is niet even gegrond toegeschenen. — Zie ARBRISSEL.

MAINFROI. — Zie MANFRED.

MAINGRE. — Zie BOUCICAUT.

MAINTENON (FRANÇOISE D' AUBIGNÉ, Markgravin van), kleindochter van THEODORUS AGRIPPA D' AUBIGNÉ, werd den 27 November 1635, in eene gevangenis van *Niort* geboren, waarin haar vader CONSTANT D' AUBIGNÉ (een vurige Calvinist, een vriend der Engelschen, en bij den kardinaal DE RICHELIEU verdacht), en hare moeder, ANNA DE CARDILLAC, dochter van den gouverneur van CHÂTEAU-TROMPETTE, te *Bordeaux*, gevangen zaten. FRANÇOISE D' AUBIGNÉ was bestemd, om alle wisselvalligheden der fortuin te ondervinden. In den ouderdom van drie jaren naar *Amerika* gevoerd; ten gevolge eener hevige ziekte, dood gewaand, en op het punt van in de zee geworpen te worden, toen zij eenig teeken van leven gaf; door de achteloosheid van eenen bediende op het strand gelaten, aldaar bijna door eene slang verslonden; in den ouderdom van 12 jaren als eene wees teruggevoerd; met de grootste gestrengheid, bij MEYFROUW DE NEUILLANT, hare bloedverwante opgevoed, was zij al te gelukkig van SCARRON te huwen, die te *Parijs*, in hare nabuurschap woonde. Nadat deze dichter vernomen

had, hoe veel mejufvrouw D' AUBIGNÉ, bij hare bloedverwante te lijden had, stelde hij haar voor, om, indien zij religieuze wilde worden, haren bruidschat te betalen, of met haar in den echt te treden, indien zij daartoe mogt genegen zijn. Mejufvrouw D' AUBIGNÉ, koos deze laatste partij en, een jaar later, gaf zij, pas zestien jaren oud zijnde, hare hand aan den koddigen SCARRON. Deze zonderlinge man was zonder goederen, en aan al zijne leden geraakt; maar zijne familie was oud in den tabbaard, en beroemd door aanzienlijke verbindtenissen. Zijn oom was bisschop van *Grenoble*, en zijn vader raadsheer bij het parlement van *Parijs*. Mejufvrouw D' AUBIGNÉ was veeleer zijne vriendin en zijne gezellin, dan zijne echtgenoot. Zij deed zich beminnen en achten door haar onderhoud, haren geest, hare zedigheid en hare deugd. Nadat SCARRON op den 27 Junij 1660 overleden was, verviel zijne weduwe weder in armoede. Men stelde haar een huwelijk voor, hetwelk haar weder tot eenen staat van gegoedheid zou hebben gebracht; zij wees zulks echter van de hand. Het was omtrent dezen tijd, dat een metselaar BARBÉ genaamd, haar hare toekomstige groot-

heid aankondigde. » Na vele wederwaardigheden, zeide hij haar op eenen profetischen toon, zal een groot koning u beminnen; gij zult regeren; doch, ofschoon ten toppunt van gunst, zult gij nimmer groote goederen bezitten." Hij voegde er opmerkelijke bijzonderheden bij, die ondanks, dat zij er geen geloof aan hechtte, bij haar eenige aandoening schenen te verwekken. Hare vrienden vermaakten er zich mede, en de waarzegger antwoordde hun als een van zijne voorzegging zekere man: » Gij zoudt beter doen, haar kleed te kussen dan te schertsen (*)." Zij deed langen tijd, doch vruchteloos bij LOUWIS XIV aanzoeken, om eene jaarwedde, welke haar man genoten had. Daar zij dezelve niet kon bekomen,

XV. DEEL.

F f

besloot zij, uitlandig te gaan. Eene Portugesche prinses, te *Parijs* opgevoed, schreef aan den afgezant, en belastte hem, om voor haar eene dame van geboorte en verdienste te zoeken, die zich met de opvoeding harer kinderen wilde belasten. Men liet de oogen vallen op MEVROUW SCARRON, en zij nam den voorslag aan. Vóór haar vertrek werd zij aan mevrouw DE MONTESPAN voorgesteld, die haar zeer vriendelijk onthaalde en haar zeide, dat zij in *Frankrijk* behoorde te blijven. Zij vroegde haar, om een verzoekschrift, met welks aanbieding aan den koning zij zich belastte. Toen zij het aanbood, riep de koning uit: » Hoe, al weder de weduwe SCARRON! Zal ik nimmer van iets anders hooren spreken? — In de daad, sire, zeide me-

(*) Deze bijzonderheid, ofschoon tot het wonderdadige behoorende, wordt echter op zoodanige wijze bevestigd, dat dezelve geene twijfeling overlaat, en dient, om te bewijzen, dat er waarheden bestaan, die niet altijd waarschijnlijk zijn, en dat een al te groot wantrouwen in de geschiedenissen, dikwerf aanleiding geeft tot dwalingen. Nadat het orakel vervuld was, liet zij BARBE opzoeken, maar daar hij overleden was, verviel het goede, dat zij hem wilde doen, op zijne kinderen. Mevrouw D'AUMALE, even beroemd, door hare zeldzame hoedanigheden, als door hare geboorte, en die met regt het vertrouwen van mevrouw DE MAINTENON genoot, verhaalt, dat toen zij haar eens het leven van den ridder BAYARD voorlas, waarin men hem voorzeide, dat hij tot den hoogsten trap van aanzien zoude klimmen, zij uitriep: *Ziedaar mijne geschiedenis; en BARBE had dezelve voorzegd.* — Men kan eene dergelijke voorzegging lezen in het artikel APCHON. Het zou gemakkelijk vallen, er andere aan te voeren, die evenzeer bevestigd zijn. In de *Dictionnaire Encyclopédique*. Stemt men in het artikel PRESSENTIMENS toe, dat er te dien opzichte zaken zijn, die men nimmer zal kunnen verklaren.

vrouw DE MONTESPAN, reeds voor lang hadt gij er niet meer over moeten hooren spreken." De jaarwedde werd toegestaan en de reis naar *Portugal* had geenen voortgang. MEVROUW SCARRON ging mevrouw DE MONTESPAN bedanken, die door de bevaligheid van haar onderhoud, zoo zeer getroffen was, dat zij haar aan den koning voorstelde. Men verhaalt, dat de koning haar zeide: » Mevrouw, ik heb u te lang laten wachten; maar gij hebt zoo vele vrienden, dat ik bij u alleen die verdienste wilde hebben." (Eene bijzonderheid, die BURY beweert valsch te zijn, om redenen, die weinig beslissend schijnen). Hare fortuin werd weldra beter. Daar mevrouw DE MONTESPAN de geboorte der kinderen wilde bedekken, welke de koning bij haar verwekte, zoo liet zij de oogen op mevrouw SCARRON vallen, als op de persoon, die het bekwaamste zoude zijn, om het geheim te bewaren en dezelve wel optevoeden. Deze belastte er zich mede en werd de gouvernante derzelve. Zij leidde alstoen met hare jaarwedde van slechts 2000 livres, en het verdriet van te weten, dat zij niet aan den koning behaagde, een bekrompen en afgezonderd leven. De koning had van haar

eenen zekeren afkeer. Hij beschouwde haar als eenen schoonen geest, en ofschoon hij zelf veel natuurlijk verstand bezat, kon hij diegene niet dulden, welke het hunne wilden doen schitteren. LOUDEWIJK XIV, droeg haar echter hoogachting toe, en bragt zich haar te binnen, toen het te doen was, om een vertrouwd persoon te zoeken, die den hertog van MAINE, met eenen misvormden voet geboren, naar de wateren van *Barege* geleidde. Mevrouw SCARRON vergezelde dit kind; en daar zij regtstreeks aan den koning schreef, wischten hare brieven langzamerhand, de nadeelige indrukken uit, welke zij op den vorst gemaakt had. De jonge hertog van MAINE droeg ook veel bij, om hem van zijne vooringenomenheden terug te doen komen. De koning speelde dikwerf met denzelfden en was zeer tevreden over het gezond verstand, dat hij zelfs in zijne spelen aan den dag legde, en voldaan over de wijze, waarop hij zijne vragen beantwoordde: » Gij zijt zeer verstandig! — Ik moet het wel zijn, antwoordde het kind, ik heb eene gouvernante, die het verstand zelve is. — Ga haar zeggen, hernam de koning, dat gij haar honderd duizend

Francs voor uwe snoeperijen zult geven." Zij maakte van die weldaden gebruik, om in 1674 het landgoed *Main-tenon* te koopen, waarvan zij den naam aannam. Deze vorst, die zich in den beginne aan haar niet kon gewennen, ging van den afkeer tot het vertrouwen, en van het vertrouwen tot de liefde over. De ongestadige, eigenzinnige en trotsche mevrouw *DE MONTESPAN* droeg door hare inborst veel bij tot de verheffing van mevrouw *DE MAIN-TENON*. De koning gaf haar den rang van staatsdame der *dauphine*, en was er op bedacht, om haar weldra nog meer te verheffen. Deze vorst had het besluit genomen, om alle verbindtenis aftebreken, waarin het geweten, en het voorbeeld, dat hij verplicht was aan zijne onderdanen te geven, aan eenig gevaar mogten zijn blootgesteld. Hij wilde met de vermoeyenissen des bestuurs, de onschuldige genoegens, van het huiselijke leven voegen. De zachte en verzoenende geest van mevrouw *DE MAINTENON*, beloofde hem eene aangename en veilige vertrouweling. Zij bezat al te veel deugd, om de hoedanigheid van minnares aantenemen, en al te weinig geboorte, om naar die van koningin te kunnen

dingen. Deze titel ontbrak haar, en zij had al het overige. Pater *LA CHAISE*, biechtvader des konings, stelde hem voor, om de liefde, welke hij voor haar koesterde, door de banden van een geheim, doch met alle kerkelijke vereischten bekleed huwelijk te wettigen. De Sacramentele inzegening geschiedde op het einde van 1685, door *HARLAI*, aartsbisschop van *Parijs*, in tegenwoordigheid van den biechtvader en twee andere getuigen. *LODEWIJK XIV* was toenmaals in zijn 48^e, en de persoon met welke hij trouwde in haar 50^e jaar. Dit huwelijk was aan het hof langen tijd raadselachtig, ofschoon er duizenden kenteekenen van waren. Mevrouw *DE MAINTENON* hoorde de mis in eene dier *tribunes*, welke enkel voor de koninklijke familie bestemd schenen, zij kleepte en ontkleepte zich, in tegenwoordigheid des konings, die haar niet anders dan *Madame* noemde. *LODEWIJK* vereerde haar, alsof zij op den troon had gezeten; hij beminde haar, even zoo zeer en meer, dan hij andere personen der sekse bemind had, aan welke hij verkleefd was geweest. Het geluk van mevrouw *DE MAINTENON* was van korten duur. Dit zeide

zij zelve later in eene uitstorting des harten: » Ik was eierzuchtig geboren, ik bestreed die neiging, toen verlangens, welke ik niet meer had, vervuld waren, achtte ik mij gelukkig, maar deze bedwelming duurde slechts drie weken." Hare verheffing was voor haar slechts eene afzondering. In haar vertrek opgesloten, bepaalde zij zich tot een gezelschap van twee of drie dames, die, even als zij, eene afgetrokene levenswijze hadden; nog zag zij dezelve zelden. **LOUÏSE XIV** bezocht haar dagelijks, na zijnen middagmaaltijd; voor en na het avondeten. Hij werkte bij haar met zijne ministers, terwijl mevrouw **DE MAINTENON**, zich met lees oefeningen, of enig handwerk bezig hield, zich nooit met staatszaken inlatende, dikwerf met dezelve onbekend schijnende, en datgene, wat den minsten schijn van kuiperij of geheime listen had, verre verwerpende: Zij hield zich meer bezig, met aan dengenen te behagen, die regeerde, dan met te regeren; en deze aanhoudende slavernij in eenen gevorderden leeftijd, maakte haar ongelukkiger, dan de staat van behoefte, welke zij in hare jeugd had ondervonden. De gematigdheid, welke zij zich had voorge-

schreven, belette haar om van haren stand gebruik te maken, en er haar voordeel mede te doen, om waardigheden en groote posten, op hare familie te doen vallen. Zij bezat zelve niets anders, dan het landgoed *Maintenon*, hetwelk zij door de weldaden des konings gekocht had, en eene jaarwedde van 48,000 *livres*. De koning zeide haar dikwijls: » Maar, Mevrouw, gij hebt niets, dat u toebehoort. — Sire, antwoordde zij, het is u niet geoorloofd, mij iets te geven." Zij vergat echter noch hare vrienden, noch de armen. De markgraaf **DE DANGEAU**, **BARILLON**, de abt **TESTU**, **RACINE**, **DES-PRÉAUX**, **VARDES**, **BUSSI**, **MONTCHEVREUIL**, mevrouw **SCUDERI**, mevrouw **DESHOULIÈRES**, konden zich gelukkig achten, haar gekend te hebben. Mevrouw **DE MAINTENON** beschouwde hare gunst slechts als een' last, die de weldadigheid alleen, in staat was, te verligten. » Mijn stand, zeide zij, heeft vele lastige zijden; maar dezelve verschafft mij ook het vermaak van te geven." Zoodra zij de eerste stralen harer fortuin zag schijnen, kwam zij op het denkbeeld van eenig gesticht, ten voordeele van aanzienlijke zonder fortuin geborene meisjes. Het was op haar verzoek, dat

LODEWIJK XIV in 1686, in de abdij van *Saint-Cyr*, een dorp in de nabijheid van *Versailles* gelegen, eene gemeenschap stichtte, van 36 religieuze dames, en 24 lekezusters, om 300 jonge jufvrouwen, die van vaderszijde, vier graden van adeldom moesten bewijzen, *gratis* optevoeden en te onderwijzen. Dit gesticht werd met 40,000 Kroonen rente begiftigd, en LODEWIJK XIV wilde, dat het geene andere weldaden, dan van de koningen en koninginnen van *Frankrijk* zoude ontvangen. De jonge jufvrouwen moesten ten minste 7, en ten hoogste 12 jaren oud zijn; zij konden er niet langer in blijven, dan tot den ouderdom van 20 jaren en drie maanden, en bij het verlaten des gestichts stelde men haar duizend kroonen ter hand. MEVROUW DE MAINTENON gaf aan dit gesticht deszelfs geheel vorm. Door GODET DESMARAIS, bisschop van *Chartres*, geholpen, ontwierp zij de reglementen van hetzelfde. De stichtster wist eenen middelweg te houden, tusschen de trotschheid der kapittels en de geringheid der kloosters. Zij vereenigde een zeer regelmatig met een gemakkelijk leven. De opvoeding van *Saint-Cyr*, werd onder haar toezigt een voor-

beeld voor alle openbare opvoedingen. De oefeningen waren er met beleid in verdeeld, en de jonge jufvrouwen, met zachtmoedigheid onderwezen. Men dwong hare talenten niet, maar haar natuurlijke aanleg werd voortgeholpen; men boezemde haar de deugd in, men leerde haar de oude en nieuwe geschiedenis, de aardrijkskunde, de toon- en teekenkunst; men vormde haren stijl door kleine opstellen; haar geheugen werd geoefend, en de bijzondere gewestelijke uitspraken verbeterd. De smaak van mevrouw DE MAINTENON voor dit gesticht, werd des te levendiger, daar het eenen onverwachten opgang maakte. Na den dood des konings, in 1715 voorgevallen, begaf zij zich geheel en al naar *Saint-Cyr*, alwaar zij het voorbeeld aller deugden gaf. Nu onderwees zij de nieuwelingen, dan verdeelde zij met de meesteressen der klassen, de moeilijke zorgen der opvoeding. Dikwerf had zij jonge jufvrouwen in hare kamer, aan welke zij de eerste gronden der godsdienst, lezen, schrijven en handwerken onderwees, met de zachtmoedigheid en het geduld, welke men voor al datgene heeft, hetwelk men uit eenen geest van godsdienstig-

heid doet. De weduwe van **LODEWIJK XIV** was geregeld bij de uitspanningen tegenwoordig, nam deel aan al de spelen, en bedacht er zelfs. Deze beroemde vrouw overleed den 15 April 1719, beweend te *St. Cyr*, waarvan zij de moeder, en door de armen, van welke zij de edelmoedigste weldoenster was. Onder de verschillende afbeeldingen, welke men van haar geschilderd heeft, willen wij die van den dauphin, hertog van *Bourgondië*, eenen juisten en bondigen geest, en wiens getuigenis alhier bijzonder merkwaardig is, aanvoeren: » Eene vrouw, die de Voorzienigheid boven haren staat verheft, en die zich zelve niet miskent; eene vrouw, die zich ten toppunt der gunst ziet, en geene eerzucht heeft, die geene andere rijkdommen heeft, dan om de ongelukkigen te ondersteunen, geen anderen invloed, dan om dezelve te beschermen; eene vrouw, die nooit anders dan raadgevingen vol wijsheid gaf, en die niets zoo zeer vreest, dan er te geven; die in staat zoude zijn, om de grootste aangelegenheden te besturen, en die voor zich zelve geene grootere aangelegenheid ziet, dan die harer zaligheid.» — Haar broeder, de graaf van **AUBIGNÉ**, luitenant-generaal,

gouverneur van **BERRY**, een lichtzinnig en eenigzins ijdel man, begaf zich op het einde zijner dagen in een genootschap, hetwelk hij door zijne bekeering stichtte. Zijne zuster vermaakte hem eene jaarwedde van 10,000 *livres*, en belastte zich met het beheer zijner goederen en de uitbetaling zijner schulden. Hij overleed in 1703, slechts eene dochter nalatende, in 1698 met den hertog van **NOAILLES** gehuwd. De vader van mevrouw **DE MAINTENON** had eene zuster, (**ARTEMISE D'AUBIGNÉ**), die met **BENJAMIN DE VALOIS**, markgraaf van **VILLETTE** in den echt trad. Mevrouw **DE MAINTENON** huwde hare kleindochter, **MARTHA MARGARETHA** uit, aan **JOANNES ANNA DE TUBIERE**, markgraaf van **CAYLUS**. Zij werd de moeder van den graaf **DE CAYLUS** (zie dat artikel). Men heeft in 1770 hare *Souvenirs* (*Herinneringen*), in 8.vo gedrukt, welke eenige bijzonderheden bevatten. — Mevrouw **DE MAINTENON** is, even als mevrouw **DE SEVIGNÉ** in de letterwereld bekend, daar men na haren dood hare *Lettres* (*Brieven*) heeft gedrukt. Dezelve zijn te *Nancy*, in 1756, in 9 dl.ⁿ in 12.mo in het licht verschenen. Eene nieuwe uitgave verscheen in 1807, in 6 dl.ⁿ

in 12.mo, met eene *Levensschets*, door AUGER; eene andere uitgave van 1815, 4 dl.ⁿ in 8.vo of in 12.mo, is slechts de gedeeltelijke herdruk van die van 1807. Dezelve zijn met veel vernuft geschreven, even gelijk die van mevrouw DE SEVIGNÉ, doch in eenen verschillenden geest. Het hart en de verbeeldingskracht gaven de laatstgenoemde in de pen; dezelve ademen gevoel, vrijheid en vrolijkheid. Die van mevrouw DE MAINTENON zijn ernstiger, of als men wil meer overwogen, het schijnt, dat zij altijd voorzien heeft, dat dezelve eenmaal in het licht zouden worden gegeven. Hare koele, afgemetene en gestrengte stijl, is veeleer die van eenen goeden schrijver, dan die eener vrouw. Er komen minder achteloosheden, herhalingen en beuzelingen in voor, dan in die van mevrouw DE SEVIGNÉ. Maar iets, wat noodzakelijk is te weten; is dat de uitgever der *Brieven* van mevrouw DE MAINTENON (LA BEAUMELLE), dezelve op eene menigte plaatsen heeft verminkt, waarin hij aan de beroemde dame dingen doet zeggen, welke zij nooit gedacht heeft, en die, welke zij op eene wijze gedacht heeft, op welke zij dezelve

nooit heeft gezegd. De uitgever gaf tegelijkertijd in 6 dl.ⁿ in 12.mo in het licht: *Memoires etc.* (*Gedenkschriften, om te dienen tot de geschiedenis van mevrouw DE MAINTENON*). Dezelve zijn in eenen levendigen en zonderlingen stijl geschreven, doch met al te weinig omzigtigheid, en met nog minder nauwkeurigheid. Indien er verscheidene ware en belangrijke daadzaken in voorkomen, vindt men er ook een aantal in, die gewaagd en valsch zijn (zie BEAUMELLE). De *Brieven, Gedenkschriften*, met de *Herinneringen van CAYLUS*, zijn gezamenlijk gedrukt, in 16 dl.ⁿ in 12.mo, Maastricht, 1778. [In 1826 heeft men in het licht gegeven: *Lettres etc.* (*Onuitgegevene brieven van mevrouw DE MAINTENON en van mevrouw DES URSINS*), 4 dl.ⁿ in 8.vo. Ook heeft mevrouw DE MAINTENON geschreven: *Esprit etc.* (*Geest der instelling van de dochters van den heiligen LODEWIJK*), door haar in 1699, in 12.mo, en in 1711 in het licht gegeven, en in 1808, door RENOARD, in 18.mo en 12.mo herdrukt]. Men heeft een *Maintenoniana*, hetwelk eene verzameling van bijzonderheden, afbeeldingen, gedachten

kwinkslagen, enz. is, uit de brieven dezer dame ontleend, in 8.vo De schrijver dezer verzameling heeft nog erger gehandeld dan LA BEAUMELLE; niet alleen herhaalt hij zonder onderscheid de bijvoegselen en verminkingen aan die brieven gemaakt; maar hij voegt er aantekeningen bij, die even zoo plat als nutteloos en slecht zijn. Haar *Leven*, door CARACCIOLI, in 1786, te *Parijs*, in 12.mo in het licht gegeven, vol belangrijke bijzonderheden, is in het algemeen wijselijk doch geenszins op eene vaste en naauwkeurige wijze geschreven. *Mevrouw DE MAINTENON*, door zich zelve *geschilderd*, is een werk van mevrouw SUARD, 1810, in 18.mo LAFOND D'AUSONE, heeft in 1814, eene *Geschiedenis* van mevrouw DE MAINTENON in het licht gegeven, die geenszins op prijs wordt gesteld. Er is in dit werk noch naauwkeurigheid, noch oordeelkunde te vinden en de schrijver vindt meer uit, dan hij verhaalt. Men heeft van mevrouw DE GENLIS, eenen geschiedkundigen roman, getiteld: *Histoire etc. (Geschiedenis van mevrouw DE MAINTENON)*, *Parijs*, 1814, 2 dl.ⁿ in 8.vo Sedert dat de wijsbegeerte is opgestaan, tegen alles wat tot de belangen en

den roem der godsdienst behoort, wordt deze beroemde vrouw in eene menigte *brochures*, op eene onwaardige wijze behandeld. Enkel door mevrouw DE MAINTENON, (hoewel zeer valschelijk) als ingenomen, tegen de intrekking van het edikt van *Nantes* voor te stellen, hoopt haar levensbeschrijver haar van den filozofischen haat te redden. Daarenboven stemt hij toe, dat de haat haar niet gespaard heeft. Maar de zaak zal daarbij niet blijven. Naar mate, dat de omwenteling, die de godsdienst en de godsvrucht uitwischt, haar beslag zal krijgen, zal hare gedachtenis hatelijker worden, en op eene duidelijker wijze, in den haat der Christenheden deelen. En zonder deze vooronderstelling in aanmerking te nemen, welk deel heeft de trouweloze uitgever harer *Brieven*, en der *Gedenkschriften*, om tot hare *geschiedenis* te dienen, harer gedachtenis niet reeds berokkend; dit halfslachtige wezen, door sommigen protestantsch, door anderen Catholijk genoemd, doch waarop noch protestanten, noch Catholijken eene zeer gretige aanspraak zullen maken... Laat ons de eeuwige Voorzienigheid aanbidden, die de gedachtenis harer dienaren, aan den blaam harer vijan-

den overgeeft, die toestaat, dat dezelve door dwazen en goddeloozen bezoedeld wordt, om ons overtuigend van die hersenschim van onsterfelijkheid terug te brengen, welke de dwazen zich in de gedachten en de bewondering der menschen beloven. Ziedaar hetgene, wat eenen wijsgeer deed zeggen, die echter eenige aanspraak op het menschelijk gerucht had: »Mogt ik sterven, zonder beweend te worden! mogt ik mij aan de wereld kunnen onttrekken, en er zelfs geenen steen in nalaten, die de rustplaats mijner asch aanduidt!»

MAINUS (JASON), te *Pesaro*, in 1435, uit eene geringe familie geboren, was de stichter zijner fortuin. Ook nam hij tot spreuk aan: *Virtuti fortuna comes non deficit*. Hij onderwees de regtsgeleerdheid met zoo veel roem, dat hij tot 3,000 leerlingen bekwam, en dat **LODEWIJK XII**, koning van *Frankrijk*, in *Italië* zijnde, zijne school met zijne tegenwoordigheid vereerde. Daar deze vorst hem vragde, *waarom hij niet gehuwd was*, antwoordde hij, *dat zulks was, om het purper op zijne eigene aanbeveling te ontvangen*; maar **LODEWIJK XII** oordeel-

de niet van pas, om hetzelfde te vragen. Deze regtsgeleerde overleed te *Padua*, in 1519. Zijne jeugd was onstuimig en ligtzinnig geweest; maar de jaren verbeterden hem van al zijne ondeugden. Men heeft van hem *Commentariën* op de *Pandecten*, (wetboek van **JUSTINIANUS**), in fol. en andere werken, die voor het grootste gedeelte slechts *compilatiën* zijn.

MAIRAN (JOANNES JACOBUS D'ORTOUS DE), een beroemd natuurkundige en wiskundenaar, uit eene adellijke familie van *Béziers*, werd in die stad in 1678 geboren, en overleed aan eene borstzinking te *Parijs*, den 20 Februarij 1771. Hij was een der beroemdste leden van de akademie van wetenschappen en van de Fransche akademie. Reeds vroegtijdig aan deze eerste maatschappij verbonden, volgde hij in 1741 op **FONTENELLE**, in den post van blijvend secretaris. Hij bekleedde denzelven met veel roem tot in 1744, en openbaarde de begaafdheid, om met vele duidelijkheid de afgetrokkenste onderwerpen uit te drukken. [Belast, om tot het peilen der schepen, een nieuw middel te beramen; hetwelk de

klagen van den handel en het bedrog der kooplieden voorkwam, bezocht hij met VARIGNON, die hem te dien einde werd toegevoegd, bijna al de havens der *Middellandsche zee* (1721). Hun ontwerp aan de akademie voorgedragen, werd na eenige woordenwisselingen, aangenomen, en ontving de koninklijke bekrachtiging.] Zijne voornaamste werken zijn: 1.° *Dissertation etc. (Verhandeling over het ijs)*, waarvan de laatste uitgave is van 1749, in 12.mo Dit natuurkundige werk, waarin eenige stelselmatige denkbeelden voorkomen, is in het Hoogduitsch en in het Italiaansch vertaald. — 2.° *Dissertation etc. (Verhandeling over het licht der phosphorussen)*, 1717, in 12.mo — 3.° *Traité etc. (Geschied- en natuurkundige verhandeling over het noorderlicht)*, in 1733, in 12.mo gedrukt, en aanmerkelijk vermeerderd, 1754, in 4.to De schrijver onwikkelt in dit werk een stelsel, dat meer geleerd dan waarschijnlijk is, en zoekt in den dampkring der zon, hetgene wat men zekerlijk in den onzen moet zoeken. — 4.° *Lettres etc. (Brieven aan pater PARENIN, over verschillende vraagpunten betrekkelijk Sina)*, in 12.mo een belangrijk werk, en waar-

in de schrijver, terwijl hij zich zoekt te beleeren, zelf onderwijst. — 5.° Een aantal *Memoriën*, onder die der akademie van wetenschappen (sedert 1719), waarvan hij eenige deelen in het licht gaf. — 6.° *Verscheiden Verhandelingen*, over bijzondere onderwerpen, welke slechts losse stukjes uitmaken. Het ware te wenschen, dat men dezelve gezamenlijk uitgaf. — 7.° *Eloges etc. (Lofreden op de leden der akademie van wetenschappen, in 1741, 1742 en 1743 overleden)*, in 12.mo 1747. Hij heeft niet getracht, om FONTENELLE na te volgen, maar om beter te handelen dan hij, en volgens het gevoelen van velen is hij er in geslaagd. Hij was zeer gevoelig voor hekelingen en voor lofspraken, en voegde zich gaarne bij mannen en vrouwen, die den roem uitdeelden; van daar zijne verbindtenissen, met mevrouw GEOFFRIN, die hij tot zijne erfgename benoemde. Daar hij vele zachtmoedigheid, met een schrandere en bevallig gelaat vereenigde, bezat hij de kunst om in de geesten in te dringen en zich eenen weg tot de fortuin te banen. De hertog van ORLEANS, regent, vereerde hem met eene bijzondere bescherming, en legatteerde hem; zijn zakhorlo-

gie. De prins van CONTI overlaadde hem met weldaden. De kanselier d'AGUESSEAU, in hem nieuwe inzigten, en even zoo geestige als scherpzinnige denkbeelden bespeurende, benoemde hem tot president van het *Journal des Savans* (*Dagblad der geleerden*), welken post hij tot genoegen van het publiek en van de geleerden vervulde. [MAIRAN was met VOLTAIRE verbonden, die hem raadpleegde en vele achting toedroeg].

MAIRAULT (ADRIANUS MAURITS), zoon van eenen ontvanger der tienden van de geestelijkheid, te *Parijs*, in 1708 geboren, en in die stad in 1746 overleden, was weduwnaar geworden van de dochter van den markgraaf DE VILLIERS. Deze schrijver bezat eenen geoeffenden geest, eenen gezonden smaak en vele letterkunde. Hij stond in zeer naauwe vriendschapsbetrekkingen met den abt DES FONTAINES, en werkte met dien *criticus* aan de *Jugemens sur les écrits Modernes*. Wij kennen van hem: 1.° Eene *Vertaling*, in het Fransch der *Herderszangen* van NEMESIANUS en CALPURNIUS, in 12.mo, gezocht om derzelver getrouwheid en sierlijkheid. — 2.° *Histoire etc.* (*Geschiedenis der laatste*

omwenteling van Marokko). — 3.° *Verschillende Losse stukken*.

MAIRE (WILLEM LE), te *Baracé*, in *Anjou* geboren, had deel aan de gewichtigste aangelegenheden van zijnen tijd, werd in 1290 tot bisschop van *Angers* benoemd, was in 1311, bij de algemeené kerkvergadering van *Vienne* tegenwoordig, en overleed in 1317. Men heeft van hem: 1.° *Memorie* over hetgene, wat er in de kerkvergadering van *Vienne* behoorde geregeld te worden. Men vindt dezelve in RAYNALDUS, zonder naam des schrijvers. — 2.° Een belangrijk *Dagverhaal*, der voornaamste gebeurtenissen, onder zijn bisschoppelijk bestuur voorgevallen. Pater ACHERY, heeft hetzelfde opgenomen, in het 10.^e dl. van zijn *Spicilegium*. — 3.° *Synodale statuten*, welke gevonden worden in de verzameling der statuten van het diocees van *Angers*. GOUVEL heeft zijn *Leven* beschreven, *Angers*, 1730, in 12.mo

MAIRE. — Zie MAJOR (JOANNES).

MAIRE (JOANNES LE), een Fransche dichter, te *Barai*, in 1473, in het tegenwoordige Fransche *Noorder de-*

partement, toenmaals *Hene-gouwen*, geboren, overleed volgens sommigen in 1524; en volgens anderen, in 1548. Hij is de vervaardiger van een verbloemd dichtstuk, onder dezen titel: *Les trois contes etc.* (*De drie sprookjes van CUPIDO en ATROPUS*, waarvan het eerste werd uitgevonden door *SERAPHIN*, eenen Italiaanschen dichter; het 2^e en 3^e door meester *JOANNES LE MAIRE*), *Parijs*, 1525, in 8.vo Nog heeft men van hem verscheiden andere gedichten, in welke men eene vrolijke verbeeldingskracht, geest en ongedwongenheid waarneemt; doch waarin men te vergeefs nauwkeurigheid, smaak, kieschheid, noch zelfs betamelijkheid zoekt. Een zijner zeldzaamste voortbrengselen, is: *Triomphe de très haute et très puissante dame royne du Puits d'Amour*, *Lyon*, 1539, in 8.vo een losbandig stuk, eene wareschandzuil der letteren. Zijne *Illustrations etc.* (*Roem der Galliërs, en bijzonderheden van Troyes*), *Parijs*, 1512, in fol. gelijken meer naar eenen roman, dan naar eene geschiedenis. De *Odyssea* van *HOMERUS*, de *Aeneis* van *VIRGILIUS*; en de *Herschepingen* van *OVIDIUS*, zijn bijna de eenige waarborgen der door hem aange-

voerde daadzaken. Hij schreef tot lof van *MARGARETHA van Oostenrijk*, een werk getiteld: *La Couronne Margueritique*, te *Lyon*, in 1549 gedrukt, waarin hij aanmerkelijke bijzonderheden van den geest en de antwoorden dier vorstin verhaalt. Nog heeft men van hem: *Traité etc.* (*Verhandeling over de scheuringen en kerkvergaderingen*), *Parijs*, 1547. Deze verhandeling, welke slechts eene schandelijke lastering tegen *JULIUS II* is, is door de protestanten met gretigheid opgenomen, die dezelve in het Latijn vertaald en er verscheiden uitgaven van geleverd hebben. *PETRUS DE SAINT JULIEN*, spreekt in zijn werk: *De l'antiquité et origine des Bourguignons*, 2.e Boek blz. 389, in oud Fransch, aldus over onzen schrijver: » De getuigenis (van *JOANNES LE MAIRE*) moet niet aangenomen worden, wanneer het zake is om over de *Paussen*, of over den geheelen geestelijken staat der Roomsche kerk te spreken. Daar al degene, welke hem in het bijzondere hebben gekend, weten, dat bij de ongesteldheid zijner hersenen, de wijn zoo veel voegde, dat hij eindelijk naar een ziekenhuis vervoerd, krankzinnig stierf. »

MAIRE (JACOBUS LE), een beroemde Hollandsche zeevaarder, vertrok van *Texel*, den 14 Junij 1615, met twee schepen, waarover hij het bevel voerde en ontdekte in 1616, de zeeëngte, welke zijnen naam draagt, aan de zuidelijkste punt van *Amerika*. Hij overleed te *Batavia* in de gevangenis, wjl hij inbreuk had gemaakt op de voorregten der Hollandsche Oost-Indische maatschappij. In de Latijnsche *Verzameling der reizen naar Amerika, Amsterdam, 1722*, in fol. vindt men zijn *Reisverhaal*.

MAIRET (JOANNES), een Fransche treurspeldichter, te *Besançon*, den 4 Januarij 1604 geboren, werd edelman van den hertog van *MONT-MORENCY*, bij wien hij zich in twee veldslagen, tegen *Soubise*, chef van de partij der hugenooten onderscheidde. Zijne *Sophonisbe*, [in 1629 ten tooneele gevoerd; in welke men voor de eerste maal, de regels der eenparigheid in acht nam,] maakte eenen grooten opgang, ofschoon de meest gewone welvoegelijkheden er in geschonden werden. [Aan het hof toegelaten, maakte hij van zijnen invloed gebruik, om voor *Franche-Comté* een onzijdigheidsverdrag, in 1649 te

verkrijgen, en in 1651 te doen vernieuwen. Om hem daarvoor te beloonen, benoemde het parlement van *Dôle*, hem tot deszelfs resident te *Parijs*; doch hij bekleedde dien post slechts korten tijd, daar hij, wjl hij het toenmaals door den koning van *Spanje* gehouden gedrag lof had toegezwaaid, door den kardinaal *MAZARIN* naar *Besançon* werd verbannen. Bij den vrede der *Pyreneën* (1659), verkreeg hij de vergunning om te *Parijs* terug te komen: hij bood der koninginne-moeder, een middelmatig klinkdicht op den vrede aan, hetwelk met duizend *Louis d'or* betaald werd.] Nadat **MAIRET** zich op het einde van zijn leven naar *Besançon* had begeven, [welke stad met het overige gedeelte der provincie *Franche-Comté*, hij niet zonder vermaak onder den scepeter van *LODEWIJK XIV* had zien komen], overleed hij aldaar in 1686. Men heeft van hem: 1.° Twaalf *Treurspelen*, die eenige schoone dichtregels, maar nog meer slechte aardigheden, en zontelooze woordspelingen aanbieden. Eenige zijner stukken zondigen tegen de goede zeden, en zijn zeer zwak berijmd. Hij is echter de eerste in *Frankrijk*, die werken heeft vervaardigd, welke den naam

van *Treurspelen* waardig zijn; hij opende de loopbaan waarin ROTROU vervolgens trad, en slechts door hen na te volgen, gelukte het aan CORNEILLE, hen te overtreffen. Men heeft in 1773 afzonderlijk uitgegeven: 1.º De *Sophonisbe*, in 4.to — 2.º *Le Courtisan solitaire*. (De eenzame hoveling), een stuk, dat niet zonder verdienste is. — 3.º *Poésies diverses*. (Gemengde gedichten), vrij middelmatig. — 4.º Eenige schriften tegen CORNEILLE, die den hekelaar meer benadeelden, dan den gehekelden schrijver.

MAIRONIS (FRANCISCUS DE), een beroemde franciskanermonnik, te Maironés, een dorp in het dal van *Barcelonette*, in *Provence* geboren. Hij onderwees te *Parijs*, met zoo veel roem, dat hij aldaar de verlichte leeraar (*docteur éclairé*) werd bijgenaamd. Hij was de eerste, die de zonderlinge acte, *Sorbonique* genaamd, verdedigde, in welke de gene, die verdedigt, verplicht is, om van zes ure des morgens tot zes ure des avonds, onafgebroken op al de moeilijkheden te antwoorden, welke men hem voorstelt. Men heeft van FRANCISCUS DE MAIRONIS, verschillende wijsgeerige en godgeleerde verhandelingen in fol. Hij overleed

in 1325, te *Plaisance*, eene stad in het Fransche dep.^t *Gers*.

MAISEAUX. — Zie DES-MAISEAUX.

MAISEROI, of MAIZEROI (PAULUS GEDEON JOLY DE), te *Metz*, in 1719 geboren, luitenant-kolonel van het infanterie-regiment van *Bresse*, legde zich evenzeer toe op de theorie als op de praktijk van zijn beroep. De akademie van opschriften, nam hem in 1676 onder hare leden op. Hij overleed den 9 Februarij 1780, na verscheiden geachte werken in het licht te hebben gegeven, zoo als: 1.º *Essais etc.* (*Krijgskundige proeven*), 1763, in 8.vo — 2.º *Traité etc.* (*Verhandeling over de in den oorlog geoorloofde krijgslisten*), 1765, in 8.vo — 3.º *Traité etc.* (*Verhandeling over de verdedigende wapens*), 1767, in 4.to — 4.º *Nouveau etc.* (*Nieuwe verhandeling over de bespiegelende, beoefnende en geschiedkundige legerkunde*), 1766, 2 dl.ⁿ in 8.vo — 5.º *Tableau etc.* (*Algemeen tafereel der Grieksche ruitery*). — 6.º *Institutions etc.* (*Krijgskundige instellingen van keizer LEO*), met aantekeningen uit het Grieksch ver-

taald, 1770, 2 dl.ⁿ in 8.vo

MAISIÈRES of MAIZIÈRES (PHILIPPUS DE), in 1312, op het kasteel van *Maisières*, in het diocees van *Amiens* geboren, voerde achtereenvolgend de wapens in *Sicilië* en in *Aragon*; kwam in zijn vaderland terug, alwaar hij een dombeerschap verkreeg; ondernam vervolgens de reis naar het *Heilige Land*, en diende een jaar, onder de troepen der ongeloovigen, om hunne sterkte te leeren kennen. Zijne verdienste verschafte hem den post van kanselier, bij PETRUS, opvolger van HUGO VAN LUSIGNAN, koning van *Cyprus* en *Jeruzalem*, aan wien zijne raadgevingen zeer nuttig waren. Bij zijne terugkomst in *Frankrijk*, in 1372, gaf KAREL V hem den post van staatsraad, en benoemde hem tot gouverneur van den dauphin, later KAREL VI. MAISIÈRES, eindelijk de wereld moede, begaf zich in 1380 onder de celestijnen van *Parijs*. Hij eindigde aldaar zijne dagen, zonder het gewaad aan te nemen, noch de geloften af te leggen, en overleed in 1405, na hun al zijne goederen te hebben gemaakt. Hij was het, die in 1395 van KAREL VI, de afschaffing van het gebruik verkreeg, om aan de ten dood

veroordeelde misdadigers, het sacrament van boetvaardigheid te weigeren. De voornaamste werken van MAISIÈRES zijn: 1.º *Le Pèlerinage etc.* (*De Bedevaart van den armen bedevaartganger.*) — 2.º *Le Songe etc.*, (*De droom van den godvruchtigen Bedevaartganger*). In het eene ontwikkelt hij de regels der deugd, en in het andere geeft hij de middelen aan de hand, om de ondeugden te doen ophouden. — 3.º *Le Poirrier etc.* (*De bloeiende perrenboom, ten voordeele van eenen grooten vorst*), in handschrift enz. Men schrijft hem toe: *Le Songe etc.* (*De droom des boomgaards*), 1491, in fol., doch met meer waarschijnlijkheid is zulks van RAOUL DE PRESLE. De abt LEBEUF, heeft in het 17.^e d.^l der *Verzameling* van de akademie van opschriften, eene *Levensschets* van PHILIPPUS DE MAISIÈRES en de *Bere-deneerde lijst* zijner werken, in het 16.^e dl. derzelfde verzameling medegedeeld.

* MAISONFORT (de Markgraaf van), afgevaardigde, staatsraad, lid van het legioen van eer en commandeur der orde van den H. LODEWIJK, in 1762, geboren, was vóór de omwenteling officier der ruitery. Hij week uit en diende in het leger

der prinsen, tot op het tijdstip der afdanking, ging zich vervolgen te *Brunswijk* vestigen, en verbond zich aldaar met *FAUCHE-BOREL* ter oprigting eener drukkerij. Hij liet vervolgens deze onderneming varen om verschillende missiën, in het belang der koninklijke familie te vervullen; hij begaf zich te dien einde naar *Hamburg*, *St. Petersburg* en *Londen*, en kwam daardoor in eenige geschillen met zijnen ouden deelgenoot. In 1800 te *Parijs* teruggekomen, werd hij aldaar in hechtenis genomen, in de gevangenis des *Tempels* opgesloten, en vervolgens naar het eiland *Elba* vervoerd, van waar het hem gelukte te ontsnappen. Hij nam de wijk naar *Rusland*, en vond aldaar eenen beschermer in den heer *DE BLACAS*, die in deze hoofdstad met den titel van agent van *LODEWIJK XVIII*, zijn verblijf hield. De markgraaf van *MAISONFORT* kwam in 1814, in *Frankrijk* terug, werd tot veld-maarschalk en staatsraad benoemd, met de twistzaken van het huis des konings belast, en in de maand *Maart* des zelfden jaars, volgde hij den koning naar *Gend*, en kwam met hem in de maand *Julij* terug. Tweemaanden later vergezelde hij den hertog van *BERRY* naar *Rijs-*

sel, die in het kies-collegie dier stad moest voorzitten. De markgraaf van *MAISONFORT*, door het Noorder-Departement tot afgevaardigde benoemd, werd tot secretaris der kamer verkozen, en stemde in den beginne met de regter-zijde, daarna verbond hij zich aan het ministerie. Tijdens de debatten over de amnestie-wet, sprak hij eene belangrijke redevoering uit, waarvan men vooral den volgenden volzin aanhaalt. » Men heeft u gesproken over de goedertierendheid van *HENDRIK IV*, ongetwijfeld, om u de gestrengheid van *LODEWIJK XVIII*, niet te binnen te brengen. Wel nu! die goedertierendheid, hoe bewonderenswaardig dezelve ook wezen moge, behoort zoowel tot de gebeurtenissen, als tot de persoonlijke inborst diens goeden konings. Laat ons niets vergelijken, want het tegenwoordige gelijk in niets naar het verledene; laat ons niets navolgen, want de toekomst zal nog minder naar hetzelfde gelijken. Laat ons heden, zoo als toenmaals aan de omstandigheden gehoorzamen, en de bouwvallen oprapen, welke de tijd achter zich laat. Hadden de oorlogen der *ligue*, de twisten der *Valor's* en der *GUISE's*, de godsdienstgeschillen, de gering-

ste betrekking met de omwenteling? Vond HENDRIK IV, *Parijs* weder binnen trekkende, JACOBUS CLÉMENT en BUSSY-LE-CLERC terug? Vraagden de zestienen hem posten en eerbewijzen? Ongetwijfeld verkochten hem eenige muitelingen, bloedverwanten van zijn geheele hof, eeden van getrouwheid; maar zij hielden sterke plaatsen bezet, en men had dezelve behooren te bestrijden. HENDRIK IV was edelmoedig; maar hij was zulks voor mannen, die, indien zij den opvolger van den laatsten der VALOR's hadden miskend, in hem steeds den koning van *Navarre* hadden geëerbiedigd, men kan zelfs zeggen vereerd." Hij voegde er bij ten opzichte van het mandement, door den heer DE ROCHEROLLE voorgesteld. »Deze schadeloosstellingen, die men door drogreden, als verbeurdverklaringen wil doen beschouwen, zijn overeenkomstig de klaarblijkelijkste regtvaardigheid; dezelve voorstellende, heeft de commissie niet anders gedaan, dan aan de rede toe te geven." De schrijver resumeerde aldus: »De amnistie, gedagteekend *Saint-Ouen*, den 2 Mei 1814, is slechts eene schikking geweest, met eene factie, welke men zieltogen-

de waande; de verklaring van *Kamerijk*, een dagorder, om gewapende muitelingen, met verschrikking te treffen; de ordonnantie van den 4 Julij, eene opoffering aan de vrees voor burgeroorlog, aan het nog dreigender gevaar van buitenlandschen oorlog. Al deze acten, zijn uitgevaardigd, onder min of meer gevaarlijke, min of meer misdadige invloeden, terwijl het u voorgestelde wetsontwerp, alleen, voor de eerste maal een kenmerk heeft, hetwelk hetzelfde uwer waardig maakt. Uit de goedheid des konings voortgevloeid, dierbaar aan zijn hart, gewichtig in zijne oogen, en door eenen minister voorgesteld, die uwe achtting bezit, ontbreekt aan hetzelfde niets meer, dan uwe hooge bekrachtiging, die aan hetzelfde dat kenmerk kan geven, hetwelk *Europa* verlangt." Na de zitting werd de markgraaf van MAISONFORT tot directeur der buitengewone domeinen des hofs, en vervolgens tot gevolmachtigd minister bij den groot-hertog van *Toskanen* benoemd. Hij was met verlof te *Parijs* teruggekomen, en keerde naar zijnen post terug, toen hij den 3 October 1827, na de heilige sacramenten gevraagd, en dezelve met groot-

te gevoelens van godsvrucht ontvangen te hebben, te *Lyon* overleed. Hij was een man met veel verstand begaafd. Reeds in zijne jeugd, had hij zich door romancen bekend gemaakt, onder anderen door die van 1.º *Griselides* enz. In 1798 deed hij te *Brunswijk* drukken. 2.º *Lettres etc.* (*Brieven over de fabel-leer*), welke hij had zamen-gesteld, en die hij in eene uitgave, welke hij van die van *DEMOUSTIER* leverde, inlaschte. Men heeft van hem nog andere werken, die niet zonder verdiensten zijn. — 3.º *Tableau etc.* (*Staatkundig tafereel van Europa sedert den slag van Leipzig*, (18 October 1813) tot den 13 Maart 1814), in *Duitschland* gedrukt, en in *Frankrijk*, zonder den naam des schrijvers, herdrukt.

MAISTRE (RAOUL LE), te *Rouanen* geboren, omhelsde in 1570, de orde van den *H. DOMINICUS*, onderwees in dezelve de godgeleerdheid, en werd met verschillende cervolle posten belast. Hij is de schrijver van een werk getiteld: *Origines etc.* (*Oorsprong der onlusten van dien tijd, in het kort verhalen-de over de doorluchtige prin-sen van het huis van Lux-emburg.*) Ook gaf hij in 1595 eene *Beschrijving van het*

beleg van Rouanen, in het licht.

MAISTRE (ANTONIUS LE), advokaat bij het parlement van *Parijs*, werd in die stad in 1608 geboren, en was de zoon van *IZAAK LE MAISTRE*, rekenmeester, en van *CATHARINA ARNAULD*, zuster van den beruchten *ARNAULD*. Hij pleitte reeds in den ouderdom van 21 jaren, en verwierf algemeene goedkeuring. De kanselier *SECURIER* deed hem tot staatsraad bevorderen, en bood hem den post aan van advokaat-generaal bij het parlement van *Metz*, doch hij meende denzelven niet te moeten aannemen. Hij begaf zich kort daarna naar *Port-Royal*, en overleed aldaar in 1658. Men heeft van hem: 1.º *Des Plaidoyers.* (*Pleitgedingen*), verscheiden malen gedrukt en tegenwoordig veel minder toegejuicht, dan toen hij dezelve uitsprak. Een schrijver over *PATRU* en *LE MAISTRE* sprekende, heeft gezegd: » Men vindt in deze beide mannen, de lichten der pleitzaal genaamd, gedwongene toepassingen, eene verzameling van zonderlinge denkbeelden en nadrukkelijke woorden, eenen hoogdravenden toon; eenige schoone denkbeelden, wel is waar, doch dikwijls ongepast; het natuurlijke aan de kunst op-

geofferd, en den staat van het geschilpunt bijna altijd uit het oog verloren." Dergelijke pleitgedingen moeten geene andere bewondering verwekken, dan dat zij langen tijd tot voorbeelden hebben gediend. — 2.º *Vertaling* (in het Fransch) der verhandeling over het priesterschap van den heiligen JOANNES CHRYSOSTOMUS, met eene schoone voorrede, in 12.mo — 3.º *Vie etc.* (*Leven van den heiligen BERNARDUS*), in 4.to en in 8.vo, onder den naam van den heer LAMY, (al de uitgaven dragen dien naam niet): hetzelfde wordt minder op prijs gesteld, dan dat van denzelfden heilige, door VILLEFORE. — 4.º *De Vertaling* (in het Fransch) van verhandelingen van dien kerkvader. — 5.º *Verscheiden Geschriften ten voordeele van Port-Royal.* — 6.º *Vie etc.* (*Leven van BARTHOLOMEUS DER MARTELAREN*), met DU FOSSÉ, *Parijs*, 1663, in 4.to; *Luik*, 1697, in 8.vo, wel geschreven. In zijne *Kerkelijke Bibliotheek der 17.e eeuw*, schrijft hem DUPIN en GOUJET, in zijne *Bijlage tot MORÉRI*, het *Verdedigingschrift* toe, door wijlen den abt DE SAINT CYRAN, 1644, in 4.to

MAISTRE (LODEWIJK IZAAK LE), meer bekend onder den naam van SAGY, was de broeder van den voorgaande en de neef van ANTONIUS ARNAULD, en werd in 1613 te *Parijs* geboren. Na zijne studiën, onder het opzigt van den abt DE SAINT CYRAN te hebben volbragt, werd hij in 1648 tot de priesterlijke waardigheid verheven, en verkozen om de religieuzen en de kluizenaars van *Port-Royal-des-Champs* te besturen. Daar dit klooster als Jansenist bekend stond, zoo veroorzaakte hem zulks vele onaangenaamheden. De directeur was verplicht, om zich in 1660 te verbergen, en in 1661, werd hij in de *Bastille* opgesloten, waaruit hij eerst in 1668 ontslagen werd. Hij bleef te *Parijs*, tot in 1675, wanneer hij zich naar *Port-Royal* begaf, hetwelk hij in 1676 andermaal verplicht was, te verlaten. Hij ging zich met ter woon te *Pomponne* vestigen, alwaar hij in 1684 overleed. Men heeft van hem: 1.º *De Vertaling* (in het Fransch) des bijbels, met verklaringen van den geest, en letterlijken zin, uit de heilige vaders ontleend; DU FOSSÉ, HURÉ, LE TOURNEUX, hebben er het grootste gedeelte van geschreven. Dit werk meer sierlijk

dan geleerd, is in 32 dl.ⁿ in 8.vo, *Parijs*, 1682, en volgende jaren. Deze is de meest geachte uitgave. De schrijver herhaalde tot drie malen de *vertaling des nieuwen testaments*, omdat de eerste maal de stijl hem al te gezocht en de tweede maal al te eenvoudig toescheen. Er verscheen een nadruk der 32 dl.ⁿ, in 8.vo te *Brussel*, in 40 dl.ⁿ in 12.mo. De beste uitgaven dezer vertaling, zijn van *Brussel*, 1700, 3 dl.ⁿ in 4.to; van *Amsterdam*, onder den naam van *Parijs*, 1711, 8 dl.ⁿ in 12.mo; van *Parijs*, 1713, 2 dl.ⁿ in 4.to, en 1715, met *aanteekeningen en overeenstemmingen*, 4 dl.ⁿ in fol. De vertaling van pater *CARRIÈRES*, tegenwoordig meer verspreid, is minder sierlijk, maar getrouwer en vooral regtzinniger. De *Bijbel* van *SACY* moet niet dan met voorzorg gelezen worden: de schrijver, der partij van *JANSENIUS* toegedaan, laat er somtijds zijne leer in doorstralen, door de teksten der H. Schrift, die er betrekking op kunnen hebben, op zijne wijze te verklaren. [Het is om deze reden, dat men in 1834, eene nieuwe-prachtuitgave van de sierlijke *Bijbel*-vertaling van *SACY*, volgens die van den abt *DE VENÈCE*, herzien en verbeterd,

in 13 deelen gr. 8.vo met 54 heerlijke platen, volgens de teekening van *DEVERIA*, heeft in het licht gegeven; deze kostbare uitgave, welke aan den voet van elke bladzijde tevens den Latijnschen tekst volgens de vulgata bevat, gaat daarenboven vergezeld van een etymologisch, oudheid-, letter- en aardrijkskundig woordenboek des *Bijbels*, door den hoogleeraar *BARBIÉ DU BOGAGE*, dat om deszelfs *volledigheid* als een meesterstuk moet beschouwd worden.] — 2.º Eene *Vertaling* (in het Fransch) der *Psalmen*, volgens het Hebreuwsch en de vulgata, in 12.mo — 3.º Van de *Homiliën* van den heiligen *CHRYSOSTOMUS*, op den heiligen *MATTHEUS*, 3 dl.ⁿ in 8.vo — 4.º Van de *Navolging van J. C.*, onder den naam van *DE BEUIL*, prior van *St. Val*, *Parijs*, 1663, in 8.vo — 5.º Die van *PHERDUS*, in 12.mo, onder den naam van *SAINT-AUBIN*. — 6.º Van drie *Blijspelen* van *TERENTIUS*, in 12.mo — 7.º Van de *Brieven* van *BONGARS*. — 8.º Van het *Dichtstuk* van den *H. PROSPERTIUS*, over de on-dankbaren in 12.mo, in dichtmaat en in onrijm. — 9.º *Les Enluminures etc.* (*De gekleurde platen van den almanak der Jesuiten*), 1654,

in 12.mo; herdrukt in 1733. Er verscheen in 1653 eene plaat in het licht, welke het verval van het door de beide magten heviglijk bestormde jansenismus en de verwarring der leerlingen van den bisschop van *Iperen* voorstelde, die eene schuilplaats bij de calvinisten gingen zoeken. Deze prent verbitterde zeer de kluzenaars van *Port-Royal*. SACY meende dezelve door zijne *Enlumineures* te doen vervallen, met welke RACINE, in eenen zijner *Brieven* den spot heeft gedreven. Het is in de daad vrij zonderling, dat lieden van smaak en godsvrucht, hekelingen konden schrijven, die elkander benadeelden. — 10.º *Heures etc.* (*Getijdenboek van Port-Royal*), door de Jesuiten met regt, *Jansenist Getijdenboek* genaamd. De gebeden onder de *Mis*, zijn zonder eenige verandering, uit de *Theologie familière* van SAINT-CYRAN ontleend, welke in 1643, door den heer DE GONDY, aartsbisschop van *Parijs*, en te *Rome*, in 1654 veroordeeld was. — 11.º *Lettres etc.* (*Godvruchtige brieven*), *Parijs*, 1690, 2 dl.ⁿ in 8.vo De *Abrégé etc.* (*Beknopte Bijbelsche Geschiedenis*), met platen, onder den naam van ROYAPMONT,

in het licht gegeven, welke men gewoonlijk aan DE SACY toeschrijft, is volgens sommigen van NICOLAAS FONTAINE, die te gelijk met hem gevangen had gezeten, en die in de *Gedenkschriften van Port-Royal* zijne lofredede heeft geplaatst. Dit zeer verspreide werk is droog geschreven, heeft eenen koelen en geleenden verhaaltrant, is dikwijls onbetamelijk, en past weinig voor den ouderdom, waarvoor het vervaardigd werd. Ofschoon de sekten-dwalingen er niet in verspreid zijn, ontdekt men dezelve echter bij sommige gelegenheden. Men heeft hetzelfde voordeelig vervangen door *Kort begrip der Geschiedenis van de Godsdienst vóór de komst van JESUS CHRISTUS*, en *Kerkelijke Geschiedenis van de Hemelvaart onzes Heeren JESUS CHRISTUS, tot de wederkomst van Paus PIUS VII, te Rome, in 1814.* — Zie LHOMOND en MAASELAND.

MAISTRE (PETRUS LE), advokaat bij het parlement van *Parijs*, in 1728, in den ouderdom van 90 jaren overleden, werd zeer evaren in de schuinsche omwegen der regtsgeleerdheid, en teekende dezelve op in een uitmuntend *Commentarium* over

de stadsregten van *Parijs*, verscheiden malen gedrukt; de laatste uitgave is van 1741, in fol. — Men kent nog van dien naam KAREL FRANCISCUS LE MAISTRE, heer van *Claville*, in 1740 overleden, president bij het bureau der geldmiddelen, te *Rouanen*, en de schrijver eener *Verhandeling over de ware verdienste*, 2 dl.ⁿ in 12.mo, *Parijs*, 1734, een werk, dat eenen verbazenden opgang heeft gemaakt. Het is eene mengeling van geschiedkundige verhalen, kwinkslagen, zedekundige, wijsgeerige en letterkundige stukken, enz.

* MAISTRE (JOZEF, graaf DE), minister van staat, van het hof van *Piemont*, staatkundig en godsdienstig schrijver, werd te *Chambery*, den 1 April 1753 uit eene oude, van *Languedoc* oorspronkelijke, familie geboren: zijn vader, de graaf XAVERIUS DE MAISTRE, was voorzitter van den senaat van *Pavia*. Na goede studiën te hebben gemaakt, begaf de jonge JOZEF DE MAISTRE, zich in 1775, in de magistratuur; hij behoorde tot de door het Sardinisch bestuur, aan den senaat van *Savooije* afgevaardigden. Hij gaf vroegtijdig eenige staatkundige *Stukjes* in het licht, waarin hij den voortgang van zekere grond-

beginselen aantoonde, die de Fransche omwenteling moesten voortbrengen, en bij verschillende gelegenheden, voorzeide hij dit noodlottige tijdstip: *De eeuw onderscheidt zich door eenen verwoestenden geest, die niets gespaard heeft*, zeide hij, in 1784, in de redevoering, welke hij in den naam van het openbaar ministerie, in de jaarlijksche vergadering bij de opening van den senaat uitsprak; *wetten, gebruiken, staatkundige instellingen: dezelve heeft alles aangetaast, alles geschokt, en de verwoesting, zal zich tot grenspalen uitstrekken, die men nog niet ontdekt*. De graaf DE MAISTRE, werd in 1787 tot senator benoemd. In 1793 genoodzaakt om zijn vaderland te verlaten, ten gevolge van den inval der Franschen in *Savooije*, begaf hij zich naar *Piemont*, en volgde zijnen vorst naar het eiland *Sardinië*. In 1799, werd hij tot regent der groote kanselarij van *Sardinië* benoemd, en in 1803, als gevolmagtigd minister naar *St. Petersburg* gezonden. Hij maakte zich aan dit hof bekend, door zijne diplomatische talenten, en tevens door de vastheid zijner grondbeginselen en de wijsheid van zijn gedrag. Het schijnt dat de beweegreden van zijne terug-

komst, in verband staat, met de verbanning der Jesuiten, met welke hij in vertrouwelijke betrekkingen stond, maar deze terugroeping was geene ongenade. Nieuwe waardigheden wachtten hem aan het hof van zijnen koning, en bij zijn overlijden, den 25 Februarij 1821 voorgevallen, was hij minister van staat, regent der groote kanselarij van *Sardinië*, lid der akademie van *Turin*, en ridder groot-kruis der orde van den H. MAURITS en van den H. LAZARUS. Het geheele staaten letterkundige leven van den graaf DE MAISTRE, kan men in het kort beschrijven, in eene gestadige tegenkanting tegen de grondbeginselen der nieuwere filozofie; en uit al zijn vermogen bestreed, hij de grondregels, welke de Fransche omwenteling als de hare verklaarde. Toen hij zijn laatste uur voelde naderen, putte hij uit de godsdienst, welke hij gedurende zijn geheele leven beoefend had, krachtadige hulp en vermogende troostgronden. Kort te voren schreef hij, zijn naderend einde te kennen gevende, aan den heer MARCELLUS, oud-afgevaardigde der *Gironde*, deze belangrijke woorden: » Ik gevoel dat mijne gezondheid en mijn geest dagelijks ver-

zwakken. *Hic Jacet!* Zie daar hetgene, wat mij wel dra van alle goederen dezer wereld zal overblijven. *Ik eindig met Europa*, dit heet in goed gezelschap vertrekken. Zijne voornaamste schriften zijn: 1.º *Eloge etc.* (*Lofrede van VICTOR AMADEUS*), *Lyon*, 1775, in 8.vo — 2.º *Discours etc.* (*Redevoering bij de opening van den senaat van Savooije*). — 3.º *Deux lettres etc.* (*Twee brieven van eenen Savooischen edelman, aan zijne landgenooten*), 1793, in 8.vo — 4.º *Adres van eenige Savooische krijgslieden, aan de Fransche natie*, 1796, in 8.vo MALLET-DUPAN, was de uitgever van dit werk, waarin de schrijver de onbillijkheid der Fransche wetten jegens de uitgewekenen, en voornamelijk jegens de onderdanen van den koning van *Sardinië*, aantoot. — 5.º *Considérations etc.* (*Bespiegelingen over Frankrijk*), *Londen*, (*Lausanne*), 1796, in 8.vo Dit werk heeft een aantal uitgaven gehad. De eenige, door den schrijver herzien en verbeterd, is die van *Parijs*, POTET, 1821, in 8.vo — 6.º *Essai etc.* (*Proeve over het voortbrengend beginsel, der staatkundige constitutiën en der overige menschelijke in-*

stellingen), *Petersburg*, 1810, in 8.vo Derde uitgave, *Parijs*, POTER, 1821, in 8.vo met de *Considérations etc.* De schrijver stelt onder andere dingen, vast, dat de goddelijke magt, de onmiddellijke bron van alle gezag op aarde is; en over de godsdiensten sprekende, drukt hij zich, aldus uit . . . » Ten allen tijde zijn er godsdiensten op de wereld geweest, en ten allen tijde zijn er goddeloozen geweest, die dezelve bestreden hebben: ook was ten allen tijde de goddeloosheid eene misdaad; want even gelijk er geene valsche godsdienst kan zijn, zonder eene mengeling van waarheid, kan er ook geene goddeloosheid bestaan, die niet enige min of meer misvormde goddelijke waarheid bestrijdt; en, door eene noodzakelijke gevolgtrekking, heeft nooit de goddeloosheid in de voorledene tijden, de onheilen kunnen stichten, welke zij in onze dagen heeft voortgebracht; want zij is steeds schuldig naar mate van het licht, dat dezelve omringt. Het is volgens dezen regel, dat men de 18.^e eeuw moet beoordeelen; want het is onder dit gezichtspunt, dat dezelve naar geene andere gelijkt. Men hoort vrij algemeen zeggen, *dat alle eeuwen elkander gelijken, en*

dat alle menschen ten allen tijde dezelfde zijn geweest; maar men moet zich voor deze algemeene stellingen wel in acht nemen, daar dezelve door de ligtzinnigheid worden uitgevonden, om zich van het nadenken te ontslaan. Alle eeuwen, integendeel en alle natiën en geslachten, openbaren een bijzonder en onderscheidend kenmerk, hetwelk men zorgvuldig moet in acht nemen. Zonder twijfel zijn er ten allen tijde ondeugden in de wereld geweest; maar die ondeugden kunnen verschillen in getal, in aard, in heerschende hoedanigheid en in gewigt: ofschoon er nu altijd goddeloozen zijn geweest, heeft er echter nooit, voor de 18.^e eeuw, in den schoot des Christendoms een opstand tegen God plaats gehad! nooit vooral, had men eene heiligschendinge zamenzwering aller talenten, tegen derzelve oorsprong gezien; en . . . dit zagen wij in onze dagen» En later: » Het was dus eerst in het eerste gedeelte der 18. eeuw, dat de goddeloosheid werkelijk eene magt werd. Men ziet haar in den beginne van alle kanten zich met eene onbegrijpelijke snelheid verspreiden. Van het paleis naar de hut, zij sluipt alom, zij verontrust alles; zij heeft on-

zichtbare wegen, eene verborgene maar onfeilbare werkingskracht . . . Door eene onbegrijpelijke begoocheling, doet zij zich zelfs van diegene beminnen, wier doodelijkste vijandin zij is . . .”

— 7.º *Sur les délais etc.* (Over het uitstellen der goddelijke regtvaardigheid in het straffen der schuldigen), naar het Grieksch van PLUTARCHUS, met aanteekeningen. — 8.º *Du Pape.* (Over den Paus), Lyon, 1819, 2 dl.ⁿ, in 8.vo; 2.º uitgave door den schrijver vermeerderd en verbeterd, 1821, 2 dl.ⁿ in 8.vo. . . .

De schrijver beschouwt den Paus, onder vier gezigtspunten, te weten: 1.º in zijne betrekkingen met de Catholieke kerk; 2.º met de tijdelijke vorsten; 3.º met de beschaving en het geluk der volken; 4.º met de scheurzieke kerken. Over de onfeilbaarheid des Pauses sprekende, drukt hij zich aldus uit: » De onfeilbaarheid in de geestelijke, en de oppermagt in de tijdelijke orde, zijn twee volkomen gelijk betekenende woorden: beide drukken die verhevene magt uit, welke dezelve alle beheerscht, en waaruit al de andere voortvloeyen. Wanneer wij zeggen, dat de kerk onfeilbaar is, vragen wij voor de-

zelve geen enkel bijzonder voorregt: wij vragen slechts dat zij het regt genieete, hetwelk aan alle mogelijke souvereinen eigen is, die alle noodzakelijk als onfeilbaar handelen; want elk bestuur is oppermagtig; en zoodra men aanhetzelve, onder voorwensel van dwaling of onregtvaardigheid, tegenstand kan bieden, bestaat het niet meer. Het oppergezag heeft ontegensprekelijk verschillende vormen; hetzelve spreekt niet te *Konstantinopel*, zoo als te *Londen*; maar wanneer elk op zijne wijze heeft gesproken, is de *bill* zoowel als het *sefta* onherroepelijk. Het is even zoo met de kerk gelegen, dezelve moet bestuurd worden; anders zou er geene vereeniging, geen samenhang, geene eenheid meer bestaan. . . .” Dit, wat de hoofdzaak betreft, juiste grondbeginsel, is voor eene zekere wijziging vatbaar, die echter de bewijsreden van den heer DE MAISTRE geenszins verzwakt. Intusschen » men kan in eenen zeer waren zin zeggen, dat de algemeene kerkvergadering boven den Paus is: want, daar eene dergelijke kerkvergadering zonder den Paus niet bestaan kan, indien men kan zeggen dat de Paus en het geheele ligchaam van

bisschoppen boven den Paus zijn, of met andere woorden, dat de Paus alleen niet kan terugkomen op een leerstuk, door hem en de in eene algemeene kerkvergadering vereenigde bisschoppen beslist, zoo zullen de Paus en het gezond verstand in overeenstemming blijven. *Laat ons*, zegt THOMASSIN, *niet verder twisten, om te weten, of de algemeene kerkvergadering boven of beneden den Paus is; maar laat ons erkennen, dat de Paus, te midden der kerkvergadering, boven zich zelven is, en dat de kerkvergadering, van haar hoofd verstoken, beneden zich zelve is.*" (*l'Ami de la Religion et du Roi*, 23^e dl. blz. 99). — 9.º *De l'Eglise Galliane etc.* (Over de Gallikaansche kerk, in derzelver betrekkingen met den Opperpriester), om tot vervolg te dienen van het werk getiteld: *Du Pape*. (Over den Paus), na den dood des schrijvers in het licht verschenen, Parijs, 1821, in 8.vo, Lyon, 1822. De abt BASTON gaf eene wederlegging van het werk van DE MAISTRE in het licht, getiteld: *Réclamations etc.* (Vertoogen voor de kerk van Frankrijk, en voor de waarheid), tegen het werk van den heer DE MAISTRE, getiteld: *Over*

den Paus en deszelfs vervolg. — 10.º *Soirées de Saint-Petersbourg*, in het Nederduitsch vertaald en in het licht gegeven, onder den titel van *Avondgesprekken te St. Petersburg, 's Gravenhage*, 1822, in 8.vo Dit na den dood des schrijvers in het licht verschenen werk, heeft eenen verbazenden opgang gemaakt. Te midden van eenige ligte gebreken, tot welke zich de schrijver door eenen in deszelfs oorsprong lofwaardigen ijver, laat medeslepen, ontwaart men in deze gesprekken, eene zuivere en godsdienstige zedeleer, zucht tot orde en regtvaardigheid, verhevenheid van denkbeelden, kracht en welsprekendheid in den stijl. — 11.º *Lettre etc.* mede in het Nederduitsch vertaald door den heer J. G. LE SAGE TEN BROEK, onder den titel van *Brieven over de Spaansche inquisitie door den graaf J. DE MAISTRE aan eenen Russischen edelman geschreven, 's Gravenhage*, 1824, in kl. 8.vo (zie LLORENTE). DE MAISTRE heeft in handschrift nagelaten eene *Verhandeling tegen de wijsbegeerte van BACO*. DE MAISTRE was opehartig en opregt, hij bezat eenen diepzinnigen en verheven geest. Bescheiden, waddig, zeer aan de godsdienst

gehecht, was zijn onderhoud zeer geestig, behalve wanneer hij met mevrouw DE STAËL sprak, aan welke hij, uit zedigheid de eer overliet om te schitteren; eene eer, van welke zij bij elke gelegenheid wist gebruik te maken. Welligt heeft hij in zijne schriften eene voor het menschelijke geslacht onmogelijke volmaaktheid gedroomd; maar de lof, welke hem zijne tijdgenooten hebben toegezwaaid zal door de nakomelingschap niet gelogenstraf worden. — Men moet den graaf DE MAISTRE, niet verwarren met XAVERIUS DE MAISTRE, zijnen broeder, den schrijver der *Reize rondom mijne kamer*, van den *Melaatsche der stad Aoste* en van verscheiden andere stukken, even bevallig door de denkbeelden als door den stijl.

MAITRE-JEAN (ANTONIUS), van *Mery*, bij *Troyes*, werd, na uitmuntende studiën te *Parijs* te hebben gemaakt, door de zucht voor den geboortegrond, weder naar *Mery* teruggevoerd, alwaar hij zijne dagen doorbragt, in de uitoefening der heelkunde. Hij gaf in het begin der 18.e eeuw te *Troyes* in het licht: *Traité etc. (Verhandeling over de oogziekten)*, 1707, in 4.to. Dit werk, hetwelk bij gebrek van lofrednaars eenen

zeer slechten aftrek had, is voor alle oogartsen eene wet geworden, hetzelve is vijf of zes malen herdrukt, en in alle talen vertolkt. De ervarenheid van MAITRE-JEAN in de heelkunde, was het gevolg der diepe kundigheden, welke hij gedurende zijn geheele leven, in alles wat tot de geneeskunde betrekking heeft, had opgespoord. Hij was de kweekeling geweest van den beroemden MERY, met wien hij eene onafgebrokene briefwisseling onderhield.

MAITTAIRE (MICHAËL), een taalkundige en boekenkenner te *Londen*, in 1668 in *Frankrijk*, van Protestantsche ouders geboren, die na de in trekking van het edikt van *Nantes*, de wijk naar *Engeland* namen, heeft zich door zijne uitgebreide geleerdheid onderscheiden. Het gebied der letteren heeft hem te danken. 1.º goede uitgaven van eenige oude schrijvers, onder anderen van het *Corpus poëtarum latinorum*, *Londen*, 1713 tot 1722, 27 dl.ⁿ, in 12.mo — 2.º *Annales typographici*, 's *Gravenhage*, *Amsterdam* en *Londen*, 1717—1741. Dit werk, vol belangrijke en zeldzame bibliographische bijzonderheden, en waaraan men slechts weinige misslagen kan ver-

wijten, bevat den titel van al de sedert den oorsprong der boekdrukkunst, tot in 1557, gedrukte boekwerken. In 1733 gaf MAITTAIRE eene nieuwe uitgave van het 1.º dl. in het licht, dat het 4.^e dl. ten titel had; dezelve is aanmerkelijk vermeerderd. Beschrijver waarschouwt intusschen, dat men er altijd de eerste uitgave van 1719 bijgebruiken moet, omdat er zaken in voorkomen, die niet in de tweede herdrukt zijn. Eindelijk is in 1741 het *register* van het geheele werk, onder den titel van 5.º dl. in 2 afdeelingen in het licht verschenen. Dit deel is het nuttigste. — 3.º *Historia Stephanorum, Londen, 1709*, in 8.vo: dit is de geschiedenis der ETIENNE's, boekdrukkers te *Parijs*. — 4.º *Historia typographorum aliquot parisiensium*, ib 1717, 2 dl.ⁿ in 8.vo. — 5.º *Græcæ linguae dialecti, Londen, 1706, 1742*, in 8.vo 's *Gravenhage, 1738*, in 8.vo. — 6.º *Miscellanea græcorum aliquot scriptorum carmina Gr. Lat. Londen, 1722*, in 4.to. [MAITTAIRE verkreeg de vergunning, om in *Frankrijk* terug te komen, alwaar hij zich met de voornaamste geleerden verbond. In plaats van zich over zijne ballingschap te beklagen, hoorde men hem de

goede bedoelingen van **LODEWIJK XIV** toejuichen]. Hij overleed te *Londen* den 7 Augustus 1747

MAIUS (JUNIANUS) een Napolitaansch edelman, onderwees met roem de schoone letteren te *Napels*, op het einde der 15.^e eeuw, en had tot leerling den beroemden SANNAZAR. Hij hield zich bezig met het verklaren van de droomen, en maakte zich hierin beroemd: zoo gemakkelijk is het om het publiek te misleiden, dat zoo gaarne de toekomst wil onthullen. Men heeft van hem: 1.º *Brieven*. — 2.º Een woordenboek, getiteld: *Opus de priscorum proprietate verborum, Napels, 1475*, in fol., te *Treviso*, in 1477 herdrukt. — 3.º Eene uitgave van **PLINIUS den Jonge**, *Napels, 1476*, in fol.

MAIUS (JOANNES HENDRIK); een Lutersche Godgeleerde, in 1653, te *Pfortzheim*, in het markgraafschap *Baden-Durlach* geboren, was zeer ervaren in de Hebreeuwse letterkunde. Hij onderwees met roem de Oostersche talen, aan verscheiden hoogeschoolen, en in de laatste plaats aan die van *Giessen* alwaar hij predikant werd en in 1719 overleed. Hij was diep ervaren in de gewijde

en ongewijde oudheid. Men heeft van MAIUS een aantal werken, waarin vele kunde, maar ook overal de vooroordeelen zijner secte doorstralen. De voornaamste zijn: 1.º *Historia animalium scripturae sacrae*, in 8.vo. — 2.º *Vita J. REUCHLINI*, 1687, in 8.vo. — 3.º *Examen historice criticae RICARDI SIMONIS*. — 4.º *Synopsis theologiae symbolicae*, in 4.to. — 5.º *Moralis*, in 4.to. — *et Judaicae* in 4.to. — 6.º *Introductio ad studium philologiae, criticum et exegeticum*, in 4.to. — 7.º *Paraphrasis Epistolae ad Hebraeos*, in 4.to. — 8.º *Theologiae Evangelicae*, 1701 en 1719, 4 dl.ⁿ, in 4.to. — 9.º *Animadversiones et supplementa ad COCCII lexicon Hebraeum*, 1703, in fol. — 10.º *Oeconomia temporum Veteris et Novi Testamenti* in 4.to. — 11.º *Synopsis theologiae christianae*, in 4.to. — 12.º *Theologia Lutheri*, in 4.to. — 13.º *Theologia prophetica*, in 4.to. — 14.º *Harmonia Evangelica*, in 4.to. — 15.º *Historia reformationis Lutheri*, in 4.to. — 16.º *Dissertationis philologiae et exegeticae, Frankfurt*, 1711, 2 dl.ⁿ, in 4.to enz. Hij heeft ook eene *Uitgave* van den Hebreewschen Bijbelgeleverd. Zijn zoon, die denzelfden naam voerde, als

hij, heeft zich onderscheiden in de kennis van het Grieksch en de Oostersche talen.

MAIZEROI. — Zie MAISEROI.

MAIZIÈRES. — Zie MAISIÈRES.

MAJO. — Zie MAIUS.

MAJOLI (SIMON), te *Aoste* in *Piemont* geboren, werd bisschop van *Volturara*, in het koninkrijk *Napels*, en overleed in het jaar 1598. Hij was een groote compilator, en heeft zich voornamelijk bekend gemaakt door zijn werk *Dies caniculares*, verscheiden malen in 4.to en in fol. gedrukt, en door *ROSSET*, in het Fransch vertaald, *Parijs*, 1610 en 1643 in 4.to.

MAJOR (GEORGE), een leerling van LUTHER, te *Neurenberg*, in 1502 geboren, werd aan het hof van *FREDERIK III*, hertog van *Saksen*, opgevoed; onderwees te *Maagdeburg*, daarna te *Wittenberg*, werd predikant te *Eisleben*, en overleed in 1574. Terwijl de meester de noodzakelijkheid der goede werken verwierp, beweerde de leerling, dat dezelve ter zaligheid, zoo onvermijdelijk noodzakelijk waren, dat de kleine kinderen zonder dezelve niet konden geredt worden.

digd worden. Men heeft van hem verscheiden werken, in 3 dl.ⁿ in fol. Zijne aanhangers werden *Majoriten* genaamd.

MAJOR of **LE MAIRE** (JOANNES), in 1468, te *Haddington* in *Schotland*, geboren, kwam jong te *Parijs*, studeerde in het collegie van *Sainte-Barbe*, en daarna in dat van *Montaigu*. Hij werd aldaar hoogleeraar in de wijsbegeerte en godgeleerdheid, en onderwees beide met roem. In 1506 werd hij tot *doctor* der *Sorbonne* bevorderd, en overleed in *Schotland*, in 1550. Zijne voornaamste werken zijn: 1.º *Geschiedenis van Groot-Brittannië*, in zes boeken; dezelve eindigt met het huwelijk van **HENDRIK VIII**, met **CATHARINA van Aragon**. Dit oppervlakkige en niet zeer nauwkeurige werk, werd in 1521 in het licht gegeven. — 2.º *Commentariën op de Evangelien*, op het boek der *Spreuken*, enz. in fol. 1529, waarin men gemeend heeft, grondbeginselen aan te treffen, weinig verschillende van die van **RICHER**. Men schrijft hem ten onregte een werk toe, getiteld: *De groote spiegel der voorbeelden*, te *Douai* in 1603, in 4.to gedrukt; doch waarvan de eerste uitgave van 1481 is, en hetwelk bij gevolg niet van hem kan zijn.

MAJOR (JOANNES DANIEL), een geneesheer, in 1634, te *Breslau* geboren, oefende zijne talenten, langen tijd te *Hamburg*. Hij werd in 1665, tot hoogleeraar in de geneeskunde aan de pas gestichte universiteit van *Kiel* bevorderd; ook werd hij opziener van den plantentuin en overleed den 3 Augustus 1693 te *Stokholm*, werwaarts hij door **KAREL XI** beroepen was. Men heeft van hem een aantal werken. De voornaamste zijn: 1.º *Lithologia curiosa, sive de animalibus et plantis in lapidem conversis*, 1662, in 4.to — 2.º *De cancris et serpentibus petrefactis*, 1664, in 4.to — 3.º *Historia anatomiae*, 1666, in fol. Zijn leven, dat van zijnen vader en van eenen zijner broeders, zijn onder dezen titel vereenigd: *Vita et Scripta ELIAE et JOH. DANIELIS*. Men vindt hetzelfde in de *Dissertationes anthologicae*, van **G. K. GEBAUER**, *Leipzig*, 1738, in 8.vo

MAJORAGIO of **MAJORAGIUS** (ANTONIUS MARIA CONTI, bekend onder den naam van), dus genaamd naar een dorp in het gebied van *Milane*, alwaar hij den 26 October 1514 werd geboren, maakte zich bekwaam in de schoone letteren, en onderwees te

Milane met eenen buitengewonen roem. Hij was de kweekeling geweest der beroemde MAGGI en ALCIAT, en de vriend van den geleerden RICCI. MAJORAGIO was de eerste, die in de scholen het gebruik der *declamatiën*, onder de ouden zoo zeer in zwang, invoerde, en dat de *genie* van eenige jonge lieden opwekte. Zijn opgang maakte afgunstigen. Mendeed hem een proces aan, op grond, dat hij zijnen naam van ANTONIUS MARIA, in dien van MARCUS ANTONIUS MAJORIANUS had veranderd. Hij redde zich door te zeggen, dat er bij de schrijvers van het zuivere Latijn, geen enkel voorbeeld te vinden was, dat een man ANTONIUS MARIA genaamd werd. Dit waanwijzeantwoord sloot den mond aan den nijd. MAJORAGIO, bleef in het geruste bezit van zijnen naam en van zijnen roem, tot aan zijnen dood, den 4 April 1555. Er bestaat van hem: 1.º *Commentariën* op de rhetorica van ARISTOTELES in fol. op den Redenaar van CICERO, en op VIRGILIUS, in fol. — 2.º Verscheiden verhandelingen, onder andere: *De senatu Romano*, in 4.to; *de risu oratorio et urbano*; *De nominibus propriis veterum Romanorum*. — 3.º Eene verzameling van *La-*

tijnsche Redevoeringen, enz. *Leipzig*, 1628, in 8.vo In al deze werken straalde eene groote geleerdheid door.

MAJORIANUS AUGUSTUS (FLAVIUS JULIUS VALERIUS), keizer van het *Westersche rijk*, was nog zeer jong, toen hij in 457, met toestemming van LEO, keizer van het *Oostersche rijk*, op den keizerlijken troon werd verheven. Alles wat men van zijne familie weet, is dat zijn vader altijd zeer gehecht was geweest, aan den beroemden AËTIUS, veldheer onder VALENTINIANUS III, en dat zijn moederlijke grootvader, onder den grooten THEODOSIUS, veldheer der troepen van *Pannonië* was geweest. MAJORIANUS verbond zich aan de fortuin van den beruchten RICIMER, die eenen troon scheen te verachten, maar die onder begunstiging van eenen onvermogenden vorst wilde regeren. De burgerlijke en krijgskundige deugden van MAJORIANUS, bragten hem op den keizerlijken troon. Zoodra hij denzelfen beklommen had, beteugelde hij de Visigothen, en vormde het ontwerp, om de Wandalen ten onder te brengen. Om beter de krachten zijner vijanden te kennen, vermomde hij zich, stak naar *Afrika* over, en

ging, in hoedanigheid van afgezant, en onder voorwendsel van met voorstellen tot den vrede belast te zijn, GENSERICH, hunnen koning, bezoeken. Hij ontwaarde in den Wandaalschen vorst meer trotschheid dan dapperheid; vond in zijne troepen noch krijgstucht, noch moed; en bespeurde in zijne onderdanen eene buitengewone neiging tot den opstand. In Italië teruggekeerd bespoedigde hij de toebereidselen tot den oorlog en stak naar Afrika over. GENSERICH had geene hoop meer, en zijn ondergang was onvermijdelijk, indien er zich geene verraders onder de Romeinen hadden bevonden, die hem het grootste gedeelte hunner schepen overleverden. MAJORIANUS keerde naar Italië terug, om zijn verlies te herstellen. De Wandaal, voor de wapens van dien held bevreesd, deed hem den vrede vragen, en verkreeg denzelfden. RICIMER, opperveldheer der troepen van MAJORIANUS, den roem benijdende, welken die vorst verworven had, bragt het leger tot opstand, en vermoordde den keizer in 461, na een bestuur van 3 jaren en eenige maanden. MAJORIANUS was een moedige, ondernemende, werkzame en waakzame vorst, die door zijne onderdanen be-

mind en door zijne vijanden gevreesd werd. Even zoo be-minnelijk in het bijzonder als groot in het openbaar, was hij zacht, vrolijk en wellevend. In vreedestijd waren de schoone letteren zijne voor-naamste bezigheden.

MAJORINUS, eerste bisschop der donatisten in Afrika, in het jaar 306. Hij was bediende geweest van LUCILIA, eene beruchte dame dier sekte, en werd gezalfd om hem tegen over CECILIANUS te stellen. Ofschoon MAJORINUS, de eerste bisschop van dit wederspannige volk is geweest, gaf het hem zijnen naam niet; de opvolger van DONATUS had dit ongelukkige voorregt.

MAKOWSKI. — Zie MACCOVIUS.

MALABRANCA (LATINUS), een dominikaner, neef van paus NICOLAAS III, werd in 1278, tot kardinaal en bisschop van Velletri, daarna tot legaat van Bologna benoemd, en met de neteligste zaken belast: hij herstelde den vrede in Florence, hetwelk door de Guelfen en Gibellijnen verscheurd werd, en verwierf de achting en toegenegenheid der volken, door zijne regtschapenheid en zijne talenten. Hij overleed

in 1294. Men schrijft hem het hymnus *Dies iræ* toe, hetwelk anderen meenen te zijn van HUMBERT, 5^{en} overste der dominikanen. — Hij had tot bloedverwant HUGOLINO MALABRANCA, die van Augustijner religieus, bisschop van *Rimini*, en, in 1290, patriarch van *Konstantinopel* werd, en van wien men eenige godgeleerde werken heeft.

MALACHIAS, in het Hebreewsch, *de gezant des Heeren*, was de laatste der *twaalf kleine profeten* des ouden verbonds. ORIGENES en TERTULLIANUS hebben uit dezen naam, welke ook *engel des Heeren* beteekent, aanleiding genomen, om te beweren, dat deze profeet werkelijk een engel geweest was, die eene menschelijke gedaante aannam, om te profeteren. Maar dit gevoelen wordt niet gevolgd en behoort zulks ook niet te zijn; het dient slechts om te bewijzen, dat de groote mannen dikwerf smaak voor het buitengewone hebben. Anderen zijn met de Joden van gevoelen, dat MALACHIAS dezelfde is als ESDRAS; maar dit gevoelen is van bewijzen ontbloot: bijna al de heilige vaders en de beste schriftverklaarders, zijn van eene te-

genovergestelde meening. Het meest algemeene gevoelen is, dat hij uit den stam ZABULON en te *Sopha* geboren was. Wat hier ook van wizen moge, het schijnt zeker dat MALACHIAS, ten tijde van NEHEMIAS onder de regering van ARTAXERXES LONGIMANUS geprofeteerd heeft, ten tijde dat er onder de priesters en het volk van *Juda* groote oneenigheden bestonden, tegen welke de profeet zich verhief, dat is van 412 tot 408 vóór J. C. De profetiën, die ons van hem overblijven, zijn in het Hebreewsch, en bevatten vier hoofddeelen. Hij voorzeide de afschaffing der Joodsche offeranden, de instelling van een nieuw offer, hetwelk door de geheele wereld zou worden opgedragen. Hij onderrigt de priesters; betrekkelijk de zuiverheid, waarmede zij hunne offers moeten opdragen, en voorzegt het laatste oordeel en de komst van ELIAS. Onder de verklaarders van MALACHIAS, rekent men den H. HIERONYMUS, THEODORETUS, JONATHAN-BEN-UZIEL, KIMCHI, ABEN-EZRA, MELANCHTHON, GABRIEL D'ACOSTA, ED. POCOKE, JOANNES FREDERIK FISCHER, *dom CALMET*, AUGUSTINUS DE QUIROS en ROSENMULLER.

MALACHIAS (*Heilige*), in 1094, te *Armagh*, in *Ierland* geboren, was achter-eenvolgend abt van *Benchor*, bisschop van *Connor*, en eindelijk in 1127 aartsbisschop van *Armagh*. Na, door zijnen ijver en zijne voorbeelden, een nieuw aanzien aan zijn diocees te hebben gegeven, legde hij in 1135 zijne aartsbisschoppelijke waardigheid neder. Hij overleed te *Clairvaux*, in de armen van den H. BERNARDUS, zijnen vriend, in 1148. Men schrijft hem *profetiën* toe over al de pausen, van af CELESTINUS II, in 1143 verkozen, tot het einde der wereld: maar dit werk, zegt men, is in het conclave van 1590 gefabriceerd, door de voorstanders van den kardinaal SIMONCELLI, die bezorgd waren, om dengenen wel aan te duiden, dien zij tot de pausselijke waardigheid wilden verheffen. De heilige BERNARDUS, die het *Leven van den heiligen MALACHIAS* beschreven, en de geringste zijner voorzeggingen heeft aangehaald, maakt niet het minste gewag van deze. Geen enkele schrijver heeft er vóór de zeventiende eeuw gesproken. Dit stilzwijgen van 400 jaren is een sterk bewijs van onderschuiving. Men kan zien pater MENESTRIER,

in zijne *Verhandeling over de profetiën aan den heiligen MALACHIAS toegeschreven*. Degene, die zich met de verklaring der profetische zinnebeelden hebben bezig gehouden, vinden altijd eenige zinspeling, hetzij gezocht of waarschijnlijk in het geboorteland der pausen, in hunne namen, hunne wapens, hunne geboorte, hunne begaafdheden, hun kardinaalstitel, de door hen bezetene waardigheden, enz. enz. Bij voorbeeld de profetie, welke URBANUS VIII betreft, was *Lilium et rosæ*. Dezelve is letterlijk vervuld, zeggen de uitleggers; want deze paus voerde in zijn wapen honigbijen, die *leliën en rozen* uitzuigen. Men moet echter bekennen, dat er eenige benamingen onder voorkomen, die met zeldzame en opmerkenswaardige omstandigheden zamentreffen, zoo als die van *Peregrinus apostolicus*, welke in deze lange opvolgingslijst, PIUS VI beteekent, en die wel waarheid schijnt, door de reis van dien paus naar *Duitschland*, in het belang der kerk en des Apostolischen Stoels ondernomen. Het *leven* van den heiligen MALACHIAS, in het Latijn, door den heiligen BERNARDUS beschreven, is door pater MARFÈ in het Italiaansch ver-

taald. JOANNES GERMANO heeft in het licht gegeven: *Vita, gesti e predittioni del padre san MALACHIA, Napels, 1670, 2 dl.ⁿ in 4.to*

MALAGRIDA (GARRIËL), een Jesuit, in 1689, te *Mercajo*, in het *Milanesche* geboren, stak vroegtijdig naar *Amerika* over, alwaar hij gedurende negen en twintig jaren, den post van Missionaris in *Maragnan* en *Brazilië* waarnam. Hij zou aldaar waarschijnlijk zijne dagen hebben geëindigd; indien de koningin van *Portugal*, MARIA ANNA van *Oostenrijk*, hem niet naar *Lissabon* beroepen had, om hem haar vertrouwen te schenken, in de zaken, welke de godsdienst betroffen. Don JUAN V had niet minder eerbied voor dien religieus, welken hij als een man Gods beschouwde. Toen hij in 1750, voor de tweede maal terug kwam, ging koning JOZEF hem in persoon te ontmoet, zoo groot was het ontzag, hetwelk hij voor dien Jesuit koesterde. Tijdens de aardbeving in 1755, verhief hij vrijmoediglijk zijne stem

tegen de óngeregelgheden der hoofdstad, en gaf in het licht: *Judicium de vera causa terræ motûs quem passa est Ulissipo die 1 Novb. 1755.* Deze ijver mishaaide aan zekere personen, en degene, die zich overtuigd hielden, dat de natuurlijke gebeurtenissen, in geenerlei betrekking stonden met de beschikkingen der Voorzienigheid, hielden hem voor een krankzinnig mensch, terwijl de meeste in zijne predikatiën, niets anders dan de zeer eenvoudige gronden des Christendoms zagen. Een oude kerkvader, (de heilige EPHREM), had over hetzelfde onderwerp eene treffende homilie gehouden, waarin men al de redenen aantreft, welke MALAGRIDA in zijn werk ontwikkelde, strookende daarenboven met het gevoelen der kerk, welke in het gebed *Contra terræ motus*, zich aldus uitdrukt: *Terram quam vidimus nostris iniquitatibus trementem, superno munere firma, ut mortalium corda cognoscant, et te indignante talia flagella prodire, et te miserante cesare* (*). Op den 11 Janu-

H h 2

(*) Men kan over dit onderwerp nazien: *Dissertation sur les tremblemens de terre, les épidémies, les orages, les inondations etc.*, welke men vindt aan het slot der *Observations sur les Systèmes*, Luik, 1788, met het opschrift: *Non hæc sine numine Divum eveniunt*. Er komen gezigtspunten in vóór, die voornamelijk op den ramp van *Lissabon* betrekking hebben.

arij 1759, werd hij als me-depligtige van den hertog van AVEIRO (zie dat art.) in hechtenis genomen, en den 12, aan gekwetste majesteit schuldig verklaard. Na eene driejarige gevangenschap, bevrijdde men hem uit zijnen kerker, en, zonder een woord te spreken, over de misdaad, welke men hem had aangewreven, gaf men hem aan de inquisitie over als een' valschen profeet en eenen schijnheilige. De algemeene geloofsonderzoeker, don JUAN DE BRAGANZA, broeder des konings, met al de bijzitters der regtbank, weigerden, om hem als schuldig te erkennen. Men benoemde eene nieuwe regtbank, onder voorzitterschap van PAULUS CARVALHO, broeder des ministers, en men instrueerde dat hij in zijne gevangenis geschreven had: het *Heldhaftige en bewonderenswaardige Leven der roemrijke heilige ANNA*, en het *Leven en rijk des anti-Christ's*, werken die, indien dezelve wezenlijk bestonden, slechts eene eenvoudige verbijstering in dien grijsaard zouden bewijzen, wiens geest door het gruwelijke eener driejarige gevangenis verstompt was. Maar het schijnt zeker, dat de zoogenaamde fragmenten, die in het proces van MALAGRIDA worden

aangehaald, van den beruchten pater NORBERT zijn, die toenmaals, onder den naam van den abt PLATEL, in de soldij van CARVALHO schreef, Dit ten minste beweert een schrijver, wiens gezonde critiek de sierlijkheid van stijl evenaart. Wij zullen hem eenen oogenblik laten spreken: *Duo illa opuscula, quæ nullus mortalium adhuc vidit, aut videbit unquam, alterum inscriptum Vita sanctæ ANNÆ, alterum Historia imperii antichristi, a Malagrída, ut fingunt, in carcere conscripta merum fuisse boni Platelii commentum multi non sine argumentis arbitrantur. Quid enim? Abhorrebatne iste Platellius a moribus illius NORBERTI, qui supposititiam, Juliopolitani episcopi; approbationem, nimirum episcopi manum mentitus famosæ orationi funebri apposuit qui teste P. THOMA DE POITIERS, alia multa in hoc ipso genere factitavit? Adde, quod absurdissimæ delirationes, per ridiculæ ineptiæ, fatitas et stultitia, quibus redundant illa fragmenta, quæ ex commemoratis Malagrída suppositiis opusculis excerpta esse dicuntur, sane olent cerebrum hominis aut mente capti, aut super, quam dicipossit, stolidi, bardi at-*

que insciti. Nego igitur ea Malagridæ fuisse: nam cuius Malagridæ ea fuisse dicamus? Malagridæ nementem capti at reclamant Dominiquæ sitores, qui eam capitis damnarunt, et quam maxima possunt contentione, nobis persuadere conantur, Malagridam mentis compotem ea scripsisse; qua quidem tanta, tamque diligenti asseveratione existimationi suæ consulere volerunt, ne scilicet quis quam suspicari posset, hominem amentem ob ea, quæ in amentia ipsa scripsisset, ultimo supplicio ab æ quissimus iudicibus affectum fuisse. An Malagridæ sana mente utentis? At quis sibi persuadeat tam inepte, tamque stolide scribere potuisse jesuitam, qualis erat Malagrida, non mediocriter litteratum, et non modo in severioribus disciplinis satis eruditum, verum etiam in amœnioribus probe versatum ut argumento sunt multa, quæ diversis temporibus scripsit, quorum non nulla, cum in carcerem abreptus suit, intercepta fuerunt in quibus reperta est tragoedia inscripta. Aman, opus in genio elaboratum, perpolitum et in suo genere perfectum? Cum igitur opera illa neque Malagri-

dæ mente capto neque Malagridæ sanæ mentis compoti adscribi possint, restat ut insigni scriptori nostro Platelio tribuantur; præsertim quia neque hominis ingenium neque confingendi quodlibet; comminiscendique inveterata consuetudo multum videtur ab hac scribendi ratione discrepare. Wat hier ook van wezen moge, volgens den inhoud dezer beide schriften, werd MALAGRIDA als kettersch verklaard, en aan den wereldlijken arm overgeleverd, die hem veroordeelde, om levend verbrand te worden, hetwelk op den 21 September 1761, ten uitvoer werd gebracht. » Het overdrevene belagchelijke en ongerijmde, zegt VOLTAIRE, werd met het overdrevene gruwelijke gepaard. MALAGRIDA werd slechts als profeet in regten betrokken, en verbrand, slechts omdat hij gek, en niet omdat hij een koningsmoorder was." *Siècle de LOUIS XV*, 33e hoofddeel. De schrijver van het *Testament politique* van den maarschalk de BELLE-ISLE, in 1762 gedrukt, laat zich over deze gebeurtenis aldus uit: » Ik spreek hier niet over eene maatschappij van religieuzen, die het ministerie van Lissabon, in dien koningsmoorder heeft

willen betrekken, maar ik durf zeggen, dat het even zoo gemakkelijk is te bewijzen, dat de Jesuiten, geen deel aan deze zamenzwering hebben gehad, als om de drijfvederen der beschuldiging aan te toonen.... Ik bezit uitmuntende *Memoriën*, welke deze zaak ophelderden.. Wee den koningen, die in zulke ernstige zaken, verzuimen, om alles door zich zelve te zien." De filozoof MAUPERTUIS, zegt in een antwoord op eenen brief van den heer DE LA CONDAMINE (gedagteekend *Mantua*, den 27 Maart 1759), waarin deze de Jesuiten, betrekkelijk deze zaak verdedigd had: » Ik bedank u voor het verhaal, dat gij mij van de zamenzwering van *Portugal* gezonden hebt. Wat de Jesuiten betreft, zoo denk ik geheel en al, zoo als gij. Zij moeten wel zeer onschuldig zijn, indien zij aan de straf kunnen ontsnappen; maar ik kan hen niet als schuldig achten, zelfs al vernam ik ook, dat men hen levend heeft doen verbranden." Nadat de koningin bij een plegtig besluit van den 7 April 1781, al de in de gewaande zamenzwering betrokkene personen, onschuldig heeft verklaard, moet er ten opzichte van pater MALAGRIDA, zoo min als ten opzichte der

anderen eenige twijfel over blijven. Zie AVEIRO, MICHAEL DELL' ANNUNCIATA, POMBAL, TAVORA. [De abt DE LONGCHAMPS heeft onder den titel van MALAGRIDA, een treurspel in drie bedrijven in het licht gegeven, *Lisabon*, 1763, in 12.mo; dit is een vrij slecht ontworpen tooneelstuk, in hetwelk men hevige uitvaringen tegen de Jesuiten aantreft, die omtrent dezen tijd uit *Frankrijk* verdreven werden.]

MALALA. — Zie JOANNES, bijgenaamd MALALA.

MALAPERT (KAREL), een dichter en wiskunstenaar, te *Bergen* in *Henegouwen*, in 1581 geboren, werd Jesuit, onderwees de wijsbegeerte, te *Pont-à-Mousson*, begaf zich naar *Polen*, alwaar hij hoogleeraar der wiskunde werd, en bekleedde vervolgens denzelfden post te *Douai*. PHILIPPUS IV beriep hem, om die wetenschap te *Madrid*, in de aldaar door hem gestichte universiteit te onderwijzen; maar MALAPERT overleed onder weg te *Vittoria*, in *Katalonië*, den 5 November 1630. Hij heeft nagelaten: 1.º *Gedichten*, te *Antwerpen*, in 1634 gedrukt. Zijn Latijn is zuiver, zijne voordragt juist, zijne beelden levendig en steeds ver-

scheiden: hij is geenszins in woordspelingen en aardigheden vervallen, die in zijnen tijd zoo gemeen waren. — 2.° Verscheiden *wiskundige werken*, Douai, 1620 - 1633.

MALATESTA (SIGISMUNDUS), heer van *Rimini*, een berucht veldheer der 15^e eeuw, vereenigde in zijnen persoon, een zonderling mengsel van goede en slechte hoedanigheden. Een wijsgeer, geschiedschrijver, en zeer bekwaam krijgsman zijnde, was hij heerschzuchtig, goddeloos, zonder geloof en zonder menschlievendheid. Ondanks de excommunicatie, door Paus Pius II, om zijne goddeloosheid tegen hem uitgevaardigd; maakte hij zich zeer geducht in de oorlogen, welke hij met zijne naburen had. In dienst der Venetianen getreden zijnde, veroverde hij op de Turken, *Misitra*, bij het oude *Sparta* gelegen, en verscheiden andere plaatsen van *Morea*. Bij zijne terugkomst wendde hij zijne wapens tegen den Opperpriester, die hem geëxcommuniceerd had; maar zulks was zonder gevolg, en hij overleed in 1467, in den ouderdom van 51 jaren. Hij liet kinderen na, die hem in zijne dapperheid, maar niet in zijne ondeugden en

zijne ongodsdienstigheid navenolgen.

MALAVAL (FRANCISCUS), te *Marseille*, den 27 December 1627 geboren, verloor reeds in den ouderdom van 9 maanden het gezigt. Dit toeval belette hem niet, dat hij het Latijn leerde, en dat hij zich bekwaam maakte door de voorlezingen, welke men voor hem hield; hij hechtte zich voornamelijk aan de geheimzinnige schrijvers (*misticiers*), en wist niet genoeg diegene te onderscheiden, welke zijn vertrouwen verdienden, en die, welke hij behoorde te wantrouwen. Het verlies des gezichts, maakte hem de inspanning gemakkelijk, welke de schrijvers vorderen, die vol zijn van de denkbeelden van den *quietist* MOLINOS. Hij gaf dezelve in *Frankrijk* in het licht, maar met eenige verzachtingen, in zijne *Pratique etc.* (*Gemakkelijke praktijk, om de ziel tot de beschouwing te verheffen*); een werk, dat te *Rome*, ten tijde van de zaak van het *quietismus* gecensureerd werd. De schrijver had slechts bij verrassing gedwaald; hij herriep zich, en verklaarde zich openlijk tegen de dwalingen van MOLINOS. Deze gedweeheid kan doen gelooven, dat hij even als andere mistie-

kers, die ter goeder trouw handelden, maar aan de taal eener naauwgezette godgeleerdheid weinig gewoon waren, minder in het wezenlijke der zaken, dan in de uitdrukkingen gedwaald had. Dezelve zijn ten uiterste juist in onderwerpen, die de inwendige en somtijds buitengewone wegen betreffen, langs welke God de zielen leidt, en welker geheim niet voor eene algemeene en naauwkeurige verklaring vatbaar is. (Zie RUSBROCH, TAULER, FÉNELON, JOANNES D'YEPEZ). De godsvrucht van MALAVAL bragt hem in eene briefwisseling met verscheiden beroemde personen, onder anderen met den kardinaal BONA, die voor hem, ofschoon hij blind was, eene dispensatie verkreeg, om den geestelijken stand te kunnen aangaan. Deze godvruchtige geestelijke overleed te Marseille, in 1719. Men heeft van hem: 1.° *Poésies etc.* (*Geestelijke gedichten*), te Amsterdam, in 1714, onder den titel van *Keulen*, in 8.° herdrukt. Dezelve strekken meer tot genoegen aan de godvruchtige personen, dan aan de lieden van smaak. — 2.° *Vies etc.* (*Levensbeschrijvingen der heiligen*, onder anderen, *dat van den heiligen PHILIPPUS BENITI of BENIZZI*),

vijfden overste der Servitermonniken. — 3.° *Discours etc.* (*Verhandeling tegen het volks-bijgeloof, betrekkelijk de gelukkige en ongelukkige dagen*), in den MERCURE der maand Junij 1688 opgenomen. — 4.° Verscheiden werken in handschrift, waarvan men de lijst in het *Woordenboek* van MORERI, uitgave van 1750, kan vinden.

MALAVAL (JOANNES), een heilkundige, in het diocees van Nîmes, in 1669 geboren, in 1758 overleden, kwam vroegtijdig te Parijs. Hij kwam in naauwe vriendschapsbetrekkingen met HECQUET, die hem het protestantismus, waarin hij geboren was, deed afzweren. MALAVAL legde zich voornamelijk toe op datgene, wat men *kleinere heilkunde* noemt, op het aderen, het toedienen van fontenellen, het zetten van laatkoppen, enz., en hij muntte in dat gedeelte uit. De *gedenkschriften* der koninklijke akademie van heilkunde bevatten verscheiden waarnemingen van dien bekwamen man.

MALCHUS, dienaar van den hoogepriester CAÏPHAS, dien toen hij zich in den *Olijftuin* met diegene bevond, welke uitgezonden waren, om JESUS gevangen te nemen,

door den heiligen PETRUS, met een zwaardslag het oor werd afgehouden: maar JESUS hem aangeraakt hebbende, was hij weder genezen.

MALCHUS, een beroemde kluizenaar der 4^e eeuw, op het grondgebied van *Nisibië* geboren, begaf zich onder eene gemeenschap monniken, welke de woestijn van *Chalcis*, in *Syrië* bewoonden: hij verliet dezelve, onder voorwendsel van zijne moeder te gaan troosten, die weduwe was geworden; maar hij werd door de Sarracenen gevangen genomen, die hem eindelijk wilden noodzaken met eene gevangene te huren. Na zonderlinge lotgevallen, werd hij aan zijn klooster terug gegeven. De helige **HIERONYMUS** heeft zijne geschiedenis met even zoo vele sierlijkheid als kracht geschreven: dit is een der schoonste stukken der schriften van dien heiligen leeraar. **LA FONTAINE** heeft het *Leven van den heiligen MALCHUS*, in Fransche verzen gebragt; dit dichtstuk werd door **ROUSSEAU**, den lierdichter, op prijs gesteld.

* **MALCOLM I**, koning van *Schotland*, zoon van **DONALD III**, volgde zijnen neef, **KONSTANTIJN III** op, die in

943, de kroon had nedergelegd en overleed. Hij bleef niet lang op den troon: in 938 uitgeroepen, werd hij in 958 te *Ulrine*, in het graafschap *Murray*, vermoord. Gedurende dien tusschentijd van 20 jaren, was hij in den beginne in vrede met zijne naburen; daarna verschaft hij eenige hulp aan **EDRED**, koning van *Engeland*, om *Northumberland* aan de Deenen te ontweldigen. Hij had tot opvolger **INDULF**, zoon van **KONSTANTIJN III**, die in 967 in eenen strijd tegen de Deenen roemrijk sneefde, terwijl hij de kroon van *Schotland*, aan **DUFF** of **DUPHUS**, zoon van **MALCOLM**, en *Cumberland*, aan **CULEN** of **CULLENUS**, zijnen eigen zoon, naliet.

* **MALCOLM II**, zoon van **KENNETH III**, kon bij den dood van zijnen vader niet tot den troon geraken, ofschoon de staten hem tot onmiddellijken opvolger hadden verklaard, **KONSTANTIJN IV**, zoon van **CULEN**, en **GRIM**, kleinzoon van **DUFF**, voerden den sceppter vóór hem: eindelijk kon hij zich in 1004, als koning van *Schotland* doen erkennen. Hij voerde met roem verscheiden oorlogen tegen de Deenen, die talrijke invallen in zijn rijk

deden. MALCOLM vergaf op eene edelmoedige wijze, aan degene, die hem langen tijd van den troon hadden verwijderd gehouden; maar hij kon dezelve door de erkenning niet aan zich verbinden, en zonder ophouden spanden zij zamen tegen zijn leven. Het gelukte hun, hem in 1034, in het kasteel van *Glamis*, van het leven te berooven. Terwijl de moordenaars beproefden, om het meer *Forfar*, dat toegevroren was, over te trekken, brak het ijs onder hunne voeten, en zij werden gevangen genomen en opgehangen. MALCOLM had twee dochters, BEATRIX, moeder van DONALD of DUNCAN I, die zijnen grootvader opvolgde, en DOADA, moeder van MACBETH. De gelijktijdige geschiedschrijvers verhalen, dat in eenen slag, bij de beek *Lochty* geleverd, een jonge krijgsman, KEITH genaamd, zich zoo zeer onderscheidde, dat de koning hem tot belooning, de vrijheerlijkheid *Lothian* gaf: het is van dezen KEITH, dat het geslacht der erfelijke maarschalken van *Schotland* is afgestamd. Men heeft beweerd, dat MALCOLM al de domeinen der kroon aan den adel had gegeven, die dezelve van toen af onder den titel van leengoederen zou hebben bezeten, voor

zich zelven niets anders dan den titel van koning, en eenen heuvel bij de stad *Scone* behoudende, om aldaar regt te doen; maar de aanzienlijke inkomsten, welke zijne opvolgers aan de kerken en kloosters verleenden, welke door hen gesticht werden, bewijzen het ongegronde dezer bewering.

MALCOLM III. — Zie MARGARETHA (*Heilige*), koningin van *Schotland*.

MALCOLM IV, klein-zoon van DAVID, koning van *Schotland*, beklom den troon van dat rijk in 1153. Deze vorst beminde den vrede, stichtte kerken en kloosters, en maakte zich bemind door zijne zuiverheid, zijne zachtmoedigheid en zijne godsvrucht. Hij overleed in 1165, in den ouderdom van 25 jaren. WILLEM, zijn broeder, volgde hem op. Men vindt de bijzonderheden zijner deugden in de *Geschiedenis van Engeland*, door WILLIAM VAN NEWBRIDGE of LITTLE, 1^e boek 25^e hoofddl., IIe boek 18^e hoofddl.

MALDONADO (DIEGO DE CORIA), een Spaansche karmeliet der 16^e eeuw, door twee werken bekend, zonderling, om de belagchelijke aanmattingen, die hij er in doet

gelden. Het eene is eene *Verhandeling over de derde orde de karmelieten*, in het Spaansch. Hij verzekert er in, dat de broeders, waaruit dezelve is zamengesteld, onmiddellijk van den profeet ELIAS afstammen; hij telt onder de groote mannen, die tot de orde behooren, den profeet ABDIAS; en onder de beroemde vrouwen, de overgrootmoeder van den Verlosser der wereld, die hij de heilige EMMERENTIANA noemt. Het andere werk, door dien goeden vader geschreven, is eene *Kronijk van de orde de karmelieten*, in fol. *Cordova*, 1598, in het Spaansch. Hij draagt hierin zeer zonderlinge stellingen voor.

MALDONATO (JOANNES), een beroemde Jesuit, in 1534, te *Casas della Reina*, in *Estramadura* geboren, volbragt zijne studiën te *Salamanka*. Hij onderscheidde zich aldaar, en onderwees het Grieksch, de wijsbegeerte en de godgeleerdheid met geenen geringen roem. In 1562 begaf hij zich onder de Jesuiten, en kwam in het volgende jaar te *Parijs*, om er de wijsbegeerte en godgeleerdheid te onderwijzen. MALDONATO had aldaar zulk een verbazend aantal leerlingen, dat zijne gehoorzaal, drie uren, voor dat hij zijne

lessen begon, reeds vol was; en daar dezelve meestal te klein was, zag hij zich dikwerf verplicht, om zijne voordrachten op de plaats van het collegie te houden. Hij onderwees vervolgens te *Poitiers*. Daar de kardinaal van LOTHARINGEN, een gesticht wilde doen bloeijen, hetwelk hem zeer ter harte ging, lokte hij hem naar de universiteit, welke hij te *Pont-à-Mousson* gesticht had. De hertog van MONTPENSIER deed hem besluiten om over *Sédan* te gaan, ten einde de hertogin van BOUILLON, zijne dochter, tot de eenheid terug te brengen. Hij trad aldaar met drie en twintig protestantsche predikanten in conferentie, die hij tot zwijgen bragt, en van welke hij er twee der beroemdste bekeerde. Te *Parijs* teruggekeerd, ging hij voort, met roem te onderwijzen; maar men wikkelde hem in omstandigheden, die zijne rust stoorden. Hij werd beschuldigd, van aan den president MONTBRUN, een legaat, ten gunste zijner maatschappij te hebben doen maken, en dwaalingen, betrekkelijk de onbevleete ontvangenis te onderwijzen. MALDONATO werd door een besluit van het parlement van *Parijs*, van de eerste zaak vrijgesproken; en van de tweede, door eene

uitspraak van PETRUS DE GONDI, bisschop derzelfde stad in 1575. De *Sorbonne* had hem in dit geschil gewikkeld, wyl hij gezegd had, dat de onbevleete ontvangenis, geen vast en onbetwistbaar leerstuk was. Zijne regtvaardiging maakte den nijd nog vuriger, om hem te vervolgen; de geleerde Jesuit onttrok zich aan die vervolgingen, door de wijk naar *Bourges* te nemen. Hij verbleef aldaar omtrent 18 maanden, na verloop van welke paus GREGORIUS XIII, hem naar *Rome* beriep, ten einde aldaar aan de uitgave van den *Griekschen bijbel* der zeventigen te arbeiden. MALDONATO overleed aldaar, eenigen tijd daarna, in 1583. Deze Jesuit was een der kundigste godgeleerden van zijne maatschappij, en eene der schoonste geniën zijner eeuw. Hij verstond het Grieksch en het Hebreeuwsch; hij had zich in de gewijde en ongewijde letterkunde bekwaam gemaakt. Hij had de kerkvaders en godgeleerden wel gelezen: en het is zonder grond, dat RICHARD SIMON beweert: »dat hij het groote getal, door hem aangehaalde schrijvers, niet in de bron had gelezen, en dat hij gebruik had gemaakt van het werk dergenen, die hem voor waren gegaan, enz.” De

zelfde *criticus*, elders over de bijbelvertaling sprekende, doet aan MALDONATO regt wedervaren. »Men ziet wel, zegt hij, dat die Jesuit met veel ijver aan dit uitmuntende werk heeft gearbeid. Hij ziet geene enkele moeilijkheid over het hoofd, maar onderzoekt dezelve in den grond. Wanneer er zich onderscheidene letterlijke zinnen van eenen zelfden tekst opdoen, is hij gewoon den besten te kiezen, zonder het gezag der oude schriftverklaarders, noch zelfs dat der groote meerderheid in acht te nemen, zich niets anders dan de waarheid tot gids kiezende.” Zijn stijl is duidelijk, levendig en ongedwongen. Vele gemakkelijheid, om zich uit te drukken, vele levendigheid, tegenwoordigheid van geest en buigzaamheid, maakten hem zeer geducht in het redetwisten. MALDONATO was niet slaafsch gehecht aan de gevoelens der schoolsche godgeleerden; hij dacht door zich zelve, en had eenigzins vrije, en somtijds zonderlinge maar altijd regtzinnige gevoelens. Er bestaat van hem: 1.° Uitmuntende *Commentariën* op de evangeliën, waarvan de beste uitgaven zijn, die van *Pont-à-Mousson*, in fol., 1595, en de volgende, tot in 1617; want die later in het licht

verschenen zijn verminkt. De geleerden stellen er hoogen prijs op. — 2.º *Commentariën* op JEREMIAS, BARUCH, EZECHIËL en DANIEL, 1609, in 4.to — 3.º *Verhandeling over de Sacramenten*, met andere kleine stukken, *Lyon*, 1614, in 4.to — 4.º *Eene Verhandeling over de genade, eene over de erfsonde, eene over de kerkgebruiken; Aanmerkingen*, op de psalmen, de spreuken, het hooglied, den ecclesiastes en ISAÏAS, en verscheiden stukken, te *Parijs*, in 1677, in fol. in het licht gegeven. Dit deel prijkt met eene voorrede, aan zijnen lof toegewijd. 5.º *Verhandeling over de Engelen en duivelen*, *Parijs*, 1617. Dit zonderlinge en zeldzame werk, is slechts in het Fransch gedrukt, en naar het Latijn vertaald, hetwelk nooit het licht heeft gezien, door FRANCISCUS ARNAULT, heer van *Laborië*. — 6.º *Summula casuum conscientiae*, waarvan de zedeleer wat al te slap is toegeschenen. — 7.º *Tractatus de caeremoniis*, welke door de zorg van FRANCISCUS ANTONIUS ZACCARIA, voor de eerste maal te *Rome*, in 1781, in 4.to, in de *Bibliotheca ritualis* is gedrukt geworden. — Men moet hem niet verwarren met JOANNES MALDONATO, priester van

Burgos in 1550, die lessen voor den *Roomschen* brevier heeft geschreven.

MALEBRANCHE of MALBRANCO (JACOBUS), een geleerde Jesuit, te *Saint-Omer*, in 1580 geboren, en te *Doornik*, in 1653 overleden, heeft verscheiden stichtelijke werken in het Latijn vertaald, en eene gezochte geschiedenis geleverd: *De Morinis et Morinorum rebus*, 1629, 1647 en 1654, 3 dl.ⁿ in 4.to Dezelve begint met het jaar 309 vóór J. C. en eindigt met het jaar 1313. Hij heeft deze geschiedenis voortgezet tot het jaar 1553, wanneer *Terouane*, de hoofdstad dier volken, door KAREL V verwoest werd: eene gebeurtenis in dit jaarschrift uitgedrukt: DELETI MORINI. Men bewaarde dit handschrift te *Doornik*, in het noviciehuis der Jesuiten: men weet niet wat er na de vernietiging der Jesuiten van geworden is.

MALEBRANCHE (NICOLAAS), een kundig godgeleerde en wijsgeer, en een bekwaam bovennatuurkundige, de zoon van eenen secretaris des konings, te *Parijs* den 6 Augustus 1638 geboren, begaf zich in 1660 in de congregatie van het *Oratorium*. Op raad van een' zijner ordebroeders, die de neiging van

zijn geest niet kende, gaf hij zich in den beginne aan eene soort van studie over, voor welke hij niet geboren was. Hij liet de commentariën op de H. Schrift en de godgeleerde verhandelingen, welke gediend hadden, om zijne goede grondbeginselen te versterken, varen, om zich geheel en al aan de wijsgeerige overwegingen toe te wijden. De *Verhandeling over den mensch* van DESCARTES, welke hij gelegenheid had, om te zien, was voor hem een lichtstraal. Hij las dit werk met verrukking, kende van toen af zijne begaafdheid, en binnen weinige jaren wist hij er zoo veel van als DESCARTES. Zijne vorderingen waren zoo snel, dat hij na verloop van tien jaren het boek over de *Nasporing der waarheid* had zamengesteld. Dit werk verscheen in 1674 in het licht. Er zijn weinig geschriften, waarin men meer de uiterste pogingen van den menschelijken geest aantreft. Niemand bezat in eene hoogere mate dan hij, de zozeldzame kunst, om afgetrokken denkbeelden in derzelve daglicht te plaatsen, dezelve zamen te binden, en door dit verband te versterken. Zijne zuivere en gekuischte voordragt, bezit de geheele waardigheid, welke de onderwerpen vorderen, en

de geheele bevalligheid, welke dezelve in staat zijn te dulden. Zijne krachtvolle en schitterende verbeeldingskracht, ontsluitert in dezelve de dwalingen der zintuigen en dier verbeeldingskracht, welke hij onophoudelijk laakte, ofschoon de zijne zeer edel en zeer levendig was. De *Nasporing der waarheid* maakte al te veel opgang, om niet gehegeld te worden. Men randde vooral de stelling aan, *dat men alles in God ziet*; een welligt hersenschimmig, doch op eene bewonderenswaardige wijze ontwikkeld denkbeeld. De beroemde wijsgeer vergelijkt het Opperwezen bij eenen spiegel, die al de voorwerpen voorstelt, en waarin wij aanhoudend zien. In dit stelsel vloeijen onze denkbeelden uit den schoot van God zelve voort; maar dezelve ontaarden en bederven, in geesten, door dwalingen en misdaden bezoedeld. Deze gevoelens mishagden aan den heer ARNAULD. De *Verhandeling over de natuur en de genade*, in 1680 in het licht gegeven, droeg niet weinig bij, om hem smaak voor dezelve in te boezemen. Deze verhandeling, in welke de schrijver, met betrekking tot de genade een stelsel voordraagt, verschillende van dat van den beroemden leeraar, was de

oorsprong van eenen oorlog (zie ARNAULD). De dood van dien geduchten kampvechter, in 1694 voorgevallen, maakte een einde aan denzelfden. Terwijl pater MALEBRANCHE tegenspraak in zijn land ondervond, drong zijne wijsbegeerte in *Sina* door. Een missionaris der Jesuiten, schreef aan die van *Frankrijk*, » dat zij naar *Sina* enkel mannen behoorden te zenden, die met de wiskunde en de werken van pater MALEBRANCHE bekend waren." De akademie van wetenschappen wist hem ook regt te doen wedervaren, daar zij hem in 1699 hare deuren opende. De beroemde oratorist ontving andere bewijzen van achting. JACOBUS II, koning van *Engeland*, vereerde hem met een bezoek. Er kwamen bijna geene vreemdelingen te *Parijs*, die hem niet dezelfde hulde bewezen. Duitsche vorsten reisden naar *Frankrijk's* hoofdstad, enkel om hem te zien. De persoonlijke hoedanigheden van pater MALEBRANCHE droegen er toe bij, om smaak voor zijne wijsbegeerte in te boezemen. Deze man, die eene zoo groote genie bezat, was in het gewone leven, zedig, eenvoudig, vrolijk, wellevend. Zijne uitspanningen waren kinderlijke vermakelijkheden.

Deze eenvoudigheid, welke in groote mannen al het zeldzame, hetwelk men in hen aantreft, verheft, was volmaakt bij hem. In gesprekken was hij evenzeer bezorgd, om zich van de meerderheid, welke hem toekwam, te ontdoen, als kleine geesten zich beijveren, om zich diegene aan te matigen, welke hun niet toekomt. Ofschoon zijne gezondheid steeds zeer wankelbaar was, bereikte hij echter eenen hoogen ouderdom, door de geregelde levenswijze, welke hij steeds in acht nam. Uit hoofde van zijne magerheid was zijn ligchaam doorschijnend geworden; men zag, om zoo te spreken, met eene ontstoken kaars dwars door dit geraamte heen. Zijn ouderdom was een langdurig sterven, waarvan de laatste oogenblik naderde, op den 15 October 1715. Daar pater MALEBRANCHE zich meer bezig hield, om zijnen geest op te helderen, dan om zijn geheugen te overladen, scheidde hij reeds vroegtijdig van zijne lees oefeningen diegene af, welke enkel geleerde aanmerkingen ten onderwerp hadden. Een insect trof hem meer dan de geheele Romeinsche en Grieksche geschiedenis. Hij verachtte ook, en welligt met meer reden, die soort van wijsbegeerte, wel-

ke enkel bestaat in het aanleeren der gevoelens van de verschillende wijsgeeren. Men kan de geschiedenis van de denkbeelden der menschen kennen, zonder zelf te kunnen denken; en die elkan- der tegensprekende, wispel- turige van alle bekrachtiging en waarheid ontbloote denk- beelden, leeren niets, hetwelk niet nuttig is om te verge- ten. Maar de gebeurtenissen, de geschiedkundige daadza- ken zijn lessen, die den geest verlichten, het gedrag be- sturen, in zeker opzigt den afgrond van het menschelijke hart voor de oogen van den wijsgeer openen, en zijne ziel verheffen door het groote too- neel der ongelukken en den val aller natiën. Pater MA- LEBRANCHE had in zijnen tijd leerlingen, die tevens zijne vrienden waren, want men kan het eene niet zonder het andere zijn. Er zijn Male- branchisten geweest; maar er zijn er tegenwoordig veel minder dan eertijds. Men zal zich over deze vermindering niet verwonderen, wanneer men in aanmerking neemt, zoo als een oordeelkundige criticus zulks gezegd heeft, dat een stelsel weinig aan- hangers kan hebben, wan- neer men, om er behagen in te scheppen, niet alleen een regtschapen, maar ook een godvreezend mensch moet

zijn. Pater MALEBRANCHE wordt tegenwoordig meer als schrijver, dan als wijsgeer gelezen. Zijne stelsels worden bijna algemeen beschouwd als verhevene begoochelingen. Zijne voornaamste verdienste, ten minste die, welke hem lang zal handhaven is niet van nieuwe denkbeelden ge- had te hebben, maar van dezelve op eene schitterende wijze te hebben ontwikkeld, en wel met al het vuur eent dichters, ofschoon de schrij- ver geen vriend van verzen was. Hij lachte hartelijk over de ongedwongenheid, waar- aan de dichters zich onder- werpen: eene gedwongenheid, die meer eene gelegenheid tot misslagen, dan tot schoon- heden is." Ik heb, zeide hij somtijds, in mijn leven slechts twee dichtregels ge- schreven, zie hier dezelve:

Il fait, en ce beau jour, le
plus beau temps du monde,
Pour aller à cheval sur la ter-
re et sur l'onde.

[vrij aldus gevolgd:

Wie kan zich immer meer in
schooner weêr verblijden,
Om over land en zee de we-
reld rond te rijden?]

» Maar, zeide men hem,
men rijdt niet over de zee.
— Ik beken zulks gaarne
antwoordde hij; maar ver-
geef mij zulks om het rijn-
woord (*monde-orde*), gij niet

dagelijks wel andere misslagen van betere dichters dan van mij over het hoofd." Men heeft de waarheid dezer bijzonderheid betwist: »maar, zegt de abt TRUBLET, dezelve is even zoo waar als geestig en snaaksch." De voor naamste vruchten zijner niet minder levendige en edele dan schitterende en voortreffelijke pen zijn: 1.º *Recherche etc.* (*Nasporing der waarheid*), waarvan de beste uitgave is die van 1712, in 4.to, en, zelfde jaar, 4 dl.ⁿ in 12.mo — 2.º *Conversations etc.* (*Christelijke gesprekken*), 1677, in 12.mo De schrijver ontwikkelt er de wijze in, waarop hij de godsdienst met zijn stelsel van wijsbegeerte overeenbragt. »De zamenspraak, zegt FONTENELLE, wordt er wel in onderhouden, en de karakters op eene schrandere wijze in acht genomen; maar het werk scheen den censors zoo duister toe, dat de meeste er hunne goedkeuring aan weigerden." MEZERAU keurde hetzelfde eindelijk als een meetkundig werk goed. — 3.º *Traité etc.* (*Verhandeling over de natuur en de genade*), 1684, in 12.mo, met verscheiden brieven en andere schriften, om dezelve tegen ARNAULD te verdedigen, 4 dl.ⁿ in 12.mo

XV. DEEL.

Pater MALEBRANCHE verdenkt in dezelve zijnen tegenstrever van kwade trouw; maar het is welligt natuurlijker te gelooven, dat de ijver van den godgeleerde zijne kunde benevelde, en hem belette den wijsgeer te begrijpen. ARNAULD had in de *begrijpelijke uitgestrektheid* van MALEBRANCHE, eene wezenlijke uitgestrektheid, en bij gevolg stoffelijke, volgens DESCARTES, meenen te zien, en leidde er gevolgtrekkingen van af, die verre van de grondbeginselen des schrijvers verwijderd waren. Een der hoofdonderwerpen van hun geschil, was deze bovennatuurkundige en nauwkeurige ware stelling: *Het vermaak maakt gelukkig.* ARNAULD begreep dezelve niet en beweerde er deze zedelijke en valsche stelling in te vinden. *De vermaken maken gelukkig*; terwijl hij *gaudium* met *voluptates* verwarde, hetwelk in eenen ouden godgeleerde onvergeeflijk scheen, die zonder twijfel in de brieven van den heiligen PAULUS had gelezen: *Superabundo gaudio in omni tribulatione nostra.* ARNAULD kende daarenboven de deugd en godsdienstige wijsbegeerte van MALEBRANCHE, en behoorde zich niet ligtelijk te verbeelden, van in zijne schrif-

ten het stelsel van EPICURUS te vinden. — 4.º *Méditations etc.* (*Christelijke en bovennatuurkundige overwegingen*), 1683, in 12.mo Dit is eene zamenspraak tusschen het Woord en hem, en het edele des stijls, is eenen zoodanigen spreker waardig. De schrijver heeft er een zeker doorluchtig en majestueus somber in weten te verspreiden, geschikt om de zinnen en de verbeeldingskracht te doen zwijgen, en de rede in verwachting en eerbied te houden. — 5.º *Entretiens etc.* (*Gesprekken over de bovennatuurkunde en de godsdienst*), 2 dl.ⁿ in 12.mo, 1688. Er komt niets in dit werk voor, hetwelk hij gedeeltelijk in zijne andere werken niet reeds gezegd had; maar hij stelt dezelfde waarheden in een nieuw daglicht voor. Het ware moet verschillende vormen aannemen, volgens het verschil der geesten. — 6.º *Traité etc.* (*Verhandeling over de liefde Gods*), 1697, in 12.mo Dit werk bevat alles, wat de schrijver leerzaam over dit onderwerp kon zeggen; maar het zal nimmer die teedere en toegenegene aandoeningen verwekken, welke men bij het lezen van andere verhandelingen over dezelfde stof ondervindt. — 7.º *Entretiens etc.* (*Gesprekken, tus-*

schen eenen Christen en eenen Sineschen wijsgeer, over de natuur van God), 1708, in 12.mo — 8.º *Réfutation etc.* (*Wederlegging van het werk van BOURSIER, getiteld. Invloed van God op de schepselen*), in 12.mo In dit werk had BOURSIER de menschelijke vrijheid vernietigd. MALLEBRANCHE herstelde dezelve, ofschoon er weinige schrijvers zijn, die in werken meer dan hij den goddelijken invloed gebruikt hebben. Hij doet denzelven in elk deel zijner wijsbegeerte voorkomen. Zijne tegenstrevers hebben hem zulks meer dan eens verweten, en dit is welligt de ware oorzaak, waarom in den tegenwoordigen tijd zijne wijsbegeerte zoo weinig bijval vindt. » Maar diegene, zegt een onpartijdige *criticus*, welke den onmiddellijken invloed des Scheppers, als eene tusschenkomende werkende oorzaak in een aantal dingen, vooral in diegene beschouwen, welke de sluizer des geheims, sedert vijf duizend jaren, voor de oogen en bespiegelingen der bekwaamste natuurkundigen en der diepzinnigste bovennatuurkundigen bedekt, koesteren er geen ongunstig gevoelen over; verscheiden zelfs zijn overtuigd, dat men er oplossingen en verklaringen in aantrest, die men elders

te vergeefs zoude zoeken: men kan niet ontkennen, dat dezelve eene klaarblijkelijke overeenkomst met de leer van den grooten man hebben, die gezegd heeft: *Non longe est ab unaquoque nostrum; in ipso enim vivimus et movemur et sumus.* — 8.º *Traité etc.* (*Verhandeling over de ziel*), in 12.mo in *Holland* gedrukt. Volgens hem kennen wij onze ziel enkel door het inwendig gevoel, het geweten, en hebben wij er geen denkbeelden van." Dit kan dienen, zegt hij, in de *Nasporing der waarheid*, om de verschillende gevoelens dergenen welke zeggen, dat er niets is, hetwelk men beter kent, dan de ziel, en van diegene, welke verzekeren, dat er niets is, hetwelk zij minder kennen, overeen te brengen. » Wat er ook van deze overeenstemming wezen moge, zoo is het ontegensprekelijk, dat het inwendige gevoel van het *ik*, een innigere, levendigere en duidelijker kennis voortbrengt, dan al degene, welke uit de denkbeelden voortvloeiën. — 9.º *Défense etc.* (*Verdediging des schrijvers van de nasporing der waarheid, tegen de beschuldigingen van den heer DE LA VILLE*), Keulen, 1682, in 12.mo De-

ze LA VILLE is pater LE VALLOIS, Jesuit, schrijver der *Gevoelens van DESCARTES*, enz. Pater MALEBRANCHE, doet in dit belangrijk antwoord zien, dat indien het aan eenen particulier geoorloofd was, om het geloof van andere menschen, op gevolgtrekkingen, wel of kwalijk uit hunne grondbeginselen afgeleid, verdacht te maken, er niemand zou zijn, vrij van het verwijt van ketterij. De beroemde oratorist, heeft verscheiden hekelingen onbeantwoord gelaten, onder anderen die van de dagblad-schrijvers van *Trévoux*. » Ik wil, zeide hij niet in het strijdperk treden, met lieden, die alle veertien dagen een boek schrijven." Men heeft in 1679 te *Amsterdam*, een nagelaten werk van pater MALEBRANCHE gedrukt, onder dezen titel: *Traité etc.* (*Verhandeling over het geschapen oneindige, met de verklaring der mogelijkheid van de Transsubstantiatie*). Dit boek bevat eene zonderlinge bovennatuurkunde, en is niet van MALEBRANCHE. Men heeft het aan FAYDIT toegeschreven.

MALERMI of MALERBI (NICOLAAS), een Venetiaan, en camaldulenzers monnik der 15^e eeuw, is de bewerker eener

Italiaansche vertaling van den bijbel, voor de eerste maal in 1471, te *Venetie*, in 2 dl.ⁿ in fol., onder den titel van *Biblia volgare istoriata*, gedrukt. Deze uitgave is zeldzaam; die van 1477 en 1481, zijn zulks veel minder. Het is ten onregte dat eenige boekenkenners gezegd hebben, dat deze vertaling de eerste is, welke van den bijbel in de Italiaansche taal zou vervaardigd zijn. Dezelve is wel de eerste, die gedrukt is; maar men kent er oudere in handschrift, die in eenige bibliotheken van *Italië* gevonden worden. Nog heeft men van hem: *La Legenda di tutti i Santi, Venetië*, 1475, in fol. zeldzaam.

* MALESHERBES (CHRISTIAAN WILLEM DE LAMOIGNON DE), den 6 December 1721, uit eene oude in den tabbaard vermaarde familie geboren, was de kleinzoon van den beroemden advocaat-generaal LAMOIGNON, en werd bij de Jesuiten opgevoed. Hij had tot meester pater PORÉE, door VOLTAIRE, zoo gepast *den laatste der Grieken* genoemd, en de abt PUCELLE, onderwees hem het openbare regt. De jonge MALESHERBES, in den beginne tot substituut van den procureur-generaal benoemd, werd vervolgens raad bij het

parlement, en eindelijk in 1750, in plaats van zijnen vader WILLEM DE LAMOIGNON, die kanselier geworden was, president van de kamer der onderstandsgelden (*Cour des Aides*). Hij werd tevens, met het opzigt over den boekhandel belast, welken post hij tot in 1768 behield. In deze laatste betrekking heeft men hem kunnen verwijten, van werken in het licht te hebben laten geven, die met de godsdienst en het koninklijk gezag strijdig waren, maar hij deed als president van een oppermagtig hof, alles wat men van zijne zucht voor het geluk des volks verwachten kon. Het gelukte hem een aantal slagtoffers aan de vervolgingen der schatmeesters te onttrekken, en steeds verzette hij zich met eenen nieuwen ijver tegen de invoering van nieuwe belastingen, en van uitzonderingsregtbanken voor slakerijen. Daar de kamer der onderstandsgelden, niet begrepen was geweest, in de vernietiging der parlementen in 1771, zoo schreef MALESHERBES, najverig op de parlementaire voorregten, die beroemde vertoogen, van den 18 Februarij 1771, in welke men eenige der grondbeginselen vindt, welke later de vernietigers der monarchie verkondigden, en wel-

ke hij eindigde, met het be- roepen der algemeene staten. Hij werd verbannen en de kamer der onderstandsgelden ontbonden. De dood van LODEWIJK XV bragt de oude parlementen terug, en na eene vierjarige ballingschap, vatte MALESHERBES zijn voorzitterschap weder op. Steeds met zijn hervormingsstelsel ingenomen, bood hij den nieuwen vorst ook vertoogen aan, stelde eenigen tijd daarna een verschrikkelijk en al te zwart tafereel van den staat des koninkrijks onder zijne oogen, en sloeg den koning voor, om *de natie zelve te hooren*. De magt van LODEWIJK XVI verzwakte trapsgewijze, en reeds stond hem de keuze zijner ministers niet meer vrij. TURGOT en MALESHERBES werden hem door de openbare stem aangewezen, en hij nam beide aan als een onderpand van verzoening. De laatste weigerde in den beginne, maar op een stellig bevel, belastte hij zich met het *departement van Parijs, en het huis des konings*, waaraan de policie verbonden was. Steeds bezig met de strengheden der magt te maligen, en welligt zelfs

al te dikwijls, om er de drijfvederen van te verzwakken, haastte hij zich, om zonder onderscheid eene menigte gevangenen los te laten, waarvan het grootste gedeelte uit gekken en behoeftigen bestond, die elders geen bestaan konden vinden. MALESHERBES vraagde ook met nadruk de afschaffing der *lettres de cachet*, waarvan men in de laatste jaren des bestuurs van LODEWIJK XV misbruik had gemaakt. Maar daar hij zich niet vleide, een zoo gewichtig besluit te bekomen, rigtte hij eene huisselijke regtbank op, om de gevallen te beoordeelen, waarin dit gestreng middel moest gebezigd worden. Het eerste ministerie van MALESHERBES duurde slechts negen maanden, hij verkreeg zijn ontslag den 12 Mei 1776, tijdens de terugzending van TURGOT. Aan de onafhankelijkheid teruggegeven, besloot hij te reizen, en het was onder den naam van GUILLAUME, dat hij *Frankrijk, Zwitserland en Holland* doorkruiste, alom de natuur, de zeden en den geest der volken waarnemende (*). De letteren en de wetenschappen

I i 3

(*) Er overkwamen hem op zijne reizen verschillende bijzonderheden, die zijn hart, zijne rondborstigheid en zijne goedheid geheel en al afschilderen. Op eenen zekeren dag, dat hij verdwaald was, ontdekte hij een dorp, en begaf zich bij den pastoor, om hem de gastvrijheid te vragen. Deze kon hem geene andere slaappleats ge-

kwamen bij zijne terugkomst, zijne afzondering veraangenaamen: reeds was hij in 1750 lid der akademie van wetenschappen geworden, en in 1759 van die der opschriften; in 1775 was hij tot lid der Fransche akademie aangenomen. Het is gedurende zijne verwijdering van de openbare zaken, dat hij verscheiden zede- en staatkundige werken schreef, waarover wij nader zullen spreken. Intusschen namen de onlusten en de openbare wanorde toe, en **LODEWIJK XVI** beriep, in 1787, kort na de vergadering der notabelen, **MALESHERBES** op nieuw tot het ministerie. Daar men zich enkel met de populariteit van zijnen naam had willen dekken, vertrouwde men hem geenerlei magt toe, en zijne raadgevingen werden nauwelijks aangehoord: Hij vraagde andermaal om zijn ontslag; en verkreeg hetzelfde eenigen tijd vóór de beroeping der algemeene staten. De misdaden, met welke de omwenteling zich bezoedel-

de, boezemde hem een diep afgrijzen in; degene, welke gedurende de burgerlijke onlusten van *Frankrijk*, in het vertrouwen van **DE MALESHERBES** deelden, weten hoezeer hij later zuchtte over de rigting, welke hij in den beginne aan zijne denkbeelden had gegeven, en hoe bitter hij de ongelukken van zijn vaderland beweende. Met eene verhevene eenvoudigheid, terwijl hij zich verbeeldde, slechts den meest gewonen zijner pligten te vervullen, stelde hij zijn hoofd aan het revolutionaire slagmes bloot, ten einde te beproeven om **LODEWIJK XVI** te redden. Hij schreef aan den president der conventie, op den oogenblik, waarop die vergadering had besloten, dat de koning voor haar zou worden teregt gesteld, den volgenden brief, dien wij in zijn geheel aanhalen: » *Malesherbes*, den 11 December 1792, Burger President, het is mij onbekend, of de conventie aan **LODEWIJK XVI** eenen raad zal toevoegen, om

ven dan zijne schuur; **MALESHERBES** legde zich aldaar op versch stroo neder, en heeft verklaard dat hij in zijn geheele leven nog niet zoo wel geslapen had. Den volgenden morgen in de naburige stad gekomen, schreef hij aan den pastoor: » **LAMOIGNON MALESHERBES** verzoekt den heer pastoor, zijne levendige erkenning aan te nemen, voor de schuilplaats, welke hij de goedheid heeft gehad hem te verleen. Hij zal nimmer zijne gastvrije deugden vergeten. Om er hem zijne dankbaarheid voor te bewijzen, heeft hij zoo even voor hem, aan den minister, die het beheer der beneficiën heeft, om het eerste openkomende domheerschap gevraagd. De pastoor ontving werkelijk kort daarna zijne benoeming.

hem te verdedigen, en of zij er hem de keuze van zal laten; ik verlang dat **LODEWIJK XVI** te weten kome, dat, indien hij mij tot dat einde verkiest, ik bereid ben, om hem te dienst te staan. Ik vraag u niet, om mijne aanbieding aan de conventie mede te deelen, want ik ben er ver van verwijderd, om mij als eenen persoon te beschouwen, gewigtig genoeg, om haar bezig te houden; maar ik ben tot tweemalen in den raad geroepen van dengenen, die mijn meester was, in den tijd, dat die post, door iedereen werd nagejaagd; ik ben hem die dienst verschuldigd, wanneer het eene taak is, die vele lieden gevaarlijk vinden. Indien ik een middel kende, geschikt, om hem mijn voornemen bekend te maken, zou ik de vrijheid niet nemen, mij tot u te wenden; ik heb gemeend, dat in den post, welken gij bekleedt, niemand beter dan gij, in staat was, om hem dit berigt te doen toekomen." Dat berigt maakte op de Berg-partij (*la Montagne*) eenen invloed, gelijk aan dien, welken hetzelfde, op regtvaardige en van hartsogten bevrijde mannen zou gemaakt hebben. Naauwelijks was de brief voorgelezen, of de onstuimigste de-

magogen bleven stom; het verlangen van **MALESHERBES** werd dus te middeu der algemeene verwondering en aandoening verhoord. Zoodra hem het antwoord der vergadering geworden was, begaf hij zich op den 14 December 1792 naar den *Tempel*. Toen **LODEWIJK** hem zag binnen treden, kon hij zijne tranen niet weerhouden; en ging zich in zijne armen werpen. De waardige grijsaard kon geen geluid geven; hij drukte en kuste de handen van **LODEWIJK**; eindelijk begonnen hij en **TRONCHET**, met dien vorst het werk zijner verdediging. Door den tijd en de bezigheden, die niet hunnen ijver, maar hunne krachten te boven gingen, verzochten zij aan de conventie, om zich eenen nieuwen verdediger te mogen toevoegen; deze vergunning verkregen hebbende, beriepen zij **DESÈZE**. Toen **LODEWIJK**, op den 26 December voor de balie der conventie werd gevoerd, vergezelden hem zijne verdedigers derwaarts. **MALESHERBES** was bijna altijd bij de zittingen in eene tribune tegenwoordig. Op den oogenblik, waarop het doodvonnis werd uitgesproken (nacht van den 16 op den 17 Januarij 1793), verschenen de drie verdedigers voor

de balie: nadat TRONCHET en DESÈZE het eerst gesproken hadden, over de geringe minderheid, die den dood had uitgesproken, wilde MALESHERBES, bijna buiten zich zelve, eene laatste poging beproeven. Reeds bij de eerste woorden geraakte hij van zijn stuk, de menigte zijner gevoelens drukte hem, eindelijk sprak hij met eene bewogene stem, deze afgebrokene en getrouwelijk verzamelde woorden uit: » Hoe moeten in dit geval de stemmen worden opgenomen? ik had u aanmerkingen voortstellen, die mij noch door de omstandigheden, noch door den persoon worden ingeboezemd. » Zuchten verstikken zijne woorden, en getuigen genoegzaam, dat het de oude vriend van den ongelukkigen vorst is, die spreekt. » Ik had te dien einde verscheiden denkbeelden overwogen, toen ik tot den raad van wetgeving behoorde; ik zou het ongeluk hebbende zelve te verliezen, indien gij mij niet toestondt, u dezelve op morgen voor te dragen. » Deze vergunning werd geweigerd, en de zitting te gelijkertijd gesloten. Bij het verlaten der conventie, liet MALESHERBES, die, volgens de verzekering, welke hem eenige invloed hebbende afgevaardigden, van de regter

zijde, gegeven hadden, nog niet de hoop had verloren, dat er een uitstel op de uitvoering zou gegeven worden, zich naar den *Tempel* voeren. (Zie *LODEWIJK XIV*). Deze bijeenkomst was de laatste, welke hij met den ongelukkigen vorst had; te vergeefs verzocht hij om de vergunning, hem den volgenden dag weder te mogen bezoeken. . . . Hij verliet *Parijs*, weinige dagen na den dood des konings, en keerde naar zijn landgoed *Malesherbes* terug, overladen met smart wegens het verledene, en met ongerustheid wegens het toekomstende. Hij werd weldra in het voorwerp zijner dierbaarste toegenegenheden getroffen: zijne dochter, de echtgenoot van den president *DE ROSAMBO*, werd, op last der commissie van algemeene veiligheid, uit zijne armen gerukt en naar de gevangenis gesleurd. Hij smeekte de dwingelanden, hem toe te staan, de kluisters eener geliefde dochter te deelen; hij verkreeg zulks: deze gunst behoorde tot diegene, welke zelden geweigerd werden. Reeds den volgenden dag werd hij in hechtenis genomen, naar de *Madelonnettes* gevoerd, en vervolgens in de gevangenis van *Port-Royal* opgesloten. Den 22 April 1794, met zijne dochter en

klein-dochter voor de revolutionnaire regtbank gevoerd, werden zij alle drie ten dood veroordeeld, en een enkele dag verslond drie geslachten ... De deur der conciërgerie uitgaande, om de kar te beklimmen, die bestemd was, om hem naar de geregtsplaats te vervoeren, stiet MALESHERBES met een been tegen den zeer hoogen dorpel dier deur, en was bijna gevallen: » Ei, ei! riep hij al grimlachende uit, dat is een kwaad voorteken; een Romein, zou in in mijne plaats, weder binnen gegaan zijn." Hij toonde in zijne laatste oogenblikken, dien kalmen moed, vrij van opgeblazenheid en ge maaktheid, welke enkel aan de verhevene deugd betaamt. De gedachtenis van MALESHERBES zal eeuwig geëerbiedigd worden; de Franschen zullen nimmer vergeten, dat van het ministerie van dezen, door de meest verlichte en standvastige mensche lievendheid achtbaren staatsman, eene menigte in de instructie der criminele processen, ingevoerde verbeteringen, dagteekenen. Hij hield zich op eene werkdadige wijze, met de verbetering van het beheer der gevangenissen bezig, welke men verzuimde, zoodra hij de administratie had verlaten, en

die voor eene door de menscheid zeer spade terugkeering, in onze dagen, het voorwerp der pogingen van eenige deugdzaame mannen is geworden. Het is met dezen stoet van weldaden, welke de zegeningen zijner tijdgenooten vergezellen, dat zich de vereerde naam van den grooten man, die het ongeluk op den troon verdedigde, na hetzelfde in de schuilplaatsen der smart en ellende getroost en beschermd te hebben, aan de nakomelingschap zal aanbieden. Heil hem, indien hij zich niet op het dwaalspoor had doen brengen, door de droomerijen eener troosteloze filozofie, die de oorzaak van al zijne misslagen, van al zijne bekommelingen en van de ongelukken van *Frankrijk* was. MALESHERBES had met het beste gevolg alle wetenschappen beoefend, maar hij was vooral de vriend van de natuurlijke historie en de landbouwkunde. Men heeft van dezen overheids-persoon: 1.º *Mémoires etc.* (*Verhandelingen over het huwelijk der protestanten*), 1785. — 2.º *Mémoires etc.* (*Verhandeling over den burgerlijken staat der protestanten*), 1787. — 3.º *Mémoires etc.* (*Verhandelingen over den boekhandel en de vrijheid der drukpers*),

door A. A. BARBIER in het licht gegeven, 1809, in 8.vo — 4.º *Oeuvres etc. (Uitgezochte werken van MALESHERBES)*, 1809, in 8.vo Dit is een uittreksel zijner beroemdste *vertoogen*. — 5.º *Memoriën van LODEWIJK XVI*, 1792. MALESHERBES hield zich ook met de kruidkunde en de natuurlijke historie bezig; hij had in zijne jeugd de lessen van JUSIEU gevolgd. Men heeft hem in dat gedeelte de volgende werken te danken: — 6.º *Observations etc. (Waarnemingen over de pijnboomen, het standelkruid, den lorkenboom, en St. LUCIAhout)*. — 7.º *Mémoires etc. (Verhandelingen over de middelen om de landhuis-houdkunde in Frankrijk te bevorderen)*. — 8.º *Observations etc. (Aanmerkingen over de natuurlijke historie van BUFFON)*, door ABAILLE in het licht gegeven, *Paris*, 1796, 2 dl.ⁿ in 8.vo Men heeft in 1802, een *Leven van MALESHERBES* in 12.mo in het licht gegeven. GAILLARD gaf in 1805 zijne *Geschiedkundige lofreden* in het licht, en BOISSY-D'ANGLAS deed in 1818, eene proeve in het licht verschijnen. *Over het leven, de gevoelens en de schriften van MALESHERBES*, eene proeve, die levendige *vertoogen*

van den kant der familie MALESHERBES deed ontstaan. Ook DUBOIS, heeft in 1806 eene *Levensschets van MALESHERBES* geleverd, die ons in alles niet overeenkomstig de waarheid is toegeschenen. In 1819 heeft men bij intekening ter eere van dien minister, een gedenkteeken opgericht, hetwelk de groote zaal van het paleis van justitie versiert, en waarop LODEWIJK XVIII, het navolgende door hem zelve vervaardigde opschrift heeft doen plaatsn:

STRENVE. SEMPER FIDELIS.
REGI. SUO.
IN. SOLIO. VERITATEM.
PRÆSIDIVM. IN. CARCERE.
ATTULIT.

In 1820 schreef de Fransche akademie eene prijsvraag uit, op het best gekeurde dichtstuk over de *Trouw van MALESHERBES*: de prijs is aan den heer A. GAULMIER toeged.

MALESPEINES (MARCUS ANTONIUS LEONARDUS DE), raadsheer van het *Châtelet*, in 1768 overleden, werd te *Paris*, in 1700 geboren, en was de zoon van LEONARDUS, boekdrukker des konings, en zeer beroemd in zijn beroep. Hij had er tevens den smaak voor de let-

teren en de regtsgeleerdheid bij, en wist de vriendschap zijner kunstbroeders en de achting van het publiek te winnen. Er bestaat van hem, eene *Vertaling* (in het Fransch) der *Proeve over de hieroglyphen* van WARBURTON, 1744, 2 dl.ⁿ in 12.mo Hij heeft andere werken in handschrift nagelaten. — Hij was de broeder van MARTINUS AUGUSTINUS LEONARDUS, priester, in 1768, in den ouderdom van 72 jaren overleden, van wien er bestaat: 1.º *Réfutation etc.* (*Wederlegging van het boek der regels tot goed verstand der H. Schrift*), in 12.mo, 1827. — 2.º *Traité etc.* (*Verhandeling over den letterlijken zin der heilige Schrift*), in 12.mo

MALEZIEU (NICOLAAS DE), te *Parijs*, in 1650 uit eene adellijke familie geboren, ontving van de natuur eenen gelukkigen aanleg voor alle wetenschappen. Hij behoorde tot de zeer vroeg ontwikkelende kinderen. In den ouderdom van vier jaren, had hij, bijna zonder meester, leeren lezen en schrijven: twaalf jaren oud zijnde, had hij zijne wijsgeerige cursus ten einde gebracht, en nog zeer jong zijnde, was hij bekend met het Grieksch, het Latijn, het Hebreewsch, de

wiskunde, de geschiedenis, de schoone letteren, en maakte verzen, die voor eenen geleerde vrij goed zijn. De groote BOSSUET en de hertog van MONTAUSIER, kenden hem, en stelden zijne verdienste zeer op prijs. Deze beide groote mannen, belast met het opsporen van geletterden, geschikt, om bij den hertog van MAINE geplaatst te worden, lieten de oogen op MALEZIEU vallen. Deze keuze, door den koning goedgekeurd, werd door het volk toegejuicht. Zijn kweekeling trad in den echt met de klein-dochter van den grooten CONDÉ. Deze naar kunde hakende prinses, en geschikt, om alles te weten, vond in haar huis den meester, dien zij noodig had. De gesprekken werden leerzaam. Men zag MALEZIEU met eene SOPHOCLES of eenen EURIPIDES in de hand, voor de vuist, een hunner treurspelen in het Fransch vertalen. De bewondering, de geestdrift, waarmede hij bezielde was, boezemden hem uitdrukkingen in, die de mannelijke en welluidende kracht der Grieksche verzen evenaarde. In 1696 werd MALEZIEU gekozen, om de wiskunde aan den hertog van *Bourgondië* te onderwijzen. De akademie van wetenschappen, nam hem in 1699 als

lid aan, en twee jaren later werd hij bij de Franse akademie opgenomen. Hij was de man aller gezelschappen en aller tijdstippen. Moest er te *Sceaux* een feest uitgedacht of geregeld worden, zoo was hij zelf ontwerper en uitvoerder. De verzen voor de vuist vloeiden als uit eene bron; maar deze vruchten der verbeeldingskracht, waren dikwerf lichtzinnig, even als hij, en men moet bekennen, dat hij in de dichtkunde niets heeft nagelaten, hetwelk eene bijzondere aandacht verdient. De hertog van MAINE benoemde hem tot hoofd van zijnen raad en kanselier van *Dombes*. MALEZIEU overleed den 4 Maart 1727. Er bestaat van hem: 1.º *Elémens etc. (Grondbeginselen der meetkunde van den hertog van Bourgondië)*, in 8.vo, 1715. Dit is de verzameling der lessen, gedurende vier jaren aan dien prins gegeven, die den volgenden dag steeds de lessen van den vorigen afschreef. Dezelve werden door BOISSIÈRE, bibliothekaris van den hertog van MAINE verzameld. Op het einde derzelve komen eenige op de ontledende wijze, opgeloste vraagstukken voor, welke men als het werk van MALEZIEU beschouwt. Men ziet door verscheiden trek-

ken van dit werk, hoe beredeneerd de wijsbegeerte, en hoe opregt en gegrond de godsdienst van den schrijver was. » Onze rede, zegt hij, geleidt ons tot vreemde uitersten. De rede toont ons de deelbaarheid van het stof tot in het oneindige aan; en wij vinden te gelijkertijd, dat hetzelfde uit ondeelbare stofjes is zamengesteld. Laat ons ons nogmaals vernederen, laat ons erkennen, dat het niet aan een schepsel betaamt, hoe uitmuntend hetzelfde ook moge wezen, om waarheden overeen te willen brengen, waarvan de Schepper hem de verantwoordelijkheid heeft willen verbergen. Deze gesteldheid zal ons meer onderworpen maken aan de geheimen en ons gewinnen, om waarheden te eerbiedigen, die door derzelve aard voor onzen geest ondoordringbaar zijn, voor onzen geest, dien wij beperkt genoeg vinden, om niet eens wiskundige betoogen overeen te kunnen brengen." (Zie MARIO BETTINO). — 2.º Verscheiden dichtstukken, liedjes, brieven, klinkdichten, vertelsels, in de *Uitspanningen van Sceaux* voorgelezen, *Trévoux*, 1712 en 1715, in 12.mo — 3.º Men schrijft hem toe *Polichinelle, eene plaats bij de akademie vragende, een blijspel, in een bedrijf, bij*

herhaling door de speelpoppen van BRIOGHÉ voorgesteld, en de *Minnarijën van RAGONDE*. Dezelve komen voor in de *Pièces etc.* (*Stukken aan den brand ontsnapt*), *Piacenza*, 1717, in 18.mo

MALFILLASTRE, of MALFILATRE (JACOBUS KAREL LODEWIJK DE CLINCHAMP DE), te *St. Jean de Caen*, den 8 October 1733, van niet zeer goegode ouders geboren, en overleden te *Parijs* in 1767, beoefende de muzen, en leefde bijna altijd in de behoefte, welke dezelve dikwijls na zich sleepen. Naauwelijks had MALFILASTRE het collegie verlaten, of hij dong naar den prijs der *Palinods* van *Rouanen* en *Caen*, akademieën, welke dezen naam hadden aangenomen, wyl de gedichten welke men er toeliet, den lof der onbevleete Ontvangenis, of ten minste de H. Maagd moesten bevatten. MALFILLASTRE behaalde viermalen den prijs bij de akademie van *Rouanen* (*); de roem, welke hij zich door deze proeven verwierf, deed hem te *Parijs* komen, alwaar hij voortging de lette-

ren te beoefenen. » Deze jongeling, zegt LINGUET, is ongelukkig en onbekend gestorven, ofschoon hij in de wijsgeerige krijgsmagt was aangenomen; maar daar hij noch de onbeschaamdheid, die de tolk der logens wordt, noch de laaghartigheid bezat, die beleedigingen verkropt en tot de akademie geleidt; daar hij slechts met zedigheid en begaafdheid geboren was, hebben zijne meesters hem in het duistere doen kwijnen en omkomen. Terwijl zij de H. H. prezen, bezoldigden bekroonden, heeft MALFILLASTRE van hen nooit eenigerlei ondersteuning ontvangen. Het is waar, dat daags na zijn overlijden, de heeren A. en T. hem 100 Kroonen bragten, en daar een doode slechts *Requiem's* noodig heeft, namen zij op eene voorzigtige wijze de beurs weder mede: maar zij besproeiden het lijk met . . . wij-water.” [Wij moeten echter aanmerken, dat het onbedachtzame gedrag van MALFILLASTRE, hem verplichtte van menigvuldige geldelijke verplichtingen aan te gaan; gedurende eenigen tijd zelfs,

(*) De vertaalde titels der vier bekroonde stukken zijn: 1.° *De zon, onbewegelijk te midden der planeten*, eene ode, die door MAR-MONTEL in den *Mercure de France*, werd opgenomen, welke geleerde tevens aan MALFILLASTRE, den grootsten dichterlijken roem voor-spelde. — 2.° *De prosect ELIAS, ten hemel opgenomen*. — 3.° *De inneming van het fort Saint-Philippe*. — 4.° *LODEWIJK, de welbemide, van den dood gered* (bij gelegenheid der euveldaad van DAMIENS).

zag hij zich gedwongen, om zich verborgen te houden en zelfs van naam te veranderen, om aan zijne schuldeischers te ontsnappen. In dezen ongelukkigigen toestand, had eene tapijtweefster, wier schuldenaar hij was, medelijden met hem, en nam hem in haar huis op, waarin hij in den ouderdom van 34 jaren overleed. Men heeft onder zijnen naam in 1799, eene middelmatige vertaling (in het Fransch) der *Herscheppingen van OVIDIUS*, welke niet van hem is, in het licht gegeven. Onder den titel van: *Genie van VIRGILIUS*, heeft MIGER, in 4 dl.ⁿ in 8. vo, het werk in het licht gegeven, hetwelk MALFILLASTRE over dien Latijnschen dichter geschreven had; men vindt er eenige stukken in, vol kracht en dichtvuur. De werken van MALFILLASTRE, zijn in 1825, in 1 deel in 8. vo; 1826, 1 dl. in 32. mo in het licht gegeven]. Zijn dichtstuk *NARCISSUS op het eiland van VENUS*, in 1769 gedrukt, biedt gelukkige bijzonderheden aan; maar de vinding van hetzelfde is middelmatig. De zeden des schrijvers waren zacht en eenvoudig, zijne inborst schroomvallig, en door een natuurlijk gevolg dier inborst vlugte hij de groote wereld en zocht hij de eenzaamheid.

Men vindt in de *Palinodische* verzamelingen van *Caen* en *Rouanen*, *Oden* van MALFILLASTRE, die van levendige en verhevene stropheen schitteren. De *Observations critiques* door CLÉMENT, in het *Journal* door PALISSOT, bevatten ook eenige fragmenten van gedichten en stukken als navolgingen der *Landgedichten* van VIRGILIUS, welke het doen betreuren, dat een vroegtijdige dood MALFILLASTRE, in de kracht zijner jaren, aan de letterkunde en aan zijn vaderland heeft ontrukkt.

MALHERBE (FRANCISCUS DE), een Fransche dichter te *Caen*, in 1555 uit eene adellijke en oude familie geboren, begaf zich naar *Provence*, alwaar hij zich aan het huis van HENDRIK VAN ANGOULÈME, natuurlijken zoon van HENDRIK II verbond. Na eenigen tijd onder de bevelen van dien groot-prioor te hebben gediend, voerde hij de wapens in de troepen der ligue. Het was niet in die loopbaan, dat hij zich moest beroemd maken. Na de herstelling van den vrede, begon hij zijnen roem, door de ode, op de *Aankomst in Frankrijk van MARIA DE MEDICIS*. Reeds in 1587 had hij een dichtstuk in het licht gegeven, getiteld, de *Tru-*

nen van den heiligen *PE-TRUS*, naar het Italiaansch van *TANSILLO*, hetwelk hij later, als zijner niet waardig, niet voor het zijne erkende. *HENDRIK IV* vraagde hem verzen, en was er zeer over voldaan, dat hij hem eene jaarwedde gaf. *MALHERBE* kwam aan het hof, alwaar hij de *Dichter der Vorsten* en de *Vorst der Dichters* was. Hij was in *Provence*, met eene dochter uit het huis van *CORIOLOIS* gehuwd. Zijne kinderen stierven voor hem. Een derzelve, door *DE PILES*, een Provençaalsch edelman, in een tweegevecht gedood zijnde, wilde hij in den ouderdom van 73 jaren tegen den moordenaar vechten. Zijne vrienden stelden hem voor, dat de partij niet gelijk was, tusschen eenen grijsaard en eenen jongeling, waarop hij antwoordde: » Daarom juist wil ik vechten; ik waag slechts eenen penning tegen eenen pistool." Men slaagde er in, om hem tot bedaren te brengen, en voor het geld hetwelk hij bewilligde, om aantenemen, ten einde *DE PILES* niet te vervolgen, liet hij voor zijnen zoon een praalgraf oprigten. *MALHERBE* beminde zijne overige bloedverwanten veel minder. Gedurende zijn geheele leven pleitte hij tegen een derzelve. Nadat een zijner vrienden

hem zulks verweten had, antwoordde hij hem: » Met wien wilt gij dan, dat ik pleite? met de Turken of Moskoviëten, die mij niets betwisten?" Hij werd geheel en al door eigenzinnigheid beheerscht, en deze eigenzinnigheid was norsch en hevig. Hij had verscheiden geschillen. Het eerste was met *RACAN*, zijnen vriend en kweekeling in de dichtkunde. *MALHERBE* droeg gaarne zelfs zijne voortbrengselen voor, en kweet er zich zoo slecht van, dat niemand hem verstond. Bij het voorzeggen van een vers van vier dichtregelen, moest hij tot vijf of zesmalen spuwen. Ook zeide de ridder *MARINI* van hem: » Ik heb nooit vochtiger mensch, noch drooger dichter gezien." Daar *RACAN* hem had durven voorstellen, dat de zwakheid zijner stem en de belemmering zijner tong hem beletten, de stukken te verstaan, welke hij hem voorlas, verliet *MALHERBE* hem op eene norsche wijze, en het duurde verscheiden jaren alvorens hij hem weder bezocht. Deze dichter had een ander geschil met eenen jongeling van het grootste aanzien in den tabbaard. Dit kind van *THEMIS* wilde ook dat van *APOLLO* zijn, hij had eenige slechte verzen vervaardigd, die hij

als uitmuntend beschouwde; hij toonde dezelve aan MALHERBE, en ontving tot eenig antwoord deze bittere vernedering: » Is u de keuze gelaten, deze verzen te maken of om opgehangen te worden? Ten zij, dit het geval is, moet gij uwen naam niet blootstellen aan de uitgave van zulk een belagchelijk stuk." Nooit kon zich zijne tong van eenen kwinkslag onthouden. Na eens bij den aartsbisschop van *Rouanen* gegeten te hebben, viel hij na den maaltijd in slaap. De prelaat wekte hem, om hem mede te nemen naar eene Leerrede, welke hij moest voordragen: » Verschoon mij, zeide hem de dichter, op eenen knorrigen toon, ik zal buiten dien wel slapen." De gierigheid was een ander gebrek, waarmede de ziel van MALHERBE bezoeeld was. Men zeide van hem, » dat hij met een klinkdicht in de hand, om eene aalmoes vraagde." Zijn vertrek was als dat van eenen ouden gierigaard gemeubeld. Bij gebrek van stoelen, ontving hij de lieden, die hem kwamen bezoeken den eenen na den anderen; degene, die aan de deur klopten, riep hij toe: » Wacht wat, er zijn geene stoelen meer." Zijne vrijheid was verregaande wanneer hij over de vrou-

wen sprak. Niets bedroefde hem meer in zijne laatste dagen, dan niet meer de talenten te bezitten, die hem door haar in zijne jeugd hadden doen najagen. Hij eerbiedigde de godsdienst niet meer dan de vrouwen. » Regtschappen lieden, zeide hij gewoonlijk, hebben geene andere dan die van hunnen vorst." Wanneer de armen hem om een aalmoes vragden, en hem verzekerden, dat zij God voor hem bidden zouden, antwoordde hij hun: » Ik geloof niet dat gij in groote gunst staat in den Hemel, het zou beter zijn, dat gij zulks aan het hof waret." Hij weigerde in zijne laatste ziekte te biechten, voorwendende, dat hij zulks enkel gewoon was, te Paschen te doen. Een uur voor zijn overlijden berispte hij zijnen oppasser, die een woord gebruikte, hetwelk geen zuiver Fransch was. Men voegt er zelfs bij, dat toen zijn biechtvader hem in gemeene en platte uitdrukkingen, het geluk des anderen levens voorstelde, de stervende hem in de rede viel en hem zeide: » Spreek, er mij verder niet over, uw slechte stijl zou mij doen walgen." Deze zondlinge dichter, met eene bijtende, trotsche, eigenzinnige en zwartgallige inborst, overleed in 1628, onder de

regering van **LODEWIJK XIII**, na onder zes koningen geleefd te hebben; hij was onder **HENDRIK II** geboren. Zijne *Werken* bestaan in *Oden*, *Rustdichten*, *Klinkdichten*, *Puntdichten*, *Liederen* enz. Hetgene, wat zijne gedachtenis vereeuwigt, is, dat hij, om zoo te spreken de Fransche taal uit derzelfer wieg heeft doen te voorschijn komen. Gelijk aan eenen bekwaamen meester, die de talenten van zijnen leerling ontwikkelt, behandelde hij de genie der Fransche taal, en was er in zeker opzigt de schepper van. » Zijn naam, zegt **LA HARPE**, kenmerkte het tijdvak onzer taal, **MAROT** was enkel in de verliefde en ligtzinnige dichtkunde geslaagd. **MALHERBE** was het eerste voorbeeld van den edelen stijl, en de schepper van het lierdicht. Hij bezit de geestdrift, de bewegingen en wendingen tot hetzelfde. Met gehoor en smaak geboren, kende hij de uitwerkselen der klankmaat, schepde eene menigte dichterlijke woordvoegingen, aan den geest der Fransche taal passende. Hij wees de soort van harmonie aan, welke aan dezelfde past, en toonde aan hoe men zich met kunst en spaarzaamheid van omzettlingen bedient. Alles wat hij

XV. DEEL.

leerde, had hij enkel aan zich zelve te danken: en na verloop van twee eeuwen, haalt men nog eene menigte stukken van hem aan, die bijna onberispelijk schoon zijn." De beste uitgaven zijner *Gedichten*, zijn die van 1722, 3 dl.ⁿ in 12.mo, met de aanmerkingen van **MÉNAGE** en die van **SAINT-MARC**, *Parijs*, 1757, in 8.vo Deze uitgave is verrijkt met belangrijke aantekeningen, met zeldzame stukken en met een schoon afbeeldsel des schrijvers, waaronder men de bekende dichtregels van **BORLEAU** leest:

Enfin **MALHERBE** vint

Behalve zijne *Gedichten* heeft men nog van **MALHERBE** eene zeer middelmatige vertaling van eenige Brieven van **SENECA**, en die van het 33.^e boek der Romeinsche geschiedenis van **TITUS LIVIUS**.

MALINGRE (**CLAUDIUS**), heer van *Saint-Lazare*, te *Sens* in 1580 geboren, en in 1653 overleden, heeft veel doch met weinig roem, over de Romeinsche geschiedenis, over die van *Frankrijk* en die van *Parijs* geschreven. Hij was een hongerige schrijver, die hetzelfde werk onder velelei verschillende titels in het licht gaf, en dien het

K k

met al zijne listen bezwaarlijk gelukte, om dezelve te verkoopen. Alles wat er van hem bestaat, is op de platste en kruipendste wijze geschreven. Men kan zelfs geen gebruik maken van zijne nasporingen, want hij is even zoo onnaauwkeurig in de daadzaken als lomp in den stijl. Het minst slechte van al zijne werken is zijne *Histoire etc.* (*Geschiedenis der honoraire waardigheden van Frankrijk*), in 8.vo, wijl hij er zijne waarborgen in aanhaalt. Eenige andere zijner geschriften, zijn: 1.º *Histoire etc.* (*Algemeene geschiedenis der laatste onlusten in Frankrijk, onder HENDRIK III, en LODEWIJK XIII voorgevallen*), in 4.to — 2.º *Histoire etc.* (*Geschiedenis van LODEWIJK XIII*), in 4.to — 3.º *Annales etc.* (*Jaarboeken en oudheden der stad Parijs*), 2 dl.ⁿ in fol. en vele andere, waarvan men de titels vindt, in de *Memoriën van NICERON*, 44.e dl. en in de *Bibliothèque historique de la France*, 3.e dl.

MALLEMANS: er zijn vier broeders van dien naam geweest, alle vier te *Beaune*, uit eene oude familie geboren, en schrijvers van verschillende werken. De eerste CLAUDIUS, begaf zich in het

Oratorium, hetwelk hij kort daarna verliet. Hij was gedurende 34 jaren, hoogleeraar der wijsbegeerte in het collegie van *Plessis*, te *Parijs*, en een der grootste voorstanders van die van DESCARTES. In het vervolg noodzaakte hem de armoede, om zijnen intrek te nemen in de vereeniging der priesters van den H. FRANCISCUS VAN SALES, in welke hij in 1723, in den ouderdom van 77 jaren overleed. Zijne voornaamste werken zijn: 1.º *Traité etc.* (*Natuurkundige verhandeling over de wereld, nieuw stelsel*), 1679, in 12.mo — 2.º *Le fameux etc.* (*Het beruchte vraagstuk over de kwadratuur des cirkels*), 1684, in 12.mo — 3.º *Reponse etc.* (*Antwoord op den overdreven lof van het woordenboek der akademie*), enz. Deze werken getuigen van zijne scherpsinnigheid, en zijne kunde. — De tweede was kanonik van *Sainte Opportune*. Men schrijft hem enige aardrijkskundige werken toe. — De derde STEPHANUS, overleed te *Parijs*, in 1716, meer dan 70 jaren oud, enige gedichten nalatende. — De vierde JOANNES, eerst kapitein der dragonders en gehuwd, omhelsde vervolgens den geestelijken staat, en werd kanonik van *Sainte Oppor-*

tune te Parijs, alwaar hij in 1740, in den ouderdom van 91 jaren overleed. Men heeft van hem een aantal werken. De voornaamste zijn: 1.º verschillende *Verhandelingen* over moeilijke teksten der H. Schrift. — 2.º *Fransche Vertaling* van VIRGILIUS, in onrijm, 1706, 3 dl.ⁿ, in 12.mo De schrijver beweert honderd plaatsen van dien dichter te hebben verklaard, van welke de geheele oudheid den waren zin niet gekend had. Deze vertaling, voor de dames ondernomen, is in het algemeen kruipend en zelfs onbeschaafd toegeschenen. — 3.º *Histoire etc.* (*Geschiedenis der godsdienst van het begin der wereld, tot aan de regering van JOVIANUS*), 6 dl.ⁿ in 12.mo: een werk, dat weinig opgang maakte, wijl het in eenen kwijnenden stijl is geschreven. — 4.º *Pensées etc.* (*Gedachten over den letterlijken zin der achttien eerste verzen van het Evangelie van den H. JOANNES*), 1718, in 12.mo De schrijver noemt dit werk de *Geschiedenis der eeuwigheid*, en deze zinnelijke uitdrukking, heeft eene zeer ware beteekenis, met betrekking tot het opgehelderde werk; maar het commentarium is vol zonderlingheden en droomerijen. MAL-

K k 2

LEMANS had eenen zonderlingen en eigenzinnigen geest; hij was steeds vol van zichzelf, en gereed om anderen te verachten.

MALLET (KAREL), in 1608 te Montdidier geboren, leeraar der Sorbonne, aartsdiaken en groot-vikaris van Rouanen, overleed in 1680, te midden van het vuur der geschillen, in welke hij met ARNAUD gewikkeld was, bij gelegenheid van de *Vertaling* des Nieuwen Testaments van Bergen. Dezetwist bragt van weerszijde vele schriften voort. Die van MALLET zijn: 1.º *Examen etc.* (*Onderzoek van eenige stukken der vertaling des Nieuwen Testaments*), 1667, in 12.mo Hij beschuldigt in hetzelfde de vertalers van een aantal vervalschingen, en zelfs van eene, ten opzichte van de kuisheid bedorvene zedeleer te hebben. — 2.º *Traité etc.* (*Verhandeling over het lezen der H. Schrift*), Rouaen, 1669, in 12.mo De schrijver beweert, dat dezelve aan de ongeletterden niet in de volkstaal moet gegeven worden. Het is zeker, dat dit gebruik moeilijkheden kan te weeg brengen. Indien het lezen der gewijde boeken, en voornamelijk dat van het Nieuwe Testament,

in het algemeen zeer voordeelig is, zijn er ook vele plaatsen, waarvan de onkundigen, of de slecht gestemde geesten, misbruik kunnen maken, wijl reeds ten tijde van den heiligen PETRUS, de zwakke en weinig onderwezen menschen, zoo als die apostel zegt, in de Brieven van den H. PAULUS gronden vonden om het spoor bijster te worden. Er is dus hierin, zoowel als in de beste zaken, omzigtigheid, redelijke wijzigingen en uitzonderingen noodig, welke men aan het oordeel der zielherders moet overlaten. (Zie ALGASIA, ARUNDEL, EUSTOCHIUM, MARCELLA, PRODICUS). — 3.º *Réponse etc.* (*Antwoord op de voornaamste redenen, welke tot grondslag dienen van de nieuwe verdediging des Nieuwen Testaments van Bergen*), een nagelaten werk, Rouanen, 1682, in 8.vo ARNAULD beantwoordde deze geschriften op eene wijze, die zijner gematigdheid, zoo min als zijner godgeleerdheid en zijner logica tot eer verstrekt.

MALLET (EDMUS), te Melun in 1713 geboren, bekleedde tot in 1751 eene pastorie, bij zijne geboorteplaats, in welk laatste jaar hij te Parijs kwam, om er in het collegie van Navarre de god-

geleerdheid te onderwijzen. Hij was aangenomen leeraar in dit gesticht. De oude bisschop van Mirepoix, BORYER, eerst tegen hem ingenomen, later beter onderdicht, beloonde zijne leer en zijne deugden, met een domheerschap te Verdun. Men had hem bij dien prelaat van Jansenismus beschuldigd, terwijl de *Gazette ecclésiastique* hem van goddeloosheid beschuldigde. De abt MALLET verdiende noch de eene, noch de andere dier aantijgingen. Hij overleed te Parijs in 1755. Zijne voornaamste werken zijn: 1.º *Principes etc.* (*Grondbeginselen voor het lezen der dichters*), 1745, in 12.mo, 2 dl.ⁿ — 2.º *Essai etc.* (*Proeve over de beoefening der schoone letteren*), 1747, in 12.mo — 3.º *Essai etc.* (*Proeve over de redeneerkundige welvoegelijkheden*), 1753, in 12.mo — 4.º *Principes etc.* (*Grondbeginselen voor het lezen der redenaars*), 1753, 3 dl.ⁿ in 12.mo — 5.º *Histoire etc.* (*Geschiedenis der burgeroorlogen van Frankrijk, onder de regeringen van FRANCISCUS II, KARREL IX, HENDRIK III en HENDRIK IV, naar het Italiaansch van AVILA*), 1757, 3 dl.ⁿ in 4.to De abt MALLET bepaalt zich in zijne werken over de dichters, de re-

denaars en over de schoone letteren, om op eene nauwkeurige wijze de grondbeginselen der groote meesters te ontwikkelen, en om dezelve door voorbeelden uit de oude en nieuwere schrijvers gekozen, te bekrachtigen. De regels der Christelijke zedeleer, zijn met de regels der letterkunde, zeer wel ineen gesmolten; eene les, die zeer gewigtig en rijk in uitwerkselen is, wanneer men de jeugd wil onderwijzen. De stijl dezer verschillende schriften is zuiver, ongedwongen en zonder onnatuurlijkheid. Hij had zich verbonden, om aan de *Encyclopédie*, de artikels over de *godgeleerdheid* en de *schoone letteren* te leveren, en heeft er werkelijk verscheiden geleverd: maar indien hij de klippen van den valschen schoonen geest en van de valsche wijsbegeerte tegen welke zijne medewerkers hebben gestooten, heeft weten te vermijden, zou het voorzigtig zijn geweest, zich niet bij hen te voegen, van zijn werk niet met het hunne te vermengen, van niet door goede artikels, eene wanstellige en slechte compilatie, voornamelijk tegen de godsdienst gericht, ingang te doen vinden (zie DIDEROT). Het zelfde verwijt is later aan den heer BERGIER gedaan,

en de juist denkende geesten hebben hetzelfde zeer gegrond gevonden. De *Lofrede* van MALLET, is aan het hoofd des zesden deels der *Encyclopédie* in fol. gedrukt.

* MALLET (PAULUS HENDRIK), te Geneve, in 1730 geboren, volbragt met roem zijne studien, en werd in 1752, tot koninklijke hoogleeraar der schoone letteren bij de akademie van *Koppenhagen* benoemd. Een werk, hetwelk hij over de *Geschiedenis der oude Noordsche Volken* in het licht gaf, deed hem bij den koning in aanmerking komen, die hem benoemde, om aan den kroonprins (later CHRISTIAAN VII), lessen in de Fransche taal en letterkunde te geven. Toen de opvoeding des prinsen voltooid was, kwam MALLET te Geneve terug, alwaar hij bij de akademie tot hoogleeraar in de geschiedenis benoemd werd; in 1764 werd hij ook lid van den raad der tweehonderden, daarna resident van den landgraaf van *Hessen-Cassel*, bij de republiken van *Berne* en *Geneve*. Na geweigerd te hebben, van zich met de opvoeding van den graaf van het Noorden (later PAUL I) te belasten, verbond hij zich aan lord MOUNT-STUART, en vergezel-

de dien jongen heer in *Italië* en in *Engeland*, alwaar hij aan het hof een gunstig onthaal genoot: de koningin belastte hem, haar de letterkundige nieuwigheden van het vaste land te doen kennen, en benoemde hem te dien einde tot haren correspondent. In zijn vaderland teruggekomen, genoot MALLET aldaar eene zachte rust, toen de omwenteling van *Geneve* hem bijna van zijne geheele fortuin kwam berooven; hij verloor daarenboven de jaarwedden, welke hij van den hertog van *Brunswijk* en den landgraaf van *Hessen-Cassel* ontving. Het Fransche bestuur, dat hiervan onderrigt werd, verleende er hem eene; maar hij had er niet lang genot van: hij overleed te *Geneve*, den 8 Februarij 1807, aan eenen aanval van beroerte. MALLET was lid der akademiën van *Upsal*, *Lyon*, *Cassel*, van de akademie van opschriften en van de Keltische akademie van *Parijs*. Hij heeft met roem de geschiedenis beoefend: zijne werken in dat vak onderscheiden zich door de wijsheid der critiek en de sierlijkheid des stijls. Wij willen aanhalen: 1.º *De la forme etc. (Over de Regeeringsvorm van Zweden)*, *Koppenhagen*, 1756, in 8.vo — 2.º *Histoire etc. (Ge-*

schiedenis van Denemarken), 1758 — 1777, 3 dl.ⁿ in 4.to; en *Geneve*, 1788, 9 dl.ⁿ in 12.mo, tot het jaar 1773 vermeerderd en voortgezet. Deze geschiedenis, in eenen ongedwongen stijl, en met vele onpartijdigheid geschreven, is in het Hoogduitsch, in het Engelsch en in het Russisch vertaald. De inleiding bevat een beknopt zeer belangrijk overzicht van de oude Godenleer der Noordsche volken. — 3.º *Mémoires etc. (Gedenkschriften over de Noordsche letterkunde)*, *Koppenhagen*, 1759 — 1760, 6 dl.ⁿ, in 8.vo — 4.º *Histoire etc. (Geschiedenis van het huis van Hessen)*, 1766 — 1785, 4 dl.ⁿ in 8.vo en eene menigte anderen.

* MALLET-DUPAN (JACOBUS), in 1749 te *Geneve* geboren, verloor zijnen vader in den ouderdom van tien jaren, en ontving eene zorgvuldige opvoeding. In den ouderdom van 23 jaren werd hij aan VOLTAIRE voorgesteld, die hem met onderscheiding behandelde, en hem naar den landgraaf van *Hessen-Cassel* verwees, die hem om eenen hoogleeraar in de Fransche letterkunde had gevraagd. MALLET bekleedde dien leerstoel slechts eenige maanden, gedurende welke

hij zijn eerste werk in het licht gaf, onder den titel van: *Discours etc.* (*Verhandeling over den invloed der wijsbegeerte, op de letteren*). De geest van onafhankelijkheid, waarmede hij bezield was, bewoog hem, om zijnen post te verlaten, en hij schreef er over aan VOLTAIRE, die hem daarom des te meer op prijs stelde, maar hij deed niets voor hem. Hij ging LINGUET te Londen bezoeken, werwaarts deze zich had doen verbannen, bood zich aan als deelgenoot der redactie van de *Staatkundige Jaarboeken*, en werd aangenomen. Maar de inborst der beide schrijvers, kon aan hunne vereeniging geene lange duurzaamheid beloven; dezelve werd in de daad weldra verbroken. LINGUET kwam in 1779, in Frankrijk terug, en werd in de Bastille opgesloten. MALLET kwam op het denkbeeld om te Geneve, de *Staatkundige Jaarboeken*, onder den titel van *Mémoires etc.* (*Geschied-, staat- en letterkundige gedenkschriften over den tegenwoordigen staat van Europa*), te vervolgen. Deze uitgave, aan welke hij tot zinspreuk had gegeven, *nec timide, nec temere*, maakte weinig opgang, en er werden slechts vijf deelen van in het licht

gegeven. De schrijver deed vervolgens een stuk in het licht verschijnen, *Over de laatste omwenteling van Geneve*, hetwelk den beiden partijen misviel, en hij zag zich verplicht, om zich van zijnen geboortegrond te verwijderen. Hij kwam te Parijs, en gaf er weldra met het beste gevolg in het licht *Journal etc.* (*Geschied- en staatkundig Dagblad van Geneve*), waarvan hem het privilegie verleend was, en dat de aanleiding tot den *Mercure politique* (*Staatkundigen Mercurius*) gaf. Door eenen gelukkigen inval, voerde de redacteur in zijne bladen, diplomatische aanmerkingen in, die dezelve met de levendigste belangstelling deden zoeken. De boekverkooper PANCKOUCKE, in 1788, het privilegie van den *Franschen Mercurius* bekomen hebbende, belastte MALLET zich met het staatkundige gedeelte van dat dagblad. Daar dit gedeelte over de gewigtigste onderwerpen der diplomatie liep, zoo werd dezelve aan de censuur van den graaf DE VERGENNES onderworpen. Nadat MALLET-DUPAN, in een zijner artikels het gedrag van Frankrijk had aangeraand, dat zijne ondersteuning aan de muitende patriotten der Neder-

landen had geleend, schrapte de minister dit stuk, en liet in eenen tegenovergestelden zin, een nieuw artikel ontwerpen, waarvan hij de plaatsing vorderde; MALLET snelde naar *Versailles*, en diende zich bij den graaf DE VERGENNES aan: » Mijn heer de graaf, zeide hij, de aanzegging, die ik van u heb ontvangen, is met andere woorden het bevel, om u het brevet terug te brengen, hetwelk ik van uwe welwillendheid heb ontvangen; zie hier hetzelfde. Ik schrijf niet tegen mijn geweten." De minister over het vaste besluit van den dagbladschrijver getroffen, nam hem bij de hand, terwijl hij hem zeide: » Ik neem niet terug hetgene, wat ik zoo wel geplaatst heb. Ik zal mijn, en gij uw artikel opofferen, en wij zullen vrienden blijven." Het gedrag van MALLETT-DUPAN, in dit tijdvak verwierf hem de algemeene goedkeuring. Intusschen joeg de hevigheid zijner aanvallen tegen de mannen en de zaken der omwenteling, eene menigte personen tegen hem in het harnas, wier grondbeginselen met de zijne in tweestrijd waren, en indien men zijne eigene verklaring zal gelooven, had hij honderd vijftien aanklagten, drie bevelen tot inhechteniseming,

en twee verzegelingen zijner goederen en papieren te ondergaan. Zijne woning werd daarenboven tot viermalen aangevallen. Maar hij telde beroemde mannen onder zijne vrienden, en LODEWIJK XVI, die zijne talenten op prijs stelde, belastte hem in 1792 met eene vertrouwelijke zending, bij de vorsten van *Oostenrijk* en *Pruissen*. Het was namelijk te doen, om die vorsten te bewegen, van niet dan in den uitersten nood aanvullender wijze te werk te gaan, en hunnen inval in *Frankrijk*, door een manifest te doen voorafgaan, waarin zij verklaarden, geene andere bedoeling te hebben, dan om zich tegen de ongeregelde verzetten en de eendragt en den vrede in het koninkrijk te herstellen, zonder zich met het bestuur in te laten. De omstandigheden veroorloofden aan MALLETT-DUPAN niet, om dien uitslag te bekomen. Op het tijdstip van den 10 Augustus, was MALLETT te *Geneve*, van waar hij niet meer in *Frankrijk* durfde komen. In de lente, van het jaar 1793 begaf hij zich naar *Brussel*, alwaar hij zijne *Considerations etc.* (*Overwegingen over de Fransche omwenteling*) in het licht gaf, en eene briefwisseling met verscheiden kabinetten onder-

hield. In 1792, leverde hij artikels aan de *Quotidienne*, en verhief met nadruk zijne stem tegen BONAPARTE. Op de klagte van dezen laatste, bij den souverainen raad van *Berne*, als schrijver van schotschriften, aangeklaagd, werd MALLET, door den geheimen raad tot ballingschap veroordeeld. Gedwongen, om zich te verwijderen, nam hij eerst de wijk naar *Zurich*, alwaar zich de graaf PORTALIS, met andere slagtoffers des staatkundigen streeks van den 18 *Fructidor* bevonden, vervolgens naar *Freyburg* in *Brigau*, alwaar hij met den dichter DELILLE en den abt GEORGEL den winter doorbragt. Op het einde van 1799 begaf hij zich naar *Londen*, alwaar hij door zijne talenten een bestaan zoekende, den *Britschen Mercurius* in het licht gaf, die door het publiek met geestdrift ontvangen, en in den rang der beste staatkundige schriften geplaatst werd. MALLET was reeds sedert lang aan eene borstkwaal lijdende. Het luchtgestel van *Engeland*, was hem in geen deele gunstig, en hij overleed aan de tering, den 10 Mei 1800, te *Richmond* bij *Londen*, ten huize van den graaf LAL-

LY-TOLLENDAL, zijnen vriend, die hem eene schuilplaats had gegeven. Eene ten voordeele zijner weduwe en vijf kinderen geopende intekening, bekwam dadelijk op de eervolste wijze haar beslag. Het Engelsche bestuur hetwelk zoo onverschillig had geschenen voor de verdiensten van den staatkundigen schrijver (*), kwam, na zijnen dood, zijne familie te hulp; er werd eene jaarwedde van 200 *Louis d'or* aan mevrouw MALLET toegekend, en een zijner zonen werd op eene voordeelige wijze bij de administratie geplaatst. MALLET-DUPAN heeft zich steeds den grondbeginselen eener constitutionele monarchie toegedaan, getoond, en, reeds vroegtijdig had hij voor *Frankrijk*, het voorbeeld van het Engelsch bestuur voorgesteld, hetwelk hij met geringe wijzigingen vatbaar waande, om in *Frankrijk* ingevoerd te worden. Zijne werken zijn: 1.° *Discours etc. (Verhandeling over den invloed der wijsbegeerte op de letteren)*, *Cassel*, 1772. Men zou er grondbeginselen in kunnen vinden, strijdig met degene, welke hij later verdedigde; hetgene, wat hem goed in de bespiegeling had toege-

K k 5

(*) Het ministerie had zich bepaald tot eene intekening van 25 exemplaren, op den *Britschen Mercurius*.

schenen, scheen hem later zeer gevaarlijk toe in de toepassing. — 2.º *Discours etc.* (*Verhandeling over de wel-sprekendheid en de staatkundige stelsels*), Londen, 1775, in 12.mo; een geschrift, in hetwelke de schrijver, het doel, hetwelk hij zich voorstelde, niet wel bepaald heeft. — 3.º *Mémoires etc.* (*Geschied-, staat- en letterkundige Gedenkschriften*), Geneve, 1779 — 1782, 5 dl.ⁿ — 4.º *De la dernière etc.* (*Over de laatste omwenteling van Geneve, in 1782*). — 5.º *Du principe etc.* (*Over het grondbeginsel der factien in het algemeen en over die, welke Frankrijk verdeelen*), 1791. — 6.º *Considérations etc.* (*Overwegingen over den aard der Fransche omwentelingen, en over de oorzaken, die er de duurzaamheid van verlengen*), Londen, 1793, in 8.vo De schrijver behandelt in dezelve de mannen, wier staatkundig gevoelen niet met het zijne strookte, met weinig ontzag. Deze soort van *factum* tegen de omwenteling, werd met geestdrift gelezen, en lichte verscheiden personen toe, ten opzichte van de gemakkelijkerheid, met welke zij er den loop van meenden te kunnen be-teugelen. — 7.º *Correspondance etc.* (*Staatkundige*

Briefwisseling; om tot de geschiedenis van het Fransche republicanismus te dienen), Hamburg, 1796, in 8.vo Dit is een der schriften, waarin de schrijver, met den meesten nadruk, zijne stem tegen den revolutionairen geest verheft; men vindt er belangrijke daadzaken in, maar ook een al te overdreven gebruik, van harde beledigende bijnamen enz.

MALLET. — Zie MANESSON.

MALLEVILLE (CLAUDIUS DE), een Fransche dichter, in 1597 te Parijs geboren, een der eerste leden van de Fransche akademie, overleed in 1647. Hij was secretaris geweest van den maarschalk DE BASSOMPIERE, aan wien hij in deszelfs gevangenis groote diensten bewees. De weldaden, welke die beroemde ongelukkige over hem verspreide, stelde hem in staat, om eenen post van koninklijk secretaris te koopen. MALLEVILLE bezat eenen vrij kieschen geest, en eene voor de dichtkunde gelukkige genie; maar hij verzuimde, om de laatste hand aan zijne verzen te leggen. Het klinkdicht getiteld: *La Belle matineuse*, is datgene zijner werken, waarover het meeste gesproken is. Zijne gedichten bestaan in *klinkdichten, rust-*

gedichten, puntgedichten, rondeelen, liederen, madrigalen, en eenige *Omschrijvingen* van verscheiden psalmen. Dezelve zijn te *Parijs*, in 1649, in 4.to, en in 1659, in 12.mo gedrukt. [Hij bezat ook begaafdheid voor de Latijnsche verzen, en vertaalde uit het Italiaansch twee romans van LUCAS ASSERINO, *Stratonice* en *Almerinde*, de eerste in 2 dl.ⁿ in 8.vo, *Parijs*, 1641; de tweede, in 1 dl. in 8.vo ib. 1646. Het is mogelijk, dat hij deel heeft gehad aan de *Memoirien* van BASSOMPIERRE; maar hij is er de uitgever niet van, zoo als men zulks ergens gezegd heeft, dat dezelve in 1663, dat is, 16 jaren na zijnen dood gedrukt werden.

MALLINCKROT (BERNARDUS), een geleerde letterkundige der 17 eeuw, deken der hoofdkerk van *Munster*, wijdde een gedeelte van den nacht aan de studie toe, en bragt den dag door met zich te vermaken. Keizer FERDINAND benoemde hem tot het bisdom *Ratzburg*, en eenigen tijd daarna werd hij tot bisschop van *Minden* verkozen; maar hij kon van geen van beide dezer bisdommen bezit nemen. Zijne heerschzucht was buitengemeen: in 1650 wilde hij zich tot bisschop van *Munster* doen ver-

kiesen; maar wijl hij hierin niet had kunnen slagen, stond hij tegen den nieuwen prelaat op, en verwekte opstanden tot in 1655, in welk jaar hij van zijne waardigheid van deken werd afgezet. Intusschen door het muitende volk ondersteund, nam hij de vlugt, naar het graafschap *March*, alwaar hij zich twee jaren ophield; maar hij had de onvoorzigtigheid, om in zijn geboorteland terug te komen. De bisschop van *Munster*, liet hem dadelijk in hechtenis nemen, en naar het kasteel *Ottenstein* vervoeren, alwaar men hem wachten gaf (1657). MALLINCKROT overleed in dit kasteel, in 1664, als een onrustige genie, en een trotsch en opgeblazen mensch beschouwd. Men heeft van hem: 1.º *De naturâ et usu litterarum*, *Munster*, 1638, *Keulen*, 1656, in 4.to — 2.º *De ortu ac progressu artis typograph*, *Keulen*, 1639 of 1640, in 4.to — 3.º *De archicancellariis et cancellariis S. R. imp*, enz., *Munster*, 1640, in 4.to, *Jena*, 1666 en 1715, in 4.to — 4.º *Paralipomenon de historicis graecis*, enz., *Keulen*, 1656, in 4.to, te *Hamburg*, in 1709, in 8.vo, onder dezen titel herdrukt: *Supplementa et Observat. ad Vossium de Historicis grae-*

ois et latinis. Deze werken worden gezocht om het diepzinnige der nasporingen.

* MALLIOT (JOZEF), een oudheidkenner, den 10 Maart 1735, te *Toulouse* geboren, ontving eene uitmuntende opvoeding in het collegie der Jesuiten, en scheen in den beginne de loopbaan der balie te willen volgen. Maar daar zijn vader en de meeste leden zijner familie, kunsten uitoefenden, die met de teekenkunde in betrekking stonden, zoo wandelde MALLIOT op hun voetspoor, en werd in 1763, tot onderwijzer der teekenkunde in het collegie van *Sorrezèze* benoemd, vanwaar hij na verloop van vijf jaren weder te *Toulouse* kwam; hij werd vervolgens onderwijzer der vestingbouwkunde. Vóór hem had men geene naauwkeurige kennis van de kleederdragten der oudheid. Hij getroostte zich met betrekking tot dien uitgebreiden tak van de wetenschap dier oude tijden, onnoemelijke nasporingen. Op eenen zekeren tijd vernomen hebbende, dat werklieden, bij het afbreken der muren van een oud collegie, een borstbeeld en verscheiden Romeinsche gedenkpenningen hadden gevonden, snelde hij derwaarts, om die kostbare overblijfs-

len der oudheid te verzamelen. Terwijl hij dezelve met eene in zeker opzigt hartstogtelijke belangstelling onderzocht, werd hij door eene beroerte getroffen, en eenige dagen daarna, gaf hij in den ouderdom van 76 jaren den geest. Er bestaat van MALLIOT: 1.º *Recherches etc.* (*Nasporingen over de kleederdragten, zeden, godsdienstige, burgerlijke en militaire gebruiken der oude volken, volgens de beroemdste schrijvers en de oude gedenkstukken*), 13 dl.ⁿ in 4.to, met 300 gegraveerde platen versierd. — 2.º *Recherches etc.* (*Geschiedkundige nasporingen over de oudheden, zeldzaamheden, gestichten, voornaamste plaatsen, zekere gebruiken van Toulouse, en over het leven van eenige kunstenaars, welke het sieraad dier stad uitmaakten*), in handschrift. Ook heeft MALLIOT verscheiden *Memoriën* in het licht gegeven, meest alle zijne geboorteplaats betreffende.

MALO, MACLOU of MAHOULT (*Heilige*), de zoon van eenen edelman uit *Groot-Brittannië*, en volle neef van den heiligen SAMSON en den heiligen MAGLOIRE, werd in een klooster in *Ierland* opgevoed, en later tot bisschop van *Gui-Castel* verheven;

zijne nederigheid deed hem deze waardigheid van de hand wijzen. Daar het volk hem wilde dwingen dezelve aan te nemen, stak hij naar *Bretagne* over, en stelde zich bij *Aleth*, in *Bretagne* onder de leiding, van eenen heiligen kluizenaar AARON genaamd (zie AÄRON). Eenigen tijd daarna, werd hij, in 541 tot bisschop dier stad verkozen, en deed er de godsdienst en de godsvrucht bloeijen. Hij begaf zich vervolgens naar de eenzaamheid bij *Saintes*, en overleed aldaar den 15 November 565. Het is van hem, dat de stad *St. Malo* haren naam ontleent, wijl zijn ligchaam derwaarts werd vervoerd, nadat de stad *Aleth*, in een dorp was veranderd *Guidale* of *Guichalet* genaamd, en dat de bisschoppelijke stoel naar *St. Malo*, werd verplaatst.

* MALOUE (PETRUS VICTOR), minister der marine onder LODEWIJK XVI, werd te *Riom*, in 1740 uit eene aanzienlijke doch niet zeer goeude familie geboren. Bij de oratoristen opgevoed, wilde hij in den beginne in hunne congregatie treden: later zag hij echter van die loopbaan af, studeerde in de regten, liet daarna weder THEMIS varen, om zich met de dichtkunde bezig te hou-

den, hij vervaardigde zelfs een *treurspel* en twee *blijspelen*. Op de aanmerkingen van LEKAIN, liet MALOUE deze soort van letterkunde varen, en werd in den ouderdom van 18 jaren, tot kanselier van het consulaat van *Lissabon* benoemd. In 1763 in de dienst der marine getreden zijnde, werd hij te *St. Domingo*, en later te *Cayenne* geplaatst. In 1779 in *Frankrijk* teruggekomen, werd hij in het volgende jaar tot bewindhebber der marine te *Toulon* benoemd. Hij bekleedde dien post toen de revolutionnaire onlusten begonnen los te barsten. In 1789 door het scheperendom *Riom* naar de algemeene staten gezonden, deed hij zich door eene groote gematigdheid opmerken; en ofschoon hij eenige hervormingen in het bestuur scheen te wenschen, was hij echter steeds opregtelijk aan de zaak der monarchie verknocht. Hij had medegewerkt tot de vereeniging der drie standen; intusschen verzette hij er zich tegen, dat die vergadering zich met den naam van *nationale* bestempelde, overtuigd, dat die benaming met de constitutie der monarchie strijdig was. Hij bestreed ook uit al zijn vermogen de verklaring der *regten van den mensch*, verklaarde zich voor

het *opschortend veto*, en trachtte, doch vruchteloos, de twiststokende dagbladen en oproerige geschriften, die met het zedebederf, onder de geringste klassen der maatschappij, den geest des opstands en der ongehoorzaamheid verspreidden, te doen verbieden. Hij verdedigde en deed den schout bij nacht ALBERTUS DE RIOM, in den opstand der matrozen van *Toulon* betrokken, vrijspreken. In 1790 verdedigde hij de koninklijke voorregten, en vraagde, dat de koning tijdelijk met de dictatoriale magt zou bekleed worden; dit voorstel werd door eene sterke meerderheid van de hand gewezen. MALOUET deed, den 15 Augustus deszelfden jaars, het besluit van in hechtenis neming, in 1781 tegen zijnen vriend RAYNAL uitgevaardigd, intrekken. Op den 25 Junij 1791 protesteerde hij met nadruk, ondanks het bedreigend geschreeuw der regtbank, tegen de onwettige wijze, waarop de ongelukkige LODEWIJK XVI, gevankelijk naar *Parijs* werd gevoerd. Tijdens de noodlottige reis naar *Varennes* rukte hij een aangeplakt blad af, hetwelk de republiek uitriep, en verwierp, als inbreuk makende op de nieuwe constitutie, het ontwerp, om de uitoefening der koninklijke magt op te

schorten. MALOUET werd vervolgens in den raad des konings beroepen, alwaar hij zijne pogingen verdubbelde, om den val der monarchie te doen vertragen, tot op den verschrikkelijken dag van den 10 Augustus 1792. Eene zoo edele trouw moest hem voor de revolutionnaire bijl bestemmen. Na aan de moordtooneelen van September ontsnapt te zijn, begaf hij zich naar *Londen*, van waar hij aan den uitvoerenden raad schreef, om de vergunning te erlangen van LODEWIJK XVI; met gevaar van zijn leven, te mogen komen verdedigen. De conventie ging tot de orde van den dag over, en, tot eenig antwoord, plaatste zij den naam van den moedigen aanzoeker op de lijst der uitgewekenen. MALOUET gaf de *Verdediging van LODEWIJK XVI* in het licht. In 1801 in *Frankrijk* teruggekeerd, werd hij als verdacht beschouwd en in hechtenis genomen. Maar, zeer spoedig in vrijheid gesteld, werd hij tot algemeen commissaris der marine te *Antwerpen* benoemd, ten einde aldaar de reusachtige werken, welke in die haven ontworpen werden, te besturen. In 1808 werd hij tot rekwestmeester benoemd, en twee jaren later benoemde NAPOLEON hem tot staatsraad,

en commandeur van het legioen van eer. In 1812 werd hij van den raad verwijderd, en op 40 mijlen afstands van *Parijs* verbannen. Tijdens de restauratie benoemde het provisioneel bestuur hem tot commissaris bij het departement der marine. Den 13 Mei 1814 verhief hem de koning tot minister-secretaris van staat van hetzelfde departement, en benoemde hem kort daarna tot ridder van den H. LODEWIJK. MALOUEU ging voort, veel ijver en werkzaamheid in zijn beheer aan den dag te leggen: maar zijne werkzaamheden voltooiden de ondermijning zijner door de woelingen van een onrustig leven reeds verzwakte gezondheid; hij overleed den 7 September 1814. MALOUEU had steeds veel smaak voor de letteren gehad, die hij te midden der werkzaamheden zijner administratie beoefende. Hij heeft verscheiden schriften over de volkplantingen en de slavernij der Negers nagelaten. Dezelve voeren ten titel: 1.º *Mémoires etc.* (*Verhandelingen over de slavernij der Negers*), 1788, in 8.vo — 2.º *Mémoires etc.* (*Verhandelingen over de administratie van het departement der Marine*), 1790, in 8.vo — 3.º *Défense etc.* (*Verdediging van LODEWIJK XVI*),

1792, in 8.vo — Onderzoek van dit vraagstuk: *Welk zal voor de Amerikaansche volkplantingen de uitslag der Fransche omwenteling zijn?* Londen, 1797, — enz. enz. SUARD heeft, na den dood van zijnen vriend, eene schets over zijn Leven en zijne Werken in het licht gegeven, welke in de *Gazette de France*, van den 14 September 1814 is opgenomen.

MALOUIN (PAULUS JACOBUS), te Caen, in 1701 geboren, en te *Parijs* in 1778 overleden. Hij was hoogleeraar der geneeskunde in het koninklijk collegie, gewoon lijfarts der koningin en lid der koninklijke maatschappij van Londen en der akademie van wetenschappen van *Parijs* geweest. Zijne voornaamste werken zijn: 1.º *Traité etc.* (*Verhandeling over de scheikunde*), 1734, in 12.mo — 2.º *Chimie etc.* (*Geneeskundige scheikunde*), 1755, 2 dl.ⁿ 12.mo, een werk, vol zeldzame zaken, en in eenen stijl geschreven, die evenzeer tot eer van den academicus, als de inhoud tot eer van den geleerde verstrekt, maar welligt openbaarde de schrijver al te veel smaak voor de scheikundige toebereidingen. — 3.º *Les Arts etc.* (*De kunsten van den Molenaar, Bakker en Knoedelmaker*),

in de verzameling, welke de akademie van wetenschappen over de kunsten en handwerken heeft in het licht gegeven. — 4.º Hij is de schrijver der artikels over de *Scheikunde*, voorkomende in de beide eerste deelen der *Encyclopedie*. Men vindt zijne Lofrede door CONDORCET in de *Recueil etc.* (*Verzameling der akademie van wetenschappen*). — Tot dezelfde familie behoorde KAREL MALOUIN, doctor in de geneeskunde, aan de universiteit van Caen, in 1718, in den ouderdom van 23 jaren overleden, van wien er bestaat, *Traité etc.* (*Verhandeling over de vaste en vloeibare ligchamen*) Parijs, 1718, in 12.mo.

MALPIGHI (MARCELLUS), een geneesheer en beroemde ontleedkundige, den 10 Maart 1628 te *Crevalcuore* bij *Bologna* geboren. Zijne verdiensten verwierven hem in 1656 eenen post van hoogleeraar der geneeskunde in deze laatste stad. De groot-hertog van *Toskanen*, FERDINAND II, beriep hem vervolgens naar *Pisa*. Daar hij zich niet aan het luchtgestel kon gewennen, keerde hij in 1659 naar *Bologna* terug. Hij bekleedde in 1662, den post van eersten hoogleeraar in de geneeskunde te

Messina, en keerde vier jaren later weder naar *Bologna* terug. De koninklijke maatschappij van *Londen*, nam hem in 1669 als lid aan. Hij ging tot in 1691 voort, met roem te onderwijzen. Nadat de kardinaal ANTONIUS PIGNATELLI, die hem gedurende zijn legatschap te *Bologna* had leeren kennen, den pausselijken troon, onder den naam van INNOCENTIUS XII, beklommen had, beriep hij hem naar *Rome*, en benoemde hem, tot hoogstedezelfs eersten lijfarts. Deze geleerde bezat eene ernstige en zwaarmoedige inborst. Men weet, dat lieden van een dusdanig gestel, onvermoeid in den arbeid zijn. Zoodra hij iets wilde weten, gaf hij zich met vermaak, alle noodige moeiten, om het te leeren. Ofschoon hij den roem beminde, was hij zedig, te midden der lofspraken, welke zijne verdienste hem verschafte. Zijne gezondheid was zeer wankelbaar en gedurende zijn geheele leven, had hij de hulpmiddelen zijner kunst noodig, om dezelve te bevorderen of te herstellen. MALPIGHI overleed aan eene beroerte, in 1694, in het paleis van het *Quirinaal*, een aantal werken in het latijn nalatende, welke bewijzen, dat hij zich veel met de ontleedkunde had bezig

gehouden, maar ook dat hij in de schoone letteren niet zeer ervaren was. De voor- naamste zijn: 1.º *Plantarum anatomie*, Londen, 1675 en 1679, 2 dl.ⁿ in fol. met pl. — 2.º *Epistolæ variae*. — 3.º *Dissertationes epistolice de bombyce*, Londen, 1669, in 4.to, met pl. — 4.º *De formatione pulli in ovo*. Deze beide laatste werken zijn in het Fransch vertaald. — 5.º *Consultationes*, in 4.to, 1713. — 6.º *De cerebro, de lingua, de externo tactus organo, de omento, de pineguedini et adiposis ductibus*. — 7.º *Exercitatio anatomica de viscerum structura*. — 8.º *Dissertationes de polypercordis, et de pulmonibus*, enz. De werken van MALPIGHI, zijn in 1686, te Londen, in 2 dl.ⁿ in fol. gedrukt: en zijne *Nagelatene Werken*, voorafgegaan door zijn *Leven*, zijn te Londen, in 1697, te Venetië in 1698, in fol. en te Amsterdam, in hetzelfde jaar, in 4.to in het licht verschenen. Men heeft in 1733, al zijne werken, met aantekeningen van FAUSTINUS GAVINELLI, te Venetië, in fol. herdrukt. Deze geleerde man was geen belangzuchtige; hij bloosde niet, de meeste zijner ontdekkingen, aan zijnen vriend BO-

XV. DEEL.

RELLI, dien hij te Pisa had leeren kennen, toeteschrijven.

* MALTE-BRUN (KOENRAAD), wiens ware naam was MALTE KOENRAAD BRUN, een der geleerdste nieuwe aardrijkskundigen, werd in 1775 te *Thye*, in *Deensch-Jutland*, uit eene aanzienlijke familie van dat land geboren. In de Augsburgsche geloofsleer opgevoed, werd hij door zijne ouders tot het predikambt bestemd, en zijn vader zond hem te dien einde naar de universiteit van *Koppenha-gen*; maar in plaats van zich aan de beoefening der godgeleerdheid toetewijden, vervaardigde de jonge MALTE-BRUN er verzen en een tooneelkundig dagblad. Door zijne neiging tot twistschriften medegesleept, schreef hij een aantal artikels in de dagbladen, te gunste van het vrijzinnige ministerie van den graaf van BERNSTORFF; en, terwijl zijn vader de vertoogen van den adel ondertee-kende, schreef hij van zijnen kant met nadruk voor de vrijheid der boeren. Door eenigen goeden uitslag aangemoedigd, gaf MALTE-BRUN, die zich bij de partij had aangesloten, welke eene radicale hervorming vorderde, in 1796 een *pamphlet* in het licht, getiteld: *Cate-*

chismus der aristokraten, waarin hij met nadruk de Deensche leenroerigheid, en de toenmaals tegen *Frankrijk* verbondene mogendheden aanrandde. Met eene regterlijke vervolging bedreigd, die echter niet plaats had, week hij naar *Zweden*, alwaar hij wel onthaald werd, en twee jaren later verscheen hij weder te *Kopenhagen*. Men zegt, dat het Deensch ministerie hem met welwillendheid ontving, en dat de graaf van *BERNSTOFF*, die hem in de diplomatie wilde plaatsen, hem bij zijn overlijden aan den kroonprins aanbeval. Men voegt er nog bij, dat *MALTE-BRUN* het schoone vooruitzicht verijdelde, hetwelk zich voor hem opende, door een nieuw *Schotschrift*, tegen eenige handelingen van het bestuur in het licht gegeven. Andermaal verplicht zijn vaderland te verlaten, begaf hij zich naar *Hamburg*. Aldaar stelde hij zich volgens de dagbladen, aan het hoofd eener associatie, de *Vereenigde Scandinaviërs* genaamd, welker doel was, om van de drie koninkrijken, *Zweden*, *Denemarken* en *Noorwegen*, eene bondgenootschappelijke republiek te vormen. Het schijnt, dat hij twaalf proselieten had gekozen, die, als andere apostelen, de nieu-

we leerstellingen in de Noord-sche gewesten zouden gaan verspreiden. Zij bereidden aldaar ongetwijfeld eene omwenteling voor, want de keizer van *Rusland*, *PAUL I*, en *GUSTAAF IV*, koning van *Zweden*, deden door hunne ministers bij het hof van *Denemarken*, de bestraffing der *Noordsche Jakobijnen* vragen. Door de regtbanken van *Kopenhagen* achtervolgd, werd *MALTE-BRUN*, bij verstek, tot eene eeuwigdurende verbanning uit de staten van *Denemarken* veroordeeld... » als getracht hebbende om de grondwet van den staat te veranderen." Daar hij zijn geliefkoosd plan in het Noorden niet verder kon voortzetten, kwam hij in 1799 met aanbevelingsbrieven te *Parijs*. Hij werd in den beginne onderwijzer van eenen jongeling, legde zich ijverig toe, om zich volkomen met de Fransche taal bekend te maken, en wilde vervolgens voor de dagbladen werken; maar daar hij in sommige derzelve artikels tegen het levenslange consulaat had geplaatst, zoo werd hem het bevel gegeven, zich verder niet met belangen bezig te houden, aan welke hij zich als vreemd moest beschouwen. Sedert dit tijdstip wijdde hij zich geheel en al toe aan den tak der natuurkundige weten-

schappen, die de grondslag was van zijnen roem, en hij nam eene aanzienlijke plaats in den rang der beste aardrijksbeschrijvers in. Des niet te min werd hij in 1806, onder de redacteurs van het *Journal de l'Empire* opgenomen; hij werd daarbij meer bijzonder met de taak belast, om vertalingen uit vreemde dagbladen te leveren; hij schreef daarenboven verscheiden staatkundige artikels voor hetzelfde, die de verscheidenheid zijner kundigheden bewezen, en den stempel van dien bijtenden geest droegen, welke hem eigen was. Zonder moeite omhelsde hij het gevoelen van het dagblad, waaraan hij werkte, en hij bleef niet ten achtere, om zijne schatting van lofspraken aan BONAPARTE te betalen, die zich echter, te zijnen opzichte, niet zeer edelmoedig betoonde. Wel verre, van zich te ontmoedigen, vertaalde hij berijmd, bij gelegenheid der geboorte des zoons van NAPOLEON, het herdersdicht, *Sicelides musæ*. Volgens zijne artikelen te oordeelen, had hij zijne vrijzinnige artikels afgezworen, en geheel monarchale gevoelens omhelsd. Dezelve werden met zijnen naam voluit, of slechts met de hoofdletters deszel-

ven onderteekend. Men verwijt hem, van in zijne critische artikelen, vooral in diegene, welke over aardrijkskundige voortbrengselen, reisbeschrijvingen, en andere letterproducten liepen tot het gebied der wetenschap behoorende, waarin hij geen mededinger meer kende, al te scherpe bewoordingen te hebben gebezigd. MALTEBRUN werkte onder het opzigt van MENTELLE mede aan de *Geographie etc. (Wis-, Natuur- en Staatkundige Aardrijkskunde)*, 16 dl.ⁿ in 8,vo met eenen *Atlas*. Na een *Tableau etc. (Tafereel van oud en nieuw Polen)* in het licht te hebben gegeven, deed hij een tijdschrift in het licht verschijnen, getiteld: *Annales etc. (Jaarboeken der Reizen, der Aardrijkskunde en Geschiedenis)*, hetwelk veel opgang maakte. Er zijn 75 afleveringen van in het licht verschenen, die 25 boekdeelen uitmaken. Eenige geschillen, die hij met de eigenaars van het *Journal de l'Empire* had, deden hem zijnen post van redacteur verliezen, en van dien oogenblik af, gaf hij voor zijne rekening den *Spéctateur* in het licht, die slechts zijne 27.e aflevering bereikte. In dit tijdschrift, en in eene bijzondere *Verklaring*, zien

wij, dat MALTE-BRUN zich nog met staatkunde bezig hield, en dat hij er op nieuw op bedacht was, om het Noorden te *herschep*pen....; dat hij al zijne pogingen heeft in het werk gesteld, om *Zweden met Denemarken* te vereenigen; om de verheffing van den generaal BERNADOTTE, tot koning van het eerste dier rijken te beletten; om er daarenboven eenen inval in den naam van GUSTAAF V, te bewerkstelligen, en eindelijk, om te beletten, dat *Noorwegen met Zweden* vereenigd werd." Daar deze ontwerpen verijdeld werden, zoo wendde zijne vindingrijke genie zich naar eene andere zijde, en hij maakt ons mede in zijnen *Spectateur* bekend.... » Dat in overeenstemming met eenen rijken handelaar van *Noorwegen*, hij eene *Scandinavische coloniale associatie* had gevormd, waarvan het plan aan NAPOLEON onderworpen was; dat hij in 1810 de hoop had gehad, dat deze er zijne bescherming aan zoude verleen; dat het hem gelukt was, om in de Fransche dagbladen eene oproeping aan de Zweden te doen opnemen, om tot hunnen soeverein, in plaats van BERNADOTTE, den koning van *Denemarken* te verkiezen, en op deze wijze de drie

Noordsche koninkrijken te vereenigen: dit artikel werd (volgens hem), in de vreemde dagbladen overgenomen, als komende van het Fransche bestuur....; dat deszelfs minister te *Stokholm*, pogingen in het werk stelde, ten gunste der *Scandinavische associatie*, maar dat, nadat de partij van BERNADOTTE had gezegevierd, de minister werd teruggedroepen, enz. enz....; middelerwijl (het is steeds MALTE-BRUN, die spreekt) had hij zich in 1814 andermaal naar het hoofdkwartier van NAPOLEON begeven, om hem een ontwerp van inval in *Zweden*, ten gunste van GUSTAAF V, erfprins en wettigen zoon van den ontroonden vorst te doen aannemen. Maar NAPOLEON verwierp zijn voorstel, enz. enz...." Daar de onvermoeide werkzaamheid van MALTE-BRUN, hem niet tot de uitkomsten had kunnen voeren, welke hij zich beloofd had, wijdde hij zich op nieuw aan zijne letterkundige werkzaamheden toe, niet zonder zich tegelijkertijd met eene nieuwe *volkplanting* in *Amerika*, bezig te houden. In dien tusschentijd verscheen zijn *Précis etc.* (*Kort begrip der algemeene Aardrijkskunde*), 6 dl.ⁿ, in 8. vo, in het licht, dat hem in een proces wikkeld, met

den boekverkooper DENTU. Deze laatste randa hem als nadrukker aan, daar hij beweerde, dat MALTE-BRUN, in zijn werk geheele bladzijden had overgenomen, die hij, DENTU, reeds gedrukt had. Daar *La Campagne de 1809*, (*De Veldtocht van 1809*) van den heer CADET DE GASSICOURT, aanleiding tot een eenigzins al te streng artikel van MALTE-BRUN, in het dagblad, waaraan hij werkte, gegeven had, zoo bragt zulks een geschil te weeg, hetwelk door eenen langdurigen pennenstrijd eindigde. Tijdens de restauratie, werkte MALTE-BRUN voor de *Quotidienne*, en toen de landing van BONAPARTE te Cannes, LODEWIJK XVIII noodzaakte, om zich naar Gend te begeven, deed MALTE-BRUN het *Verdedig-schrift* (*Apologie*) van dien vorst in het licht verschijnen (1815); dit stukje had eene tweede uitgave. Bij de terugkomst des konings werd hij andermaal redacteur van het dagblad, dat deszelfs ouden titel van *Journal des Débats* weder aannam. Hij verrijkte hetzelfde met geleerde, critische, letter- en staatkundige artikels. Het leven van MALTE-BRUN is slechts eene aanhoudende studie geweest; nauwelijks gaf hij

zich den tijd, om te slapen, en zijne maaltijden te nuttigen. Door den arbeid uitgeput, werd hij door eene hevige ziekte aangetast, die hem, den 14 December 1826, in den ouderdom van 51 jaren, in het graf sleepte. Al de dagbladschrijvers hebben hem een artikel toegewijd, waarin men aan zijne talenten regt doet wedervaren. De *Skildone*, een dagblad van *Kopenhagen*, heeft in de maand Januarij 1827, ook eene *Levensschets* van hem geleverd. Zijn inborst was verplichtend en goed, men meent zelfs, dat hij in zijne laatste jaren, zijne eerste denkbeelden van onafhankelijkheid zeer gewijzigd had. Hij heeft bijna in eenen behoestigen staat, eene weduwe en eenen nog jongen zoon nagelaten, aan welke de eigenaars van het *Journal des Débats*, eene jaarwedde hebben toegekend. Behalve de reeds genoemde werken, heeft men van hem: 1.º *Voyage etc.* (*Reize naar Cochinchina, over Madera, Teneriffe, en de Kaap Verdische eilanden*), naar het Engelsch van BAROW, met aantekeningen en bijlagen, 1807, 2 dl.ⁿ, in 8.vo, met eenen atlas in 4.to — 2.º *Histoire etc.* (*Geschiedenis van Rusland*), door LÉVESQUE, met

aantcekeningen, 1812, 8 dl.ⁿ in 8.vo, met eenen atlas in 4.to — 3.º *Nouvelles annales etc.* (*Nieuwe Jaarboeken der Reizen, der aardrijkskunde en der geschiedenis*), 1818 — 1826, die voortgezet worden door EYRIÈS, LARRENAUDIÈRE enz. — 4.º *Tableau etc.* (*Staatkundig tafereel van Europa, in het begin van het jaar 1825*), in 8.vo, een uittreksel uit de *Nouvelles annales etc.* — 5.º *Traité etc.* (*Verhandeling over het wettige gezag als grondslag van het openbare regt, van het Christelijke Europa beschouwd*), Parijs, 1824, in 8.vo Men heeft na zijnen dood in het licht gegeven: *Dictionnaire etc.* (*Beknopt Aardrijkskundig Woordenboek*), Parijs, 1827, in 16.mo, hetwelk hij ondernomen had, en waarvan hij zelf het Woordenboek der kunstbenamingen heeft zamengesteld, tot goed verstand van alle aardrijkskundige werken noodzakelijk. Hij heeft daarenboven medegewerkt aan verscheiden wetenschappelijke ondernemingen, onder anderen aan de *Biographie etc.* (*Algemeene oude en nieuwe Biographie*) van MICHAUD en andere. Men zie over de werken van MALTEBRUN, de *Revue encyclopédique* van 1827.

* MALUS (STEPHANUS LO-DEWIJK), een beroemde natuurkundige te Parijs, in 1775, uit eene aanzienlijke familie geboren, wier hoofd schatmeester van Frankrijk was, maakte schitterende studiën, en groote vorderingen vooral in de wiskundige wetenschappen. In den ouderdom van 17 jaren tot de militaire school toegelaten, stond MALUS op het punt, om tot officier der genie benoemd te worden, toen de wet der verdachten van 1793, die zijne familie trof, hem noodzaakte, de school te verlaten. Hij begaf zich als eenvoudig soldaat in de gelederen des legers; maar zijne verdienste bleef aldaar niet lang onbekend. Bij de herstellingswerken der haven van Duinkerken geplaatst, werd hij door den heer LEPÈRE, hoofd-ingenieur, met die werkzaamheden belast, opgemerkt; deze gaf hem aan het gouvernement op, om in de polytechnische school geplaatst te worden. MONGE, die MALUS kende, begreep hem onder de kweekelingen, die hij bestemde, om de onderwijzers hunner makkers te worden. Gedurende drie jaren legde die kweekeling zich met eenen onvermoeiden ijver, op de meest ingewikkelde studiën toe. De loopbaan der wetenschappen, werd hem,

door het verlies zijner fortuin voor eenen tijd lang gesloten, en hij zag zich verplicht, om bij het leger van *Sambre en Maas*, zich weder onder het genie-corps te begeven, alwaar hij zijnen oudheidsrang weder innam. MALUS was bij den overtocht van den *Rijn* en bij alle gevechten van den veldtocht van 1797 tegenwoordig, daarna voor de onderneming van *Egypte* bestemd, nam hij deel aan de veldslagen van *Chebreis* en de *Pyramiden*, aan het gevecht van *Jabisk* en aan de belegeringen van *El-Arisch* en van *Jassa*. Na dit laatste gevecht, werd hij met de wederoprigting van de wallen dier stad, en met de daarstelling van militaire ziekenhuizen belast; door de pest aangetast, gelukte het hem, zich zelve, zonder de hulp der artsen te genezen. Hij versterkte vervolgens *Damiate*, trok tegen de te *Aboukir* gelande Turken te veld, en was bij den slag van *Heliopolis*, bij het gevecht van *Koraim*, en bij de tweede inneming van *Cairo* tegenwoordig. Na de capitulatie keerde hij naar *Frankrijk* terug, alwaar hij den 26 October 1801 aankwam. Daar hij door den slechten staat zijner gezondheid een verlof bekomen had,

maakte hij er gebruik van, om zich naar *Duitschland* te begeven, alwaar hij met de dochter van den kanselier der universiteit van *Gies-sen* in den echt trad, die hij had leeren kennen, toen hij bij het leger van *Sambre en Maas* stond, en met welke hij toen reeds zou gehuwd zijn, ware hij niet tot het leger van *Egypte* beroepen. Bij zijne terugkomst belastte het Fransche bestuur hem met het oprigten van gewigtige gebouwen te *Antwerpen* en te *Straatsburg*. Toenmaals reeds gaf MALUS zich geheel en al aan zijne nasporingen over de rigting der lichtstralen over. Reeds voor dat hij bij het leger was gekomen, had hij beproefd, om den weg te bepalen, welke de lichtstralen volgen, wanneer dezelve op eenigerlei bogtige oppervlakten teruggekaatst of gebroken worden. Om het geheele gewigt dier werkzaamheden te beter te waarderen, leze men de redevoering welke de heer *Biot*, lid van het instituut, den 25 Februarij 1812, in den naam van de hoogleeraars en kweekelingen der polytechnische school, bij het graf van MALUS uitsprak. MALUS was lid der maatschappij van *Arceuil*, van het instituut, aan

hetwelke hij uitruuntende *Memoriën* heeft geleverd, en van de koninklijke maatschappij van *Londen*, en stond op het punt, om directeur der polytechnische school te worden, toen hij den 23 Februarij 1812 overleed. Zijne *Lofrede* is door den heer *DELAMBRE*, blijvend secretaris van de klasse der natuur- en wiskundige wetenschappen van het instituut uitgesproken, en komt voor in de *memoriën* dier maatschappij voor het jaar 1812. *MALUS* heeft ontleedend optische proeven nagelaten.

MALVASIA (*KAREL CÆSAR*), een edele *Bolonees*, en kanonik der hoofdkerk, in 1616 geboren, en in zijne geboorteplaats in 1693 overleden, beoefende in de 17.^e eeuw de kunsten en de letteren. Men heeft hem in het *Italiaansch* eene vrij goede *Geschiedenis der schilders van Bologna*, 2 dl.ⁿ in 4.to, 1678, te danken. De graaf *MALVASIA*, legt in dezelve wat al te veel geestdrift aan den dag; maar dit gevoel is vergeeflijk in eenen landgenoot. Zijn werk werd met vuur aangerand en op dezelfde wijze verdedigd. [Intusschen kon men het nooit van de vlak wasschen, van een dwaas oordeel tegen *RAPHAËL*, den vorst der schil-

derkunde geveld te hebben]. Nog heeft men van een werk, hetwelk ten titel voert: *Marmora felsinea*, 1690, in 4.to [De lijst zijner werken komt voor in de *Notizie degli scrittori Bolognesi*, van *ORLANDI*, blz. 80.]

MALVENDA (*THOMAS*), een dominikaner, te *Kativa*, in 1566 geboren, onderwees in zijne orde, met den meesten roem de wijsbegeerte en de godgeleerdheid. De kardinaal *BARONIUS*, aan wien hij schreef, om hem eenige misslagen aan te wijzen, die hem in zijn *Martyrologium* ontsnapt waren, vond zoo veel oordeel in den brief van dezen dominikaner, dat hij wenschte hem bij zich te hebben. Hij spoorde deszelfs overste aan, om hem naar *Rome* te doen komen, ten einde van zijne raadgevingen gebruik te kunnen maken. *MALVENDA* was dezen beroemden kardinaal van groote dienst. Men belaste hem te gelijkertijd met de verbetering der kerkelijke boeken zijner orde, een last van welken hij zich met beleid en schranderheid kweet. Hij overleed te *Valencia*, in *Spanje*, den 7 Mei 1628. Zijne werken zijn: 1.º Eene verhandeling *de anti-Christo*, waarvan de beste uitgave is die van *Venetië*, 1621,

in fol. — 2.º Eene nieuwe *Vertaling* van den Hebreuwschen tekst des bijbels, met aantekeningen, *Lyon*, 1650, 5 dl.ⁿ in fol. Deze werken worden door de geleerden gezocht. Maar zijne *Verhandeling over den anti-Christ* bevat eenige denkbeelden, welke met bondiger bewijzen zouden kunnen bekrachtigd worden. Nog heeft men van hem: *Annales ordinis Prædicatorum*, *Napels*, 1627, in fol.

MALVEZZI (VIRGILIO, markgraaf DE), in 1599, te *Bologna*, van beroemde ouders geboren, was bekend met de schoone letteren, de wijsbegeerte, de toonkunst, de regtsgeleerdheid, de geneeskunde, de wiskunde, en zelfs de godgeleerdheid. Hij diende met roem in de legerbenden van PHILIPPUS IV, koning van *Spanje*, die hem in den oorlog en in de onderhandelingen gebruikte, en hem tot hoogstdezelv's afgezant in *Engeland* benoemde. Hij slaagde in beide vakken, en overleed te *Bologna*, in 1654, verscheiden schriften nalatende: 1.º *Discorsi sopra CORNELIO TACITO*, *Venetie*, 1635, in 4.to — 2.º *Opere istoriche e politiche*, 1656, in 12.mo — 3.º *Ragioni per le quali gli letterati cre-*

do no di non potersi avanzare nelle corti, enz. Deze geschriften gaven hem eenen naam. Men zal de lijst der overige werken van MALVEZZI vinden in ORLANDI, *Notizie degli scrittori bolognesi*, en in de *Memorien van NICERON*, 4^e deel. — Er is een kardinaal van dien naam geweest, aartsbisschop van *Bologna*, die zich zeer heeft onderscheiden door zijne vijandschap tegen de Jesuiten op het tijdstip hunner vernietiging.

* MAMACHI (THOMAS MARIA), een geleerde religieus van de orde van den H. DOMINICUS, werd den 3 December 1713, op het eiland *Chio* geboren. Zeer jong in *Italië* gekomen zijnde, deed hij zich weldra door de levendigheid en scherpzinnigheid van zijnen geest opmerken. Zijn gelukkige aanleg, door eene groote zucht tot de studie ondersteund, deden hem uitgebreide kundigheden, in de godgeleerde wetenschappen opdoen, welke hij met roem in het klooster van den H. MARCUS te *Florence* onderwees. In 1740 naar *Rome* beroepen, was hij aldaar hoogleeraar in het collegie der *Propaganda*, vervolgens godgeleerde van *la Casanata*. Zijne verbindtenissen met

CONCINA, ORSI, DINELLI ontwikkelden nog meer zijnen smaak voor geleerde kundigheden. De invloed zijner beschermers, en zijne beroemdheid, verwierven hem de gunst van BENEDICTUS XIV, die hem den titel gaf van meester in de godgeleerdheid, en hem tot raadsman van den *Index* benoemde. Het schijnt dat de godgeleerdheid van MAMACHI, eenigzins den stempel droeg van de omstandigheden, in welke hij zich bevond, want na zich onder het pausschap van CLEMENS XIII, die de Jesuiten beëindigde, de vriend dier religieuzen te hebben getoond, verklaarde hij zich tegen dezelve, zoodra CLEMENS XIV, den pauslijken troon beklimmen was, en diende uit al zijn vermogen den paus, in deszelfs ontwerp, om de maatschappij te vernietigen. Hij had dus reden te hopen, om in het genot der gunst van CLEMENS te komen, maar die paus stierf zonder iets voor hem te doen. Onder PIUS VI werd hij meester van het heilig palies en secretaris van den *Index*, en bestuurde het *Kerkelijk dagblad*, hetwelk sedert 1785, te Rome in het licht verscheen. Zich in 1792 naar Corneto, bij Montefiascone begeeven hebbende, alwaar hij gewoon was, het schoo-

ne jaargetijde door te brengen, werd hij aldaar door eene galkoorts aangetast, die in het begin van Junij deszelfden jaars, een einde aan zijn leven maakte. MAMACHI schreef met eene groote gemakkelijheid, en was met eën zeldzaam geheugen begaafd. Zijne geleerdheid strekte zich tot bijna alle wetenschappen uit, en in het schrijven van twistschriften, was hij zeer ervaren. Maar indien zijne schoone hoedanigheden hem vele voorstanders verwierven, zoo haalden de bitterheid en de opgeblazenheid, welke hij in zijne hekelingen aan den dag legde, hem ook vele vijanden op den hals, onder welke zich de beroemde TRABOSCHI bevond. De veranderingen, welke hij in zijne denkwijze scheen te brengen, deed hem den bijnaam geven van den *met alle winden draaijenden* godgeleerde, en hij werd als zoodanig afgeschilderd, in verscheiden hekel-schriften, welke in 1792, te Rome in omloop waren. MAMACHI heeft een aantal werken nagelaten, van welke wij willen aanhalen: 1.° *De ethnicorum oraculis de cruce CONSTANTINO visa et de evangelica chronotaxi*, Florence, 1738. — 2.° *Ad Joannem Dominicum Mansium de ratione temporum Atha-*

nasiorum, deque aliquot synodis quarto saeculo celebratis epistolae quatuor, Rome, 1748. Deze brieven bevatten weinig omzigtige uitdrukkingen, die het onderwerp niet vorderde, en die, ondanks de verdiensten van MANSI, de staat van MAMACHI hem moest verbieden. — 3.º *Originum et antequitatum christianarum, libri 20*, van 1749 tot 1755, Rome, 5 dl.ⁿ Het eerste denkbeeld van dit werk behoort aan JOZEF BINGHAM, een Engelschman, die hetzelfde tot 8 deelen bragt, waarvan het laatste in 1722 in het licht verscheen. Hetzelfde werd vervolgens in het Latijn vertaald door JOANNES HENDRIK GRISCHAW, en te Halle, 1724 — 1738 in het licht gegeven, maar men heeft aan pater MAMACHI uitmuntende verbeteringen in hetzelfde te danken. Hij gaf er achtervolgend 5 dl.ⁿ van in het licht, maar het werk is nog niet voltooid. — 4.º *De' costumi de' primitivi cristiani*, Rome, 1753 en 1757, 3 dl.ⁿ in 8.vo Dit onderwerp was in het 3° dl. van dit werk *Originum etc.* behandeld. Het werk onderging van den kant des schrijvers der *Storia letteraria d'Italia*, eenige hekeling, voorkomende in het 9° dl. dier verzameling, blz. 307. — 5.º *An-*

nalium ordinis praedicatorum etc., Rome, 1756. — 6.º *De animabus justorum in sinu Abrahæ ante christi mortem expertibus beata, visionis Dei, libri duo*, Rome, 1766, 2 dl.ⁿ Hij wederlegt hierin CADONICI, FELTRI, DAILHAM en NATALI, die beweerden, dat, de heiligen van het oude testament, vóór de nederdaling van J. C. ter helle, de aanschouwing Gods genoten hebben. — 7.º *Del dritto libero della Chiesa d'acquistare e di possedere beni temporali*, Rome, 1769, in 8.vo Pater GENOVESI wordt er zeer in gehavend. — 8.º *La pretesa filosofia de' moderni increduli, esaminata e discussa*, enz., Rome, 1769, en Venetië, 1770. — 9.º *Alethini Philaretæ epistolarum de Palafoxii orthodoxia*, Rome, 1772 en 1773, 2 dl.ⁿ in 8.vo MAMACHI antwoordt in dit werk op de bedenkingen der Jesuiten tegen de zaligverklaring van PALAFOX, en pleit dezen prelaat vrij van de beschuldiging van Jansenismus. Men beweert, dat de verspreiding der *Brieven over de regtzinnigheid van PALAFOX*, in het koninkrijk Napels verboden werd, in welk rijk men het op MAMACHI gemunt had, wjl hij zich tegen den Catechismus van MÉSÉNGUY had verklaard (zie MÉSÉNGUY).

De Jesuit, pater FAURE, heeft MAMACHI beantwoord in zijne *Saggi teologici*, Lugano, 1773. — 10.° *Epistolarum ad Justinum Febronium de legitima romani pontificis auctoritate, libri duo*, Rome, 1776 en 1777, tegen HONTHEIM. — 11.° *De laudibus LEONIS X*, P. M. oratio, 1741, in 8.°

MAMBRÉ, een Amorrheër, een vermogend man, die zijnen naam aan een gedeelte van het land *Kanaän*, het *Dal van Mambré* genaamd, heeft gegeven, de broeder van ANER en ESCHOL; zij waren alle drie vrienden van ABRAHAM, en hielpen hem in het bestrijden der Assyriërs, en in het bevrijden van LOTH, welken die volken had krijgsgevangen gemaakt.

MAMBRES, een der toovenaars, die zich in *Egypte* tegenover MOZES stelden, en die zich beijverden, om door hunne begoochelingen de ware wonderen van dien wetgever na te bootsen. De namen van JANNES en MAMBRES komen niet voor in het oude testament, maar in de brie-

ven van den H. PAULUS II, TIMOT. III, 8 (*), die dezelve ongetwijfeld vernomen had door eenige overlevering of eenige te zijnen tijde nog bestaande geschiedenis.

MAMBRUN (PETRUS), een Latijnsch dichter, tot de maatschappij van JESUS behoorende, in 1600, te *Clermont-Ferrand*, in *Auvergne* geboren, en te *la Fleche*, in 1661 overleden. Deze religieus bezat eene verhevene genie, sierlijkheid en ongedwongenheid in den stijl. Zijne werken zijn zuiver geschreven, zijne berijming is naauwkeurig en welluidend. Hij was zijnen VIRGILIUS volkomen meester, en is een zijner gelukkigste navolgers geweest. Er bestaat van hem: 1.° *Eglogues* (*Herderszangen*). — 2.° *Georgiques* (*Landgedichten*), in 4 bk.ⁿ — 3.° *De la culture etc.* (*Over de ontwikkeling der ziel en des geestes*). — 4.° Een heldendicht, in 12 boeken, getiteld: *Konstantijn of de ten onder gebragte afgoderij, la Fleche*, 1661, in fol., en *Parijs*, 1658, in 4.to; hetzelfde is voorafgegaan door eene Latijnsche

(*) In sommige bijbelvertalingen vindt men in den aangevoerden tekst den naam van JAMBRES in plaats van MAMBRES.
Vertaler.

Verhandeling over het heldendicht, voortreffelijk geschreven en beredeneerd.

MAMERTINUS (CLAUDIUS), een redenaar der 4e eeuw, bloeide te *Trier*, en werd in het jaar 362 door JULIANUS den *Afvallige* tot het consulaat verheven. Om aan dezen vorst zijne erkenning te betuigen, sprak hij in zijne tegenwoordigheid eene Latijnsche *lofred* uit, die nog bestaat (zie *Histoire littéraire de France*, door dom RIVET, 1e dl.) Men houdt hem voor den zoon van CLAUDIUS MAMERTINUS, die in 289 en 292, twee *lofreden* ter eere van MAXIMIANUS HERCULES, een vorst, welke die eer, omtrent evenzeer als JULIANUS verdiende. Men vindt dezelve in de *Panegyrici veteres, ad usum delphini*, 1677, in 4.to Vader en zoon oonteerden zich door de lachhartigste vleijerij.

MAMERTUS (*Heilige*), een beroemde aartsbisschop van *Vienne* in *Dauphiné*, was, zegt men, in 469, de insteller der *kruis- of biddagen*; maar het schijnt, dat dezelve reeds vroeger in *Milane* in gebruik zijn geweest, aldaar door den heiligen LAZARUS, aartsbisschop dier stad ingesteld zijnde. Algemeene rampen, die sommige schrij-

vers beweren vuurspuwende bergen of aardbevingen geweest te zijn, waren de aanleiding, der godvruchtige smeekgebeden, door den heiligen MAMERTUS ingesteld of aangenomen, en die later in de geheele kerk zijn ingevoerd. Deze deugdzaame prelaat overleed in 475, na groote geschillen te hebben gehad met GONDIAC, koning van *Bourgondië*, die een Ariaan was. Men schrijft hem twee *leerreden* toe, de eene over de *kruisdagen*, de andere over de *boetvaardigheid der Niniviten*, beide in de *bibliotheek der kerkvaders* opgenomen, en den schoonen lofzang *Pange, lingua, gloriosi praeium certaminis*, hetwelk echter met meer waarschijnlijkheid van zijnen broeder CLAUDIANUS MAMERTUS is. (Zie CLAUDIANUS en VENANTIUS).

MAMMEA (JULIA), was de dochter van JULIUS AVITUS, en van MOESA, bloedverwante van HELIOGABALUS; zij werd de moeder van keizer ALEXANDER SEVERUS. Deze vorstin bezat veel verstand en zuivere zeden. Zij gaf eene uitmuntende opvoeding aan haren zoon, en werd zijne raadgeefster toen hij den keizerlijken troon beklom. Na den dood van HELIOGABALUS, verwijderde zij de vleijers en

zedebedervers, en stelde slechts mannen van verdienste, in de eerste posten. Ten gunste van het Christendom ingenomen, en zich te *Antiochië* bevindende, ontbood zij **ORIGENES**, om zich met hem over die godsdienst te onderhouden, welke zij, volgens verscheiden schrijvers, omhelsde. [MAMMEA bestuurde het rijk gedurende de minderjarigheid van haren zoon, en handhaafde haar gezag, zelfs toen **ALEXANDER** meerderjarig werd verklaard. Zij bezat vele deugden, maar zij was heerschzuchtig, en vooral gierig, hetwelk de krijgsmagt tegen haar en tegen den keizer in het harnas joeg.] Gallicsche soldaten, daarenboven ontevreden over de krijgsmagt, welke deze laatste hun deed in acht nemen, en door den Goth **MAXIMINUS** tot den opstand aangespoord, vermoordden haar, benevens **ALEXANDER SEVERUS**, te *Mentz* in 235. [Na het treurige uiteinde van MAMMEA, bragt men zich enkel hare deugden te binnen, en er werden feesten te harer eere opgesteld.]

MAMURRA, een Romcinsch ridder, te *Formium* geboren, vergezelde in hoedanigheid van oppertoeziener over de werklieden, **JULIUS CÆSAR** in *Gallië*. Hij verza-

melde aldaar onnoemelijke rijkdommen, welke hij, volgens sommige schrijvers, even zoo ligtzinniglijk verteerde, als hij dezelve zonder moeite bekomen had. Hij liet te *Rome* en op den berg *Cælius* een prachtig paleis bouwen, ook was hij de eerste, die de muren en zuilen met marmer liet bekleeden. **CATULLUS** heeft zeer hekelachtige *puntgedichten* tegen hem vervaardigd. Hij beschuldigt hem in dezelve niet alleen van zwelgerij maar zelfs van ontucht met **CÆSAR**: een gruwel, onder de beroemdste mannen van het oude *Rome* zeer gemeen.

+ **MAN** (**CORNELIUS DE**), een Hollandsche schilder, te *Delft*, in 1621 geboren, ontwikkelde zich in *Italië* en in *Frankrijk*, door de werken der beste meesters te beoefenen. Na zich aldaar negen jaren te hebben opgehouden, keerde hij naar het vaderland terug, alwaar hij eenen grooten roem verwierf. Hij overleed in 1706, verscheiden geschiedkundige stukken, gezelschappen en protretten nalatende.

MANAHEM, zoon van **GADDI**, veldheer van het leger van **ZACHARIAS**, koning van *Israël*, bevond zich te *Theoria*, toen hij den dood van

zijnen meester vernam, dien SELLUM gedood had, om in zijne plaats te regeren. Hij trok tegen den overweldiger op, die zich in *Samarië* had opgesloten; doodde hem, en beklom den troon, waarop hij zich bevestigde door de hulp van PHUL, koning der Assyriërs, aan wien hij zich verbond eene schatting te betalen. Deze vorst regeerde gedurende 10 jaren, en was even zoo goddeloos ten opzichte van God, als onregtvaardig ten opzichte van zijne onderdanen. Hij overleed in 761 vóór J. C.

MANAHEN, uit de sekte der *Esseërs*, hield zich bezig met profeteren. HERODES (later de *Groote* bijgenaamd) was nog jong, toen MANAHEN hem voorzeide, dat hij koning der Joden zou worden, maar dat hij in zijn bestuur veel zoude verduren. Deze voorzegging bragt te weeg, dat die vorst steeds veel eerbied voor de *Esseërs* had.

MANAHEN, zoon van JUDAS den *Galileër*, en hoofd der muitelingen tegen de Romeinen, nam stormenderhand de sterkte *Massada* in, plunderde het tuighuis van HERODES den *Groote*, kortelings overleden, wapende zijne aanhangelingen, en liet

zich tot koning van *Jeruzalem* uitroepen. Een zekere ELEAZAR, een vermogend en rijk man, bragt het volk in opstand tegen dezen overweldiger, die gevangen genomen en ten dood gebragt werd. Zie JOSEPHUS, *Oorlog der Joden tegen de Romeinen*, II. boek 32^e hfd.¹

MANAHEN, een Christenprofeet, zoog-broeder van HERODES ANTIPAS, was een der priesters van *Antiochië*, aan wie de H. Geest beval, de handen aan PAULUS en BARNABAS op te leggen, ten einde hen uit te zenden om het Evangelie aan de Heidenen te verkondigen. Men is van gevoelen, dat deze MANAHEN tot het getal der 72 leerlingen behoorde, en dat hij te *Antiochië* overleed. Er wordt over dezelve in het 15^e hoofddel van de *Handel. der Apost.* gesproken.

MANASSES of MANASSE, oudste zoon van JOZEF en ASKNETH, en klein-zoon van JAKOB. Zijn naam beteekent de *vergetelheid*, wijl JOZEF zeide: *God heeft mij al mijn kommer en het huis mijns vaders doen vergeten.* MANASSES werd in *Egypte*, in het jaar 1712 vóór J. C. geboren. Toen JAKOB op zijn sterfbed lag, stelde hem JOZEF, zijne beide zonen, MA-

NASSES en EPHRAÏM voor, opdat de heilige grijsaard hun zijnen zegen gave; en daar hij zag, dat zijn vader de linkerhand op MANASSES legde, wilde hij hem zulks doen veranderen: doch JAKOB volhardde, in aldus den zegen te willen geven, terwijl hij hem zeide, dat de oudste de vader van verscheiden grote familiën zoude zijn, maar dat zijn jongere broeder grooter zou zijn dan hij en dat er geheele natiën uit zijn bloed zouden voortspruiten. Men ziet ook hier zoo als op vele andere plaatsen der H. Schrift, het godsdienstig vertrouwen, hetwelk men in de vaderlijke zegening stelde; een vertrouwen, hetwelk zoowel in overeenstemming is met de gebeurtenissen, en zoo wel past aan den geest des gebods, hetwelk de liefde voorschrijft jegens onze ouders, en er ons aardsch geluk uit doet voortvloeijen.

MANASSES, koning van *Juda*, in het jaar 694 vóór J. C. in den ouderdom van 12 jaren, zijnen vader EZECHIAS opgevolgd zijnde, onderscheidde het begin van zijn bestuur door al de misdaden en gruwelen der afgoderij. Hij herstelde de hoo-ge plaatsen, welke zijn vader vernietigd had, rigtte

altaren op, ter eere van BAAL, en liet zijnen zoon ter eere van MOLOCH door het vuur gaan. De profeet ISAÏAS, die de schoonvader des konings was, verzette zich met nadruk tegen zoo vele ongeregeldheden; maar MANASSES, welverre van die raadgevingen ter harte te nemen, liet hem gevangen nemen, en zijn ligchaam met eene houten zaag door midden zagen. De gramschap Gods barstte eindelijk tegen dezen dwingelaad in het 22^e jaar zijner regering in het jaar 662 vóór J. C. uit. ASSARHADDON, koning van *Assyrië*, zond een leger naar zijne staten. Hij werd gevangen genomen, met kluisters beladen en gevangelijk naar *Babylon* gevoerd. Zijn ongeluk deed hem in zich zelve terugkeeren. God, door zijn berouw bewogen, bevrijdde hem van de kluisters van den koning van *Babylon*, die hem zijne staten terug gaf. MANASSES kwam te *Jeruzalem* terug, alwaar hij zich toelegde, om het kwade, dat hij gedaan had te herstellen; hij vernielde de afgodsaltaren, welke hij had doen oprigten, herstelde die van den waren God, en verzuimde niets, om zijn volk te bewegen, tot de dienst des Heeren terug te keeren. Hij overleed in het jaar 639 vóór J. C. Er bestaat onder

zijnen naam een *gebed*, hetwelk men vooronderstelt, dat hij gedurende zijne gevangenschap vervaardigde; men vindt hetzelfde gewoonlijk aan het einde des *Bijbels*, bij de niet canonieke boeken; verscheiden kerkvaders halen hetzelfde aan: hetzelfde is vol zalving, en drukt de gevoelens eener levendige en opregte boetvaardigheid uit. AMON zijn zoon, volgde hem op.

MANASSES, een jonge geestelijke, uit koninklijk bloed gesproten, overweldigde in 1069, door *simonie*, den bisschoppelijken stoel der stad *Reims*. Daar zijn slecht gedrag in de uitoefening dier waardigheid, gemor had verwekt, daagde men hem te vergeefs voor de regtbank der legaten van den Paus, en voor onderscheidene kerkvergaderingen, hij moest bij verstek veroordeeld worden, en men sprak in de kerkvergadering van *Lyon*, in 1080 gehouden, zijn afzettingsvonnis uit. Hetzelfde werd in hetzelfde jaar door dat van *Rome* bevestigd. MANASSES, niet minder ongezeggenlijk, dan schuldig, wilde zich door de wapens nog op zijnen zetel handhaven; doch na vruchteloze pogingen, verliet hij *Reims*, en begaf zich naar *Palestina*, toenmaals het too-

neel der kruistogten, alwaar hij geen betere krijgsman was, dan hij prelaat was geweest: hij werd in een gevecht gevangen genomen, en verkreeg eerst in 1099 zijne vrijheid weder. Men heeft desniettemin zijne *Lofrede* uitgesproken, welke in het *Museum Italicum* van dom MABILLON voorkomt.

MANASSES. — Zie CONSTANTINUS (MANASSES).

MANCINELLI (ANTONIUS), te *Velletri*, in 1452 geboren, onderwees met veel roem de schoone letteren, op verschillende plaatsen van *Italië*, en overleed, na het jaar 1506. Men heeft van hem 4 Latijnsche gedichten: 1.º *De floribus, de figuris, de poetica virtute, de vita sua*, in 4.to — 2.º *Epigrammata, Venetië*. 1500, in 4.to — 3.º *Aanteekeningen*, op eenige Latijnsche schrijvers.

MANCINI (PAULUS), een Romeinsch vrijheer, ontving de heilige wijding na den dood van zijne vrouw, VITTORIA CAPOZZI. Hij had twee zonen uit dit huwelijk verwekt: de oudste, FRANCISCUS MARIA MANCINI, werd, op aanbeveling van LODEWIJK XIV, den 5 April 1660 tot kardinaal benoemd. De jongste

MICHAËL LAURENTIUS MANCINI, trad in den echt met HIERONYMA MAZARINI, tweede zuster van den kardinaal MAZARIN, bij wie hij verscheiden kinderen verwekte, onder andere PHILIPPUS JULIANUS; die bij zijnen naam dien van MAZARINI voegde; en LAURA VICTORIA MANCINI, in 1651, aan LODEWIJK hertog van *Vendôme*, uitgehuwd, en moeder der beide beroemde prinsen van dien naam. OLYMPIA MANCINI, nicht des kardinaals, gravin van *Soissons*, zag zich verplicht, *Frankrijk* te verlaten, daar zij in de zaak van VOISIN, (zie dat art.) betrokken was, en overleed te *Brussel*. Hare zuster MARIA ANNA MANCINI, hertogin van *Bouillon*, evenzeer beschuldigd, redde er zich beter uit. Iedereen kent de beroemde afstammelingen van MICHAËL LAURENTIUS MANCINI. (Zie NEVERS, CALONNA, MAZARIN). PAULUS MANCINI, beoefende de letterkunde en was de vriend der geleerden; dit was een smaak, die aan zijne familie overging. De akademie der *humoristen*, heeft aan hem haren oorsprong te danken.

MANCINI (JOANNES BAPTISTA), uit eene van de vorige verschillende familie geboren, overleed te *Bologna*, zijne ge-

boorteplaats, in het jaar 1640; hij verwierf zich vermogende vrienden, en schreef verscheiden zedelijke werken, van welke SCUDERI, een gedeelte in het Fransch heeft vertaald. Deze schrijver bezat verbeeldingskracht, maar geen smaak. Zijn stijl is opgeblazen en verward.

MANCO of MANCY-CAPAC, stichter en eerste *Inca* van het rijk van *Peru*. Na een zeker aantal Peruvianen, aan de boorden van het meer *Cusco* verzameld te hebben, maakte hij hun diets, dat hij de zoon der zon was, met COYA-OCELLA, zijne zuster en echtgenoot, op de aarde gezonden, om de menschen beter te maken. Hij leerde hun, om inwendig, en als een' opperste doch onbekenden God, den grooten *Pacha-camac*, dat is de ziel of den grondslag van het heelal, te aanbidden; en uitwendig, en als eenen minderen en zichtbaren en bekenden God, de zon, wier zoon hij was. Hij deed ter eere van dezelve altaren oprigten, en offers opdragen. MANCO-CAPAC verbood op dezelve menschelijke slagtoffers op te dragen. De Peruvianen leerden van hem, de aarde vruchtbaar te maken, den loop der wateren te leiden, en zich voor de gestrengheid der lucht

te beveiligen. COYA-OCELLA leerde hun wol en catoen te spinnen. MANCO-CAPAC bouwde de stad *Cusco*, welke hij met dorpen omringde, verdeelde de Indianen in stammen, die aan *Curacas*, of hoofden onderworpen waren, en eindelijk gaf hij hun wetten. Zijn zoon ROCHA-INCA en zijne opvolgers, breidden de grenzen hunner staten uit. Vóór de omwenteling van 1557 was *Peru* een bijzonder rijk, wier vorsten zeer rijk waren, uit hoofde van de goud- en zilvermijnen, welke dat land bevat. Maar de Spanjaards, door FRANCISCUS PIZARRO en DIEGO D'ALMAGRO aangevoerd, onderwierpen dat rijk aan den koning van *Spanje*, en sedert dien tijd wordt *Peru* bewoond, door Creoolsche Spanjaards, en Indische inboorlingen des lands, waarvan een gedeelte het Christendom heeft omhelsd, en gehoorzaamt aan eenen magtigen onderkoning, door de kroon van *Spanje* benoemd. Dit rijk, ofschoon aan eenen vreemden vorst onderworpen, verkeert in een' veel gelukkiger toestand, dan toen verwoestende en gruwzame oorlogen, en andere plagen, die gewesten teisterden. MAR-MONTEL heeft over deze omwenteling een aandoenlijk

dichtstuk vervaardigd, *les Incas* getiteld, hetwelk een man van genie, eene *Capucinade* heeft genoemd; alle geschiedkundige waarheden zijn er in opgeofferd aan de wijsbegeerte van den dag. (Zie CORTEZ, ATABALIBA, MONTEZUMA, PIZARRO).

MANDAGOT (WILLEM DE), uit eene beroemde familie van *Lodève*, compileerde, op last van paus BONIFACIUS VIII, het 6e boek der *Decretaliën*. Hij overleed te *Avignon*, in 1321, na achtereenvolgend aartsdiaken van *Nismes*, proost van *Toulouse*, aartsbisschop van *Embrun*, daarna van *Aix*, en eindelijk kardinaal en bisschop van *Palestrina* te zijn geweest. Men heeft van hem eene *Verhandeling over de verkiezing der prelaten*, welke verscheiden uitgaven heeft gehad. Wij kennen die van *Keulen*, 1601, in 8. vo

MANDAJORS. — Zie MENDAJORS.

MANDANES, een Indisch wijsgeer en vorst, door zijne wijsheid beroemd, werd door de afgezanten van ALEXANDER den Grooten uitgenoodigd, om op het feestmaal van den zoon van JUPITER te verschijnen. Hij zond dezelve terug, ter-

wijl hij hun zeide, » dat **ALEXANDER** de zoon van **JUPITER** niet was, ofschoon hij over een groot gedeelte der wereld het bevel voerde; dat hij geen belang stelde in de geschenken van eenen man, die niet in staat was, zich zelve tevreden te stellen... Ik veracht zijne bedreigingen, voegde hij er bij: *Indië* is toereikend, om mij, indien ik leef, te doen bestaan; en de dood verschrikt mij niet, wijl dezelve mijnen ouderdom, en mijne zwakheden, in een beter leven zal veranderen." Welligt is **MANDANES** een der deugdzaame mannen, die te midden des heidendoms, de kennis van den waren God, van zijne oordeelen en belooningen hebben bewaard, zoo als **JETHRO**, **JOB**, de drie **MAGI** of *Wijzen*, de honderdman **CORNELIUS**, enz. Zie *Wijsg. Catech.* N.° 401.

MANDELSLO (**JOANNES ALBERTUS**), in 1616, in *Mecklenburg* geboren, werd edeljonker van den hertog van *Holstein*, en volgde in hoedanigheid van edelman, de afgezanten, welke die vorst in 1636 naar *Moskovië* en *Perzië* zond. Hij begaf zich vervolgens naar *Ormuz*, en van daar naar *Indië*. Men heeft van hem een *Verhaal zijner reizen*, 1727, in fol.

door **WICQUEFORT** vertaald. Hetzelve wordt op prijs gesteld. **MANDELSLO** overleed te *Parijs*, in 1644.

† **MANDER** (**KAREL VAN**), een schilder, geschiedschrijver en dichter, in 1548, te *Meulebeke*, een vlek in de Belgische provincie *West-Vlaanderen* geboren; zijne ouders, ruim bemiddelde lieden, beide uit aanzienlijke Brabandsche geslachten afkomstig, zonden hem vroegtijdig naar *Thielt* ter schole, om de Latijnsche taal te leeren, en vervolgens naar *Gent*, waar hij bij **LUCAS DE HEERE** zich in de dicht- en schilderkunst tevens oefende, en vervolgens bij **PIETER VLERICK** tot 1569, wanneer hij in zijns vaders huis terug kwam, waar hij meer werks maakte van het rijmen, dan van het schilderen. Zijne dichtoefeningen waren geheel in den smaak van zijnen tijd, toen de talrijke kamers der rederijkeren in vollen luister bloeiden, die hem van alle kanten kaarten zonden, om naar den prijs te dingen, welke hij dan ook verscheiden malen behaalde. In 1574 reisde hij naar *Rome*, waar hij drie jaren bleef en groote vorderingen maakte in de schilderkunst. Van *Rome* ging hij naar *Bazel* en vervolgens naar *Weenen*. Toen hij van

deze kunstreis in zijne geboorteplaats terug kwam, werd hij door de rederijkers en de voornaamste inwoners plegtig ingehaald. Hij hield zich eenigen tijd in zijns vaders huis bezig met schilderen en dichten, doch de binnenlandsche beroerten het verblijf op het platte land onveilig makende, zonden zijne ouders hunne beste goederen naar *Brugge* en *Kortrijk*, in welke laatste stad KAREL, die onlangs gehuwd was, zijn verblijf genomen had. Op zekeren tijd zich naar *Meulebeke* begeven hebbende, om eenige goederen uit zijns vaders huis te halen, die hij op drie wagens geladen had, vielen de Walen, in het dorp, hetwelk zij uitplunderden en den ouden kranken VAN MANDER de lakens en dekens van het bed roofden. KARELS broeder, ADAM, toen achttien jaren oud, toonde bij deze gelegenheid eene buitengemeene tegenwoordigheid van geest: daar hij goed Fransch sprak, hielp hij wakker mede plunderen, brak kisten en kasten open, en redde op deze wijze nog verscheiden voorwerpen van waarde: hij speelde zijne rol zoo wel, dat de plundersaars geene achterdocht kregen, want hij dwong zelfs zijne moeder geld af, en

mishandelde haar in schijn, om haar voor wezenlijke mishandelingen te beveiligen. KAREL, inmiddels weg gereden, werd even buiten het dorp door eenen hoop andere Walen aangehouden, hem alles afgenomen en hij zelf naakt uitgekleet; zij deden hem eenen strop om den hals en wilden hem aan eenen boom ophangen, toen er een Italiaansche ruiter bij kwam, dien KAREL in de Italiaansche taal aansprak. De ruiter was hierover verwonderd, en na eenige woordenwisseling bleek het, dat KAREL met dezen man te *Rome* reeds kennis gemaakt had, die vervolgens onder de Italiaansche troepen van den hertog van *Parma* in Spaansche dienst getreden, en naar de *Nederlanden* gezonden was geworden. Deze vijandelijke ruiter werd hier KARELS redder, want met de sabel in de vuist dwong hij het geboefte hem den strop weder af te doen, en zijne kleedren terug te geven, doch met de andere goederen gingen zij door. De Italiaan wilde VAN MANDER naar het leger in veiligheid brengen, doch hij bedankte hem zeggende, dat hij nog een' ouden kranken vader in het dorp, en eene vrouw met een jong kind in *Kortrijk* gelaten had,

waarheen hij zijn vader, moeder, broeders en zusters ook wilde brengen. De ruiter bleef dus zoo lang bij hem, tot dat al het krijgsvolk met den buit vertrokken was, en nam toen een hartelijk afscheid van hem. KAREL weder in zijns vaders huis komende, ging met zijn' broeder hunne zuster halen, die ADAM in eene drooge gracht verborgen had, en nadat zij van den buit, dien ADAM zoo behendig verkregen had, hunne naakte ouders eenige kleederen aantrokken hadden, begaven zij zich te voet op weg naar *Kortrijk*, alzo in het gheele dorp geen paard of wagen meer te vinden was. Beurtelings hunnen zwakken vader dragende, verlieten deze Belgische AENEASSEN dit *Brabandsche Troje*, en bragten den ouden man behouden te *Kortrijk* in een klooster. KAREL verliet deze stad in 1581, uit hoofde van de pest, en begaf zich met zijne vrouw en een pas geboren kind naar *Brugge*. Onder weg werden zij nogmaals door de soldaten naakt uitgeschud, die zelfs het kind de windelen ontnamen. Dus berooid, kwamen zij te *Brugge*, waar VAN MANDER dadelijk aan werk geholpen werd, door den schilder PAULUS WEYTS, doch de beroerte in deze stad

ten gevolge van een' mislukten aanslag der Franschen op de zelve, en de nabijheid des legers van den hertog van *Parma*, noopten VAN MANDER, om in 1583 met zijn gezin naar *Holland* te vertrekken. Hij zette zich te *Haarlem* neder, waar hij bleef wonen tot in 1603: bijna een jaar woonde hij op het huis te *Zevenbergen*, tusschen *Haarlem* en *Alkmaar*, en begaf zich in 1604 naar *Amsterdam*, waar hij den 11 September 1606 overleed. Hij werd met een' lauwerkrans om het hoofd in de kist gelegd, en met groote pracht in de oude kerk begraven: bij zijn weduwe liet hij zeven kinderen na, waaronder een zoon, mede KAREL genaamd, die als een goed portretschilder insgelijks vermaard is. KAREL VAN MANDER, wiens schilderstukken zeker in onzen tijd meer waarde hebben, dan zijne dichtstukken, was in den zijnen nogtans een zeer verdienstelijk dichter en letterkundige, altans zijne geschriften, vooral zijne latere onderscheiden zich ten aanzien van de zuiverheid der taal, vloeiende versmaat, en gezonde denkbelden zeer voordeelig van de voortbrengsels zijner tijdgenooten. Derzelver getal is tamelijk groot. Men moet zich inderdaad verwonderen

dat de verdienstelijke man zoo veel geschilderd en geschreven heeft; het beste daaronder is ongetwijfeld, *De olijbergh ofte Poëma van den jonghsten dagh*, te *Haarlem* in 1606 gedrukt, in proza bestaat er van hem onder anderen eene *Wtleggingh op den Metamorphosis PUB. OVIDII NASONES*, mede te *Haarlem*, in 1604 gedrukt, waarin zeer goede denkbeelden en geestige opmerkingen voor dichters en schilders voorkomen. Zijn voornaamste werk nogtans is het *Leven der schilders*, voor de eerstemaal in 1604, te *Alkmaar* gedrukt, vervolgens in 1618 herdrukt te *Amsterdam*. Beide uitgaven zeldzaam geworden zijnde, bezorgde J. DE JONGH in 1764, een' sierlijken druk, in twee gr. 8.vo boekdeelen met portretten en aanteekeningen.

MANDEVILLE (JOANNES DE), een Engelsche arts der 14° eeuw, reisde gedurende 34 jaren, door *Azië* en *Afrika*. Hij gaf bij zijne terugkomst een *Reisverhaal* in het Latijn, in het Fransch en in het Engelsch in het licht. Men vindt hetzelfde in de *Verzameling* van BERGERON, 's *Gravenhage*, 1755, in 4.to Dezelve is vol fouten en ongelooftelijke daadzaken.

De reis naar *Jeruzalem*, is onder dezen titel in het licht verschenen: *Itinerarius a terra Angliæ ad partes Jerosolimitanas*, in Gottische letters in 4.to; aan het einde des werks leest men: *Editus anno MCCCCLV in civitate Leodiensi*, maar zulks kan enkel het jaartal van het handschrift zijn, waarnaar deze druk heeft plaats gehad. Hij overleed te *Luik*, den 17 November 1372. Men ziet zijn grafschrift bij de Guillelmiten, bij welke hij zijnen intrek had genomen, en begraven werd. Men moet hem niet verwarren met HENDRIK MANDEVILLE of MONDEVILLE, lijfarts van PHILIPPUS den Schoone, deze is dezelve als HERMONDANVILLE (zie dat artikel).

MANDEVILLE (BERNARDUS), een Hollandsche arts, te *Dordrecht* in 1670 geboren; en te *Londen* in 1733 overleden, heeft zich door goddelooze en ergerlijke werken, eenen ongelukkiglijk beruchten naam verworven. Men zegt, dat hij leefde zoo als hij schreef, en dat zijn gedrag niet beter was dan zijne werken. Men heeft van hem: 1.º een Engelsch dichtstuk, getiteld: *The grumbling Hive*, dat is de gonzende bijenzwerm, waarop

hij aanmerkingen heeft gemaakt; hij gaf zulks gezamenlijk te *Londen* in 1723, in 8.vo in het licht, onder den titel van de *Fabel der bijen*. Hij beweert in dit werk, dat de pracht en de ondeugden der bijzondere personen tot heil en voordeel der maatschappij verstreken. Hij vergeet zich zoo verre dat hij zegt, dat zelfs de misdaden nuttig zijn, door dat zij dienen, om eene goede wetgeving daar te stellen. Dit uit het Engelsch in het Fransch vertaalde werk, verscheen te *Londen*, in 1740, in 4 dl.ⁿ in 8.vo in het licht.

— 2.º *Vrije gedachten over de godsdienst*, die zoowel als zijne *Fabel der bijen*, een groot gerucht maakten, in eenen tijd, waarin de goddeloosheid nog niet zoo algemeen was, als dezelve later is geworden. — 3.º *Nasporingen over den oorsprong der eer, en over het nut des Christendoms in den oorlog*, 1732, in 8.vo Hij spreekt in dit werk vele valsche en vermetele denkbeelden tegen, welke hij in zijne *Fabel der bijen* had voorgedragen, en erkent in hetzelfde de noodzakelijkheid der deugd, met betrekking tot het geluk. Zijne paradoxe stellingen betrekkelijk de pracht zijn bondig wederlegd door J. J. ROUSSEAU, en door den

abt PLUQUET, in zijne *Wijsgeerige en staatkundige verhandeling over de pracht, Parijs*, 1786.

MANDRIN (LODEWIJK), de zoon van eenen hoefsmid, werd te *Saint Etienne de Saint Geoire*, in het Fr. departement *Isère*, geboren. Reeds vroegtijdig was hij musketier, maar het soldatenberoep moede, deserteerde hij, hij vervaardigde valsche munt, en dreef eindelijk sluikhandel. In het begin van 1754 het hoofd eener bende struikroovers geworden zijnde, oefende hij eene menigte gewelddadigheden uit, en beging verscheiden moorden. Men vervolgde hem gedurende meer dan een jaar, zonder zich van hem te kunnen meester maken. Eindelijk vond men hem onder eenen hoop takkebossen, in een oud kasteel, op het grondgebied van den koning van *Sardinië*, waar men zich zijner bemagtigde, ondanks de vrijheid van het vreemde grondgebied, behoudens de voldoening aan Z. Sardijnische Majesteit, voor deze soort van inbreuk. Hij werd door de criminele kamer van *Valence*, den 24 Mei 1755, tot het rad veroordeeld, welk vonnis den 26 derzelfde maand ten uitvoer werd gebracht. Daar deze ongelukkige gedu-

rende eenigen tijd de belagchelijke nieuwsgierigheid der Franschen verwekte, en men er zelfs veel buiten *Frankrijk* over gesproken heeft, zoo moet het niet vreemd schijnen, hem eene plaats in dit *Woordenboek* ingeruimd te zien. Deze booswicht bezat een belangverwekkend gelaat, een stouten blik, eene levendige uitdrukking, hij was daarenboven ingekankerd van ondeugden, een vloeker, dronkaard, wellusteling, en verdient niet meer de aandacht der wijsgeerige lezers, dan **CARTOUCHE** (zie dat art.), waarover de lediggangers zoo veel spreken.

MANES of **MANY**, een aarts-ketter der 3^e eeuw, de stichter van de sekte der Manicheërs, in *Perzië* in de slavernij geboren, bezat geene andere eigendommen dan een bevallig gelaat. Eene weduwe van **CTESIPHON**, wier slaaf hij was, begon vriendschap voor hem op te vatten, nam hem als kind aan, en deed hem door de *Magi* in de wijsbegeerte der Perzers onderwijzen. **MANES** vond bij zijne weldoenster de boeken van den ketter **THEREBINTHUS**, en putte de ongerijmdste leerstellingen uit dezelve, eerst door den Egyptenaar **SCYTHIANUS**, meester van dozen

laatste, onderwezen. Hij strooide dezelve in den beginne in *Perzië* uit, alwaar zich dezelve zeer snel verspreidden. **MANES** verwierp het oude testament, zeide dat **MOZES** en de profeten, enkel door den duivel waren ingegeven; dat **JESUS CHRISTUS**, uit den schoot des lichts voortgesproten, niet in wezenlijkheid, maar in geest was verschenen, om het menschelijk geslacht zalig te maken; in eenige punten kwam zijne leer met die van **ZOROASTER** overeen. De bedrieger noemde zich *de apostel van J. C.*, en zeide dat hij *de H. Geest* was, *welken Hij beloofd had, te zenden*. Hij schreef zich de gave der wonderen toe, en het volk door de schijnbare gestrengheid zijner zeden misleid, sprak enkel over de magt, welke hij over allerlei geesten had. Hij zond twaalf zijner leerlingen, om in de naburige gewesten van *Perzië*, vervolgens in *Indië*, in *Sina* en in *Egypte* het Evangelie te prediken. Zij naam drong door tot in het Perzische hof. Door den koning geroepen, om een' zijner zonen te bezoeken, die door eene gevaarlijke ziekte was aangetast, joeg deze kwakzalver al de artsen weg, en beloofde den zieke enkel door het hulpmiddel zijner gebc-

den te zullen genezen. Nadat de jonge prins in zijne armen gestorven was, liet de vader den bedrieger in boeijen klinken, die echter uit de gevangenis ontsnapte. Hij werd kort daarna door de lijfwacht des konings van *Perzië* weder gevangen genomen, en op bevel van dien vorst levend gevild. De leer van MANES (die in de 2^e eeuw CERDON reeds tot apostel had gehad) liep voornamelijk over de onderscheiding der *beide grondbeginselen*, het eene *goed* het andere *kwaad*; maar beide eigenmagtig, beide onafhankelijk van elkander. De mensch had ook *twee zielen*, de eene *goed*, de andere *kwaad*. Het vleesch was, volgens hem, het werk van het slechte grondbeginsel; bijgevolg moest men de voorttelling en het huwelijk beletten. Het was in zijne oogen eene misdaad, het leven aan zijn gelijke te geven. Deze zonderlinge dwaas schreef ook de oude wet aan het kwade grondbeginsel toe, en beweerde, dat al de profeten verdoemd waren. Hij verbood aalmoezen te geven, bestempelde de vereering der relikwiën met den naam van afgoderij, en wilde niet, dat men gelooven zoude, dat J. C. mensch geworden was, en waarlijk geleden had. Bij deze ongerijmdheden, voegde

hij er eene menigte andere. Hij beweerde bijv. dat »degene, die eene plant uitrukke, of die een dier doodde, zelf in dat dier of in die plant zou veranderd worden.» Alvorens zijne leerlingen een brood aansneden, waren zij bezorgd, om dengenen te vervloeken, die hetzelfde vervaardigd had, hem toewenschende, om zelf even als dit brood gezaaid, geoogst en gebakken te worden.⁴ Wel verre, dat deze ongerijmdheden zouden dienen, om den voortgang der sekte te beletten, dienden dezelve enkel, om die uit te breiden. Het manicheïsmus is onder alle ketterijen, datgene, welke het langste bestaan heeft. Na den dood van MANES, verspreidden de overblijfselen zijner sekte zich naar den kant van het oosten, vestigden eenige volkplantingen in *Bulgarijë*, en verspreidden zich in de 10^e eeuw in *Italië*; zij hadden aanzienlijke gestichten in *Lombardijë*, van waar zij predikers uitzonden, die veel volk verleidden. De nieuwe manicheërs hadden veranderingen in hunne leer gemaakt. Het stelsel der beide beginselen was er niet altijd wel in ontwikkeld; maar zij hadden er alle gevolgtrekkingen met betrekking tot de menschwording, het allerheiligste altaar-

sacrament, de H. Maagd en de sacramenten, van behouden. Velen dergenen, welke deze dwalingen omhelsden, waren geestdrijvers, die de gewaande verhevenheid van de manicheïsche zedeleer verleid had: hiertoe behoorden eenige kanoniken van *Orleans*, die grootelijks in roem van godsvrucht stonden. Koning ROBERT veroordeelde hen tot den brandstapel, en met vervoering van vreugde, wierpen zij zich in 1022 in de vlammen. De manicheërs maakten veel meer opgang in *Languedoc* en in *Provence*. Men beriep tegen hen kerkvergaderingen, verbrandde verscheiden sectarissen, zonder daardoor de sekte uiteroeijen. Zij drongen zelfs in *Duitschland* door, en staken naar *Engeland* over. Alom maakten zij proselieten; maar ook alom bestreed en wederlegden dezelve. Het manicheïsme te midden van al deze hinderpalen vereeuwigd, ontvaardde ongevoeliglijk, en bragt in de 12.^e en 13.^e eeuwen die menigte van sekten voort, welke er hun beroep van maakten, om de Godsdienst en de Kerk te hervormen; hiertoe behooren de *Albigenzen*, de *Petrobruzianen*, de *Henricianen*, de *Tanchelinen*, de *Popelicanen* enz. De oude manicheërs waren in twee orden

verdeeld: de *adnhoorders*, die zich van wijn, vleesch, eijeren en kaas moesten onthouden; en de *uitverkorenen*, die behalve eene zeer gestrengte onthouding, ook de armoede uitoefenden. Deze uitverkorenen alleen bezaten den sleutel aller geheimen, dat is te zeggen, der ongerijmdste droomerijen der sekte. Er waren er twaalf onder dezelve, die men *meesters* noemde, en een der tiende, die het hoofd aller overigen was, in navolging van MANES, die zich den *Trooster* noemde, twaalf apostelen had gekozen. De geleerden komen niet overeen, omtrent den tijd waarop dezen aartsketter, wiens eerste naam CUBRICUS was, op het tooneel verscheen, volgens het waarschijnlijkste gevoelen, was zulks onder de regering van PROBUS, in het jaar 280. De H. AUGUSTINUS, die tot hunne sekte had behoord, is onder alle kerkvaders degene, welke hen op de nadrukkelijkste wijze bestreden heeft. BEAUSOBRE, een geleerde protestant, heeft eene *Geschiedenis van het Manicheïsme* 2 dl.ⁿ, in 4. to, vol nasporingen in het licht gegeven; maar hij stelt al te veel pogingen in het werk, om die sekte van de schandelijkheden en gruwelen vrij te pleiten, welke men aan

dezelve te last heeft gelegd. Het kan mogelijk zijn, dat er overdrevenheid heeft bestaan, in hetgene wat zekere schrijvers er over geschreven hebben, maar er blijft nog genoeg van waar, om een man van genie van hunne verdediging te doen afzien. » De Christen keizers, zegt een nieuwere schrijver, besloten voornamelijk, om op eene strenge wijze tegen hen te werk te gaan, uit hoofde van de misdaden, aan welke zij zich hadden schuldig gemaakt: de bedorven zedeleer, welke uit hunne grondbeginselen voortvloeide, hun afkeer voor het huwelijk en den landbouw, de geheime losbandigheid, door welke zij de vrouwen verleidden, hunne meineden, de lichtzinnigheid, waarmede zij de kerk en hare bedienaars lasterden, enz., zijn buitensporigheden, die door een wijs bestuur niet kunnen geduld worden. Toen keizerin THEODORA, hen te vuur en te zwaard vervolgde, werden zij met de vijanden des rijks gelijk gesteld, en buiten de grenzen geplaatst; haar gedrag had meer de staatkunde dan de godsdienst tot drijfveder.... Het is ten allen tijde, meer het gedrag der ketters dan hunne leer geweest, die over de zachtheid of gestrengheid, met welke zij behandeld wer-

den, beslist heeft." Geene enkele ketterij heeft zich onder meer verschillende vormen voorgedaan dan die der Manicheërs. Men kan daarover eene verhandeling vol geleerde nasporingen raadplegen: *Laurentii Anticottii dissertatio de antiquis novisque Manichæis*. De schrijver zou aan zijne catalogus nog meer uitgebreidheid hebben kunnen geven, door er verscheiden nieuwe wijsgeeren in te plaatsen, BAYLE, onder anderen, die al zijne pogingen heeft in het werk gesteld, om de leer dezer oude sekte te regtvaardigen, en VOLTAIRE, wiens gestadige uitvaringen tegen de Voorzienigheid, werkelijk niet anders, dan eene soort, van Manicheïsmus zijn. De godgeleerden hebben opgemerkt, dat deze ketterij, zoo wel als vele andere, derzelve oorsprong heeft genomen, in de onkunde der erfzonde, of in de weigering, om deze grondleer te erkennen, welke al de strijdigheden verklaart, welke men in de zedelijke en zelfs in de natuurlijke orde aantreft. — Zie MARCION.

MANESSON-MALLET (ALANUS), te Parijs, in 1630 geboren, en in 1706 overleden was krijgswaardkundige der camperingen en legers

des konings van *Portugal*, en vervolgens onderwijzer der wiskunde der *pages* van **LODEWIJK XIV.** Hij was bekwam in zijn beroep, en een zeer goede wiskunstenaar. Hij heeft eenige werken nagelaten: 1.º *Les Travaux etc.* (*Werken van MARS, of de kunst des Oorlogs*), 1671, 3 dl.ⁿ in 8.vo met eene plaat bij elke bladzijde waarvan er eenige belangrijke plans aanbieden. — 2.º *Description etc* (*Beschrijving des heelals, bevattende de verschillende wereldstelsels, de algemeene en bijzondere kaarten, der oude en nieuwe aardrijkskunde en de zeden, de godsdienst en het bestuur van elke natie*) *Parijs*, 1683, 5 dl.ⁿ in 8.vo Dit werk wordt meer om de platen, dan om de nauwkeurigheid, gezocht. Daar de schrijver veel gereisd, en zelf de plans opgenomen had, welke hij in zijn werk had doen graveren, zoo hebben de liefhebbers het nog gaarne in hunne bibliotheek: 3.º *Géométrie pratique* (*Beoefenende meetkunde*), *Parijs*, 1702, 4 dl.ⁿ, in 8.vo

MANETHON, een berucht Egyptisch priester, te *Heliopolis* geboren, en oorspronkelijk van *Sebennytus*, bloeide ten tijde van **PTOLOMÆUS PHILADELPHUS**, omtrent het

jaar 304 vóór **J. C.** Hij schreef in het Grieksch de *Algemeene Geschiedenis van Egypte*, een beroemd werk, door **FLAVIUS JOSEPHUS** en de oude schrijvers, dikwerf aangehaald. Volgens zijne verklaring had hij hetzelfde ontleend, aan de schriften van **MERCURIUS** en de oude gedenkschriften, die onder de handvesten der aan zijn opzigt toevertrouwde tempels bewaard werden. **JULIUS AFRICANUS** had er in zijne *Tijdrekenkunde* eene verkorting van geleverd. Het werk van **MANETHON** is verloren geraakt en er blijven ons slechts fragmenten van uittrekselen van **JULIUS AFRICANUS** over. Dezelve worden gevonden in **GEORGIUS SYNCELLUS**. [De geschiedenis van *Egypte*, door **ANNIUS VAN VITERBO**, onder den naam van **MANETHON** in het licht gegeven, is het werk van eenen vervalscher van schriften van de 13.^e eeuw]. **GRONOVIVS** heeft een *Dichtstuk* van **MANETHON** over het vermogen der sterren, welke derzelve invloed op de geboorte der menschen uitoefenden, Grieksch-Latijn, *Leijden*, 1698, in 4.to in het licht gegeven. Dit dichtstuk, is door den abt **SALVINI** in Italiaansche verzen overgebracht.

MANFRED, **MANFREDUS**, **MAINFROI** of **TANCREDE**, tiran

van *Sicilië*, natuurlijke zoon van keizer FREDERIK II. Nadat KOENRAAD, het wettige kind van FREDERIK, in 1254 overleden was, liet hij eenen zoon na, CONRADIN genaamd, waarover MANFRED (dien wij TANCREDE zullen noemen), niet vreesde, voogd te worden. Het was onder begunstiging van dien titel, dat hij zich meester maakte van het koninkrijk *Napels* en *Sicilië*, en dat hij bijna elf jaren willekeurlijk regeerde. Volgens verscheiden geschiedschrijvers schijnt het, dat FREDERIK II, na aan TANCREDE, het prinsdom *Tarente* te hebben gegeven, hem, tot de terugkomst van zijnen zoon KOENRAAD, die toenmaals in *Duitschland* was, tot regent der *Beide Siciliën* had benoemd. Middelerwijl onderwierp TANCREDE de muitelingen van *Aversa*, *Andria*, *Bari* en *Foggia*. KOENRAAD verwijderde bij zijne terugkomst TANCREDE van de staatszaken; maar twee jaren later op het punt van te sterven, beval hij zijnen zoon CONRADIN aan de zorg van TANCREDE aan. Paus INNOCENTIUS IV zond tegen hem een leger op, uit *Guelfen*, vijanden van het Zwabische huis, zamengesteld: TANCREDE gaf vrijwilliglijk aan den opperpriester het beheer der *Beide Siciliën* over, na voor het

behoud der regten van CONRADIN geprotesteerd te hebben. Andere geschillen tusschen TANCREDE, en den heiligen Stoel ontstaan, noodzaakten den eerste de vlugt en de wijk te nemen naar *Luceria* in *Capitanate*, hetwelk door de Sarracenen bezeten werd. Zij verleenden hem soldaten, bij welke zich zijne voorstanders gevoegd hadden, hij sloeg de *Guelfen*, en deed zich te *Palermo* in 1258 kroonen. Het gerucht van den dood van CONRADIN had zich in *Italië* verspreid. De moeder van CONRADIN protesteerde vruchteloos tegen deze overweldiging; en het was ook te vergeefs, dat Paus ALEXANDER IV, hem in 1259 excommuniceerde. Hij stichtte in *Puglia* de stad *Manfredonia*, alwaar hij eene tot dusverre onbekende pracht ten toon spreidde. Paus URBANUS IV beriep in *Italië*, KAREL van *Anjou*, broeder van den heiligen LODEWIJK, en gaf hem de beleening der koninkrijken *Napels* en *Sicilië*. De nieuwe koning deed den oorlog aan TANCREDE, overweldiger dier beide rijken. Men wil dat de laatste een verdrag aan KAREL deed voorstellen, die hierop aldus zou geantwoord hebben: » Gaat naar den sultan van *Luceria* (alzo noemde hij MANFRED, die door de Sarracenen van *Luceria* onder

steund werd), en zegt hem, dat ik noch vrede, noch verdrag met hem begeer, en dat ik hem binnen kort naar de hel of hij mij naar den hemel zal zenden." Een veldslag in de vlakten van *Benevento*, in 1266 besliste alles: **TANCREDE** sneuvelde, na als een wanhopige te hebben gestreden. Zijne vrouw, zijne kinderen en zijne schatten werden aan den overwinnaar overgeleverd. Men vond zijlijk, geheel met bloed en modder bedekt; men begroef hetzelfde in eenen kuil bij de brug van *Benevento*. Men meende hetzelfde van de kerkelijke begraving te moeten onthouden, om de overweldigers afteschrikken, en de misdaad door dit voorbeeld te keer te gaan.

MANFREDI (LELIO), een Italiaansch schrijver der 17.º eeuw, vertaalde uit het Spaansch, *de Witte Tiran, Venetië*, 1538, in 4.to Het oorspronkelijke Spaansch is van *Barcelona*, 1497, in fol. en zeer zeldzaam. De heer **DE CAYLUS** heeft hetzelfde in het Fransch overgebracht, *Londen*, zonder jaartal, (*Parijs*, 1740). 2 dl.ⁿ in 12.mo

MANFREDI (BARTHOLOMEUS), een schilder van *Mantua*, leerling van **MICHAËL ANGELO**

DA CARAVAGGIO, te *Rome*, in 1605, in den ouderdom van 33 jaren overleden, bezat eene verbazende gemakelijkheid. Hij heeft de wijze van zijnen meester zoo wel nagebootst, dat het moeilijk is, de werken der beide kunstenaars, niet met elkander te verwarren. Zijne meest gewone stukken waren *Kaartspelers* of *Dobbelaars*, en *Bijeenkomsten van Soldaten*. [Het museum van het *Louvre* bezit drie zijner schilderijen: 1.º *De Verkoopers uit den Tempel gejaagd*. — 2.º *Eene Bijeenkomst van Drinkers*; deze beide zijn door **JOANNES HAUSSART** gegraveerd. — 3.º *Eene Zittende Vrouw, die zich door twee Waarzegsters haar geluk laat voorspellen*.]

MANFREDI (EUSTACHIUS), een beroemd wiskunstenaar, te *Bologna*, den 20 September 1674 geboren. Reeds in zijne eerste jaren, gaf zijn geest de vleijendste hoop. Hij werd hoogleeraar der wiskunde te *Bologna*, in 1688, en opperbewindhebber der wateren van het *Bolonesche*, in 1704. In hetzelfde jaar werd hij aan het hoofd van het collegie van *Montalte* geplaatst, hetwelk door **SIXTUS V** te *Bologna*, voor jonge lieden gesticht was, welke zich voor den geestelijken staat

bestemden. Hij herstelde aldaar de tucht, de goede zeden en de zucht voor de studie, die er geheel van verbannen waren. In 1711 verkreeg hij eenen post van sterrekundige bij het instituut van *Bologna*, en van dien oogenblik af, zag hij in het pausselijk collegie geheel en al af van de regtsgeleerdheid, in welke hij tot doctor bevorderd was, en zelfs van de dichtkunde, welke hij tot dusverre steeds beoefend had. [Hij liet in zijn huis een *observatorium* bouwen; tot hetwelk hij zijne broeders en zusters toeliet, die hij, even als verscheiden zijner vrienden, in het geheim van den loop der Hemelligchamen inwijdde.] Zijne *klinkdichten*, zijne *canzoni*, en verscheiden andere, te *Bologna*, in 1713, in 16.mo gedrukte en in 1793 herdrukte stukken, zijn een bewijs van de verhevenheid zijner bekwaamheid in dat vak. De akademie van wetenschappen te *Parijs*, en de koninklijke maatschappij van *Londen*, namen hem als lid aan, de eene in 1726, de andere in 1729, en zij verloren hem in 1739. De hoedanigheden van zijn hart evenaarden, die van zijn geest. Weldadig, gedienstig, milddadig, zedig zijnde, had hij weinige benijders en vele vrienden. Er

bestaat van hem: 1.º *Ephemerides motuum caelestium, ab anno 1715, ad annum 1750, cum introductione et variis tabulis, Bologna, 1715 — 1725, 4 dl.ⁿ in 4.to* Het eerste deel is eene uitmuntende inleiding tot de sterrekunde. De drie overige bevatten de berekeningen. Zijne beide zusters waren hem zeer behulpzaam, in dit zoo moeilijke, en, om deszelfs naauwkeurigheid en juistheid, zoo zeer op prijs gestelde werk. — 2.º *De transitu mercurii per solem anno 1723, Bologna, 1724, in 4.to* — 3.º *De annuis inerrantium stellarum aberrationibus, Bologna, 1729, in 4.to* Hij wederlegt hierin de sterrekundigen, die deze schijnbare afwijkingen (*aberrations*) als het uitwerksel van het jaarlijksche verschilzigt (*parallaxe*) der aarde beschouwden: een gevoelen, dat tegenwoordig algemeen als valsch is, erkend en dat de vrucht was, eener overdrevene vooringenomenheid, ten gunste van het stelsel van COPERNICUS, waarmede de schrijver steeds in tegenspraak was. — Zie TYCHO. Het *Leven* van MANFREDI is door FABRONI beschreven; men vindt hetzelfde in de *Vitae Italorum*.

MANFRONI. — Zie GONZA-

GA (LUCRETIA VAN).

MANGEANT (LUCAS URBANUS), een godvruchtige en geleerde priester' van *Parijs*, in die stad in 1656 geboren, en aldaar in 1727 overleden. Er bestaan van hem twee zeer geachte *Uitgaven*, de eene van den H. FULGENTIUS, bisschop van *Ruspé*, *Parijs*, 1684, in 4.to; en de andere van den H. PROSPERTUS, *Parijs*, 1711. in fol., met zeer leerzame aanmerkingen. [Ook heeft men aan MANGEANT eene uitgave van den bijbel van SACY, met het Latijn en aantekeningen, te danken, *Luik*, 1702, 3 dl.ⁿ in fol.]

MANGEART (dom THOMAS), een benediktijner van de congregatie van den H. VANNES en van den H. HIDULPHUS, te *Metz*, in 1695 geboren, verstrekte door zijne kunde, zijner orde tot veel eer. Dezelve verwierf hem tevens den titel van oudheidkundige, bibliothecaris en raad van den hertog KAREL van *Lotharingen*. Hij maakte een zeer aanmerkelijk werk gereed, toen de dood hem in 1762 wegmaaide, alvorens hij de laatste hand aan zijn boek had gelegd, waarvan men de uitgave aan den abt JACQUIN te danken heeft. Dit letter-

XV. DEEL.

gewrocht is in 1763, in fol. onder dezen titel in het licht verschenen. *Introduction etc.* (*Inleiding tot de wetenschap der gedenkenningen, om te dienen tot de kennis der goden, der godsdienst, der wetenschappen, der kunsten en van alles wat tot de oude geschiedenis behoort, met de bewijzen uit de gedenkenningen ontleend*). Daar de verhandelingen over de grondbeginselen der penningkunde, al te beknopt, en de bijzondere verhandelingen al te uitgebreid waren, zoo heeft de geleerde benediktijner in een enkel boekdeel, al de grondregels in de eerste vervat, en de belangrijke denkbeelden in de andere verspreid, vereenigd. Zijn werk kan tot bijlage dienen aan de *Verklaarde oudheid* van dom MONTEAUCON. Nog heeft men van hem een *Octaaf-Leerreden* met eene *Verhandeling over het Vagevuur*, *Nancy*, 1739, 2 dl.ⁿ in 12.mo

MANGET (JOANNES JACOBUS), te *Geneve*, in 1652 geboren, had zich in den beginne voor de godgeleerdheid bestemd; maar hij liet die studie voor die der geneeskunde varen. De keurvorst van *Brandenburg* benoemde hem in 1699, tot zijnen ho-

N n

norair lijfarts; en MANGET behield dien titel tot aan zijnen dood, te *Geneve*, in 1742 voorgevallen. Men heeft van hem een aantal werken; de meest bekende zijn: 1.º *Bibliotheca anatomica, Geneve*, 1685, 1699, 2 dl.ⁿ in fol. Dit is eene verzameling van hetgene, wat de schrijvers der 17^e eeuw, het belangrijkste over de ontleedkunde hebben in het licht gegeven. — 2.º *Collection etc. (Verzameling van verschillende pharmacoepa's)*, *Geneve*, 1683, in fol. — 3.º *Bibliotheca medico-practica*, 1739, 4 dl.ⁿ in fol. — 4.º *Sepulchretum*, van BONNET, met aantekeningen, 1700, 3 dl.ⁿ in fol. — 5.º *Bibliotheca chimica*, 1702, 2 dl.ⁿ in fol. met pl. — 6.º *Bibliotheca chirurgica*, 4 dl.ⁿ in fol. — 7.º *Bibliotheca scriptorum medicorum veterum et recentiorum*, *Geneve*, 1731, 4 dl.ⁿ, in fol. Hij heeft in dit werk opgenomen de *Bibliotheek der geneeskundige schrijvers* van LINDANUS, door MERKLIN vermeerderd, met een aantal fouten, die er zich in bevonden. De heer ELOY, geneesheer te *Bergen in Henegouwen*, heeft er eene veel nauwkeurigere van geleverd, *Bergen*, 1778, 4 dl.ⁿ in 4.to enz. Al de werken van MANGET zijn in het

Latijn. DANIEL LE CLERC, schrijver eener geschiedenis van de geneeskunde, was hem zeer behulpzaam. Een schrijver, die zoo vele boekdeelen heeft voortgebragt, heeft niet altijd oorspronkelijk en naauwkeurig kunnen zijn; maar zijne verzamelingen zijn nuttig voor degene, die gene talrijke bibliotheken kunnen hebben.

MANGÉY (THOMAS), een kundige Engelsche godgeleerde, kapellaan van *Witt-Hall*, te *Londen*, provenier van *Durham*, te *Leeds* in 1684 geboren, overleed den 11 Maart 1755. Het is aan zijne zorg, dat men de schoone uitgave te danken heeft van PHILO, *de Jood*, Grieksch en Latijn, *Londen*, 1742, 2 dl.ⁿ in fol. Ook heeft hij verscheiden *Verhandelingen* tegen TOLAND in het licht gegeven, om de Godheid van J. C. te bewijzen; en eenige *Leerreden* nagelaten.

* MANGIN (KAREL), een bouwkunstenaar, den 2 Maart 1721, te *Mitry*, bij *Meaux* geboren. Men heeft hem te *Parijs* verscheiden openbare gebouwen te danken, die zijnen smaak en zijn vernuft tot eer verstreken, zoo als de *korenmarkt*, de *baai*, het *seminarie van den H. Geest*, de *gestichten* en het *portaal*

der voormalige kerk van den H. BARTHOLOMEUS, de verbetering van het portaal van St. Sulpice, de torens dier kerk, de kerk van Gros-Caillon en een aantal andere gebouwen. Hij is te Nantes, werwaarts hij zich sedert eenige maanden begeven had, den 4 Februarij 1807 overleden.

MANGOLD (JOZEF), te Rheelingen in Zwaben, in 1716 geboren, begaf zich onder de Jesuiten, en onderwees met roem de wijsbegeerte aan de universiteit van Ingolstadt. Hij gaf aldaar over de natuur van het licht en over de kleuren, eene verhandeling in het licht, die veel gerucht maakte, en ten titel voerde: *Systema luminis et colorum, novam de refractione theoriam complectens, cum praevia dissertatione de sono, Ingolstadt, 1753, in 8.º* Men nam er nieuwe inzichten in waar, die in een onderwerp, waarin op verre na alle nasporingen niet zijn uitgeput, tot belangrijke gevolgtrekkingen zouden kunnen geleiden (zie GRIMALDI — F. M. —). Hij gaf vervolgens eene volledige verhandeling over de *Wysbegeerte* in. het licht, *Ingolstadt, 1755, 3 dl.º* in 4.º Hij onderwees gedu-

rende zeven jaren de godgeleerdheid, en vervulde verschillende eervolle posten, tot aan de vernietiging der maatschappij. Bij deze gebeurtenis werd hij, door den uitdrukkelijken wil van den prins-bisschop en van de magistraat van Augsburg, in het bestuur van het collegie gehandhaafd, en kweet zich van dien last gedurende 14 jaren met even zoo veel ijver als voorzigtigheid. Paus Pius VI, in 1782, door Augsburg trekkende, ontving hem met vele onderscheiding, terwijl hij hem *venerabilis pater* noemde. Hij overleed te Augsburg, den 11 Mei 1787.

MANHART (FRANCISCUS XAVERIUS), te Inspruck, in 1696 geboren, begaf zich 1712 onder de Jesuiten, en overleed te Hall, een stadje in Tyrol, in 1773. Hij heeft zich beroemd gemaakt in verschillende soorten van letterkunde, en de meeste wetenschappen in verschillende collegiën en akademiën met eenen schitterenden roem onderwezen. Men heeft van hem: 1.º *Dissertationes theologicae de indole, ortu, ac progressu et fontibus sacrae doctrinae, Augsburg, 1749, in 8.º* — 2.º *Bibliotheca domestica bona-*

rum artium ac eruditionis, studiosorum usui instructa et aperta, Augsburg, 1762, in 8.º — 3.º Idea magni Dei, contra atheismum hujus ævi, Augsburg, 1765, in 8.º — 4.º Antiquitate Christianorum, Augsburg, 1767. in 8.º

MANILIUS of MANLIUS (MARCUS), een Latijnsche dichter onder TIBERIUS, is de schrijver van een dichtstuk, getiteld: *Astronomicon*, waarvan er slechts vijf boeken overblijven, die over de vaste sterren handelen. Men moet niet verwachten, om er ophelderingen in te vinden, geschikt, om den loop of den aard der Hemellichamen te verklaren, noch zelfs op eene regstreeksche wijze, de sterrekundige regels, zoodanig als PTOLOMEUS, en de oude Hemelwaarnemers, ons dezelve hebben overgeleverd. Het is eigenlijk eene verhandeling over de sterrenwichelarij, waarin al de sprookjes zijn bijeenverzameld, welke de ligtgeloovigheid der Heidenen, over het vermogen der sterren had aangenomen, doch waarin men echter tevens het denkbeeld ziet, hetwelk zij van den natuurlijken staat des Hemels hadden. MANILIUS was waarlijk een dichter; zijne verbeeldingskracht was rijk

en vruchtbaar, zijne beschrijvingen schilderachtig en uitlokkend; maar hij is dikwijls achteloos, wijdloopig, snapachtig en onregelmatig: zijne eindvallen beantwoorden dikwerf zoo weinig aan de onderwerpen, welke zij besluiten, dat men de verzen liever onvolledig zoude zien. Dit dichtstuk bevat gedeelten, die bijzonder overeenkomen met de denkbeelden, welke ons de gewijde geschiedenis mededeelt. MANILIUS had een juist denkbeeld van den zondvloed, dan al onze stelselmakers: hij stelt op eene krachtvolle en waarachtige wijze, het tafereel dier gedenkwaardige gebeurtenis voor:

Concutitur tellus, validis compagibus hærens;
Subduciturque solum pedibus: natat orbis in ipso.
Et vomit oceanus pontum, sitiensque resorbet;
Nec sese ipse capit: sic quondam merserat urbes,
Humani generis cum solus constitit hæres
Deucalion, scopuloque orbem possedit in uno.

[Onder de regering van KONSTANTIÏN, werd het dichtstuk van MANILIUS, hetwelk tot dusverre onbekend was gebleven, door JULIUS FIRMICUS ontdekt: maar het afschrift van hetzelfde was zeer onvolledig; hij voegde er een commentarium, of liever de

vertaling in onrjm bij. POGGIO vond dit zelfde dichtstuk in de 15^e eeuw; maar het was MÜLLER (REGIOMONTANUS), die hetzelfde, in 1473, kl. in fol. in het licht gaf]. De beste uitgaven van dit werk zijn die van *Parijs*, *ad usum delphini*, 1679, in 4.to; van *Londen*, met de aantekeningen van BENTLEY, 1739, in 4.to; van *Londen*, 1783, met de aantekeningen van SCALIGER, BENTLEY en BURTON.

MANLIUS CAPITOLINUS (MARCUS), beroemde Romeinsche consul en veldheer, onderscheidde zich reeds in den ouderdom van 16 jaren bij de legerbenden. Hij ontwaakte in het kapitoel, bij het geschreeuw der ganzen toen *Rome* door de Galliërs werd overrompeld, en dreef de vijanden terug, welke zich van die sterkte wilden meester maken. Door deze gewichtige dienst verwierf hij den bijnaam van *Capitolinus* en *Behouder der stad*, in het jaar 390 vóór J. C. MANLIUS bediende zich van den invloed, welken hem zijne heldendaden verschaften, om het volk tot opstand te brengen. Hij benijdde den invloed van CAMILLUS, die de Galliërs had overwonnen, en die het dictatorschap behield.

MANLIUS stelde de vernietiging aller schulden voor, waarmede het volk beladen was: een onregtvaardig ontwerp, eene inbreuk op het eigendom der burgers, en een der geliefkoosde middelen, welke de heerschzuchtigen, die het volk tot hunne kuiperijen willen doen dienen, dikwerf gebezigd hebben. (Zie GRACCHUS, DRUSUS), de dictator A. CORNELIUS CASSIUS, liet hem, als eenen muiteling, in hechtenis nemen. Het volk nam den rouw aan, en bevrijdde zijnen verdediger. De heerschzuchtige Romein maakte slecht gebruik van zijne vrijheid; hij verwekte eenen nieuwen opstand. De zamenzwering barstte uit; de volkstribunen noemen MANLIUS, als het hoofd der muitelingen, en doen zich als zijne beschuldigders op. De vergadering werd op het veld van *Mars*, in het gezicht van het kapitoel gehouden, hetwelk MANLIUS gered had. Dit voorwetspraak sterk te zijne gunste: de regters ontdekten zulks; de vergadering werd naar elders verplaatst, en MANLIUS, als zamenzweerder veroordeeld, werd in het jaar 384 vóór J. C. boven van de *Tarpeische Rots* gestort. Er werd een uitdrukkelijk verbod uitgevaardigd, dat ie-

mand zijner familie voortaan den naam van MARCUS zoude dragen, en dat een patriciër, de citadel zou bewonen, alwaar hij zijn huis had gehad. MANLIUS is het onderwerp van een zeer geacht *Treurspel* in de Fransche taal, door LA FOSSE. (Zie FOSSE — ANTONIUS DE LA —)

MANLIUS TORQUATUS, Romeinsch consul en veldheer, zoon van MANLIUS IMPERIUS, bezat eenen levendigen geest, maar weinig gemakelijkheid, om te spreken. Daar zijn vader hem niet in de stad durfde vertoonen, hield hij hem ten platten lande onder de slaven. Deze handelwijze scheen aan MARCUS POMONIUS, den volks-tribuun zoo onregtvaardig toe, dat hij hem dagvaardde, om er rekenschap van te geven. MANLIUS, de zoon, verontwaardigd, dat men zijn vader vervolgde, begaf zich heimelijk naar den tribuun, en den dolk in de hand, deed hij hem zweren, dat hij van zijne beschuldiging zoude afzien. Deze edelmoe-dige daad trof het volk, dat hem in het volgende jaar tot krijgtribuun benoemde. Nadat de oorlog tegen de Galliërs was losgebarsten, stelde een hunner een tweegevecht met den dappersten der

Romeinen voor. MANLIUS bood zich aan, om dezen vermetele te bevechten, doodde hem, ontnam hem eene gouden keten, die hij om den hals had, en deed die om den zijnen. Van daar den bijnaam van TORQUATUS, die vervolgens tot zijne nakomelingen overging. Eenige jaren later, werd hij tot *dictator* benoemd, en had den roem de eerste Romein te zijn, die tot het dictatorschap werd benoemd, alvorens het consulaat te hebben bekleed. Hij werd sedert dien tijd verscheiden malen consul, hij was zulks in het jaar 340 vóór J. C., gedurende den oorlog tegen de Latijnen. De jonge MANLIUS, zijn zoon, nam in den loop van dezen oorlog, eene uitdaging aan, die hem door een der vijandelijke legerhoofden werd aangeboden. De Romeinsche veldheeren hadden doen verbieden er eene aan te nemen; maar de jonge held, door de herinnering der overwinning, welke zijn vader, bij eene dergelijke gelegenheid behaald had, aangevuurd, tastte zijnen tegenstrever aan en veldde hem neder. Zegevierend, maar ongehoorzaam, kwam hij in de legerplaats terug, alwaar hij, op bevel van zijnen vader, eene kroon en den dood ontving. Na dezedeugdzaam-barbaarsche straf-

oefening, overwon **MANLIUS TORQUATUS** de vijanden bij de rivier *Veseris*, ten tijde, dat zijn ambtgenoot **DECIVS MUS**, zich voor het vaderland offerde. Men stond hem de eer van den zegetogt toe; maar de jongelingen, verontwaardigd over de wreedheid, welke hij ten opzichte van zijnen zoon had uitgeoefend, wilden niet voor hem uitgaan. Men gaf sedert dien tijd den naam van *Manliana dicta* aan alle vonnissen eener al te naauwgezette en gestrengeregtvaardigheid. Mevrouw **DE VILLEDIEU** heeft over dit onderwerp een *Treurspel* geschreven, getiteld: *Manlius*, 1662. — Een andere **MANLIUS TORQUATUS**, was Romeinsch consul in het jaar 235 vóór J. C. Hij onderwierp *Sardinië*, overwon **HASDRUBAL**, onverdiende voor een derde maal tot het consulaat bestemd te worden; maar hij wees zulks van de hand, de zwakheid zijner oogen voorwendende. »Niets zou onvoorzigtiger zijn, zeyde hij hun, dan dat een man, die niets dan door vreemde oogen kan zien, zou beweren of dulden, dat door hem tot legerhoofd of veldheer te maken, men hem het leven of de fortuin van anderen toevertrouwde.» En toen eenige jongelingen zich

bij de ouden voegden, om bij hem aan te dringen, voegde **TORQUATUS** er bij: »Indien ik consul was, zou ik de losbandigheid uwer zeden, noch gij de gestrengheid van mijn juk kunnen dulden.»

* **MANN (A. T.)**, een natuur-, letter- en oudheidkundige, in 1740, in *Oostenrijksch-Vlaanderen* geboren, omhelsde het kloosterleven, en was in 1774, prior van het Engelsch Karthuizerklooster van *Nieuwpoort*. Hij werd in hetzelfde jaar aangenomen, tot lid der akademie, kort te voren te *Brussel*, door de keizerin, **MARIA THERESIA** opgerigt, en las aldaar verscheiden belangrijke memoriën voor. Het verlangen, om zich meer bijzonder aan de wetenschap toe te wijden, bewoog hem, om zijne secularisatie te vragen, en hij werd met eendomsheerschap der stiftkerk van *Kortrijk* bekleed. De abt **MANN**, naar *Engeland* gezonden, om de voorzorgwijze tegen brand te onderzoeken, gaf bij zijne terugkomst eene zeer leerzame memorie over dat onderwerp in het licht. De abt **MANN** is in het jaar 1810 overleden; hij was blijvend secretaris van de akademie dier stad, lid van de koninklijke maatschap-

pij van *Londen*, der akademie van *Manheim*, *Milane*, *Luik*, enz., en men heeft van hem de volgende werken: 1.° *Mémoire etc.* (*Verhandeling over de verschillende wijzen, uitgevonden, om de gebouwen voor brandschade te behoeden*), *Brussel*, 1778, in 4.to, *Lyon*, 1779, in 8.vo, in het Hoogd. vertaald, *Frankfort*, 1790. — 2.° *Tableau etc.* (*Tafel der munten, gewigten en maten van de verschillende natiën*), 2^e uitg. 1788, in 8.vo, in het Italiaansch vertaald, *Milane*, 1790, in 4.to — 3.° *Pour etc.* (*Voor en tegen de schouwburgen*), *Bergen*, 1782, in 8.vo — 4.° *Description etc.* (*Beschrijving der stad Brussel en harer omstreken, of Tegenwoordige, zoowel kerkelijke als burgerlijke staat dier stad*), een zeer geacht werk, *Bergen*, 1785, 2 dl.ⁿ in 8.vo — *Introduction etc.* (*Inleiding tot de aardrijks-, staatkunde, enz.*), 1786, in 8.vo — 6.° *Mémoire etc.* (*Verhandeling over de strenge vorsten, en derzelver uitwerkselen*), *Gend*, 1792, in 8.vo; men vindt er de dagteekening der meest gestrenge winters in. — 7.° *Eene Uitgave* van het aardrijkskundig woordenboek van LADVOCAT, onder den naam van VOSGIEN bekend, 1792, 2

dl.ⁿ 8.vo — 8.° *Tables etc.* (*Tijkrekenkundige tafels van de algemeene geschiedenis, van het begin van het jaar 1700, tot den vrede van 1802*), *Dresden*, (*Parijs*, TREUTTEL), 1804, in 4.to — 9.° *Principes etc.* (*Bovennatuurkundige grondbeginselen der wezens en kennisen*), *Weenen*, 1807, in 4.to — 10.° *Een aantal Gedenschriften en Verhandelingen*, in de verzameling der Brusselsche akademie.

MANNING (ROBERT), een Catholijk priester, in *Engeland* geboren, kwam zijne studiën, te *Douai*, in het Engelsch collegie volbrengen, alwaar hij de heilige wijding ontving. Hij werd vervolgens hoogleeraar der godgeleerdheid tegen de protestanten. In zijn vaderland teruggekeerd, oefende hij aldaar met veel ijver de bedieningen van zendeling uit. Men heeft van hem de navolgende werken: 1.° *La controverse moderne* (*De heddendaagsche geloofsgeschilden*), 1720. — 2.° *La conversion etc.* (*De bekeering en hervorming van Engeland met elkander vergeleken*), 1725. — 3.° *Le combat singulier* (*Het tweegevecht*). Hij overleed in het graafschap *Essex*, den 4 Maart 1730.

MANNORY (LODEWIJK), te *Parijs*, in 1696 geboren, heeft zich evenzeer in de letterkunde als in de pleitzaal onderscheiden. [Hij was onder pater PORÉE, de medeleerling van VOLTAIRE geweest; maar hunne vriendschap hield in 1746 op, toen MANNORY, zich met de zaak van TRAVENOL, tegen den nieuwen academicus belastte]. Men heeft van hem: 1.° Eene *Vertaling* in het Fransch der lijkrede van LODEWIJK XIV, door pater PORÉE; het oorspronkelijke is zeer wel overgebracht. — 2.° Beoordeelende *aanmerkingen*, op eenige treurspelen van VOLTAIRE, die ten bewijze verstreken, dat hij de regels der tooneelkunde wel verstond. — 3.° *Voltariana*, 1748, eene verzameling van hekelingen tegen VOLTAIRE. — 4.° *Memoriën en Pleitgedingen*, die in 18 dl.ⁿ in 12.mo gezamenlijk zijn uitgegeven. MANNORY overleed in 1777.

MANNOZZI of MANNOZI (JOANNES), bijgenaamd JOANNES VAN DEN HEILIGEN JOANNES, naar zijne geboorteplaats, een dorp bij *Florence*, was een beroemde schilder. Deze kunstenaar, in 1636, in den ouderdom van 46 jaren overleden, heeft der school van

Florence, door de verhevenheid zijner genie tot roem verstrekt. Hij was volmaakt wel met het dichterlijke zijner kunst bekend; niets is geestiger en beter uitgevoerd, dan hetgene wat hij in de zalen van het paleis van den groot-hertog schilderde, om, niet de staatkundige deugden van LAURENTIUS DE MEDICIS, maar zijne weldadige inborst, en zijnen smaak voor de schoone kunsten te vereeren. MANNOZZI slaagde voornamelijk in het schilderen op natte kalk. De tijd heeft geen invloed op de werken, welke hij in dat vak heeft vervaardigd: zijne kleuren zijn, na verloop van meer dan eene eeuw, even zoo frisch, alsof dezelve pas werden opgelegd. Deze meester was ervaren in de vergezigtkunde en in de *optica*. Hij heeft de halfverheven beeldwerken van gips, zoo wel nagebootst, dat men er de hand aan moet brengen, om zich te verzekeren, dat dezelve niet van beeldwerk zijn.

* MANOËL DO NASCIMENTO (FRANCISCO), een beroemde Portugesche dichter, te *Lisabon* in 1734 geboren; zijn vader, bestuurder van het tuighuis der marine te *Lisabon*, deed hem eene opvoeding geven, overeenkoms-

tig den geestelijken staat, aan welken FRANCISCO zich reeds van zijne jeugd af toewijdde. Deze toonde reeds vroegtijdig eenen bepaalden smaak, voor de Latijnsche classieke schrijvers, vooral voor HORATIUS, zijnen geliefkoosden dichter, en hij wijdde zich ook, met even zoo veel roem als ijver toe, aan het beoefenen der nationale schrijvers van de zestiende eeuw, het schitterendste tijdvak van de Portugesche letterkunde. Toen MANOËL in de loopbaan der letteren optrad, verhief er zich in *Portugal* eene school, onder den naam van Arkadische maatschappij, welker leden, onder welke zich mannen van eene groote verdienste onderscheidden, het ontwerp hadden gevormd, om de nationale letterkunde, sedert twee eeuwen in een waarlijk beklagenswaardig verval, te doen herleven. DINIZ DA CRUZ, GARÇAO, en eenige andere bevorderaars der gezonde letterkundige leerstellingen, overlaadden den jongen dichter met gunstbewijzen, die echter weldra met hen geene gemeenschap meer onderhield. De oorzaak dezer verwijdering was de uitsluitende smaak van MANOËL voor de oude Portugesche taal, en zijn afkeer voor de *gallicismen*, welke de beoefening der Fransche taal, dagelijks

in alle geschriften invoerde. De ijver, met welken hij de letteren beoefende, belette hem niet, om met naauwkeurigheid de pligten te vervullen, welke hem zijn post van rector der kerk van *Chagas*, te *Lissabon*, oplegde. Het kalme geluk, hetwelk hij genoot, werd weldra gestoord. Eenige schimpreden, welke hij tegen monniken had uitgegeven, deden hem bij de Inquisitie aanklagen, en het bevel tot zijne in hechtenisneming werd gegeven. Het gelukte aan MANOËL, om te ontsnappen, en aan boord van een schip te komen, hetwelk zeilree lag naar *Frankrijk*. Zijne boeken, goederen en eigendommen werden verbeurd verklaard, en de voortvlugtige dichter, leefde sedert dien tijd van de opbrengst zijner werken, en van de giften van eenige personen, die hem op verschillende tijdstippen, de middelen van bestaan verschaften. Hij bewoonde *Frankrijk* gedurende meer dan dertig jaren, gedurende welke hij bijna altijd te *Parijs* zijn verblijf hield, alwaar hij den 25 Februarij 1819 is overleden. Men heeft van hem een aantal dicht- en prozaische werken, die op verschillende tijdstippen en in verschillende formaten zijn in het licht verschenen. Eene vrij volledige

verzameling zijner *Dichtwerken*, die zelfs eenige vertalingen in onrijm bevat, is te *Parijs*, 1819, in 11 dl.ⁿ in 8.vo gedrukt. Deze dichter leefde te *Parijs*, gedurende de geheele omwenteling, bijna vreemd blijvende aan de groote gebeurtenissen, die rondom hem plaats hadden. Hij bezong echter in eenige oden den dageraad der vrijheid; maar hij hield zich nooit met personen bezig, en heeft ook nooit iets voor BONAPARTE zamengesteld. Ofschoon hij, zoo als men gezien heeft, met eenige neiging tot het hekeldicht was begaafd, verschen er echter in dat vak van hem geenerlei voortbrengsel, en hij had het enkel, op de bedervers zijner taal en van den goeden smaak gemunt. Als lierdichter, heeft FRANCISCO MANOËL, onder zijne landgenooten geen enkel mededinger gehad, ten zij het welligt DINIZ DA CRUZ (zie dat artikel) mogt zijn, dien hij echter door een mannelijker en verhevener koloriet overtrof. Zijne vertalingen, der *Fabels* van LAFONTAINE, van het *Vert-Vert* van GRESSET, van den *Oberon* van WIELAND, (welke hij, als met het Hoogduitsch onbekend zijnde, volgens eene Fransche vertaling vervaardigde), en die der *Martelaren* van CHATEAUBRIAND,

zijn, zegt men, meesterstukken van stijl. De uitgave zijner werken, in 1819 in het licht gegeven, en waarover wij boven gesproken hebben, draagt den naam van *Filinto Elysio*, eenen naam, dien hij in de Arkadische maatschappij had aangenomen. Ook heeft hij eene vertaling in onrijm geleverd van de Latijnsche *Geschiedenis van koning EMMANUËL*, door den bisschop don JERONYMO OSORIO, *Lissabon*, 1804, 3 dl.ⁿ, in 12.mo MANOËL had de drie eerste gezangen der *Pucelle* vertaald. Het handschrift daarvan is verloren geraakt, hetwelk geen groot verlies is. Hij had ook aan een *Portugeesch-Fransch woordenboek* gewerkt, waarvan het handschrift, bij zijn overlijden niet gevonden is. De markgraaf van *Marialva*, die in 1819, afgezant van den koning van *Portugal* in *Frankrijk* was, liet voor zijnen landgenoot eene plechtige lijkstaatsie houden, en kocht een stuk gronds, op het kerkhof van *père LA CHAISE*, om er voor hem een praalgraf op te rigten. Algemeen bekend is de schoone dichterlijke overweging (*Méditation poétique*), *La Gloire* genaamd, welke LAMARTINE aan een *Verbannen dichter* heeft opgedragen, wij willen er enkel deze *strophe* van aanhalen:

Ton sort, o MANOËL, suivit la
loi commune;
La muse t'enivra de précoces
faveurs;
Tes jours furent tissus de gloi-
re et d'infortune,
Et tu verses des pleurs!

MANRIQUEZ (ANGELO), van *Burgos*, monnik van de Cistercienser-orde, doctor in de godgeleerdheid te *Salamanca*, bisschop van *Badajoz*, in 1645, werd in 1577, te *Burgos* geboren. Hij overleed in 1649, na de *Jaarboeken* zijner orde, in het licht te hebben gegeven, waarin men te vergeefs nauwkeurigheid en critiek zoekt. [Hij heeft andere werken geschreven, waarvan men de lijst vindt in de *Nova bibliotheca hispana*, door NICOL. ANTONIO].

MANSARD (FRANCISCUS), een beroemde Fransche bouwkundige, te *Ax*, en niet te *Parijs*, in 1598 geboren, overleed in 1666. Deze door het publiek zoo zeer toegejuichte kunstenaar, had vele moeite, om zich zelve te vreden te stellen. Nadat COLBERT hem zijne plans voor de voorgevels van het *Louvre* had gevraagd, liet hij er hem zien, waarover die minister zoo zeer te vreden was, dat hij hem wilde doen beloven, van er niets in te veranderen. De bouwkunstenaar weigerde op die voor-

waarde, om er zich mede te belasten, er bijvoegende, dat hij zich altijd het regt wilde voorbehouden, van beter te doen. De prachtige gebouwen, volgens de plans van MANSARD opgericht, zijn even zoo vele gedenkteekenen, die tot eer van zijne genie en zijne bouwkundige bekwaamheden verstrekken. Hij bezat edele en verhevene denkbeelden voor de algemeene teekening van een gebouw, en eenen uitgelezen en kieschen smaak, voor alle soorten van bouwkunde, welke hij gebruikte. De voornaamste zijner werken te *Parijs*, zijn: 1.º het *Portaal van de kerk der Feuillantent*, in de straat *Saint-Honoré*; de *kerk der dochters van de H. MARIA*, in de straat *Saint-Antoine*; het *Portaal der Minderbroederskerk* op de *Place-Royale*; een gedeelte van het *hôtel van CONTI*; het *hôtel van BOUIL- LON*, dat van *TOULOUSE*, en het *hôtel van Jars*. De *kerk van Val-de-Grace*, is volgens zijne teekening gebouwd, en door dezen bekwaamen kunstenaar, tot boven de binnenste groote kroonlijst gebracht; maar benijders, deden hem dit prachtige gebouw staken, waarvan het opzigt aan andere bouwkunstenaars werd overgegeven. MANSARD, heeft ook de tee-

keningen van het *kasteel des Maisons* vervaardigd, waarvan hij het opzigt over het bouwen en aanleggen van tuinen heeft gehad. Hij heeft nog eene menigte andere kasteelen doen bouwen: die van *Balleroy*, in *Normandyë*, van *Choisy-sur-Seine*, van *Gévres en Brie*, een gedeelte van dat van *Fresne*, alwaar er eene kapel is, die men als een meesterstuk van bouwkunde beschouwt enz. Hij is het, welke die soort van gebroken of platte daken heeft uitgevonden, naar hem in het Fransch *Mansarde* genaamd.

MANSARD (JULIUS HARDOUIN), neef van den voorgaande, te *Parijs*, in 1645 geboren, en in 1708 overleden, [was de zoon van eenen eersten kabinetschilder des konings van *Frankrijk*, JULIUS HARDOUIN genaamd, die met eene zuster van FRANCISCUS MANSARD gehuwd was]. Hij werd met het opzigt over bijna al de gebouwen van LODEWIJK XIV belast. Het is volgens zijne teekeningen, dat men de *Galerij van het Palais-Royal*, het *Plein van LODEWIJK den Groote*, dat *des Victoires* heeft aangelegd. Het *Koepeldak der Invalides* is zijn werk, en hij heeft de laatste hand aan deze prachtige kerk gelegd, waarvan de eerste bouwkunstenaar

LIBERALIS BRIANT was. MANSARD heeft ook het plan tot het *gesticht van St. Cyr*, van den *waterval van Saint Cloud*; van de *diergaarde*, de *orangerie*, de *stallen*, van het *kasteel van Versailles*, en van de *kapel*, zijn laatste werk, hetwelk hij voor zijnen dood niet ten einde heeft kunnen brengen.

MANSFELD (PETRUS ERNST, Graaf van), uit een der doorluchtigste, en in beroemde mannen, vruchtbaarste huizen van *Duitschland*, werd in 1517 geboren. Hij volbragt zijne eerste wapenfeiten in *Afrika*, onder KAREL V, en onderscheidde zich bij het beleg van *Landrecies*. In 1552 werd MANSFELD, in *Ivoy*, alwaar hij het bevel voerde, krijgsgevangen gemaakt; daarna diende hij de Catholijken in den slag van *Montcontour*, en droeg veel bij tot de overwinning. Zijne talenten deden hem in de neteligste zaken gebruiken. Gouverneur van *Luxemburg* geworden zijnde, handhaafde hij de rust in dat gewest, terwijl de overige deelen der *Nederlanden*, aan de rampen des burgeroorlogs ter prooi waren. De staten bevoezen hem hunne erkentenis, door boven de deur van het stadhuis het volgende opschrift te plaatsen: *In Belgio om-*

nia dum vastat civile bellum, MANSFELDUS bello et pace fidus, hanc provinciam in fide continet servatque illaenam, cum summo populi consensu et hilari jucunditate. Hij verkreeg vervolgens het algemeen bevel over de *Nederlanden*, en overleed te *Luxemburg* in 1604, met den titel van *vorst van het Heilige Rijk*. Zijn metalen praalgraf, welke men in de kapel van zijnen naam ziet, die de Franciskaner kerk met *Luxemburg* vereenigt, is een bewonderenswaardig werk. Nadat *LODEWIJK XIV*, in 1684 die stad had ingenomen, liet hij vier uitmuntend bewerkte, weenende vrouwen-beelden wegnemen, welke dit gedenkteeken versierden. *MANSFELD* vereenigde den smaak voor de wetenschappen en dien des oorlogs, beminde de kunsten en moedigde dezelve aan, bezat eenen uitgebreiden en voor groote dingen vatbaren geest. Ten tijde, dat hij gouverneur van *Luxemburg* was, bouwde hij in de nabijheid der hoofdstad, op eene landelijke en schilderachtige plaats, een prachtig paleis, hetwelk in zijne eeuw voor een meesterstuk van pracht en bouwkunde doorging; maar dit groote werk heeft slechts een kortstondig bestaan gehad. De dood des

meesters is het tijdstip van deszelfs verval geweest. Het is zeer ten onregte, dat men boven een' ingang van het park leest: *Immortalis gloriae parens labor*. Dit uitgestrekte gebouw hetwelk genoegzaam van zelf verviel, is bijna geheel afgebroken, en het schoone park verwoest, in 1777, en zulks zonder eenig belang, noch wezenlijk voordeel, daar de knagende geest dezer eeuw zich zelfs aan de door de eerbiedwaardigste oudheid gewijde steenen en boomen verlustigde. Men kan dit prachtige paleis gegraveerd en beschreven vinden, in het *Theatrum urbium Belgicae Regiae* van *BLAEU*. *MANSFELD* had in hetzelfde talrijke oudheden geplaatst, door hem in het gewest en in de naburige landen verzameld: pater *ALEXANDER WILTHEIM*, heeft er in zijne *Luciliburgensia*, de verklaring van geleverd. Eenezonderlinge zaak, en welke te kennen geeft, dat deze gouverneur, eenen eenigzins Heidenschen geest of ten minste smaak bezat, was eene schoone fontein, aan de schim van eene zijner beide echtgenooten (*MARIA DE MONTMORENCY*), opgedragen. Deze fontein was met allerlei oudheden omringd. Men las op dezelve het volgende opschrift:

Quiescentibus carissimæ uxoris
manibus
Tranquillam undam sacravit.
Æterni sui amoris testes
Latentes vasta sub rupe lym-
phas erui,
Vivo lapide cingi
Æternasque fluere
Jussit.

P. E. C. M.

De abt SCHANNAT, heeft de *geschiedenis* van den graaf van MANSFELD, in het Latijn geleverd, *Luxemburg*, 1707, in 12.mo

MANSFELD (KAREL, prins van), zoon van den voorgaande, in 1543 geboren, onderscheidde zich in de oorlogen van *Vlaanderen* en *Hongarijē*, en overleed in 1595, zonder nakomelingschap, na de Turken te hebben geslagen, die de stad *Gran* of *Strigonia*, door hem belegerd, wilden ontzetten. — KAREL, graaf van MANSFELD, zijn tweede broeder, studeerde te *Leuven* in de regtsgeleerdheid, werd achtereenvolgend kanonik van *St. Gudula* te *Brussel*, lid vanden *Luxemburgschen* raad, deken van *St. Gudula*, ceremonie-meester der hofkapel van *Brussel*, en algemeen aalmoezenier der *Nederlandschetroepen*. Hij overleed in 1647, na door zijne schriften en zijne daden getoond te hebben, dat hij de pligten van zijnen staat en van zijne bedieningen volko-

men beoefend had. Men heeft van hem: 1.º *Paratitia decreti*, *Leuven*, 1615, in 8.vo; hij spreekt hierin over de pligten der geestelijken. — 2.º *Utriusque juris concors discordia*, *Luxemburg*, 1619, in 8.vo Hij brengt hierin de wetten met de canons overeen, die elkander schijnen tegen te spreken. — 3.º *Cænobitica*, *ibid* 1625, in 8.vo Hij handelt hierin over den oorsprong en het leven der kanoniken. — 4.º *Miles Christianus*, in 12.mo — 5.º *Castra Dei sive de parochia, religione et disciplina militum*, 1642, in 4.to

MANSFELD (ERNST VAN), een beroemd veldheer, een natuurlijke zoon van PETRUS ERNST en van eene *Mechelsche* dame, werd in 1585 geboren, en te *Brussel*, door zijnen doopheffer of peet, den aartshertog ERNST van *Oostenrijk*, in de *Catholijke* godsdienst opgevoed. Hij diende op eene nuttige wijze den koning van *Spanje*, in de *Nederlanden*, en den keizer in *Hongarijē*, met zijnen broeder, KAREL, graaf van MANSFELD. Zijne dapperheid deed hem wettig verklaren door keizer RUDOLF II. Maar daar hem de posten van zijnen vader, en de goederen welke hij in de *Spaansche* *Nederlanden* bezeten had, ge-

weigerd werden, omhelsde hij in 1610 de partij der protestanten; secten, die der Catholijke kerk steeds vijandig waren, en in alle staten, steeds eene geopende deur, en altijd gereede hulpmiddelen voor het oproer en de muerrij aanbiedende. Een der gevaarlijkste vijanden van het huis van *Oostenrijk* geworden zijnde, dat hij den *ATTILA der Christenheid* noemde, stelde hij zich in 1618, aan het hoofd der Boheemsche muitelingen, en maakte zich in 1619 meester van *Pilsen*. De nederlaag zijner troepen in verschillende gevechten, betlette hem niet, om zich in den *Palts* te werpen. Hij veroverde aldaar verscheiden plaatsen, verwoestte den *Elzas*, maakte zich meester van *Haguenau*, en versloeg de Beijeren. Eindelijk werd hij zelf geheel verslagen door den vorst van *Walstein*, in den slag van *Dassow*, in de maand April 1626. Na aan den hertog van *Weimar*, de troepen, welke hem overbleven, te hebben afgestaan, wilde hij zich naar de Venetiaansche staten begeven; maar hij werd ziek in een dorp, tusschen *Zara* en *Spalatro*, en gaf aldaar den geest den 20 November 1626, in den ouderdom van 41 jaren. Hij wilde niet op het bed sterven. In zijn schoonste ge-

waad gekleed, met den degen op zijde, overleed hij staande, door twee zijner bedienden ondersteund. Onder de daden van dien beruchten veldheer en van dien zonderlingen man, is er zeker geen opmerkelijker dan de navolgende. Overtuigend onderrigt, dat *CAZEL*, diegene zijner officieren, in wien hij het meeste vertrouwen stelde, het plan zijner ontwerpen aan het Oostenrijksche legerhoofd mededeelde, lag hij daarover noch gemelijkheid noch misnoegen aan den dag; maar liet aan den verrader 300 Rijksdaalders geven, met eenen brief voor den graaf van *Bucquor*, in deze bewoording vervat: » *CAZEL* is uw getrouwe dienaar, en niet de mijne; ik zend hem u dus, opdat gij van zijne diensten gebruik maket." *ERNST* wordt met regt, voor een der grootste veldheeren van zijnen tijd gehouden. Nooit was een veldheer geduldiger, onvermoeder, noch meer gehard tegen den arbeid, tegen het nachtwaken, tegen de koude en tegen den honger. Hij bragt met eene bijna ongehoofelijke snelheid legers te veld, en verwoestte de gewesten zijner vijanden. De *Hollanders* zeiden van hem: *Bonus in auxilio carus in pretio*; dat hij groote diensten bewees, aan degene, wel-

ke hem gebruikten, maar dat hij dezelve zeer duur deed betalen.

MANSFELD (HENDRIK FRANCISCUS graaf van), uit hetzelfde huis als de voorgaande, onderscheidde zich in de Spaansche erfopvolgingsoorlogen. Hij overleed te *Wenen*, in 1711, in den ouderdom van 74 jaren, na prins van het heilige rijk, en van *Fondi*, grande van *Spanje*, veldmaarschalk, veldheer der keizerlijke legerbenden, generaal der artillerie, president van den geheimen krijgsraad, en groot-kamerheer des keizers geweest te zijn.

MANSI (JOANNES DOMINICUS), een geleerde prelaat van de congregatie der reguliere geestelijken van de Moeder Gods, daarna aartsbisschop van *Lucca*; in die stad in 1692 geboren, en den 27 September 1769 overleden, is bekend door de *Vertaling* in het Latijn der commentariën en van het woordenboek des bijbels van **CALMET**, en door de *bijlage* tot de nieuwe uitgave der kerkvergaderingen, te *Venetië*, 1728 — 1732 in het licht gegeven. Men zou in het Latijn van dien godvruchtigen aartsbisschop meer juist-

heid en zuiverheid wenschen. Men kan raadplegen *Commentaria de vita et scriptis JOANNES DOMINICI MANSI*, door ANTONIUS ZATTA, *Venetië*, 1772, in fol. **MANSI**, had te *Lucca*, in het gesticht zijner orde, eene akademie opgericht, bijzonder aan de beoefening der liturgie en der kerkelijke geschiedenis toegewijd.

MANSION (COLARD), een boekdrukker en schrijver der 15e eeuw, werd, volgens het meest algemeen gevoelen, te *Brugge* geboren, alwaar hij bijna zijn geheele leven doorbragt, en alwaar hij de boekdrukkunst invoerde. Het eerste werk, dat van zijne pers is verschenen, voert ten titel: *Jardins de dévotion, Brugge*, zonder jaartal 1463, of 74, volgens VAN PRAET. Men heeft van hem: 1.º *Les Methamorphoses etc. (De Herscheppingen van OFIDIUS, in zedelessen voorge dragen, in het Fransch vertaald, door MANSION, naar het Latijn van THOMAS WALLEYS, een' Jacobiter, en door hem in 1484, in fol. gedrukt)*. — 2.º *La Pénitence etc. (De boetvaardigheid van ADAM)*, naar het Latijn, een handschrift in de bibliotheek des konings van *Frankrijk*, n.º 7864. — 3.º

Nog schrijft men hem toe de *Vertaling der Vertrouwing* van BOËTIUS, door hem in 1477 gedrukt, en van de zamenspraak der schepselen, *Lyon*, 1483.

* MANSO (JOANNES GASPARD FREDERIK), den 26 Mei, 1759, te *Zella*, of *Celle van den H. BASILIUS*, een vlek, in het hertogdom *Gotha* geboren. Hij werd in den beginne onder de oogen van zijnen vader opgevoed, en leerde de oude talen. Na eenigen tijd in het gymnasium van *Gotha* te hebben doorgebracht, begaf hij zich naar de universiteit van *Jena*, alwaar hij zich gedurende bijna vijf jaren aan de beoefening der godgeleerdheid, der letterkunde en der wijsbegeerte toewijdde. Te *Gotha* teruggekeerd, werd hij onderwijzer, en in 1783, bij het gymnasium dier stad geplaatst, eerst als plaatsvervangend onderwijzer en daarna als hoogleeraar. In 1790, in hoedanigheid van prorector, naar *Breslau* beroepen, werd hij drie jaren later, eerste hoogleeraar, en rector van het gymnasium van de *H. Maria Magdalena*, hetwelk hij met veel ijver en vrucht bestuurde tot aan zijnen dood, den 9 Junij 1826 voorgevallen. Als dichter, vertaler, beoefenaar der fraai-

je wetenschappen, geschiedschrijver, heeft MANSO eenen duurzamen roem verworven. Onder zijne gedichten onderscheidt men: 1.º *Die Kunst zu lieben (De kunst om te beminnen)*, een lierdicht in drie gezangen, *Berlijn*, 1794. — 2.º *Epistel an GARVE über die Verläumdung der Wissenschaften. (Brieven aan den wijsgeer GARVE, wiens boezemvriend hij was, over de lasteringen tegen de wetenschappen)*. Hij heeft daarenboven onder den titel van: *Poetischen Wälder*, verschillende dichtstukken in 2 dl.ⁿ in het licht gegeven. De meest bekende zijner berijmde vertalingen zijn, de *Landgedichten* van VIRGILIUS, *Jena*, 1793, in 12.mo; de *Herderszangen* van BION en MOSCHUS, *Gotha*, 1785, in 12.mo; de *OEDYPPUS* van SOPHOCLES, *Gotha*, 1785; TASSO's, *Verlost Jeruzalem* enz. De geschiedkundige werken van MANSO, zijn nog belangrijker; men telt onder dezelve: 1.º *Proeven over eenige onderwerpen van de godenleer der Grieken en Romeinen*. — 2.º *Sparta*. — 3.º *Proeve ter opheldering der geschiedenis en staatsregeling van dien staat*, deze drie stukken, in 5 dl.ⁿ in 8.vo, 1800. — 4.º *Leven van keizer KONSTAN-*

TIJN den Grooten. — 5.º *De Ostrogothen in Italië, of Geschiedenis van het Ostgothische rijk, Breslau, 1824, in 8.vo*

MANSTEIN (CHRISTOFFEL HERMAN VON), te *Petersburg*, den 1 September 1711 geboren, diende langen tijd en met roem als kolonel in Russische dienst. In 1745 ging hij over in de dienst van den koning van *Pruissen*, werd in 1754, tot generaal-majoor der infanterie benoemd, en onderscheidde zich bij alle gelegenheden, door zijne dapperheid en bekwaamheid in de krijgskunde. In 1757 werd hij in den slag van *Kolin* gekwetst, en sneuvelde kort daarna bij *Leutmeritz*, algemeen door al degene, welke hem gekend hadden, betreurd; zelfs de vijanden wijdden hem tranen toe. De oogenblikken van uitspanning, welke hem het moeilijke krijgsmansleven overliet, besteedde MANSTEIN aan de studie. Hij was met de meeste talen van *Europa* bekend. Men heeft van hem: *Geschied-, staat- en krijgskundige gedenkschriften over Rusland, Lyon, 1772, 2 dl.ⁿ in 8.vo*, met plans en kaarten. Deze *memoriën* beginnen met den dood van CATHARINA I, in 1727, en

eindigen in 1744. Dezelve bevatten de gebeurtenissen, waarvan hij ooggetuige is geweest, en met welke hij bijzonder bekend was. Hij heeft er eene *bijlage* bijgevoegd, waarin hij tot de tijden der oude czars opklimt, en wijdt voornamelijk uit over PETER I. Hij levert op het einde des werks een denkbeeld van de krijgsmagt, de zeevaart, den handel enz., van dit uitgestrekte rijk. Dit is een geschiedkundig stuk, even zoo kostbaar door de openhartigheid des geschiedschrijvers, getuige der door hem verhaalde daadzaken, als belangrijk met betrekking tot de daadzaken zelve. Nadat HUME het oorspronkelijke Fransch dier *Memoriën* had ontvangen, deed hij dezelve in het Engelsch vertalen, en gaf die te *Londen* in het licht; er verscheen kort daarna te *Hamburg*, eene Hoogduitsche vertaling derzelve in het licht. De heer HUBER leverde er in 1771, te *Leipzig* eene Fransche vertaling van, en in het volgende jaar bezorgde VOLT-AIRE die van *Lyon*. In 1781 is er eene nieuwe vermeerderde uitgave van in het licht verschenen. Men weet dat VOLT-AIRE, op verzoek des schrijvers, den stijl dier *Memoriën* had verbeterd, en dat die verbetering aanleiding heeft

gegeven, tot de anekdote van *het vuile linnen*, welke de koning van *Pruissen*, zoo zeer tegen *den bleeker* verbitterde. — Zie FREDERIK II.

MANTEGNA (ANDREAS), een schilder en graveur, in 1430, in een dorp bij *Padua* geboren, werd in den beginne tot het hoeden van schapen gebruikt. Men ontdekte dat in plaats van over zijne kudde te waken, hij zich met teekenen vermaakte; men plaatste hem bij eenen schilder, die bekoord over zijne vlugheid, over zijnen smaak in den arbeid, en over zijne zachtheid in den omgang, hem in zoons plaats aannam, en tot zijnen erfgenaam benoemde. MANTEGNA werd in den ouderdom van 17 jaren belast met de vervaardiging van het altaarstuk der *St. Sophia-kerk* te *Padua*, en van de *vier Evangelisten*. JACOBUS BELLIN, bewonderaar zijner talenten, gaf hem zijne dochter ten huwelijk. MANTEGNA vervaardigde voor den hertog van *Mantua*, den *Zegetogt van CAESAR*, welke in 9 bladen is gegraveerd: dit is het meesterstuk van dien schilder. Uit achting voor zijne zeldzame verdiensten, benoemde de hertog hem tot ridder zijner orde. Men schrijft gewoonlijk aan MANTEGNA, de uitvinding toe van

het graveren met het steekijzer voor de platen. Deze kunstenaar overleed te *Mantua*, in 1505. Het museum van *Parijs* bezit verscheiden schilderijen van dien meester, tot dezelve behooren diegene, welke de *H. Maagd* voorstelt, op eenen troon gezeten, met het *Kind JESUS* op hare kniën staande, vergezeld door zes andere Heiligen, en den markgraaf JOANNES FRANCISCUS VAN GONZAGA, die voor de gewaande overwinning bedankt op koning KAREL VIII, in den slag van *Fornovo*, aan de boorden der *Taro*, in 1495 behaald.

MANTELIUS (JOANNES), den 23 September 1599, te *Hasselt*, in de Belgische provincie *Limburg* geboren, werd augustijner, onderwees met roem de schoone letteren, en vooral de redeneerkunde, was achtereenvolgend prior te *Antwerpen*, te *Brugge*, te *Iperen*, te *Hasselt*, te *Keulen*, onderzeker zijner provincie, en overleed den 23 Februarij 1676. Men heeft van hem: 1.º *Hasseletum*, *Leuven*, 1663, in 4.to Dit is eene beschrijving der stad *Hasselt*, en derzelve omstreken. — 2.º *Historia Lossensis libri decem*, *Zuik*, 1717, in 4.to Deze geschiedenis, in eenen

schoonen stijl geschreven, en met uitlokkende aanmerkingen doormengd, is nuttig voor de algemeene geschiedenis der *Nederlanden*. Men ziet op het einde *Stemma comitum Lössentium*, door denzelfden schrijver; daarna eene verzameling van handvesten, en eene beknopte geschiedkundige beschrijving der steden van het graafschap *Looz*, door LAURENTIUS ROBYNS, advocaat te *Luik*. — 3.º *Kaart* van het prinsdom *Luik* en het graafschap *Looz*, *Amsterdam*, 1639. Die van pater LE CLERC, een Jesuit, is veel naauwkeuriger en beter uigevoerd. Er bestaan daarenboven nog een aantal ascetische werken van MANTELIUS, in eenen zeer beschaafden stijl geschreven, en eenige dichtstukken.

MANTICA (FRANCISCUS), kardinaal te *Udino*, in 1534 geboren, onderwees met roem de regtsgeleerdheid te *Padua*, en werd door Paus SIXTUS V, naar *Rome* gelokt, die hem den post van bijzitter in de regtbank der *rota* gaf. CLEMENS VIII verhief hem in 1596 tot kardinaal. Hij overleed te *Rome*, den 28 Januarij 1614. Men heeft van hem: 1.º *De conjecturis ultimarum voluntatum, libri XII*, in fol. — 2.º Eene

verhandeling, getiteld: *Encubrationes vaticane, seu De tacitis et ambiguis conventionibus*, 2 dl.ⁿ in fol. — 3.º *Decisiones rotæ Romanæ*, in 4.to

MANTINUS (JACOBUS), een in *Spanje* geboren arts, verwierf in het begin de 16.^e eeuw, door zijne kunst eenen grooten roem te *Venetïë*: hij was zeer ervaren in de geleerde talen. Men heeft van hem vertalingen in het Latijn van eenige werken van AVICENNA en AVERROËS: 1.º *Paraphrasis Averrois de partibus et generatione animalium, Rome*, 1621, in fol. Hij is eene Hebreeuwsehe vertaling gevolgd, welke volgens het Arabisch gemaakt was. — 2.º *Super libros Platonis de Republica, Rome*, 1539. — 3.º *Avicennæ fen IV primi, de universali ratione medendi versio latina, Venetië*, 1530, etc.

MANTUA (MARCUS). — Zie BENAVIDIO.

MANTUANA (JOANNES BAPTISTA), een beroemde Italiaansche graveur, en vader van DIANA MANTUANA, welke zich ook in die kunst heeft beroemd gemaakt. Vader en dochter hebben verscheiden geëitste stukken nagelaten.

MANTUANA (JOANNES). —
Zie SPAGNOLI.

MANUEL COMNENUS, vierde zoon van keizer **JOANNES COMNENUS** en van **IRENE** van *Hongarijē*, werd te *Konstantinopel*, in 1120 geboren. Hij werd in die stad in 1143 tot keizer gekroond, ten nadeele van **IZAAK**, zijnen oudsten broeder, een woest en driftig mensch, die zijn vader, bij zijnen uitersten wil van de keizerlijke opvolging had beroofd. Nadat zijne staten door de legerbenden van den tweeden kruistogt overstroomd waren, gedroegen zich de Grieken, te zijnen opzigte als verklaarde vijanden; het is waar, dat al de handelingen der kruisvaarders niet vrij van verwijtingen waren. De oorlog, welken **MANUEL**, tegen **RUTGER**, koning van *Sicilië* voerde, die in het rijk was doorgedrongen, was in den beginne ongelukkig; maar eindelijk gelukte het hem de Sicilianen uit zijne gewesten te verdrijven. Hij begaf zich vervolgens naar *Dalmatië* en van daar naar *Hongarijē*, met ongelijken voorspoed. Na de sultans van *Aleppo* en *Iconië* terug te hebben gedreven, zakte hij aan het hoofd eener vloot en van een leger in *Egypte* af. Eenige Grieken hebben geschreven, dat hij, zonder het verraad van **AMAL-**

RICH, koning van *Jeruzalem*, met wien hij zich tot die onderneming verbonden had, dat koningrijk zou veroverd hebben; maar dit verraad is veel minder zeker, dan de tegenspoed van **MANUEL**. Hij slaagde niet beter in den oorlog tegen den sultan van *Iconië*. [In de naauwe wegen en bergpassen bij *Myriocephales* gewikkeld, werd zijn leger bijna geheel verpletterd, en hij redde zich het leven uit duizenden gevaren. Kort daarna bragt hij andermaal een leger op de been, en versloeg **AZZEDYN**, sultan van *Iconië*, die *Klein-Azië* verwoestte]. **MANUEL** overleed eenigen tijd daarna, den 24 September 1180. Daar hij der Grieksche kerk tot ergernis had gestrekt, door over de geheimen te dogmatiseren, en zich aan de droombeelden der geregtelijke sterrewigchelarij over te geven, gevoelde hij zich vóór zijn overlijden door knagingen gefolterd, en ten teeken van boetvaardigheid, hulde hij zich in een monniken gewaad. De Latijnen, die hem als eene der oorzaken van den slechten uitslag van den kruistogt beschouwden, spreken er niet gunstig over, en de Grieken, die hij met belastingen had overladen, zwaaijen hem geen algemeenen lof toe.

MANUËL PALEOLOGUS, zoon van JOANNES VI PALEOLOGUS, en na hem keizer van *Konstantinopel*, was minder gelukkig dan zijn vader. De Turken verklaarden hem in 1391 den oorlog, ontweldigden hem *Thessalonica*, en waren op het punt om zich meester van *Konstantinopel* te maken. Even als zijne voorgangers, kwam hij bij de Latijnen om hulp vragen, welke hij niet kon verkrijgen. Eindelijk de tegenspoeden, welke hij ondervond, moede, gaf hij den scepter over aan JOANNES VII, PALEOLOGUS, zijnen zoon, en nam, twee dagen voor zijnen dood, in 1425 voorgevallen, het religieuze gewaad aan. Hij was 77 jaren oud, en had er 35 geregeerd. De zachtheid zijner inborst deed hem door zijn volk beminnen. Hij bezat voorzigtigheid en regtvaardigheid in zijn bestuur; maar wijl hij bijna nooit aan het hoofd van zijn leger verscheen, niet dan vreemde troepen gebruikte, en verzuimde, om de soldaten zijner natie onder krijgstucht te brengen, zoo bereidde hij den val des rijks voor. Hij is de schrijver eener *Verzameling van werken*, onder zijnen naam gedrukt: men vindt er stijl en welsprekendheid in.

MANUEL (NICOLAAS), van *Bern*, deed in die stad, in 1522, twee ellendige kluchten ten tooneele voeren, die gedrukt werden. De eene getiteld: *De doodeneter*, en de andere de *Tegenstrijdigheid tusschen J. C. en den paus*. Ofschoon *Bern*, in schijn nog Catholijk was, werden hem deze beide eer- en zouteloze stukken tegen de kerk, echter niet tot eene misdaad aangerekend, daar de nieuwe dwalingen het grootste gedeelte der inwoners reeds besmet hadden. Hij werd kort daarna tot raadsheer benoemd, en in verscheiden onderhandelingen gebruikt. Hij is de vertaler der *Verzameling van regtsgedingen, tegen de Jacobijnen in 1509, om de misdaad van tooverij gevoerd, waarin mede betrokken zijn, Franciskanen van Orleans, om dergelyk bedrog, Geneve, 1566, in 8.vo* Zijn hoofd was door de dweeperijen der gewaande hervorming, op eene verregaande wijze opgewonden. Hij stierf te *Bern*, den 30 April 1530.

* MANUEL (PETRUS LODEWIJK), de zoon van eenen pottebakker te *Montargis*, alwaar hij in 1751 geboren werd, maakte zeer goede studiën, en begaf zich in de

congregatie der doctrinarissen, bij welke hij slechts korten tijd verbleef. Hij werd achtereenvolgend *repetitor* van het collegie te *Parijs*, en onderwijzer van den zoon eens bankiers, die hem eene lijfrente toelegde. MANUEL leefde in eenen vrij onafhankelijken staat, toen een door hem uitgegeven schotschrift, hem gedurende drie maanden in de *Bastille* deed opsluiten. Tijdens de Fransche omwenteling, omhelsde hij met vuur de grondbeginselen derzelve, werd lid van de municipaliteit van *Parijs*, en in 1791 tot procureur-syndicus der gemeente benoemd. Hij was het, die gezamenlijk met den maire PETION den opstand van den 20 Junij 1792 verwekte. Toen het departementaal bestuur later de overhand weder had hernomen, werden beide door hetzelfde van hunne posten ontzet. LODEWIJK XVI keurde dezen maatregel goed, maar de wetgevende vergadering herstelde hen in hunne betrekkingen. MANUEL nam een werkdadig aandeel aan de gebeurtenissen van den 10 Augustus, en den 12 verscheen hij voor de balie, om te vragen, dat de koning naar den *tempel* zou vervoerd worden, werwaarts hij zelf, den volgenden dag de koninklijke familie over-

bragt. Het is billijk te zeggen, dat hij er zich, den volgenden dag, in de gemeenteraad, met nadruk tegen verzette, dat LODEWIJK XVI en zijne familie in den Toren zouden worden opgesloten, er bijvoegende, »dat er middelen genoeg bestonden, om in het paleis des Tempels over zijnen persoon te waken, zonder daarom tot nuttelooze gestrengheden zijne toevlugt te nemen.» Tot de conventie verkozen, stelde MANUEL reeds in de eerste zitting voor, dat de president derzelve zijnen intrek in de *Tuileries* zoude nemen, en belastte zich den 7 October, met de taak, om aan LODEWIJK XVI te gaan verklaren, dat de koninklijke waardigheid vernietigd was. Hij eindigde intusschen, met het nemen eener vrij duidelijke belangstelling, in het lot der koninklijke familie, hetwelk men toeschrijft aan de menigvuldige bezoeken, die hij aan LODEWIJK XVI in zijne gevangenis gaf. MANUEL nam geenerlei deel aan de moordtooneelen van September, en hij redde zelfs verscheiden aanzienlijke personen, onder anderen mevrouw DE TOURZEL, mevrouw DE STAËL, en BEAUMARCHAIS, zijnen bijzonderen vijand. Op den 5 November 1792, dag, waarop LOUVET ROBESPIERRE

voor de conventie beschuldigde, verklaarde MANUEL voor de tribune der Jacobijnen, » dat de moordtooneelen van den 2 September, de St. Barthels-nacht van het volk waren geweest, hetwelk zich op dien oogenblik even zoo ondeugend had getoond, als een koning, en dat geheel *Parijs* misdadig was, wjl het die moordtooneelen had geduld." De toon van gematigdheid, met welke hij zich, gedurende de debatten van het proces van LODEWIJK XVI, uitdrukte, verbitterde de bergpartij (*la Montagne*) tegen hem. Op den 16 November stelde hij voor, dat elke Franschman, die na den 2 November *Frankrijk* verlaten, en zich naar een onzijdig land zou begeven hebben, niet als uitgewekene zou kunnen worden beschouwd, en den 6 December deed hij de voordragt, dat de koning gehoord zoude worden; na hem met den meesten nadruk te hebben verdedigd, stemde hij voor de beroeping op het volk en de gevangenhouding. Tijdens de inzameling der stemmen; was hij secretaris: van vervalsching derzelve verdacht, werd hij door de koningsmoorders met smaadwoorden overladen; de tribunen jouwden hem uit, en

niemand durfde zijne verdediging op zich nemen. Toen de veroordeeling des konings uitgesproken was, besloot MANUEL zijn ontslag te vragen, en schreef aan de vergadering, dat » bij de wijze van derzelve zamenstelling, het hem onmogelijk was, *Frankrijk* te redden, en dat de regtschappen man zich slechts in zijnen mantel moest wikkelen." Hij stemde niet in het vraagstuk over het uitsstel. MANUEL begaf zich alstoen naar *Montargis*, en werd aldaar in den loop der maand Maart, door eene bende woestelingen, die hem met steenworpen en stokslagen overlaadde, en voor dood lieten liggen, op eene verregaande wijze mishandeld. Hij overleefde dien aanslag echter; maar zijn ondergang was gezworen. Kort daarna, op last der commissiën van openbare veiligheid en algemeen welzijn, in hechtenis genomen, werd hij naar de conciergerie overgebracht. Zijne verschijning verwekte aldaar eene soort van algemeene verschrikking; men stiet hem tegen eenen pilaar, nog bevekt met het bloed der slagtoffers van den 2 September, terwijl men hem zeide: »Zie, ongelukkige, het bloed, hetwelk gij hebt doen storten, hetzelfde verheft zich

tegen u." Onder zulk eene wreede behandeling gebukt, beriep zich MANUEL van de dwaling zijner tijdgenooten, op de nakomelingschap. Toen men hem als getuige in het proces der koningin betrok, prees hij, wel verre van die vorstin te beschuldigen, haren moed, en beklaagde hare ongelukken. Voor de revolutionnaire regtbank gevoerd, verdedigde hij zich met moed en tegenwoordigheid van geest, en bekende, dat hij zou gewenscht hebben, dat de koning, welke men hem verweet van te hebben willen redden, naar Amerika ware gezonden. Hij herinnerde aan zijne revolutionnaire diensten, met eene kracht van waarheid, die regters zou hebben overtuigd, maar die geenen invloed had op moordenaars. » Neen, zeide hij, de gemeente-procureur van den 10 Augustus is geen verrader; ik verzoek dat men op mijn graf graveer, dat ik het was, die dien dag bewerkte." Toen hij zijne veroordeeling hoorde, verbleekte hij, en verviel in eene neerslagtigheid, die hij niet kon overwinnen. Hij werd den 14 November 1793 onthoofd. MANUËL sprak met vloeibaarheid: het ontbrak hem aan geene geleerdheid; maar zijn stijl is niet vrij van den overdreven nadruk, wel-

ken men aan bijna al de rekenaars van dat tijdvak kan verwijten. Hij heeft in het licht gegeven: 1.° *Lettre etc.* (*Brief van eene lijfwacht*), 1786. — 2.° *Coup d'oeil etc.* (*Wijsgeerige blik op de regering van den H. LODEWIJK*), 1786. — 3.° *L'année Française* (*Het Fransche jaar*). — 3.° *La police etc.* (*De policie van Parijs ontsluijerd*). — 5.° *Lettres etc.* (*Brieven over de omwenteling, door eenen vriend der constitutie bijeen verzameld*), 1792, in 8.° — 6.° *Opinion etc.* (*Gevoelen van MANUEL, die de koningen niet bemint*), 1792, in 8.° Hij was ook de uitgever der *Lettres etc.* (*Brieven, door MIRABEAU aan SOPHIA DE RUFFEY, markgravin van Monnier, geschreven*).

* MANUEL (JACOBUS ANTONIUS), den 10 December 1775, te *Barcelonnette*, in het Fransche Dep.^t der *Neder-Alpen* geboren. Zijn vader, in den beginne notaris, werd vervolgens consul van het dal van *Barcelonnette*. De jonge MANUEL was in 1789, te *Nimes*, in het tweede jaar zijner wijsgeerige cursus, toen die stad het tooneel van bloedige geschillen tusschen de protestanten en de Catholijken werd; na-

dat zelfs het collegie overmeesterd was, zagen de kostgangers zich genoodzaakt, om naar hunne familiën terug te keeren. MANUEL begaf zich naar *Piemont*, bij eenen oom, die een rijke handelaar was: hij was aldaar sedert twee jaren, toen de oorlog tusschen *Frankrijk* en *Sardinië* losbarstte, en hij kwam alstoen te *Barcelonnette* terug, alwaar hij gedurende een jaar, onder de nationale garde diende, welke men kort te voren had opgerigt. In 1793, als vrijwilliger, in een bataillon opgenomen, hetwelk krachtens de requisitiewet was daargesteld, klom hij weldra op tot den rang van officier, maakte in die hoedanigheid de veldtogten van *Italië* mede, en was bij den vrede van *Campo-Formio*, kapitein der ruitery. Eene ernstige ziekte, en de aanzoecken zijner familie, bewogen hem, om zijn ontslag te vragen. Hij volgde de loopbaan der pleitzaal, en na aan die van *Digne* te zijn verbonden, zette hij zich te *Aix* neder, alwaar hij zich door zijne begaafdheid deed onderscheiden. Gedurende 15 jaren hield MANUEL zich enkel met zijne uitgebreide praktijk bezig, en hij is eerst begonnen eene staatkundige rol te spelen, op het tijd-

stip der terugkeering van NAPOLEON, den 20 Maart: hij kwam te *Parijs*, en niet lang duurde het of hij werd door het Dep.t der *Neder-Alpen*, tot lid van de kamer der volksvertegenwoordigers gekozen. Toen men het berigt van de nederlaag van *Waterloo* had ontvangen, vraagde hij de daargestelling van een *provisioneel bestuur*, en deed hij, bij het voorstel, om NAPOLEON II uit te roepen, tot de orde van den dag overgaan. Bij deze laatste gelegenheid had MANUEL door zijne levendige en vurige welsprekendheid de stemmen medegesleept. Hij stelde vervolgens voor, en verdedigde een adres aan het Fransche volk, in hetwelk de naam van den jongen NAPOLEON niet werd uitgesproken. Ondanks de gepaste woorden van den redenaar, werd dit adres niet aangenomen. Voor het overige werd de toestand der kamer zeer netelig; terwijl zij be-raadslaagde, waren de bondgenooten voor de poorten van *Parijs*. MANUEL stelde een ontwerp van constitutie voor, hetzelfde werd onderzocht onder het gebulder des kanons, toen het provisieneel bestuur, door eene boodschap aan de kamer te kennen gaf, dat het zijne bedieningen ophield. MANUEL eischte dadelijk de

orde van den dag, en het onderzoek werd voortgezet. Troepen bezetten den volgenden dag de toegangen tot de kamer. De tweede restauratie had plaats: MANUEL verkocht zijne eigendommen, en vestigde zich te *Parijs*, alwaar hij, daar de raad van tucht der advokaten, geweigerd had, hem, uit hoofde van zijne republikeinsche gevoelens, onder het getal van de leden der balie van de hoofdstad op te nemen, een kabinet van raadplegingen opende. Hij werd in 1817 niet verkozen; maar bij de verkiezingen van 1818, had hij de keuze tusschen het *Dep.^t Finisterre* en de *Vendée*, en hij bepaalde zich tot dit laatste departement. MANUEL nam zitting aan de linker zijde, en was een der ijverigste redenaars van de tribune. Eene redevoering, welke hij te gunste van GREGOIRE uitsprak, dien de kamer, als eenen koningsmoorder, uit haren boezem verbande, had eenige zijner ambtgenooten tegen hem in het harnas gejaagd, toen hij in de vergadering van den 27 Februarij 1823, zich veroorloofde, om den moord, aan LODEWIJK XVI gepleegd, eene *noodzakelijke misdaad* te noemen. Kreten van *à l'ordre* vielen hem dadelijk in de rede; de verwarring steeg

ten top: vruchteloos vragde hij, om aan zijne uitdrukking eenen minder ongunstigen zin te geven, hij werd niet gehoord, en den 3 Mei 1823 hoorde hij zijne uitsluiting uitspreken. MANUEL verklaarde, dat hij enkel voor het geweld zou wijken. In de daad, den volgenden dag verscheen hij ter vergadering, protesteerde tegen de onwetigheid van den last des voorzitters, die hem beval, van zich te verwijderen, hetwelk hij niet deed, dan op den oogenblik, waarop er gendarmes verschenen, om zich van hem meester te maken. Van dien tijd af, leefde hij in de afzondering, en overleed te *Maisons-sur-Seine*, den 20 Augustus 1827. MANUEL drukte zich met sierlijkheid uit; hij was zeer gelukkig in het spreken voor de vuist; doch dikwerf ging hij de grenzen, door de meest gewone voorzigtigheid voorgeschreven, te buiten. Hij was er vooral in bedreven, om eene lange verhandeling in het kort voor te dragen, en er een beknopt en duidelijk tafereel van te geven. Men schrijft hem de *regtvaardigende memoriën* der marschallen SOULT en MASSENA, en een aantal andere *memoriën en verhandelingen* toe.

MANUTIUS (ALDUS PIUS),

de Oude, een beroemde Italiaansche boekdrukker, in 1447, te *Bassiano*, een vlek, in het hertogdom *Sarmoneta*, in den Romeinschen staat, geboren, hetwelk hem den bijnaam van *Bassianus* deed geven. Hij was het hoofd van de familie der *MANUTIUSSEN*, boekdrukkers te *Venetie*, door hunne kundigheden beroemd. Hij was de eerste, die het Grieksch nauwkeuriglijk en zonder vele verkortingen drukte. Deze geleerde en werkzame kunstenaar, overleed te *Venetie* in 1515. Daar hij vreesde door de lediggangers, waarvan de groote steden zoowel vol zijn als de kleine, in zijne werkzaamheden afgetrokken te worden, zoo had hij boven de deur zijner werk-kamer, een berigt geplaatst aan degene, die hem kwamen storen, *van hem niet lastig te vallen, dan om noodzakelijke zaken, en van zich te verwijderen, zoodra aan dezelve voldaan was.* Er bestaat van hem: 1.º *Grieksche spraakkunst*, in 4.to — 2.º *Aanteekeningen* op *HORATIUS* en *HOMERUS*, en andere werken, die zijnen naam onsterfelijk hebben gemaakt. *SCALIGER* zegt, dat *ERASMUS*, *corrector* van de boekdrukkerij van *MANUTIUS* is geweest; maar *ERASMUS* verzekert, dat hij geene an-

dere werken van dien boekdrukker had verbeterd, dan diegene, welke hij hem gaf, om ter perse te leggen. Men kan verder raadplegen het *Leven van ALDUS MANUTIUS den Oude*, door *UNGER*, tweede uitgave, door *GERET* vermeerderd, *Wittenberg*, 1753, in 4.to Hetzelve is aardig, doch vol nuttelooze uitweidingen. Het *Leven* deszelfden boekdrukkers door *MANNI*, is nauwkeuriger en belangrijker.

MANUTIUS (PAULUS), zoon van den voorgaande, te *Venetie*, in 1512 geboren, werd gedurende eenigen tijd door *PIUS IV*, die hem aan het hoofd der apostolische drukkerij plaatste, met de bibliotheek van het *Vatikaan*, belast. Hij was een man van een zwak ligchaamsgestel, doch die daarbij eenen onvermoeid werkzamen geest bezat. Om aan zijne werken de geheele volmaaktheid te geven, waarvoor dezelve vatbaar waren, liet hij eenen geruimen tijd verloopen tusschen de zamenstelling en den druk. Men beweert zelfs, dat hij de brieven, door hem in de lente begonnen, eerst laat in den herfst voltooide. Zijn onvermoeide arbeid bespoedigde zijnen dood te *Rome*, den 6 April 1574 voorvalleu. Al zijne werken

zijn met zuiverheid en sierlijkheid in het Latijn geschreven. Men stelt voornamelijk op prijs: 1.º Zijne *Commentariën* op CICERO, vooral op de gemeenzame brieven, en op die van ATTICUS. — 2.º *Brieven*, in het Latijn en in het Italiaansch die zeer gezocht worden, in 12.mo, 1566. — 3.º De verhandelingen *De legibus Romanis*, in 8.vo — *De dierum apud Romanos veteres ratione*. — *De senatu Romano*. — *De comitiis Romanis*. Al deze schriften zijn vol geleerde aanmerkingen.

MANUTIUS (ALDUS), de Jonge, te Venetië, den 13 Februarij 1547 geboren, de erfgenaam der kunde en deugd van PAULUS MANUTIUS, zijnen vader. Hij onderwees te Venetië, te Bologna, en eindelijk te Pisa. CLEMENS VIII, vertrouwde hem het opzicht toe van de drukkerij van het Vatikaan. Met onderlinge bewilliging, scheidde hij van zijne vrouw, wijl hij er op rekende eenige beneficie te bekomen, en kort daarna werd hij met den post van hoogleeraar der schoone letteren bekleed. Maar hoe kundig hij ook wezen mogt, was hij echter ongelukkig genoeg, niemand te vinden, die zijn kweekeling wilde zijn, en hij bragt gewoonlijk den

tijd zijner lessen door, met voor zijne klasse te wandelen. Hij overleed te Rome den 28 October 1597, na verplicht te zijn geweest, zijne bibliotheek te verkoopen, welke zijn vader en grootvader met groote kosten verzameld hadden; en die, zegt men, uit 80,000 boekdeelen bestond. MANUTIUS schreef met vele zuiverheid in het Latijn. Men heeft van hem: 1.º Eene *Verhandeling over de spelkunst*, welke hij in den ouderdom van 14 jaren schreef. — 2.º *Spreekwijzen*, of verschillende wijzen, om dezelfde zaak, in het Latijn uit te drukken; een werk, waarin al de rijkdommen der Romeinsche taal zijn ontwikkeld. — 3.º Geleerde *Commentariën*, op CICERO, 2 dl.ⁿ in fol. — 4.º *Brieven in drie Boeken*, 2 dl.ⁿ in 8.vo — 5.º *De Levensbeschrijvingen van COSMUS DE MEDICIS*, 1586, in fol., en van CASTRUCCIO CASTRANO, 1590, in 4.to, in het Italiaansch, enz.

* MANZI (WILLEM), te Civita-Vecchia geboren. Na zijne eerste studiën volbragt te hebben, bestemde men hem voor den handel, en hij werd in zijne geboorteplaats tot consul van Spanje benoemd. Doch weldra liet hij deze loopbaan varen,

en kwam zich te *Rome* vestigen, alwaar hij zich geheel en al op de beoefening der geschiedenis en der talen, vooral op die der Grieksche en Italiaansche talen toelagde. Zijne géliefkoosde bezigheid was de opsporing der oude handschriften. In 1812 vond hij, en gaf hij de vertaling in het licht van de *HECUBA* van *EURIPIDES*, door *MATTEO BANDELLO*; in 1814 het *Raggionamento de' costumi delle donne di Francesco de Barberino*; in 1815, eene *Verzameling van kleine stukjes*; in 1818, de *Verhandeling over de schilderkunde van LEONARDO DA VINCI*, volgens een handschrift van het vatikaan, naauwkeuriger, dan diegene, welke vroeger in het licht waren verschenen. De nieuwe uitgave, te *Rome*, in 2 dl.ⁿ in 4.to gedrukt, werd aan *LODEWIJK XVIII* opgedragen. Men heeft hem ook *Vertalingen* te danken van verschillende verhandelingen van den heiligen *JOANNES CHRYSOSTOMUS* en van *CICERO*. Al zijne uitgaven zijn met voorreden en geleerde aantekeningen verrijkt. *MANZI* heeft daarenboven oorspronkelijke werken in het licht gegeven, te weten: *Verhandeling over de feesten, de spelen en de pracht der Italianen in de veertiende eeuw*; eene *Verta-*

ling van VELLEIUS PATERCULLUS, 1813; eene *Vertaling der volledige werken van LUCIANUS*, *Lausanne*, 1819. Hij was tot bibliothecaris der *Barberina* benoemd, en ontdekte aldaar verschillende verhandelingen van *LEONARDUS DA VINCI*; onder anderen zijne *Verhandeling over de waterleikunde*. Steeds met zijne nasporingen bezet, had *MANZI* de reis naar *Oxford* en *Londen* ondernomen, om dezelve voort te zetten, en bij deze gelegenheid stak hij naar *Frankrijk* over. Hij werd gedurende die lange reis door verscheiden ongesteldheden aangetast, die hem noodzaakten, om naar zijn vaderland terug te keeren. Hij is te *Rome* den 21 Februarij 1821, in den onderdom van 37 jaren overleden. *G. G. DE ROSSI*, heeft zijne lofrede uitgesproken.

MANZO (*JOANES BAPTISTA*), markgraaf van *Nilla*, diende gedurende eenige jaren, onder de troepen van den hertog van *Savooije* en onder die van den koning van *Spanje*, begaf zich vervolgens naar *Napels*, zijne geboorteplaats, om zonder verstroojing de muzen en de letteren te beoefenen. Hij was een der voornaamste stichters van de akademie *degli Oziosi* van *Napels*. Hij over-

leed in 1645, in den ouderdom van 84 jaren. Men heeft van hem: 1.º *J. Paradosi, overo. dell' amore dialoghi*, Milane, 1608, in 4.to — 2.º *Rime*, 1635, in 12.mo — 3.º *Vita del TASSO*, 1634, in 12.mo MANZIO, was geen dichter van den eersten rang; maar men moet hem ook niet onder die van den laagsten tellen.

MAPHÆUS. — Zie MAFFEI.

MAPPUS of MAPP (MARCUS), een arts en kruidkundige, te Straatsburg, den 28 October 1632 geboren, legde zich op de geneeskunde toe, en werd hoogleeraar der kruidkunde, in zijn geboorteland. Hij was kanonik van den H.

THOMAS, toen hij den 9 Augustus 1701 overleed. Men heeft van hem: 1.º *Historia medica de acephalis*, Straatsburg, 1687, in 4.to — 2.º *Catalogus plantarum horti medici Argentiniensis*, 1691, in 4.to — 3.º *Historia plantarum alsaticarum*, door JOANNES CHRISTIAAN EHRMANN, in het licht gegeven, Straatsburg, 1742, in 4.to, een werk vol nasporingen, in eene alphabetische ordegerangschikt. — 4.º Een aantal belangrijke *Verhandelingen*, onder andere over de *thee*, de *koffij*, de *chocolade*, en de *roos*, gewoonlijk van *Jericho* genaamd, over de *bijgelooovige geneesmiddelen*, de *warme dranken*, enz.

EINDE VAN HET VIJFTIENDE DEEL.